T.C.

MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH DOKTORA PROGRAMI

OSMANLI-İNGİLİZ DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ (1812-1815)

Hüseyin YILMAZ

Danışman

Prof. Dr. Muzaffer TEPEKAYA

MANİSA–2024

T.C.

MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH DOKTORA PROGRAMI

OSMANLI-İNGİLİZ DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ (1812-1815)

Hüseyin YILMAZ

Danışman

Prof. Dr. Muzaffer TEPEKAYA

MANİSA–2024

ÖZET

OSMANLI-İNGİLİZ DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ

(1812-1815)

Hüseyin Yılmaz

Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Muzaffer Tepekaya

1812'de imzalanan Bükreş Antlaşması her ne kadar Osmanlı-Rusya ilişkilerinde bir barış dönemi açsa da yeni sorunları da beraberinde getirmiştir. Napolyon'un Moskova seferi nedeni ile imzalanan bu antlaşma her iki tarafı da memnun etmemişti. Rusya, antlaşma sonrasında bir ittifak arayışı içine girmişken Osmanlı Devleti ise kaybettiği toprakları geri almak niyetindeydi. İki ülke arasındaki barışın imzalanmasını en çok isteyen ülkelerin başında İngiltere geliyordu. Napolyon'un karşısında oluşan cephenin zayıflamasını istemeyen Londra hükûmeti hem barışın devamı hem de antlaşma sonrasında Bâb-ı Âli'nin tarafsızlığı için yoğun bir çaba harcayacaktı. Bu politikanın uygulanması ise İstanbul'da bulunan İngiliz elçileri Stratford Canning ve Robert Liston'a düşecekti. Bükreş Antlaşması'nın imzalanmasından sonra İstanbul'a gelen Liston, Napolyon'a karşı verilen mücadele sırasında özellikle Bâb-ı Âli'nin tarafsız kalması için mesai harcayacaktı. Osmanlı Devleti ise bu süreçte özellikle Rusya tarafından Bükreş Antlaşması'na aykırı bir şekilde Kafkasya'da işgal edilen bölgelerin tahliyesi için çaba gösterecekti. Prag şehrinde toplanması konuşulan kongrede de bu amaçla aktif bir politika izlemeyi planlamıştı. Fakat Kafkasya'daki bölgelerin bir türlü tahliye edilememesi, Viyana Kongresi'ne temsilci gönderilmesine dair davetlerin de geri çevrilmesine neden olacaktı. Daha sonrasında, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün genel garanti kapsamına alınmasına dair teklifler de Avrupa'ya karşı oluşan olumsuz imajdan dolayı reddedilecekti. Avusturya, İngiltere ve Fransa'nın İstanbul ile St. Petersburg arasındaki sorunların çözümü için arabuluculuk teklifi de kabul edilmeyecekti. Bu çalışmada, Bükreş Antlaşması'ndan Napolyon'un Waterloo'da yenilmesine kadar geçen süreçte hem Osmanlı diplomasisi hem de Osmanlı-İngiliz diplomatik ilişkileri tahlil edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Diplomasi, Osmanlı Devleti, İngiltere, Bükreş Antlaşması, Viyana Kongresi, Robert Liston

2023, 435 sayfa

ABSTRACT

THE OTTOMAN-BRİTİSH DİPLOMATİC RELATİONS

(1812-1815)

Hüseyin Yılmaz

Manisa Celal Bayar University

Graduate School of Education

Department of History

Supervisor: Prof. Dr. Muzaffer Tepekaya

Although the Treaty of Bucharest signed in 1812 opened a period of peace in Ottoman-Russian relations, it would also bring new problems. This treaty, which was signed due to Napoleon's Moscow campaign, did not satisfy both sides. While Russia was in search of an alliance after the treaty, the Ottoman Empire intended to regain the territories it had lost. England was one of the countries that wanted the signing of the peace between the two countries the most. The London government, not wanting the front against Napoleon to weaken, would make intense efforts both for the continuation of the peace and for the neutrality of the Sublime Porte after the treaty. The implementation of this policy would fall to the British envoys in Istanbul, Stratford Canning and Robert Liston. Liston, who arrived in Istanbul after the signing of the Treaty of Bucharest, would work especially hard to keep the Ottoman Empire neutral during the struggle against Napoleon. In this process, the Ottoman Empire would endeavour to evacuate the regions in the Caucasus occupied by Russia in violation of the Treaty of Bucharest. It had planned to follow an active policy for this purpose at the congress to be held in Prague. However, the inability to evacuate the regions in the Caucasus would lead to the rejection of the invitations to send representatives to the Vienna Congress. Later, proposals to include the territorial integrity of the Ottoman Empire within the scope of the general guarantee would also be rejected due to the negative image created against Europe. The mediation offers of Austria, Britain and France for the solution of the problems between Istanbul and Petersburg were also rejected. In this study, both Ottoman diplomacy and Ottoman-British diplomatic relations will be analysed in the period from the Treaty of Bucharest to Napoleon's defeat at Waterloo.

Keywords: Diplomacy, Ottoman Empire, England, Treaty of Bucharest, Congress of Vienna, Robert Liston

2023, 435 pages

YEMİN METNİ

Bu tezin Manisa Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalında akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını ve kullanılan tüm literatür bilgilerinin referans gösterilerek tezde yer aldığını, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi, tezin yazımında akademik ve etik kurallara aykırı herhangi bir yapay zekâ ve program kullanmadığımı beyan ederim.

08/12/2023

Hüseyin Yılmaz

Önsöz

Bu çalışmada Bükreş Antlaşması sonrasında özelde Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki diplomatik ilişkiler genelde ise Osmanlı diplomasinin serencamı ele alınmaya çalışılmıştır. Bükreş Antlaşması'nın başlangıç noktası olarak kabul edildiği bu çalışma, Napolyon'un kesin olarak yenildiği Waterloo Savaşına kadar geçen döneme odaklanmaktadır. Bu süreçte özellikle Bükreş Antlaşması ile ortaya çıkan sorunların çözümü için Osmanlı diplomasisinin attığı adımlar ve buna mukabil İngiltere'nin İstanbul'daki elçiliği vasıtasıyla uyguladığı siyaset ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bükreş Anlaşması'nın çözemediği meselelerin çözümü yanında Napolyon'un Moskova seferi ve sonrasında ona karşı oluşturulan Altıncı Koalisyon sırasında Bâb-ı Âli'nin nasıl bir politika izlediğinin ortaya konması ise bu çalışmanın bir diğer amacıdır. Özellikle her iki taraftan gelen ittifak teklifleri karşısında Osmanlı Devleti'nin uygulamaya çalıştığı tarafsızlık politikasının temel dinamikleri ele alınmaya çalışılmıştır.

Bu sorunsalların yanında çalışmanın asıl odak noktalarından olan bir diğer konu ise Viyana Kongresi'dir. Fransız İhtilali ile başlayıp Napolyon Savaşları ile devam eden sürecin sonucunda onun yenilmesi üzerine statükoyu yeniden monarşiler lehine düzenlemek amacıyla toplanan kongrenin gerek kararları gerekse de bu müdahaleye karşı tepkiler, uzun süre dünya siyasetine yön veren bir etki yapacaktır. Bu nedenle çalışmamızın son kısmında kongre öncesinde, sırasında ve sonrasında Bâb-ı Âli'nin nasıl bir politika izlediğinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Başta İngiltere olmak üzere diğer müttefik devletlerin kongreye katılması yönündeki davetler ve teklifler karşısında nasıl bir tutum izlediği analiz edilmeye çalışılmıştır. Özellikle bu yapılmaya çalışılırken bir taraftan Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin serüveni takip edilmeye çalışılmış diğer taraftan da Bâb-ı Âli diplomasisinin Avrupa diplomasisi ile ne kadar yakın bir ilişki içinde olduğu gösterilmek istenmiştir.

Bu çalışmaya "Restorasyon Döneminde Osmanlı-İngiliz Diplomatik İlişkileri (1815-1830)" adı ile başlanmış olsa da hem Osmanlı hem de İngiliz arşivlerinde yapılan araştırmalar ve karşılaşılan belge yoğunluğu, bu dönemin süresi ve imkanları sınırlı bir doktora tezi ile analiz edilemeyeceğini göstermiştir. Bu doğrultuda çalışmanın başlangıcı olarak 1812 Bükreş Antlaşması'nın imzalanma tarihi seçilmesinin sürecin analizi için daha uygun olacağına karar verilmiştir. Bu doğrultuda kaleme alınan bu çalışma ile Bükreş Antlaşması'ndan Waterloo savaşına kadar geçen dönemde özelde İstanbul-Londra arasındaki siyasi ilişkilerin genelde ise Osmanlı diplomasisinin tarihi anlatılmaya çalışılmıştır.

Kuşkusuz, bir doktora tezi kaleme almak yazıldığı sayfalar kadar insanın yardımlarına da başvurmayı gerektirir. Her ne kadar birçok kişinin ismini burada zikredemesem de öncelikli olarak tez danışmanım Prof. Dr. Muzaffer Tepekaya'ya, tezin her aşamasında yardımlarını gördüğüm Doç. Dr. Ferhat Berber ve Prof. Dr. Abdullah Temizkan'a, lisans eğitimimden doktora eğitimime, tez isminin belirlenmesinden yazma aşamasına kadar desteğini gördüğüm hocam Prof. Dr. Fatih Yeşil'e, tezi okuma zahmetine katlanıp jürime de katılarak önerilerde bulunan Doç. Dr. Cengiz Çakaloğlu ve Doç. Dr. Kurtuluş Demirkol'a çok teşekkür etmem gerekir. Diğer yandan her zaman kapısını çalmaktan usanmadığım Prof. Dr. Mehmet Öz, Prof. Dr. Zafer Atar'a ve Dr. Öğr. Üyesi Ferdi Çiftçioğlu'na minnettarlık borçluyum. Lisans döneminden doktora dönemine kadar hem dostlukları hem de zaman ve düşüncelerini benimle paylaşan Kutlu Kayıran, Kerem Hocaoğlu, Fatih Demircioğlu, Mert Oğuz Coşkun, Arş. Gör. Dr. Hakan Yazar, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Talha Kalkan'a ve Arş. Gör. Yavuz Selim Barhan, Arş. Gör. Özkan Küçükbaş, Arş. Gör. Gündoğan Alpay, Arş. Gör. Dr. Züleyha Ustaoğlu, Arş. Gör. Dr. Betül Aydoğan ve Öğretim Görevlisi Dr. Veysel Hasar'a, hem hocalık hem de abilik yapan Doç. Dr. Ömer Gezer ve Arş. Gör. Dr. Serkan Keçeci'ye, Fransızcayı öğretmek için tüm gayretleri gösteren madam Nesrin'e, bölümün bürokratik işlerinin halledilmesinde her zaman kolaylık sağlayan Aybala Gümüşdere'ye ne kadar teşekkür etsem azdır. Her ne kadar yanına gidemesem de düşüncelerimi dinleyen ve beni Manchester Üniversitesi'ne davet eden Ethan L. Menchinger'e, sonrasında Birmingham Üniversitesi'ne beni davet ederek sağladığı sıcak çalışma ortamı ile İngiliz arşivlerinde çalışma yapmama olanak sağlayan Dr. Daniel Reynolds'a, pandeminin ortaya çıkardığı olumsuz ortamda yurtdışına çıkmak için rahatsızlık verdiğim ve desteklerini gördüğüm Dr. Öğr. Üyesi Siren Çelik ve Arş. Gör. Dr. Engin Çetin'e tekrar tekrar teşekkür ederim. İngiltere ve Rusya'da dostluklarını benimle paylaşan Aziz Onurhan Ahraz, Uğur Ersınadım, Michael ve Eray Akçay, Alperen Küçükdağdelen, Ali Tüzel'e, lisans eğitimimden doktora eğitimime kadarki süreçte hayatıma birçok katkı yapan Hacettepe Üniversitesi ve Manisa Celal Bayar Üniversitesi tarih bölümlerinin çok değerli diğer öğretim üyelerine ve nihai olarak desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme ne kadar teşekkür etsem azdır. Diğer taraftan bu çalışma TÜBİTAK'ın 2214-A Yurt Dışı Doktora Sırası Araştırma Burs Programı kapsamında 2020/1 başvuru döneminde yaptığım 1059B142000097 numaralı burs programı tarafından desteklenmiştir. TÜBİTAK'ın bu sağladığı maddi destek yurtdışında araştırma olanağı sağladığı için yazar, teşekkürü bir borç bilir. Bununla birlikte tüm bu destek ve yardımlara rağmen bu çalışma birçok hatayı da barındırmaktadır. İstemeyerek ve bilmeyerek yapılan bu

hatalar tamamen şahsımdan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle bu konuda okuyucunun affını sığınırım.

İÇİNDEKİLER

Özet III

Abstract V

Yemin Metni VII

Önsöz VIII

İçindekiler XI

Kısaltmalar XIII

Giriş 1

BİRİNCİ BÖLÜM

Eski ve Yeni Arasında

1.1. Tarihi Süreç İçinde Osmanlı-İngiliz İlişkilerin Seyri 8

1.2. Viyana Kongresi'ne Giden Süreç ve Kongre 28

1.3. Restorasyon Dönemi veya Kongreler Sistemi 57

İKİNCİ BÖLÜM

Rusya Gölgesinde Osmanlı-İngiliz İlişkileri

2.1. Bükreş Antlaşması'ndan Geriye Kalanlar 69

2.2. Onaylanmış Bir Antlaşmanın Çıkmazları 101

2.3. Moskova Seferinin Sonu 139

2.4. Prag'da Bir Kongre İhtimali ve Osmanlı Devleti 155

2.5. Araftaki Kafkasya 175

2.6. Sona Doğru: 1814'ün İlk Yarısı 217

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Viyana Kongresi ve Osmanlılar

3.1. Kongre Öncesi Osmanlı Diplomasisi 262

3.2. Kongreye Dair Tartışmalar: 1814 Yılı 284

3.3. Kongreye Dair Tartışmalar: 1815 yılı 326

3.4. Son Perde: Napolyon'un Yüz Günlük İktidarı ve Bâb-ı Âli 373

Sonuç 396

Kaynakça 400

Haritalar 419

KISALTMALAR

a.g.e. :	Adı Geçen Eser
a.g.m. :	Adı Geçen Makale
a.g.mlf. :	Adı Geçen Müellif
bkz. :	Bakınız
BOA :	Başkanlık Osmanlı Arşivi
çev. :	Çeviren
DTCFD:	*Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*
ed. :	Editör
FO:	Foreign Office Papers
HAT. :	Hatt-ı Hümayun Tasnifi
İSAM:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi
KK:	Kamil Kepeci
NA:	National Archive
no. :	Numara
ODNB:	*Oxford Dictionary of National Biography*
ODTÜ:	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
s. :	Sayfa
TDVİA:	*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*
TTK :	Türk Tarih Kurumu
Üni. :	Üniversitesi
Yay. :	Yayınları
Yay. Haz. :	Yayına Hazırlayan

Giriş

1814'te İstanbul ve Çanakkale'yi ziyaret eden Polonyalı Edward Raczynski, bu seyahati sırasında Tekirdağ'daki handa bir gece konaklayacaktı. Bu süre zarfında hanın hemen bitişiğindeki kahvehaneye de uğramayı ihmal etmeyecekti. Görmeye alışık olmadıkları bir yabancıyı sofralarına davet eden birkaç kahvehane sakini, onunla Avrupa'daki gelişmelere dair sohbet edecekti. Raczynski tarafından hali vakti yerinde birkaç Türk olarak tanımlanan bu kişilerin, muhatabına sordukları soruların başında Viyana Kongresi gelmekteydi. Seyyaha göre, Hristiyan kralların bir araya geldiği bu toplantı Türkleri endişeye sevk etmişti.[1] Karşılarındaki Avrupalıdan yaşanan gelişmelere dair haber almak isteyen bu kişiler, Viyana Kongresi'nin hangi amaçlar ile toplandığını ve ne gibi neticeler ile sonlanacağını merak ediyorlardı. Hiç şüphesiz bu kahvehane sakinleri Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı kaotik durum nedeni ile bir Dârülislâm toprağı olan Mısır'ın işgal edilmesine, bölgeden işgalcilerin çıkartılması için doğal düşman olarak gördükleri Rus donanmasının Boğazlardan Sultan'ın izni ile geçişine şahit olmuşlardı. Fransa ile olan yakınlaşma sonucu eski müttefik Rusya ile savaşa, bunun engellenmesi için İngiliz donanmasının Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul önlerinde demirlemesine şahitlik etmişler ve hatta belki bu olayların bazılarının içerisinde yer almışlardı. Fransa ile yakınlaşmaya karşılık aynı yıl içinde Tilsit'te Napolyon'un Osmanlı aleyhine Rusya ile yaptığı antlaşmadan dolayı bir şaşkınlık yaşamışlar ve ülkelerinin bölüneceğine dair onlarca söylenti işitmişlerdi. Bu kahvehane sakinleri bu dış gelişmelere paralel içeride yaşanan politik gelişmelerden dolayı hem III. Selim hem IV. Mustafa hem de II. Mahmud'un saltanatlarına şahit olmuşlardı. Rusya'ya karşı verilen altı yıllık savaşa da şahitlik eden bu kişiler, büyük ihtimal bu savaş nedeni ile maddi ve manevi zarara da uğramışlardı. Bu nedenle Fransız İhtilali sonrası yaklaşık yirmi yıllık savaşın sonunu getirmek ve savaştan etkilenen dünyaya yeni bir düzen vermek için toplanan Viyana Kongresi, hiç şüphesiz bir eylül akşamı bir kahvehanede kahve ve çubuğunu içen orta halli bir Osmanlı için merak edilen bir konuydu. Avrupa'daki bu savaşın çoğu zaman uzaktan veya yakından bir parçası olmuş olan Bâb-ı Âli'nin bu gelişmelere uzak kalması düşünülemezdi. Fakat Osmanlı Devleti'nin bu gelişmeler karşısında nasıl bir politika izlediği, hangi adımları attığı veya hangi adımları atmaktan kaçındığına yönelik soruların cevapları bugüne kadar sadece iki çalışmaya konu olmuştur. Bunlardan ilki Fehmil İsmail'in *The Diplomatic Relations of the Ottoman Empire and the Great European Powers From 1806 to 1821* adlı doktora tezidir. Diğeri ise bu çalışmanın yazıldığı sırada yayınlanan Ozan Özavcı'nın "*A Priceless Grace The Congress of*

[1] Söz konusu seyahatname hakkında bkz. Edward Raczynski, *1814'de Dersaadete ve Çanakkaleye Seyahat,* çev. Kemal Turan, Köprü Kitap, İstanbul, 2019, s.187-188.

Vienna of 1815 the Ottoman Empire and Historicising the Eastern Question" isimli makalesidir. İsmail bu çalışmasının "From the Treaty of Bucharest to the Congress of Vienna adlı IX." bölümünde söz konusu sorunun cevabını ortaya koymaya çalışmışsa da bu kaotik dönemi yüzeysel ele almıştır. Özavcı ise söz konusu makalesi ile bu sorunun cevabını Doğu Sorunu etrafında aramaktadır ve sadece kongre sürecine odaklanmıştır. Bununla birlikte her iki çalışma da döneme ışık tutacak Osmanlı Devleti'nin farklı kurumları tarafından üretilmiş onlarca belgeyi görmemiştir. Diğer taraftan bu çalışmalar özellikle kongre sürecine dair bizim göremediğimiz Rusça kaynakları kullanmaları nedeniyle önem arz etmektedir. Bununla birlikte Viyana Kongresi'nin ele alındığı Türkçe çalışmaların birçoğunda bu soruya dair herhangi bir cümle kurulmamıştır. Osmanlı Devleti'nin masaya kendisinin de getirileceği çekincesi ile kongreye katılmak istemediği veya meseleye ilgisiz kaldığına dair fikirler etrafında yapılan genel açıklamalar ise dönemin aydınlatılmasına hizmet etmediği gibi klasik oryantalist söylemin tekrarından ibarettir. Genel olarak ne Osmanlı kaynaklarının ne de kongreye katılan diğer devletlerin kaynaklarının kullanılmadığı bu çalışmalar daha çok Avrupa dillerinde döneme dair yapılan çalışmaların özetlerinin Türkçeye aktarılmasından ibarettir. Bu nedenle bu eserlerde Osmanlı Devleti'nin bu süreçte nasıl bir siyaset izlediğine dair birkaç cümleden ibaret olan açıklamalarla yetinilmiştir. Buradan hareketle bu çalışmanın amacı, Bükreş Antlaşması'ndan Altıncı Koalisyon Savaşlarına ve oradan da Viyana Kongresi'ne giden süreçte, kongre sırasında ve sonrasında Bâb-ı Âli'nin nasıl bir politika izlediğini ortaya koymaktır.

Bükreş Antlaşması'nın imzalanmasını başlangıç noktası olarak kabul ettiğimiz bu çalışmanın ilk bölümü üç alt başlıktan oluşmaktadır. İlk olarak Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin tarihi sürecinin ele alındığı bölüm, bir bakıma 1812'ye gelinceye kadar iki ülkenin ve özellikle İngiltere'nin dış politikasında Osmanlı Devleti'nin tarihi süreçte nasıl bir yere sahip olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. İstanbul'daki İngiliz elçilerinin siyasi faaliyetlerinin özeti sunularak yapılan bu anlatım ile iki ülkenin birbirinin dış politikasında hangi siyasi amaçlar doğrultusunda yer edindiği gösterilmeye çalışılmıştır. İkinci ve üçüncü alt başlıklarda ise Altıncı Koalisyon, Viyana Kongresi ve Kutsal İttifak'ın bir anlatımı yapılmıştır. Daha çok bu konulara dair araştırma eserlerin kullanıldığı bu bölümde amacımız, okuyucuya dönem hakkında genel bir bilgi sunmaktır. Okuyucunun da fark edeceği gibi bu döneme dair kaleme alınan kitapların genelinde Osmanlı Devleti'nin bu dönemde nasıl bir politika izlediği yabancı arşivlerden hareketle birkaç cümleyi aşmayacak bilgilerden ibarettir. Bu durum aynı zamanda diğer iki bölümün yazılma amacıdır. Bu doğrultuda ikinci bölümün alt başlıklarında Bükreş

Antlaşması'ndan Altıncı Koalisyon Savaşlarına ve oradan da Napolyon'un düşüşüne kadarki süreçte Osmanlı diplomasisinin serencamı anlatılmaya çalışılmıştır. Fakat bu yapılırken asıl odaklanmaya çalışılan konu, bu dönemde Bâb-ı Âli'nin hangi meseleler ile uğraştığıdır. Özellikle Bükreş Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Osmanlı diplomatik mahfillerinin mesai harcadığı konular üzerine yoğunlaşılmıştır. Başta Kafkasya'da söz konusu barış antlaşmasına aykırı olarak işgal edildiği iddia edilen bölgelerin tahliye meselesi olmak üzere Bükreş Antlaşması'ndan geriye kalan sorunlar için nasıl adımlar atıldığı gösterilmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan bu sorunların çözümü ile bu dönemde yaşanan Avrupa'daki gelişmeler arasında kurulan bağlantılar, İstanbul'daki elçilikler ile yapılan görüşmeler ve bu görüşmelerde ortaya konan tezler, söz konusu sorunların çözümü için toplanan meclislerin gündemleri gibi tüm diplomatik süreçlerin aydınlatılması amaçlanmıştır. Bu yapılırken özellikle Osmanlı siyasetinin attığı ve atacağı adımlarda Avrupa'daki gelişmelerin ne kadar yakından takip edildiği gösterilmek istenmiştir. Diğer bir deyişle bu çalışmanın amacı, ele alınan döneme, İstanbul'un ve dolayısıyla Bâb-ı Âli'nin gözünden bakmaktır. Bu doğrultuda son bölümde, öncesi ve sonrası ile tamamen Viyana Kongresi'ne odaklanılmıştır. Kongrenin toplanmasına giden süreçten Napolyon'un son iktidar denemesine kadar geçen zamanda Bâb-ı Âli'nin nasıl bir siyaset izlediği ortaya konmaya çalışılmıştır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin kongreye katılması için Avusturya ve İngiltere tarafından yapılan teklif ve davetler karşısında nasıl bir tutum takındığı gösterilmek istenmiştir. Bu doğrultuda bu teklifler karşısında elçilikler ile yapılan görüşmeler ve buna binaen yapılan meclislerdeki tartışmalar ayrıntısı ile ele alınmaya çalışılmıştır. Yaşanan bu süreç ve yapılan tartışmaların ayrıntılı anlatımı ile bir bakıma Viyana Kongresi'ne karşı Bâb-ı Âli'nin hangi gerekçelerle nasıl bir politika izlediğinin gösterilmesi, bu çalışmanın ortaya koymaya çalıştığı en önemli sorunsallardan birisidir.

Bu doğrultuda İstanbul'da yaşanan diplomatik gelişmeler ve yaşananlardan belgelere yansıyanlar bu çalışmanın en önemli kaynaklardır. Gelişmelere dair Avrupa başkentlerinde bulunan maslahatgüzarların gönderdiklerine paralel özellikle Eflak ve Boğdan voyvodalarından gelen havadisler doğrultusunda atılan diplomatik adımlar, çalışma boyunca ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle İstanbul'da gerçekleşen ve bu gelişmeleri ele alan şûrâ, meşveret, encümen-i meşveret gibi toplantıların yanı sıra elçilikler ile yapılan resmî ve gayriresmî görüşmeler, Osmanlı Devleti'nin bu dönemdeki siyasetini anlamak için büyük önemi haizdir. Bu doğrultuda hem İstanbul'a gelen havadisler hem de yaşanan gelişmelere dair yazılan telhis ve toplanan meclisler, dönemin anlaşılması için önemli kaynaklardır. Bu

nedenle bu metinler yeri geldiğinde tek tek analiz edilerek bir taraftan sorunların nasıl algılandığı ortaya çıkarılmaya çalışılırken diğer taraftan da meseleler karşısında ne gibi öneri ve önlemlerin tartışıldığı gösterilmek istenmiştir. Bu açıdan bakıldığında dönemin bir diplomatik analizi yapılmak istenmektedir. Özellikle bu yapılırken zaman zaman Osmanlıca parçalar da metne dahil edilerek, politik figürlerin sesine kulak verilmeye çalışılmıştır. Fakat bu aktarımların anlatımı bozmaması için, günümüz Türkçesine uygun olacağını düşündüğümüz sade bir tarz kullanılmaya dikkat edilmiştir. Diğer taraftan okuyucunun da hak vereceği gibi bu dönemdeki sorunlar birbiri ile bağlantılı ve iç içe geçmiş bir haldedir. Bu nedenle toplanan meclisler veya elçilikler ile yapılan görüşmelerde birçok konu aynı anda ve birbiri ile bağlantılı bir şekilde ele alınmıştır. Bu durum ise konuların birbirinden ayrılıp tasnif edilmesini güçleştirmiştir. Konu başlıkları üzerinden yapılacak bir anlatımın dönemin ruhuna aykırı olabileceği düşünüldüğünden metnin yazımında kronolojik bir yol izlenmiştir.

Bu doğrultuda bu toplantıların Osmanlı arşivinde yer aldığı belgeler çalışmamız açısından önemli kaynakların başında gelmektedir. Başta hatt-ı hümayun tasnifi olmak üzere özellikle Kamil Kepeci tasnifinde bulunan *KK.d.60-6 İngiltere, Fransa, Nemçe, Rusya, Avusturya ve İran elçi ve maslahatgüzarları ile çeşitli konulardaki yapılan görüşmelerin zabıtları* şeklinde tasnif edilmiş defter söz konusu dönemde yaşanan gelişmelerin birçoğuna şahitlik etmektedir. Fakat bu belgelerin birçoğu tarihî sıra dikkate alınarak düzenlenmiş olsa da tarihsizdir. Bu nedenle bu belgeler kullanılırken muhteviyatlarından hareket edilmiş ve bunun yanında özellikle R. Liston'un raporları ile karşılaştırılmıştır. Fakat tam olarak tarihlendirilemeyen belgeler ya kullanılmamış ya da dipnotlarda değerlendirilmiştir. Diğer taraftan bu dönemdeki Bâb-ı Âli'nin haber kaynaklarının başında gelen Eflak ve Boğdan voyvodalarının havadis evrakları hem Bâb-ı Âli açısından hem de bu dönemin anlaşılması açısından büyük önem arz etmektedir. İstanbul'dan gelen emirler doğrultusunda bu dönemde Avrupa'daki gelişmelere dair bilgi gönderme görevine daha çok özen gösteren voyvodalar, bu doğrultuda Avrupa'nın önemli merkezlerine adamlar gönderirken gerektiğinde Friedrich von Gentz ile bile haberleşebilmekteydi. Müttefiklerin ana karargahına kadar uzanabilen voyvodaların bu belgelerinde yer alan bilgiler, bize İstanbul'a hangi tarihlerde nasıl bilgilerin geldiğini göstermektedir. Bununla birlikte bu havadisler üzerine yazılan hatların takibi ile II. Mahmud'un gelişmelere dair görüşleri aktarılırken aynı zamanda da Bâb-ı Âli'nin bu gelişmeler karşısında nasıl konumlandığı gösterilmeye çalışılmıştır. Hiç şüphesiz bu havadislerde yer alan Avrupa'daki gelişmeler, İstanbul'da Bâb-ı Âli'nin uyguladığı politikaya doğrudan etki etmekteydi. Söz konusu dönemde özellikle voyvodalardan gelen yüzlerce belge

mevcuttur. Fakat bu belgelerin bir o kadarı da tarihsizdir. Her ne kadar içeriğinden hangi döneme ait olduğu çıkarılabilse de Bâb-ı Âli'nin eline hangi tarihte ulaştığı tam olarak bilinemediğinden ya kullanılmamış ya da dipnotlarda belirtilmiştir.

Bu dönemde havadis konusunda en aktif olan kişilerin başında Eflak voyvodası gelmektedir. Voyvodanın haber kaynaklarının başında hem Viyana Kongresi'nin genel hem de Metternich'in özel sekreterlikleri görevinde bulunan Friedrich von Gentz gelmektedir. Onun kaleminden çıkan ve 1813'ten 1828'e kadar Eflak voyvodaları ile yaptığı yazışmalarını kapsayan *Dépêches Inédites Du Chevalier De Gentz Aux Hospodars De Valachie* adlı eser ise bir diğer önemli kaynaktır. Üç cilt olarak yayınlanan bu eserin çalışmanın kapsamına giren bölümleri olabildiği kadar kullanılmaya çalışılmıştır. Avrupa'daki önemli gelişmelerin aktarıldığı bu mektuplar aynı zamanda Viyana hükûmetinin gelişmeleri nasıl değerlendirdiğinin de birer göstergesidir. Bu doğrultuda F. Gentz, yaşanan gelişmeleri hükûmetinin görüşlerini yansıtan bir şekilde voyvodaya iletmektedir. Diğer taraftan bu mektuplar hem savaş hem de kongre sırasında yapılan müzakerelerin de birer anlatımını sunmaktadır. Yaşanan gelişmeler karşısında Avrupalı devletlerin nasıl bir konum aldığının yanı sıra özellikle Viyana hükûmetinin politikası gösterilmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan Gentz, kritik zamanlarda da kaleme sarılmaktan geri durmamıştır. Bu doğrultuda özellikle kongre sırasında Bâb-ı Âli'nin yönlendirilmesi için girişimlerini hızlandırmıştır. Kongrede konuşulanların yanı sıra hükûmetinin nasıl bir politika izlediği, Rusya ile yaşanan sorunlar, olası bir savaş durumu gibi önemli bilgiler bizzat kongrenin genel sekreteri tarafından Eflak voyvodasına aktarılmaktaydı. Gerektiğinde Metternich ile yaptığı görüşmeleri ve onun Osmanlı Devleti'ne karşı olan görüşlerini de aktarmaktan geri durmayarak bir bakıma onun gayriresmî sözcülüğünü yapmaktaydı. Eflak voyvodasına gelen bu bilgiler hiç şüphesiz Bâb-ı Âli'ye aktarılacaktı. Fakat voyvoda bu bilgileri hükûmeti ile paylaşırken haber kaynağı konusunda kesin bilgilerden kaçınmaktadır. Bu nedenle İstanbul'a ulaşan *havadis kağıtları*nda şu ana kadar açık bir şekilde F. Gentz'den bahsedilen belgeler ile karşılaşılmamıştır. Bu doğrultuda bu belgelerde *Avusturya vükelâsından* ve *bir muteber adam* olarak tanımlanan bu kişinin Friedrich von Gentz olması kesin olmasa da kuvvetle muhtemeldir.

Çalışmanın Osmanlı arşivinde bulunan bu kaynaklarının yanında bir diğer temel malzemesi ise Londra'da İngiliz Milli Arşivi'nde/The National Archive bulunan döneme dair belgelerdir. Çalışmanın ilk bölümünde İstanbul'da bulunan Stratford Canning ve özellikle Bükreş Antlaşması'nın imzalanmasından sonra başkente gelerek 1820'ye kadar bu görevde

kalacak olan Robert Liston'un raporları dönemin aydınlatılması için en temel kaynaklardan birisidir. Tarihi sıra dikkate alınarak yıl yıl ciltlenen her bir eser, ortalama iki yüz ila dört yüz varak arasında değişen boyutlara ulaşmaktadır. Bu doğrultuda söz konusu bu elçilik raporlarından olabildiği kadar yararlanılmaya çalışılmıştır. *Foreign Office (FO) 78* fonunda bulunan bu belgelerin yanı sıra kongre sırasında Viyana'da bulunan Castlereagh'ın Osmanlı Devleti'ne dair yazışmalarının bulunduğu belge külliyatı da çalışma sırasında kullanılmaya çalışılan bir diğer koleksiyondur. Her ne kadar bu belgelerin birçoğu elçilik raporları ile benzerlik gösterse de zaman zaman farklı belgeler ile de karşılaşılabilmektedir. Bu arşiv malzemesinin yanında döneme dair yapılan araştırma eserleri de olabildiği kadar kullanılmıştır. Okuyucunun da göreceği gibi bu döneme dair Türkçe eserler oldukça sınırlıdır. Bunun yanında yabancı dilde yapılan çalışmalar ise daha çok yazıldığı ülke veya Avrupa diplomasisine odaklanmaktadır. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti'nin bu dönemdeki konumunu ele alan eser neredeyse yok gibidir. Bu nedenle bu çalışma bu boşluğu doldurmayı planlamaktadır. Bu süreçte Bâb-ı Âli'nin hangi sorunlar ile uğraştığı, bu sorunlar karşısında ne gibi diplomatik manevralar yaparak çözüm önerileri getirdiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda bu çalışma Bükreş Antlaşması'nın imzalanması ile başlayan ve Waterloo'da Napolyon'un tarihe karıştığı zamana kadar geçen sürede neredeyse ay ay Osmanlı diplomasisinin serencamının peşine düşmektedir.

Bu çalışmanın odak noktalarının birisi hiç şüphesiz Osmanlı-İngiliz diplomatik ilişkileridir. Fakat okuyucuların da fark edeceği gibi çalışmanın odak noktalarından bir diğeri ise Osmanlı-Rus ilişkileridir. Rusya ile olan bu ilişki aynı zamanda ele alınan dönemde Osmanlı diplomasisinin en önemli gündem maddesidir. Bu doğrultuda Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin odak noktasında da Rusya politikası yer almaktadır. Özellikle yeni bir savaştan çıkan ve hâlâ savaşın olumsuz sonuçlarını üzerinden atamayan Bâb-ı Âli, birçok meseleye bakarken kuzey komşusunu denklemden çıkarmamış veya çıkaramamıştır. Bu doğrultuda İstanbul-Londra eksenindeki ilişkilerin odak noktalarından birisi Rusya'nın oluşturduğu tehdittir. Özellikle Bükreş Antlaşması'nın taraflar arasındaki sorunları tam anlamı ile ortadan kaldırmaması ve buna paralel yeni sorunlar eklemesi, iki ülke arasındaki ilişkilerin zaman zaman yeniden gerilmesine neden olacaktı. Bu doğrultuda Bâb-ı Âli, bu sorunların çözümü için İngiltere kartını kullanmak isteyecekti. Diğer taraftan XVIII. yüzyılın son döneminden itibaren Rusya karşısında Osmanlı lehine bir politika izlemeye başlayan Londra hükûmeti de St. Petersburg'un giderek daha fazla güneye inmesini istemiyordu. Bu durum her ne kadar İstanbul-Londra arasında bir yakınlaşma doğursa da Napolyon karşısında yapılan ittifak, St.

Petersburg ile ortak hareket edilmesini zorunlu kılacaktı. Fakat buna karşın Bâb-ı Âli her fırsatta Londra'yı Rusya aleyhine harekete geçirmeye çalışacaktı. Özellikle Bükreş Antlaşması'na aykırı bir şekilde Rusya tarafından işgal edilip tahliye edilmediği iddia edilen Kafkasya hududu, bu diplomatik ilişkilerin merkezinde yer alacaktı. Rus makamları ile yapılan tüm görüşmelerden bir netice elde edilememesi ise bu meselenin giderek daha da önem kazanmasına neden olacaktı. Rusya'nın Kafkasya'daki bu konumunu kendi güvenliği için büyük bir tehdit olarak algılayan Bâb-ı Âli, bu noktada bu sorunun çözümü için diğer devletleri de bu sürece dahil etmeye çalışacaktı. Bu bağlamda bu dönemdeki Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin merkezinde İstanbul ve St. Petersburg arasındaki sorunlar yer alacaktı. Bâb-ı Âli'de yaşanan görev değişikliklerine rağmen Rusya meselesi, Osmanlı erkânının değişmeyen gündemi olarak kalacaktır. Bu doğrultuda gerektiğinde İstanbul'da bulunan İngiliz, Avusturya ve hatta Fransa elçilikleri bu sorunların çözümü için başvurulacak makamların başında gelecekti. Diğer taraftan Rusya'nın Napolyon karşısında giderek daha fazla güç kazanarak zafere ulaşması ise bu denklemde Bâb-ı Âli aleyhine yaşanan bir başka sorundu. Napolyon'un ortadan kalkması ile tabiri caizse tek kutuplu bir hal alan Avrupa diplomasisi, İstanbul'u endişelendiren bir diğer noktaydı. Son dönemlerde diplomaside giderek denge politikasına daha fazla bel bağlayan Bâb-ı Âli, olası Rusya tehlikesi karşısında dost ve müttefik devletler arayışı içine girecekti. Buna karşın bu dönemde Osmanlı Devleti'nin paylaşılacağına dair söylentilerin giderek daha fazla dolaşıma girmesi ve buna paralel Fransa karşısında oluşan büyük ittifak, Bâb-ı Âli'nin de yalnız kalmasına neden olacaktı. Bu doğrultuda bir taraftan içerideki askerî hazırlıklara hız verilmeye çalışılırken diğer taraftan da Rusya ile yaşanan sorunların çözümü için ortaya çıkan her fırsat değerlendirilmek istenecekti. Bu nedenle Osmanlı erkânı İngiltere ile olan ilişkilerde de Rusya meselesini gündemde tutmaya ve muhataplarının bu konuda adım atmasını sağlamaya yönelik diplomatik manevralar yapacaktı. Bu nedenle bu çalışmada, ele alınan dönemde sadece Osmanlı-İngiliz ilişkilerine odaklanılmamakta, başta Rusya ile olan ilişkiler olmak üzere Bâb-ı Âli'nin büyük devletler ile olan diplomatik ilişkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ESKİ VE YENİ ARASINDA

1.1. Tarihi Süreç İçinde Osmanlı-İngiliz İlişkilerin Seyri

"Vilâyet-i cezîre-i İngiltere, ki üç bin yedi yüz mil yer deryâda Haliç-i Kostantaniyye'den ba'iddür, hâkimesi olan avrat mülk-i mevrûsesinde ve devlet ü saltanata kudret-i tâmmesi ile hükm idüp Luteraniyyet milleti üzre ubudiyyet-nâmesi ve ilçisi Âsitâne-i sa'adet-penâha pîşkeş ü hedâyâ-yı lâyıkası gelüp çekildi. Ve ol gün galebelik dîvân olup ilçi kānûn-ı kadîm üzre ziyâfet ü ikrâm olundı.

Ve gemisi gibi turfe numune gemi herkis İstanbul limanına gelmemişdi. Üç bin yedi yüz mil deryâdan sefer ider ve seksen üç pâre heman top kullanur sâ'ir yaraktan gayri âteş-efşân hey'et-i hâriciyyesi şekl-i hınzîr idi, u'cûbe-i devrân idi, görülmiş değildi ki sebt olundu."[2]

Avrupa'nın batısında bulunan İngilizler ile Türkler arasındaki ilk temaslar Orta Çağa kadar uzansa da iki devlet arasındaki diplomatik münasebetler Kanuni Sultan Süleyman döneminde başlamıştır. İki ülke arasında coğrafi uzaklığa paralel İngiltere'nin bu dönemde uluslararası arenadan uzaklığı ve Akdeniz ticaretinde yer edinememesi gibi faktörler bu iletişim eksikliğinin önündeki başlıca nedenlerdi. Fakat İngiltere'nin hem Akdeniz ticaretine olan ilgisinin artması hem de ortak düşman karşısında iş birliği arayışı, iki ülke arasında bir yakınlaşma doğurdu. İngilizlerin Akdeniz ticaretine olan ilgilerinin artması[3] Osmanlı Devleti ile münasebet kurmak için girişimlerde bulunmalarına neden oldu. Bu amaçla Antony Jenkinson'ın 1553'te Halep'te Kanuni ile yaptığı görüşme sonrasında İngiltere'ye özel bir ticaret izni tanındı. Her ne kadar Jenkinson ticari kâr arayışında Rusya topraklarına yönelse de bu girişim ve sonrasındaki izin Osmanlı Devleti'nin İngiliz tüccarlarına olumlu tavrının bir göstergesiydi. İki ülke arasındaki bir sonraki temas ise birkaç on yıl sonra gerçekleşti.[4] Rusya üzerinden Hindistan ile bir ticaret ağı kurma çabası her ne kadar ilk başta gerçekleşse de daha

[2] Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, haz. Mehmet İpşirli, TTK, Ankara, 1999, cilt: I, s.334 ve ayrıca Orhan Burian, "Kıralîçe Elizabeth'den Üçüncü Sultan Murat'a Gelen Hediyenin Hikâyesi", *DTCFD*, cilt: IX, sayı: 1-2, s.19.

[3] Bu dönemde İngilizlerin sadece Akdeniz ticaretine olan ilgileri artmamıştı. Başta Baltık, Akdeniz, Atlantik ve Uzak Doğu olmak üzere dünyanın birçok bölgesi ile yapılan ticarette aktif rol almaya başlamışlardı. Özellikle Kraliçe Elizabeth (1558-1603) döneminde bu bölgelerle bağlantılar oluşturulmaya başlanırken söz konusu ticareti yürütmek üzere kumpanyalar kurulmaya başlanmıştı. Bu konuda kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Robert Brenner, *Merchants and Revolution, Commercial Change, Political Conflict, and London's Overseas Traders, 1550-1653*, Verso, Londra, 2003.

[4] Azmi Özcan, "İngiltere: IV. Osmanlı-İngiltere Münasebetleri", *TDVİA*, cilt: XXII, s.302.

sonrasında Osmanlı-İran savaşı bu bağlantıyı ortadan kaldırmıştı. Bu girişimin kısa ömürlü olmasından sonra ise Edward Osborne ve Richard Staper adlı iki İngiliz tüccar Osmanlı Devleti ile ticari ilişkileri geliştirmek için adım attı. Bu ikili, 1575 yılında iki adamlarını kara yoluyla İstanbul'a göndererek Osmanlı Devleti ile temas kurdular. İngilizlerin Osmanlı Devleti ile doğrudan temas kurmalarının arkasında Akdeniz ticaretinde Fransa ve Venedik'in etkisinin büyük olması da yatmaktaydı. Hem Fransızlar hem de Venedikliler, İngilizlerin kendi aracılığı olmadan doğrudan Levant ile ticaret yapmalarına engel olmaya çalışmaktaydı. Bu nedenle bu iki devlet hem İngiliz ticaretini hem de Osmanlı Devleti ile ilişkiler kurmalarını engellemeye çalışacaktı.[5]

Osmanlı Devleti'ne gönderilen bu kişilerin görevleri arasında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum ve sahip olduğu ticari olanakların öğrenilmesi ve ilerideki teşebbüsleri için zemin hazırlamak yer alıyordu. Bu nedenle içlerinden birisi yaklaşık bir buçuk sene İstanbul'da kalarak kendisinden sonra gelecekler için uygun bir ortam hazırladı. Bu girişimden sonra İstanbul'da olumlu bir havanın oluşmasından sonra William Harborne[6] bir uşağı ile 1 Temmuz 1578 tarihinde Osmanlı Devleti'ne doğru yola çıktı. Hem William Harborne'un hem de başta Sokullu Mehmet Paşa ve Hoca Sadeddin Efendi olmak üzere İngiltere'ye olumlu bakan devlet adamlarının çabaları sayesinde 1579 tarihinde hem iki ülke hükümdarları arasında bir mektuplaşma gerçekleşirken hem de 1580 tarihinde İngiltere'ye daha önce Venedik, Fransa, Lehistan ve Avusturya'ya tanınan ticaret imtiyazı tanınıyordu.[7] Bu gelişmeyi 1581'de Türkiye Kumpanyası'nın kurulması izledi. Osmanlı Devleti ile ilişkilerin kurulması için çaba harcayan Edward Osborne ve Richard Staper bu gayretleri karşılığında Kraliçe Elizabeth'ten Osmanlı Devleti ile ticaret yapma tekelini elde etmişlerdi ve bunun sonucunda Türkiye Kumpanyası ortaya çıkmıştı. Söz konusu kumpanya bir taraftan

[5] Bu konuda bkz. T.S. Willan, "Some Aspects of English Trade with the Levant in the Sixteenth Century*", The English Historical Review*, cilt: LXX, sayı: 276, 1955, s.399-410.

[6] İngiltere tarafından Osmanlı Devleti nezdinde elçilik görevi ile atanan ilk kişi olan William Harborne, 1542 tarihinde Yarmount'da dünyaya geldi. İlk olarak parlamentoda çalışmaya başlayan Harborne, daha sonrasında ise Osmanlı Devleti ile ilişkilerin kurulması için İstanbul'a gönderildi. Yaşanan olumlu gelişmelerden sonra Kraliçe Elizabeth tarafından elçi olarak İstanbul'a atanan Harborne, 1583'te başladığı elçilik görevine 1588'e kadar devam etmiştir. Harborne'nin elçiliği ve faaliyetleri konusunda bkz. H. G. Rawlinson, "The Embassy of William Harborne to Constantinople 1583 to 1588", *The Royal Historical Society*, cilt: V, 1921, s.1-27; Her ne kadar William Harborne Osmanlı Devleti'ne atanan ilk İngiltere elçisi olsa da İngiltere'nin bir İslam devletine gönderdiği ilk elçi değildi. Daha önce Elizabeth tarafından Edmund Hogan 1577 tarihinde Fas hükümdarı Sultan I. Abu Marwan ʿAbd al-Malik'e (h. 1576–8) elçi olarak gönderilmişti. Bu konuda bkz. Michael Talbot, *British-Ottoman Relations, 1661–1807, Commerce and Diplomatic Practice in Eighteenth-Century Istanbu*l, The Boydell Press, Woodbridge, 2017, s.22.

[7] Söz konusu dönemdeki yazışmalar ve resmî belgeler konusunda bkz. S. A. Skilliter, *William Harborne and the Trade with Turkey 1578-1582*, The British Academy, Londra, 1977. Söz konusu ahitnâme hakkında bkz. V. L. Menage, "*The English Capitulations of 1580: A Review Article*", *International Journal of Middle East Studies*, cilt: XII, sayı: 3, 1980, s.373-383.

Osmanlı Devleti ile ticaret yapma konusunda tek yetkili kılınırken diğer taraftan da Türkiye'deki elçilerin, konsolosların, tercümanların masrafını karşılamak, Türk hükûmetiyle herhangi bir anlaşmazlıktan doğacak bütün zorlukları, kayıpları karşılamak gibi yükümlülükleri de üstlenmekteydi. Bir bakıma kumpanya, Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki tek yetkili aracı kurum konumuna yükselmişti ve bu konumunu birkaç asır da devam ettirecekti.[8]

Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında yaşanan bu ticari gelişmeler iki ülke arasındaki ilişkilerin sadece bir yüzüydü. Diğer taraftan iki ülke ortak düşman karşısında ortak hareket etme çabası içerisindeydi. Özellikle İngiltere, İspanya karşısında Osmanlı Devleti ile bir iş birliği arayışındaydı.[9] Özellikle Kraliçe Elizabeth, yazdığı mektuplar ile padişahı bu konuda ikna etmeye çalışmaktaydı. Her ne kadar Osmanlı Devleti böyle bir iş birliğine sıcak baksa da halihazırda İran ile devam eden uzun savaş, İspanya ile yeni bir savaşı imkânsız hale getiriyordu. Bu iş birliği arayışı olumlu sonuçlanmasa da bu çaba sonucunda iki ülke arasında resmî ilişkiler başlamış bulunmaktaydı. Diğer taraftan İngiltere'nin 1588'te İspanyol armadasını mağlup etmesi, İngiltere'nin hem bölgesinde hem de Akdeniz'deki prestij ve gücünü arttırmıştı. Yaşanan bu gelişmelerden sonra iki taraf da ilişkilerin aynı şekilde devam etmesi gerektiğini düşünüyordu. İngiltere, Protestanlığa karşı olumlu tutum takınan Osmanlı Devleti ile Avrupa'daki nüfuzunu ilerletmek için iş birliğinin kendisine kazanç getireceğinin

[8] Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki ilişkilerin kurulması hakkında bkz. Orhan Burian. "Türk-ingiliz Münasebetinin İlk Yılları", *DTCFD*, cilt: IX, sayı: 1-2, 1951, s.1-15; diğer taraftan Türkiye Kumpanyası'na verilen bu hak aynı dönemde ortaya çıkan kumpanyalarınkinden farklıydı. Bu açıdan Türkiye Kumpanyası tek olma özelliğine sahipti. Diğer kumpanyalar söz sahibi oldukları bölgelerdeki elçilerin masraflarını karşılama konusunda yetkili değillerdi sadece bu konuda İngiltere hükûmetine yardımcı olacaklardı. Fakat Türkiye Kumpanyası ve daha sonrasında ise Levant Kumpanyası bu konudaki tek yetkili şirketti ve bu durum 1804 tarihine kadar devam edecekti. Bu aynı zamanda Osmanlı Devleti'nde bulunan İngiltere elçisinin hem diplomatik hem de ticari görevlerinin olduğunun göstergesiydi. Bu açıdan ticaret ve diplomasi içicine geçmiş bir konumdaydı ve bu durum yıllarca Osmanlı-İngiltere ilişkilerindeki temel konulardan biri olacaktı. Bu konuda bkz. M. Talbot, *a.g.e.,* s.22-23. Diğer taraftan 1804 öncesinde kumpanya maddi olarak zor durumda olduğu zamanlarda hükûmete de başvurmaktaydı. Bu nedenle 1794 yılında hükûmete başvurmak zorunda kalan şirket 1802 tarihine kadar -1795 yılı hariç- hükûmetten yıllık 5,000 pound maddi destek almıştı. Hatta bu destek 1798 yılında iki katına çıkmıştı. Bu konuda bkz. Alfred C. Wood, *Levant Kumpanyası Tarihi*, çev. Çiğdem Erkla İpek, Doğubatı, Ankara, 2013, s.233.

[9] Aynı dönemde Batı Akdeniz'de Osmanlı Devleti'nin desteklediği Fas krallığı ile Portekiz ve onun müttefiki İspanya krallıkları arasında da bir mücadele söz konusuydu. Bir süre sonra savaşa dönüşecek olan bu mücadelede, söz konusu devletlerin yanı sıra İngiltere'yi de yakından ilgilendirmekteydi. Protestan İngiltere'nin halihazırdaki en büyük rakiplerinden olan Portekiz ve İspanya'nın bu mücadeleyi kazanması veya kaybetmesi hem Akdeniz'deki hem de Atlantik'teki nüfuz dengeleri için çok önemliydi. Osmanlı destekli Fas birliklerinin 1578'deki savaşı kazanması aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin bölgedeki etkinliğini de artırmıştı. Bu durum İspanya ile halihazırda bir mücadele içinde olan İngiltere için de önem arz etmekteydi. Osmanlı Devleti ile İspanya karşısında bir ittifak kurma düşüncesi söz konusu ilişkilerin kurulmasının arkasındaki diğer bir nedendi. Bu ittifakın kurulması hem Akdeniz'de hem de kıta Avrupa'sında İspanya-Avusturya karşısında Osmanlı Devleti'nin desteğinin alınması anlamına geliyordu. Bu konuda bkz. G.R. Berridge, *British Diplomacy in Turkey, 1583 to the present, A Study in the Evolution of the Resident Embassy*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden-Boston, 2009, s.2-3 ve söz konusu dönemde Fas'ta yaşanan gelişmeler için bkz. Mustafa L. Bilge, "Fas, Osmanlı-Fas Münasebetleri", *TDVİA*, cilt: XII, s.190-191.

bilincinde iken Osmanlı Devleti de hem Hint sularında faaliyet gösteren İspanyol donanmasına karşı hem de Avrupa'daki Katolik cepheye karşı İngiltere ile iş birliğinin önemli olduğunu düşünmekteydi. Dış politikadaki bu ortak çıkarlar iki ülke arasında ilişkileri daha da geliştirdi. İngiltere, Osmanlı Devleti'ni İspanyollara karşı Hindistan'a bir donanma göndermeye teşvik ederken aynı zamanda Lehistan ile Osmanlı Devleti arasında arabuluculuk yapmaya da talip olmuştu. Bu olumlu gelişmeler 1601'de İngiltere'ye verilen ahitnâmenin uzatılması ile sonuçlanacaktı. Diğer taraftan Akdeniz'de Türkiye Kumpanyası ile Venedik Kumpanyası arasında yaşanan rekabetin önüne geçmek için iki şirket 1592'de birleşerek Levant Kumpanyası'na dönüşecek ve bu şirket kapandığı 1825 yılına kadar iki ülke arasındaki ticarette en önemli paya sahip olacaktı.[10]

Osmanlı Devleti ve İngiltere arasında kurulan bu diplomatik ve ticari ilişki imparatorluğun sonuna kadar devam edecektir. 1583'te Harborne'un ilk elçiliğinden sonra İngiltere her zaman İstanbul'da daimî elçi bulunduracaktır. Osmanlı Devleti ise -III. Selim dönemi hariç- XIX. yüzyıla kadar İngiltere'de bir daimî elçi bulundurmamış sadece özel durumlarda elçilik heyeti göndermiştir. Bu bağlamda İngiltere'ye ilk giden Osmanlı elçisi 1610 yılında I. Ahmed tarafından bizzat görevlendirildiği bilinen İbrahim Ağa'dır. İbrahim Ağa'nın en önemli görevi iki ülke arasındaki dostluğun temininin yanında İngiltere'de bulunan Müslümanların Osmanlı topraklarına getirilmesini sağlamaktı. İspanya'nın 1609'da ülkede bulunan son Müslümanları da sürgün kararı almasından sonra bunlardan bazılarının İngiltere'ye sığındığı haberlerinin gelmesi üzerine bu göreve çıkan İbrahim Ağa, bunların Osmanlı topraklarına ulaşması için İngiltere kralından ricacı olarak bunların Müslüman topraklarına getirilmesi işi ile görevlendirilmişti.[11]

İbrahim Ağa'nın bu elçiliğinden sonra Osmanlı Devleti, İngiltere'ye uzun süre elçi göndermeyecekken İngiltere, Harborne'den sonra İstanbul'da sürekli elçi bulunduracaktı. İstanbul'daki bu kişi hem İngiltere hükümdarının elçisi iken hem de Levant Kumpanyası'nın baş temsilcisi konumundaydı. Bu nedenle Levant ile İngiltere arasındaki ticaretinin yürütülmesinde de önemli bir role sahipti. Diğer taraftan Osmanlı topraklarında bulunan konsoloslukların idaresi ile İngiliz vatandaşlarının idari ve hukuki işlerinden de sorumluydu.

[10] A. Özcan, a.g.m., s.303 ve Levant Kumpanyası'nın kuruluşu ve ilk dönemleri hakkında bkz. Mortimer Epstein, *The Early History of the Levant Company*, Routledge, Londra, 2015.

[11] İbrahim Ağa'dan önce I. James zamanında Mustafa Ağa (Çavuş) adlı bir kişi Osmanlı Sultanının elçisi olduğu iddiası ile İngiltere'ye gelmişti. Fakat Mustafa Ağa'nın bu iddiasının kesin olmaması, her ne kadar elçiliği ve kendisi hakkında şüphelere neden olmuşsa da yine de kral tarafından kabul edilmişti. Ancak Mustafa Ağa İngiltere'de olumlu izlenimler bırakmamıştı. Bu nedenle "çavuş= chiause" İngilizcede sahtekâr anlamında da kullanılmaktadır. Mustafa Ağa ve İbrahim Ağa'nın elçilikleri hakkında bkz. A. Özcan, a.g.m., s.303 ve Akdes Nimet Kurat, *Türk İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi, (1553-1610)*, TTK, Ankara, 1953, s.174.

Ayrıca Levant Kumpanyası'na verilen imtiyazların genişletilmesi, süresi dolunca yenilenmesi ve yeni ekonomik ve ticari fırsatlar bulma çabası ise neredeyse elçinin en önemli görevlerinin başında geliyordu. Bu kapsamda İstanbul'da bulunan İngiltere elçileri, 1580 tarihli ahitnâmenin yenilenmesi ve ihtiyaç duyulan düzenlemelerin yapılması için çaba harcamışlardır. Bu doğrultuda söz konusu ahitnâme yeni eklemeler ve düzenlemeler ile 1601, 1607, 1612, 1618, 1621, 1641, 1647 ve 1662 tarihlerinde yenilenmiştir. Ancak 1675 tarihinde yapılan değişiklikler ile yeniden onaylanan bu ahitnâme bu sefer süresiz olarak uzatılmıştır.[12]

İstanbul'da bulunan İngiltere elçileri ülkeleri adına bir taraftan söz konusu ticaret ile yakından ilgilenirken diğer taraftan da özellikle bölge ve Avrupa siyasetinin birer parçası oluyorlardı. İstanbul'un ve dolayısı ile Osmanlı Devleti'nin hem kıtada hem Akdeniz'de hem de Hint Okyanusu'ndaki çıkarlarının İngiltere'nin çıkarları ile örtüşmesi iki devlet arasındaki ilişkilerin siyasi alanda da ilerlemesine neden oldu. Osmanlı Devleti'nin özellikle Habsburg İmparatorluğu ile ezeli rekabeti, bu imparatorluğun o dönemde bir parçası olan İspanya ile mücadele içinde olan İngiltere'nin de yararlanabileceği bir durum ortaya çıkarıyordu. Osmanlı Devleti, İspanya ile Batı Akdeniz ve Hint ticareti için bir nüfuz mücadelesi içine girmişken Habsburg İmparatorluğu ile de Orta ve Doğu Avrupa'da bir rekabet içindeydi. İstanbul'un Viyana ile giriştiği bu mücadele de aynı imparatorluk ile ezeli bir rekabet içinde olan Fransa tarafından iki ülkenin çıkarları için çok iyi bir şekilde kullanılırken[13] İngiltere de aynı durumdan kendisi için faydalanmayı planlamaktaydı. Özellikle İspanya ile denizlerde yoğun bir rekabet içinde olan İngiltere, her zaman İspanya karşısında Osmanlı Devleti'nin desteğini alma çabası içinde olacaktı. İlk başta İspanya karşısında Osmanlı Devleti'nin desteğini alma çabası içinde olan İngiltere'nin bu girişimleri daha sonra Fransa karşısında yoğunlaşacaktı. Diğer taraftan Londra, Fransa karşısında ittifak yaptığı başta Alman prenslikleri olmak üzere Protestan devletlerin Habsburglar tarafından ezilmesinin de önüne geçmeye çalışıyordu. Bir yandan Fransa karşısında iş birliği yaptığı Paris'in ezeli rakibi olan Habsburgların da doğu komşuları ile mücadelesinden güç kaybetmesini istemiyordu. Bu nedenle de İngiltere, iki imparatorluk arasındaki mücadelelerin sonlandırılması çabası içinde olacaktı. Bu açıdan Avrupa'da Fransa'ya karşı bir güç dengesinin kurulup korunması amacı ile hareket eden İngiltere'nin bu politik isteklerinin yerine getirilmesi için Osmanlı Devleti dolayısıyla da İstanbul çok önemli bir role sahipti. Bu siyasetin doğru bir şekilde yerine getirilmesi işinde en

[12] Farklı dönemlerde uzatılan ahitnâme ve 1675 tarihli ahitnâmenin farklı dillerdeki versiyonları üzerine bir değerlendirme için bkz. M. Talbot, *a.g.e.*, s.25-41.
[13] Bu konuda bkz. Christine Isom Verhaaren, *Kafirle İttifak, 16. Yüzyılda Osmanlı-Fransız Anlaşması*, çev. Ayla Ortaç, Kitap Yayınevi, 2015.

büyük görev de hiç şüphesiz İstanbul'da bulunan İngiliz elçilerine düşmekteydi. Bu açıdan bakıldığında İstanbul'da bulunan elçiler sadece Levant Kumpanyası'nın birer ticari temsilcisi değil bizzat kralın da siyasi temsilcisiydi.[14]

Ticari misyonlarının yanında sahip oldukları bu politik görevleri, elçilerin Osmanlı devlet adamları ve hatta padişahlar ile yakın ve samimi ilişkiler kurmalarına neden oluyordu. Osmanlı Devleti'nin, İngiltere'nin çıkarları ile örtüşen kararlar almasını sağlamak için bu bireysel ilişkiler fevkalade önemliydi. Bu açıdan elçilerin büründüğü dost ve arabuluculuk rolleri bu politikanın merkezinde yer alıyordu. Osmanlı Devleti'nin rakipleri ile aralarını bulmak, sadece dost bir ülkenin elçisinden beklenen bir davranış değil istediklerini elde etmek için de çok önemli bir fırsattı. Bu nedenle bu arabuluculuk görevi bizzat kral tarafından verilmişti. Bu doğrultuda 1668 tarihinde kral tarafından İstanbul'a elçilik görevi ile atanan Sir Daniel Harvey'e verilen en önemli görevlerden birisi, Osmanlı Devleti ile Venedik arasında arabuluculuk yapmaktı. Bu nedenle söz konusu arabuluculuk görevinin yerine getirilmesi Hristiyanlık alemi için yapılabilecek en avantajlı ve en itibarlı iş olarak kabul edilmekteydi. Her ne kadar Harvey, Osmanlı Devleti ile Venedik arasında arabuluculuk yapamasa da verilen bu görev arabuluculuk misyonunun İngiltere tarafından ne kadar önemsendiğinin bir göstergesiydi.[15] İngiltere'nin bu arabuluculuk misyonu uzun süre devam edecekti. 1683 II. Viyana kuşatması sonucunda oluşan kutsal ittifak ile Osmanlı Devleti arasındaki savaş İngiltere'nin çıkarlarına ters düşmekteydi. Fransa karşısında Habsburgları kendi yanına çekmek isteyen yeni kral III. William, elçisi William Trumbull'dan İstanbul ile Viyana arasında barışın sağlanması için çalışmasını istemekteydi. III. William elçisine bir an önce barışın sağlanması için sahip olduğu tüm gücünü kullanmasını emrederken İngiltere'nin bu barış görüşmelerinde arabulucu olabileceği teklifini yapıyordu. Trumbull'un bu girişimleri halihazırda İstanbul'da yaşanan İngiltere-Fransa rekabetini gözler önüne seriyordu. XIV. Louis'in temsilci ile III. William temsilcisi arasında Osmanlı devlet adamlarını etkileme gayretleri ve bu mücadelenin sonuçlarının devletlerini yakından ilgilendirmeleri aynı zamanda İstanbul'da bulunan elçilerin ne kadar kritik bir role sahip olduklarını da gösteriyordu.

[14] On dokuzuncu yüzyıla kadar elçiliğe atanma konusunda kesin ve önceden belirlenmiş bir kural yoktu. Kimin atanacağı krallık ve kumpanya arasında her zaman bir çekişmeye sahne olsa da elçilik seçiminde iki grubun etkili olduğu dönemler yaşanmıştı. Fakat atanacak kişi kim tarafından belirlenirse belirlensin kralın onayı ile atanmaktaydı. İlk dönem elçilerin atanması konusunda bkz. A. C. Wood, "The English Embassy at Constantinople, 1660-1762", *The English Historical Review*, cilt: XL, sayı: 160, s.533-561.

[15] Her ne kadar İngiltere elçisi Harvey barış görüşmelerinde bir arabulucu rolü elde edemese de Osmanlı Devleti ile Venedik 1669 tarihinde bir barış antlaşması imzalayacaktı. Bu konuda bkz. Cemal Tukin, "Girit", *TDVİA*, cilt: XIV, s.87.

Trumbull'un elçiliği istediği barışı elde edemeden sona erdi.[16] Kendisinden sonra bu göreve atanan William Hussey ve daha sonra yerine gelen William Harboard ise kısa süre sonra vefat etmelerine rağmen kısa süreli elçilikleri sırasında söz konusu barış için çalışmaya devam etmişlerdir.[17] Fakat barış antlaşmasında aktif bir rol William Paget tarafından yerine getirilecekti. Harboard'un ölümünün İngiltere'de duyulması üzerine o dönemde Viyana'da elçi olarak bulunan Paget'ın İstanbul'a elçi olarak atanması ve bir an önce görevine başlaması uygun görülmüştü. 1692 tarihinde elçilik görevine atanan Paget, taraflar arasında bir barış antlaşması için çalışmaya başlamıştı. İlk başlarda savaşın tercih edilmesi özellikle sahada alınan mağlubiyetler ile değişmeye başlamıştı. Özellikle Zenta mağlubiyeti (1697) ve aynı dönemde Fransa'nın Ryswick'te Habsburglar ile barış yaptığının haberi Bâb-ı Âli'nin tutumunu değiştirmişti. Köprülü Amcazade Hüseyin Paşa ile Paget arasında yeniden başlayan görüşmeler sonucunda İngiltere ve Hollanda elçilerinin arabuluculuğunun kabul edilmesi barış için önemli bir adımdı. Karlofça görüşmelerinde arabuluculuk görevini üstlenen Paget, barışın imzalanması için önemli bir rol üstlenmişti. Paget'ın üstlendiği bu rol başta padişah ve sadrazam olmak üzere Osmanlı devlet adamları tarafından takdirle karşılanmıştı.[18]

Paget'ın Karlofça'da oynadığı bu rol daha sonraki İngiltere elçileri tarafından da devam ettirilecekti. Özellikle yerine geçen Robert Sutton görev yaptığı 1701-1716 yılları arasında Avrupa ve Osmanlı diplomasisinde önemli bir rol üstlenecekti. İstanbul'dan önce Viyana'da bulunmuş olan Sutton, burada bıraktığı olumlu etkiye paralel İstanbul'daki faaliyetleri ile Karlofça sonrası iki ülkenin yeniden savaşa girişmesin önüne geçmeye çalışmıştı. Özellikle Fransız elçiliğinin karşı yöndeki faaliyetleri karşısında yeni bir Osmanlı-

[16] Bu konuda bkz. A. C. Wood, a.g.m., s.543-546 ve 1686-1691 tarihleri arasında elçilik görevinde bulunan William Trumbull'un hayatı hakkında bkz. A. A. Hanham, "Trumbull, Sir William, (1639-1716)", *ODNB*, ed. H. C. G. Matthew-Brian Harrison, Oxford University Press, Oxford, cilt: XXV, 2004, s.464-468.

[17] Kara Avrupası üzerinde görev yerlerine hareket eden her iki elçi de özellikle Viyana'da söz konusu barışın diğer tarafında yer alan Habsburg İmparatorluğu ile de görüşmeler gerçekleştirmişler ve Viyana'daki politik atmosferi öğrenerek İstanbul'a doğru hareket etmişlerdir. 1690-1691 tarihleri arasında görev yapan William Hussey her ne kadar görevine resmen başlayabilse de William Harboard Belgrat'ta hayatını kaybetmiştir. William Hussey'in hayatı hakkında bkz. Perry Gauci, "Hussey, Sir William, (1640-1691)", *ODNB*, ed. H. C. G. Matthew-Brian Harrison, Oxford University Press, Oxford, cilt: XXVIII, 2004, s.993-994 ve William Harbord hakkında bkz. Stuart Handley, "Harbord, William, (1635-1692)", *ODNB*, ed. H. C. G. Matthew-Brian Harrison, Oxford University Press, Oxford, cilt: XXV, 2004, s.108-110.

[18] Paget'ın Karlofça'daki hizmetlerinden dolayı padişah ve sadrazam İngiltere Kralı William'a mektuplar yazarak Paget ve dolayısıyla İngiltere'nin oynadığı rolden çok memnun olduklarını ifade etmişlerdi. Bu nedenle 1702 tarihinde ülkesine dönmek için yola çıktığında birçok hediye ile uğurlanmıştı. Kendisinden sonra gelen Sir Robert Sutton'a ise III. Ahmed, Paget'ın kendisinin ve ülkesinin eski ve iyi bir dostu olduğunu ve Karlofça'da yaptığı hizmetlerin her zaman hatırlanacağını ifade etmişti. Bu konuda bkz. A. C. Wood, a.g.m., s.546-548 ve Paget'ın hayatı hakkında bkz. Colin Heywood, *"Paget, Willim, sixty Baron Paget, (1637-1713)", ODNB*, ed. H. C. G. Matthew-Brian Harrison, Oxford University Press, Oxford, cilt: XLII, 2004, s.382-384 ve söz konusu dönemde Osmanlı İngiliz ilişkileri hakkında bkz. Colin Joseph Heywood, *English Diplomacy between Austria and the Ottoman Empire in the War of the Sacra Liga, 1684-1699, with Special Reference to the Period 1688-1699*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, SOAS, University of London, Londra, 1970.

Habsburg savaşını engelleme gayreti içinde olacaktı. 1711 Prut mağlubiyetinden sonra İstanbul'a gelen Rus elçisinin talepleri doğrultusunda Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki sorunların çözülmesine yardımcı olması talebini geri çevirmeyen Sutton, iki ülke arasındaki sorunların giderilmesi için çalışmıştı. Sutton'un bu iyi niyet talebi Osmanlı makamları tarafından da olumlu karşılanmıştı. Prut sonrası nihai antlaşmanın İstanbul'da yapılacağına dair söz doğrultusunda[19] iki ülke arasındaki sorunların çözümü için yapılan onca görüşmelerde Sutton'da yer almıştı. Ancak iki ülke arasındaki sorunların bir türlü çözülememesine paralel Rusya karşısında yeniden bir savaş açılması gerektiğini düşünen başta İsveç temsilcileri olmak üzere birçok kişi tarafından eleştirilmiş ve görüşmelerde bulunmasına müsaade edilmemiştir.[20]

Daha sonra yaşananlar ise İngiltere'yi ve Sutton'u daha yakından ilgilendiriyordu. 1714'te Osmanlı Devleti ile Venedik arasında başlayan savaşa 1716'da Habsburglar da dahil olmuştu ve bu durum neredeyse II. Viyana kuşatması sonrası oluşturulan kutsal ittifakın yeniden doğması anlamına geliyordu. Bununla beraber Hollanda'daki tarihi bağları ile birlikte 1714'te Hannover elektörlüğüne seçilen İngiltere kralı I. George (1660-1727), hiç olmadığı kadar kıta politikasının içine dahil olmuştu. Aynı dönemde İngiltere, İtalya'da İspanya ile yaşanan sorunlara paralel Doğu Avrupa ve Baltık bölgesindeki hakimiyet mücadelesi sonucunda ortaya çıkan Büyük Kuzey Savaşı'nın[21] taraflarından biri haline gelmişti. Rusya'nın 1715'te Mecklenburg'u işgali, İngiltere ve Rusya'yı savaş durumuna getirmişti. Bu nedenle İngiltere, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bir savaş çıkmasını hiç olmadığı kadar fazla istemekteydi. Bu savaşın çıkması, Rusya'nın dikkatini Baltık'tan Osmanlı tarafına kaydırması anlamına geliyordu. Böyle bir savaşın çıkması için çalışmak doğrudan Sutton'un sorumluluğu altındaydı. Diğer taraftan da Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında bir savaşın çıkması da istenmemekteydi. Bu nedenle İngiltere ve Hollanda elçileri arabuluculuk teklifinde bulunsalar da kabul edilmedi. Karlofça'da kaybettiklerini geri alabileceğini düşünen Osmanlı

[19] Prut seferi ve antlaşması hakkında bkz. Akdes Nimet Kurat, *Prut Seferi ve Barışı: 1123 (1711),* TTK, Ankara 1951-1953, cilt: I-II ve Kemal Beydilli, "Prut Antlaşması", *TDVİA*, cilt: XXXIV, s.359-362.

[20] Bu konuda bkz. A. C. Wood, a.g.m., s.548-549; daha sonrasında görüşmeler 1713 Edirne Antlaşması'nın imzalanması ile sonuçlanacaktır. Bu konuda bkz. Uğur Kurtaran, "Sultan Birinci Mahmud Dönemi Osmanlı-Rus Siyasi İlişkileri", *Belleten*, 2015, cilt: LXXIX, sayı: 285, 2015, s.593.

[21] Rusya ve müttefiklerin İsveç'in Baltık ve Orta ve Doğu Avrupa'daki nüfuzuna karşı 1700'de başlayan savaşlar 1721 tarihine kadar devam edecekti. İsveç'in ilk başta rakiplerine karşı kazandığı başarılar özellikle 1709'da Poltova'da aldığı yenilgi sonrası savaşın seyrini değiştirecekti. I. Petro önderliğinde Rusya'nın -her ne kadar 1711 Prut'ta yenilse de- kazandığı zaferler Rusya'nın hem Baltık ve Doğu Avrupa'da nüfuz kazanmasına hem de büyük bir güç olarak Avrupa siyasetine girmesi ile sonuçlanacaktı. Büyük Kuzey Savaşı ve toprak değişimleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. Ragnhild Hatton, "Charles XII And The Great Northern War", *The New Cambridge Modern History*, ed. J. S. Bromley, Cambridge University Press, Londra, 1970, c.VI, s.655-666; Carol B. Stevens, "Great Northern War (1699-1721*), The Encyclopedia of War*, Wiley-Blackwell Yay., New Jersey, 2012, cilt: II, s.885-886.

Devleti, bir barıştan ziyade savaş taraftarıydı. Savaşın çıkmasından bir süre sonra geri çağrılan Sutton'un bu çabaları sonuç vermemişti. Yerine ise Edward Wortley Montagu atanacaktı. Viyana üzerinden Osmanlı Devleti'ne doğru yola çıkan elçinin amacı Paget'ınki ile benzerdi. Fakat Viyana'da iken Petervaradin'de Prens Eugen'in kazandığı zaferin haberini almıştı. Petervaradin'e ek olarak Venedik karşısında da istenilenin elde edilememesi, Osmanlı Devleti'ni barışa yaklaştırdı. Savaştaki başarısızlıklara rağmen Avusturya-Venedik ittifakına karşı olabildiği kadar az bir zararla çıkmak isteyen Osmanlı Devleti, bu konuda daha önceki tecrübelerinden hareketle İngiltere ve Hollanda elçilerine başvurmaktaydı. Özellikle Temeşvar'ın verilmemesini bizzat Montagu'dan isteyen Sadrazam Halil Paşa, barış konusunda istekliydi. Bu ortamda Viyana'ya doğru yola çıkan Montagu'nun elinde barış ve arabuluculuk teklifi vardı. Fakat Prens Eugen'in zaferlerinden dolayı Osmanlı ile barışa sıcak bakmayan Habsburg İmparatoru Charles, Montagu'nun Osmanlı taraftarı bir tutum izlediğinden şikâyet ederek İngiltere kralından geri çağrılmasını rica ediyor ve Sutton'un arabuluculuk görevi ile yeniden görevlendirilmesini istiyordu. Yeniden Viyana yolu açılan Sutton'a bu görevinde Viyana'daki İngiltere elçisi Abraham Stanyan eşlik edecekti. İngiliz ve Hollanda elçilerinin arabuluculuğu her iki ülke tarafından kabul edilse de Belgrad'ın geleceği görüşmelerin önündeki en büyük engeldi. Osmanlı Devleti, savaş öncesindeki sınırların dikkate alınarak bir barışın dolayısıyla da Belgrad'ın kendisinde kalmasını isterken Habsburglar da savaşla aldıkları Belgrad'ı barışla geri vermek istememekteydi. Bu sorunun çözülmesi ise arabulucu elçilere düşmekteydi. Başta Sutton olmak üzere İngiltere ve Hollanda elçilerinin yoğun gayretleri sonucunda müzakerelerin mevcut durum üzerinden yapılması konusunda tarafların anlaşması, görüşmelerin başlaması ile sonuçlandı. Fakat görüşmelerde de taraflar toprak taleplerinden vazgeçmemekte ve bu nedenle barış bir türlü sağlanamamaktaydı. Bu durumda da aracı elçiler tarafların uzlaşması için yoğun çaba harcarken Habsburgların bazı isteklerinden vazgeçmesi sağlandı. Diğer taraftan her iki taraf da barışın imzalanmasını istemekteydi. Habsburgların İspanya ile gerilen ilişkilerine paralel Osmanlıların da içinde bulunduğu durum, görüşmelerin Pasarofça Antlaşması ile sonuçlanmasına neden olacaktı. Görüşmelerin açılış konuşmasını yapan Sutton, bizzat görüşmeleri de yönetmişti.[22] Bu antlaşmanın imzalanmasında büyük gayretleri olan Sutton'un bu çabaları sadece Doğu Avrupa diplomasisini etkilememiş özellikle Osmanlılar ile yapılan

[22] Sutton bizzat görüşmelerin açılış konuşmasını yapmasının yanı sıra görüşmeleri de yönetmiştir. Bu konuda bkz. Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011, cilt: V, s.395.

savaş karşısında İtalya'da Habsburglar karşısında ilerleyebileceğini düşünen İspanya'nın politikasının da başarısızlık ile sonuçlanmasını sağlamıştı.[23]

Montagu'nun kısa elçiliğinden sonra Abraham Stanyan 1717'de İstanbul'a atandı. Neredeyse Lale Devri'nin tamamında İstanbul'da bulunan Stanyan, bu dönemde özellikle Osmanlı-Rusya ilişkileri üzerine odaklanmıştı. Rusya'nın Büyük Kuzey Savaşı ile Baltık'ta önemli bir güç konuma gelmesi İngiltere-Rusya ilişkilerinde bir krize neden oldu. Rusya'nın özellikle Polonya ve Kuzey Almanya'ya karşı olan askerî tehdidi, aynı zamanda Hannover elektörü de olan İngiltere'nin bölgedeki çıkarları için de bir tehdit oluşturmaktaydı. Bu nedenle Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yaşanacak bir sorun hem Rusya'nın dikkatini bölgeden uzaklaştırmasına hem de bölgede bulunan askerî kuvvetlerini azaltmasına neden olacaktı. Bu nedenle Stanyan'ın görevleri arasında Osmanlı devlet adamlarının dikkatlerini Rusya üzerine çekmek yer almaktaydı. Özellikle Rusya'nın Polonya üzerindeki emellerini bu amaç için kullanmayı planlayan Stanyan, daha sonrasında ise Osmanlı Devleti ile İsveç arasında bir ittifakı dillendirecekti. Bu şekilde bir ittifakın olması halinde Rusya'nın İsveç'ten elde ettiği kazançlardan geri adım atması gerekeceğini düşünen Stanyan ve dolayısı ile İngiltere, bu şekilde Rusya'nın Baltık'taki elde ettiği konumu da zayıflatmayı planlamaktaydı.[24] Bu amaç için 10,000 dolar gibi bir meblağı da harcama yetkisi verilen Stanyan, her ne kadar bu miktarı harcasa da istediğine ulaşamamıştı. Osmanlı Devleti'nin söz konusu dönemde barış odaklı politikasına paralel Rusya'nın da iki ülke arasındaki barışı devam ettirme niyeti, ilişkilerin dostluk ekseninde seyretmesi ile sonuçlandı. Rusya'nın Prut Antlaşması'nı yenileme isteklerine paralel Osmanlı Devleti'nin de bu konuya olan olumlu tavırları söz konusu antlaşmanın 1720'de yenilenmesi ile neticelendi. Hatta İran'a karşı bir ittifaka da dönüşecekti. Fransız elçisinin gayretleri ile oluşan bu politik durum Stanyan tarafından protesto edilmekteydi. Fakat Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki bu "ebedi barış" ile oluşan olumlu hava çok uzun sürmeyecekti. Özellikle Rusya'nın Kafkasya ve İran'a yönelik genişlemeci politikası iki ülke arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden oldu. Aynı dönemde İngiltere ve Rusya'nın ilişkilerinde de yaşanan gerilimden dolayı Stanyan yeniden harekete geçerek Rusya'nın Kafkasya'daki faaliyetlerini Osmanlı Devleti'nin Rusya karşısında tavır alması için kullanmaktaydı. Fakat özellikle Damat İbrahim Paşa'nın barış konusundaki tavrı Stanyan'ın tüm çabalarını boşuna çıkaracaktı. 1726'da Fransa karşısında

[23] Bu konuda bkz. A. C. Wood, a.g.m., s.449-450; Abdülkadir Özcan, "Pasarofça Antlaşması", *TDVİA*, cilt: XLIV, s.177-181; Sutton'un hayatı hakkında bkz. Jeremy Black, "Sutton, Sir Robert, (1671/2-1746)", *ODNB*, ed. H. C. G. Matthew-Brian Harrison, Oxford University Press, Oxford, cilt: LIII, 2004, s.404-406.

[24] Söz konusu dönemde İngiltere'nin politikası için bkz. Derek McKay, "The Struggle for Control of George I's Northern Policy, 1718-19", *The Journal of Modern History*, cilt: XLV, sayı: 3, 1973, s.367-386.

İngiltere-Hannover ittifakının yapılması, Stanyan'ın Osmanlı Devleti'ni Rusya karşısında harekete geçirmek için yeniden bir emir alması ile sonuçlandı. Stanyan'ın bu yeni girişimleri aynı tarihte yapılan Romanov-Habsburg ittifakı ile desteklense de Osmanlı Devleti'nin Rusya karşısındaki politikasında bir değişikliğe neden olmadı. Ertesi yıl İngiltere kralı I. George'nin ölümü, İngiltere ile Rusya arasındaki gerginliğin de son bulması anlamına gelirken Londra'nın politikasının daha batıya kayması ile neticelendi. Bu durum aynı zamanda Stanyan'nın elçiliğinin de son bulması anlamına geliyordu.[25]

Kendisinden sonra İstanbul'a elçi olarak atanan George Hay (Earl of Kinnoull)[26] ise bir başka siyasi sorun ile yüzleşecekti. Elçiliğinin ilk yıllarını kısmen sakin geçiren Kinnoull, daha sonrasında Polonya veraseti yüzünden yoğun bir diplomatik faaliyet içinde olacaktı. Osmanlı Devleti'nin Fransa elçisinin de girişimleriyle Kral Stanislaus'u desteklemesi karşısında harekete geçen Kinnoull, Rusya ve dolayısıyla Avusturya karşısında bir savaşın çıkmasını engellemeye çalışacaktı. Fakat Kafkasya'daki Osmanlı-Rusya çekişmesi bir savaşa doğru giderken Londra, Kinnoull'un yetersiz kaldığını düşünmekteydi. Bu nedenle geri çağrılarak yerine Everard Fawkener atandı. Fawkener'ın da temel görevi Osmanlı Devleti ile Rusya ve Avusturya arasında bir savaşın çıkmasını engellemekti. Fakat Fawkener görev yerine ulaşmadan çoktan Kırım'da çatışmalar başlamıştı. Osmanlı Devleti bir taraftan İngiltere ve Hollanda elçilerinin arabulucu olmasını isterken diğer taraftan da savaş kararı alıyordu. 1736 yılında başlayan savaşta İngiltere ve Hollanda elçilerinin tüm tarafların arabuluculuklarını kabul etmemeleri halinde bu görevi yapmayacaklarını belirtmeleri, Fransa elçisinin elinin güçlenmesi anlamına geliyordu. Daha sonrasında taraflar arasında yeniden arabuluculuk talepleri de olumlu sonuçlanmadı. Bununla beraber savaşlarda alınan galibiyetler ve Habsburg verasetinde yaşanan sorunlara paralel barış görüşmeleri, 1739'da Belgrad Antlaşması ile sonuçlanırken Fawkener ise görüşmelerde kendisine yer edinememişti. Bu antlaşmadan birkaç yıl sonra ise yerine sekreteri Stanhope Aspinwall'ı bırakarak 1742'de İstanbul'dan ayrıldı.[27]

Fawkener'ın İstanbul'dan ayrılmasından sonra 1746'ya kadar elçilik görevleri Aspinwall tarafından yürütüldü. Avusturya veraset savaşının çıkması ile Akdeniz'de iki ülkenin birbirine karşı yürüttükleri korsanlık faaliyetleri sadece iki ülke ticaret gemilerinin

[25] A. C. Wood, a.g.m., s.550-552 ve Philip Woodfine-Claire Gapper, "Stanyan, Abraham (1669-1732)", *ODNB*, ed. H. C. G. Matthew-Brian Harrison, Oxford University Press, Oxford, cilt: LII, 2004, s.270-272.
[26] 1729-1735 tarihleri arasında elçilik görevini yürüten George Hay hakkında bkz. Philip Carter, "Hay, George, eighth Earl of Kinnoull (1689-1758), *ODNB*, ed. H. C. G. Matthew-Brian Harrison, Oxford University Press, Oxford, cilt: XXV, 2004, s.997
[27] A. C. Wood, a.g.m., s.552-555.

yağmalanması ile sonuçlanmamış, Osmanlı deniz ticaretini de olumsuz etkilemişti. Hem bu korsanlık faaliyeti hem de İstanbul'da bir elçinin bulunmaması iki ülke arasında bir soğukluğun oluşmasına neden olmuştu. Yaşanan bu sorunları gidermek için James Porter 1746 yılında elçilik görevi ile İstanbul'a doğru yola çıkacaktı. 1762'ye kadar İstanbul'da kalacak olan Porter, ilk olarak ilişkilerde yaşanan sorunların giderilmesi için çalışırken daha sonrasında ise Diplomatik Devrim (1756) ve özellikle Yedi Yıl Savaşları (1756-1763) sırasında yoğun bir diplomatik faaliyet içerisinde olacaktı. Özellikle Yedi Yıl Savaşları sırasında İngiltere'nin müttefiki olan Prusya ile Osmanlı Devleti arasında bir yakınlaşma oluşturmaya çalışacaktı. Büyük Friedrich'in Osmanlı Devleti ile ittifak yapmak konusundaki isteği, İstanbul'un bir anda diplomatik merkezlerden birine dönüşmesine neden olacaktı. Özellikle Fransa ve Avusturya elçileri ile bir rekabete sahne olacak olan bu diplomatik mücadele içinde İngiltere, Porter tarafından temsil edilecekti. İngiltere'nin vereceği garantiyle Prusya ile bir ittifakı gündemlerine alabileceklerini belirten Osmanlı Devleti, her ne kadar resmî olarak bu garantiyi alamasa da Prusya elçisi ile görüşmelere başlamıştı.[28] İki ülke arasında yaşanan bu yakınlaşmada Porter, daha sonrasında devre dışı kalacaksa da William Pitt ve elçi Porter'in önemli bir etkisi vardı.[29] Kendisinden sonra bu göreve gelen Henry Grenville ise bu görüşmelerin devam ettiği ve savaşın sonuna yaklaşıldığı bir zamanda İstanbul'a ulaşmıştı. İstanbul'da Fransız nüfuzunun etkinliğini azaltmak için çaba harcayacak olan Grenville, bir taraftan da Osmanlı gemilerine karşı İngilizlerin yaptığı korsanlık sorununun çözümü için uğraşacaktı.[30] Daha sonrası ise yerine 1765 yılında John Murray atanacaktı.

İstanbul'dan önce Venedik'te görev yapan Murray, Levant ticaretini ve Osmanlı Devleti'ni bilen bir diplomattı. Bu nedenle İstanbul'a atanan elçi ilk başta ticari meseleler ile ilgilense de daha sonrasında Lehistan meselesi ve 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşında yoğun bir diplomatik faaliyet yürütecekti. Yedi Yıl Savaşlarında İngiltere'nin müttefiki olan Rusya

[28] Her ne kadar Sultan Prusya ile bir ittifaka sıcak baksa da başta Sadrazam Koca Râgıb Paşa olmak üzere tecrübeli devlet adamları Prusya'nın istediği savunmaya ittifakına karşı bir tavır almışlardı. Bu nedenle bir taraftan zaman kazanmaya çalışılırken diğer taraftan da elçiyi oyalanmaktaydılar. İki ülke arasında dostluk ve ticaret antlaşmasından daha ilerisine gidilemeyeceği belirtilerek söz konusu ittifak bu dönemde gerçekleştirilemedi. Bu dönemdeki Osmanlı Devleti ile Prusya arasındaki ilişkiler konusunda bkz. Kemal Beydilli, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar, XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münasebetleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1985.

[29] James Porter'ın elçiliği ve söz konusu dönemdeki faaliyetleri ile ilgili olarak bkz. A. C. Wood, a.g.m., s.555-559 ve Ahmet Büyükaksoy, *James Porter'ın İstanbul Büyükelçiliği (1747-1762),* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2016 ve hayatı hakkında bkz. G. F. R. Barker, "Porter, Sir James (1710-1776)", rev. R. D. E. Eagles, ODNB, ed. H. C. G. Matthew-Brian Harrison, Oxford University Press, Oxford, cilt: XLIV, 2004, s.196-197.

[30] Bu konuda A. C. Wood, a.g.m., s.559-560 ve D. B. Horn, *British Diplomatic Representatives 1789-1789*, The Royal Histirical Society, Londra, 1932, s.154.

ile yapılan bu savaşta Londra'nın tarafsız kalmasını bekleyen İstanbul'un bu beklentilerinin aksine eski müttefikler arasındaki ilişkiler eski yoğunlukta devam etmekteydi. Bu nedenle Murray, ülkesinin Rusya'ya yaptığı lojistik, personel ve mühimmat desteğini mümkün olduğu kadar perdelemeye çalışacaktı. Diğer taraftan ise Rusya'nın çıkarlarına büyük bir zarar gelmeden savaşın bir an önce sonuçlanması için çaba harcayacaktı. Fakat Murray'ın savaşın ilk başlarında Rus elçisinin hapse atılmasından duyduğu rahatsızlığı açıkça dile getirip elçinin ailesine sahip çıkması, İngiltere'nin ve dolayısıyla elçisinin Rusya yanlısı damgası yemesine neden olmuştu. Daha sonrasında ise İngiliz amirallerin gözetiminde Rus donanmasının her ne kadar uluslararası sular olsa da İngiliz donanmasının kontrolündeki Manş Denizi ve Cebelitarık'tan geçerek Akdeniz'e gelmesi ve Osmanlı donanmasını Çeşme'de yakması İstanbul-Londra arasındaki iplerin gerilmesine neden olmuştu. Diğer taraftan beklenenin aksine Rus ordularının Osmanlı orduları karşısındaki başarıları Murray'ın Rusya'nın çıkarlarına zarar gelmeden savaşın bitirilmesi için çaba harcamasına gerek bırakmamıştı. Fakat savaşın bölgeden yapılan ticarete olumsuz etkileri Murray'ın temsilcisi olduğu Levant Kumpanyası'nın gelirlerinin azalmasına neden olmuştu. Bu nedenle iki ülke arasında arabuluculuk yapmak için hükûmetinden tam yetki olan Muray, kendilerinden önceki elçilerin aksine bu amacına da ulaşamamıştı. Fakat Rusya'nın 1771'de Kırım'ı işgali Londra'nın politikasında bir değişimin sinyali olmuştu. Bu şekilde Karadeniz'e inen, Akdeniz'de donanma gönderebilen, Prenslikler'i kontrol edip Tuna'nın güneyine inme ihtimali olan Rusya'nın bu durumu artık İngiltere'nin bölgedeki çıkarları ile örtüşmemekteydi. Bu doğrultuda 1772 sonrasında daha çok İstanbul'un çıkarları doğrultusunda politikasını değiştiren Londra, taraflar arasında arabuluculuk yapma çabalarını arttırmıştı. Fakat savaşın başındaki İngiltere'nin ve dolayısıyla elçisinin tutumu ve bir de İstanbul'daki Fransız elçilerinin nüfuzu, Murray'ın ve İngiltere'nin istediklerini elde edememesi ile sonuçlanacaktı. Neticede Küçük Kaynarca Antlaşması'nın müzakerelerinde yer edinemeyen Murray, antlaşmadan bir yıl sonra da ülkesine geri dönecekti.[31]

Kendisinden sonra bu göreve atanacak olan ise Robert Ainslie'di. 1776'dan 1793'e kadar görev yapacak olan Ainslie'nin elçiliği, Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki ilişkilerde dönüm noktalarına sahne olacaktı. Kendisine verilen talimatnamede her şeyden

[31] John Murray'ın elçiliği ve faaliyetleri hakkında bkz. Fatih Gürcan, *John Murray'ın İstanbul Büyükelçiliği (1765-1775)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2014; Muray'ın hayatı hakkında Zoe Holmes, "Murray, John, (1714-1775)", *ODNB,* ed. H. C. G. Matthew-Brian Harrison, Oxford University Press, Oxford, cilt: XXXIX, 2004, s.953-954; söz konusu dönemdeki Osmanlı diplomasisi için bkz. Uğur Demir, *1768-1774 Savaşı Öncesi Osmanlı Diplomasisi,* TTK, Ankara, 2023 ve Küçük Kaynarca Antlaşması için bkz. Osman Köse, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması (Oluşumu-Tahlili-Tatbiki),* TTK, Ankara, 2006, ve Kemal Beydilli, "Küçük Kaynarca Antlaşması", *TDVİA,* cilt: XXVI, s.524-527.

önce İngiltere'nin ticari çıkarları her zaman olduğu gibi en önemli görevi olarak yer almaktaydı. Diğer taraftan Çeşme faciasından sonra İngiltere'ye karşı oluşan olumsuz imajın üstesinden gelmesi ve barışın devamı için çaba harcaması gerekmekteydi. Özellikle Kırım konusunda yaşanan sorunların çözümü için iki taraf arasında mesai harcayacaktı. Fakat İngiltere, özellikle bu dönemde Rusya ile kazançlı bir ticaret yürütmenin yanı sıra donanmasının ihtiyacı olan başta kereste olmak üzere zift, keten, gemi direği gibi ürünlerin sağlanması için de Rusya pazarına ihtiyaç duymaktaydı.[32] Bu nedenle Londra'nın St. Petersburg ile olan ilişkisi İstanbul ile olanın önüne geçmekteydi. Diğer taraftan Kırım'ın Rusya tarafından işgali ile sonuçlanacak gelişmelere paralel Rusya ile Avusturya arasında da Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasına yönelik bir ittifak ortaya çıkacaktı. Değişen bu yeni dengeler karşısında Ainslie, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bir savaşın çıkmasının önüne geçmeye çalışmaktaydı. Londra ve dolayısıyla Ainslie, çıkacak bir savaşın Osmanlı Devleti'nin zararına olacağını ve dolayısıyla Rusya'nın bölgede hiç olmadığı kadar güçlü bir konuma geleceğini düşünmekteydi. Bu nedenle İstanbul ile St. Petersburg arasında arabuluculuk yapma çabası içindeydi. Bâb-ı Âli'nin de bu dönemde barış taraftarı bir tutum alması, olası bir savaşı ötelerken Kırım'ın Rusya toprağı olduğu kabul edilmek zorunda kalınıyordu. Fakat Kırım meselesinin bu şekilde çözülmesi, iki ülke arasındaki sorunları sona erdirmemişti. Diğer taraftan Rusya ile Avusturya arasında ittifakın sadece Osmanlı İmparatorluğunu değil Orta Avrupa'daki İngiltere çıkarlarını da tehdit etmesi, İngiltere'nin bu ülkeler ile olan ilişkilerine de zarar vermekteydi. Buna paralel olarak da Rusya, İngiltere ile olan ticaret antlaşmasını da yenilememişti. Bu nedenle Londra, Rusya'nın güneye doğru genişleme politikasına karşı bir tavır almaktaydı. Özellikle de 1787'de çıkacak olan savaş sırasında Rusya'nın Balkanlardaki başarıları Londra'yı çok rahatsız edecekti. Özellikle Özi'nin düşmesi sonrasında yaşananlar Genç Willim Pitt yönetimindeki İngiltere'nin Rusya karşısındaki politikasında keskin bir dönüşe neden olacaktı. Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunması hususunda Rusya karşısında asırlardır sürdürdüğü politikasında değişime giden Pitt yönetimi, hatta bu nedenle Rusya ile bir savaş durumunu bile göze

[32] İngiliz donanmasının ihtiyaçlarının en başında gelen kereste, başta Kuzey Amerika'da bulunan sömürgelerinden sağlanmaktaydı. Fakat burada bulunan on üç koloninin isyan bayrağını açması sonrası ortaya çıkan bağımsızlık savaşı aynı zamanda kereste ticaretinin de son bulması anlamına gelmekteydi. Bu nedenle Londra, bu ihtiyacı karşılamak için başta Rusya olmak üzere yeni pazarlar aramaya başlamıştı. Diğer taraftan İngiltere, Rusya'dan sadece kereste vb. ihtiyacının karşılanması beklentisi içinde değildi ve ABD karşısında bir iş birliği ve ittifak arayışındaydı. Söz konusu dönemde İngiltere ile Rusya arasındaki ilişkiler hakkında bkz. Isabel De Madariaga, *Britain, Russia, and the Armed Neutrality of 1780, Sir James Harris's Mission to St. Petersburg During the American Revolution*, Yale University Press, New Haven, 1962.

almıştı.[33] Diğer taraftan da Prusya ile Osmanlı Devleti arasında bir ittifakın yapılması için çalışmaktaydı. Bu ittifakın yapılabilmesi için Ainslie'ye önemli bir görev düşmekteydi. İki ülke arasında bir tür arabuluculuk yapan Ainslie, bir an önce söz konusu ittifakın tamamlanarak Rusya ve Avusturya karşısında Osmanlı Devleti'nin elinin güçlendirilmesine çalışmaktaydı. 1790'da imzalanan Osmanlı-Prusya ittifakı[34] ve ondan bir yıl önce Fransa'daki ihtilale paralel cephedeki gelişmeler, İstanbul-Viyana hattında barış görüşmelerinin başlamasına neden oldu. Söz konusu barış görüşmelerinden arabuluculardan birisi de hiç şüphesiz Ainslie idi. Diğer taraftan Rusya'nın barış masasına oturtulması Avusturya kadar kolay olmayacaktı. St. Petersburg'un Viyana'nın aksine toprak talepleri barış görüşmelerinin başlamasının önündeki en büyük engeldi. Bu nedenle İngiltere, St. Petersburg'daki elçiliği aracılığı ile bu konuda bir çözüm arayışında iken Ainslie da İstanbul'da barışın sağlanması için çaba göstermekteydi. Bununla birlikte Osmanlı karargahının da barışın gerekliliği yönündeki fikirleri, taraflar arasında barış görüşmelerinin başlaması ile sonuçlandı. Her ne kadar Rusya'nın taleplerinden dolayı herhangi bir ülkenin arabuluculuğu kabul edilmese de söz konusu her iki barışın sağlanmasında İngiltere'nin dolayısı ile Ainslie'nin katkısı büyüktü. Fakat Ainslie, Rusya savaşından bir yıl sonra görevden alınarak yerine Robert Liston atanacaktı.[35]

Savaş sonrası İstanbul'a gelen Robert Liston ise bu görevde çok uzun kalmayacaktı. 1794'te İstanbul'a ulaşan elçi bir yıl sonra Londra'ya doğru yola çıkacaktı.[36] Fakat aynı tarihlerde Osmanlı-İngiliz ilişkilerinde yeni bir süreç başlamaktaydı. III. Selim döneminde Avrupa'nın önde gelen başkentlerinde kurulacak olan daimî elçiliklerin ilki Londra'da açılacaktı. 1793'te açılan bu elçiliğe Yusuf Agâh Efendi atanarak iki ülke arasında karşılıklı diplomasiye geçiliyordu.[37] Bu atamayı 1797'de İsmail Ferruh Efendi[38] takip edecek ve bu

[33] Özi krizi ve Pitt'in politikası için bkz. Allan Cunningham, "The Ochakov Debate", *Anglo-Ottoman Encounters in Age of Revolution Collected Essays,* ed. Edward Ingram, Frank Cass, Londra, 1993, s.1-31.
[34] 1790 Osmanlı-Prusya İttifakı'nın hakkında bkz. Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı (Meydana Gelişi-Tahlili-Tatbiki),* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay. İstanbul, 1981.
[35] Robert Ainslie'ın elçiliği ve faaliyetleri hakkında bkz. Ali İhsan Bağış, *Britain and the Struggle for the Integrity of the Ottoman Empire: Sir Robert Ainslie's Embassy to Istanbul 1776-1794*, The Isıs Press, İstanbul, 1984.
[36] Robert Liston'un faaliyetleri ve Osmanlı Devleti'ne dair görüşleri hakkında bkz. Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, "Sir Robert Liston'un İstanbul Büyükelçiliği (1794-1795) ve Osmanlı Devleti Hakkındaki Görüşleri" *Osmanlı Araştırmaları*, cilt: XVIII, sayı: 18, 1998, s.187-216 ve Allan Cunningham, "Robert Liston at Constantinople", *Anglo-Ottoman Encounters in Age of Revolution Collected Essays,* ed. Edward Ingram, Frank Cass, Londra, 1993, s.51-102.
[37] Daimî elçiliklerin kurulması konusunda bkz. Ercüment Kuran, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793-1821*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1988 ve Yusuf Ağah Efendi'nin elçiliği ve faaliyetleri konusunda bkz. Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, *The first permanent Ottoman Embassy in Europe: the embassy of Yusuf Agah Efendi to London (1793-1797),* The Isis Press, İstanbul, 2010.

görevinde yüzyılın başına kadar kalacaktı. 1800 tarihi itibari ise elçilik görevi daimî elçiliklerin yeniden açıldığı tarihine kadar Rum maslahatgüzarlar tarafından yürütülecekti. Diğer yandan Yüzyılın sonuna yaklaşırken iki ülke arasında kurulan bu yeni diplomatik ilişkiler, yüzyılın sonunda bir ittifaka dönüşecekti. Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı kaotik durumun bir süre sonra savaşa dönüşmesi her ne kadar 1797'de barış ile sonuçlansa da bundan kısa bir süre sonra Osmanlı toprakları da savaş alanlarından birisine dönüşecekti. 1798'de Napolyon'un Mısır'ı işgali ile başlayan süreç bir süre sonra Rusya ve İngiltere ile ittifak yapılması ile sonuçlanacaktı. İstanbul, bu şekilde özellikle Mısır'dan Fransızların çıkarılması için İngiltere ve İngiliz donanması ile birlikte hareket edecekti. Söz konusu ittifakın kurulması ve yürütülmesi işinde en büyük görevlerden birisi 1798-1802 yılları arasında İstanbul'da elçilik görevi ile bulunan Thomas Bruce, Earl of Elgin'e düşmekteydi. Elgin, başta müzakerelerin yapılıp ittifakın sağlanması olmak üzere bölgeye yönelik yapılan askerî harekâtların yönetilmesinde önemli bir rol üstlenecekti.[39]

İngiliz askeriyesi, başta Amiral Nelson komutasındaki kraliyet donanması olmak üzere bölgeden Fransızların çıkartılması için yoğun gayret gösterecekti. Aynı yıl Abukır Koyunda gerçekleşen savaşta neredeyse Fransız donanmasının tamamı ya yok edilmiş ya da ele geçirilmişti. Bu durum Akdeniz'de Fransız deniz gücünün sonunu getirirken aynı zamanda Napolyon'un Mısır'da mahsur kalması ile sonuçlanacaktı.[40] Donanmasını kaybeden ve Fransa ile bağlantısı kesilen Napolyon bir taraftan Mısır'ı kontrolü altına almaya çalışırken diğer taraftan da Suriye üzerine sefere çıkıyordu. Napolyon'un Akka kuşatmasındaki başarısızlığının arkasında başta Cezzar Ahmet Paşa olmak üzere Osmanlı-İngiliz ordularının büyük gayretleri yer almaktaydı. Başta kraliyet donanması olmak üzere İngiliz birlikleri

---

[38] Ferruh Efendi'nin elçiliği hakkında bkz. Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, "İsmail Ferruh Efendi'nin Londra Elçiliği ve Siyasi Faaliyetleri (1797-1800)", *Pax Otomana Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, Ed. Kemal Çiçek, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2001, s.381-407.

[39] Thomas Bruce, Earl of Elgin bir taraftan bu ittifakın önemli yapı taşlarından birisini oluştururken diğer taraftan da İngiltere'nin Osmanlı toprakları üzerindeki başka bir unsurunu da ortaya çıkaracaktı. Bugün British Museum'da bulunan ve Lord Elgin Mermerleri olarak tanımlanan tarihi eserlerin götürülmesinde de büyük bir paya sahipti. Osmanlı topraklarından büyük tarihi eserlerin götürülmesi misyonlarının ilklerinden olan Elgin'in bu faaliyeti aynı zamanda yeni yüzyılda Osmanlı topraklarında bulunan İngiliz görevlilerinin başka bir görevini de ortaya koymaktaydı. Lord Elgin ve söz konusu faaliyetleri konusunda bkz. William St. Clair, *Lord Elgin and the Marbles, The Controversial History of the Parthenon Sculptures*, Oxford University Press, Oxford, 1998.

[40] Bu dönemde İngiliz donanmasının ve Amiral Nelson'un en önemli başarılarından biri olan Nil galibiyeti sadece Londra'yı memnun etmemiş başta III. Selim olmak üzere Osmanlı ricalinin de takdirini kazanmasını sağlamıştı. Bu başarısından duyduğu memnuniyeti göstermek isteyen Osmanlı Sultanı, başta Nelson olmak üzere gemi kaptanları ve mürettebata çeşitli hediyeler göndermişti. Bunların en başında da ölünceye kadar Nelson tarafından taşınacak olan ve ilk defa ona armağan edilen elmas çelenk ile hilal nişanı gelmekteydi. Bu konuda bkz. Martyn Downer, *Sultan'ın Kayıp Mücevheri, Avrupa'da Ottomania Rüzgarının Olağanüstü Hikayesi*, çev. İbrahim Kapaklıkaya, Ketebe Yayınevi, İstanbul, 2020.

kalenin savunmasında Fransızlara karşı görev almışlardı.[41] Bu iş birliği daha sonrasında da devam ederek İngiliz birlikleri karaya çıkarak Fransızlara karşı bizzat çatışmaya dahil olacaktı. Fakat ikili arasında oluşan bu ittifak ve iş birliği bir süre sonra tarafların bölgedeki çıkarları nedeni ile farklı bir yöne doğru gidecekti. Napolyon'un Fransa'ya geri dönmesinden sonra Mısır'da bulunan Fransa askerlerinin durumu iki ülke arasında sorunların başlangıcıydı. İstanbul, bu askerlerin bir an önce Osmanlı topraklarından çıkarılmasını isterken Londra, bu askerlerin Avrupa'ya götürülmesi durumunda kendisi ve müttefiklerine karşı savaşacaklarından endişe etmekteydi.[42] Diğer taraftan ise bölgedeki askerlerin nasıl gönderileceği, Fransa ile yapılacak antlaşmanın nerede ve hangi şartları kapsayacağı, Osmanlı Devleti'nin nasıl temsil edileceği gibi başka sorunlar da ortaya çıkmaktaydı. Fransa karşısında ittifak yapan Osmanlı Devleti, İngiltere ve Rusya elçileri aracılığı ile Paris'te yürütülen görüşmelerde özellikle Talleyrand müzakereleri domine etmekteydi. Osmanlı heyetinin ayrı bir barış müzakeresinin yapılmasına ikna edilmesi sonrasında ortaya çıkan metin, İstanbul tarafından onaylanmamış ve sonrasında da yeni bir müzakere başlatılması için yeni bir heyet gönderilmişti. Fakat bu gelişmeler yaşanırken Paris ve Londra arasında Osmanlı Devleti'nin dahil olmadığı bir barışın imzalanması aynı zamanda İstanbul ve Londra arasında yeni sorunların habercisiydi.[43]

Amiens Barışı'nın Osmanlı Devleti tarafından onaylanması ve daha sonrasında Fransa ile yapılan barış, iki ülke arasındaki ilişkileri 1798 öncesine döndürürken İstanbul-Londra arasındaki Mısır'daki nüfuz mücadelesi yeni başlıyordu. Ortak düşman karşısında yapılan ittifak, düşmanın ortadan kalkması ile bölgede bir nüfuz mücadelesine dönüşecekti. İstanbul'un Mısır'da ipleri eline alma isteğine karşın İngiltere, Memlükler ile olan ilişkilerini işgal öncesindeki duruma geri döndürmeyi planlamaktaydı. İşgalin oluşturduğu durumdan faydalanmak isteyen Nizam-ı Cedid ekibi, bölgede kuracağı yeni sistemde Kölemenleri

[41] Akka savunması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Güler, *Cezzar Ahmed Paşa ve Akkâ Savunması*, Çamlıca Yay., İstanbul, 2013; M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Yeni Kaynaklar ve Vesikalar Işığı Altında Bonaparte'in Akka Muhâsarası", Tarih Dergisi, sayı: 20, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1965, s.1-20; İngiliz desteği için bkz. Matthew Smith Anderson, *Doğu Sorunu, 1774-1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir Deneme*, çev. İdil Eser, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2010., s.48.

[42] İngiltere'nin bölgedeki askerî harekâtı ve ortaya çıkardığı siyasi durum hakkında bkz. Edward Ingram, "The Geopolitics of the first British expedition to Egypt – I: the cabinet crisis of September 1800", *Middle Eastern Studies* cilt: XXX, sayı: 3, 1994, s.435-460; Edward Ingram, "The Geopolitics of the first British expedition to Egypt – II: The Mediterranean Campaign, 1800-1", *Middle Eastern Studies*, cilt: XXX, sayı: 4, 1994, s.699-723; Edward Ingram, "The Geopolitics of the First British Expedition to Egypt – III: The Red Sea Campaign, 1800-1", *Middles Eastern Studies,* cilt: XXXI, sayı: 1, 1995, s.146-169; Edward Ingram, "The Geopolitics of the First British Expedition to Egypt – IV: Occupation and Withdrawal, 1801-3", *Middle Eastern Studies*, cilt: XXXI, sayı: 2, 1995, s.317-346.

[43] Bu dönemdeki siyasi gelişmeler hakkında bkz. Stanford J. Shaw, *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu (1789-1807)*, çev. Hür Güldü, Kapı Yay., İstanbul, 2008, s.370-377.

ortadan kaldırmayı düşünürken İngiltere ise Memlükler aracılığı ile bölge ile olan bağlarını devam ettirmeyi planlamaktaydı. Bu doğrultuda harekete geçen İstanbul'un Memlüklere karşı başlattığı tutuklama eylemlerinde yaşanan aksaklıklar sonucunda İngiltere'de konuya dahil oluyordu. Osmanlı makamlarından kaçıp bölgedeki İngiltere karargâh ve temsilcilerine sığınan bazı Memlük beyleri İngiliz koruması altına girmeye çalışırken İngiltere de bu eylemin kendisinin bölgedeki çıkarlarına zarar vereceğinin farkındaydı. Bu nedenle bu durum başta Lord Elgin olmak üzere İngiliz temsilcileri tarafından protesto edilecekti. İngiltere ile bir savaş durumunun gündeme gelmesi ortak bir yolun bulunmasına ve tutukluların serbest bırakılarak İngiliz karargahına gönderilmesi ile sonuçlandı. Bu olay aslında bölgede çıkarları nedeni ile tarihlerinde neredeyse hiç savaşmamış İstanbul ve Londra'nın savaşı göze alabileceklerinin bir göstergesiydi. Diğer taraftan İskenderiye'yi hâlâ tahliye etmeyen İngiltere, Memlükler ve diğer yerel güçlerle olan bağlarını güçlendirmeye çalışırken Osmanlı valisi de Kölemenlerin gücünü kırmak için bazılarını kendi tarafına çekmeye çalışırken bazılarını da ortadan kaldırmayı planlamaktaydı. Fakat Fransa'nın bölgeye ilgisinin artması ve yeniden bir işgal olabileceği söylentileri İngiliz temsilcilerinin baskısı ile birleşince İstanbul'un anlaşmaya yaklaşması ile sonuçlandı. Neticede taraflar arasında bir uzlaşma sağlanarak Memlükler için genel bir af çıkartılarak sorun çözülürken İngiltere de İskenderiye'nin tahliyesi hazırlıklarına başladı. Yaşanan bu gelişmeler iki ülke arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden olmuşken sorun bu şekilde uzlaşma ile çözülüyordu.[44] Diğer taraftan aynı dönemde bir elçi değişikliği yaşanarak İstanbul'a Charles Arbuthnot elçi olarak gönderilecekti.[45]

1804 tarihinde İstanbul'a elçi olarak atanan Arbuthnot'un bu ataması ve aynı yıl içerisinde yaşanan gelişmeler Osmanlı-İngiliz ilişkilerinde önemli dönüm noktalarına sahne olacaktı. Her şeyden önce bu atama tarihi aynı zamanda kurulduğu ilk günden beri elçilik kurumu üzerinde büyük bir etkisi olan Levant Kumpanyası'nın bu etkisinin son bulması tarihiydi. Özellikle son yüzyılın son çeyreğinde yaşanan gelişmeler doğrultusunda İngiltere hükûmetinin hiç olmadığı kadar İstanbul'daki elçiliği üzerinde güç sahibi olmasına paralel elçilerin en önemli iki görevinden olan ticaret ve siyaset dengesi ikincisinin lehine değişmeye başlamıştı. Özellikle Çariçe II. Katherina'ya karşı yapılan savaşlarda ortaya çıkan yeni siyasi

[44] Söz konusu dönemde bölgede yaşanan gelişmeler konusunda bkz. Yüksel Çelik, "III. Selim Devrinde Mısır'da Osmanlı-İngiliz Rekabeti, 1798-1807", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İSAM, İstanbul, 2010, s.351-366.

[45] Lord Elgin'in 1802'de görevden alınmasından sonra bu göreve kısa bir süreliğine William Drummond getirilecek fakat onun görevine de bir sonraki yıl son verilecekti. Lord Elgin'in elçilik hayatı hakkında bkz. William St Clair, "Bruce, Thomas, seventh earl of Elgin and eleventh earl of Kincardine (1766-1841), *ODNB*, ed. H. C. G. Matthew-Brian Harrison, Oxford University Press, Oxford, cilt: VIII, 2004, s.329-331.

dengeler yaşanan bu değişmenin en önemli nedenleri arasındaydı. Bu gelişmeler sonrasında yaşanan Mısır işgali ve sonrasındaki savaş, artık İstanbul'da bulunan İngiliz elçisinin diplomatik misyonunun da değişmesi ile sonuçlandı. Daha önce çeşitli zamanlarda elçiliği maddi olarak destekleyen hükûmet, bu tarihten sonra elçiliğin atanmasından maaş ve masraflarının karşılanması gibi tüm konularda ipleri eline alıyordu.[46] Diğer taraftan bu tarih aynı zamanda Napolyon'un kendisini imparator ilan etmesinin de tarihiydi. Yeni Fransa imparatorun bu unvanının tanınıp tanınmaması diplomatik arenalardaki en önemli konuların başında geliyordu. Bu konuyu giderek İstanbul'da nüfuzu artan İngiltere ve Rusya'ya karşı bir denge unsuru olarak kullanmak isteyen Bâb-ı Âli'nin bu tavrına karşı Fransa da Osmanlı karşısındaki politikasında yeni arayışlara girişmişti. Özellikle Avusturya ve Rusya karşısında Osmanlı Devleti'ni yanına çekmek isteyen Napolyon'un kıtadaki askerî başarıları İstanbul ve Paris arasında bir yakınlaşmayı doğurdu. Daha sonrasında ise İngiltere ve Rusya baskıları karşısında iki ülkenin ilişkileri bir ittifak arayışı ile sonuçlandı. Her ne kadar resmî ittifak imzalanmasa da Bâb-ı Âli, yaşanan sorunlara paralel Fransa'nın teşviki ile Rusya'ya savaş ilan ederek 1806'dan 1812'ye kadar devam edecek bir savaş dönemine giriyordu.[47]

İstanbul'un Paris'e yakınlaşması ve sonrasında müttefiki St. Petersburg'a savaş ilan etmesi, Londra tarafından sert tepki ile karşılandı. Söz konusu savaş, iki ülke arasındaki ilişkilerin kopma noktasına gelmesine neden olacaktı. Paris karşısında İstanbul'u yanına çekmek isteyen Londra ve onun İstanbul'daki elçisi Arbuthnot, istediğini elde etmek için kraliyet donanmasını oyunun içine dahil etti. Bu doğrultuda Şubat 1807'de Çanakkale Boğazı üzerinden İstanbul önlerine gelen kraliyet donanması, istediğini elde edememesine karşılık iki ülke arasında bir savaş durumunun doğmasına neden olmuştu. Arbuthnot tarafından girişilen bu hareket fiyasko ile sonuçlanırken İstanbul ve Paris'i birbirine daha çok yaklaştırmakla kalmamış İstanbul ile Londra arasında iplerin kopmasına da neden olmuştu.[48] Buradan istediğini elde edemeyen kraliyet donanması, Mart 1807'de İskenderiye'ye bir askerî harekât

[46] Bu tarih itibari ile elçilik ve kumpanya resmen ayrılmaktaydı. Daha önce elçiler tarafından yürütülen kumpanyanın işlerinden sorumlu olacak bir başkonsolos atanırken bu memurun masrafları şirket tarafından karşılanacaktı. Bu aynı zamanda konsoloslar ile elçiler arasında yeni bir kurumun oluşması anlamına da geliyordu. Diğer taraftan elçilik hariç diğer memurların masrafları kumpanya tarafından karşılanmaya devam edecekti. Bu konuda bkz. G. R. Berridge, *a.g.e.*, s.32-33 ve 52 ve Christine Laidlaw, *The British in the Levant, Trade and Perceptions of the Ottoman Empire in the Eighteenth Century*, Tauris Acedemic Studies, Londra-New York, 2010, s.223-224.

[47] Bu dönemde Avrupalı güçlerin Osmanlı Devleti ve doğuya yönelik politikaları için bkz. Paul F. Shupp, *The European Powers and the Near Eastern Question, 1806-1807*, AMS Press, New York, 1966 ve Edouard Driault, *Napolyon'un Şark Siyaseti, Selim-i Salis, Napolyon, Sebastiani ve Gardane*, çev. Mehmed Fuad Köprülüzade, TTK, Ankara, 2013.

[48] İngiltere'nin Çanakkale ve İstanbul'a yaptığı harekât ve bunun siyasi sonuçları hakkında bkz. Fatih Yeşil, "İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu: Uluslararası Bir Krizin Siyasi ve Askerî Anatomisi", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İSAM, İstanbul, 2010, s.396-399.

gerçekleştirerek karaya asker çıkarıyordu. Fakat bu harekât da Londra'nın beklediği gibi sonuçlanmayacaktı. Karada istediği ilerlemeyi sağlayamayan İngiliz birlikleri buna karşılık Mısır'ın çiçeği burnunda valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın başarılı direnişi ile karşılaşacaktı.[49] Yaşanan bu gelişmeler her ne kadar İstanbul-Londra arasında bir savaş durumu doğursa da daha sonrası yaşanacak gelişmeler iki ülke arasında bir yakınlaşmanın ve sonrasında da bir barış antlaşmasının imzalanması ile sonuçlanacaktı.

Napolyon'un Avrupa'daki başarılarına paralel Çar I. Aleksandr ile 1807'de Tilsit'te ve 1808'de Erfurt'taki görüşmelerin sonlarında ortaya çıkan politik durum, Bâb-ı Âli'nin Paris ile ilişkilerini gözden geçirmesi ile sonuçlanacaktı. Diğer taraftan İngiltere'nin Osmanlı Devleti ile bir barış yapma istediği ve buna paralel Rusya-Fransa ittifakı ve sonrasındaki Paris'te Napolyon arabuluculuğunda yapılması kararlaştırılan Osmanlı-Rusya barış görüşmelerinden bir sonuç alınamaması, İstanbul ve Londra'yı hiç olmadığı kadar barışa yaklaştırdı. 1807'de Çanakkale önlerine gelen Arthur Paget ile yapılan görüşmelerden bir sonuç çıkmasa da 1808'de Robert Adair ile Vahid Efendi arasındaki müzakereler barış ise sonuçlanacaktı. Bu doğrultuda taraflar 1809'da Çanakkale Antlaşması'nı imzalayarak bu savaş durumuna son veriyordu.[50]

Antlaşma sonrası İstanbul'a gelen Adair, İngiltere'nin yeni elçisiydi. Fakat Adair'in bu görevi çok fazla sürmeyecekti. Eylül 1810 tarihine kadar İstanbul'da kalacak olan elçi özellikle bu dönemde Osmanlı-Rus savaşı ile ilgilenecekti. Söz konusu savaşın bitirilerek Rusya'yı kendi tarafına çekmek isteyen Londra, taraflar arasında arabuluculuk rolü üstlenmeye çalışmaktaydı. Bu misyonun yerine getirilmesinde İstanbul'da bulunan elçiye önemli bir görev düşmekteydi. Fakat istenilen bu barış Adair'in görev süresi sırasında değil kendisinden sonra bu göreve gelecek olan Stratford Canning zamanında imzalanacaktı. Çanakkale Antlaşması'nın müzakereleri için gönderilen heyette bulunan Canning, görüşmelerde sekreterlik görevini üstlenmişti. Daha sonrasında ise elçilik makamına yükselecekti. 1812 tarihli Bükreş Antlaşması'nın[51] imzalanmasında çok etkin bir rol üstlenecek ve bu dönemde Londra'dan neredeyse hiç talimat almadan bu süreci çok doğru bir

[49] Söz konusu harekât ve ortaya çıkardığı diplomatik durum hakkında bkz. Fatih Yeşil, *Trajik Zafer, Büyük Güçlerin Doğu Akdeniz'deki Siyasi ve Askerî Mücadelesi (1806-1807)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2017.

[50] Söz konusu müzakereler ve barış antlaşması konusunda bkz. Hüseyin Yılmaz, *İhtilal Diplomasisi ve Osmanlılar, 1809 Çanakkale Antlaşması,* Kitapevi Yay., İstanbul, 2021.

[51] Söz konusu müzakereler hakkında bkz. Fehmi İsmail, "Bükreş Andlaşmasının Müzakeresi 1811-1812", *Belleten*, cilt: XLVI, sayı: 181, 1982, s.73-120.

şekilde yürütecekti.[52] İstanbul-St. Petersburg ekseninde barışın sağlandığı yıl aynı zamanda Canning'in İstanbul'daki ilk elçiliğinin de sona ermesi demekti. Daha sonra ise elçilik görevine bunu 1820 tarihine kadar sürdürecek olan Robert Liston atanıyordu. Bu göreve ikinci defa getirilen Liston, önceki görevinin aksine bu görevlendirmesinde uzun süre İstanbul'da kalacaktı.

XVI. yüzyılın son çeyreğinde başlayan iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler XIX. Yüzyılın başına kadar tek taraflı devam etmişti. III. Selim döneminde kurulacak olan daimî elçilikler ile de bu süreç karşılıklı elçiliğe dönüşecekti. Ticari kaygıların yanı sıra siyasi çıkar arayışları sonucunda kurulan bu ilişki, ilk başlarda bazı kısa dönemler hariç ticaret eksenli ilerlese de özellikle Rusya'nın Osmanlı toprakları için giderek bir tehdit unsuruna dönüşmesi bu durumu da değiştirdi. Özellikle Küçük Kaynarca'dan önce daha çok tüccar ve ticaret kökenli diplomatlar tercih edilirken bu tarihten sonra atanan elçiler daha önce önemli diplomatik görevler üstlenmiş deneyimli bürokratlardan seçilmekteydi. Bu durum 1804 tarihine geldiğinde bir sonraki aşamaya geçerek elçilik tamamen hükûmetin kontrolüne girecekti. Elçilikte yaşanan bu dönüşüm ve değişim aynı zamanda İstanbul'da ikamet eden İngiltere elçilerinin önemli bir politik figür olmalarını da sağlamıştı.[53] Rusya savaşları öncesi İngiltere'nin Avrupa ve Akdeniz'deki çıkarları doğrultusunda daha çok arabuluculuk görevini üstlenen elçiler bu dönemden sonra başta Bâb-ı Âli olmak üzere taraflar için çok önemli bir pozisyona sahip olacaktı. Özellikle Akdeniz'de bulunan kraliyet donanmasının İstanbul'a ulaşabilecek en yakın askerî güç konumunda olması, İstanbul'daki elçilerinin sahip oldukları konumu bir kat daha güçlendirecekti.

1.2. Viyana Kongresi'ne Giden Süreç ve Kongre

Öte yandan milletler arasında acil olarak sağlanması gereken barış durumunun, devletlerarasında bir sözleşme yapmadan hayata geçmesi ve garanti altına alınması mümkün

[52] İngiltere'nin İstanbul'da en çok görev yapan elçilerinin başında gelen Canning 1810-1812, yıllarının yanı sıra Yunan İsyanı, Kırım Harbi gibi kritik dönemlerde elçilik görevi yürütmüştü. Bu doğrultuda Yunan İsyanı ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı gibi önemli konuların çözülmesinde de fevkalade misyonlar üstlenmişti. Bu sorunların çözülmesinde büyük bir çaba harcayan Canning, özellikle Kırım Savaşı öncesi ve sonrasındaki diplomatik sürecin yürütülmesinde çok önemli bir figürdü. Stratford Canning'in elçilikleri ve faaliyetleri konusunda bkz. Kübra Yanıkoğlu, *Lord Stratford Canning Döneminde Osmanlı Devleti ve İngiltere Arasındaki İlişkiler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2011; Şeyma Dereci, S*tratford Canning'in İstanbul Elçiliği (1824-1832)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne, 2011; İrşat Sarıalioğlu, *Stratford Cannıng'in İstanbul Büyükelçiliği (1841-1847),* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2018 ve Stanley Lane-Poole, *The Life of the Right Honurable Stratford Canning*, Longmans, Londra, 1888, cilt: I-II.

[53] 1804 tarihine kadar İstanbul'a atanan İngiltere elçilerinin toplu ve kapsamlı bir değerlendirmesi için bkz. M. Talbot, *a.g.e.*, özellikle I.-II. Bölümler.

değildir. Dolayısıyla özel bir nitelik taşıması gereken bu birliğin adı barış birliği (foedus pacifucum) olmalıdır. Bunun barış antlaşmasından (pactum pacis) farkı ise sadece belli bir savaş yerine bütün savaşları sonsuza dek sonlandırmayı amaçlamasıdır. Bu birliğin herhangi bir devletin gücünden ortaya çıkması söz konusu olamaz, bilakis sadece devletin güvenliğini ve özgürlüğünü korumak esastır. (1795)[54]

1789'da Paris'te başlayan Fransız İhtilali kendi içerisinde yaşadığı dönüşümler sonucu farklı bir eksene doğru evrilmekteydi. Ulusal meclisin toplanmasını cumhuriyetin ilanı izlemiş cumhuriyetin ilanını da kral ve kraliçenin yargılanıp idamı takip etmişti. Aynı dönemde başlayan savaş ise Fransa'yı birçok cephede savaşmaya mecbur etmişti. Bu süreçte yaşanan darbeler/devrimler sonucu iktidar farklı gruplar arasında el değiştirmişti. Fakat devrimin onuncu yılında ihtilal ordusunun bir mensubu olan Napolyon tarafından 1799'da gerçekleştirilen Brumaire darbesi bir tür ordunun iktidarıydı. İhtilalin düşmanlarına karşı yapılan savaşlarda kazandığı başarılar ile hem gücü hem de popülaritesi artan Napolyon, ilk önce birinci konsüllük unvanını daha sonra da 1804 imparator unvanını alarak hem devrime son vermekte hem de elinde bulundurduğu askerî güçle yönetime el koymaktaydı.[55] Savaş alanlarında kazandığı başarılarla bu makama yükselen yeni imparator, bir sonraki on yıllık süreçte de her zaman savaşan taraflardan birisi olacaktı. Özellikle kendisine karşı oluşturulan III. IV. ve V. koalisyon savaşlarında karşı kazandığı başarılar Napolyon ve dolayısıyla Fransa'yı kıta Avrupa'sının en güçlü devleti haline getirmişti. Özellikle Avusturya, Prusya ve Rusya karşısında aldığı başarılar ve yaptığı antlaşmalar, Napolyon'u kıtada rakipsiz bırakmıştı. Fakat İngiliz donanmasının denizlerdeki hegemonyası onun gücünü kara ile sınırlandırmıştı. Üstelik İngiliz ticaretine karşı uygulamaya koyduğu kıta ablukası[56] ve sonrasında İngiltere'nin müttefiki Portekiz'i işgal girişimi imparatorluğu için yeni sorunların habercisiydi. İşgalin ortaya çıkardığı olumsuz durum sonucunda İber Yarımadası'nda

[54] Immanuel Kant, *Edebi Barış Üzerine Felsefi Bir Tasarı*, çev. Celal Yeşilçayır, Fol Kitap, Ankara, 2022, s.48.
[55] Fransız İhtilali konusunda bkz. Georges Lefebvre, *Fransız Devrimi*, çev. Heval Bucak, İstanbul, 2015.
[56] Kıta ablukası terimi, 1806'da Avrupa diplomasisi içine giren bir tür ekonomik ambargo olarak tanımlanabilir. 21 Kasım 1806'da Napolyon tarafından ilan edilerek yürürlüğe konan abluka, İngiliz ticaretini engellemek için bir tür ambargoydu. İngiltere'yi bir türlü yenemeyen Napolyon, bu sistem ile ticarete dayalı İngiliz ekonomisine büyük bir darbe indirerek onu barış masasına oturtmayı planlamaktaydı. Bu nedenle hakimiyeti ve nüfuzu altında olan bölgelerde bu politikayı uygulamakla kalmadı aynı zamanda diğer devletlerin de bunu uygulaması için çaba gösterdi. Gerektiğinde ise ikna etmek için ordusunu kullanmaktan da geri durmayacaktı. Bu doğrultuda ilan edilen bu ekonomik ambargo, 1813'e kadar sürdü. Kıta ablukası konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Carlton J. H. Hayes, *A Political and Social History of Modern Europe*, The Macmillan, New York, 1916, cilt: I, s.546; William M. Sloane, "The Continental System of Napolyon", *Political Science Quarterly*, cilt: XIII, sayı: 2, Temmuz 1898, s.213-231; Katherine B. Aaslestad, "Revisiting Napolyon's Continental System: Consequences of Economic Warfare", *Revisiting Napolyon's Continental System, Local, Regional and European Experiences*, ed. Katherine B. Aaslestad ve Johan Joor, Palgrave Macmillan, New York, 2015, s.1-14; Stuart Woolf, *Napolyon's Integration of Europe*, Routledge, New York, 2003, s.144-155 ve Geoffrey Ellis, *The Napolyonic Empire*, Palgrave Macmillan, New York, 2003, s.109-113.

başlayan isyan, hükümdarlığının sonuna kadar kanserli bir hücre gibi büyüyecek ve son savaşını buradaki orduların kumandanı olan Wellington'a karşı yapıp kaybedecekti.[57]

İber Yarımadası'nda başlayan bu isyan Fransa'nın sürekli kan kaybetmesine neden olurken aynı dönemde kıtadaki en güçlü rakibi olan Rusya ile de sorunlar yaşamaya başlayacaktı. Napolyon, 1807 Tilsit ve 1808 Erfurt'da Çar Aleksandr ile yaptığı görüşmelerde muhatabını ikna etse de sonraki gelişmeler onun bir Rusya seferine çıkmasına neden olacaktı. Rusya'ya karşı yaptığı bu sefer, Napolyon imparatorluğunun sonunun da başlangıcıydı. Moskova'ya karşı Avrupa'nın gördüğü en büyük ordulardan birisini toplayan Napolyon, her ne kadar karşısında beklediği gibi bir düşman bulamasa da Rusya'nın sert coğrafi şartları belki de şu ana kadar karşılaştığı en zorlu düşmandı. Borodino Savaşı sonrası her ne kadar Rus ordusu geri çekilip Moskova işgal edilse de bu, Rusya'nın barış masasına oturacağı anlamına gelmiyordu. Söz konusu barışın çok uzak olmasına paralel ikmal yollarının Rus ordusunun artçı birlikleri tarafında kesilmesi *grande armée*nin ikmal edilememesi ile sonuçlanmıştı. Bu duruma sert hava koşulları da eklenince Napolyon'un bu seferi büyük bir fiyasko ile sona ermiş ve geri çekilmek zorunda kalmıştı. Yaşanan bu durum aynı zamanda *grande armée*nin de sonu demekti.[58] Diğer taraftan Napolyon, bu seferin başarısızlığını İsveç'in başında olan Bernadotte ve Bâb-ı Âli ile olan politikalarında arayacaktı. Her iki taraftan da istediğini alamayan Napolyon, Moskova'yı terk etmeyi düşünmeye başladığı bir dönemde *şu anda Bernadotte St. Petersburg'da Türklerse Kırım'da olmalıydı* diyecekti.[59]

Napolyon'un bu seferden başarısızlıkla dönmesi ve üstüne yıllardır elinde bulundurduğu askerî gücün kaybı, sefer öncesi oluşmaya başlayan Napolyon karşıtlığının VI. Koalisyon olarak şekillenmesi ile sonuçlandı. Halihazırda Rusya, sefer öncesinde savaşmakta olduğu Osmanlı ve İsveç cephelerinde barış antlaşması imzalamıştı. Üstelik Fransa ile İngiltere arasında uzun zamandan devam eden bir savaş söz konusuydu ve bu durum İngiltere'nin halihazırda Fransa karşıtı eylemlerde bulunması anlamına geliyordu. Diğer taraftan bu geri çekilme savaşın sonu değil aslında yeni bir savaşın başlangıcıydı. Çar

[57] İber Yarımadası'ndaki gelişmeler ve savaş hakkında bkz. David Gates, *The Spanish Ulcer: A History of the Penisular War*, Pimlico, Londra, 2002.

[58] Napolyon'un Rusya'ya yönelik bu seferi sadece *grande armée* üzerinde değil başta Çar Aleksandr olmak üzere Rusya toplumu üzerinde de yıkıcı etkilere neden olacaktı. Sefer sırasında yaşanan açlık ve sefalet birçok kişinin psikolojik bunalım yaşamasına neden olurken bunların başında Çar'ın kendisi gelmekteydi. Yaşanan bu durum daha sonrasında Rusya'nın politikalarını ve dolayısıyla da Avrupa diplomasisini etkileyecekti. Moskova seferi hakkında bkz. David G. Chandler, *The Campaigns of Napolyon*, Scribner, New York, 1966, s.737-861; Dominic Lieven, *Russia Against Napolyon, The True Story of the Campaigns of War and Peace*, Viking, New York, 2009.

[59] Andrew Roberts, *Napoléon, Hayatı*, çev. Barbaros Uzunköprü, Kronik Kitap, İstanbul, 2023, s.673-674.

Aleksandr'ın içinde bulunduğu psikolojik durumla birlikte Napolyon'a karşı başlattığı bu sefer, yeni bir koalisyonu doğuracaktı. Bu koalisyonu oluşturmak isteyen devletlerin başında İngiltere geliyordu. Bu nedenle Rusya ve İsveç'e karşı maddi yardım teklifi yapmakla birlikte oluşmakta olan koalisyona da katılıyordu. Fakat daha önceki koalisyonların üyesi olan Avusturya ve Prusya'nın durumu belli değildi. Her ne kadar iki devlet de Rusya seferine Napolyon'a rağmen olabildiğince destek vermekten kaçınsalar da Rusya'nın başı çektiği bir koalisyona katılıp katılmama konusunda kesin kararlı değillerdi. Özellikle Metternich, savaş sırasında Avusturya ordusunun tarafsızlığının sağlanmasında önemli bir rol üstlense de bu orduyu Napolyon karşısında savaşa sürmeye istekli değildi. Diğer taraftan Prusya ise olası bir galibiyet sonrasında Orta Avrupa'da Fransa'nın yerine Rusya nüfuzunun kurulacağından endişe etmekteydi. Fakat Rus orduların Doğu Prusya'ya doğru ilerlemesi Prusya Kralı III. Frederick William'ın Çar ile anlaşarak koalisyona dahil olmasını zorunlu kıldı. Şubat 1813'te Kalisch'de yapılan antlaşma ile Prusya'nın 1806 öncesi durumuna geri dönmesi taraflarca kabul edilirken Prusya koalisyonun bir üyesi oluyordu. Fakat Avusturya, Prusya kadar hızlı bir şekilde hareket etmeyecekti. Napolyon karşısında 1809'da alınan mağlubiyetin üzerinden çok fazla geçmemişti ve hatta Napolyon'un, kralın kızı Marie Louise ile 1810'da yaptığı evlilik neticesinde iki ülke akrabalık bağı ile de bağlamıştı. Diğer taraftan Rusya'nın Polonya üzerinde artan nüfuzuna paralel olarak milliyetçi Alman prenslerini Fransa karşısında harekete geçirmesi Avusturya'yı endişelendiriyordu. Bu nedenle doğrudan ittifaka katılmak yerine öncelikle taraflar arasında arabulucu olarak barışın sağlanması için çaba harcayacaktı. Fakat bu barış teklifi, Londra tarafından hemen reddedilirken koalisyonun diğer üyeleri halihazırda Orta Avrupa'da savaşa devam etmekteydi. 1813'ün ilk aylarındaki ilerlemelerine karşılık yeni asker alımları ile ordusunu rakiplerinki kadar büyüten Napolyon'un karşı saldırıları ile durdurulmuşlardı.[60]

Savaş alanındaki bu durum sonrası Metternich yeniden arabuluculuk ve ateşkes girişiminde bulunmuştu. Söz konusu teklifin Orta Avrupa merkezli olması İngiltere'nin çıkarlarına aykırılığı nedeniyle Londra tarafından reddedildi. Fakat Çar ile Metternich arasında Haziran'ın ortasında yapılan görüşmede I. Aleksandr, Avusturya'nın

[60] En sonunda Leipzig Muharebesi ile sonuçlanacak olan bu süreç aynı zamanda Alman coğrafyasını savaş alanına çevirecekti. Uzun süreden beri bölgede askerî birlikler bulunduran Napolyon ve onun karşısındaki müttefikler, 1813 yılında Almanya üzerinde bir nüfuz mücadelesine girişecekti. Büyük savaşların yanında bir sürü küçük muharebenin de yaşandığı bu sene aynı zamanda Almanlar arasında uzun zamandan beri oluşmakta olan milliyetçi hareketlerin de zirveye ulaşmasına neden olacaktı. Söz konusu dönemde Almanya'da yaşanan gelişmeler hakkında bkz. Michael V. Leggiere, "From Berlin to Leipzig: Napolyon's Gamble in North Germany, 1813", *The Journal of Military History*, cilt: LXVII, sayı: 1, 2003, s.39-84 ve Michael V. Leggiere, *The Fall of Napoleon, The Allied Invasion of France, 1813–1814,* Cambridge University Press, New York, 2007, cilt: I.

arabuluculuğunu kabul etmekteydi fakat buna karşılık Metternich ise söz konusu barış teklifinin Napolyon tarafından kabul edilmemesi durumunda koalisyona katılacaklarının da sözünü vermekteydi. Metternich'in daha sonrasında Napolyon ile yaptığı görüşmede taraflar ateşkesi 10 Ağustos'a kadar uzatırken Prag'da barış görüşmesinin yapılması için bir kongrenin toplanmasına karar verildi. İngiltere'nin etkisinin neredeyse sıfır olacağı bu barış görüşmeleri sonucunda Avrupa'da bir denge kurabileceğini düşünen Metternich, bu durum sayesinde Rusya ve Fransa'yı birbirine karşı kullanarak Orta Avrupa'da tek ve güçlü bir devletin nüfuz sahibi olmasının önüne geçmeyi planlıyordu. Fakat bu durumun İngiltere'yi geri plana itmesi Londra'nın harekete geçmesine neden oldu. Castlereagh, bir taraftan kalıcı bir barışın nasıl olması gerektiği üzerine çalışırken diğer taraftan da Metternich'in arabuluculuk teklifini kabul ediyordu. Fakat Prag'da yapılması planlanan söz konusu görüşme gerçekleşmemekle birlikte, Castlereagh bu süre zarfında ortak bir cephe kurmaya çalışmaktaydı. Barışın sağlanması için samimi bir iş birliğinin olması gerektiğini düşünen Castlereagh, müttefikler arasında daimî bir bağlantının kurulması için çalışmaktaydı. Buna karşılık Metternich'in aksine askerî bir galibiyet olmadan Napolyon ile anlaşılamayacağını düşünmekteydi. Taraflar arasındaki bu diplomatik manevralar, aslında Napolyon'a istediği süreyi vermekteydi. Her ne kadar savaş doğu cephesinde durmuş gibi olsa da Wellington'un İspanya'dan Fransa sınırına doğru olan ilerlemesi devam ederken Hollanda'da da bir isyan baş göstermişti. Buna paralel Avusturya orduları da İtalya'da ilerleme kaydetmekte ve İsviçre'de bağımsızlık hareketleri başlamıştı. Yaşanan bu gelişmelerin yanında tarafların bir türlü barış masasına oturamaması aslında beklenilen savaşın da yaklaştığını gösteriyordu. Ekim 1813'te Leipzig'de gerçekleşen savaş, Avrupa'nın I. Dünya Savaşından önce gördüğü en kanlı savaş olacaktı.[61] Savaşın sonucunda her iki taraf da ağır kayıplar vermesine rağmen Napolyon, aldığı mağlubiyetle Fransa'ya doğru çekilmek zorunda kalmıştı. Diğer taraftan müttefiklerin Kasım'da Fransa'nın doğal sınırlarına çekilmesini önerdikleri Frankfurt teklifi[62]

[61] Milletler Savaşı (Battle of the Nations/bataille des Nations) olarak da isimlendirilen Leipzig Muharebesinde Napolyon'un ordusunda Fransa, İtalya, Napoli, İspanya, Portekiz, Hollanda, Belçika, İsviçre, Polonya, Saksonya Württembergers, Vestfalya, Bavyera ve diğer Alman devletleri ile Hırvatistan ve İlirya'dan askerler bulunurken müttefiklerin ordularında Prusya, Rusya, Avusturya, Macaristan, Çekya, Solovakya, Slovenya, Mecklenburg, İsveç, İngiltere, İskoçya ülkelerinin yanı sıra Kazak, Başkurt ve Kalmak gibi Avrupa'nın birçok farklı milletinden askerler de bulunmaktaydı. Söz konusu savaş hakkında bkz. Jonathon Riley, *1813: Empire at bay: the Sixth Coalition and the downfall of Napolyon*, Barnsley, South Yorkshire, Praetorian Press, 2013; 1813 yılında gerçekleşen mücadele sadece Orta Avrupa'da gerçekleşmiyordu. Başta Akdeniz olmak üzere Kuzey Amerika ve İber Yarımadası da savaş alanına dönüşmüştü. Bu nedenle 1813 yılında yaşanan savaşlar bazı tarihçiler tarafından dünya savaşı olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemdeki savaşlar ve dünya savaşı konusunda bkz. J. P. Riley, *Napolyon and the World War of 1813: Lessons in Coalition Warfighting*, Routledge, Londra-New York, 2000.

[62] Metternich'in siyasi yeteneği sonrasında ortaya çıkan bu teklife göre Fransa doğal sınırlarına çekilecekti. Fakat Metternich, çizdiği bu sınırlar dahilince Fransa'nın yeniden bir büyük güç olabileceğini düşünmekteydi.

ise Napolyon tarafından kabul edilmeyecekti. Fakat Napolyon bu teklifi kabul etmemekle birlikte bir kongre önerisi ile yanıt veriyordu. Her ne kadar imparator bu şartlar altında olası bir kongreden de barışın çıkmayacağını bilse de bu şekilde şu anda en fazla ihtiyacı olan zamanı kazanabilirdi. Buna karşın Napolyon, savaş sonrasında Frankfurt sözleşmesini kabul ettiğini açıklasa da artık iş işten geçmişti.[63]

Napolyon'un bu yenilgisi Fransa yolunu müttefik ordularına açarken aynı zamanda barış görüşmelerine de olanak sağladı. Şubat 1814'te Chatillon'da başlayan görüşmelerde müttefikler yüksek rütbeli askerler tarafından temsil edilirken Fransa'yı yeni dışişleri bakanı olan Armand de Caulaincourt temsil etmekteydi. İlk görüşmede müttefik murahhasları, Fransa'nın doğal sınırlarına dönmesini isterken Belçika'nın geleceği görüşmelerin kesilmesine neden olmuştu. Napolyon, Belçika'nın Fransa'nın doğal sınırı olduğunu iddia ederken müttefikler buna karşı çıkmaktaydı. Bu nedenle bir sonraki görüşmede müttefikler Fransa'nın devrim öncesi sınırlarına çekilmesi teklifi ile geldiler. Bu, bir bakıma Frankfurt teklifinden farklı olmadığı için kabul görmedi. Diğer taraftan Orta Avrupa'nın nasıl şekilleneceği ve Fransa'dan savaş sırasında alınan sömürgelerden hangilerinin geri verileceği konuları görüşmelerdeki diğer sorunlardı. Fakat Chatillon'da bu sorunlar tartışılırken müttefik kuvvetleri ilerlemeye devam etmekteydi. Bununla birlikte daha önce Fransa tarafından ülkesi işgal edilmiş olan I. Aleksandr, şimdi Fransa'yı işgal etme teklifinde bulunuyordu. Ona göre işgal sonrası oluşturulacak bir tür soylular meclisi Fransa'nın geleceğine karar verecekti. Çar, bu sırada oluşturacağı baskı ile Bernadotte'u[64] yeni Fransa kralı yapabileceğini tasarlamaktaydı. Böylece Fransa'nın başına hem kendisinin dostu hem de kendisine bağlı

Özellikle kuzey sınırında Fransa lehine yaptığı genişlemenin Rusya karşısında ihtiyaç duyduğu Fransa'nın yeniden toparlanmasına katkı yapacağını tasarlamıştı. Frankfurt teklifi konusunda bkz. Michael V. Leggierre, *The Fall of Napolyon, The Allied Invasion of France, 1813-1814*, Cambridge University Press, New York, 2007, cilt: I, s.42-62.

[63] 1813 yılında gerçekleşen diplomatik gelişmeler hakkında bkz. Mark Jarrett, *The Congress Of Vienna and Its Legacy, War and Great Power Diplomacy after Napolyon*, I. B. Tauris, Londra-New York, 2013, s.43-49.

[64] Fransız İhtilali çıktığı sırada basit bir asker olan Bernadotte, bir avukatın oğlu olarak dünyaya gelmişti. Yetenekleri sayesinde kısa sürede kariyer basamaklarını çıkarak Brumaire darbesinden kısa süre öncesinde savaş bakanlığı makamına kadar yükselebilmişti. Daha sonrasında ise Napolyon'un mareşallerinden biri olacak ve onunla bir dostluk ilişkisi kuracaktı. Napolyon ile iş birliği yapabilecek bir askerî lider arayışında olan İsveçliler tarafından 1810'da İsveç Kraliyet Prensi seçilen Bernadotte, bu tarihten sonra Napolyon ile ters düşecek ve İsveç politikasının Fransa karşıtı bir yöne gitmesine neden olacaktı. Sonrasında da Rusya ile bir ittifak yaparak Baltık'ta uzun süreden beri devam eden savaşı bitirecekti. Bu durum aynı zamanda iki hükümdarın dost olmasını da sağlayacaktı. Daha sonra Napolyon'a karşı Çar ile birlikte hareket eden Bernadotte, I. Aleksandr tarafından Fransa tahtı için en uygun adaydı. Aralarındaki kişisel bağlardan dolayı Fransa tahtına her fırsatta Bernadotte'u geçirmek isteyen Çar, diğer adaylar karşısında Bernadotte'u her zaman kendi adayı olarak destekleyecekti. Bu konuda bkz. Erik Achorn, "Bernadotte or Bonaparte?", *The Journal of Modern History*, cilt: I, sayı: 3, 1929, 378-399; Franklin D. Scott, "Bernadotte and the Throne of France, 1814", *The Journal of Modern History*, cilt: V, sayı: 4, 1933, s.465-478 ve a.g.mlf., *Bernadotte and the Fall of Napolyon*, Harvard University Press, Cambridge, 1935.

birisini geçirmiş olacaktı. Fakat Çar'ın bu talebine Castlereagh kesin bir dille karşı çıktı. İngiliz kamuoyunun Fransa ile yapılan müzakerelerden rahatsız olduğunu belirtmekte ve hatta Naip Prensin[65] Napolyon'un tahttan indirilmesini savunduğunu söylemekteydi. Bu tartışmalar yaşanırken müttefik karargahına ulaşan Caulaincourt'ın mektubu yeni bir krizi tetikledi. Caulaincourt, mektubunda müttefiklerin teklif ettiği sınırları kabul ettiğini fakat bunun olabilmesi için hemen ateşkesin ilan edilmesi gerektiğini belirtiyordu. Metternich tarafından olumlu karşılanan bu teklif, I. Aleksandr tarafından kesinlikle kabul görmedi. Hatta ona göre Chatillon'da yeniden müzakerelere başlamaya gerek yoktu ve diğer koalisyon üyelerini Paris'e tek başına ilerlemekle tehdit etmeye başlamıştı. Müttefikler arasında yaşanan bu sorunlara karşı Metternich, Rusya'yı müttefiklerle iş birliğine yeniden çekebilmek için elindeki kozu oynayarak koalisyondan çekilme tehdidinde bulunmaya başladı. Yaşanan bu gelişmelerden sonra müttefikler Caulaincourt'un teklifini kabul ediyordu ancak bunun için bir an önce Napolyon'un müttefik hatların gerisinde Fransız garnizonlarının elinde olan tüm kaleleri derhal teslim etmesi şartını öne sürmüşlerdi. 17 Şubat'ta bu teklif ile Chatillon'a giden Castlereagh, Caulaincourt ile yaptığı görüşmede bu şartları aktarıyordu. Fakat aynı tarihlerde Fransız ordularının neredeyse mucizevi başarıları Fransız heyetinin fikrinin değişmesine neden oldu. Napolyon'un eski şanlı günlerine döneceği beklentisi, Caulaincourt'un Belçika ve Renenya'nın[66] dahil olduğu doğal sınırların kabul edilebileceği teklifini yapması ile sonuçlandı. Bu aynı zamanda müzakerelerin çıkmaza girmesi anlamına geliyordu. Napolyon'un bu beklenmedik başarıları müttefikler arasında bir korku dalgasının yayılmasına neden olacaktı. Bu nedenle Napolyon'a bir ateşkes teklifinde bulunuldu. Fakat eski şanlı günlerine yeniden döndüğünü düşünen Napolyon tarafından bu teklif kabul edilmemekle birlikte bu durumdan istifa ederek müttefiklerin arasını açmayı planlamaktaydı. Ve bu doğrultuda Avusturya'ya Frankfurt teklifini dikkate alan bir barış teklifinde bulundu. Fakat bu teklif müttefikler tarafından kabul edilmezken yeni bir askerî strateji belirlendi. Buna göre müttefik orduları iki büyük ordu şeklinde toplanarak Napolyon karşısına daha büyük kuvvetlerle çıkılacaktı. Fransa'nın doğusunda ve kuzeyinde toplanacak bu kuvvetlere karşı Napolyon hangi tarafa gitmeyi tercih ederse diğer kuvvet Paris'e doğru ilerleyecekti. Bu yeni

[65] Naip Prens olarak Türkçeye çevrilebilecek Prens Regent tabiri bu dönemde Prens George için kullanılmaktadır. Babası Kral III. George'nin yaşadığı sağlık sorunlarından dolayı yönetim ehliyetini kaybetmesi hükûmetin bu konuda adım atmasına neden olmuştur. Bu nedenle İngiliz taht sırasında ilk sırada olan ve daha sonra IV. George olarak tahta çıkacak olan Prens George, naip prens unvanını alarak 8 Ocak 1811'de her iki parlamentonun da onayı ile III. George'nin 1820'de ölümüne kadar bu unvan ile yönetime gelmiştir. Bu konuda bkz. Christopher Hibbert, *George IV*, Penguin Books, Middlesex, 1976, s.350-365.

[66] İngilizce: The Rhineland, Almanca: Rheinland ve Fransızca: Rhénanie olan Renenya, Ren Irmağı'nın sol tarafında Belçika ile Ren arasındaki bölgeleri tanımlamak için kullanılır. Fransa ile Almanya arasındaki en fazla anlaşmazlık yaşanan bölgelerin başında gelen Renenya, bu dönemde de tartışmalı bölgelerin başında gelecektir.

durum ayrıca Caulaincourt'a iletilerek müttefiklerin tekliflerinin ya kabul etmesi ya da reddetmesi şartı öne sürülüyordu. Diğer taraftan Castlereagh'ın girişimleri ile müttefikler arasında 1814 Martının başında Chaumont Antlaşması yapılıyordu. Buna göre dört müttefik devletten her biri Napolyon'a Chatillon'da yapılan teklifleri kabul edip savaş bitinceye kadar 150,000 askeri sahada tutmaya devam edecekti. Ayrıca hiçbir müttefik devlet Fransa ile ayrı bir barış antlaşması imzalamayacaktı. Buna karşılık İngiltere de diğer üç müttefik arasında eşit şekilde paylaştırılacak 5 milyon pound vermeyi taahhüt ediyordu.[67] Dört müttefik gücün kararlılığını gösteren bu metin, aynı zamanda Avrupa'da barışın korunması için birlikte hareket edileceğinin de göstergesiydi. Yirmi yıl içerisinde Fransa tarafından herhangi bir saldırı olması durumunda birbirlerine destek verileceği de verilen söz arasındaydı. Bu metin aynı zamanda uzun zamandan beri bir türlü sağlanamayan birliği de sağlamaktaydı. Bununla birlikte her zaman Metternich tarafından bir koz olarak kullanılan ayrı bir barış tezini de ortadan kaldırıyordu. Her ne kadar bu metin, İngiltere'nin hem askerî hem de maddi bir yük altına girmesine neden olsa da Fransa karşısında Castlereagh'ın çabaları, müttefiklerin bir tek çatı altında birleşmesi ile sonuçlanmıştı. Diğer taraftan bu metin, hem yeniden güç dengesinin (balance of power) yeniden kurulması anlamına gelirken hem de daha sonra kurulacak olan kongre sistemine giden yolu açmaktaydı.[68]

Müttefik cephesinde bu olumlu gelişmeler yaşanırken Napolyon için hiç de olumlu gelişmeler yaşanmamaktaydı. Rusya seferinin ortaya çıkardığı felaketi ortadan kaldırmak için ilan edilen yeni askere alımlar ve ek vergiler gibi yeni önlemler, halkta Napolyon karşıtı bir tepkinin oluşmasına neden olmuştu. Diğer taraftan müttefik orduları Paris'e doğru ilerlemeye devam ediyordu. Rusya ve Prusya hükümdarlarının Paris'e doğru ilerlemesine karşılık Castlereagh, Metternich ve Prusya başbakanı Hardenberg, Avusturya imparatoru ile Dijon'da

[67] 1 Mart 1814 tarihinde imzalanan Chaumont Antlaşması sadece basit bir iş birliği antlaşmasından ibaret değildi. Dört büyük devletin Napolyon karşısında askerî iş birliğinin ötesinde savaş sonrasında nasıl bir Avrupa'nın olması gerektiğine dair de fikir beyan ediyordu. Açık maddelerinin yanında gizli maddeler de içeren Chaumont Antlaşması'nın bu maddelerine göre Almanya, bağımsız prensler tarafından yönetilen bir konfederasyon şeklinde örgütlenecekti. Bağımsız bir İsviçre konfederasyonu oluşturularak bu konfederasyonun bağımsızlığı Fransa'da dahil olmak üzere Avrupa'nın büyük devletlerinin garantisi altında olacaktı. İtalya, bağımsız devletlerin bulunduğu parçalanmış bir şekilde yeniden örgütlenecekti. İspanya ise eski kurallar doğrultusunda yeniden Kral VII. Ferdinand tarafından yönetilecekti. Hollanda için yapılacak yeni toprak düzenlemeleri ile Orenge hanedanlığı altında bağımsız ve özgür bir devlet olacaktı. Aslında yapılan bu antlaşma sorunlu bölgelerin savaş sonrasında nasıl şekilleneceği de göstermekteydi. Bu metin aslında müttefiklerin savaş sonrasında kurulacak düzenin nasıl olması gerektiğine dair ortaya koydukları metinlerin başında geliyordu. Her ne kadar bu metinde en tartışmalı konu olan Polonya dahil edilmese de bundan sonra ele alınan bu bölgeler için nasıl bir düzenin kurulacağından ziyade kurulacak olan bu düzenin sınırları ve yöneticileri tartışılacaktı. Chaumont Antlaşması hakkında bkz. C. K. Webster, *The Foreign Policy of Castlereagh: 1812-1815, Britain and the reconstruction of Europe*, G. Bell and Sons, Londra, 1931, cilt: I, s.211-232.

[68] Bu dönemde yaşanan gelimeler için bkz. M. Jarrett, *a.g.e.*, s.54-57 ve Henry A. Kissenger, *A World Restored; Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace, 1812-22*, Houghton Mifflin Company, Boston, 1957, s.128-138.

beklemekteydi. 31 Mart 1814'te müttefiklere teslim edilen Paris'te Talleyrand haricinde neredeyse tüm ileri gelenler ayrılmıştı. Bu durum aynı zamanda I. Aleksandr ile Talleyrand'ın Fransa'nın geleceğini konuşması anlamına da geliyordu. Hemen sonrasında toplanan senato kararı ile tahttan indirilen Napolyon, bu haberin kendisine ulaşmasına paralel içinde bulunduğu askerî durumun da çıkmazlığı ile küçük yaşındaki oğlu adına tahttan feragat edebileceğini ilan ediyordu. Bu durumda Caulaincourt, Bonaparte ailesinin naiplik ile iktidarda devam etmesi için Çar'ı ikna etmeye çalışırken Talleyrand ise bu durumun Napolyon'un yeniden gücü eline alması için bir fırsat yaratacağı fikrini savunuyordu. Bu gelişmeler yaşanırken müttefiklere karşı yeni bir askerî harekâta girişmek isteyen Napolyon'un emirleri başta en yakın kurmayları olmak üzere itaatsizlik ile karşılaşmaktaydı. Bu durumda yapacak başka bir şey olmadığını düşünen Napolyon, 6 Nisan'da tahttan çekildiğini ilan etti. Daha sonrasında Çar ile Caulaincourt arasında Fontainebleau'da yapılan görüşmede Napolyon'un Fransa imparatoru unvanını elinde bulundurarak yanında küçük bir birlik ve Fransız hükûmetinden tahsis edilecek bir maaşla Elbe Adası'na gönderilmesine karar verildi. Bu gelişmeler üzerine Talleyrand'ın direktifleri ile Fransa'nın senato tarafından anayasal monarşi olduğu ilan edilerek Bourbonlar yeniden halkın isteği söylemiyle geri çağrılıyordu. Bu şartlar altında Fransa'da Bourbon restorasyon dönemi[69] başlarken Fransa artık anayasal bir monarşiye dönüşmüştü. Daha sonrasında ise İngiltere'de bulunan XVI. Louis'in kardeşi XVIII. Louis olarak Fransa'ya dönerek yeni hükümdar olacaktı.[70]

Fransa'da yeni düzen bu şekilde kurulurken bir taraftan da barış görüşmeleri başlamıştı. Talleyrand (Fransa), Castlereagh (İngiltere), Metternich (Avusturya), Hardenberg (Prusya) ve Nesselrode (Rusya) arasında başlayan görüşmelerde müttefik temsilcileri İngiliz

[69] 1814 tarihinde gerçekleşen bu taht değişiminden 1830 İhtilaline kadar geçen süre Fransa için Bourbon Restorasyonu olarak tanımlanmaktadır. Bir devrim sonrası tahttan indirilen Bourbonlar, müttefiklerin askerî başarıları sayesinde yeniden iktidara gelirken bu iktidarları -Napolyon'un yüz günlük iktidarı hariç- bir sonraki devrime kadar devam edecekti. Her ne kadar Fransa yönetiminde bu şekilde bir restorasyon yaşansa da daha öncesi dönemden kalan birçok kurum ve kuruluş başta olmak üzere yapılan değişim ve dönüşüm varlıklarını sürdüreceklerdi. Başta medeni kanun olmak üzere yapılan reformların birçoğu kabul edilerek devrimin getirdikleri yaşatılmaya devam edecekti. Bourbon restorasyonu hakkında kapsamlı bilgi için bkz. Frederick B. Artz, *France under the Bourbon Restoration*, Russell&Russell, New York, 1963 ve Guillaume de Bertier de Sauvigny, *The Bourbon Restoration*, çev. Lynn M. Case, The University of Pennsylvania Press, Pennsylvania, 1966

[70] Bu antlaşma ne Metternich ne de Castlereagh tarafından memnuniyetle karşılanmıştı. Bunların Paris'e ulaşmasından önce tamamlanan söz konusu antlaşmaya Metternich özellikle karşı çıkıyordu. Ona göre özellikle Napolyon'un İtalya anakarasına bu kadar yakın Elbe Adası'sına hâkim olacak olması ileride büyük bir tehlike yaratabilirdi. Hem Napolyon'un yeni konumu hem de imparatorluk unvanının tanınması, Londra tarafından hoşnutsuzluk ile karşılandı. Yıllardır Napolyon'un imparatorluk unvanını tanımamakta ısrar eden İngiltere'nin savaşı kazanmasına rağmen bunu kabulü, kabul edilebilecek bir durum değildi. Söz konusu dönemdeki gelişmeler hakkında M. Jarrett, *a.g.e.*, s.58-63; C. K. Webster, *a.g.e.*, s.233-252; H. A. Kissenger, *a.g.e.*, s.138-140 ve Paul W. Schroeder, *The Transformation of European Politics, 1763-1848*, Clarendon Press, Oxford, 1996, s.495-516.

kamuoyu ve Prusya askeriyesinin Fransa'yı cezalandırıcı bir antlaşma yapılması isteklerine karşın herkesin memnun olacağı bir barış yapmak istemekteydi. Özellikle Fransızları kazanmak istediklerinden maddi bir tazminat istenmeyecek, görüşmeler yapılırken hâlâ teslim olmamış Fransız garnizonları teslim olursa müttefik askerleri Fransa'yı terk edecekti. Napolyon tarafında getirilen sanat eserlerinin Fransa'da kalmasına da müsaade edilmekteydi. Fakat görüşmelerdeki en önemli mesele Fransa'nın yeni sınırlarının nasıl olacağıydı. Her ne kadar daha öncesinde sınırların 1789 öncesine çekileceği kabul edilmiş olsa da Talleyrand, bu konuda yeni istekte bulunmaktaydı. Bu nedenle doğu sınırında yeni eklemeler yapılarak Fransa'nın sınırları doğuda 1792 yılı sınırlarına çekildi. Daha sonrasında Belçika'nın Hollanda ile birleştirilerek Antwerp'in herhangi bir tahkimat yapılmadan serbest liman olması ve Ren ve Scheldt nehirlerinde tüm milletlerin serbestçe ticaret yapması konusunda anlaşıldı. Bu bölgede yapılan bu düzenlemeler aynı zamanda İngiltere'nin çözmek istediği konuların başında gelmekteydi ve bu yeni düzenlemeler meselenin Londra'nın istediği bir şekilde çözülmesi anlamına da geliyordu. Diğer taraftan Londra'nın diğer bir önceliği sömürgeler meselesiydi. Özellikle Fransa ve Hollanda'dan alınan ve İngiliz sömürgeciliğinde kilit noktalardan olan bölgelerin korunması arzulanıyordu. Ayrıca yeni Fransa hükûmetinin köle ticaretini kaldırmasını istemekteydi.[71] Fakat köle ticaretinin kaldırılması aynı zamanda Fransa'nın Amerika'daki topraklarının bir anda konumunu kaybedeceği anlamına geldiğinden bu teklif kabul edilmedi. Her ne kadar köle ticaretinin kaldırılmamasına Londra'dan muhalif sesler yükselse de Castlereagh bu kararı kabul ediyordu. Görüşmelerde İsviçre'nin bağımsız olacağı, Alman devletlerinin bağımsızlığı ve bir konfederasyon altında birleştirilerek birbirine federatif bir yapı ile bağlı olacağı da kabul edilmekteydi. Diğer taraftan Fransa, Hollanda, Belçika, Almanya, İtalya, İsviçre ve Malta'ya dair haklarından vazgeçerken Tobago, Santa Lucia ve Ile de France'ı İngiltere'ye San Domingo'u da İspanya'ya vermeyi kabul ediyordu. Fakat diğer sömürgeler yeniden Fransa'ya verilecekti. Bu şartları kapsayan Paris Antlaşması 30 Mayıs 1814 tarihinde imzalandı. Antlaşmaya İngiltere, Rusya, Prusya, Almanya ve Fransa'nın yanı sıra İspanya, Portekiz ve İsveç de imza atıyordu. I. Paris Antlaşması olarak kabul edilen bu antlaşmanın kamuoyuna ilan edilen maddelerinde İtalya'da Avusturya lehine

[71] 1807'de Londra hükûmeti tarafından kaldırılan köle ticareti İngiliz kamuoyunun Castlereagh'dan beklediği en önemli konuların başında geliyordu. Uzun süreden beri İngiliz filozoflar tarafından tartışılan bu konunun kamuoyunda bir karşılığa dönüşmesi hükûmet üzerinde bir baskının oluşması ile sonuçlanmıştı. İngiliz kamuoyunda köleliğin kaldırılmasına yönelik giderek artan talep sonucu Londra hükûmetinin aldığı bu kararın diğer ülkeler tarafından da alınmasını isteyen siyasi aktivistler, bu konuda hükûmete baskı yapmaktaydı. Bu nedenle kongre sürecinde de imza kampanyası düzenlenerek köle ticaretinin kongre kararı ile kaldırılması yönünde talepte bulunulacaktı. İngiliz kamuoyu ve köle ticareti hakkında bkz. Louis Taylor Merrill, "The English Campaign for Abolition of the Slave Trade", *The Journal of Negro History*, cilt: XXX, sayı: 4, 1945, s.382-399.

bazı düzenlemeler yapılacağı belirtilirken gizli maddelerinde Venedik ve Milan'ın Avusturya'ya verildiği, Cenova'nın bağımsız bir şehir olarak Savoy'da Fransa lehine kaybettiği topraklardan dolayı Piyemonte-Sardinya'ya verildiği kabul edilmekteydi. Diğer taraftan halka ilan edilen Paris Antlaşması'nın sondan bir önceki maddesi olan XXXII. madde ile de iki ay içerisinde Viyana'da genel kongre toplanacağı belirtiliyordu. Bu kongreye savaşan tarafların murahhaslar göndererek genel kapsamlı bir kongrenin toplanacağı ilan ediliyordu.[72]

Bu şekilde Viyana'da iki ay içerisinde genel bir kongrenin toplanacağı ilan edilirken Avrupa'nın geleceğine dair görüşmeler devam etmekteydi. Müttefik kuvvetlerin Paris'te Avrupa'nın geleceğine dair yaptıkları görüşmeler bir tür çıkmaz ile sonuçlandı. Özellikle Alman coğrafyası ve Polonya'nın geleceği sadece bu görüşmelerin değil Viyana Kongresi'nin de en tartışmalı maddeleri olacaktı. Paris'teki görüşmelerin bu şekilde çıkmaza girmesinden sonra görüşmeler Londra'ya taşındı. I. Aleksandr'ın İngiltere ziyareti aynı zamanda görüşmelerin Londra'ya kayması ile sonuçlandı. Çar'ın İngiliz kamuoyuna yönelik faaliyetlerinin[73] yanı sıra müttefik devletlerin temsilcilerinin de Londra'da bulunması, Avrupa'nın geleceğine dair görüşmelere devam edilmesi anlamına geliyordu. Bu görüşmeler aynı zamanda müttefiklerin başta Polonya ve Alman coğrafyası olmak üzere bazı konularda anlaşmazlıkların da ortaya çıkması anlamına gelmekteydi. Bu görüşmelerde ortak tek nokta

[72] 30 Mayıs 1814'te imzalan Paris Antlaşması söz konusu dönemdeki temel metinlerden birisidir. Fransa'nın sınırlarını çizmekle kalmamış sorunlu olan birçok bölgenin savaş sonrasında nasıl şekilleneceğini de belirlemiştir. Diğer taraftan müttefikler bu antlaşma ile savaşın nedeni olarak görülen Fransa'yı cezalandırmaktan kaçınmışlardı. Maddi tazminat talep edilmemesinin yanı sıra verilen ek bölgeler ile kalıcı bir barışın temelleri de atılmak istenmekteydi. Ayrıca ezici bir barış antlaşmasının Fransa'da yeni kurulan Bourbonlara karşı bir muhalefet oluşturabileceğinden endişe eden müttefikler, bu durumun Bonapartistlere olan desteği artabileceğini düşünmekteydiler. Napolyon'un yüz günlük iktidarından sonra tekrardan 1815'te Paris'te bir antlaşma yapılacağından 1814 tarihinde imzalanan bu antlaşma genel olarak I. Paris Antlaşması olarak geçmektedir. Söz konusu antlaşma hakkında bkz. Harold Nicolson, *The Congress of Vienna, A study in Allied Unity: 1812-1822*, The Viking Press, New York, 1964, s.83-101; M. Jarrett, *a.g.e.*, s.63-65 ve H. A. Kissenger, *a.g.e.*, s.140-143.

[73] Çar I. Aleksandr'ın bu Londra seyahati aynı zamanda İngiliz kamuoyunda popülaritesinin arttırılmasına yönelik bir faaliyetti. Her şeyden önce Büyük/Deli Petro'dan sonra Londra'yı ilk kez ziyaret edecek olan Rusya Çarı olmasının ötesinde Avrupa'nın kurtarıcısı olduğunun gösterilmesi için de yapılmış bir seyahatti. Bu nedenle düzenlenen geçit ve törenlerde her zaman buna vurgu yapılmaya çalışılmıştı. Bu nedenle bu törenlerde başta savaş kahramanları olmak üzere Fransa karşısındaki muzaffer durum sergilenmeye çalışılmıştı. Çağdaş yazarların Petro ile Aleksandr'ı kıyaslamasının yanı sıra bu seyahat ile Londra'ya gelen bayram havası bir bakıma I. Aleksandr'ın istediğini almasına neden olmuştu. Diğer taraftan bu seyahatte Çar'a eşlik eden Prusya Kralı III. Frederick William ile yakın ilişkileri hem iki devlet lideri hem de iki ülke arasında yakın iş birliğinin de göstergesiydi. Fakat Çar'ın bu tutum ve davranışları aynı zamanda Rusya'ya ve yakın müttefiki Prusya'ya karşı bir blokun da oluşmasına zemin hazırlayacaktı. Çar'ın, başta muhalefet liderleri olmak üzere yaptığı bir takım ziyaretler rahatsızlık yaratacak ve daha sonra Rusya-Prusya karşısında oluşacak olan İngiltere-Fransa-Avusturya ittifakının temellerin atılmasına zemin hazırlayacaktı. Söz konusu seyahat için bkz. Janet M. Hartley, "It Is the Festival of the Crown and Sceptres': The Diplomatic, Commercial and Domestic Significance of the Visit of Alexander I to England in 1814", *The Slavonic and East European Review*, cilt: LXXIII, sayı: 2, 1995, s.246-268.

ise genel bir kongrenin toplanmasından ileri gitmiyordu. Bu nedenle 15 Ağustos'ta kongrenin başlaması kararı alınmıştı. Fakat Castlereagh'ın parlamentodaki görevleri bu tarihin daha da ileri alınacağı anlamına geliyordu. Diğer taraftan Rusya'dan uzun zamandır uzak kalan I. Aleksandr'ın ülkesini ziyaret etme isteği bu süreci daha da uzatarak kongrenin başlangıcının Eylül'ün sonuna kadar ertelenmesine neden olmuştu. Her ne kadar barış meselesi diplomatik mahfillerde en çok konuşulan konu olsa da Avrupa silahlanmış bir haldeydi. Fransa'da bulunan müttefik askerleri geri çekilmiş olsa da Rusya bir taraftan Polonya'yı işgal altında bulundururken diğer taraftan da Orta Avrupa'nın birçok yerinde askerleri konuşlanmaktaydı. Kuzey İtalya'da ise yoğun bir Avusturya askerî kuvveti bulunmaktaydı. Bu şartlar altında Chaumont Antlaşması yenilenerek barış tam anlamı ile sağlanıncaya kadar müttefiklerin silah altında 75,000 asker bulundurması konusunda anlaşılıyordu. Bununla birlikte Castlereagh gerekli olması halinde maddi yardım sözü de vermekteydi.[74]

Bu şekilde müttefikler arasında nihai barış sağlanıncaya kadar bir antlaşmanın ortaya çıkmasından sonra, geriye bir an önce kongrenin toplanıp barışın sağlanması kalıyordu. Fakat kongreye katılacak olan her devletin kendi perspektifinden farklı beklentileri vardı. Kongreye ev sahibi yapacak olan Avusturya, her şeyden önce çevresinde bir güç dengesinin kurulmasını istiyordu. Bulunduğu coğrafyadan dolayı asırlardır farklı güçlerle komşu olan Viyana hükûmeti, şimdi Rusya, Prusya ve Fransa tarafından çevrelenmişti. İçinde bulunduğu bu durumdan dolayı özellikle Orta Avrupa'da bir güç dengesinin kurulmasını planlamaktaydı. Her ne kadar Fransa ile sorunlu olan bölgelerin başında gelen Kuzey İtalya'da Paris Antlaşması ile bir egemenlik kurmuş olsa da daha önce Avusturya toprağı olan Toskana'nın durumu belirsizliğini korumaktaydı. Fakat Viyana açısından hiç şüphesiz en önemli bölgelerin başında Alman coğrafyası ve Polonya gelmekteydi. Her ne kadar Paris Antlaşması ile Almanya'da bağımsız devletlerin kurulacağı kabul edilse de kurulacak olan bu devletlerin sınırları ve yöneticileri belirsizliğini korumaktaydı. Diğer taraftan bu devletleri federatif bağlarla birbirine bağlayacak olan ve kendisinin de bir üyesi olacağı Alman konfederasyonun yapısı, Viyana açısından çok önemli bir anlam ifade ediyordu. Özellikle bu coğrafya üzerinde Prusya ile yaşadığı nüfuz mücadelesi açısından sistemin yapısı, hukuki statüsü, devletler arası yasal bağlar gibi yapısal sorunlar büyük önem arz etmekteydi. Bu nedenle Fransız İhtilali'nden önce üç yüzden fazla devletçik barındıran bu coğrafyada yeni kurulacak devletlerin sınırları, nüfus sayıları, askerî durumları ve kısaca tüm özellikleri Viyana'nın ajandasındaki en önemli meselelerin başında geliyordu. Diğer taraftan 1806'ta Napolyon

[74] H. Nicolson, *a.g.e.*, s.102-118 ve M. Jarrett, *a.g.e.*, s.70-72.

tarafından ortadan kaldırılan Kutsal Roma-Germen İmparatorluğunun mirasçısı konumunda olduğundan bu kongre ile bu coğrafyada yeniden bir güç kazanma arzusundaydı. Viyana açısından diğer bir önemli sorun ise Polonya idi. 1795'teki son paylaşım ile ortadan kalkan bağımsız Polonya devleti Napolyon tarafından Varşova Dukalığı adı altında yeniden kurularak bir tür Fransa nüfuzu altına alınmıştı. Fakat 1814'e gelindiğinde bölge bir bakıma Rus ordusu tarafında işgal edilmiş bir durumdaydı. Buna paralel I. Aleksandr'ın Polonya üzerinde emelleri herkes tarafından bilinen bir konuydu. Bu nedenle Polonya'da bir Rus nüfuzunun kurulması Viyana'nın yanı başında Rusya'ya bağlı bir devlet olması anlamına gelmekteydi. Bu durum Viyana'nın bölgedeki çıkarları açısından büyük bir tehdit oluşturmaktaydı. Bu nedenle bölgede oluşabilecek Rus nüfuzunun olabildiği kadar elimine edilmesi gerekmekteydi. Bu sorunlarla birlikte Avusturya'nın farklı milletlerden oluşan çoklu yapısı ihtilal ile ortaya çıkan liberal fikirlerden en fazla etkilenecek ülkelerin başında geliyordu. Bu nedenle Viyana Kongresi'nde oluşturulacak olan yeni düzen ile bu fikirlere karşı bir tutum almak Avusturya'nın en önemli öncelikleri arasında yer alıyordu. Tüm bu sorunların büyüklüğüne rağmen kongrede Avusturya'nın elinde bulunan en büyük koz Prince Clemens Wenzel Lothar von Metternich (1773–1859)'di.[75] Dönemin en önemli diplomatlarından birisi olan Metternich, uzun zamandır Avusturya'nın dış politikasının

[75] Napolyon'dan birkaç yıl sonra doğan Prince Clemens Wenzel Lothar von Metternich (1773–1859), hiç şüphesiz ondan sonraki dünyanın şekillenmesinde çok önemli bir rol üstlenecekti. Napolyon'un aksine kökleri çok eskilere dayanan soylu bir aileden gelen Metternich, Koblenz'de dünyaya gelmişti. Ailesinin sahip olduğu konum gereği başta Prusya ve Avusturya saraylarından olmak üzere yüksek rütbeli kişiler ile tanışma fırsatı bulan Metternich, küçük yaşta özel hocalar gözetiminde eğitim hayatına başlamıştı. Hem antik hem de modern bir eğitim alarak başta Aydınlanma düşünürleri olmak üzere modern düşünürleri okuma fırsatı bulmuştu. Bu nedenle Aydınlanma düşünürlerine ve düşüncelerine aşina olan Metternich, daha sonrasında Fransız ve Alman üniversitelerinde eğitim almıştı. Fransız İhtilali öncesinde Strasburg'da bulunan Metternich, ihtilalin ortaya çıkardığı duruma bizzat şahit olmuştu. Bu dönemde ihtilalin bazı önde gelenleri ile de tanışma fırsatı bulacaktı. Fakat hem ihtilalin ortaya çıkardığı durum hem de Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki savaştan dolayı maddi sorunlar yaşayarak daha sonrasında üniversite eğitimine Almanya'da devam edecekti. Ailesinin sahip olduğu bağlar sayesinde erken yaşında Avusturya sarayının hizmetine girmişti. Aynı zamanda Avusturya'nın önemli ailelerinden Kaunitz ailesinden Eleonore ile yaptığı evlilik de onun sahip olduğu aile bağlarını daha da güçlendirmişti. I. Koalisyon Savaşını bitiren görüşmelere katılma olanağı da bulan Metternich, 1801 tarihinde Avusturya ile Fransa arasında imzalanan Lunéville Barışı görüşmelerinde bizzat tercümanlık yapmıştı. Hayatındaki dönüm noktalarından biri olan bu görev ve sonrasında diplomatik sürecin nasıl işlediğine şahit olarak politik manevraların nasıl yapıldığını gözleme olanağı bulmuştu. 1803'te Berlin'e elçi olarak görevlendirilen Metternich, 1806'ya kadar bu görevde kalacaktı. Daha sonrasında Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nun yıkılışına şahit olmuş ve hemen sonrasında Paris'e elçi olarak atanmıştı. Burada Napolyon ile yakın ilişki içinde olan Metternich, 1809'da Napolyon'a karşı verilen savaşa bizzat şahit olmuştu. Avusturya yönetimi ve ordusundaki eksiklik ve hataları görme olanağı bulan Metternich için bu gördükleri daha sonrası için iyi bir tecrübe olacaktı. Aynı dönemde dışişleri bakanlığı görevine de yükselerek Viyana-Paris ekseninde hem iyi ilişkilerin kurulmasını hem de Napolyon'un Viyana sarayına damat olmasını sağlamıştı. Napolyon'un Rusya seferinde Avusturya ordusunu savaş dışı tutmayı başaran Metternich, daha sonraki süreçte taraflar arası barışın sağlanması için çaba harcayacaktı. Her ne kadar bu süreçte istediği barışı sağlayamasa da Viyana Kongresi'nde en etkin kişilerden birisi olacaktı. Hatta Viyana'da kurulacak olan bu politik sistem, bazen Viyana Düzeni olarak adlandırılırken bazen de Metternich Sistemi olarak isimlendirilmektedir. Metternich'in biyografisi hakkında bkz. Wolfram Siemann, *Metternich, Strategist and Visionary*, Almancadan çev. Daniel Steuer, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, 2019.

yönlendirilmesinde söz sahibi olmaktaydı. Bu dönemde politik etkisinin zirvesine çıkan Metternich, sadece Avusturya'nın değil uzun bir süre Avrupa diplomasisinde de söz sahibi olacaktı.[76]

Avusturya'nın sorunlarla çepeçevre sarıldığı bu durumun aksine İngiltere, kongreye neredeyse her sorununu çözerek geliyordu. 1798'de Nil Savaşı ile başlayan süreç 1805'te Trafalgar ile sonuçlanmıştı. İki yıl sonra Kopenhag'da bulunan Danimarka donanmasının ele geçirilmesi sonucunda denizlerde neredeyse rakipsiz kalan kraliyet donanması ve kurulan ticari ağ, Avrupa'dan dünyanın geri kalan tüm kısımlarına ulaşıyordu. Denizlerdeki bu üstünlüğüne rağmen Fransa ve müttefiki İspanya'nın ya sömürgelerinin ele geçirilmesi ya da oralar ile kurulan ticari bağlar İngiliz deniz ticaretini doruk noktasına ulaştırmıştı. Aynı tarihlerde yaşanan Sanayi Devrimi ise bu süreci daha da ileriye taşıyacaktı. Kıtadaki en büyük rakibi Napolyon'un yenilgisi bu süreci daha da taçlandıracaktı. Napolyon'a karşı verilen mücadelenin en başından en sonuna kadar küçük barış dönemleri hariç sürekli Paris ile mücadele içinde olan Londra, bu açıdan Napolyon'un en büyük rakibi olmuştu. Koalisyonların kurulmasında en etkin diplomatik faaliyeti yürüten İngiliz diplomatlar son koalisyonun kurulmasında da etkin bir rol almıştı. 1814'ün başında Kara Avrupa'sına geçerek neredeyse İngiliz dış politikasına birkaç yıl yön verecek olan Robert Stewart, Lord Castlereagh (1769–1822)[77], bu mücadelenin baş mimarıydı.[78] Sadece verilen mücadelenin

[76] M. Jarrett, *a.g.e*., s.73 ve Tim Chapman, *The Congress Of Vienna, Origins, Processes and Results*, Routledge, Londra, 1998, s.22-23; Avusturya'yı bu amaçlarına ulaştırmak için oluşturulan ekibin başında Metternich bulunurken ikinci adam olarak da Wessenberg görevlendiriliyordu. Fakat Metternich'e bu görevinde en fazla yardımcı olacak kişi kongrenin sekreterliği görevini yürütecek ve kongrenin son karar metnini de kaleme alacak olan Friedrich von Gentz'di. Bu konuda bkz. C. K. Webster, *a.g.e*., s.334.

[77] Napolyon ile aynı yıl dünyaya gelen Robert Stewart, Lord Castlereagh (1769–1822), İrlanda'nın soylu bir ailesine mensuptu. Babasının İrlanda siyasetinde aktif bir rol almasından dolayı erken yaşta siyaset ile tanışan Castlereagh, hayatının son anına kadar siyaset ve dış politika ile içli dışlı olacaktı. Cambridge'de eğitim alan Castlereagh, bu eğitim hayatından sonra o dönemde İngiliz politikasının en önemli isimlerinden olan William Pitt'ten çok etkilenecekti. Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı politik duruma şahit olarak ihtilal karşıtı yazıları ile tanına Edmund Burke'un fikirleri ile tanışacaktı. 1790 seçimlerinde İrlanda parlamentosuna seçilecek olan Castlereagh, parlamento reformu için çaba harcayacaktı. Özellikle 1798'de İrlanda'da çıkan isyanın bastırılması için yoğun gayret gösterecek olan Castlereagh, daha sonrasında ise İrlanda'nın İngiltere ile birleşmesi için çalışacaktı. 1800 tarihinde imzalanacak olan birleşme yasasının (The Act of Union) önde gelen savunucu olan Castlereagh, bu tarihten önce ve sonra Pitt ile yakın temas içinde olacaktı. Castlereagh'ın Pitt ile olan bu ilişkisi 1804'te Pitt'in başbakan olmasından sonra da devam edecekti. Napolyon'a karşı verilen mücadelede Pitt'in çok yakınında bulunan Castlereagh, aynı zamanda Pitt'in savaş sonrası kurmak istediği güç dengesinin nasıl olması gerektiğine dair fikirlerini de kavramıştır. Bu dönemde savaş bakanlığı görevinde de bulunarak hem Hindistan hem de Napolyon'a karşı verilen mücadelelerde aktif görev alarak Pitt ile birlikte koalisyonların oluşturulmasına katkı sağlamıştır. Pitt'in 1806'daki ölümünden sonraki hükûmette dışişleri bakanı olan George Canning ile yaşadığı kişisel sorunlar, bir düello teklifine kadar gidecek ve karşılıklı silahlar ateşlenecekti. 1812'de yeniden hükûmete dönecek olan Castlereagh bu sefer dışişleri bakanlığı görevini yürütecekti. Bu tarihten sonra Fransa'ya karşı verilen mücadelede çok önemli bir yer işgal edecek olan Castlereagh, Viyana Kongresi'ne İngiltere'nin baş murahhası olarak katılacaktı. Kıtada güç dengesinin kurulmasında çok önemli bir rol oynayarak bu tarihten intihar ettiği 1822 yılına kadar İngiltere politikasında önemli bir figür olacaktı. Castlereagh'ın biyografisi hakkında bkz. C. J. Bartlett, *Castlereagh*, Palgrave Macmillan, Londra, 1966.

değil müttefiklerin bir arada kalmasını da başarılı bir şekilde yürüten Castlereagh, her ne kadar Fontainebleau Antlaşması'ndan memnun kalmasa da Paris Antlaşması ile bir bakıma kontrolü geri alacaktı. Özellikle kıtadaki İngiliz çıkarları için çok önemli bir konumda olan Belçika'nın durumu ve sınırlarının belirlenmesinde Londra'nın isteklerinin kabul edilmesini sağlamıştı. Diğer taraftan güç dengesinin kurulması için Almanya ve İtalya'da gerekli düzenlemelerin yapılmasında etkin bir rol üstlenerek kongre öncesi en azından Aşağı Ülkeler/Flemenk, İtalya ve Alman coğrafyasında Fransa nüfuzunun yeniden kurulmasının önüne geçmişti. Özellikle Fransa ile asırlardan beri sorun yaşadığı ve Londra'nın savaşa girmesinin en önemli nedenleri arasında bulunan Aşağı Ülkeler, Ren ve İsviçre üzerindeki düzenlemeler Castlereagh acısından savaş ile elde edilmek istenilen neticelere ulaşıldığının göstergesiydi. Diğer taraftan Londra açısından en önemli kazançların başında sömürgelerde elde ettiği yeni bölgeler gelmekteydi. Her ne kadar bazı bölgeleri Fransa'ya geri verse de özellikle Hollanda'dan Ümit Burnu satın alınmış, Fransa, Malta ve Mauritius adalarının İngiltere'ye ait olduğunu kabul etmiş ve bununla birlikte Batı Hindistan'da ticaret açısından önemli bazı adalar alınmıştı. Bunların yanında Güney Amerika'daki İngiliz ticaret çıkarlarının güvenliği de koruma altına alınmıştı. Savaştan elde etmek istediği birinci öncelikleri elde ederek Viyana'ya gelen Castlereagh'ın eli, bu nedenle Doğu ve Orta Avrupa konularında çok güçlüydü. Kıtada kalıcı bir barışın olması açısından güç dengesinin kurulması gerekliliğinin hiç olmadığı kadar farkında olan Castlereagh, bu açıdan Polonya ve Alman coğrafyasının nasıl şekilleneceğine büyük önem veriyordu. Rusya ve Prusya'nın bu bölgeler üzerindeki emellerinin farklında olan Londra hükûmeti, bu bölgelerde kurulacak olan düzenin barışın devamı açısından ne kadar önem arz ettiğinin farkındaydı.[79]

---

[78] Bu görevinde yardımcı olmak için Castlereagh'a Lord Cathcart, Earl Clancarty, Edward Cooke ve dışişleri bakanlığından daha küçük diplomatlar atanmıştı. Daha sonra bu gruba Wellington ve yanında getirdiği diğer diplomatlar da katılacaktı. Ayrıca İngiltere'nin Viyana'daki heyeti arasında 1810-1812 arasında İstanbul'da orta elçilik görevi yapan Stratford Canning de vardı. Fakat Canning bir süre İsveç meselesinde yardımcı olması için geri çağrılacaktı. İngiltere'nin Viyana'daki heyeti için bkz. C. K. Webster, *a.g.e.*, s.329-331.

[79] Londra hükûmeti kendisi açısından önem arz eden konuların birçoğunu ikili antlaşmalar dahilinde çözmüştü. İspanya ve Osmanlı Devleti ile yapılan antlaşmaların yanı sıra 1814'te Hollanda ile yapılan antlaşma ile Ümit Burnu satın alınırken Paris Antlaşması ile de Fransa ile arasındaki sorunlar çözülmüştü. Özellikle Aşağı Ülkeler ve sömürgelerdeki anlaşmazlıklar bu şekilde ortadan kalkarken İngiltere'nin Cebelitarık'tan sonra Akdeniz'deki en önemli üstlerinden biri olacak Malta Adasını elde ediyordu. Her ne kadar Avrupa'da barış sağlansa da İngiltere için tüm cephelerde savaşın bittiği söylenemezdi. Atlantik ticareti için Amerika Birleşik Devletleri ile girilen mücadele hâlâ devam etmekte ve barışın imzalandığı bilgisi Castlereagh'a Ocak 1815 tarihinden ulaşacaktı. Bu nedenle Castlereagh söz konusu savaşın neticesini bilmediği için bu tarihe kadar her zaman bir endişe taşıyacaktı. Çünkü olası bir anlaşmazlık yeni düşman edinmesi ile sonuçlanabilirdi. Söz konusu dönemde İngiltere'nin dış politikası için bkz. F.R. Bridge-Roger Bullen, *The Great Powers and the European States System 1814–1914*, Pearson Education Limited, Harlow, 2005, s.23-26; M. Jarrett, *a.g.e.*, s.87 ve T. Chapman, *a.g.e.*, s.20-22.

Metternich ve Castlereagh tarafından Napolyon sonrası kurulmak istenen güç dengesi karşısında en fazla endişe ettikleri devletlerin başında Rusya ve onun hükümdarı Çar I. Aleksandr (1777–1825)[80] gelmekteydi. Diğer ülkelerin aksine bizzat İmparator I. Aleksandr tarafından kongrede temsil edilecek olan Rusya, kongreye katılacak olan Avusturya ve Prusya krallarının aksine çok aktif bir rol üstlenecekti. Napolyon'un yenilgisinden kendisine en büyük payı çıkaran Çar, bu nedenle Avrupa'nın kurtarıcısı olduğu iddiasındaydı. Avrupa'nın kurtarıcısı rolüne paralel Napolyon'un mirasından da en fazla pay alması gerektiğini düşünmekteydi. Özellikle Polonya üzerindeki emelleri herkes tarafından bilinen bir gerçekti. Elinde bulundurduğu askerî güç ile halihazırda sadece Polonya'yı işgal altında tutmuyor Orta Avrupa'nın birçok kesiminde de asker bulunduruyordu. Sahip olduğu kara ordusu açısından Avrupa'daki en büyük güç olan Rusya'nın ve Çar'ın bu arzusu, başta Metternich ve Castlereagh olmak üzere diğer müttefik ülke temsilcileri tarafından endişe ile karşılanmaktaydı.[81]

Rusya'nın bu emellerinin en büyük destekçisi ise bir diğer müttefik devlet olan Prusya idi. Prusya Kralı III. Frederick William'ın Çar ile olan kişisel dostluklarına paralel Rusya'nın Polonya üzerindeki emellerini gerçekleşmesi halinde Prusya'ya da Alman coğrafyası üzerinde nüfuz kurmasına yardım edeceği düşülmekteydi. Prusya'nın özellikle Saksonya üzerindeki emelleri Rusya'nın Polonya üzerindeki emelleri kadar herkesçe bilinmekteydi. 1806 öncesi

[80] II. Katherina'nın sarayında dünyaya gelen Aleksandr (1777–1825) diğer devlet adamlarının aksine farklı bir pozisyona sahipti. Rusya kraliyet ailesinin erkek bir üyesi olduğundan, doğduğu ilk günden beri kraliyet için hazırlanmaktaydı. Büyükannesi II. Katherin'nın sarayında iyi bir eğitim alan Aleksandr, diğer devlet adamları gibi liberal bir eğitimden geçmişti. Büyükannesinin gözetiminde Jean-Jacques Rousseau'nun yakın arkadaşı olan Melchior Grimm'den aldığı dersler sayesinde özellikle aydınlanma yazar ve fikirleri hakkında kapsamlı dersler almıştı. Katherina'nın torununa gösterdiği bu ilgi ve bu nedenle kendisinden sonra hükümdar olmasını istediği yönündeki belirtiler, Aleksandr'ın babası Paul ile oğlu arasında sorunlar yaşanmasına neden oldu. Hem çocukluğu hem de bu dönemde yaşadıkları Aleksandr'ın mental olarak sağlığının bozulmasına neden olacaktı. Sonrasında da babasının kısa süren iktidarından sonra taç giyecekti. Fransa'ya karşı verilen mücadelenin ortasında Çar olan Aleksandr, uzun süre bu rekabetin bir parçası olacaktı. Napolyon'un aldığı başarılardan dolayı Tilsit'te Fransa ile anlaşmak zorunda kalacaktı. Fakat daha sonra iki ülkenin ilişkilerinde yaşanan sorunlar Napolyon'un Moskova seferi ile sonuçlanacaktı. Aleksandr'ın bu sefer sırasında yaşadıkları, onun spritüal düşünceye kaymasına neden olacaktı. İçinde yaşadığı ruhsal bunalımlarla birlikte Napolyon karşısında aldığı zaferler onun Avrupa'nın kurtarıcısı rolüne bürünmesi ile neticelenecekti. Aldığı eğitimin aksine bu dönemde liberal düşünceler ve devrimci hareketlere karşı aşırı bir düşmanlık besleyecekti. Onun bu tavrı muhafazakarlık düşünceleri ile birlikte hareket edecekti. Bu nedenle Viyana Kongresi ve sonrasında devrimci hareketlerin en azılı düşmanı konumunda olarak bunlara karşı askerî müdahalelerde bulunmaktan çekinmeyecekti. I. Aleksandr'ın biyografisi için bkz. Alan Palmer, *Alexander I, Tsar o f War and Peace*, Harper&Row Puplishers New York, 1974 ve Janet M. Hartley, *Alexander I*, Longman, New York, 1994.

[81]M. Jarrett, *a.g.e.*, s.86-87 ve T. Chapman, *a.g.e.*, s.23-24; Çar'a, bu amaçları doğrultusunda çalışmak için kalabalık bir diplomat grubu da eşlik etmekteydi. Bunlarında başında baş murahhas olarak görevlendirilen Nesselrode gelmekteydi. Bununla beraber yanındaki bazı diplomatlar ise farklı alanlarda Çar'a danışmanlık yapmaktaydı. Polonya asıllı Czartoryski Lehistan konusunda, Stein ise Alman sorunları hakkında danışmanlık yaparken aslen Yedi Adalarlı olan Capo d'Istria ise hem memleketi hem de İsveç konusunda çalışmaktaydı. Diğer taraftan Viyana elçisi Razumovski ve Paris elçisi Pozzo di Borgo da bu görevlerinde Çar adına hareket ediyordu. Bu konuda bkz. C. K. Webster, *a.g.e.*, s.333-334.

sınırlarına yeniden dönmek arzusunda olan Prusya, sadece bu sınırlara yeniden ulaşmakla kalmak istemiyor özellikle kara bağlantısı olmayan bölgeleri arasında bir ara bağlantı da kurmak istiyordu. Bu nedenle özellikle Saksonya ve Mainz Kalesi üzerinde bir kontrol kurmak arzusundaydı. Diğer taraftan daha önce kurulması kararlaştırılan Alman konfederasyonunun bir üyesi konumunda olan Prusya, bu konuda Avusturya ile bir nüfuz mücadelesi içindeydi. Güçlü bir konfederasyon yapısı inşa etmek isteyen Prusya, bu sayede Kuzey Almanya'da bir nüfuz oluşturabileceğini düşünmekteydi. Kongreden önce genel hatları ile bu şekilde bir ajandaya sahip olan Prusya delegasyonunun başında Prince Karl August von Hardenberg (1750–1822)[82] bulunmaktaydı.[83]

Müttefik devletlerin her ne kadar birbirlerinin çıkarları ile örtüşmeyen planları olsa da kongreye katılacak olan Fransa'nın ise farklı bir pozisyonu vardı. 1793'ten beri devam eden savaş durumunun ortaya çıkmasından sorumlu konumuna paralel savaşlarda aldığı mağlubiyet Fransa için çok büyük bir dezavantaj oluşturmaktaydı. Bunların yanı sıra yeni kurulan rejimin müttefik devletlere neredeyse göbekten bağlı olması Fransız heyetinin elini çok zayıflatıyordu. Her ne kadar Paris Antlaşması ile Fransa'nın sınırları çizilmiş olsa da başta İtalya, Aşağı Ülkeler ve Alman coğrafyası üzerinde hâlâ söz sahibi olabilecek bir konumdaydı. Diğer taraftan kendisine karşı oluşturulmuş bir ittifak söz konusuydu ve Fransız çıkarları söz konusu olduğunda müttefikler arasında sorunlar olsa bile bir araya gelebilecek durumdaydılar. Bu sorunlar karşısında Fransa'nın elinde bulunan en büyük koz Paris'i Viyana'da temsil edecek olan Prince Charles-Maurice de Talleyrand-Périgord'dı (1754–1838).[84] Napolyon'un en iyi diplomatlarından olan Talleyrand, şimdi Bourbonlar için mesai

[82] Hannover doğumlu olan Prince Karl August von Hardenberg (1750–1822) aristokratik köklere sahipti. Sahip olduğu bu ekonomik olanaklar sayesinde özel hocalardan liberal bir eğitim almıştı. Devrim öncesinde girdiği devlet hizmetinde devrim sırasında aktif rol almıştı. İhtilal savaşlarının başlaması sonrasında Prusya hizmetine giren Hardenberg, bu süreçte birçok kritik görevi îfâ edecekti. 1804 tarihinde Prusya dışişleri bakanı olacak ve birkaç defa bu göre getirildikten sonra 1810 tarihinde Prusya şansölyeliğine yükselecekti. Liberal bir politika izleme taraftarı olan Hardenberg, bu kapsamda reformistler ile de yakın bir iş birliği içinde olacaktı. Bu konuda bkz. M. Jarrett, *a.g.e*., s.74.

[83] M. Jarrett, *a.g.e.,* s.87 ve T. Chapman, *a.g.e*., s.24-25.

[84] Soylu bir Fransız ailesinden gelen Prince Charles-Maurice de Talleyrand-Périgord (1754–1838) erken yaşta Katolik kilisesinde eğitim hayatına başlamıştı. Devrim öncesi Fransa'sında önemini hâlâ koruyan kilise ve ruhban sınıfı hâlâ önemli mevkilere yükselme olanağına sahipti. Erken yaşlarından beri diplomat olmak isteyen Talleyrand, bu nedenle kiliseden ziyade devlet kademelerinde görev almak istemekteydi. Bu nedenle diplomatların hayatları ve faaliyetleri hakkında kendisini geliştirmekteydi. Yirmi beş yaşına geldiğinde rahip olarak göreve başlayan Talleyrand, daha sonrasında bu makamda yükselecekti. Fakat bu hayatı neredeyse o dönemde herkesin olduğu gibi devrim ile değişecekti. İhtilalden önce toplanan genel mecliste ruhban sınıfının bir temsilcisi olarak bulunan Talleyrand, daha sonrasında Fransa'yı terk etmek zorunda kalacaktı. İngiltere ve ABD'de geçirdiği bu süre boyunca özellikle çağdaş diplomatik sorunlar üzerine kafa yoran Talleyrand, 1795'teki af yasası sonrası ülkesine dönecekti. Daha sonra kısa sürede dışişleri bakanlığına kadar yükselecek olan Talleyrand, Napolyon imparator olduktan sonra da bu görevde bulunacaktı. Fakat 1807 Tilsit Antlaşması ile ikili arasında ilişkiler bozularak Talleyrand'ın istifasına kadar gidecek bir süreç yaşanacaktı. Bundan sonra Napolyon'un dış politikasına karşı bir tavır alan Talleyrand, bu konuda özellikle I. Aleksandr ile ortak hareket

harcayacaktı. Talleyrand'ın ajandasındaki en önemli görevlerin başında Fransa'nın eski konumuna yeniden döndürülmesi gelmekteydi. Mağlup bir durumda kongreye katılan Fransa'nın büyük güçler arasına yeniden dahil olarak eski konuma geri dönmesi, Paris tarafından başarılması en çok istenen işlerin başında geliyordu. İkinci olarak ise Talleyrand Napoli'de yeniden Bourbon hanedanının egemenliğinin sağlanması için çalışacaktı. Napolyon'un en önemli mareşallerinden olan Murat'ya Fransa karşısında koalisyona yaptığı desteklerden dolayı verilen Napoli'nin yeniden Bourbonlara verilmesi, bölgede Fransız nüfuzunun artması anlamına gelmekteydi. Bu açıdan İtalya'daki nüfuz dengesinin Fransa lehine değişmesi açısından bu konu büyük önem arz ediyordu. Diğer taraftan Fransa açısından diğer önemli bir durum ise Saksonya'nın geleceğiydi. Başta Çar olmak üzere her müttefik devletin bu bölgeye dair planlarının olduğunun farkında olan Talleyrand, Saksonya'nın özellikle Prusya egemenliğine girmemesini arzulamaktaydı. Prusya ve Saksonya krallıklarının tek bir çatı altında birleşmesinin Prusya'nın bölgede ve Alman coğrafyasında büyük bir güç kazanmasına neden olacağından bunun önüne geçmeyi planlamaktaydı. Fakat Talleyrand'ın elleri Napolyon'un Avrupa'da yaptıklarının hâlâ hafızalarda taze etkisi ile bağlanmıştı. Fransa'nın Avrupa'ya dair hırslarının bir göstergesi olan Napolyon'un faaliyetleri, Talleyrand'ın benzer fikirlerle gelmesinin önünde büyük bir engeldi. Fakat Talleyrand bu sorunların üstesinden gelebilmek için kongrede meşruiyet (légitimité/legitimacy) ilkesini ortaya atacaktı. Talleyrand'ın politik zekasının bir ürünü olan meşruiyet ilkesi, aynı zamanda kongrede yeni ortaya atılacak fikirlerin önüne geçmek için bir kalkan olarak planlanmıştı. Başta Napolyon'un önemli generallerinden ve eniştesi olan Murat'nın İtalya'daki iktidarı olmak üzere Avrupa'nın geleceğine dair yeni fikirler meşruiyet ilkesi etrafında değerlendirilecekti. Kongrenin Avrupa sitemini devrim öncesi durumuna döndürüp liberal fikirlerden arındırma iddiası için bir hukuki zemin oluşturan bu ilke, aynı zamanda karşı çıkılan yeni fikirlerin uygulanmasına karşı da bir dayanak oluşturacaktı. Bir bakıma devrimin ortaya çıkardığı yeni hükümdarlar, yeni devletler ve yeni fikirlerin önüne geçmek için ortaya atılmış hukuki bir dayanak noktasıydı.[85]

---

edecekti. Çar ile kurduğu bu ikili ilişki sayesinde I. Aleksandr'ın Paris'te bulunduğu süre boyunca Fransa'nın geleceğine dair bu ilişkisini kullanma olanağı bulacaktı. Bourbon Restorasyonunun mimarlarından olan Talleyrand, bu dönemde dışişleri bakanlığı ile görevlendirilerek Viyana Kongresi'nde Paris'i temsil edecekti. Talleyrand hakkında bkz. Louis S. Greenbaum, "Talleyrand and Vergennes: The Debut of a Diplomat", *The Catholic Historical Review*, cilt: LVI, sayı: 3, 1970, s.543-550 ve Guguelmo Errero, *The Reconstruction Of Europe, Talleyrand and the Congress of Vienna 1814-1815*, çev. Theodore R. Jaeckel, G. P. Putnam's Sons, New York, 1941.

[85] Kongre öncesi Fransa'nın beklentileri ve meşruiyet ilkesi için bkz. M. Jarrett, *a.g.e.*, s.88; H. A. Kissenger, *a.g.e.*, s.145-147 ve T. Chapman, *a.g.e.*, s.25-26; Talleyrand'ın politik zekâsı ile kongredeki etkisi bir bakıma Viyana Kongresi'nin Fransız tarihçiliği tarafından bu açıdan ele alınmasına neden olmuştur. Bu nedenle Fransız

Kongreye katılacak olan bu beş büyük devletin yanında kongrede Avrupa'nın tüm devletlerinden temsilciler katılacaktı. İki yüzün üzerinde temsilcinin olduğu kongreden herkesin bir beklentisi vardı. En çok delege gönderenlerin başında gelen küçük Alman devletleri kongreden savaş öncesi durumun yeniden inşa edilmesini beklemekteydiler. İrili ufaklı birçok devletten oluşan bu grubun birçok üyesi savaş sırasında ya sahip oldukları devletleri kaybetmişler ya da büyük sınır değişiklikleri ile yüzleşmek zorunda kalmışlardı. Bu nedenle kongreden savaş öncesi durumun yeniden inşasını beklemekteydiler. Bunun yanında Papalık da savaş öncesi duruma dönüşü bekleyenlerdendi. İhtilal öncesi Orta İtalya'daki gücüne yeniden kavuşmak istiyordu. Papalık gibi İspanya da savaş öncesi duruma dönüş taraftarıydı. İspanya tahtında yaşanan değişiklik sonrası tahtını kaybeden VII. Ferdinand, yeniden eski düzenin kurulmasını arzulamaktaydı. Özellikle 1812 Anayasasının değiştirilerek engizisyonun yeniden kurulmasını istemekteydi. Benzer istekler Piyemonte-Sardunya krallığı için de geçerliydi. Bu açıdan bakıldığında Talleyrand'ın meşruiyet ilkesi bu talepler için hukuki zemin oluşturmaktaydı. Bu şekilde beklentilerin aksine bazı kesimler ise kongrede güç dengesinin kurulması gerektiğini savunuyordu. Napolyon sonrası kurulacak olan barışın sürdürülebilmesi için güç dengesinin zorunlu olarak kurulması gerektiğini düşünmekteydiler. Bu aynı zamanda barışın da garantisi olacaktı. Özellikle kıtada barışın da devamı için bir denge politikası kurulması gerektiğini en çok dile getiren William Pitt'ti.[86] Her ne kadar kendisi 1806'da vefat etmiş olsa da onun bu fikirleri birçok devlet adamı tarafından savunulmaya devam etmekteydi. Bununla birlikte bu dönemde milli sınırlar dahilinde bir düzenin kurulması fikri de konuşulmaktaydı. Her ne kadar bu fikrin kongrede savunucusu

tarih yazımında söz konusu kongre bir bakıma Talleyrand'ın merkezinde yer aldığı bir olay gibi değerlendirilmektedir. Özellikle Talleyrand'ın prestijine paralel Fransa'nın mağlubiyetlerine rağmen yeniden eski konumuna geldiği ve bu doğrultuda meşruiyet ilkesi ile görüşmelerin kalbinde yer aldığı bir kongre olarak değerlendirilir. Bu konuda bkz. Michel Kerautret, "Quelques Réflexions Sur L'historiographie Française Du Congrès De Vienne", *La Fondation Napoléon*, yıl: 2015, cilt: XXII, s.87-103.

[86] İngiltere'nin Rusya karşısında izlediği asırlık dış politikasını Osmanlı lehine dönüştürenlerin başında gelen William Pitt, sadece bu politikanın değişmesinde etkili olmayacaktı. Başta Napolyon'a karşı verilen mücadele olmak üzere Avrupa'daki güç dengesinin bozulmasının önüne geçilmesi fikrini her zaman savunacaktı. Bu nedenle 1805 tarihinde Avrupa'nın geleceğine dair hazırladığı plan bu realisttik çerçeveden meseleleri ele alıyordu. Napolyon ve Fransa'nın Avrupa'daki emelleri karşısında kaleme alınan bu planın merkezinde, Avrupa'da güç dengesinin korunması yer almaktaydı. Her büyük devletin kendi çıkarlarını diğer büyük devletler karşısında koruyabilecek güçte olmasını savunan Pitt, bunun aynı zamanda bir güç dengesi de oluşturacağını düşünerek bu sayede kalıcı bir Avrupa barışının olabileceğini düşünmekteydi. Pitt'in bu planları her ne kadar Napolyon'un başarıları nedeni ile yürürlüğe konulamasa da Pitt'in çok yakınında bulunan ve kongrede İngiltere'yi temsil edecek olan Castlereagh, yeniden bu planları masaya koyarak Viyana'da Pitt'in düşüncelerine yeniden hayat verecekti. Pitt'in barış planları ve bu dönemdeki savaş politikası için bkz. P. W. Schroeder, *a.g.e.*, s.257-276 ve M. Jarrett, *a.g.e.*, s.40-41.

olmasa da ihtilalin milliyetçilik fikirlerinden hareketle milli devlet düşünceleri de politik arenalarda dillendirilmekteydi.[87]

Bu düşünceler konuşulurken kongrenin açılışı Çar'ın ülkesine gitmesinden dolayı bir kez daha ertelenerek 1 Ekim tarihine çekiliyordu. Fakat diğer katılımcılar Eylül ayından itibaren Viyana'da toplanmaya başlamışlardı. Bu nedenle kongrenin açılışı yapılmadan diplomatik görüşmeler yapılmaya başlanmıştı. Fakat bu dönemde en önemli sorunların başında kongrenin işleyiş sürecinin nasıl olacağı gelmekteydi. Eylül'ün ortasında Viyana'ya ulaşan Castlereagh, Metternich, Nesselrode ve Hardenberg bu konu üzerinde görüşmeye başlamıştı. Kongrenin nasıl işlemesi gerektiğine dair iki temel görüş vardı. Bu görüşten birini savunan Castlereagh'a göre kongre altı büyük devletin (Avusturya, Fransa, İngiltere, İspanya Prusya, Rusya) temsilcilerinden oluşturulacak komisyonlar ile kongrenin işleyiş süreci ve sınırların belirlenmesi gerektiğini düşünüyordu. Fakat bu sayı, daha sonra Fransa ve İspanya'nın çıkarılması ile dörde düşecekti. Küçük güçler bu karar alma mekanizmasının dışında tutulurken kararların genel oylanması durumunda sürece dahil olması gerektiğini savunuyordu. Bu fikrin olması halinde küçük devletleri kendi yanına çekebileceğini düşünen Castlereagh, böylece istediği kararların bu sayede kongreden geçebileceğini planlamaktaydı. Bu fikre muhalefet ise Metternich'in desteğini alan Prusya ikinci murahhası olarak kongrede bulunan Wilhelm von Humboldt'tan geldi. Ona göre kongreye tarihsel süreçten bakılması gerekiyordu. Bu bakış açısı ile kongrenin daha iyi anlaşılabileceğini savunarak Napolyon savaşlarından Avrupa'daki her devletin etkilendiğini savunarak tüm devletlerin karar alma sürecine dahil olması gerektiğini belirtiyordu. Bu sayede Avrupa geneli bir birlik oluşarak genel fayda etrafında kararlar alınabilirdi. Fakat Castlereagh'ın üyelerini dörtlü ittifakın oluşturacağı komisyona en büyük itiraz Ekim sonunda Viyana'ya gelen Talleyrand'tan geldi. Daha önce Paris'te bulunan İngiliz elçisi aracılığı ile kongrenin işleyişine dair kendi düşüncelerini Castlereagh'a ileten Talleyrand'a göre, biri İtalya ve diğeri Almanya konuları ile ilgilenmek üzere iki komisyon kurulmalıydı. Kurulacak olan bu komisyonlara bölgedeki küçük devletlerin de katılmasını önererek bu sayede İtalya'da Avusturya'nın, Alman coğrafyasında da Prusya'nın güçlerini arttırmasının önüne geçilebilecekti. Diğer taraftan Talleyrand kongrenin Fransa'nın da içine dahil olduğu büyük güçler tarafından yönetilmesi gerektiğini düşünüyordu. Özellikle Talleyrand, Paris Antlaşması'nı Viyana Kongresi için bir hukuki zemin yapmak istediğinden bu antlaşmanın imzacı devletlerinin karar alıcı olması gerektiğini savunuyordu. Bununla birlikte sadece dört büyük müttefikten oluşan ve Fransa'nın

[87] Kongreden beklentiler konusunda bkz. M. Jarrett, *a.g.e.*, s.84-86.

dahil olmadığı komisyonda alınacak kararı açıkça tanımayacağını da ilan etmekten geri durmuyordu. 13 Alman devletini de yanına alan Talleyrand, Fransa'nın dahil olmayacağı bir komisyonda alınacak kararların kesinlikle kabul edilmeyeceğini ilan ediyordu. Yaşanan bu gelişmeler sonucunda kongrenin nasıl işleyeceği sorusu hâlâ cevabını ararken kongrenin açılış tarihi de 1 Kasım'a erteleniyordu. Fakat Talleyrand'ın bu çabası ilk başta sonuç vermeyecek ve kongre dört büyüklerin karar alıcı olduğu bir pozisyonda başlayacaktı.[88] Diğer taraftan bazı sorunların çözülmesi için komisyonlar kuruluyordu. On ana başlıkta oluşturulan bu komisyonlarda büyük devletlerin temsilcilerinin yanı sıra soruna dair olan ülke veya bölgeden temsilciler de dahil ediliyordu. Gerektiğinde konuya dair askerî veya sivil uzmanlar çağrılabiliyordu.[89]

Kongrenin nasıl işleyeceğine dair bu tartışmaların yanında aynı zamanda Orta Avrupa'nın nasıl şekilleneceğine dair tartışmalar da devam etmekteydi. Bu tartışmaların merkezinde Polonya ve ona dair alınacak karara göre şekillenecek olan Saksonya yer almaktaydı. Çar'ın Polonya'ya dair planları herkesin malumuydu. Kendi egemenliği altında bir Polonya'nın kurulması durumunda Saksonya'nın da Prusya'ya verilmesini istiyordu. Prusya'da bu şartlar altında Çar ile birlikte hareket ediyordu. Napolyon öncesi Prusya ve Avusturya sınırları içinde kalan Polonya topraklarını tek bir çatı altında birleştirmek isteyen Çar, kendisine hanedanlık bağı ile bağlı anayasal bir Polonya kurmayı planlamaktaydı. Kendi anayasa ve meclisi olacak olan Polonya'ya karşı Saksonya'da aynı şartlar altında Prusya'ya verilecekti. Çar'ın bu planlarını 19 Eylül'e kadar müttefik temsilcilere açıklamayan

[88] Kongrenin açılmasından önce uzunca bir süre tartışılan kongrenin işleyişi meselesi sadece bir prosedürden ibaret değildi. Özellikle büyük güçlerin yer alacağı komisyonlarda bulunmak sadece karar alma mekanizmasının içine dahil olup fikir beyan etmekten ileri bir şeydi. Bu aynı zamanda büyük devlet olarak kabul edilip edilmemesi meselesi olarak da algılanıyordu. Bu nedenle dörtlü müttefikin oluşturacağı komisyona dahil olmak başta Fransa olmak üzere diğer devletlerin kongreye katılmadan önceki amaçlarının gerçekleştirilmesi için de önemliydi. Bu açıdan bakıldığında özellikle Fransa ve İspanya, bu büyük devletler statüsü içine dahil olmak için çaba harcayacak ve dörtlü müttefik devletten oluşacak olan komisyon fikrine en fazla bu devletlerin temsilcileri tarafından itiraz edilecekti. Müttefiklerden oluşacak bir komisyon aynı zamanda Fransa karşısında koalisyonun hâlâ devam ettiğinin de bir göstergesi olacaktı. Viyana'ya gelmeden önce Fransa'ya karşı yapılan koalisyonu parçalama amacı taşıyan Talleyrand tarafından bu fikrin kabul edilmesi düşünülemezdi. Bu nedenle Talleyrand, görüşmelerin hemen başında bu konuda sert bir tutum sergilemiştir. Bu duruş aynı zamanda mağlup Fransa'nın temsilcisi olarak bulunmadığını göstermek açısından da önemliydi. Kendisi artık eski rejimin bir temsilcisi olan Bourgon kralını temsil ediyordu ve krallık, devrim ve Napolyon'dan diğerleri kadar acı çekmişti. Diğer taraftan diplomatik oyunlarını kullanarak büyük güçler hariç diğer güçlerin sempatisini de kazanmaya çalışmıştı. Çünkü herkes temsil ettiği devletten o ya da bu şekilde zarar görmüştü. Bu tavırlar aslında bu olumsuz havayı yok etmek için atılmış başka bir diplomatik manevraydı. Ayrıca böyle yaparak müttefikler arasında oluşabilecek çatlakları da görme şansı yakalayacaktı. Bu dönemdeki prosedüre dair tartışmalar için bkz. M. Jarrett, *a.g.e.*, s.89-94; H. A. Kissenger, *a.g.e.,* s.151-152; H. Nicolson, *a.g.e.,* s.134-144 ve P. W. Schroeder, *a.g.e.*, s.523-530; Fransa ise 9 Ocak 1815'te bu dörtlü heyetin bir üyesi olacaktı. Bu konuda bkz. H. Nicolson, *a.g.e.,* s.146-147.

[89] Bu komisyonların isimleri şu şekildeydi; Almanya, köle ticareti, İsveç, Toskana, Sardinya ve Cenova, Bouillon Dukalığı, uluslararası ırmaklar, diplomatik temsil, istatistik ve çizim. Bu konuda bkz. H. Nicolson, *a.g.e.,* s.145.

Nesselrode, bu tarihte Metternich ve Hardenberg ile yaptığı toplantıda Çar'ın bu düşünceleri karşısında muhataplarından şiddetli bir tepki ile karşılaşmıştı. Bu planın olması durumunda Avusturya Galiçya bölgesini Rusya'ya vermek zorunda kalırken Prusya da kendi egemenliği altında bulunan Polonya topraklarını Çar'a vermek zorunda kalacaktı. Bir hafta sonra Viyana'ya görkemli bir giriş yapan Çar da kısa bir süre sonra bu planlarını açıklıyordu. Bunun sadece kendi isteği olmadığını, Polonya halkının da bu yönde bir talebi olduğunu belirterek İngiliz kamuoyunun da Polonya'nın birleşmesi taraftarı olduğunu belirtiyordu. Bu taleplere en fazla tepki Metternich ve Castlereagh'tan geldi. Castlereagh, İngiliz kamuoyunun bu talebinin doğru olduğunu fakat onların Rusya egemenliği altında değil, bağımsız bir Polonya'dan yana olduğunu açıklıyordu. Diğer taraftan bu durum müttefiklerin yaptığı antlaşmalara da aykırıydı çünkü bu antlaşmalar ile Avusturya'ya Varşova Dukalığı'ndan toprak vaadinde bulunulmuştu. Diğer taraftan Rusya altında kurulacak Polonya'nın Avusturya ve Prusya egemenliğinde yaşayan Polonyalıların desteğini alacağından bunlar arasında ayaklanmalara sebep olabilirdi. Bu durum aynı zamanda Rusya, Prusya ve Avusturya arasındaki ilişkilerin bozulmasına ve hatta savaşa bile neden olabilirdi. Castlereagh bu düşüncelerini 20 Eylül'de Nesselrode ile yaptığı görüşmede de dile getirdi. Bahsi geçen durumun olması halinde Rusya'nın müttefiklerin Napolyon'a karşı savaşma nedeni olan hegemonik bir güce dönüşeceğini de belirterek aynı zamanda Napolyon'a karşı nasıl ittifaklar kurulmuş ise I. Aleksandr'a karşı da kurulabileceğine işaret ediyordu. Diğer taraftan bu durum Avusturya ve Prusya açısından küçük düşürücüydü. Bu gelişmeden birkaç gün sonra I. Aleksandr ile Castlereagh arasında gerçekleşen görüşmede Çar, kurmak istediği Polonya krallığının Avrupa için bir tehdit oluşturmayacağı konusunda muhatabını ikna etmeye çalışıyordu. Fakat Castlereagh tüm Varşova Dukalığı'nın alınmasının 1813 tarihli Reichenbach Antlaşması'na aykırı olduğunu belirterek Çar'ın bu fikrine karşı çıkmakta ve Polonya'nın eskisi gibi üç devlet arasında paylaştırılmasını önermekteydi. Daha sonrasında Çar'a verdiği Edward Cooke tarafından hazırlanan memorandumda Rusya'nın İskandinavya, Osmanlı Devleti ve İran'daki daha önceki kazanımlarının kabul edildiği fakat şimdi I. Aleksandr'ın Polonya'nın bir kısmını değil tamamını istemesi durumunda bunu Rusya'nın genişlemesini gösteren dördüncü örnek olacağını belirtiyordu.[90]

Rusya'nın diğerleri tarafından kabul edilmesi zor olan bu şartları konusundaki ısrarı aynı zamanda kendisine karşı bir bloğun oluşmasına da neden olacaktı. Rusya'nın bu

[90] Söz konusu dönemdeki müzakereler için bzk. H. Nicolson, *a.g.e.,* s.169-170; H. A. Kissenger, *a.g.e.,* s.152-167 ve M. Jarrett, a.g.e., s.96-104

taleplerine en fazla karşı çıkanların başında gelen Castlereagh ve Metternich bu konuda birlikte çalışmaya başlamıştı. Bununla birlikte Ekim ayında yapılan görüşmeler ile de Hardenberg'i yanlarına çekmişlerdi. Prusya'nın Saksonya üzerindeki taleplerine olumlu yaklaştıklarını belirten ikili, bu sayede Rusya karşısında Hardenberg ile iş birliğine gitmişlerdi. Fakat ortaya çıkan bu durum Çar'ın hamlesi ile bozulacaktı. Varşova Dukalığı'nın tamamının Rusya'ya verilmesinin Prusya tarafından desteklenmesi karşısında Saksonya'nın Prusya'ya verilmesi için çaba harcayacağını belirten Çar, bu şartlar altında III. Frederick William'ı ikna ediyordu. Diğer taraftan Çar, Polonya için savaşı bile göze alabileceğini göstermek için bölgede bulunan birliklerini savaş durumuna geçirirken Avusturya da İtalya'daki birliklerini doğu sınırına kaydırmaya başlamıştı. Ortaya çıkan bu durum yeni bir savaşın belirtisiydi. Prusya'nın bir tür yer değiştirmesi ile dengeyi kendi lehlerine değiştirmek isteyen Castlereagh ve Metternich, Talleyrand'ı ve doğal olarak Fransa'yı kendi yanlarında sürece dahil etmeyi planlıyordu. Kongrenin Polonya ve Saksonya konularında neredeyse işlemez hale gelmesi aynı zamanda Talleyrand'ın oyuna dahil olmasına neden olacaktı. Kasım ve Aralık aylarında yapılan görüşmelerde de her iki konu için bir ilerleme sağlanamamıştı. Herhangi bir ilerlemenin sağlanamamasının yanında Avrupa hiç olmadığı kadar yeni bir savaşa doğru yaklaşmaktaydı. Bu doğrultuda başta Polonya olmak üzere askerî hareketliliklere dair bilgiler Viyana'ya akmaktaydı. 1814 yılı bu gelişmeler ile sonlanırken 1815'in hemen başında bu rekabet kâğıt üstüne dökülecekti. Bu doğrultuda 3 Ocak 1815'te[91] oluşturulacak gizli Üçlü İttifak ile Avusturya, Fransa ve İngiltere olası bir savaş durumu için anlaşmaktaydı. Daha çok bir savunma ittifakı gibi duran bu antlaşma ile taraflar, Paris Antlaşması'nın imzacı devletlerinden herhangi birisi saldırıya uğraması halinde ittifakın her bir üyesi 150,000 asker ile destek vermeyi taahhüt ederken İngiltere de ihtiyaç olması halinde nakit desteği sağlayacaktı. Bazı küçük devletlerin de davet edildiği bu antlaşma, bir bakıma Rusya'nın olası bir saldırısına karşı atılmış bir adımdı. Ortaya çıkan bu durum ile her üç devlet de Rusya karşısında kesin bir tavır takınırken aynı zamanda Fransa karşısında kurulan ittifak da bir bakıma çökmüş oluyordu. Diğer taraftan bu antlaşma Rusya'nın genişleme politikasına karşı neredeyse yirmi yıllık düşman devletleri birlikte hareket etmeye zorluyordu. Bu durum aynı zamanda Polonya ve Saksonya konularının Avrupa'da güç dengesinin

[91] Neredeyse aynı tarihte Castlereagh'a ulaşan haber onun bu konuda adım atmasını daha da kolaylaştırmıştı. 1812'den beri ABD ile devam eden savaşı bitirmek için Belçika'nın Ghent kentinde devam eden görüşmeler nihayet barış antlaşması ile sonuçlanmıştı. Üçlü İttifakın içeriğini hazırladığı zamanda bu haberi alan Castlereagh'ın eli daha da güçlenmişti. Bu antlaşma aynı zamanda ABD ile savaşan İngiliz ordusu boşa çıkarmakta ve bu nedenle Avrupa'da kullanılabileceği anlamına da gelmekteydi. 1812-1814 İngiltere-ABD Savaşı ve Chent Antlaşması için bkz. T. Bruce Dilks, "The Treaty of Ghent", *History*, cilt: III, sayı: 3, 1914, s.115-128.

kurulması için ne kadar önemli olduğunun da göstergesiydi. Buna karşılık olası bir savaş, başta İngiltere kamuoyu ve hükûmeti olmak üzere birçok kesim tarafından istenmemekteydi. Neredeyse 1793'ten beri devam eden savaş hem ekonomileri hem de toplumu birçok açıdan olumsuz etkilemişti. Diğer taraftan Prusya da Saksonya için bir savaşı göze almak istemiyordu.[92]

Savaş durumuna hiç olunmadığı kadar yakın olunduğu bu günlerde aynı zamanda uzlaşma için de adım atılıyordu. Üçlü ittifakın yapıldığı aynı gün yapılan dörtlü görüşmede Metternich, Polonya'daki en tartışmalı bölgelerin başında gelen Thorn ve Kraków şehirlerinin serbest şehir statüsünde olabileceğini kabul ediyordu. Metternich'in bu tavrı hem bu bölgelerin hiçbir devletin egemenliğinde olmayacağını gösterirken aynı zamanda taraflar arasında bağımsız bir tampon bölge olarak da belirlenmesi anlamına geliyordu. Diğer taraftan aynı tarihlerde Almanya coğrafyası için de olumlu adımlar atılmaktaydı. Başta Castlereagh olmak üzere Prusya'nın çizilecek olan yeni bir Almanya haritası sonucu alacağı nüfus ile ikna edilebileceğini düşünmekteydiler. Bu nedenle nüfus verileri üzerinden bölgede yeni bir düzenlemenin yapılması üzerine çalışmaya başlamışlardı. Aynı dönemde Rusya delegasyonu içinde bazıları da Prusya'nın Saksonya'nın bir bölümünü alarak yetinebileceğini düşünmeye başlamışlardı. Bu nedenle Prusya, Saksonya'nın tamamını almak konusunda Rusya'nın desteğini kaybetmeye başlamıştı. Diğer taraftan I. Aleksandr'ın öncesinin aksine daha uzlaşmacı bir tavır izlemeye başlaması, sorunların çözümü için Üçlü İttifak üyelerini umutlandırmıştı.[93] Buna karşılık Prusya delegasyonu Saksonya'nın tamamı hakkındaki ısrarlarında devam ederken Metternich de bu konudaki karşı çıkışlarına devam ediyordu. Bu nedenle taraflar arasında arabuluculuk rolü bir bakıma Castlereagh tarafından yürütülmekteydi. Ocak ayı bir bakıma her iki bölgenin nasıl şekilleneceği tartışmaları ile geçmişti. Polonya konusunda Rusya'nın olumlu tavrına karşılık Prusya, Saksonya konusunda

[92] Bu dönemde söz konusu müzakereler ve Üçlü İttifak hakkında bkz. H. Nicolson, *a.g.e.,* s.173-178; P. W. Schroeder, *a.g.e.*, s.531-535; H. A. Kissenger, *a.g.e.,* s.168-170 ve M. Jarrett, a.g.e., s.104-125.

[93] I. Aleksandr'ın bu gözle görülen değişiminin arkasında birden fazla nedenin yattığı düşünülmektedir. Bir taraftan giderek popülaritesini kaybeden Çar'a karşı gözle görülebilecek bir muhalefet de oluşmaktaydı. Bunun yanında Çar, Prusya'dan olası bir savaşta istediği desteği alamayacağını düşünmeye başlamıştı. Bu aynı zamanda bir savaşı göze almaktan vazgeçmesi anlamına da gelmekteydi. Diğer taraftan bu değişimde Çar'ın kardeşi Grand Düşes Katherina'nın Württemberg prensi ile nişanlanması da etkili olmuş olabilirdi. Aynı dönemde Polonya konusunda Çar'ın en büyük destekçisi ve danışmanı olan Czartoryski ile aralarına bir kadın konusunun girmesi Çar'ın savaşı göze alacak kadar Polonya konusundaki ısrarından da vazgeçmesine neden olabilirdi. Ayrıca bu dönemde Rusya'nın Hollanda bankalarına olan yüksek miktarda borcuna karşılık İngiltere'nin maddi desteğinin verileceği yönündeki Castlereagh'ın sözleri de etkili olmuş olabilirdi. Bunun yanında Çar'ın bu dönüşümünde içinde bulunduğu psikolojik duruma paralel spiritüalist düşünceye kayması da etkili olmuş olabilirdi. Özellikle Çar'ın Rusya İncil Derneği ile olan iletişimi ve o derneğin önde gelenlerinden bazıları ile içinde bulunduğu yakınlık Çar'ın daha ruhani/mistik bir tavra bürünmesine neden olmuştu. Bu konuda bkz. M. Jarrett, a.g.e., s.127-128; Judith Cohen Zacek, "The Russian Bible Society and the Russian Orthodox Church", *Church History*, cilt: XXXV, sayı: 4, 1966, s.411-437.

ikna edilmeye çalışılıyordu. Prusya karşısında başta Çar olmak üzere Saksonya'nın bölünmesinin gerekliliğine karar verilmesi, Prusya'yı da bunu kabul etmeye zorlayacaktı. Her ne kadar yeni haritanın nasıl çizileceği belli olmasa da Saksonya'nın bölünmesine karar verilerken Prusya'ya da buradan kaybettiği toprak ve nüfusun daha fazlasının verilmesine karar verilmişti. Nihayetinde devam eden bu tartışma Şubat ayında sonuçlanacaktı. 11 Şubat tarihinde varılan anlaşmaya göre Prusya Polonya'dan Posen eyaletini alırken Avusturya da Galiçya bölgesini topraklarına katmaktaydı. Kraków'a etrafında oluşturulacak bin kilometrekare alan dahilinde bulunan 95,000 nüfus ile serbest şehir statüsü veriliyordu. Bu bölgeler haricinde Varşova Dukalığı'ndan geriye kalan 127,000 kilometrekare alan ve 3,200,000 nüfus Polonya Krallığı adı altında yeniden yapılandırılarak Rus Çarlığı'nın himayesine veriliyordu. Kurulacak olan bu yeni Polonya Krallığı Czartoryski tarafından kaleme alınacak anayasal bir krallık şeklinde yönetilecekti. Bu anayasa altında bağımsız olacak olan Polonya Krallığı yargı konusunda bağımsız olurken köylüler ve Yahudilere tam vatandaşlık statüsü verilmekteydi. Polonya'ya bu şekilde yeni düzen verilirken Saksonya'da da benzer bir paylaşım söz konusu olacaktı. Prusya, Saksonya'nın beşte ikisine tekabül eden ve 850,000 nüfuslu bir toprak parçasını topraklarına katarken geri kalan bölümde eski hanedanlığın hükümranlığı altında bir krallık kurulacaktı. Prusya'nın Saksonya üzerindeki iddialarından vazgeçmesi karşılığında kendisine Elbe Kalesi, Ren Nehri'nin sol tarafında kalan bölgenin büyük bir kısmı, Vestfalya Dukalığı ve İsveç'in Pomeranya bölgeleri verilmekteydi. Bu sayede Prusya, Saksonya konusundaki iddialarından vazgeçmesine karşılık daha fazla toprak ve nüfus ile bir bakıma ödüllendiriliyordu. Diğer taraftan bu yeni sınırları ve nüfusu onu, Kuzey Almanya'da lider pozisyona getirmişti. Bunun karşılığında ise Avusturya Tyrol ve Salzburg şehirlerini alıyordu.[94]

Kongrenin uzun süredir tartıştığı ve ilerlemesinin önündeki en büyük engel olarak duran bu iki sorunun bu şekilde ortadan kalkması aynı zamanda diğer konuların çözümünde de ilerleme sağlanmasına olanak sağladı. Bu iki sorunun dışındaki konularla halihazırda kurulan komisyonlarda gerekli çalışmalar uzun süredir yürütülmekteydi. Bu konuların başında Napolyon'un Alman coğrafyası için oluşturduğu Ren Konfederasyonu'nun geleceği vardı. Kongre, bu konfederasyon ortadan kaldırılarak yerine Alman Konfederasyonu'nun kurulmasına karar veriyordu. Bu doğrultuda ortaya çıkan Alman Konfederasyonu, Avusturya ve Prusya'nın da dahil olduğu otuz dokuz devlet ve dört serbest şehirden oluşacaktı. Bu

[94] Polonya ve Saksonya'nın nasıl şekilleneceğine dair tartışmalar hakkında bkz.; H. Nicolson, *a.g.e.*, s.178-181; H. A. Kissenger, *a.g.e.*, s.170-171; P. W. Schroeder, *a.g.e.*, s.523-538; T. Chapman, *a.g.e.*, s.43-44 ve M. Jarrett, *a.g.e.*, s.125-131.

devletler her ne kadar bağımsız olsa da dış düşmana karşı bir birlik oluşturması sağlanıyordu. Özellikle Fransa karşısında oluşturulmuş gibi duran bu konfederasyon, Orta Avrupa'da uzun zamandır istenen güç dengesinin kurulması anlamına geliyordu. Diğer taraftan Hardenberg tarafından yazılıp Metternich tarafından son şekli verilen konfederasyon yasaları ile de Alman coğrafyası bir bakıma bu iki devletin kontrolü altına giriyordu. Özellikle Metternich, bu kanunlar ile Avusturya'nın Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu dönemindeki bu bölgedeki konumunu yeniden elde etmeyi planlamıştı. Konfederasyon için yeni bir anayasa oluşturulurken her devlet bu anayasaya aykırı olmayacak bir anayasaya sahip olabilecekti. Bununla beraber bir konfederasyon meclisi oluşturulmaktaydı. Diğer taraftan kurulmak istenen bu düzen, bir bakıma Alman coğrafyasındaki yeni fikir hareketlerine karşı bir önlemdi. Napolyon'a karşı verilen mücadele ile bir bakıma filizlenip giderek büyüyen Alman milliyetçiliği birleşik bir Almanya fikrini savunmaya başlamıştı. Fakat Metternich tarafından istenilmeyen bu sonuç, bir bakıma bölgede Avusturya'nın nüfuzunu sona erdireceğinden yeni düzenin buna karşı bir önlem olması gerekmekteydi.[95]

Alman coğrafyasında bu şekilde yeni bir düzen kurulurken diğer taraftan da kongre İtalya'nın nasıl şekilleneceği sorunsalı üzerine eğilmekteydi. Asırlardır Avrupa'daki güç dengesinin bozulduğu yerlerin başında gelen İtalya coğrafyası her zaman Avusturya ile Fransa arasında sorunlara ve savaşlara neden olmuştu. Napolyon'un ilk seferinin de buraya yapılması bunun bir göstergesiydi. Bu nedenle Avrupa'da kalıcı barışı kurmak isteyen ve bu nedenle bir güç dengesi arayışı içinde olan kongre, İtalya'nın haritasının yeni düzenin sürekliliğinin sağlanması için çok önemli olduğunun farkındaydı. Paris Antlaşması ile Fransa'nın bu bölgedeki nüfuzu bir bakıma ortadan kaldırılmış olsa da çizmenin yeni haritası ortaya konmamıştı. Viyana'da Orta Avrupa meselelerinin önceliği, İtalya konusunun ötelenmesine neden olmuş ve bu sorunlar çözüldükten sonra sıra buraya gelmişti. Devrimin Fransa'dan sonra etkilediği ülkelerin başında gelen İtalya'nın bazı bölgeleri ya Napolyon tarafından imparatorluğuna dahil edilmiş ya da kendisine bağlı devletler kurulmuştu. Özellikle Kuzey İtalya'yı Fransa'ya bağlarken Kuzey Doğu İtalya da üvey oğlu olan Prens Eugène de

[95] Almanya coğrafyasının geleceği sorunsalı Metternich başta olmak üzere Viyana'da bulunan Alman delegelerin en önemli konularının başında geliyordu. Neredeyse her küçük Alman devletinden delegelerin bulunduğu Viyana'da bu konu hakkında farklı görüşler dile getirilmekteydi. Küçük devletlerin temsilcileri genel olarak devrim öncesi düzene geri dönülerek yeniden eski pozisyonlarını elde etme arzusu içindeydi. Buna karşılık daha büyük Alman devletleri ise sınırlarını bu küçük devletlerin aleyhine genişleterek nüfuz ve nüfuslarını arttırmak arzusu içindeydi. Avusturya ve Prusya ise tüm coğrafyada etkinliklerini arttırabilecek bir çözüm arayışındaydı. Alman coğrafyasının şekillenmesine dair tartışmalar hakkında bkz. Enno E. Kraehe, *Metternich's German Policy, The Congress of Vienna, 1814-1815*, Princeton University Press, Princeton, 1983, cilt: II; M. Jarrett, *a.g.e.*, s.131-133; H. Nicolson, *a.g.e.*, s.196-199; H. A. Kissenger, *a.g.e.*, s.172-174; P. W. Schroeder, *a.g.e.*, s.538-548 ve T. Chapman, *a.g.e.*, s.49-50.

Beauharnais'in idaresine verilmişti. Napoli Krallığı önce kardeşi Joseph tarafından yönetilmiş daha sonra ise Napolyon'un önde gelen mareşallerinden biri olan ve daha sonra da eniştesi olacak olan Joachim Murat'ya verilmişti. İtalyan adaları ve kıyı bölgelerinde ise İngiliz donanması sayesinde Fransa muhalifi hükûmetler barınabilmişti. Diğer taraftan Napolyon'un Papa ile arası hiç olmamış ve bu nedenle kendi kontrolünde bir Papalık oluşturmuştu. Napolyon tarafından kurulan bu düzen onun yenilgisi sonrası bölgeye gönderilen Avusturya birlikleri tarafından bir bakıma ortadan kaldırılırken Murat da gizli bir antlaşma ile müttefikler ile iş birliğine gitmişti. Bu iş birliği sonucunda Napoli tacı Murat'ya söz verilmekte ve hatta ek toprak verilmesine de karar verilmişti. Fakat Talleyrand kongrede buna karşı çıkarken buranın yeniden Napoli Bourbonlarına verilmesi gerektiğini savunuyordu. Bu konuda meşruiyet ilkesini öne süren Talleyrand, bu sayede XVIII. Louis'in kuzeni olan Napoli Bourbonlarını iktidara taşımayı amaçlamaktaydı. Bununla birlikte Castlereagh ve Metternich de Napolyon rejiminin bir kalıntısı olan bu rejimin değişmesini istemekteydiler. Fakat bunun Murat tarafından kabul edilmemesi sorunun daha da büyümesine neden olacaktı. Ancak Napolyon'un firarı ve Murat'nın onunla iş birliği yapması sonrasındaki kaçışı Napoli'de yeniden Bourbonların iktidarı ile sonuçlandı. Diğer taraftan Kuzey İtalya Avusturya'nın egemenliği altına girerken Orta İtalya da ise Avusturya nüfuzunda olan devletler kuruluyordu. Papalık daha büyük sınırlar dahilinde örgütlenirken İtalya yeniden küçük devletçikler şeklinde örgütleniyordu. Özellikle bu yeni düzen ile parçalı bir İtalya oluşturulurken kuzey tarafı doğrudan Avusturya'nın kontrolüne girmekte ve Orta İtalya'da ise Avusturya nüfuzu kurulmaktaydı.[96]

İtalya'da yeni düzen bu şekilde kurulurken kongrenin ele aldığı diğer bir sorun İsviçre'nin geleceğiydi. Napolyon tarafından tarafsızlığı görmezden gelinerek işgal edilen ve daha sonra Fransa nüfuzunun kurulduğu İsviçre, en sonunda da Avusturya ve Rusya askerleri tarafından işgal edilmişti. Napolyon tarafından oluşturulan hem İsviçre Konfederasyonu hem de getirdiği kanunlar ortadan kaldırılarak bölgeye yeni bir düzen verilmek için bir komisyon oluşturulmuştu. Rusya'nın Capodistrias, Avusturya'nın Ludwig Lebzeltern ve İngiltere'nin Stratford Canning tarafından temsil edildiği bir komisyon oluşturularak bölgeye gönderilmişti. Daha sonrasında ise kongrede daha kapsamlı bir komisyon oluşturulacaktı. 20

[96] İtalya'da bu dönemdeki gelişmeler için bkz. John A. Davis, *Naples and Napolyon, Southern Italy and the European Revolutions (1780–1860)*, Oxford University Press, Oxford, 2006, s.259-274; John A. Davis, "The Costs of War: The Impact of the Revolutionary and Napoleonic Wars in Italian Postwar Politics", *War, Demobilization and Memory, The Legacy of War in the Era of Atlantic Revolutions*, ed. Alan Forrest- Karen Hagemann-Michael Rowe, Palgrave Macmillan, 2016, Londra, s.153-155; M. Jarrett, *a.g.e.*, s.133-136 ve H. Nicolson, *a.g.e.*, s.185-196.

Mart 1815'te komisyonun nihai kararı ile İsviçre yirmi iki kantonun dahil olduğu bir konfederasyon şeklinde daha geniş sınırlar ile yeniden şekilleniyordu. Önceye göre daha geniş sınırlara sahip olacak olan yeni İsviçre Konfederasyonu, bir bakıma Fransa'nın kuzeyinde bir tampon bölge olarak yer almaktaydı. İsviçre gibi Napolyon savaşları sırasında eski düzenin yerinden edildiği diğer bir bölge ise İskandinav topraklarıydı. Devrim öncesinde Finlandiya İsveç'e aitken Norveç ise Danimarka'nın kontrolünde otonom bir krallık şeklinde yönetilmekteydi. Fakat savaşların ortaya çıkardığı kaotik durum sonucunda Danimarka, Fransa ile ve onun rakibi İsveç ise İngiltere ile ittifaka itilmişti. Finlandiya ise Rusya tarafından işgal edilecekti. Özellikle Rusya'nın bölgedeki varlığı Çar'ın bölgenin yeniden şekillenmesinde daha aktif bir rol oynama isteğine neden olmuştu. Diğer taraftan İsveç, Napolyon'un eski generallerinden ve Çar'ın yakın dostu Bernadotte tarafından yönetilmekteydi. Finlandiya'yı Rusya'dan geri alamayacağının farkında olan Bernadotte, bu nedenle çok erkenden Norveç'in İsveç'e verilmesi için girişimlerde bulunmaya başlamıştı. Napolyon'un Moskova seferine katılmayı reddederek Rusya ile barış yapan ve İngiltere ile ittifak kuran Bernadotte'un bu tutumuna karşılık İngiltere kendisine Norveç'i vadetmişti. Danimarka'nın daha sonra bunu kabul etmesi Norveçliler tarafından tepki ile karşılanmış ve bir bağımsızlık ilanına neden olmuştu. Fakat bu durum kongre tarafından kabul edilmeyerek söz konusu toprak değişiklikleri kabul edilmişti. Buna göre Rusya, Finlandiya'yı alırken İsveç, Norveç'i alacaktı. Buna karşılık Rügen ve Lauenberg da Danimarka'ya geçiyordu.[97]

Bu toprak düzenlemelerinin yanı sıra kongre bir dizi başka konular ile de ilgilenmekteydi. Bunların başında köle ticaretinin yasaklanması, nehirlerin uluslararası ticarete açılması, diplomatik temsil ve oluşturulmuş olan yeni sınırların genel garanti altına alınarak bir korunma statüsü oluşturulması tartışılan konuların başında gelmekteydi. Bu konuların bazıları için halihazırda farklı komisyonlar oluşturulmuş ve çalışmalara başlanmıştı. Bunların başında gelen köle ticaretinin yasaklanması özellikle Castlereagh'ın önem verdiği konuların başında geliyordu. Uzun zamandır Avrupa'da oluşmakta olan kölelik karşıtı bir düşünce özellikle Fransız İhtilali sonrası yaşanan gelişmeler ile daha da yükselmişti. Özellikle İngiliz kamuoyunda giderek artan bu düşünce, hükûmetin bu konuda adım atması ile sonuçlanmış ve 1807'de köle ticareti yasaklanmıştı. Fakat alınan bu kararın özellikle Fransa ile yapılan antlaşma şartlarından biri olması istenmekteydi. Fransa'nın İngiltere'den antlaşma

[97] İskandinavya'daki yeni düzen hakkında bkz. David Kirby, *The Baltic World, 1772-1993, Europe's Northern Periphery in an Age of Change*, Longman, New York, 1995, s.34-45; H. Arnold Barton, *Scandinavia in the Revolutionary Era, 1760-1815*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1986, s.311-358 ve M. Jarrett, *a.g.e.*, s.136-141.

ile geri alacağı sömürgelerde köle ticaretini yeniden yürürlüğe koymaması isteniyordu. Fakat bu istek Paris Antlaşması'nda yer almamıştı. Bu nedenle Viyana'da da bu yönde girişimlerde bulunulmasını isteyen kölelik karşıtı aktivistlerin bu talepleri özellikle Fransa, İspanya ve Portekiz hükûmetleri tarafından kabul edilmiyordu. Castlereagh, bu konuda genel bir kabulün onaylanmayacağının bilincindeydi. Talleyrand ise kölelik karşıtı bir kararın çıkmamasının Castlereagh'a, Londra'dan birçok eleştirinin yapılmasına neden olacağının bilincindeydi. Bu nedenle taraflar bu konuda her kesimi memnun edecek bir karar alma yoluna gittiler. Bu şekilde her ne kadar köle ticareti yasaklanmamış olsa da söz konusu ticaretin çağın ruhuna aykırı bir eylem olduğu kabul edilerek köle ticaretinin kınanmasına karar verildi. Diğer taraftan Fransa beş yıl İspanya ve Portekiz ise sekiz yıl içinde köle ticaretini azaltacaklarına dair taahhütte bulunuyorlardı.[98]

Bu kararların yanında Viyana'da iki önemli konuda da karar alınıyordu. Bunların başında Avrupa bulunan ve birden fazla ülkenin toprağından geçen nehirler üzerinde uluslararası ticaretin yapılmasına olanak sağlanması vardı. Ren Nehri başta olmak üzere Avrupa'daki bu nehirler uluslararası ticarete açılıyordu. Diğer taraftan diplomatik temsil konusunda da yeni bir adım atılıyordu. Bu adıma göre diplomatik temsilcilik ülkeler ayrımı yapılmadan sınıflandırılıyordu. Bu karar ile asırlardan beri devam eden elçilerin ülkelerinin prestijini arttırmak için giriştiği yarış bir bakıma sonlandırılmaktaydı. Elçiliklerin rütbelerine göre yapılacak olan protokol sıralaması aynı rütbe içinde de ülkelerin alfabetik sırası dikkate alınarak düzenlenecekti.[99]

Kongrenin ele aldığı bir diğer konu ise genel garanti meselesiydi. Kongre ile oluşturulan yeni sınırların genel garanti altına alınması meselesi özellikle büyük güçler tarafından tartışılmıştı. Başta İngiliz temsilcilerinin desteklediği ve Rus Çar'ının da içinde bulunduğu psikolojik durumdan dolayı hiç olmadığı kadar bir genel garanti meselesine yaklaşılmıştı. Fakat bu garantinin Osmanlı Devleti'nin sınırlarını da kaplamasına dair fikirler

[98] İspanya ve Portekiz'in bu taahhütlerine karşılık İngiliz maliyesi de elini taşın altına koyuyordu. İspanya ve Portekiz'in bu konudaki çabalarına karşılık Portekiz'e üç yüz bin, İspanya'ya ise dört yüz bin pound ödeme sözü veriliyordu. Özellikle Latin Amerika'daki sömürgelerinde köle ticareti yapan ve köle emeğine dayalı üretimi sürdüren bu ülkeler bu konuda zarar görecek ülkelerin başında geliyordu. Bu sayede İngiltere hem istediğini elde etmekte hem de müttefiki olan bu iki devletin çıkarlarını korumaktaydı. Köle ticareti konusunda bkz. David Brion Davis, *The Problem of Slavery in the Age of Revolution 1770-1823*, Oxford University Press, New York, 1999, s.39-83 ve M. Jarrett, *a.g.e.*, s.144-146.

[99] Viyana Kongresi'nde bu konuda atılan bu adım Aix-la-Chapelle Kongresi ile son halini alacaktı. Buna göre dört kategoriye ayrılacak olan diplomatik temsilcilikler şu şekilde sıralanacaktı: 1: Büyük elçiler ve Papalık temsilcileri veya nunciolar (ambassadors, papal legates, papal nuncious) 2: Olağanüstü elçiler ve orta elçilikler (envoys extraordinary, ministers plenipotentiary) 3: Hami devlet temsilcileri (ministers resident) ve 4: Maslahatgüzarlar (Chargé d'Affaires) olarak belirlenmişti. Bu konuda bkz. Harold Nicolson, *Diplomasi*, çev. Mete Ergin, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1970, s.35-36 ve M. Jarrett, *a.g.e.*, s.146.

Rusya tarafından bazı gerekçeler öne sürülerek doğrudan kabul edilmediğinden kongre, genel bir garanti fikri gerçekleştirilemeden sonuçlanacaktı. Fakat Mart 1815 tarihine gelindiğinde genel garanti meselesi hariç neredeyse tüm sorunlar halledilmiş durumdaydı. Fakat Mart'ın yedisinde Napolyon'un Elbe Adası'ndan kaçtığı haberinin Viyana'ya ulaşması, ufukta yeni bir savaşın habercisiydi.[100]

1.3. Restorasyon Dönemi veya Kongreler Sistemi

Avrupa, hemen hemen iki yüzyıl önce II. Ferdinand Kutsal Roma İmparatorluğu tahtını bıraktığından beri böyle bir belge görmemişti. Uluslar arası sistemi yenilemek ve katılanları düzeltmek gibi kendi kendine verdiği bir misyonda ısrarlı olan Rus Çar'ı bu öneriyi yapmıştı.[101]

Napolyon'un Elbe Adası'ndan kaçtığı haberi Viyana'da bir belirsizliğe neden olmuştu. Her ne kadar kongrede neredeyse tüm sorunlar sonuçlandırılmış ve nihai antlaşma metninin taslağı oluşmaya başlamış[102] olsa bile yeni durumun belirsizliği kongre üyelerinde bir endişe yaratmıştı. Fakat Napolyon'un oluşturduğu tehdit tüm üyelerin ortak hareket etmesi ile neticelenecekti. 13 Mart 1815'te yayınlanan bildiri ile Napolyon'un Fontainebleau Antlaşması'nı ihlal ettiği belirtilerek onun dünya barışının düşmanı olduğu ilan ediliyordu. XVIII. Louis'e gerekli tüm desteği vereceklerini ilan eden müttefikler, hemen sonrasında da askerî hazırlıklara başlamışlardı. Müttefiklerin bu hareketine karşılık Napolyon ise Bourbon Restorasyonunun oluşturduğu olumsuz hava nedeni ile neredeyse hiç direniş ile karşılaşmadan yeniden Fransa tacını ele geçiriyordu. Diğer taraftan Napolyon belki de kendisi açısından olabilecek en kötü tarihlerden birisini seçmişti. Çünkü bu tarihte müttefikler kongrenin ilk dönemlerinin aksine tüm sorunlarını ve anlaşmazlıklarını çözmüş durumdaydılar. Bu nedenle Napolyon'a karşı ortak hareket etme kararını kolayca alan müttefikler, 27 Mart'ta Chaumont Antlaşması'nın yenilenmesini kabul ediyorlardı. Buna göre her müttefik devlet Napolyon karşısında 150,000 asker çıkarmayı taahhüt ediyordu. Diğer taraftan bu mücadeleye onun tahttan çekilmesine kadar devam edeceklerini de ilan ediyorlardı. Napolyon bir kez daha birleşmiş bir Avrupa ile mücadele etmek zorundaydı. Bu nedenle karşısındaki birleşik yapıyı bozmak için harekete geçen Napolyon, bir taraftan barış

[100] Genel garanti meselesi son bölümde daha ayrıntısı ile ele alınmaya çalışılacaktır.
[101] Henry Kissinger, *Diplomasi*, çev. İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s.75.
[102] Kongrenin nihai metni kongrenin sekreterliği görevini yürüten Gentz tarafından kaleme alınacaktı. 121 maddeden oluşan ve Gentz imzası taşıyan bu metnin kopyaları Waterloo Savaşı'nın yaşandığı günlerde Paris Antlaşması'nın imzacıları tarafından imzalanacaktı. Fakat bu imzacılardan olan İspanya, Kongre'den istediklerini elde edemediği için bu metni imzalamayı reddedecekti. Bu konuda bkz. H. Nicolson, *a.g.e.,* s.242-243 ve M. Jarrett, *a.g.e.,* s.149.

teklifleri yaparken diğer taraftan da Çar'a 3 Ocak tarihli gizli antlaşmanın metnini gönderiyordu. Fakat istediğini elde edemeyen Napolyon, birleşik Avrupa'yı parçalayamamıştı. Nihayetinde 18 Haziran 1815'te Waterloo'da gerçekleşen son muharebeyi müttefik orduları kazanmıştı.[103]

Müttefiklerin bu başarısı Napolyon'un yeniden tahttan çekilmesi ile sonuçlanacaktı. Fakat Fransız tahtının geleceği tartışmaları hâlâ devam ediyordu. Özellikle XVIII. Louis'in Napolyon karşısındaki pasif tutumu ona karşı bir muhalefetin oluşmasına neden olmuştu. Ancak Waterloo'da Wellington'un başarısı aynı zamanda bu konuda İngiltere'nin daha fazla söz sahibi olmasına olanak sağlayacaktı. Bu nedenle Londra'nın desteklediği XVIII. Louis yeniden Fransız tahtına çıkarılırken Napolyon'un yaklaşık yüz günlük iktidarı sonrasında bir bakıma ikinci Bourbon Restorasyonu yaşanmaktaydı. XVIII. Louis 8 Temmuz'da Paris'e girerken Napolyon da artık Atlas Okyanusunun ortasında bulunan St Helena Adası'nda sürgün hayatı yaşamaya mahkûm edilmişti.[104]

Bu şekilde eski düzene yeniden dönülmüş olsa da Napolyon'un kısa süreli iktidarı yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştu. Her ne kadar Bourbounların iktidarı yeniden sağlanmış olsa da Fransa, müttefik kuvvetleri tarafından işgal edilmiş haldeydi. Bununla beraber Fransa yeniden barışı bozan devlet konumuna gelmişti. Fransa'nın bu nedenle cezalandırılıp cezalandırılmaması yeniden tartışmaya açılmış olmaktaydı. Özellikle Waterloo'da Napolyon'a son darbeyi indiren Prusya, rakibinin cezalandırılması taraftarıydı. Bununla birlikte Fransa'dan toprak ve savaş tazminatı talebinde bulunmaktaydılar. Buna ek olarak İspanya, Hollanda ve Hannover gibi Fransa'nın komşu devletlerinin de bazı toprak talepleri vardı. Avusturya ise Prusya'nın aksine Fransa aleyhine küçük sınır değişikliklerinin yapılması taraftarıydı. Diğer taraftan Fransa'nın işgalinin sürmesi meselesi de tartışılan konuların başında geliyordu. Buna karşılık barış görüşmeleri için tekrardan Paris'e gelen Castlereagh ise bir intikamdan ziyade uzun süreli bir barış için kalıcı bir dengenin kurulması

[103] Napolyon müttefikler karşısında her ne kadar ilk başta başarılar elde etse de savaşın sonu onun açısından olumsuz sonuçlanacaktı. İlk harekâtları ile İngiltere ve Prusya ordularını birbirinden ayıran Napolyon, Waterloo'da İngiliz ordusu ile karşılaşacaktı. Bu ordunun başında bulunan Wellington, İber Yarımadası'ndaki Fransa karşıtı isyanı desteklemek için kıtaya gönderilmişti. Daha sonrasında ise bu isyanın başarıya ulaşması ve bölgeye gönderilen Fransa ordularının mağlubiyetlerindeki baş aktör olacaktı. Waterloo Savaşında ise Napolyon karşısında aldığı galibiyet onu İngiliz tarihinin önemli figürlerinden bir yapacaktı. Savaş sonrasında Fransa'daki işgal kuvvetlerinin komutanlığı görevini yürütecek olan Wellington, daha sonrasında İngiltere'de aktif siyasete atılarak başbakanlık makamına kadar yükselecekti. Savaş ve Wellington hakkında bkz. Rory Muir, *Wellington, Waterloo and the Fortunes of Peace, 1814-1852,* Yale University Press, New Haven-Londra, 2015; Jac Weller, *Wellington at Waterloo*, Greenhill Books, Londra, 1998; H. Nicolson, *a.g.e.,* s.221-233; H. A. Kissenger, *a.g.e.,* s.175-178; P. W. Schroeder, *a.g.e.*, s.548-551 ve M. Jarrett, *a.g.e.,* s.158-163.

[104] H. A. Kissenger, *a.g.e.,* s.179; P. W. Schroeder, *a.g.e.*, s.551-553 ve M. Jarrett, *a.g.e.,* s.163-164.

gerektiğini savunuyordu. Bu nedenle Fransa'nın bütünlüğünden yana bir politika izlemekteydi. Avusturya'nın da bu konudaki fikirlerine yakın olması sonucunda Castlereagh, Fransa'nın 1790 sınırlarına geri çekilmesini öngören bir öneri ileri sürecekti. Özellikle Prusya'nın aşırıya kaçan talepleri karşısında Avusturya ve Rusya'yı kendi yanına çekmek isteyen İngiliz başvekil hem bu şekilde Prusya'nın taleplerine karşı bir blok oluşturabilecek hem de aynı zamanda Fransa'nın toprak bütünlüğü korunabilecekti. İki aylık görüşmeler sonucunda imzalanan I. Paris Antlaşması'nın aksine II. Paris Antlaşması'nın müzakereleri yaklaşık beş ay sürecekti. 20 Kasım 1815'te imzalanacak II. Paris Antlaşması'na göre Fransa 1790 sınırlarına geri dönerken Belçika ve İsviçre sınırlarında bazı bölgeler elinden alınıyordu. Bu sınır değişikliğinin yanı sıra Fransa yedi milyon frank savaş tazminatı ödemeye mahkûm edilmekteydi. Bununla birlikte 150,000 müttefik askeri tarafından işgal altında tutulacakken Fransız maliyesi de bu askerlerin masraflarının karşılanmasında müttefiklere destek olacaktı.[105]

Fransa'nın geleceğinin ele alındığı zamanlarda bir taraftan da müttefiklerin geleceği tartışılmaktaydı. Napolyon karşısında oluşturulan dörtlü ittifakın yenilenip yenilenmemesi, yenilenecekse de hangi şartlar altında yenileneceği bu tartışmaların merkezindeydi. Özellikle Rusya'nın Fransa'daki yeni düzenin korunması için müttefiklere daha aktif rol atfettiği önerileri Castlereagh tarafından olumlu karşılanmıyordu. Çar'ın yeni düzenin savunulması için gerektiğinde iç işlerine kadar gidebilecek askerî müdahale önerileri İngiltere tarafından tehlikeli görülüyordu. Buna karşılık Castlereagh söz konusu ittifakın devam etmesini istemekteydi. Fakat ona göre müttefikler daha ince bağlar ile birbirine bağlanmalıydı. Bu şekilde Çar'ın sert ve kararlı tutumuna karşı çıkıyordu. Bu şekilde devam eden tartışmalar sonucunda II. Paris Antlaşması'nın imzalandığı aynı gün dörtlü ittifak antlaşması da imzalanıyordu. Daha çok Castlereagh'ın taleplerinin dikkate alınarak son hali oluşturulan dörtlü ittifak antlaşması yeni düzenin korunması için imzacı devletlerin iş birliğine devam etmesini kapsamaktaydı. Buna göre dörtlü ittifak üyeleri var olan antlaşmaların devamının sağlanması için iş birliği içinde hareket edeceklerini kabul ediyordu. Bununla birlikte Avrupa barışının korunması için belirli aralıklarla bir araya gelecekleri konusunda da anlaşan üyeler, bu metin ile aynı zamanda bundan sonra gerçekleştirecekleri kongreler için de bir adım atmış oluyorlardı. Diğer taraftan Fransa'da kurulu düzenin korunması için birlikte hareket

[105] II. Paris Antlaşması ve bu dönemdeki toprak değişiklikleri için bkz. Walter Alison Phillips, *The Confederation of Europe: A Study of the European Alliance, 1813-1823 As an Experiment in the International Organization of Peace*, Longmans, Green and Co., Londra, 1920, s.128-140; H. A. Kissenger, *a.g.e.*, s.181-184; P. W. Schroeder, *a.g.e.*, s.553-557; H. Nicolson, *a.g.e.*, s.221-240 ve M. Jarrett, *a.g.e.*, s.164-165.

edeceklerini de kabul eden dörtlü ittifak, aynı zamanda bunun Fransa karşıtı bir ittifak olmadığını da belirtiyorlardı. Bu bakımdan onlara göre Fransa'nın geleceği, Avrupa'nın geleceği ve güç dengesinin korunması açısından büyük bir öneme sahipti.[106]

Bu tartışmaların yapıldığı dönemde yeni bir süreç için de görüşmeler yürütülüyordu. 26 Eylül 1815'te imzalanacak ve Kutsal İttifak olarak isimlendirilecek bu metin aynı zamanda bu dönemin önemli metinlerinden birisi olacaktı. Hristiyanlığın kutsal ilkeleri doğrultusunda bir sistemin oluşturulması fikri özellikle Çar I. Aleksandr tarafından uzun zamandır dillendiriliyordu. Özellikle Moskova seferi ve sonrasında içine düştüğü ruhsal sorunlar, onun Hristiyanlık temelli yeni bir dünya düzeninin kurulması fikrine yönelmesine neden olmuştu. Bu nedenle o tarihten itibaren bu fikirlerini farklı zamanlarda dile getirmişti. Özellikle Waterloo sonrası bu fikirleri üzerine daha da eğilen I. Aleksandr, Hristiyanlık temelli bir ittifakın yapılması yönünde çaba sarf etmişti. Bu doğrultuda Metternich'e de Avusturya ve Prusya adına bu konuda Çar ile müzakere etme yetkisi verilmesi, bu meselelerde daha hızlı adım atılmasına neden olacaktı. Temelinde Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı liberal ve seküler fikirlere karşı Hristiyanlığın kutsal öğretileri ile karşı çıkılmayı amaçlayan Kutsal İttifak, Rusya ve Avusturya imparatorları ve Prusya kralı tarafından imzalanacaktı. Diğer taraftan Hristiyanlık temelli bir düzenin kurulmasına Castlereagh tarafından olumlu bakılmıyordu. Her ne kadar Metternich de bu konuda aynı düşünse de bu şekilde bir "kutsal" metnin Çar'ın ve Rusya'nın yayılmacı politikalarının durdurulması için bir set görevi görebileceğini düşünmekteydi. Metnin, diğer güçleri de antlaşmaya katılmaya davet etmesi, neredeyse Avrupa'daki tüm devletlerin bu ittifaka katılması ile neticelenecekti. Fakat Hristiyan devletler arasında İngiltere ve Papalık bu ittifaka dahil olmazken Osmanlı Devleti de Müslüman kimliği ile söz konusu ittifaka davet edilmemişti.[107]

Avrupa'da bu şekilde yeniden barış sağlanırken savaşın çıkmasının en büyük nedeni olarak görülen Fransa öncesinin aksine şimdi müttefik ordularının işgali altında tutuluyordu. Her ne kadar bu askerî güç Fransa'da kurulu düzenin korunması ve Bourbonların güvenliği için bulunduruluyor olsa da bu işgal durumu kısa bir süre sonra her kesim tarafından tepkilere neden olacaktı. Bu tepkilerin kraliyet için giderek bir tehdit unsuru olacağının düşünülmesi, söz konusu işgalin sonlandırılması için yeni iktidarın faaliyetlerde bulunmasına neden oldu.

[106] H. Nicolson, *a.g.e.,* s.240-241; H. A. Kissenger, *a.g.e.,* s.184; T. Chapman, *a.g.e.,* s.60-63 ve M. Jarrett, *a.g.e.,* s.165-169.
[107] Kutsal İttifak konusunda bkz. F.R. Bridge-R. Bullen, *a.g.e.*, s.42-49; W. A. Phillips, *a.g.e.*, s.141-148; H. A. Kissenger, *a.g.e.,* s.184-190; P. W. Schroeder, *a.g.e.*, s.558-559; H. Nicolson, *a.g.e.,* s.242-258 ve M. Jarrett, *a.g.e.,* s.173-178.

Talleyrand'ın yerine gelen Richelieu Dükü 1816 yılında özellikle işgal kuvvetlerinin sayısının azaltılması yönünde talepte bulunuyordu. Her ne kadar Wellington ilk başta bu fikre karşı çıksa da kendisinin başında olduğu bu orduya karşı Fransa'da oluşan muhalefetten dolayı bu konuya olumlu yaklaşmaya başladı. Bu doğrultuda 1817 yılında asker sayısında bir azalmaya gidilse de işgalin devamı XVIII. Louis'in popülaritesinin giderek azalmasına sebep olmuş, bu durum da işgalin geleceğinin tartışılmasına neden olacaktı. Diğer taraftan işgalin geleceği bir bakıma savaş tazminatının ödenmesi ile doğrudan bağlantılıydı. Fakat bu ödeme aynı zamanda uzun zamandır savaşlarla uğraşan Fransa ekonomisini büyük yük altında tutmaktaydı. Bu durum Bourbonlara karşı oluşan muhalefetin artmasına da neden olmaktaydı. Ortaya çıkan bu durum büyük güçlerin söz konusu sorunları değerlendirmek için bir araya gelmesine neden olacaktı. Bu kapsamda 1818'de Aix-la-Chapelle Kongresi toplanacaktı. Her ne kadar ilk başta kongrenin katılımcılarının kim olacağı sorusu tartışmalara neden olsa da daha sonrasında beş büyük devletin temsil edilmesine karar verildi.[108]

Büyük güçlerin barış zamanında bir araya geldiği ilk kongre olacak olan Aix-la-Chapelle[109], bir bakıma Fransa'nın geleceğinin yeniden masaya yatırıldığı yer olacaktı. Fransa'nın işgalinin devamı, savaş tazminatı gibi meselelerin yanında Paris'in müttefikler arasına dahil olup olmayacağı bir bakıma kongrenin en önemli meselelerinin başında geliyordu. Özellikle XVIII. Louis ya bu ittifaka dahil olmayı ya da bu ittifakın ortadan kalkması gerektiğini düşüyordu. Bu nedenle Richelieu Dükü'ne bu konuda kesin talimat verirken Castlereagh ise bu fikre çok sıcak bakmıyordu. Castlereagh her ne kadar Fransa'nın Dörtlü İttifak'ın bir üyesi olmasını çok istemese de Paris'in ittifak dışında tutulmasının da bazı olumsuz sonuçlar doğurabileceğini düşünüyordu. Fransa'nın ittifak dışı kalması halinde kendileri karşısında diğer küçük devletler ile iş birliğine gidebileceğinden endişe ediyordu. Diğer taraftan Fransa'nın ittifaka dahil edilerek bir bakıma Fransa üzerindeki kontrolün

[108] Aix-la-Chapelle Kongresi bir bakıma Viyana Kongresi'nin minyatür haliydi. Her ne kadar Avrupa'nın küçük devletleri kongreye davet edilmese de beş büyük devlet Viyana'dakine benzer temsil ediliyordu. I. Alkesandr Capodistrias, Nesselrode, Count Lieven ve Paris elçisi Pozzo di Borgo ile kongreye iştirak ederken Avusturya İmparatoru Francis ise Metternich, Gentz ve birkaç elçisi ile katılmaktaydı. Prusya kralı kardeşinin yanı sıra Hardenberg, Humboldt ve birkaç prens ile Aix-la-Chapelle'e gelmişti. Fransa'yı temsilen kongreye gelen Richelieu Dükü'ne Caraman, Rayvenal ve Mounier eşlik ediyordu. Castlereagh ise Lord Stewart ve Wellington ile kongreye katılıyordu. Bu diplomatik misyonların yanı sıra kongreye bankerler, başta kölelik karşıtı olmak üzere politikacılar ve sanatçılar katılmıştı. Kongreye katılanlar hakkında bkz. W. A. Phillips, *a.g.e.,* s.158 ve M. Jarrett, *a.g.e.,* s.181-183.

[109] Her ne kadar Aix-la-Chapelle müttefik güçlerin ilk defa bir araya geldiği kongre olacaksa da daha önce Paris'te elçiler nezdinde yapılan toplantılara sahne olacaktı. Elçiler nezdindeki bu toplantılar özellikle Fransa'nın yeniden şekillenmesi açısından önemli kararlar alacaktı. Bu konuda bkz. Beatrice de Graaf, "The Allied Machine, The Conference of Ministers in Paris and the Management of Security, 1815–18", *Securing Europe after Napoleon 1815 and the New European Security Culture*, ed. Beatrice de Graaf-Ido de Haan- Brian Vick, Cambridge University Press, 2019, Cambridge, s.130-149.

devam ettirilebileceğini de düşünmekteydi. Rusya tarafı ise ittifakı Avrupa barışının korunmasındaki en önemli unsur olarak gördüğünden bunun devamından yanaydı. Bu tartışmalar devam ederken 30 Eylül'de kongrenin açılışı gerçekleşti. 1 Ekim günü ise müttefik kuvvetlerinin Fransa'dan çekilmesine ve işgalin sonlandırılmasına karar veriliyordu ve daha sonrasında da Fransa'nın savaş tazminatından doğan borçları konusunda yeniden yapılanmaya gidiliyordu. Kongrenin toplanmasının en büyük nedenlerinden biri olan bu sorunun görüşmelerin hemen başında ortadan kalkması aynı zamanda Fransa'nın ittifaka katılıp katılmaması sorusunun tartışılmasına olanak sağladı. Özellikle Richelieu Dükü, I. Aleksandr'ı yanına çekerek Rusya desteği ile ittifaka katılabileceğini düşünüyordu. Fakat Fransa'nın ittifaka tam üyeliği başta Metternich olmak üzere muhalefet ile karşılandı. Bu nedenle 12 Ekim'de müttefik devletlerin temsilcileri oy birliği ile Dörtlü İttifak'ın korunması yönünde bir karar alıyorlardı. Fakat Castlereagh'ın Fransa'nın ittifaktan uzaklaştırılmaması yönündeki fikirlerine karşılık Rusya'nın İngiltere-Avusturya ittifakına karşı Fransa ve İspanya ile olan yakın ilişkileri ittifaka katılma konusunun tekrardan gündeme gelmesine olanak sağladı. Özellikle Rusya, Dörtlü İttifakın korunmasına paralel genel bir ittifakın oluşturulabileceği fikrini öne sürdü. Özellikle Kutsal İttifak'ın yerine daha kapsamlı bir birliğin oluşturulabileceğini düşünmekteydi. Buna göre Fransa'nın da dahil olacağı ve kurulu düzenin korunmasına yönelik genel bir ittifak oluşturulabilirdi. Rusya'nın bu geniş katılımlı önerisi her ne kadar Castlereagh tarafından olumlu karşılanabilecek bir durum olsa da Castlereagh'ın elleri bu konuda bir bakıma bağlıydı. Viyana'nın aksine İngiltere'de savaş durumu sona ermişti ve bununla birlikte kabine Aix-la-Chapelle'deki görüşmeleri yakından takip ediyordu. Diğer taraftan Castlereagh'ın en büyük rakiplerinden olan George Canning, kabinede yer almakta ve açıkça müttefik devletlerle olan bu yakın ilişkiye muhalefet etmekteydi. Bu şartlar altında devam eden uzun müzakereler sonucunda biri gizli biri de açık olmak üzere iki protokolün imzalanmasına karar verildi. Gizli protokol Chaumont ve II. Paris antlaşmalarının yenilenmesini kapsıyordu. Bu bir bakıma Dörtlü İttifakın da yenilenmesi anlamına gelmekteydi. Kamuya açık olan diğer protokol ise Fransa'nın yeni düzene davet edildiğinin ilanıydı. Bu şekilde müttefikler hem Fransa karşıtı ittifakı devam ettirmekte hem de onu yeni düzenin bir parçası haline getiriyordu. Fransa'nın yeni düzene dahil olması sorununu bu şekilde çözen müttefikler kongrede bir dizi daha karar almıştı. Bunların başında Alman Yahudileri meselesi, köle ticaretinin yasaklanması, Napolyon'a St Helena Adası'nda yapılacak muamele, Kiel Antlaşması'nın yeniden değerlendirilmesi ve Berberi Korsanlarına karşı alınacak önlemler yer alıyordu. Bu açıdan bakıldığından bir bakıma Viyana

Kongresi'nin devamı gibi duran Aix-la-Chapelle, Avusturya başkentinde çözülemeyen konuların çözümü ile uğraşmıştı.[110]

Müttefikler bu şekilde bir bakıma içlerine Fransa'yı da dahil ederek kurdukları yeni düzeni daha da sağlamlaştırdıklarını düşünseler de Avrupa'nın birçok yerinde liberal ve milliyetçi fikirler giderek yayılmaktaydı. Bu bölgelerin başında da Alman coğrafyası gelmekteydi. Napolyon'un Alman coğrafyasını işgali sonrasında giderek artan milliyetçilik ona karşı verilen kurtuluş savaşında zirve noktasına ulaşmıştı. Her ne kadar Viyana Kongresi'nde bu coğrafya Alman Konfederasyonu şeklinde yeniden şekillendirilse de başta üniversiteler olmak üzere birçok kesimden Almanya'nın tek bir devlet altında birleştirilmesine dair fikirler dillendirilmekteydi. Bu liberal ve milliyetçi fikirlerin yayılmasında basının büyük bir önemi vardı. Böyle bir durumun ortaya çıkması, Viyana'da kurulan güç dengesinin altüst olması anlamına gelecekti. Diğer yandan söz konusu konfederasyon üzerinde nüfuz sahibi olan Avusturya'nın bölgedeki bu gücü de ortadan kalkacaktı. Özellikle öğrenci olaylarının giderek artması başta Metternich olmak üzere muhafazakârlar tarafından endişe ile karşılanacaktı. Yaşanan bu olaylar Almanya'da bir ihtilalin çıkacağı dedikodularının artmasına neden olmaktaydı. Bu dedikodulara paralel Aix-la-Chapelle'de basına sansür uygulanıp konfederasyon genelinde daha sıkı bir yönetimin konuşulmasına neden olacaktı. Fakat Prusya'nın karşı çıkışı yeni önlemlerin alınmasının önüne geçecekti. Ancak Almanya'daki bu hareket daha da ileri giderek muhafazakarlara karşı saldırılara dönüşecekti. Ortaya çıkan bu durum bir bakıma Avusturya-Prusya'nın bu konuda birlikte hareket etmesine neden olacaktı. 1 Ağustos 1819'da Teplitz'de bir antlaşmaya varan iki ülke, başta üniversiteler, öğrenci kulüpleri olmak üzere bazı kısıtlamalara gideceklerdi. Yaşanan olaylar karşısında atılan bu adım bir bakıma liberal ve milliyetçi fikirlerin kontrol altına alınma çabasıydı. Diğer taraftan Metternich, yaşanan bu olayları değerlendirmek için Prusya ve diğer yedi Alman devletinin temsilcileri ile Karlsbad'ta bir araya geliyordu. Burada son dönemde konfederasyon genelinde yaşanan olaylar değerlendirilirken bunlara karşı sıkı önlemlerin alınmasına karar verilmişti. Basına yönelik bir sansür uygulaması kararı alınırken üniversiteler ve akademisyenler üzerinde yeni bir kontrol mekanizması oluşturulmaktaydı. Özellikle üniversite öğrencilerinin örgütlenmelerine vesile olan etkinlikler yasaklanırken devrimci faaliyetlerin soruşturulması için yeni bir komite oluşturulmaktaydı. Bu kararları îfâ eden Metternich ve muhafazakâr düşüncenin yeniden kontrolü eline alması anlamına gelen

[110] Aix-la-Chapelle Kongresi ve yaşanan tartışmalar için bkz. W. A. Phillips, *a.g.e.*, s.151-181; H. Nicolson, *a.g.e.*, s.262-266; H. A. Kissenger, *a.g.e.*, s.214-231; P. W. Schroeder, *a.g.e.*, s.586- 593; T. Chapman, *a.g.e.*, s.63-66 ve M. Jarrett, *a.g.e.*, s.180- 205

Karlsbad Kararnamesi, 20 Eylül'de Federal Diyet tarafından onaylanarak yürürlüğe girecekti. Bu şekilde kurulu düzene karşı Alman coğrafyası genelindeki liberal ve milliyetçi düşünce ve hareketlere karşı sert bir önlem alınmaktaydı.[111]

Alman coğrafyasında yaşanan bu gelişmelerin benzeri Avrupa'nın birçok kesiminde de yaşanıyordu. Bunların başında da İngiltere geliyordu. Özellikle neredeyse yirmi yıla yakın süren savaş ekonomisi arkasında birçok olumsuzluk bırakmıştı. Fakat yaşanan bu olayların başta ekonomik, sosyal, ideolojik olmak üzere birçok farklı nedeni vardı. Yükselen bu tansiyon 16 Ağustos 1819'da İngiltere tarihinde eşine az rastlanır bir olaya sahne olacaktı. Memnuniyetsizliklerini belirtmek için bir araya gelen kalabalığa karşı sergilenen sert tavır onlarca kişinin ölümü ile sonuçlanacaktı. Yaşanan bu gelişmeler hükûmetin harekete geçmesine neden olurken sonrasında da Altı Kanun (Six Acts) adı verilen yeni önlemler alınmaktaydı. Karlsbad Kararnamesi'ne benzeyen bu düzenleme ile basına karşı yeni düzenleme yapılırken halka açık toplantılara da sınırlama getiriliyordu.[112]

Yeni düzene karşı muhalefetin yaşandığı bir diğer coğrafya ise İspanya idi. Napolyon'un bölgeyi işgali sonrası ortaya çıkan memnuniyetsizlik ona karşı bir isyana dönüşmüştü. Daha sonrasında İngiltere ile yapılan iş birliği nedeniyle Napolyon'un en fazla uğraştığı sorunların başında gelen İspanya işgali, onun son gününe kadar devam etmiş ve bir türlü bastırılamamıştı. Bu dönemde kurulan hükûmet ve ilan edilen anayasa Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı liberal fikirler etrafında şekillenmişti. Her ne kadar Viyana Kongresi ile bölgede eski düzen yeniden kurulmuş olsa da söz konusu anayasa hâlâ yürürlükteydi. Feodal haklar ve soyluluğun kaldırıldığı bu anayasa ile eşit yurttaşlık hakkı tanınarak basın ve ifade özgürlüğü alanında bir serbestiyet getirilmişti. Bu nedenle Ferdinand'ın İspanya'da yeniden iktidara gelmesinden sonra bu anayasa muhafazakârlar tarafından şiddetle eleştirilmekteydi. Eski düzenin devamı olarak görülen bu duruma karşı yeni iktidar önlemler alma ihtiyacı duymaktaydı. Bu nedenle önde gelen liberaller tutuklanırken bazı gazeteler kapatılmış, "engizisyon" yeniden uygulanmaya konmuştu. Buna benzer yeni önlemlerin yanında İspanya'nın kolonileri ile olan ekonomik ilişkilerinin büyük zarar görmesine paralel olarak yaşanan ekonomik bunalıma bir de hükûmetin başarısızlıkları

[111] Almanya'da yaşanan gelişmeler ve Karlsbad Kararnamesi için bkz. H. Nicolson, *a.g.e.,* s.267-269; H. A. Kissenger, *a.g.e.,* s.132-246; P. W. Schroeder, *a.g.e.*, s.593-606 ve M. Jarrett, *a.g.e.,* s.207- 218.

[112] Savaş sonrası İngiltere hakkında bkz. John Bew, "The Challenges of Peace: The High Politics of Postwar Reconstruction in Britain, 1815–1830", *War, Demobilization and Memory, The Legacy of War in the Era of Atlantic Revolutions*, ed. Alan Forrest- Karen Hagemann- Michael Rowe, Palgrave Macmillan, 2016, Londra, s.166-180; William Anthony Hay, *The Whig Revival, 1808–1830*, Palgrave Macmill, 2005 ve M. Jarrett, *a.g.e.,* s.219-222.

eklenince hoşnutsuzluk daha da artmıştı. İspanya'nın sömürgelerinde yeniden kontrolü ele geçirmek için başlattığı askerî harekâtlar da başarısızlıklarla sonuçlanınca durum daha da kötüleşmişti. Artan bu hoşnutsuzluk 1820 yılına gelindiğinde bir isyana dönüşmüştü. Bu isyan aslında Viyana'da kurulan düzene karşı ortaya çıkan ilk isyandı. Her ne kadar Viyana düzenine karşı daha önce bazı hoşnutsuzluklar sergilense de şimdi ilk defa isyan ile sınanmaktaydı. Müttefikler tarafından büyük bir endişe ile karşılanan bu olay, aynı zamanda Avrupa geneli bir ihtilal tehlikesini de göstermekteydi. Bu durum nedeni ile yaşanan bu gelişmeler özellikle Rusya, Avusturya ve Fransa tarafından sert bir tepki ile karşılanmıştı. Her ne kadar bu ülkeler tarafından isyana karşı askerî bir müdahalede bulunulmak istense de bu talep İngiltere tarafından muhalefet ile karşılanacaktı. İngiltere, müttefiklerin özellikle askerî müdahalelerine karşı çıkacaktı. Bu nedenle bu dönemde askerî bir müdahalede bulunulamayacaktı. Bu durum aynı zamanda müttefikler arasında bir politik ayrımın yaşanmasına da neden olacaktı.[113]

Bu dönemde İspanya'da yaşanan gelişmelerin bir benzeri İtalya'da da yaşanmaktaydı. Napolyon'un Napoli'de kurduğu yeni düzen ve sonrasındaki yönetim bir bakıma Fransız modeli bir yönetim uygulayacaktı. Feodalitenin kaldırılmasının yanı sıra daha liberal bir yönetim benimsenecekti. Fakat Viyana Kongresi sonrası kurulan yeni düzen bir bakıma bu eski düzenden geride kalanlar ile mücadeleye girecekti. Özellikle Napoli'de iktidara getirilen VI. Ferdinand otoritesini arttırmak için eski dönemden kalan liberal kanunları yürürlükten kaldırarak yerine gücünü arttıracak kanunlar getirecekti. Diğer yandan 1816'da Sicilya, Napoli ile birleştirilecekti. Her ne kadar Avusturya askeri birlikleri 1818'e kadar bölgede bulunmaya devam edecekse de bu tarihten sonra bu askerî güç ortadan kalkacaktı. Bununla birlikte savaş döneminden kalan borçlara paralel artan vergiler ve bozulan ekonomi huzursuzlukların artmasına vesile olacaktı. Huzursuzlukların sebebi olarak görülen merkezi hükûmetin liberal düşüncelere karşı giderek artan baskısı bu memnuniyetsizlikleri daha da arttıracaktı. Bu durum 1820'ye gelindiğinde bir isyana dönüşecekti. Bu isyan aynı zamanda Metternich'in İtalya'da kurduğu düzene karşı bir isyandı. Bu nedenle özellikle Metternich, askerî bir müdahaleden yana tavır almaktaydı. Bunun için bir taraftan askerî hazırlıklara başlanırken diğer yandan da müttefiklerin desteğini alma ihtiyacı hissediyordu. Halihazırda

[113] Bu isyan İngiltere tarafından Avrupa barışı için bir tehdit olarak algılanmıyordu. Özellikle Çar'ın İber Yarımadası'na karşı bir askerî müdahale isteği Castlereagh tarafından kabul edilmeyecekti. Yarımadadaki gelişmeleri 5 Mayıs 1820 tarihli memorandumunda ele alan Castlereagh, askerî bir müdahalenin ancak Avrupa barışını tehdit eden bir durumun ortaya çıkması halinde düşünülebileceği fakat İspanya'da yaşanan gelişmelerin bu barışı etkilemediğini belirtmekteydi. Onan göre otokratik doğu güçleri ile demokratik batı güçleri arasında bakış açısı ve metodolojik farklar vardı. Bu dönemde yaşanan gelişmeler hakkında bkz. H. Nicolson, *a.g.e.,* s.269-270; H. A. Kissenger, *a.g.e.,* s.247-152; P. W. Schroeder, *a.g.e.,* s.606-608 ve M. Jarrett, *a.g.e.,* s.222-230.

İspanya'daki olayları değerlendirmek için bir araya gelinmesini savunan Rusya ve Prusya, Metternich'in bu talebine olumlu yaklaşmaktaydılar. İspanya'nın aksine Castlereagh da İtalya'da yaşananlara daha tedbirli bakmaktaydı. Bununla birlikte Fransa da bir askerî müdahaleden yanaydı ve konunun tartışılması için bir araya gelinmesini savunmaktaydı. Fakat meselenin görüşülmesi için nasıl bir toplantının yapılması gerekliliği taraflar arasında bir tartışmaya neden olmaktaydı. Özellikle İngiltere küçük kapsamlı bir görüşmenin yeterli olacağını düşünürken Rusya ise genel bir kongrenin toplanması gerektiğini savunmaktaydı. Bu konuda tartışmalar sürerken Portekiz'de de bir isyan vuku bulmuştu. Napolyon karşısında İngiltere ile kurulan ittifakın hem Portekiz ekonomisine hem de Brezilya ve diğer sömürgeler ile olan ticarete zarar vermesi büyük bir tepki ile karşılanmaktaydı. İngiltere'nin özellikle Brezilya'da artan nüfuzu liberal fikirlerin yanında bu isyanın arkasında yatan en önemli sebeplerden birisiydi. Avrupa'nın neredeyse bir anda ateş topuna dönüşmesi büyük güçlerin bir anlamda harekete geçmesine neden oldu. Her ne kadar İngiltere bir kongreye/konferansa[114] katılım konusuna ilk başta karşı çıksa da Metternich'in diplomatik çabası bu soruna bir çözüm bulacaktı. 1820'de Troppau'da toplanan konferansta Avusturya, Rusya ve Prusya bizzat imparatorları tarafından temsil edilecekti.[115] Fransa ve İngiltere bir murahhas tarafından temsil edilmezken Londra, Viyana elçisi ve aynı zamanda Castlereagh'ın üvey kardeşi olan Lord Stewart'ı gözlemci statüsü ile görevlendirmişti. Bu kongre bir bakıma Kutsal İttifak'ın gerçek anlamda yeniden sınanmasıydı. Fransız İhtilali ve onun fikirlerine karşı oluşturulan ittifak ilk defa Fransa dışında yaşanan bir ihtilalle karşılaşıyordu. Bu nedenle Fransa'nın oluşturduğu tehlike sonrası bir araya gelen müttefiklerin geleceği bir bakıma Fransa dışında yaşanan bu gelişmelere karşı verecekleri tepkiler etrafında şekillenecekti. Bu şartlar altında başlayan kongrede ilk olarak taraflar arasında arabuluculuk konusu tartışmaya açılmıştı. Özellikle Metternich devrimci güçler ile Kutsal İttifak arasında bir görüşmenin olmasını istemediğinden bu konunun kendi istediği şekilde çözülmesini sağlamıştı. Bundan sonra ise bu güçlere karşı askerî bir müdahalenin yapılıp yapılmaması konusu ele alınmıştı. Bu doğrultuda daha önce üç büyük doğu devleti tarafından kabul edilen öncelikli protokol

[114] Troppau'da gerçekleşen bu görüşme bazı tarihçiler tarafından kongre olarak değerlendirilirken bazıları tarafından da konferans olarak değerlendirilmektedir. İngiltere ve Fransa'nın tam yetkili bir temsilci ile katılmamasından kaynaklanan bu tanımlama farklılığı birçok metinde karşımıza çıkmaktadır. Biz de bu farklılığı vurgulamak için iki tanımlamayı da kullanmayı tercih ettik.

[115] Her ne kadar Troppau, İngiltere tarafından bir kongre olarak kabul edilmese de özellikle Kutsal İttifak üyeleri tarafından oldukça önemseniyordu. Bu nedenle Çar Aleksandr beraberinde kardeşi Nicholas ile birlikte Nesselrode, Capodistrias, Vorontsov, Stroganov ve Avusturya elçisi Golovkin ile katılmaktaydı. Avusturya imparatoru ise Metternich, Gentz, Zichy, ve Rusya elçisi Lebzeltern tarafından temsil edilirken Prusya krallına Hardenberg'in yanı sıra, Bernstorff, velihat prens, General Krusemarck ve Prince Wittgenstein eşlik ediyordu. Fransa ise gözlemci olarak Avusturya elçisi Marquis de Caraman ile Rusya elçisi Comte de La Ferronnays'u göndermekteydi. Bu konuda bkz. M. Jarrett, *a.g.e.,* s.248.

kongrede kabul edilecekti. Buna göre yaşanmakta ve yaşanacak olan devrimsel hareketlere karşı askerî müdahalenin önü açılıyordu. Bir bakıma devrimci hareketler karşısında tüm hükümranlıkların koruyucusu konumuna gelmek isteyen ve askerî müdahale hakkını kendi ellerine almak isteyen Kutsal İttifak üyelerinin bu kararı, İngiltere tarafından açık bir şekilde reddedilmekteydi. Bu karar, açıkça İngiltere ile Kutsal İttifak'ın politik farklılığını göstermekteydi.[116]

Avrupa'daki devrimci hareketlere karşı 1820'nin sonlarında Troppau'da bir araya gelen büyük güçler, aynı konuları görüşmek için kısa bir süre sonra yeniden toplanacaklardı. Avusturya İmparatoru Ferdinand, İtalya'daki devrimci hareketlere karşı askerî bir müdahalede bulunma konusunda onaylarını almak için Kutsal İttifak'ın üyelerini Laibach'a davet etmişti. Buraya da bir önceki kongreye katılanların neredeyse tamamı gelmişti. Ocak 1821'de bir araya gelen Kutsal İttifak üyeleri İtalya'daki devrimci hareketlere karşı askerî bir müdahaleye karar verirken bunu bölgeye yapılan askerî harekât izleyecekti. Fransa tarafından tarafsız kalınan bu karar, İngiltere tarafından onaylanmayacaktı. Ortaya çıkan bu müdahale kararı özellikle İngiliz basını tarafından yoğun bir eleştiriye tutulacaktı. Diğer yandan Avusturya'nın giriştiği bu askerî harekât Castlereagh tarafından protesto edilecekti. Bu durum bir bakıma sadece Kutsal İttifak'ın bir kararıydı. Bu aynı zamanda Kutsal İttifak'ın Dörtlü İttifak'ı parçalayarak sonlandırdığı anlamına da gelmekteydi. Kongre üyeleri askerî operasyonun sonucunu beklerken 14 Mart'ta Piyemonte'den gelen yeni bir devrim haberi ile sarsılacaklardı. Neredeyse aynı günlerde bu sefer de Prensliklerde Osmanlı hakimiyetine karşı çıkan isyan haberi bölgeye ulaşacaktı. İtalya'da kurdukları düzene karşı çıkan isyanın giderek yayılması, Kutsal İttifak üyelerinin daha sert önlemler almasına neden olurken bölgeye bir Rus ordusunun da gönderilmesine karar verilmişti.[117]

İtalya'ya yapılan bu askerî müdahalenin yanı sıra isyan hâlâ devam ederken Yunan İsyanı Mora ve diğer bölgelere yayılarak genişlemekte ve İspanya'da da bir türlü düzen sağlanamamaktaydı. Bu nedenle yeni bir toplantının yapılarak söz konusu bu gelişmelerin yeniden ele alınması gündeme gelmişti. İlk başta Viyana'da bir elçiler toplantısının yapılması fikri konuşulmuş fakat İngiltere tarafından kabul edilmemişti. Bu dönemde Castlereagh'ın intiharı ve yerine George Canning'in gelmesi aynı zamanda İngiliz dış politikasında da yeni bir dönemin açılması anlamına gelmekteydi. Avrupa'da Wellington'u temsilci atayan

[116] İtalya'daki gelişmeler ve Troppau Kongresi hakkında bkz. H. Nicolson, *a.g.e.,* s.270-271; H. A. Kissenger, *a.g.e.,* s.252-269; P. W. Schroeder, *a.g.e.*, s.608-611; T. Chapman, *a.g.e.*, s.66-67 ve M. Jarrett, *a.g.e.,* s.231-264.
[117] Laibach Kongresi hakkında bkz. H. Nicolson, *a.g.e.,* s.271; H. A. Kissenger, *a.g.e.,* s.270-185; P. W. Schroeder, *a.g.e.*, s.611-614; T. Chapman, *a.g.e.*, s.67-71 ve M. Jarrett, *a.g.e.,* s.270-284.

Canning, İtalya konusunun tartışılmasına sıcak bakmıyordu. Viyana'da bu şekilde bir toplantının gerçekleşmemesi daha sonrasında Verona'da bir kongrenin düzenlenmesi fikrini gündeme getirdi. Özellikle Kutsal İttifak üyeleri bu şekilde bir kongrenin toplanması taraftarıyken bu konuda İngiltere'nin ikna edilmesi gerekiyordu. Fakat Avrupa ile daha yakın ilişkiler kurmak isteyen Castlereagh'ın aksine G. Canning, İngiltere'nin kendi dış politikasını oluşturması gerektiğini düşünerek kıta Avrupası'ndaki güçlerle karşı daha mesafeli bir dış politikadan yanaydı. Bu nedenle Fransa tarafından İspanya'ya yapılmak istenen askerî operasyona karşı çıkmaktaydı. Daha önceki iki kongrenin aksine İngiltere ve Fransa arasındaki politik mücadele de Metternich tarafından akıllıca kullanılacaktı. İspanya'ya karşı yapmak istediği askerî operasyonun Kutsal İttifak tarafından da desteklenmesini isteyen Fransa, bu konuda onların desteğini aramaktaydı. Rusya'nın Yunan İsyanını gerekçe göstererek Osmanlı topraklarına karşı bir askerî müdahalede bulunma endişesi yaşayan Castlereagh da ilk başta bu kongreye katılmayı düşünse de kongrenin gerçekleştiğini göremeyecekti. Bu şartlar altında Ekim 1822'de toplanan kongrede kutsal ittifak tam yetkili temsilciler ile katılırken İngiltere ve Fransa gözlemci statüsünü korumaktaydı. [118]

Viyana Kongresi ile başlayan sürecin son halkası olan Verona'da genel olarak Avrupa'daki devrimci hareketler değerlendirilirken özellikle İtalya ve İspanya'daki gelişmeler ve Fransa'nın olası askerî müdahalesi ele alınmaktaydı. Kongreler siteminin bir tür kapanışı olan Verona Kongresinden bir yıl sonra Fransa'nın söz konusu operasyonu gerçekleşecekti. İngiltere'nin karşı çıkacağı bu askerî müdahale ve daha sonrasında "Doğu Sorunu" ve Latin Amerika'daki gelişmeler, müttefikler arasındaki ilişkilerin farklı bir yöne doğru evrilmesi ile sonuçlanacaktı. Özellikle Yunan İsyanı ve sonrasında yaşananlar hem Osmanlı Devleti açısından hem de kongreler sisteminin ve dörtlü ittifakın geleceği açısından yeni bir dönemi başlatacaktı.

[118] Verona Kongresi hakkında bkz. H. Nicolson, *a.g.e.*, s.275; P. W. Schroeder, *a.g.e.*, s.621-628; T. Chapman, *a.g.e.*, s.72-73 ve M. Jarrett, *a.g.e.*, s.309-343.

İKİNCİ BÖLÜM

ALTINCI KOALİSYON VE OSMANLILAR

2.1. Bükreş Antlaşması'ndan Geriye Kalanlar

Sâlifü'z-zikr sened-i esâsın üçüncü mâddesinde musarrah olduğu üzere Nehr-i Purut hudûdundan mâ'adâ Anadolu semtinde ve sâ'ir mahallerde olan hudûd ve kable's-sefer kadîmî olduğu veçhile temâmen ibkā olunmağla, Rusya Devleti işbu hudûd-i kadîme dâhilinde hasbe'l-harb istîlâ-dîde olan kılâ' u bıkā'ı dahi kezâlik şimdiki bulundukları hâl ü hey'etle Devlet-i 'aliyye'ye red ve şehir ve kasaba ve kurâ ve mesâkiniyle cümle levâhıkını teslim eyleye.[119]

Avrupa'da bu gelişmeler yaşanırken Osmanlı Devleti bir taraftan Nizam-ı Cedid reformları ile içeride yeni bir düzen inşa etmeye çalışırken diğer taraftan da başta Sırp ve Vehhabi isyanları başta olmak üzere bölgesel isyanlar ile uğraşmaktaydı. Bu gelişmelerin sonucu olarak İstanbul'da ortaya çıkan isyanlar bir dizi taht değişikliğine neden olacaktı. Diğer taraftan 1806 tarihinde Rusya ile başlayan savaşla birlikte Osmanlı Devleti ikinci defa Napolyon savaşlarına dahil olacaktı. Bunu İngiltere'nin Şubat 1807'de gerçekleştirdiği İstanbul harekâtı takip edecekti. Her ne kadar iki ülke arasındaki ilişkiler 5 Ocak 1809 tarihinde imzalanan Çanakkale Antlaşması ile eski haline geri dönse de Rusya ile olan savaş durumu 1812 Bükreş Antlaşması'na kadar devam edecekti. Osmanlı Devleti ile yapılan barış sonrası Rusya'yı da kendi tarafına çekmek isteyen Londra, bir taraftan St. Petersburg ile iyi ilişkiler kurma peşinde iken diğer taraftan da İstanbul-St. Petersburg hattında bir barışın tesis edilmesi için çaba harcamaktaydı. Fakat Çanakkale Antlaşması'nı imzalayan Robert Adair, bu çabalarında başarılı olamayarak 12 Eylül 1810 günü İstanbul'dan ayrılacak yerine orta elçi olarak Stratford Canning'i bırakacaktı.[120] Fakat bu dönemde Avrupa'da yaşanan gelişmeler de söz konusu barışın oluşmasına zemin hazırlamaktaydı. Rusya ile Fransa'nın arasının giderek açılması ve Napolyon'un Moskova seferi hazırlıkları, İstanbul-St. Petersburg arasında bir yakınlaşmaya neden oldu. Osmanlı Devleti cephede aldığı mağlubiyetlere paralel yaşadığı iç

[119] Bükreş Antlaşması'nın Kafkasya sınırına dair altıncı maddesi. Bu konuda bkz. Şani-zade Mehmet 'Ata'ullah Efendi, *Şani-zade Tarihi*, haz. Ziya Yılmazer, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2008, cilt: I, s.553.

[120] Çanakkale'ye gönderilmeden önce Viyana'da elçi olarak bulunan Adair, yeniden bu göreve atanmak arzusu içindeydi. Söz konusu barışın imzalanmasından sonra Viyana'ya elçi olarak atansa da Avusturya'nın Napolyon karşısındaki mağlubiyeti ve sonrasında Viyana'nın işgali, bu atamanın gerçekleşmesine müsaade etmemişti. Bu konuda bkz. Robert Adair, *The Negotiations for the Peace of the Dardanelles in 1808-9: with Dispatches and Offical Documents*, Londra, 1845, cilt: I, s.XXIII ve Allan Cunningham, "Robert Adair and the Treaty of the Dardanelles", *Anglo-Ottoman Encounters in Age of Revolution Collected Essays*, ed. Edward Ingram, Frank Cass, Londra, 1993, s.132-138.

sorunlar nedeni ile barış taraftarı iken Rusya da Napolyon karşısında halihazırda devam eden Osmanlı ve İsveç cephelerinde barış arayışındaydı. Ortaya çıkan bu olumlu havaya paralel olarak S. Canning'in diplomatik faaliyetleri de bu sürece olumlu katkı sağlamıştı. Fakat Osmanlı Devleti'nin Rusya'nın yeni toprak taleplerini kabul etmemesi ve buna paralel Rusya'nın Osmanlı orduları karşısında kesin bir zafer kazanamaması barış masasına oturulmasını engelliyordu. Fakat Rus başkomutan Kutuzov'un Ekim 1811'deki askerî harekâtı Osmanlı karargahının 1711'de Prut'ta Rus karargahının düştüğü duruma düşmesi ile sonuçlanacaktı. Osmanlı karargahının kuşatılması aynı zamanda Rusya'nın yeni sınırın Tuna Nehri olması yönündeki talebinin de kabul edilmesi anlamına geliyordu. Bu doğrultuda Tuna'nın Karadeniz'e döküldüğü üç büyük boğazdan orta boğaz olan Seret Nehri, yeni Osmanlı-Rusya sınırı olarak belirlenirken Besarabya/Bucak Rusya topraklarına geçiyordu. Fakat Kutuzov'un Kafkasya'daki toprak talepleri Sadrazam Laz Ahmed Paşa tarafından kabul edilmemişti. Rus başkomutan, Kafkasya'da Rus işgali altında bulunan tüm toprakların Rusya'ya verilmesini isterken Laz Ahmed Paşa burada bir sınır değişikliği yaşanmaması konusunda kesin kararlıydı. Avrupa sınırı konusunda Rusya'nın taleplerinin kabul edilmesine rağmen Asya tarafında en ufak bir toprak değişikliğine karşı çıkılması, aynı zamanda bölge üzerinde ileride yaşanacak tartışmaların da temel nedeniydi.[121]

Bükreş'teki barış görüşmelerinde de Avrupa sınırı bu şekilde belirlenirken Kafkasya hududu konusunda Rus murahhaslar, Kutuzov'un iddialarını yenileyecekti. Rusya'nın işgal altında tuttukları toprakların kendilerine verilmesini savundukları *uti possidetis* prensibi doğrultusunda yeni sınırların belirlenmesini istiyorlardı. Bu sav doğrultusunda belirlenecek yeni sınır Anapa'dan Poti'ye kadar bütün Doğu Karadeniz sahilinin Rusya egemenliğine girmesi anlamına geliyordu. Bu nedenle Osmanlı murahhaslarının, bu konuda sadrazamın kesin bir karar aldığını belirtmeleri ve bu doğrultuda bir sınır değişikliğini kabul etmeyecekleri yönündeki kesin tutumları, meselenin Kutuzov'a havale edilmesine neden oldu. Rus başkomutanın bu konudaki taleplerinde ısrarcı olması ve sadrazamın bu meseleyi yeniden ele alması yönündeki talebi, Laz Ahmed Paşa'yı yeniden bu konunun sorumlusu konumuna getirdi. Fakat sadrazamın Kafkasya sınırında kesin kararlı olması, savaşın yeniden konuşulmasına neden olacaktı. Bu durum aynı zamanda tarafların Avrupa sınırının aksine Kafkasya sınırı konusunda ne kadar kararlı olduklarının da bir göstergesiydi. Laz Ahmed Paşa'nın Kutuzov'un Kafkasya hududu konusundaki taleplerinde ısrarcı olması ve savaşı yeğlemesi durumunda kendisinin de harbe hazır olduğu yönündeki kesin kararı, bu meselenin

[121] F. İsmail, a.g.m., s.75-77.

yeniden Bükreş'e havale edilmesine neden oldu. Kafkasya konusunda her iki karargâhın da kesin kararı ve Asya için yeni bir savaş dedikodusu, okların yeniden diplomasiye çevrilmesi ile neticelenmişti. Fakat Osmanlı baş murahhası Mehmed Said Galib Efendi de bu konuda geri adım atmıyordu. Aynı dönemde İstanbul'dan gelen ruhsatnamede de Sultan, sadece Kafkasya hududu konusundaki Rus taleplerini değil Avrupa sınırının da Prut Nehri dikkate alınarak yeniden belirlenmesini istemekteydi. Bu konuda karar veremeyeceklerini belirten Rus yetkililer de bu konuda Çar ile iletişime geçmişlerdi. Fakat Çar da hem Asya hem de Avrupa sınırları konusundaki iddialarından geri adım atmamaktaydı. Diğer taraftan Çar, Sırplar konusunda kendisini yetkili gördüğünü iddia ederek onlar adına olumlu kararların alınmasını da istemekteydi. Sırplar konusunda alınacak olumlu kararların kendisi için dini bir görev olacağını düşünmesinin yanı sıra bu durum aynı zamanda isyan boyunca devam eden Sırp-Rus iş birliğinin de devamını sağlayacaktı.[122] Fakat Osmanlı murahhaslarının özellikle Kafkasya hududu ve Sırp meselesinde geri adım atmamaları görüşmelerin çıkmaza girmesi ile neticelenecekti.[123]

Ortaya çıkan bu yeni şartlar altında Sadrazam Laz Ahmed Paşa bir taraftan Kutuzov ile iletişime geçerek barış konusunda muhatabını ikna etmeye çalışırken diğer taraftan da İstanbul'a Osmanlı ordusunun savaşa devam edemeyeceğini yazmaktaydı. Aynı dönemde Galib Efendi ise İngiltere'nin müzakerelere dahil edilmesi fikrini ortaya atmıştı. İngiltere'nin Rusya ile yeniden yakınlaşması sonucu St. Petersburg'a gönderilen elçinin Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki savaşın bitirilmesi için talimat aldığı bilgisini paylaşan Galib Efendi, İstanbul'a yeni atanacak İngiliz elçisinin de aynı doğrultuda emir aldığını düşünmekteydi. Bununla birlikte yeni elçinin gelmemesi halinde S. Canning'den de bu konuda yardım talebinde bulunulabilirdi. S. Canning'in arabuluculuğu ve Rus makamları ile iletişime geçmesinin Rusya'nın taleplerinin yumuşamasını sağlayabileceğini düşünmekteydi.[124]

Galib Efendi'nin 1812'nin hemen başında İngiltere'nin müzakerelere dahil edilmesi yönündeki bu fikirleri Londra tarafından da paylaşılmaktaydı. İstanbul'a büyükelçi olarak

[122] Başlangıçta iç mesele iken kısa sürede uluslararası bir boyut kazanan Sırp İsyanı, özellikle 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşındaki önemli konuların başında geliyordu. İsyanın ilk başlarında Sırpların destek taleplerine olumlu yaklaşmayan Rusya, daha öncesinde yapılan teknik ve askerî desteğin yanı sıra özellikle savaşın başlamasından sonra açık bir şekilde asilere desteğini göstermekteydi. Diğer taraftan savaş sırasında yapılan mütareke ve görüşmelerde de Sırp İsyanı defalarca gündeme gelmişti. Bu konuda bkz. Paul Lawrence Meriage, *Russia and First Serbian Revolution*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Indiana University, 1995, s.127-136, Paul F. Shupp, *The European Powers and the Near Eastern Question, 1806-1807*, AMS Press, New York, 1966, s.247-253; ve Selim Aslantaş, "Sırp İsyanının Uluslararası Boyutu, 1804-1813", *Uluslararası İlişkiler*, cilt: VI, sayı: 21, Bahar 2009, s.109-136.

[123] Bu konudaki görüşmeler hakkında bkz. F. İsmail, a.g.m., s.77-88.

[124] Görüşmeler hakkında bkz. F. İsmail, a.g.m., s.89.

1811 yılında yeniden atanma kararı alınan Robert Liston'un Mart tarihli talimatname müsveddesinde Osmanlı Devleti ile diğer devletler arasındaki olası bir müzakerede adım atmaktan çekinmemesi isteniyordu. Londra, özellikle Avrupa devletleri ile Bâb-ı Âli arasındaki sorunların çözümü, antlaşmaların imzalanması ve yenilenmesi gibi durumların ortaya çıkması halinde elçisinden aktif bir rol üstlenmesi talebinde bulunuyordu. Her ne kadar bu talimatnamede Osmanlı-Rusya barışına dair bir beyanatta bulunulmamış olsa da kendisine verilecek bir sonraki talimatnamede bu konu da ele alınacaktı.[125] 27 Mart 1812 tarihli Castlereagh imzalı bu talimatname suretinde ilk olarak Liston'a hali hazırda yaşanan gecikme durumu açıklanırken sonrasında ise ilk görevinin iki ülke ve İngiltere'nin dostu olan ülkeler ile Bâb-ı Âli arasındaki dostluğun sağlanması olduğu belirtiliyordu. Hemen sonrasında ise Castlereagh, Liston'a Osmanlı-Rus barışı konusunda çalışma görevi veriyordu. Söz konusu barışın imzalanmamasının hem iki ülkeye hem de İngiltere'ye zarar vereceğini belirten Castlereagh, bu durumun Fransa'nın işine yaramasından başka bir şeye hizmet etmeyeceğini ifade ediyordu. Osmanlı-Rus müzakerelerinde bazı anlaşmazlıkların olduğunu belirten dışişleri, bu sürecin bir savaşa evrileceği endişesine paralel her iki tarafın da askerî hazırlıklar içinde olduğunu belirtiyordu. Kaçınılmaz olarak görülen Fransa-Rusya savaşı sırasında Tuna cephesinin Rusya'nın zayıflamasına neden olacağını üzerinde duruluyordu. Buradan hareketle Castlereagh, Bükreş'teki görüşmelerin İstanbul'da bulunan Fransa elçiliği tarafından sabote edildiğini düşünmekteydi. Bu nedenle Fransa'nın bu etkisinden dolayı Osmanlı Devleti'nin Rusya karşısında sert bir tutum takındığı üzerinde durulmaktaydı. Osmanlı-Rus barışının önündeki en büyük engel olarak belirtilen bu durum doğrultusunda Fransız elçiliğinin Osmanlı makamlarına toprak bütünlüğü, askerî yardım ve Rusya'dan yeni fetihler gibi vaatlerde bulunulmuş olabileceğini belirtiliyordu. Bu nedenle Liston'un bu Fransız nüfuzuna karşı mücadele etmesi gerektiğinin altı çiziliyordu. Osmanlı makamlarına Fransa'nın buna benzer daha önce verdiği vaatleri tutmadığı hatırlatılacaktı. Fransa'nın daha önce Bâb-ı Âli ile dostluğuna ve verdiği benzer sözlere karşılık gerçek yüzünü Mısır'ı işgal ederek ve Tilsit'te

[125] Daha önce İstanbul'da büyük elçilik görevinde bulunan Robert Liston, her ne kadar bu göreve 1811 tarihinde yeniden atansa da İstanbul'a ulaşması bir sonraki yıla kadar ertelenecekti. Napolyon karşısında Rusya ile yeniden yakınlaşan İngiltere, onun İsveç ve Osmanlı cephelerinde güç kaybına uğramamasını istememekteydi. Bu nedenle olası bir barışın öneminin farkında olan Londra, daha önce bu görevde bulunan ve Osmanlı Devleti ve bölge hakkında yeterli donanıma sahip birisini bu göreve getirmişti. Talimatname müsveddesinde de vurgulanan bu durumla birlikte R. Liston, selefinin aksine orta elçi olarak değil fevkalade elçi ve murahhas olarak atanmaktaydı. Bu, bir bakıma Liston'un görevi için gerekli resmî yetkiye sahip olduğunun da göstergesiydi. Söz konusu talimatname müsveddesi hakkında bkz. NA. FO. 78/79 s.1-10; bu talimatnamenin sonuna talimatnamenin metni ile benzer bir şekilde Mart 1811 tarihi yazılmış olsa da bu tarihin üstü kurşun kalem ile çizilerek 1812 tarihi yazılmıştır. Diğer taraftan R. Liston, 18 Ekim 1811'de Londra'ya varmış olan Osmanlı maslahatgüzarı Antonaki ile görüşmeler gerçekleştiriyordu. Antonaki, R. Liston'un neredeyse *her gün yanına varup* sohbet ettiklerini belirtiyordu. Hiç şüphesiz bu görüşmelerde Osmanlı Devleti ve halihazırdaki siyasi gelişmeler ele alınıyordu. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1280/49635.

Rusya ile anlaşarak gösterildiğinin altı çizilmeliydi. Fransa'nın İstanbul'daki nüfuzunun halihazırdaki savaşın da en önemli sebeplerinden birisi olduğunu belirten Castlereagh, Paris'in daha önceki bu politik dönüşümlerinin Adair ve S. Canning tarafından akıllıca kullanıldığını belirtiyordu. Bu sayede Çanakkale Antlaşması'nın imzalanabildiğinden hareketle Liston'un da Osmanlı makamlarını ikna etmek için Fransa'nın bu değişken tavrını kullanabileceğinin altını çiziyordu. Divanın da Liston'u dinleme eğiliminde olduğunu belirten İngiliz dışişleri, bu şekilde barış konusunda olumlu adımların atılmasına zemin hazırlayabileceğini düşünüyordu. Diğer taraftan Liston'a iki ülke arasındaki barışın imzalanması için gerektiğinde arabuluculuk görevini de üstlenmesi için yetki verilmekteydi. Bununla birlikte Bâb-ı Âli'nin barış konusunda ikna edilmesi için tüm enerjisinin kullanılması emredilmekteydi. Diğer taraftan Rusya-Fransa savaşının kaçınılmazlığından hareketle hem Karadeniz'de hem de Baltık'ta devam eden savaşın tehlike arz ettiğine dikkat çekilmekteydi. Özellikle İstanbul'da Fransız nüfuzunun kırılması, elçinin misyonuna ulaşmasındaki temel taşlardan birisi olacaktı. Bu nedenle tüm enerjisini söz konusu barışın imzalanması için harcamalı ve bu amacına ulaşmak için İstanbul'da beklenmedik durumlar karşısında Londra'dan talimat beklemeden gerekli adımları atmaktan geri durmamalıydı.[126] Castlereagh aynı tarihli başka bir belge ile de Liston'u arabuluculuk için resmen yetkilendiriyordu.[127]

Londra, Liston'u İstanbul'a Rusya ile barışa katkı sağlamak için olağan üstü elçi ve murahhas olarak atasa da yeni elçinin görev yerine ulaşması söz konusu barıştan sonra gerçekleşecekti. Bu nedenle İngiltere'nin bu rolü İstanbul'da orta elçi olarak bulunan S. Canning tarafından yürütülecekti. Diğer taraftan İstanbul'da da savaş ve barış konusunda tartışmalar yürütülmekteydi. Toplanan meclislerde özellikle Rusya'nın Kafkasya'ya dair taleplerinin büyük tehlike barındırdığı üzerinde durulmuştu. Rusya'nın hali hazırda işgal altında bulundurduğu yerlerin yanı sıra tabiiyetine girmek isteyen kabilelerin de Rus egemenliği altına girmesine müsaade edilmesinin büyük tehlike arz ettiği düşünülmekteydi. Özellikle Rusya'nın bu maddeyi Çerkezler ve Abhazlar için kullanacağını, bunun da sadece

[126] Liston'a sadece Rusya ile yapılacak barış konusunda yetki verilmiyordu. Osmanlı Devleti ile İran arasında bu dönemde yürütülen diplomatik görüşmelerde de aktif rol alması emrediliyordu. Liston gerektiğinde iki ülke arasında iyi ilişkilerin kurulması için arabuluculuk görevini de üstlenebilecekti. Ayrıca bu görevinde İran'da bulunan İngiliz makamları ile de ortak hareket edebilecekti. Söz konusu talimatname hakkında bkz. NA. FO. 78/79 s.11-20. Diğer taraftan 15 Mayıs 1812 tarihli gizli kodlu bir belgede Napolyon'un Osmanlı Devleti ve İstanbul için olması muhtemel tehditleri konusunda bilgilendiriliyordu. Napolyon'un İspanya'da kardeşini imparator ilan ettiği gibi kendisini de İstanbul'da hükümdar ilan etmesinin uzak bir ihtimal olsa da olabilirliğinden bahsedilmekteydi. Her ne kadar Napolyon'un şimdiki niyetinin Rusya olduğu düşünülse de Osmanlı Devleti'ne yönelebileceği ve İstanbul'u alabileceği belirtilmekteydi. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/79 s.86-89.

[127] Fakat Liston, verilen bu göreve karşılık İngiltere adına herhangi bir garantide bulunmaması konusunda da özellikle uyarılmaktaydı. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/79 s.21

Kafkasya'da Rus nüfuzunun kurulmasına neden olmayacağını, aynı zamanda Rus tehlikesinin Anadolu'ya kadar bile uzanabileceğine dair bir düşünce hakimdi. Bu nedenle toplanan meclis-i umumide uzun süre devam eden müzakereden sonra savaşa devam edilmesi yönünde bir karar alınmıştı. Fakat bu kararın da imkansızlığı başta padişah ve sadrazam olmak üzere önde gelen devlet erkânı tarafından yeniden gözden geçirilmesine neden olacaktı. Bu durum sulha meyledilmesi yönünde bir karar alınması ile neticelenecekti. Savaşın imkansızlığından ötürü barışın imzalanması gerektiğini düşünen Sultan Mahmud, görüşmelerin devamı ile Rusya'nın ikna edilebileceğini düşünmekteydi. Özellikle Asya hududu konusunda hiç taviz vermek istemeyen Sultan, gerekirse Avrupa hududunun Seret Nehri olarak kabulüne sıcak bakıyordu. Fakat müzakerelerin sağlayacağı zaman ile, başlamasının yakın olduğu yönünde haberlerin geldiği Fransa-Rusya savaşının neticesini öğrenmek isteyen Sultan, Rusya'nın Osmanlı Devleti'nden daha fazla barışa ihtiyacı olduğunu düşünmekteydi. Söz konusu savaş ile Rusya'dan istenilenlerin elde edebileceğine dair bir fikre sahipti. Tam bu sırada S. Canning de Rus makamları ile yaptığı yazışmalar aracılığı ile Osmanlı Devleti'nin barış taraftarı olduğu konusunda muhataplarını ikna etmeye çalışıyordu.[128] Eski İstanbul elçisi İtalinski ve eski Napoli elçisi Duc de Sierra Capriola'a yazdığı mektuplarda Osmanlı tarafının müzakereler konusundaki hassasiyetlerini aktarıyordu. S. Canning söz konusu barışın Rusya'nın talepleri nedeniyle imzalanamamasının Bâb-ı Âli'nin Fransa'ya yönelmesine neden olabileceğini belirtmekteydi.[129] Özellikle Asya hududu konusunda Rusya'nın talepleri üzerinde duran S. Canning, bu konunun Bâb-ı Âli tarafından bir hükümranlık meselesi olduğunu gözlemlediğini belirtmekteydi. Bu şekilde Kafkasya hududu meselesinin Osmanlılar tarafından ne kadar önem arz ettiğini belirten İngiliz elçi, bu mesele ile bağlantılı olarak Bâb-ı Âli'nin İran'ın da barışa dahil edilmesini istediğini belirtiyordu. İran'ın da Rusya ile yapılacak barışa dahil edilmesi, aynı zamanda hem Osmanlılar açısından hem de İran açısından Kafkasya'da Rusya

[128] İstanbul'da S. Canning ile reis efendi arasında barış görüşmeleri konusunda bir mutabakata varılıyordu. Osmanlı Devleti barış görüşmelerinde S. Canning'in ve dolayısıyla İngiltere'nin desteğini alabilmek için ikili arasında bir tür anlaşma ortaya çıkmıştı. Buna göre S. Canning Rus makamları ile iletişime geçerek onları Osmanlı karşısındaki talepleri konusunda ikna etmeye çalışacaktı. Bu çapalarına karşılık da reisülküttap müzakereler hakkında İngiliz elçisini bilgilendirecekti. Bu dönemdeki mutabakat ve S. Canning'in yazışmaları hakkında bkz. NA. FO. 78/77 s.1-53; bu doğrultuda S. Canning, İtalinski'den kendisine gelen mektubu da Bâb-ı Âli ile paylaşmaktaydı. Bu mektubunda İtalinski, S. Canning'den sadece Osmanlı-Rusya arasındaki barış için yardımcı olması istemiyor ayrıca İran'da bulunan İngiltere elçiliği vasıtasıyla İran-Rusya barışı için de aracı olmasını istemekteydi. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1096/44411.

[129] Aynı tarihte Londra'ya gönderdiği başka bir yazıda S. Canning, 24 Şubat tarihinde Paris'ten iki tane Fransız temsilcinin geldiği bilgisini paylaşıyordu. Gelen bu heyet ile İstanbul'daki Fransız temsilciliğinin faaliyetlerinde bir artış yaşanmıştı. Reisülküttap ile yapılmak istenen toplantı teklifi her ne kadar kabul edilmese de S. Canning, Fransız misyonunun Bâb-ı Âli'ye özel teklifler ile geleceğinin bilincindeydi. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/77 s.75-77.

karşısında sağlam bir hattın oluşturulmasına hizmet edecekti.[130] S. Canning'e göre Bâb-ı Âli açısından bu kadar önemli başka bir konu ise Prenslikler üzerindeki Rusya'ya tanınan hakların yenilenip yenilenmemesi meselesiydi. Bu hakların yenilenmesi, savaşın temel sebeplerinden biri olarak görülen bu durumun devam etmesi anlamına gelecekti.[131]

S. Canning'in Bâb-ı Âli'nin hassasiyetlerini ifade ettiği bu yazışmalar hiç şüphesiz gerçekleri ifşa ediyordu. İstanbul, özellikle Rusya'nın Kafkasya'da giderek artan nüfuzu karşısında uzun zamandan beri endişe duymaktaydı. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı ve sonrasında Kırım'ın ilhakı ile devam eden süreçte giderek Kafkasya'ya yaklaşan Ruslar, özellikle bölgedeki kendilerine daha yakın gördükleri Hristiyan Gürcü yönetimleri ile yakın ilişkiler içinde olmuşlardı.[132] 1783'te Kartli-Kaheti Krallığı ile imzalan Georgiyevsk himaye antlaşması sonrasında bölgede giderek artan Rus nüfuzuna karşılık Osmanlı Devleti de bölgedeki Müslüman kabileler ile olan ilişkilerini daha da geliştirmeye çalışmıştı. 1787-1792 savaşında da bölge bir savaş alanına dönüşmüştü. Savaş sonrasında imzalanacak Yaş Antlaşması ile Osmanlı Devleti'ne Kırım ve Taman yarımadalarındaki hakimiyeti kesin olarak tanıtırken Kuban Nehri'nin sol tarafında işgal ettiği yerlerden geri çekilmeyi kabul ediyordu. Fakat Osmanlı Devleti, Kuzey Kafkas halklarının Rusya'ya karşı yapacağı akınları önleme yükümlülüğünü üzerine almaktaydı. Özellikle Rusya, bu hükümle kendi sınırları içine yapılacak akınlar ile esir ticaretini sonlandırarak yağma ve talan faaliyetlerine son vermek istemekteydi.[133]

Savaş sonrasında bölge bir nüfuz mücadelesine sahne olacaktı. Osmanlı Devleti bir taraftan Yaş Antlaşması'nın hükümlerinin uygulanması için çalışırken diğer taraftan da savaş sırasında zarar gören kale ve müstahkem mevkilerin gerekli tamirat ve tadilat işlerini

---

[130] Söz konusu dönemde iki ülke Rusya karşısında bir ittifak ve ortak askerî harekât arayışı içine girmişti. Karşılıklı yazışmalar ve elçilerin gönderilmesi ile devam eden bu süreç her ne kadar bir ittifak ile sonuçlanmasa da Osmanlı tarafı söz konusu barışa İran'ın da dahil olması için çaba göstermişti. Fakat Rusya tarafından kabul görmeyen bu talep sonrasında iki ülke arasındaki barış müzakereleri 1813 Gülistan Antlaşması ile sonuçlanacaktı. Bu konuda benzer talepler İran tarafından da gelmişti. Tahran'da bulunan İngiliz elçiliği aracılığı ile İstanbul'daki elçiliğin iki ülke arasında Rusya karşısında ortak hareket etmesi için aracı olması istenmekteydi. Bu konudaki yazışmalar hakkında bkz. NA. FO. 78/77 s.78-89.

[131] Söz konusu dönemdeki yazışmalar için bkz. NA. FO. 78/77 s.54-74 ve F. İsmail, a.g.m., s.89 ve 91-92.

[132] Bugün Gürcistan toprakları olarak bilinen coğrafyada söz konusu dönemde beş idari yapı bulunmaktaydı. Tiflis merkezli ve krallık tarafından yönetilen Kartvel, Tellav merkezli ve prens tarafından yönetilen Kakhetia, Kutais merkezli ve kral tarafından yönetilen İmeretya, Guriel merkezli ve dayan adı verilen yöneticisi olan Megrelya Beyliği ve Sohum merkezli Abhazya Beyliği. Bu dönemde bölgenin siyasi yapısı için bkz. Mehmet Bilgin, "19. yy İlk Çeyreğinde Büyük Güçler ve Güney Kafkasya", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, cilt: VII, sayı: 13, s.290.

[133] George Vernadsky, *Rusya Tarihi*, çev. Doğukan Mızrak-Egemen Ç. Mızrak, Selenge Yay., İstanbul, 2015, s.213; Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları),* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1953, cilt: I, s.190-191 ve Sadık Müfit Bilge, *Osmanlı Çağı'nda Kafkasya 1454-1829 (Tarih-Toplum-Ekonomi*), Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2015, s.304.

yapmaktaydı. Özellikle Çerkez ve diğer Kafkas kabilelerinin Rusya tarafına yapabileceği akınların önlenmesine çalışılmaktaydı. Çünkü söz konusu akınların gerçekleşmesi, aynı zamanla ortaya çıkacak zararların da Osmanlı Devleti tarafından karşılanması anlamına gelmekteydi. Rusya ise özellikle Gürcüler üzerinde nüfuzunu arttırmaya çalışırken Çerkez ve Kabartay kabilelerinin bölünmüş yapısından faydalanarak bunlar üzerinde nüfuz kurmaya çalışıyordu.[134] Bu gelişmelere paralel XVIII. yüzyılın sonunda Kuzey Kafkasya'da giderek nüfuzunu arttıran Rusya, 1801 tarihine geldiğinde ise Kartli-Kaheti Gürcü Krallığını ilhak ediyordu. Bunu da 1803'te Megrelya takip edecekti. Bu sayede Rusya, Doğu Gürcistan ve Kuzey Kafkasya üzerinde bir hakimiyet kurarken Güney Kafkasya'ya da adım atmış oluyordu. Hemen sonrasında da Karadeniz'in doğu kıyısında bir hakimiyet kurulması için faaliyetlerini hızlandırmıştı. Kafkasya'nın dağlık yapısından dolayı Karadeniz kıyısında bulunan limanlar ve akarsular, iç bölgeler ile olan iletişimin devamı için büyük önem arz ediyordu. Özellikle akarsular ile iç bölgelere tahıl ve mühimmatın taşınmasının kolay olması, Karadeniz'de giderek artan Rus donamasının gücü de dikkate alındığında, bölgedeki nüfuz mücadelesi için elzem bir konumdaydı. Diğer taraftan aynı dönemlerde Rusya, İmereti Krallığı üzerinde egemenliğini kabul ettiriyordu. 1804 tarihli Elaznauri Antlaşması ile Rus koruması altına giren bu krallık ile orta Gürcistan üzerinde Rus nüfuzu kurulmuş olmaktaydı.[135]

Fakat yapılan antlaşmalar ile bölgede Rus nüfuzunun resmî olarak kurulması, bölgenin tamamen Rus egemenliği altına girmesi anlamına gelmemekteydi. Bölgenin bölünmüş yapısı nedeniyle kabileler arası rekabet, aynı zamanda Rusya'nın bölgedeki nüfuzuna karşı da işlemeye başlamıştı. Bu nedenle sürekli bölgesel direnişlerle karşılaşan Rus otoriteleri, bu direnişlerin sonlandırılması için daima bölgede askerî mühimmat ihtiyacı hissetmekteydi. Rus nüfuzunun korunması açısından çok elzem olan askerî gücün devamı için gerekli bu askerî malzemenin bölgenin dağlık yapısı gereği iç bölgelerden nakliyesi uzun ve meşakkatli bir yol demekti. Her ne kadar Rusya, bölgede bir hakimiyet oluşturmak için Mozdok Hattı[136] olarak

[134] Bu dönemde Kafkasya'daki nüfuz mücadelesi için bkz. S. M. Bilge, *a.g.e.*, s.305-312 ve Abdullah Temizkan, *Araftaki Kafkasya, Dünya Tarihinin En Uzun Süren Direnişi,* İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2018, s.431-476.
[135] Nato Dvali, *Gürcistan'da Rus İdaresinin Kuruluşu, (1801-1918),* Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2019, s.23-30 ve Serdar Oğuzhan Çaycıoğlu, *Rusya'nın Kafkasya Siyaseti, General Paskeviç'in Başkomutanlığı Dönemi (1827-1831),* TTK, Ankara, 2021, s.60-67.
[136] Rusya'nın bölge üzerindeki nüfuzunun devam ettirilmesi açısından büyük önem taşıyan bu hat, aynı zamanda bir askerî yerleşim ve kolonizasyon metoduydu. İlk bakışta bir askerî organizasyon olarak görülen bu hat ile birlikte bölgeye yeni nüfus yerleştirilmekte ve bunlara verilen yerleşim yeri ve araziler ile de onların üretime dahil edilmesi sağlanmaktaydı. Diğer taraftan bölgedeki demografik yapının değişmesine de katkı sağlayan bu hat, aynı zamanda bölgedeki Rus nüfuzunun devamının yapı taşlarından birisiydi. Söz konusu hat hakkında bkz. Didem Çatalkılıç, *Kafkasya'da Rus Yayılmacılığı*, *Mozdok Hattı (1735-1832),* Koyu Siyah Kitap, Ankara, 2021.

tanımlanan askerî bir hat inşa etmiş olsa da bu hat üzerinden Kafkasya'nın içlerine yapılan nakliye seferlerinin kabileler tarafından yağma ve talan edilmesinin bir türlü önüne geçemiyordu. Bu nedenle daha kısa ve kolay ve bir o kadar da güvenli olan Karadeniz üzerinden nakliyenin yapılması gerektiğini düşünen Rus makamları, bu konuda Osmanlı Devleti'nin de iznine ihtiyaç duymaktaydı. Özellikle Faş/Poti[137] ve Anakra/Anakara/Anaklia/Anagra'dan Karadeniz'e dökülen nehirler üzerinden deniz taşımacılığı ile Gürcistan'ın iş bölgelerine kadar ilerlenebilmekteydi. Fakat Karadeniz'in doğu sahillerinde ve dolayısıyla bu güzergâh üzerindeki hakimiyet Osmanlı Devleti'nin elindeydi. Bu nedenle o dönemde Napolyon karşısında ittifak yaptıkları Osmanlı makamları ile iyi ilişkilerden istifade etmek isteyen Rusya, bu konuda faaliyetlerde bulunacaktı. Bu minvalde harekete geçen Rusya'nın İstanbul büyükelçisi İtalinski, bu bölge hakkında Bâb-ı Âli'den bir şeyler elde etmek amacındaydı. Bu doğrultuda reis efendi ile yaptığı mülakatta Faş/Poti, Anakra ve Batum sahillerinin Rusya'ya terkini gündeme getirmişti. Bu bölgelerin Gürcistan sahili ve boş araziler olduğunu belirten İtalinski, bu sahillerin terkini mahremane ifade etmişti. Buna karşılık reis efendi ise bu bölgelerin Osmanlı toprağı olduğunu ifade etmiş ve bu mesele etraflıca ele alındıktan sonra kararın kendilerine bildirileceğini belirtmişti. Bu görüşmeden sonra ise tercümanı Fonton vasıtası ile Bâb-ı Âli'nin bu konuda nasıl bir karar aldığını öğrenmek isteyen İtalinski, net bir cevap alamadığından, sonrasında reisülküttabın hanesine gelerek gayr-i resmî bir görüşme gerçekleştirmişti. Söze iki ülke arasındaki dostluk ve ittifaktan bahsederek başlayan reis efendi, sonrasında ise Batum Kalesi'nin Osmanlı Devleti'nin kadim kalelerinden birisi olduğunu belirtecekti. Kalenin muhafız ve neferlerine verilen maaşın düzenli olduğunu belirtmesinin yanı sıra reis efendi, etrafının ahali-i İslam'dan olduğunu ve içerisinde ve dışarısında camiler ve mescitlerin yer aldığını belirtiyordu. Diğer taraftan bölgedeki diğer kalelerin de ulufeli neferatı, yeniçeri ağası ve birçok askeri olduğu gibi bu bölgede birçok İslam yerleşkesi de bulunmaktaydı. Batum'dan Faş'a kadar olan kalelerde düzenli askerî birlikler ve idari personelin bulundurulduğunu anlatan reisülküttap, bunların maaşlarının düzenli olarak Erzurum ve Trabzon gümrüklerinden ödendiğini

[137] Bugün Poti ismi ile bilinen Faş, Gürcistan'ın Karadeniz sahilinde, Batum ile Anakra arasında Batum'a 100 mil mesafede ve Faş/Farş/Riyon/Rion Nehri'nin Karadeniz'e döküldüğü mahaldedir. Açıkbaş ve Megrel topraklarından çıkarak Cürle, Gürle, Aygır ve Faş sularını alan Riyon Nehri daha sonrasında bir liman oluşturarak Karadeniz'e dökülmektedir. Bölgenin dağlık yapısından dolayı iç bölgelere sınırlı kara geçitleri vasıtası ile ulaşılmasının ortay çıkardığı zorluklara rağmen Gürcistan'ın iç bölgelerine kadar ulaşan bu nehir, bölge ile iletişim için çok önemli bir konumdadır. Bu nedenle gemi taşımacılığı/seyr-i sefâin için uygun olan bu nehrin denize döküldüğü yerde bulunan Faş Kalesi, sahip olduğu iyi liman ile stratejik bir konuma sahiptir. 1579'da inşa edilen kalesi, ilk başta Karadeniz'deki korsanlık faaliyetlerine mâni olunmasına hizmet ederken Rusya'nın bölgeye yaklaşması ile bölgedeki Osmanlı savunma hattını teşkil eden kaleler zincirinin bir halkasını oluşturacaktır. Faş Kalesi hakkında bkz. Mahir Aydın, "Faş Kalesi", *Osmanlı Araştırmaları*, cilt: VI, sayı: 6, 1986, s.67-70 ve bölgedeki söz konusu yerleşim yerlerini gösterir harita için bkz. Haritalar.

belirtiyordu. Diğer taraftan bu bölgelerinin halkının İslam ahalisinden olduğunu tekrar tekrar vurguluyordu. Anakra Kalesi'ne ise Keleş Bey'in oğlu Muhammed Bey memur kılınmıştı. Bununla birlikte kalede yeteri kadar asker de bulunmaktaydı. Bunun yanında hem Anakra hem de Faş kalelerinde Müslümanlar ikamet etmekteydi. Müslüman nüfusun sadece kalelerde olmadığını Anakra'dan Sohum'a varıncaya kadar altmış mil mesafedeki insanların da *memâlik-i mahrûseye* tâbî olduğunu belirtiyordu. Reisülküttap bu bilgileri muhatabı ile paylaşırken aslında onun iddialarını çürütmeyi planlamaktaydı. İtalinski'nin bahsi geçen bölgelerin ıssız olduğuna dair iddiasını kalelerde yeterince asker bulundurulduğu bilgisi ile çürütüyordu. Diğer taraftan bölge halkının Müslüman kimliğini de ön plana çıkaran reis efendi, böylece bu Müslüman halkın Hristiyan bir yöneticinin himayesine verilemeyeceğini de göstermiş oluyordu. Daha sonrasında baş muhasebeden alınan bölgenin memurlarının kayıt ve maaşlarını gösteren kayıtlar İtalinski ile paylaşılarak verilen bilgilerin doğruluğu da kanıtlanmaya çalışılıyordu. Sonrasında ise saydığı bu sebeplerden dolayı söz konusu üç bölgenin Rusya'ya verilmesinin kesinlikle mümkün olmadığı ifade ediliyordu. Bununla birlikte Avrupa devletleri arasında bu şekilde toprak değişikliği söz konusu olsa da bu bölgelerde daha önce belirtiği gibi asker ve ahali-i İslam olduğundan buraların Rusya'ya terki mümkün değildi. Özellikle bölgede bulunan İslami yapıların varlığı dikkate alındığında buraların terk edilmesinin caiz olmadığı vurgulanıyordu. Bunun karşılığında ise İtalinski, Tiflis tarafında bulunan generallerden alınan bilgiler doğrultusunda bu şekilde bir talebin dostane şekilde dile getirildiğini belirtecekti. Osmanlı Devleti'nin, bu toprak talebine kesin tavrı karşısında kendisine generaller tarafından yanlış bilgilerin aktarıldığını belirten Rus elçi, bu doğrultuda talebinden vazgeçtiğini belirtse de daha sonrasında Gürcistan'a Faş, Anakra, Batum sahilleri üzerinden zahire nakli meselesini gündeme getirecekti.[138]

Rusya'nın bu talebi şûrâda da görüşülecekti. Burada Rusya'ya söz konusu nakliyeyi yapması için resmî bir belgenin verilmesinin Gürcistan'da Rus nüfuzunun da onaylanması anlamına geleceğinden bunun verilmesinden kaçınılması yönünde bir karar alınacaktı. Fakat özellikle İtalinski'nin defalarca vurguladığı gibi iki müttefik devletin bu yöndeki "dostane" talebini kabul edilmemesi aynı zamanda söz konusu ittifakın da sorgulanması anlamına gelecekti. İttifak meselesi bu konuda Bâb-ı Âli'nin fikrini öğrenmek isteyen Fonton tarafından da defalarca vurgulanacaktı. Bâb-ı Âli, özellikle Avrupa'da hâlâ belirsizliğin sürdüğü bir

[138] BOA HAT. 1107/44640A ve F. İsmail, a.g.m., s.81-83.

dönemde Rusya ile arasının açılmasını hiç istemezdi. Bu nedenle söz konusu nakliye işinin yapılmasına resmî bir senet verilmeden onay veriliyordu.[139]

İttifak durumunda olan iki devletin nüfuz mücadelesi kısa süre sonra savaşa dönüşecekti. Eflak ve Boğdan üzerindeki güç mücadelesi sonucu başlayan savaş sonrasında Kafkasya da cephelerden biri konumuna gelecekti. Savaş ile birlikte Osmanlı Devleti'nin Rusya karşısında başta Çerkezler olmak üzere yerel kabileler ile bir iş birliğine gitmesine karşılık Rusya da Gürcistan ve Tiflis'i bir askerî üst olarak kullanmaya başlayacaktı. Fakat Rusya 1807'de Ahılkelek ve Poti'ye karşı yaptığı kuşatmalarda başarıya ulaşamadığı gibi bir sonraki yıl da istediğini elde edemeyecekti. Kafkasya'daki askerî operasyonların devamı için Karadeniz kıyısında hakimiyetin öneminin farkında olan Rus makamları, 1807'de Anakra ve Kemhal'i alacak ancak Faş'ı ele geçiremeyecekti. 1809'da yeniden Faş/Poti'yi kuşatan Rusya, bu sefer hedeflerine ulaşarak kaleyi ele geçireceklerdi. Diğer taraftan aynı tarihlerde İran ile de savaşa devam eden Rusya, bu dönemde bir barış veya en azından ateşkes arayışında olsa da istediği şartlarda bir antlaşma ortaya çıkmayacaktı. Buna karşılık Osmanlı ve İran tarafı Rusya karşısında ortak hareket etme kararı alacaktı. Fakat bu birleşik ordu karşısında 1810'da alınan ezici galibiyet Rusya'nın bölgedeki askerî konumunu daha da arttıracaktı. Bu galibiyetle birlikte aynı yıl Sohum da Rusların eline geçecekti. Faş'tan sonra Sohum'u da alan Rusya, bu sayede özellikle Karadeniz'in doğu kıyısında önemli bir pozisyon elde etmiş durumdaydı. Daha sonrasında Ahılkelek ve Ahıska üzerinden askerî operasyonlarını yoğunlaştıran Rusya, 1810'da Ahılkelek'i 1811'de de Ahıska'yı ele geçirecekti. Fakat aynı dönemde Rusya, İmeretya/İmereti/Açıkbaş'da bir isyan ile uğraşmaktaydı. Daha önce karşılıklı bir antlaşma ile Rus hakimiyetine giren Açıkbaş kralı II. Solomon, antlaşmaya aykırı olarak bölgede giderek artan Rus askerî gücünden rahatsız olarak hem Osmanlı Devleti ve İran ile bir iş birliği arayışına girerken hem de Rusya'ya karşı bir isyan başlatmıştı. Fakat bir bakıma Osmanlı hakimiyetine giren II. Solomon'un bu isyanı, Rusya tarafından kısa sürede bastırılmış ve kendisi de Osmanlı topraklarına kaçmak zorunda kalmıştı. Açıkbaş'taki bu duruma karşılık aynı tarihlerde Gürya ise kendi isteği doğrultusunda Rusya hakimiyetine giriyordu. Ortaya çıkan bu durum ile birlikte Rusya, Bükreş görüşmeleri öncesinde Gürcistan

[139] İtalinski'nin bu talebini görüşmek için toplanan mecliste bir bakıma Kafkasya'daki durum yeniden masaya yatırılacaktı. Küçük Kaynarca sonrası bölgede yaşanan değişikliklerle birlikte bölgedeki Rus askerî gücü ve Osmanlı ile İran arasındaki ilişkiler de ele alınacaktı. Rusya'ya resmî bir senedin verilmesinin sakıncalarının yanı sıra bu bölgeye Rusya'nın ulaşımının kolaylaşmasının bölgedeki Rus gücünü arttıracağı ve bu durumun sonrasında da İran'a karşı bir askerî sefer ile sonuçlanabileceği üzerinde durulmaktaydı. Bölgeden İran üzerine bir Rus seferinin yapılması hem bölgedeki güç dengesinin değişmesine neden olabileceği gibi hem de Osmanlı Devleti ile İran arasındaki iyi ilişkilere de zarar verebilirdi. Diğer taraftan İran ile olan dostluk bu maddeye onay verilmemesi için bir bahane olarak da kullanılabilirdi. Meclisteki tartışmalar için bkz. BOA HAT. 1107/44640B.

ve Doğu Karadeniz sahillerindeki birçok önemli kale ve şehri ele geçirmiş durumdaydı. Bu nedenle de savaş öncesinde önemli gördüğü birçok stratejik noktayı şu anda elinde bulundurduğu için bu bölgelerin barış yolu ile Osmanlı Devleti'ne terki konusunda oldukça sert bir tavır takınmaktaydı.[140]

Rusya'nın bölgede savaş ile aldığı yerleri barış masasında bırakmama konusundaki bu sert tutumunun bir benzeri başta Sultan olmak üzere Osmanlı makamları tarafından da sergileniyordu. Bükreş'teki müzakerelerde her iki tarafın da bu konuda geri adım atmaması ve hatta Sultan'ın daha önce kararlaştırılan Seret Nehri'nin iki ülke arasında sınır olması yönündeki kararı kabul etmemesi, görüşmelerin kesilmesi ile sonuçlanmıştı. Osmanlı tarafı görüşmelere S. Canning'i dahil ederek muhatabına söz konusu iddiaları konusunda geri adım attırmayı planlarken Kutuzov da sert bir ültimatom ile karşılık veriyordu. Bu gelişmeleri görüşmek için 9 Şubat 1812'de şeyhülislamlıkta bir meşveret toplanmıştı. Özellikle Rusya'nın Anadolu hududuna dair iddialarını ele alan katılımcılar, daha önce Rusya'nın Faş Nehri'ni sınır olarak talep etmelerine karşılık şimdi bu isteklerini genişlettiğini düşünmekteydi. Rusya şimdi işgal ettiği tüm toprakların kendi sınırları içinde kalmasını talep ediyordu. Bununla birlikte *kendülere teba'iyyet murâd edenler* olarak tanımladığı kabilelerin de St. Petersburg'un himayesi altında kalmasını iddia ediyordu. Meşverete göre Rusya'nın kendisine tabiiyet etmek isteyen kabilelerden kastı *Gürcü tâ'ifesinden başka Abaza ve Çerkes*lerdi. Rusya'nın bu kabileler ile olan ilişkileri üzerinde duran meşveret halihazırda bu kabilelerden birçok kişinin Rus ordusunda görev yaptığını belirtiyordu. Bununla birlikte Rusya'nın Faş Nehri'ne kadar inmesi, Rus ordusunun *dört yüz bin asker-i cedide* sahip olabileceği anlamına geliyordu. Elde edeceği bu güce paralel kendisine tabi olmayan kabilelerin de zor ve cebir ile tabiiyetlerinin sağlanarak tüm bölgede Rus nüfuzunun kurulabileceği tehlikesine dikkat çekiliyordu. Bu konulara dair üç gün süren meşveret sonrasında *sulhun cengden yüz kat fenâ olduğu* yönünde bir karar alınarak Rusya'nın istediği şartlar doğrultusunda imzalanacak barışın aksine savaşın tercih edilmesine karar veriliyordu. Sultan'ın kesin bir karar verilmesine dair yazdığı hatt-ı hümâyun sonrasında meclisin de kesin bir savaş kararı almasına rağmen savaşın imkansızlığı, başta Sultan ve sadrazam olmak üzere bazı devlet adamlarının barışın tercih edilmesine yönelik bir çaba içine girmeleri ile neticelenecekti. Özellikle II. Mahmud, barışın herkes tarafından zaruri olduğunun kabul edilmesini

[140] 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşında Kafkasya cephesi için bkz. Mustafa Aydın, *XIX. Yüzyılda Kafkaslar'da Nüfuz Mücadeleleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2001, s.85-130 ve Serkan Keçeci, *The Grand Strategy of the Russian Empire in the Caucasus against Its Southern Rivals (1821-1833),* Yayınlanmamış Doktora Tezi, The London School of Economics and Political Science, Londra, 2016, s.122-144.

istemekteydi. Fakat Sultan, savaş ve barış konusundaki kararın sadrazam tarafından verilmesi kararını alırken, barış karşılığında Asya hududu konusunda da hâlâ kesin kararlıydı. Barış için gerekirse sınırın Prut Nehri'nden Seret Nehri'ne çekilmesini kabul edebileceğini belirten II. Mahmud, fakat Kafkasya konusunda hiçbir şekilde taviz vermemesi konusunda kararlıydı. Diğer taraftan bu kararın alınmasından kısa bir süre sonra İstanbul, İngiltere ile Rusya arasında barışın yapıldığı haberini öğrenmekteydi.[141]

Bu gelişmelerin yanı sıra söz konusu antlaşmanın imzalanmaması için İstanbul'da bulunan Fransız maslahatgüzarı Latour-Maubourg da faaliyetlerini arttırmaktaydı. 1811'in aksine 1812'nin başında bir Fransız-Rus savaşının kaçınılmazlığı, maslahatgüzarın Bâb-ı Âli'yi ikna girişimlerini arttırdı. Napolyon, temsilcileri aracılığı ile İstanbul'a bir ittifak teklifine kadar ileri giden önerilerde bulunuyordu. Osmanlı toprak bütünlüğünün korunmasının yanı sıra Kırım'ın alınmasına kadar giden bu tekliflere karşılık elçisine ihtiyatlı davranmayı emretmeyi de unutmuyordu. Leh krallığının yeniden kurulmasını taahhüt eden Napolyon, Avusturya ile yaptığı ittifak ile de Osmanlı toprak bütünlüğünün korunacağını kabul ediyordu. Fakat Osmanlı erkânı, Fransa ile bir ittifaka hâlâ soğuk bakıyordu. Fransa ile 1807'de yapılmak istenen ittifakın başarısız olması ve buna karşın Napolyon'un Tilsit'te Rusya ile antlaşarak Bâb-ı Âli'yi tabiri caizse ters köşe yapması, devlet erkânı tarafından hâlâ hatırlanmaktaydı. Bu nedenle Napolyon ile bir ittifak konuşulmaya başlandığında hâlâ hatırlanan bu yaşanmışlık dile getirilmekteydi.[142]

Fransa ile bir ittifakın imkansızlığına paralel Bükreş'teki görüşmelerde de bir ilerleme kaydedilemediği gibi mütareke bozularak Rusya Sistova'yı işgal etmişti. Görüşmelerin

[141] Şani-zade Mehmet 'Ata'ullah Efendi, *a.g.e.*, s.526-530 ve F. İsmail, a.g.m., s.89-91; bu savaş ile bölgede hiç olmadığı kadar nüfuz alanı bulan Rusya, aynı zamanda bu dönemde bölgenin siyasi, coğrafi ve ekonomik durumu hakkında da bilgiler toplayarak raporlar hazırlayacaktı. Hazırlanan bu raporlar aynı zamanda Rusya'nın bölge üzerindeki kısa ve uzun vadeli planlarının yapılması için de büyük bir öneme sahipti. Bu nedenle 1810 tarihinde hazırlanan raporda Karadeniz ile Hazar Denizi arasındaki coğrafyanın ayrıntılı bir anlatımı sunuluyordu. Bölgedeki kabileler ve coğrafi özelliklerin yanı sıra özellikle bölgenin ticari kapasitesi hakkında kapsamlı bilgiler paylaşılmaktaydı. Bununla birlikte bu rapor, bölgenin Rusya'nın siyasi nüfuzu ve özellikle ticari çıkarları için ne gibi bir önemi haiz olduğunu göstermekteydi. Çar'ın emri doğrultusunda W. Broniefsky tarafından hazırlanan bu raporun üzerinde durduğu ve hatta ayrı bir bölüm olarak da ele aldığı konulardan biri Faş Nehri üzerinden yapılan ticaret ve seyr ü seferin ne kadar önemli olduğuydu. Bu doğrultuda W. Broniefsky, bu nehrin bölge için geçmişten o güne kadar ne kadar önemli olduğunu ortaya koyarken aynı zamanda burasının bölge üzerinde kurulmak istenen Rus nüfuzu için de ne kadar önemli olduğunu da gösteriyordu. Ortaya konan bu durum aynı zamanda Rusya'nın bu bölgeye dair Bükreş görüşmelerinde ve sonrasındaki ısrarlarının nedenini de ortaya koymaktaydı. 1810 tarihli olan bu rapor yaklaşık on yıl sonra St. Petersburg'daki İngiliz elçiliği tarafından Londra'ya gönderilecekti. Bölgeye dair ayrıntılı bir haritayı da gönderen elçi Rusya'nın bölgeye dair gelecekteki planlarına dair öngörülerde de bulunuyordu. Bu konuda bkz. NA. FO. 65/122, No:33.

[142] Fransa ile söz konusu ittifak ve Latour-Maubourg'un maslahatgüzarlığı hakkında bkz. NA. FO. 78/77 s.92-95 ve 159-161; F. İsmail, a.g.m., s.91-95 ve Voir P. Coquelle. "Latour-Maubourg, Chargé d'affaires a Constantinople, 1809-1812", *Revue d'histoire Diplomatique*, XIX, 1905, s.572-605; Galib Efendi'nin söz konusu ittifaka dair mektubu hakkında bkz. BOA HAT. 1097/44419.

önündeki en büyük engel ise tarafların Kafkasya konusunda bir türlü geri adım atmamasıydı. Tartışmalı bölgenin stratejik konumunun bölgedeki güç mücadelesi açısından çok önemli olduğunun farkında olan iki ülke de bu konuda geri adım atmak istemiyordu. Bu nedenle Galib Efendi, Asya hududu meselesinin müzakerelerin önündeki en büyük engel olduğunu ve bu konunun çözüme kavuşmadan başka bir meselenin görüşülmesine geçilmeyeceğini muhataplarına açıkça söylüyordu. Görüşmeler bir kez daha Kafkasya sınırı nedeniyle çıkmaza girmişti. Fransa ile savaşın giderek yaklaşmasından ötürü Osmanlı Devleti ile bir an önce barış yapmak isteyen Kutuzov, bu meselenin çözümü için yeni bir teklif getiriyordu. Mart ortasında Osmanlı murahhasları ile yaptığı görüşmede Avrupa'daki sınırın Seret Nehri olmasını, buna karşılık Kafkasya sınırı meselesinin ise sonraya veya tamamen söz konusu edilmeden bırakılmasını teklif ediyordu. Rus hükûmetine göre bahsi geçen yerlerde bulunan halklar kendi iradeleri doğrultusunda Rusya idaresine geçmişti ve Hristiyan prensler tarafından idare edilen yerlerdi. Bu nedenle buraların bırakılamayacağını belirten Kutuzov, söz konusu yerlerin geleceğine dair müzakerenin beş yıl Rus idaresinde kaldıktan sonra yapılması gerektiğini veya hiç söz konusu edilmemesi gerektiğini düşünmekteydi. Fakat Galib Efendi'nin Kafkasya hududu konusunda taviz veremeyeceğini belirtmesi üzerine Kutuzov, bu konuyu yeniden hükûmetine danışma kararı alıyordu. Aynı dönemde de söz konusu barışın sağlanması için İstanbul'da bulunan İsveç elçiliği iyi niyet tekliflerini iletirken Rusya'ya Kafkasya'dan Gürcistan'a ulaşımın sağlanabileceği bir limanın verilmesi ile barışın imzalanabileceğini dile getiriyordu. Fakat İsveç maslahatgüzarı Palin ile yapılan görüşmelerde de Osmanlı makamları Kafkasya konusunda hiçbir taviz vermeyeceğini açık bir şekilde ifade etmekteydi. Diğer taraftan savaşın giderek yaklaşması nedeniyle İstanbul'da temsilcisi bulunan devletler, politikaları doğrultusunda Bâb-ı Âli'yi yönlendirme çabası içine girmişti. Bunların başında gelen Fransa ve Avusturya[143] söz konusu barışa karşı çıkarken S.

[143] Osmanlı-Rusya barışı konusuna en çok ilgi duyan ülkelerin başında Avusturya geliyordu. Rusya'ya karşı Fransa ile ittifakından ziyade St. Petersburg'un Avrupa'da Osmanlı karşısındaki ilerlemesini kendi çıkarları açısından büyük bir tehdit olarak görüyordu. Özellikle Rusya'nın Eflak ve Boğdan'a kalıcı olarak yerleşmesi, Avusturya tarafından kabul edilmesi mümkün olmayan bir durumdu. Bu nedenle Metternich, söz konusu görüşmeler ile yakından ilgilenmekteydi. Bu doğrultuda Viyana'da bulunan Osmanlı maslahatgüzarı ile görüşerek, müzakereler hakkında bilgi almak istiyordu. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/77 s.8-11; Metternich sadece müzakereler hakkında bilgi almak istemiyor aynı zamanda Fransa-Rusya ilişkileri hakkında da Osmanlı maslahatgüzarını bilgilendiriyordu. 28 Nisan 1812'de yapılan görüşmede mahremane bir şekilde Napolyon'un Paris'ten hareket ettiği bilgisini vermekteydi. Yakın zamanda Rus Çar'ının da St. Petersburg'dan hareketi ve Avusturya kralı ile Napolyon'un buluşacağı havadisleri konuşulan diğer konulardı. Metternich, Napolyon'un Paris'ten hareketi haberinin Osmanlı murahhasına konsolosu aracılığı ile ileteceğini belirtiyordu. Yanko'nun da bu bilgileri Osmanlı murahhası ile paylaşmak isteği ise Metternich tarafından *bu ifâdâtımı Fransız elçisinden gayrısına söylemeyin* denilerek bu şart ile kabul ediyordu. Bu doğrultuda Fransız elçisi ile görüşen Yanko Bey, bu havadisin doğruluğunu teyit ettikten sonra devletine iletiyordu. Diğer taraftan Metternich savaşın kaçınılmazlığı üzerinde durmaktaydı. Bu açıdan bakıldığında Avusturya başvekili, bir taraftan Avrupa'da

Canning ise Bâb-ı Âli'yi ikna etmek için yoğun bir mesai harcıyordu. Buna karşılık Fransa ve Avusturya, Rusya ile bir savaşın kaçınılmazlığına dair beyanatlarda bulunuyordu. Bu doğrultuda Fransız maslahatgüzarı ile yapılan görüşmede, Fransız temsilci, bu konu üzerinde durarak Osmanlı Devleti'nin Rusya ile barış yapmaması gerektiğini ifade ediyordu.[144] Bu şartlar altında sadrazam, Rusya'ya Kafkasya'dan bir liman verilmesi karşılığında diğer bölgelerin geri alınabileceğini düşünmeye başlamıştı. Bu nedenle Osmanlı heyeti, yeniden görüşmelere başlama girişimlerinde bulunmasına rağmen Rusya heyetinin Kafkasya konusundaki iddialarından geri adım atmama kararı, bu girişimi de boşa çıkarmıştı.[145]

Yaşanan bu gelişmelerden sonra barış ihtimalinin daha da azalması sonrasında Bâb-ı Âli, barış konusunda en fazla çaba gösteren ülkelerin başında gelen İngiltere'nin dostluğunu kaybetmek istemiyordu. Rusya ile kısa bir zaman önce barış yaptığı öğrenilen Londra hükûmetinin St. Petersburg'un yanında saf tutması kesinlikle arzulanmayan bir durumdu. Bu nedenle 7 Mart'ta Londra'ya yazan Kaymakam Ahmet Şakir, yaşanan olayların bir değerlendirmesini yapıyordu. Savaşın sebepleri üzerinde duran kaymakam, söz konusu savaşın Rusya tarafından çıkarıldığının her kesimin malumu olduğunu belirtiyordu. Bunun yanında Rusya'nın Osmanlı topraklarına karşı tecavüzleri sonucu Bâb-ı Âli'nin savaş kararı aldığını hatırlatmaktaydı. Bu nedenle Rusya'nın *kaide-i düvel ve hukuk-ı milele* aykırı hareket ettiğinden bahisle kaymakam, Rusya'nın barışa taraftar olmadığından şikâyet ediyordu. Her ne kadar Rusya barış görüşmeleri için murahhas göndermiş olsa da Osmanlı Devleti'nden kabulü mümkün olmayan taleplerde bulunmaktaydı. Bununla birlikte bu kabul edilemeyecek tekliflerindeki ısrarı, aynı zamanda bu barışın önündeki en büyük engeldi. Rusya tarafından öne sürülen bu kabul edilmez şartlar karşısında ise Bâb-ı Âli'nin savaşa devam etmekten başka bir çaresi yoktu. Bu nedenle bu savaşın da sorumlusu Rusya idi. Barışın sağlanması için S. Canning ile de birlikte çalışıldığın altını çizerek bu anlattıklarına İngiltere elçisini de şahit göstermekteydi.[146] Bâb-ı Âli'nin Londra'ya karşı olan bu olumlu tavrının bir benzeri de

---

savaşın yakın olduğunu ima ederek Bükreş'teki müzakereleri engelleme çabası içindeyken diğer taraftan da bu amaç için Fransa elçiliği ile birlikte hareket ediyordu. Bu konuda bkz. BOA HAT. 956/41015.

[144] Bu teklifler konusunda bkz. Vernon J. Puryear, *Napoleon and the Dardanelles*, University of California Press, Berkeley-Los Angeles, 1951, s.393 ve Fransız maslahatgüzarı ile yapılan mükaleme için bkz. BOA TS.MA.e 440/40

[145] Söz konusu dönemdeki müzakereler için bkz. F. İsmail, a.g.m., s.95-100 ve NA. FO. 78/77 s.134-149; Topkapı Sarayı Arşivinde bulunan bir belge sadrazamın bu maddeler konusundaki kararlarını îfâ ediyordu. Tarihsiz olan bu belgede sadrazam, Anadolu hududunun savaş öncesi haline geri dönülmesini isterken buna karşılık Rusya için bir iskelenin tahsis edilebileceği ve nakliyata izin verilebileceğini belirtiliyordu. Bu konuda bkz. BOA TS.MA.e 447/14.

[146] S. Canning kaymakamın mektubunun da yer aldığı bu raporunda İstanbul'daki Fransız misyonunun faaliyetlerinden de ayrıntısı ile bahsetmekteydi. Özellikle reisülküttabın Fransız misyonunun görüşme taleplerine

İstanbul'da bulunan elçisi tarafından sergileniyordu. S. Canning, Osmanlı makamları ile yaptığı birçok görüşmede, hükûmetinin Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını savunmaktan vazgeçmeyeceğini belirtecekti.[147]

Bâb-ı Âli'nin bir bakıma Rusya'nın sert tavrından şikayetçi olduğu bu durumdan sonra yaşanan gelişmeler görüşmelerde olumlu bir süreci başlatacaktı. Fransa-Rusya savaşının kaçınılmazlığı, Rus hükûmetinin Mayıs başında bazı taleplerinde geri adım atmasına neden olacaktı. Bu durum aynı zamanda görüşmelerde mesafe katedilmesine de zemin hazırlayacaktı. Kafkasya konusundaki kesin tutumundan vazgeçen Rus heyeti, ilk olarak Mingrelistan sahilinin kendilerine verilmesini talep ediyordu. Fakat bu talep de Osmanlı heyeti tarafından kabul edilmedi. Bu durum karşısında bu talebinden de vazgeçen Rusya, Anakra ile Kemhal arasındaki bölgeyi kullanma hakkı talebinde bulunacaktı.[148] Diğer taraftan Avrupa hududu konusunda ise Prut ve Tuna nehirlerinin sol tarafında kalan arazinin ve Tuna boğazlarından Kili Boğazı'nın tamamen kendilerine verilmesini istiyordu. Buna karşılık ise masaya Sulina Boğazı'nın ortak idaresi önerisini getiriyordu. Fakat sadrazam, Kafkasya konusunda hâlâ kesin tavrını koruyordu. Asya hududu konusunda savaştan önceki duruma dönülmesini isteyen Laz Ahmed Paşa, buna karşılık Rusya'nın Avrupa'daki bazı taleplerinden vazgeçmesi karşılığında bazı düzenlemelerin yapılabileceğini belirtiyordu. Rusya'nın talep ettiği ve Tuna'nın sol tarafında bulunan Kili ve İsmail kalelerinin Osmanlıda kalması karşılığında Rusya'ya Kemhal limanını kullanma hakkı verilebilirdi. Sadrazamın bu kararının alındığı aynı tarihlerde İstanbul'dan gelen bir an önce barış yapılması emri, Osmanlı heyetinin Rus taleplerine daha olumlu yaklaşması ile neticelenecekti. İstanbul'da Fransa-Rusya arasında yakınlaşmanın olduğuna dair haberlerin dolaşması bu kararın ardındaki en temel nedendi.[149] Her ne kadar sadrazam bu haberlerin gerçek olmadığının bilincinde olsa da kendisine gelen bu emri uygulamak zorundaydı. Bu nedenle daha önceki taleplerinde bir tadile giden sadrazam, Kemhal limanının kullanımına karşılık Kili ve İsmail kalelerinin iadesini istemekten vazgeçerken sadece istihkamların yıkılmasını istiyordu. Fakat hâlâ Rus heyetinin Sulina

---

karşı çıktığını ve kendisi ile yakın bir ilişki içinde olduğunu belirtmekteydi. S. Canning'in bu dönemdeki gelişmelere dair yazışmaları ve kaymakamın mektubunun orijinali için bkz. NA. FO. 78/77 s.96-100.

[147] Bu konuda NA. FO. 78/77 s.130-131.

[148] 10 Mayıs 1812 tarihinde Galib Efendi'ye gönderilen şifreli talimatnamede kabul edilebilecek şartlar ve bu şartlar konusunda ısrarcı olunması halinde verilebilecek tavizler üzerinde ayrıntısı ile durulmuştu. Sadrazam tarafından gönderilen bu talimatta, Kafkasya sınırının kesinlikle savaş öncesi duruma döndürülmesi istenmekte ve buna karşılık Rusların taleplerinde ısrarcı olması halinde *nakl-i levazım için Rusya tarafından kullanılmak üzere iskele tahsis* edilmesine ve talep ettikleri sevkiyatların yapılmasına izin verilebileceği belirtiliyordu. Söz konusu tahrirat için bkz. BOA TS.MA.e 440/5.

[149] Bu dönemde İstanbul'un diplomatik mahfillerinde dolaşan haberler konusunda bkz. NA. FO. 78/77 s.101-113.

Boğazı'nın ortak idaresi fikrine karşı çıkması gerektiğini düşünmekteydi. Bu teklifler karşılığında Kutuzov, Prut sınırını ve Kemhal ile Anakra arasındaki arazinin kullanımını kabul ederken bunun karşılığında Osmanlıların ittifaka razı olmasını isteyecekti. Fakat Rus heyetinin iddialarında ısrarcı olmayıp görüşmeleri hızlandırmaları, 17 Mayıs'ta bir ön barışın imzalanması ile neticelendi. Ön barışın ilk maddesine göre iki ülke arasındaki Avrupa hududu, Boğdan'dan Tuna Nehri'ne bağlandığı yere kadar Prut Nehri ve oradan sonra Tuna Nehri olacaktı. Tuna Nehri boğazlarından olan Kili Boğazı hem sınır hem de iki ülke arasında ortak olarak kullanılacaktı. Bununla birlikte gizli madde ile Rusya, İsmail ve Kili kalelerini yıkmayı kabul ediyordu. Kafkasya hududu konusunda ise taraflar savaş öncesi duruma dönülmesi konusunda anlaşmışlardı. Fakat taraflar arasındaki gizli madde ile Rusya'ya Anakra ve Kemhal arasındaki araziyi kullanma hakkı tanınıyordu. Sırplar cizye ödeyen reaya statüsünde tanımlanırken silahsızlandırılması kabul ediliyordu. Sırbistan'da yeni yapılan istihkamlar yıkılırken eskileri Osmanlı Devleti'ne iade edilerek bölge yeniden Osmanlı himayesi altına girecekti. Fakat Bâb-ı Âli, Sırplara müsamahalı davranmayı kabul ediyordu.[150]

Bükreş'te bu gelişmeler yaşanırken Paris'te Fransa dışişleri, Osmanlı temsilcisi ile yaptığı görüşmede bir iş birliği imasında bulunuyordu. Mayıs'ın hemen başında Paris'te bulunan Osmanlı sefareti tercümanı ile bir görüşme gerçekleştiren Fransız dışişleri bakanı, ilk olarak Napolyon'un Paris'ten hareket edeceğini ifade etmekteydi. Daha sonrasında ise Fransız ordusunun durumu hakkında ayrıntısı ile sefaret tercümanını bilgilendiren bakan, imparatorunun komutasının altında yaklaşık dört yüz bin miktarında askerler olduğunu ifade ediyordu. Bu ordunun Mayıs ortasında hedeflerinde bulunacağını ifade ettikten sonra ise *Devlet-i 'Aliyye dahi Rusyalu ile muharebesini* sınırlandırdığından dem vurmaktaydı. *Bütün Avrupa Moskovlu aleyhinedir* diyerek Avrupa'daki durumu ele alan nazır, sonrasında ise bu durumun Osmanlı Devleti için büyük bir fırsat olduğunu belirtiyordu. Osmanlı Devleti'nin bu fırsattan istifade Rusya aleyhine yeniden harekete geçmesi gerektiğini belirtip üstelik Osmanlı sınırında bulunan Rus ordusunun bir kısmının geri çekildiğini ve bu geri çekilmenin de devam edeceğini ifade ediyordu. St. Petersburg'da bulunan Fransız elçiliği aracılığı ile öğrendiği bu bilgileri sefaret tercümanına aktararak bu şekilde Osmanlı Devleti'ni Rusya aleyhine hareket etmeye teşvik ediyordu. Fakat Fransa'nın Osmanlı'nın yararına attığı bu adımlara karşılık daha önce İstanbul'a bir kurye göndermesine rağmen Bâb-ı Âli'den beklediği yanıtı

[150] Söz konusu müzakereler hakkında bkz. F. İsmail, a.g.m., s.100 ve Alexander Bitis, *Russia and the Eastern Question: Army, Government and Society*, 1815-1833, British Academy, Londra, 2006, s.30-31; diğer taraftan bu müsamahanın tam olarak neleri kapladığı kesin değildi. Bu durum gelecekte bu konuda tarafların yeri sorunlar yaşamasına da neden olacaktı.

alamamıştı. Bununla birlikte İstanbul'a yeni bir elçi göndermeyi de düşündüklerini ifade ederek iki ülke arasındaki ilişkileri daha da ileri bir boyuta taşımak niyetlerinde olduğunu belirtiyordu.[151]

Paris'te yaşanan bu gelişmelere rağmen Bükreş'te bir ön barış imzalanmıştı. Bu ön barışın imzalanmasından bir gün sonra Çar I. Aleksandr tarafından özel olarak görevlendirilen Çiçakof bölgeye gelmişti. Çiçakof özellikle Osmanlı Devleti ile bir ittifakın yapılması meselesi üzerinde duruyordu. Bükreş Antlaşması'ndan memnun olmayan Çar'ın da yegâne amaçlarından birisi buydu. Çiçakof'a yazdığı mektupta bir taraftan Kutuzov'un imzaladığı metinden duyduğu memnuniyetsizliği ifade ederken diğer taraftan da istenip de elde edilemeyen taleplerin telafisi için bir ittifakın yapılması gerektiğini düşünmekteydi. Bu ittifak hem anlaşmanın olumsuzluğunu ortadan kaldıracak hem de Napolyon karşısında ellerini güçlendirecekti.[152]

Bu ittifaka büyük önem veren Çar I. Aleksandr, bunun için gerekirse askerî müdahaleyi bile düşünmekteydi. Diğer taraftan Çiçakof, bu ittifak karşılığında Bâb-ı Âli'ye Dubrovnik ve Yedi Adalar'ın verilmesini teklif ediyordu.[153] Bu gelişmelere paralel müzakerelerde de hızlı bir ilerleme kaydedilecekti. Bu doğrultuda müzakereler 28 Mayıs 1812'de on altı açık ve iki de gizli maddeden oluşan Bükreş Antlaşması ile neticelendi. Taraflar arasında en tartışmalı konuların başında gelen Anadolu ve Avrupa sınırlarının daha önce imzalanan ön barış ile belirlenmiş olması, barışın kısa bir süre içinde imzalanması ile sonuçlanmıştı. Bu kapsamda ortaya çıkan Bükreş Antlaşması'nın bu iki konuya dair maddeleri de ön barış antlaşması ile aynı kalıyordu. Fakat son metin ortaya çıkmadan Rusya

[151] Sefaret tercümanı bu bilgileri içeren evrakında ayrıca Fransız basınında Osmanlı Devleti'ne dair haberlere de yer veriyordu. Bu doğrultuda İngiltere'nin büyük bir donanma ile Akdeniz Boğazı'ndan geçtiğini ve bu donanmanın İstanbul önlerine geldiğini yazıyordu. Bu donanmanın amacı 1807'de olduğu gibi Osmanlı Devleti'nin Rusya ile bir barışa zorlanmasıydı. Bu yazılanlar aynı zamanda barış görüşmelerinin Osmanlı Devleti'nin rızasından ziyade İngiltere'nin zorlamasının sonucu olduğunu göstermek için kaleme alınmış olabilirdi. Bu konuda bkz. BOA HAT. 956/40987.

[152] Çar'ın söz konusu mektubu için bkz. Sergey Goryanof*, Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi*, çev. Macar İskender-Ali Reşad, haz. Ali Ahmetbeyoğlu-İshak Keskin, Ötüken Yay., İstanbul, 2006, s.75-76.

[153] Fransız-Rus savaşının giderek yaklaştığı bu dönemde Rusya'nın ittifak teklifleri konusundaki ısrarının bir benzeri de Fransa'dan geliyordu. Paris, Latour-Maubourg aracılığı ile bu konudaki faaliyetlerini hızlandırmıştı. Fakat geçmiş tecrübelerle birlikte Fransa'nın müttefiki Avusturya ordusunun Osmanlı sınırındaki tehlikeli pozisyonuna karşılık Kutuzov'un Napolyon'un gerçek niyetlerine dair Galib Efendi'ye verdiği bilgiler, Osmanlı tarafının Fransa ittifakına dair duruşunun kesinleşmesine katkı sağlamıştı. Kutuzov, birkaç hafta önce Galib Efendi'ye Napolyon'dan I. Aleksandr'a gelen mektubu vermişti. Napolyon bu mektubunda Rus Çar'ına Osmanlı Devleti'ni paylaşmayı teklif ediyordu. Napolyon'un bu tavrına karşılık Bâb-ı Âli, Paris'i de karşısına almak istemiyordu. Fransa'nın ittifak görüşmeleri ve iki ülke arasındaki dostluğun devamı için Paris'e bir elçi atanması talebini geri çevirmek istemeyen İstanbul, Latour-Maubourg'e Paris'e bir elçinin atanabileceğini belirtse de bunun kim olduğu konusunda bir bilgi paylaşılmıyordu. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/77 s.170-172 ve Galib Efendi'nin bu konudaki görüşleri hakkında bkz. BOA HAT. 966/41293.

ile olası bir ittifakın dile gelmesi ve Kafkasya hududuna dair ön barış metnindeki gizli madde ile Rusya'ya Anakra ve Kemhal arasındaki araziyi kullanma hakkı verilmesi, başta Sultan II. Mahmud olmak üzere İstanbul tarafından tepki ile karşılanmıştı. İttifakın ortaya çıkaracağı tehlikeli durumun farkında olan İstanbul, bu nedenle bu konuda temsilcilerini eleştirmekteydi. İstanbul'un bu düşüncelerinin sadrazama iletildiği metinde özellikle ittifaka karşı dile getirilen düşünceler aktarılıyordu. Rusya ile olası bir ittifakın olması durumunda Fransa ile Avusturya ve hatta Prusya arasında yapılan ittifak tarafından Osmanlı Devleti'ne karşı olası bir saldırı ihtimali üzerinde durarak Rusya karşısında bile dayanamayan Osmanlı ordusunun bunlara karşı tek başına nasıl mücadele edeceğini soruyordu. İstanbul'un üzerinde durduğu diğer bir konu ise Kafkasya idi. Başta Sultan olmak üzere Kafkasya'da olası bir toprak kaybı konusunda çok sert bir tavır alan İstanbul, bu nedenle Rusya'ya bölgede nüfuz kazandıracak gizli maddeye karşı çıkıyordu. Rusya'nın bölgedeki limanları kullanma amacının askerî mühimmat taşımak olduğunun açık bir şekilde belli olduğu düşünüldüğünden bu maddenin bölgedeki Rus nüfuzunu arttıracağı üzerinde durmaktaydı. Rusya'nın öteden beri Gürcistan, İran, Abhazlar ve Çerkezler üzerinde egemenlik kurmak istediğinden hareketle bu hakkın sonrasında Rusya'nın bu amacına hizmet ederek bölgede bir Rus nüfuzunun kurulmasına zemin hazırlayacağına dikkat çekiliyordu. Fakat bu değerlendirmeler sadrazama antlaşmaya son hali verildiği gün ulaştığından bu eleştirirler gölgesinde Bükreş Antlaşması imzalanıyordu.[154]

Bükreş'te barış antlaşması bu şartlar altında imzalanmış olsa da müzakerelerde iki tarafın da üzerinde en çok ısrar ettiği konulara dair İstanbul'un eleştirileri devam etmekteydi. Antlaşmanın tamamlandığından habersiz olan Bâb-ı Âli, ön barış metni doğrultusunda yeni kararlar alıyordu. Başta Sultan olmak üzere İstanbul, özellikle Kafkasya hududunda Rusya'ya verilen yeni haklardan çok rahatsızdı. II. Mahmud, Rusya ile olası bir ittifak kelamının ortadan kaldırılmasının en uygun karar olacağını belirtmesinin yanı sıra Kafkasya

[154] Söz konusu eleştiriler hakkında bkz. BOA HAT. 966/41286A ve F. İsmail, a.g.m., s.100-106. Diğer taraftan aynı dönemde konuşulan başka bir ittifak da söz konusuydu. Rusya karşısında Napolyon'un baskıları sonucunda ortaya çıkan Fransa-Avusturya-Prusya ittifakı bazı kesimler tarafından Rusya karşısında başka bir ihtimal olarak görülmekteydi. Bu ittifak konularını değerlendiren bir metinde Rusya ile olası bir ittifak, *şu ittifak lakırtısının ortadan kaldırılması farz mesâbesinden olub Moskovluya red ile cevap verilmekten ise hüsn-i sözle define teşebbüs* olunması isteniyordu. Diğer taraftan Avusturya-Fransa-Prusya ile Osmanlı toprak bütünlüğünü koruma altına alacak bir ittifak da söz konusu olabilirdi. Bununla birlikte bu ittifakın ve dedikodularının Rusya karşısında kullanılabileceği de düşünülmekteydi. Bu konu, müzakerelerde zaman kazanılması için kullanılabileceği gibi bunun Rusya'nın taleplerinde geri adım atmasına da neden olabileceği vurgulanmaktaydı. Diğer taraftan bu meselenin İngiltere elçiliği tarafında bilinmemesi de söz konusu olamazdı. Bu nedenle İngiltere elçiliğinin de devreye girmesi, Bâb-ı Âli açısından olumlu sonuçlar doğurabilirdi. Bu konuda bkz. BOA HAT. 966/41286; Galib Efendi'ye ön barış metni imzalanmadan önce gönderilen bir tahriratta da *ittifak lakırtısının* kesinlikle ortadan kaldırılmadı istenmekteydi. Bu konuda bkz. BOA TS.MA.e 440/5.

konusundaki kararın da Osmanlı Devleti için gelecekte tehlikeler doğuracağını belirtiyordu. Bu kararın değiştirilmesi için başta İngiltere elçisinin devreye sokulması olmak üzere yeni önlemler alınarak bu madde de bir değişikliğin yapılması gerektiğini düşünüyordu. Hatta Sultan, Rusya'nın bu konuda geri adım atması için S. Canning ile iletişime geçilmesini istiyordu. Rusya'nın Kafkasya sınırına dair öne sürdüğü taleplerin kabul edilmesinin mümkün olmadığını belirten II. Mahmud, Asya hududu konusunda savaş öncesi duruma dönülmesi gerektiğini ifade ediyordu.[155] Sultan'ın Kafkasya konusundaki bu sert tavrını ihtiva eden habere karşılık sadrazam ise yeni emirleri uygulamak yerine Bükreş Antlaşması'nın eleştirilen maddelerini savunmaktaydı. Daha önce kendisine verilen, bir an önce barış yapılması talimatı doğrultusunda hareket ettiğini belirten Laz Ahmed Paşa, Rusya'nın Osmanlı Devleti ile barış yapmak için bir ittifaka razı olmasını şart koştuğunu belirtiyordu. Diğer taraftan Rusya'nın Kafkasya'da işgal ettiği yerlerden vazgeçme ve Avrupa'daki yeni sınırın kabulü için Kemhal ve Faş Nehri'ni kullanma hakkını yegâne şart koştuğunu hatırlatıyordu. Sadrazam açısından Rusya'ya gelecekte Bâb-ı Âli'nin uygun olduğu vakitte ittifak yapma vaadi ve Kemhal ile Faş üzerinden nakliyat yapma izninin verilmesi, elde edilenler karşılığında o kadar da büyük bir fedakârlık sayılmazdı. Diğer taraftan halihazırda Osmanlı Devleti'nin savaşa devam edecek askerî ve mali gücü yoktu. Bu nedenle barış, içinde bulunulan durum açısından elzem bir şeydi. Her ne kadar sadrazam tarafından büyük fedakârlık olarak görülmeyen Kafkasya'da oluşan bu yeni durum, St. Petersburg'un uzun zamandır üzerinde çalıştığı bir meseleydi. Rusya açısından Kafkasya'daki nüfuzunu korumak ve genişletmek için bölgeye daha hızlı ve kolay askerî nakliyat yapma hakkının elde edilmesi, bölge üzerindeki nüfuz mücadelesi için kazanılmış önemli bir haktı.[156]

İstanbul'un bu eleştirileri ve padişahın değişiklik yapılmasına yönelik emirleri gölgesinde Bükreş'te imzalanan bu antlaşma metni İstanbul'a onay[157] için ulaştıktan sonra da eleştiriler devam etmekteydi. Antlaşmayı değerlendirmek için toplanan meclis, özellikle tartışmalı maddeler ve ortaya çıkarabileceği sorunlar üzerinde durmaktaydı. *Kabulünde*

[155] II. Mahmud'un Kafkasya hududu konusundaki kararlılığı üzerinde duran S. Canning, aynı zamanda bu meselenin barışın önündeki en büyük engel olduğunu belirtiyordu. Rusya'nın Asya hududu konusundaki iddialarından vazgeçmesi durumunda diğer konular üzerinde mutabakatın sağlanabileceğini ve Bâb-ı Âli'nin diğer maddeleri kabul edebileceğini belirtiyordu. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/77 s.162.

[156] Sadrazamın bu konudaki görüşleri için bkz. F. İsmail, a.g.m., s.106-107 ve BOA HAT. 1093/44367.

[157] Söz konusu antlaşmanın on altıncı ve son maddesine göre antlaşma iki hükümdar tarafından kendi hat ve imzaları ile resmen ve alenen onaylanıp bu tasdiknamelerin antlaşmanın imzalanmasından sonra dört hafta içinde hatta mümkün ise daha erken antlaşmanın imzalandığı mahalde karşılıklı olarak mübadele olunması gerekmekteydi. Fakat bu süreç tartışmalı maddeler nedeni ile farklı bir sürece evrilecekti. Söz konusu madde için bkz. N. Erim, *a.g.e.*, s.254 ve M. İlkin Erkutun, *Mevridü'l-Uhûd, 1812 Bükreş Andlaşması ile İlgili Galib Paşa Evrakı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1997, s.102.

tereddüd olunan Sırplu maddesiyle Anadolu maddesi olmağla bu maddelerin sonrasında savaşa kadar gidecek sorunlara vesile olacağı vurgulanıyordu. Sırplara tanınan hakların Rusya tarafından Memleketeyn'e verilenler ile bir tutularak aynı muamelenin yapılmak isteneceği düşünülmekteydi. Bu nedenle Rusya'nın voyvoda atamak istemesinin yanı sıra Sırpların da Eflak ve Boğdan halkı gibi olmadığından, kısa sürede nüfuzlarını genişletecekleri ve yeni durumun ortadan kaldırılması için de yeni bir savaşın gerekeceği belirtiliyordu. Diğer taraftan Kafkasya'ya dair madde ise Rusya tarafından suiistimale müsaitti. Rusya'nın bu maddeyi genişletmek isteyeceğini belirten meclis, bunun sonucunda bölgede yeni sorunların ortaya çıkabileceğini düşünmekteydi. İleride yaşanması muhtemel bu sorunların önüne geçmek için her ne kadar daha önce hatt-ı hümâyun yazılmış olsa da *şimdiden çaresine bakılmak için bu hususlar ordu-yı hümâyuna* yeniden yazılmalıydı. Diğer taraftan *İran ve İngiltere devletleri dahi Anadolu maddesinde tereddüd eylediklerine binaen* bu maddede de değişikliğin yapılması için faaliyetlerde bulunulmalıydı. Her ne kadar İngiltere elçisi bu konuda Rus makamları ile iletişime geçse de[158] ordu-yı hümâyun da bu konuda çaba harcamalıydı. Bu nedenle beş-altı farklı onaylı nüsha kaleme alınarak gönderilmesine karar verildi. Sadrazam hangisini kabul ettirir ise o nüshanın onaylanması ile bu konudaki sorunların giderilmesi planlanmıştı.[159]

Şûrânın bu kararlarına paralel Sultan II. Mahmud da bahsi geçen endişeleri paylaşmaktaydı. Sırp ve Kafkasya'ya dair maddelerin ileride iki ülke arasında sorunlara neden olacağını ve hatta savaşa bile yol açabileceğini düşünen padişah, bu nedenle Sırplara dair sekizince madde ile ikinci gizli maddede değişiklik yapılmasına yönelik Galib Efendi'nin çaba göstermesini istemekteydi. İkinci gizli maddenin kaldırılması durumunda buna dair yeni bir madde kaleme alınıyordu. Bâb-ı Âli, bu madde ile Rusya'nın Kafkasya sahilindeki kullanım haklarını kaldırılarak bu konunun daha sonra müzakere edilmesini istiyordu ve bu yeni madde ile bu durumun sağlanması amaçlanmaktaydı. Sırplı meselesinde ise antlaşma ile onlara verilen yeni haklarda bazı düzenlemelere gidiliyordu. Fakat sadrazam, İstanbul ile aynı fikirde değildi. Daha önce de bu eleştirilere karşı belirttiği gibi Rusya'nın barışı kabul

[158] 12 Haziran 1812 tarihli bir belgede Kafkasya'ya dair maddeye *İngülterelü dahi* razı olmadığı vurgulanmakta ve özellikle *İngiltere elçisi İranlu ittifakı* sebebiyle bu maddeyi kabul etmek istemediği belirtilmekteydi. Bu doğrultuda elçinin *Rusyaluya mektup* yazacağı ve bu mektupların Galib Efendi'ye de iletileceği belirtilmekteydi. Bu konuda bkz. BOA HAT. 965/41273 ve 965/41280.

[159] Söz konusu mecliste ayrıca İstanbul'da Rusya makamları ile yaşanacak diyaloglar üzerinde de duruluyordu. İstanbul'a gelen bazı Rus memurları ile yapılacak görüşmelerin Fransa tarafından şüphe ile karşılanacağı belirtilirken bunun önüne geçilmesi düşünülmekteydi. Bu şekilde Fransa'nın Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bir ittifakın yapıldığına dair şüpheleri de giderilmiş olacaktı. Söz konusu meclis ve tartışmalar hakkında bkz. BOA HAT. 1006/42233 ve F. İsmail, a.g.m., s.107-108; başka bir mecliste Rusya'nın olası itirazları karşısında takınılacak tutumlar hakkında bkz. BOA HAT. 1006/42227.

etmesinin bu maddeler sayesinde olduğunu düşündüğünden antlaşmanın bu şekilde onaylanması gerektiğini düşünüyordu. Her ne kadar ilk başta Galib Efendi'ye bu konuda talimat gönderse de daha sonra sadece açık maddelerin onaylanması ve gizli maddelerin onaylanmaması yönünde bir emir göndermişti. Diğer taraftan sadrazam bu iki maddede yeni bir düzenlemenin yapılmasına çalışıyordu. Bu doğrultuda İtalinski ile görüşürken sonrasında ise Çiçakof'a yazıyordu. Fakat o, herhangi bir değişikliğe razı olmayacağını belirtmekteydi. Rusya'nın uzun zamandır elde etmeye uğraştığı bir haktan kolayca vazgeçmeyeceği aşikardı.[160]

Bâb-ı Âli bu maddelerin değiştirilmesi için bir taraftan Rusya temsilcileri ile görüşürken diğer taraftan da bu konuda elini güçlendirmek için S. Canning'in yardımına başvuruyordu. Ayrıca ittifak konusunda her iki kesim de S. Canning seçeneğini gündemlerine alıyorlardı. 5 Haziran'da reis efendi/vekili[161] ile yaptığı görüşmede bu konular ele alınmıştı. Osmanlı Devleti'nin barış tamamlanmadan önce sorunlu olarak gördüğü maddelerin metinden kaldırılmasının istendiği belirtiliyordu. Bu konuda Rus makamlarına yazılması kendinden istenen S. Canning, Bâb-ı Âli'nin Fransa ile yakınlaşma ihtimalini dikkate alarak bu konuda adım atma kararı alıyordu. Özellikle reis efendinin/vekilinin[162] tutum ve davranışları bu

[160] Osmanlı Devleti'nin bu konudaki girişimleri hakkında bkz. F. İsmail, a.g.m., s.108-110.

[161] Bu dönemde savaş söz konusu olduğu için başta sadrazam olmak üzere önde gelen birçok devlet adamı ordu karargahında bulunmaktaydı. Bu nedenle İstanbul'da onların adına görevlerini îfâ edecek vekilleri görev yapıyordu. Bu doğrultuda reisülküttap adına reisülküttap vekili bu görevi başkentte yürütmekteydi. Her ne kadar Osmanlı makamları tarafından kaleme alınan belgelerde bu ayrıma dikkat edilse de İngiliz elçiliği tarafından üretilen belgelerde bu ayrıma çok fazla dikkat edilmediği görülmektedir. Bu nedenle söz konusu tabir, bu çalışma özelinde kullanılan belgelerde geçtiği şekilde yer almaktadır. Diğer taraftan zaman zaman reis efendi/vekili tabiri de kullanarak da bu duruma dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

[162] S. Canning ve R. Liston'un kaleminden çıkan birçok raporda özellikle reisülküttap ile yaptığı görüşmeler ve ona dair yazdığı cümlelerde bir isim zikretmemektedirler. Genel olarak "Reis Effendi" tabirini kullanmışlardır. Bu nedenle yazdıkları dönemde reisülküttaplık görevini kimin îfâ ettiği bilgisine ulaşılamamaktadır. Fakat söz konusu dönemde reisülküttaplık görevinde bir değişiklik yaşanmış ve Küçük Arif Mehmet Efendi bu göreve atanmıştır. Bazı kaynaklar 1811'in ortasında bu göre atanan Arif Efendi'nin bu görevi takriben iki sene yedi ay sürdürerek 1814'ün ocağında bu görevden alınarak yerine Mehmed Said Galib Efendi'nin atandığını belirtse de bu bilginin doğru olmadığı anlaşılmaktadır. Bu konuda bkz. İsmail Hakkı Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, cilt: V, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1972, s.354; fakat Danişmend tarafından verilen bu bilgiye rağmen bazı kaynaklar Mehmet Arif Efendi'nin daha önce görevden alındığı bilgisini vermektedir. *Halîfetü'r-rüesâ* adlı eserde ise ordu-yı hümâyun Edirne'ye geldikten sonra azledilerek İstanbul'a irsal edildiği kaydı yer almaktadır. Bu konuda bkz. Ahmed Resmî, *Halîfetü'r-rüesâ*, Takvîmhâne-i Âmire, İstanbul, 1269, s.177-179, (TTK Kütüphanesi, Yer Numarası, A.I/2538) Buna paralel Mehmet Süreyya, Sicill-i Osmanî adlı eserde Ekim 1813'te görevden alındığını belirtmektedir. Bu konuda bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani,* yay. haz. Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman, cilt: I, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1996, s.313; fakat BOA'da bulunan ve Hicri 18.04.1228 (20 Nisan 1813) tarihli bir belgede ise Mehmet Arif Efendi'nin azledilerek yerine Hüseyin Hüsnü Beyin getirildiği belirtilmektedir. Sadrazam tarafından yapılan bu atama ise II. Mahmud tarafından *manzurum olmuştur azli icabet olmuş riyasetin pek erbabı değil idi* yazılarak onaylanmıştır. Bu konuda bkz. BOA HAT. 478/23386; Hicri 17.04.1228 tarihli başla bir belgede ise Divan-ı Hümâyun Reisülküttabı Hüseyin Hüsnü Efendi'ye ilaveten başmuhasebe vekaleti tevcih olunduğu bilgisi paylaşılmaktadır. Bu konuda bkz. C..ML.. 337/13849; Şani-zade ise her ne kadar kesin bir tarih vermese de Hüsnü Beyin 1813 Martının sonu ve Nisan'ın başı gibi Bağdat'tan İstanbul'a geldiğini, sonrasında da orduya gönderildiğini belirtmekte ve orduya ulaşmasından sonra da reisülküttap görevine atandığını belirtmektedir. Bu konuda bkz.

konudaki şüphelerini arttırmıştı. Bu nedenle İtalinski'ye söz konusu ittifak konusunda yazma kararı alırken aynı zamanda yıprandığını düşündüğü pozisyonunu güçlendirmeyi planlamaktaydı. Bu doğrultuda Osmanlı makamlarını, ülkesinin ve Osmanlı Devleti'nin çıkarlarının uyuştuğuna ikna etmeye çalışacaktı. Bu nedenle daha önceki reisülküttap/vekili ile yaptığı görüşmede kendinden istenilen Rus murahhasına yazması konusundaki talebi de yerine getirecekti. Bu doğrultuda kaleme aldığı mektubunda S. Canning, Bâb-ı Âli tarafından kabul edilmeyen maddelere değinmekteydi. İngiliz elçi bir taraftan Bâb-ı Âli'nin rahatsızlığını Rus makamlarına ileterek onların güvenini kazanırken diğer taraftan da özellikle Kafkasya konusundaki maddeye karşı takındığı tutum aynı zamanda İran'ın çıkarları ile de ilgilendiğinin bir kanıtıydı. Bu durum Tahran'ın son dönemde Londra ile olan yakınlaşması ve İngiltere elçiliği aracılığı ile İran-Osmanlı yakınlaşmasının sağlanmak istemesinin de bir sonucuydu. İran, orada bulunan İngiltere elçiliği aracılığıyla S. Canning ile iletişime geçerek Rusya karşısında Osmanlı-İran arasında bir iş birliği arayışındaydı. Özellikle barış müzakerelerinde İran'ın da çıkarlarının gözetilmesi arzulanmaktaydı. Bu nedenle Bükreş Antlaşması'nın Kafkasya'ya dair olan maddesine karşı alınacak bir tutum, aynı zamanda İran'ın çıkarlarının da korunmaya çalışıldığını gösterecekti. Diğer taraftan Faş konusunda takınılan bu tavrın Rus ordusunun Gürcistan'daki faaliyetlerinin kontrolünün yanı sıra İngiltere'nin bölgeye olan ilgisini güçlendireceğini de düşünmekteydi. Ayrıca bu durumun Rusya ile İran arasındaki kalıcı bir barışın sağlanmasına katkı sağlayabileceği fikrine de sahipti. Osmanlı Devleti'nin söz konusu maddelerde istediklerinin yapılmadığı taktirde antlaşmanın onaylanmayacağı yönündeki sözlere her ne kadar inanmakta güçlük çekse de Bâb-ı Âli'nin istediği değişiklikleri yaptırmak için çaba harcayacağını düşünüyordu. Bu izleniminden dolayı ülkesinin alınan bu karara karşı saygı duyduğunu ifade ediyordu. Bu gelişmeler yaşanırken ittifak mevzusu da giderek daha fazla gündem maddesi olmaya başlamıştı. Hem Rusya hem de Fransa İstanbul'a yeni temsilciler göndererek ittifak arayışı içine girmişlerdi. Bu nedenle St. Petersburg, Odesa üzerinden Amiral Greig'i İstanbul'a gönderirken İtalinski de gelmek istemekteydi. Fransa maslahatgüzarı ise Napolyon'un temsilcisinin Bosna sınırına yaklaştığını ve bir görevlinin onunla görüşmek için gönderilmesini istemekteydi.[163] Diğer taraftan Bükreş Antlaşması'nın imzalanması,

Şani-zade Mehmet 'Ata'ullah Efendi, *a.g.e.*, s.629; bu veriler etrafında Mehmet Arif Efendi'nin ordunun Edirne'ye gelmesinden sonra azledilerek yerine Hüseyin Hüsnü Beyin getirildiği ve bu görevinde de 22 Ocak 1814'e kadar kaldığı sonucu çıkarılabilir.

[163] Fransız maslahatgüzarı tarafından yapılan bu açıklama farklı kaynaklar üzerinden doğruluğu sorgulanmaktaydı. Bu bağlamda murahhas Galib Efendi de bu konuda soruşturmalar yaparak bu haberin doğruluğunu İstanbul'a iletiyordu. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1096/44407; bu haberin doğruluğu ve elçiliğin talebinden sonra elçi Andréossy için yol fermanı verilmesi hakkında bkz. BOA HAT. 243/13689.

Napolyon'un sinirlenmesine neden olacak türden bir haberdi. Bu doğrultuda bu haberi *o kadar aptalca bir gelişme ki öngörmem mümkün olmadı bile* diyerek değerlendirecekti.[164]

Aynı zamanda İstanbul'daki Fransa ve Avusturya misyonları barış antlaşmasının önüne geçmeye çalışıyorlardı. Özellikle S. Canning bunların özel teklifler ile gelebileceğini düşünmekteydi. Her ne kadar bu konuda yeni bir şey öğrenemese de reis efendi/vekili kendisine Avusturya askerlerinin Bâb-ı Âli'nin izni olmadan Eflak ve Boğdan'dan geçmeyeceği garantisini veriyordu.[165] Fransa ve Avusturya cephesinin bu planlarına paralel Rusya'nın da buna benzer bir tasarısı vardı. Osmanlı Devleti ile bir ittifak antlaşması sağlanarak Rus ordusunun Osmanlı toprakları üzerinden Dalmaçya tarafına geçirilmesi planlanmaktaydı. Bu nedenle İstanbul'a gönderilen Amiral Greig'e S. Canning ile görüşerek bu konuda birlikte çalışılması emredilmişti. Fakat S. Canning bu ittifaka soğuk bakıyordu. İlk başta yeni elçi Robert Liston'un gelmesinin yakın olduğunu söyleyerek bir bakıma görev süresinin sonunda olduğunu ima ediyordu. Daha sonrasında ise söz konusu ittifak konusunda kendi fikirlerini dile getiren S. Canning, bu meselenin barış antlaşmasının onaylı nüshalarının değiştirilmesi sonrasına bırakılması gerektiğini düşünmekteydi. Ona göre daha barış antlaşmasında sorunlar varken bir de ittifak görüşmeleri söz konusu barışın onaylanmasını etkileyebilirdi. Diğer taraftan İngiltere'ye bu ittifakta Rusya tarafından verilecek rolün ne olduğunu tam olarak kestiremiyordu. Fakat böyle bir sürecin başlaması için eski İstanbul elçisi İtalinski'nin gelmesi gerektiğini düşünmekteydi.[166] Fakat Bâb-ı Âli bu yolculuğa karşı çıkıyordu. Bükreş'te murahhas görevi ile bulunan eski İstanbul elçisi, antlaşmanın onaylı nüshaları değiştirilmeden önce İstanbul'a gitme istediğinde bulunmuştu. Fakat Osmanlı tarafı bu seyahatin erken olduğunu düşünmekte ve bu nedenle en azından tasdiknamelerin değiştirilmesinden sonra gerçekleşmesini istemekteydi. İtalinski'nin İstanbul'a elçilik unvanı ile gelmesi, ona itimatnamesini sunmak için bir resmî töreninin yapılmasını gerekli kılacaktı. Her ne kadar antlaşma maddeleri belirlense de antlaşmanın onaylı nüshaları değiştirilmemişti ve bu da barışın resmen tamamlanmadığını gösteriyordu. Bu durum iki ülke arasında hâlâ bir savaş durumunun varlığına delildi. Diğer taraftan İtalinski'nin gelerek onun için bir resmî tören yapılması, aynı zamanda İstanbul'a ve oradan tüm imparatorluğa ve dünyaya Rusya ile

[164] A. Roberts, *a.g.e.*, s.632.
[165] S. Canning bu gönderimi ile birlikte sadece bahsi geçen yazışmaların Londra'ya göndermekle kalmıyor her ne kadar henüz onaylanmasa da Bükreş Antlaşması'nın açık ve gizli maddelerini de gönderiyordu. Söz konusu dönemdeki yazışmalar için bkz. NA. FO. 78/77 s.262- 281 ve F. İsmail, a.g.m., s.110-111.
[166] S. Canning 15 Haziran 1812'de yazdığı bu gönderide çok küçük bir endişesi olmasına rağmen barış antlaşmasının onaylanacağını düşünmekteydi. Fakat Bâb-ı Âli'nin karakterin insanı heyecanlandırmaktan asla geri kalmayan yapısına dikkat çekerek bu küçük ihtimalin yaşanmasının da mümkün olabileceğini düşünmekteydi. Bu gelişmeler hakkında bkz. NA. FO. 78/77 s.295-301 ve F. İsmail, a.g.m., s.111-112.

barışın yapıldığının ilan edilmesi anlamına gelecekti. Bu da Bâb-ı Âli'nin istediği bir durum değildi. Bu durumun barışın ilanı anlamına gelebileceğinden endişe ediliyordu. Bunun ordu için emredilen emirlerin yerine getirilmemesine ve hatta askerlerin memleketlerine dönüşlerine de neden olabileceği endişesi söz konusuydu. Bu nedenle bu seyahat sadrazam tarafından en azından on beş gün ertelenmek istenmekteydi. Bu süre zarfında da tasdiknamelerin değiştirilmesi tamamlanabilirdi. Fakat İtalinski'nin sır kâtibi ve tercümanı Fonton kardeşlerin bu konudaki ısrarları, bu ertelemeyi zor duruma sokuyordu. Buna karşılık Fonton kardeşlerin İtalinski'nin İstanbul'a giderek tasdiknamelerin değiştirilmesine kadar Büyükdere'deki sahilhanede ikamet edeceklerine dair sözleri, bu konuda olumlu bir tavrın sergilenmesine neden olacaktı. Daha sonrasında ise İtalinski için gerekli yol emri verilerek bir mihmandar tayin ediliyordu.[167] Rus elçisi karşısında atılan bu adıma karşılık Bâb-ı Âli, antlaşma metnini imzalanmasına rağmen barışın yapıldığını gizleme çabası içerisindeydi. Her ne kadar Bükreş'teki müzakereler Fransa ve Avusturya tarafından biliniyor olsa da murahhaslar tarafından metne son halinin verildiği haberi *bütün bütün meydana çıkarılmayub* gizli tutulmaya çalışılmıştı. Fakat Fransa ve Avusturya Bükreş'te bulunan konsolosları aracılığı ile bölgedeki gelişmeleri yakından takip etmekteydi. Diğer taraftan son zamandaki gelişmeler ise bu iki devletin şüphelerini arttırmıştı. Sadrazam ise antlaşma maddelerinin bilinmezliğinin bu şüpheleri daha da arttıracağından endişe ediyordu. Bununla birlikte Galib Efendi, *Rusyalu ol tarafta musâlahayı meydana çıkarub Bükreş'te olan Fransa ve Nemçe konsoloslarını*n dahi antlaşmaya vakıf olduklarını belirtiyordu. Bu nedenle de sadrazam, barışın imzalandığının daha fazla saklanamayacağını ve devletlere tercümanları aracılığı ile haber verilmesi gerektiğini düşünmekteydi.[168]

İstanbul'da ittifaka dair bunlar konuşulurken baş murahhas Galib Efendi de Bükreş'te hem sorunlu maddeler hem de ittifaka dair yaşanan gelişmeleri aktarıyordu. Rusya'nın Anadolu maddesine dair ısrarının yeni bir şey olmadığını belirten Galib Efendi, St. Petersburg'un eskiden beri Kafkasya'ya dair talepleri olduğunu ve bu taleplerinin *derece derece* arttığını belirtiyordu. Özellikle savaş öncesinde Rusya'nın bölgede nakliyat yapabilmek için iskele ve izin taleplerini hatırlatıyordu. Sultan'ın Kafkasya maddesine dair emirleri doğrultusunda harekete geçen Galib Efendi, bu faaliyetleri sonucunda olumlu neticeler elde edememişti. Özellikle bu konuda Çiçakof ile yapılan görüşmede Rus general,

[167] Bu konuda bkz. BOA HAT. 984/41689; 15 Haziran'da İtalinski'nin İstanbul'a gelmesi için mihmandar görevlendiriyordu. Bu konuda bkz. BOA HAT. 988/41818; İstanbul'da kendisi için bir bina kiralanırken hem sadrazam hem de Galib Efendi, İtalinski'nin oldukça uygun bir şekilde karşılanmasını talep ediyordu. Bu konuda bkz. BOA HAT. 987/41816.
[168] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1007/42278.

asıl görevinin antlaşma maddelerine dair sorunların çözümü olmadığını ve ittifak konusu ile ilgilenmek için görevlendirildiğini belirtmekteydi. Çiçakof, aslında bu Kafkasya maddesini öne sürerek ittifak konusunda Galib Efendi'nin adım atmasını sağlamayı planlamaktaydı. Bu doğrultuda Kafkasya maddesine dair Osmanlı lehine atılacak bir adıma karşılık kendisi de ittifak adına bir adım beklemekteydi. Bu nedenle her fırsatı ittifak maddesinin konuşulması için kullanıyordu. Bu doğrultuda esirler maddesine dair Rus generale gönderilen divan tercümanına da kendisinin asıl görevinin ittifak konusu olduğunu yeniden hatırlatacaktı. Hatta kendisinin ittifak maddesinin antlaşmaya dahil olması için bölgeye gönderildiğini fakat gelmeden önce antlaşmanın tamamlanmasından dolayı bu konuda muvaffak olamadığını ifade ediyordu. Rusya'nın barışa karşı olan olumlu tavrından dolayı bu konuda bir süre sessiz kalarak antlaşmaya zarar vermek istemediğinin altını çiziyordu. Fakat konuşulan bu ittifakın nasıl bir içeriğe sahip olduğu ise bilinmiyordu. Bu doğrultuda Galib Efendi, o dönemde Bükreş'te buna dair konuşulanları şu cümleleri ile özetliyordu: *Rusyalunun garaz-ı asliyesi Devlet-i 'Aliyye ile Fransa aleyhine ittifak akdıyla donanmasını Karadeniz'den Akdeniz'e bir takım asâkir ile imrar ve bir takım asâkir dahi Devlet-i 'Aliyye izniyle Sırp derunundan Dalmaçya'ya sevk ve tesyir eylemek olduğu.* Bu yönde bir ittifak beklentisine karşılık Çiçakof, Kafkasya konusunda yetkisinin olmadığını ifade ederek bu yöndeki talepler karşısında imparatoruna yazarak talimat alması gerektiğini ifade ediyordu.[169]

Galib Efendi, ittifak konusunda Bükreş'te yaşananları bu şekilde aktarırken İngiliz elçiliği Kafkasya'ya dair gizli madde hususunda da girişimlerde bulunmaktaydı. S. Canning'in bölgedeki İngiliz, Osmanlı ve İran çıkarları için attığı bu adımlar, Rusya tarafından olumsuz karşılanmıştı. Rus makamları bir taraftan bu maddeye olan muhalefete karşı çıkarken diğer taraftan da S. Canning'in bu çıkışının kendilerinin Kafkasya üzerinden Hindistan'ı tehdit ettiğine dair endişelerinin bir sonucu olduğunu düşünmekteydiler.[170] Her ne kadar S. Canning'in yazışmalarında Hindistan'a herhangi bir atıf yapılmasa da Kafkasya'nın bölge açısından önemi vurgulanmaktaydı. 20 Haziran 1812'de İngiltere'nin İran elçisi Gore

[169] Galib Efendi'nin bu görüşleri hakkında bkz. BOA HAT. 1096/44412.

[170] Hindistan'a dair bu fikirlerin gündeme geldiği aynı tarihlerde Büyük/Deli Petro'nun vasiyetnamesi olarak tanımlanan metin de ilk defa basılmaktaydı. Napolyon'un emri ile Charles Louis Lesur tarafından üretilerek 1812 yılında Paris'te basılmıştı. Fransa'nın Moskova seferini meşrulaştırmak için kaleme alınan *Des Progrès de la Puissance Russe* adlı eserde ilk defa yer alan bu metin ile aslında Napolyon, Rusya'nın Avusturya, Polonya, Almanya, Kafkasya, Osmanlı Devleti, İran ve Hindistan gibi ülkelere karşı gerçek niyetlerini ortaya koyarak söz konusu sefer meşrulaştırılmak isteniyordu. Her ne kadar bu metnin uydurma olduğu birçok tarihçi tarafından belirtilse de Rusya'nın olası amaçları ile örtüşmesi, söz konusu metnin bu şekilde tanınmasına neden olacaktı. Bu konuda bkz. J. A. R. Marriott, *The Eastern Question, An Historical Study in European Diplomacy*, The Clarendon Press, Oxford, 1940, s.154-155 ve Dimitry V. Lehovich, "The Testament of Peter the Great", *The American Slavic and East European Review*, cilt: VII, sayı: 2, 1948, s.111-124.

Ouseley'e[171] yazan S. Canning, Bâb-ı Âli tarafından en fazla itiraz edilen madde olan ikinci gizli maddenin İran tarafından da en fazla karşı çıkılacak madde olduğunu belirtiyordu. Diğer taraftan kendisinin Rusya ile İran arasında bir barışın olması için bulunduğu girişimleri aktarmaktaydı. Sadece İngiltere'nin çıkarlarını değil İran'ın da çıkarlarını korumak için gayret gösterdiğini belirten S. Canning, Bükreş Antlaşması'nın bu gizli madde ile birlikte onaylanması halinde, İran hükûmetinin bu konudan rahatsız olacağının da farkındaydı. Faş Nehri üzerinden Gürcistan'a mühimmat nakli, hiç şüphesiz doğrudan bölgedeki İran varlığına karşı bir tehdit unsuru olacaktı.[172]

İngiliz elçiliğinin İstanbul ile Tahran arasında kurmak istediği bu bağ, Bâb-ı Âli tarafından da istenmekteydi. Savaş sırasında kurulmaya çalışılan ittifak bağlarının yanı sıra barış görüşmeleri sırasında da bir bağın kurulması planlanmıştı. İran'ın bu yöndeki talepleri antlaşmada kendisine on üçüncü maddede yer bulacaktı.[173] Bu madde ile Rusya, Osmanlı Devleti'nin İran ile halihazırdaki savaşının barış ile neticelenmesi için iyi niyet çabası göstermesini kabul ediyordu. Her ne kadar belki bu durum İran'ın tam olarak istediğini karşılamasa da en azından Bâb-ı Âli, bu madde ile İran'a karşı olan iyi niyetini de göstermek istemekteydi. Bu nedenle Bükreş Antlaşması'nın onaylı nüshaları değiştirilmeden antlaşmada bu maddenin yer aldığı İran tarafına bildirilmekteydi. Böyle yapılarak hiç şüphesiz Rusya karşısında İran'ın çıkarlarının korunmaya çalışıldığı gösterilmek isteniyordu.[174] Diğer taraftan İran'ın söz konusu antlaşmaya ve Rusya ile olan savaşa dair tutumu da merak ediliyordu. Bu nedenle İran'daki İngiliz elçiliği aracılığı ile bu konudaki tutumları hakkında bilgi alınmak isteniyordu.[175]

Onaylı tasdiknamelerin değiştirilmemesine rağmen Bâb-ı Âli, antlaşma maddeleri doğrultusunda adımlar atmaya başlamıştı. Bu şekilde bir taraftan İran'a antlaşmaya dahil

[171] Ünlü misyoner Gideon Ouseley'in kuzeni ve oryantalist Sir William Ouseley'in kardeşi olan Gore, 1810 yılında Tahran'a elçi olarak atanmıştı. 1813'te İran ile Rusya arasında imzalanacak olan Gülistan Antlaşması'nda önemli katkıları olacak olan Gore'ye bu görevinde kardeşi William sekreterlik görevi ile eşlik edecekti. Bu nedenle bu dönemde bir taraftan İran ile İngiltere arasında yakın diplomatik ilişkiler kurulurken diğer taraftan da özellikle William Ouseley tarafından Fars dili ve edebiyatı üzerinde kıymetli çalışmalar da yapılacaktı. Bu konuda bkz. Rıza Kurtuluş, "Ouseley, Sir William", *TDVİA*, cilt: XXXIV, s.12-13.

[172] S. Canning'in İran elçisi Gore Ouseley'e gönderdiği mektup konusunda bkz. NA. FO. 78/77 s.312-315.

[173] *İşbu mu'âhedenin in'ikâdından sonra Devlet-i 'Aliyye-i 'Osmâniyye'nin İraniyân ile cihet-i câmi'a-i İslâmiyye'sine mebnî, İran Devleti ile Rusya Devleti beyninde olan ceng ü cidâlin indifâ'ı ve musâlahâlârının terâzî-i tarafeyn ile beynlerinde tevsîki zımnında Devlet-i 'Aliyye-i 'Osmâniyye tarafından bu bâbda mesâ'î-i cemile sarf olunmasına Devlet-i Rusya rızâ-dâde olur*. Söz konusu on üçüncü madde hakkında bkz. Şani-zade Mehmet 'Ata'ullah Efendi, *a.g.e*., s.556-557 ve Fehmi İsmail, *The Diplomatic Relations of the Ottoman Empire and the Great European Powers From 1806 to 1821*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Londra Üniversitesi, Londra, 1975, s.254.

[174] Bu konuda bkz. BOA HAT. 251/14246; bu bir süre sonra İstanbul'da bulunan İran elçisi Ağa Nasrullah'a da bildirilecekti. Bu konuda bkz. BOA HAT. 250/14180.

[175] Bu konuda bkz. BOA HAT. 250/14178.

edilmeye çalışıldıkları ifade edilirken diğer taraftan da özellikle tahliye konusunda adımlar atılmaya çalışılıyordu. Bu doğrultuda 27 Haziran'da sadrazam tarafından Galib Efendi'ye yazılan emirnamede, halihazırda Rus işgali altında bulunan bölgelerin tahliyesi için hangi adımlar atılması gerektiği açıklanıyordu. Hangi yöneticinin nereye atanması gerektiğini belirten sadrazam, özellikle bu görevlilerin tasdiknamenin değiştirileceği tarihe kadar görev yerlerinde bulunması gerektiğini belirtiyordu. Özellikle bu kişilerin görev yerine giderek tasdiknamenin değiştirilmesinin hemen sonrasında tahliye işlemlerini başlatmalarını istiyordu. Bu sayede işgal altından bulunan kale, köy ve kasabalarda başta top ve askerî mühimmat olmak üzere hali hazırda mevcut olan durum ile oraların teslim alınması gerektiğini vurguluyordu. Bu aslında sadrazamın dolayı ise de Osmanlı Devleti'nin tahliye konusuna ne kadar önem verdiğini de gösteriyordu. Diğer taraftan bu emirname sadrazamın, Fransa ile bir savaş durumunda olan Rusya'nın bu askerî malzemeyi götürmesinden endişe ettiğinin de bir göstergesiydi. Bununla birlikte bu bölgeler hiç şüphesiz Osmanlı Devleti'nin askerî olarak en fazla yatırım yaptığı bölgelerdi. Rusya ile yeni bir savaşın çıkma ihtimalinin hiç de az olmadığı böyle bir zamanda, temin etmesi belki yıllar alacak bu kıymetli malzemeyi rakibine kaptırmak istememekteydi.[176]

Bu gelişmelerin yaşandığı aynı tarihlerde İngiltere'nin yeni Osmanlı elçisi R. Liston İstanbul'a geliyordu. 28 Haziran'da görev yerine ulaşacak olan yeni elçi ile S. Canning'in görevi son bulurken R. Liston, nerede ise on yıl bu görevde kalacaktı.[177] Yeni elçi, İstanbul'a doğru yol alırken ittifak konusunda yeni gelişmeler yaşanacaktı. İtalinski, İstanbul'a ulaşırken İsveçli General Tavast da bu konuda görüşmelerde bulunmaktaydı.[178] İstanbul St. Petersburg arasındaki barışa hizmet etmenin yanı sıra Osmanlı-Rusya-İsveç-İngiltere arasında bir ittifakın sağlanması için görevlendirilmişti. Generalin bu girişimleri ile maslahatgüzar Palin'in girişimlerine paralel Fransız elçiliği de faaliyetlerini arttırmıştı. 21 Haziran'da Dresden'den gelen kurye sonrası reisülküttap ile acil görüşme yapan Latour-Maubourg, Napolyon'un Dresden'den Polonya'ya doğru yola çıkmak niyetinde olduğunu belirtirken

[176] Sadrazamın bu emirnamesi hakkında bkz. TS.MA.e 447/13. Hatta sadrazam bir yazısında Rumeli tarafından Rusların götürdüğü topların iadesi için girişimlerde bulunulmasını talep edecekti. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1093/44343.

[177] Haziran'ın 18'inde Çanakkale'ye geldiği haberi alınan R. Liston için bir gün sonra Bâb-ı Âli tarafından mihmandar atanarak İstanbul yolculuğu için gerekli ferman ile birlikte bölgeye gönderilecekti. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/77 s.302-303.

[178] General Tavast'ın İstanbul'daki faaliyetleri hakkında bkz. BOA HAT. 1213/47515.

Osmanlı-Rusya barışının askıya alınması için uğraşıyordu. Benzer çabalar Avusturya elçiliği tarafından da sergilenmekteydi.[179]

Bu gelişmelerin yaşandığı sırada İstanbul'a gelen R. Liston, her ne kadar talimatnamesindeki en önemli görevlerden biri olan Osmanlı-Rusya barışı sağlanmış olsa da henüz onaylanmış değildi. Diğer taraftan son zamanlarda Osmanlı Devleti'nin bir ittifaka dahil edilmesine yönelik faaliyetler giderek yoğunlaşmaktaydı. Fakat Liston, İstanbul'un bir ittifaka dahil edilmesinden ziyade tarafsızlığının korunmasının gerektiğini düşünmekteydi.[180] İstanbul'daki politik durum ve Osmanlı Devleti'nin halihazırdaki siyaseti hakkında S. Canning tarafından ayrıntılı bilgilendiren R. Liston, elçiliğe dair gerekli devir teslim sonrasında görevine başlıyordu.[181] Geldiği günden 11 Temmuz'a kadar Bâb-ı Âli'den herhangi bir mesaj veya tebrik almayan yeni elçi, bu tarihte reisülküttap ile görüşmeye çağırılmıştı.[182] Reis efendi ve bazı Osmanlı yetkililerinin katıldığı bu görüşmede R. Liston, Bükreş Antlaşması'nın onaylanıp onaylanmadığını öğrenmek istiyordu. Şimdilik R. Liston ile bu konuları tartışmak istemeyen reisülküttabın da benzer bir niyeti vardı. Bir bakıma bu görüşme ile Liston'un misyonunun ne olduğunu öğrenmek isteyen reisülküttap, öncelikli olarak politik konulardan ziyade iki ülke arasında dostluk ve samimi ilişkiden bahsetmekteydi. Bu samimi harmoninin devam etmesini istediğini belirten reis efendi/vekili, Bâb-ı Âli'nin Fransa'dan ziyade İngiltere ile ilişkilerini geliştirmek istediğini belirtiyordu. Daha sonrasında ise konuyu Osmanlı-Rusya ilişkilerine getirerek savaşın nedenleri üzerinde duruyordu. Bu durumda muhatabına Osmanlı Devleti'nin mi yoksa Rusya'nın mı daha fazla fedakârlık yaptığını sormaktaydı. Reisülküttabın konuşmalardan Bükreş Antlaşması'nın henüz onaylanmadığını düşünmeye başlayan R. Liston, Rusya'nın hali hazırda tehdit altında bulunduğunu belirterek Fransa-Rusya savaşına değinmekteydi. Bunun karşılığından konuyu tartışmalı maddelere getiren reis efendi, Bükreş Antlaşması ile Sırplara tanınan hakların neredeyse *bağımsızlık/independence* derecesine vardığını belirtmekteydi. Sırplara tanınan bu

[179] Bu gelişmeler hakkında bkz. NA. FO. 78/77 s.303-311.

[180] R. Liston, İstanbul'a doğru yolculuğu sırasında elindeki talimatlar doğrultusunda görevleri hakkında düşünmeye başlamıştı. İstanbul'a dair tecrübeli olan yeni elçi, özellikle haberleşme konusuna büyük önem veriyordu. Daha önceki görevi sırasında aylarca ülkesinden haber alamadığından dolayı yeni görevinde, bu sorunun olabildiği kadar giderilmesi için çabalıyordu. Bu doğrultuda Akdeniz'de yol alırken bölgedeki yetkililer ile yazışarak haberleşme konusunda hızlı olunmasını istemekteydi. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/79 s.98-101.

[181] S. Canning özellikle o dönemdeki resmî yazışmaları ve belgeleri vererek politik durum hakkında halefini bilgilendirmekteydi. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/79 s.105-107.

[182] Daha öncesinde toplanan bir mecliste R. Liston'un barış müzakerelerine dahil edilip edilmemesi konusu ele alınmıştı. Her ne kadar R. Liston o ana kadar itimatnamesini sadrazama sunmamış olsa da ondan Kafkasya konusunda yardım alınabileceği düşünülmekteydi. Özellikle İngiltere ile İran arasındaki ittifaka dikkat çekilerek Rusya'nın Kafkasya konusundaki taleplerinin Londra'nın da çıkarlarına aykırı olduğu üzerinde durulmaktaydı. Bu konuda bkz. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1006/42227.

haklara paralel Rusya'nın Hristiyanlar üzerindeki koruyuculuğu iddiası ile birlikte Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahaleye varacak bir sürecin başlayabileceğinden bahsetmekteydi. Reisülküttap, her ne kadar Sırplar ile Bâb-ı Âli arasındaki ilişkilerin Osmanlı Devleti'nin iç işi olduğunu belirtse de bu madde doğrultusunda ileride yaşanabilecek sorunlara değinmekteydi. Bununla birlikte Sırplara tanınan bu hakların Osmanlı Devleti'nin diğer Hristiyan reayası tarafından da örnek alınmak isteneceğini belirten reis efendi, Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarında yaşayan reayanın çoğunluğunun Hristiyan inancına sahip olduğunu belirterek bir bakıma bu durumun Osmanlı'nın tüm Avrupa toprakları için bir tehdit unsuru olduğunu ifade ediyordu. Sırpların örnek alınarak ortaya çıkabilecek bu durumun Osmanlı Devleti'nin St. Petersburg'un kışkırtmalarının hedefi haline geleceği vurgulanmaktaydı. Sırplara verilen bu haklara itiraz bir bakıma Rus tahriklerine karşı yapılan bir itirazdı.

Sırp maddesine karşı olan itirazın nedenlerini bu şekilde ortaya koyan reisülküttap, sonrasında konuyu Kafkasya meselesine getiriyordu. Rusya'nın Faş Nehri ağzına yakın toprak ve vadi üzerinden serbest geçiş talepleri de Bâb-ı Âli açısından aynı derecede endişe verici olarak görülmekteydi. Faş Vadisi'nin her iki tarafının da Osmanlı toprağı olduğunu belirterek özellikle Rusya'nın bu talep ile Gürcistan'da bulunan Rus ordusuna mühimmat taşıma olanağı elde edeceği üzerinde duruluyordu. Buna karşılık Gürcistan, Rusya'nın bir eyaleti olarak tanımlanamazdı. Bu şekilde Rusya'nın Gürcistan üzerindeki iddialarını kabul etmediğini belirten reis efendi, burasının sabık Osmanlı reayası olduğunu ifade ediyordu. Bununla birlikte birkaç ay önce buradan, içerisinde beylerin de olduğu bir heyetin İstanbul'a gelerek kendilerinin yeniden Osmanlı hakimiyetine girmek istediklerini ifade ettiklerine dair açıklamalarda bulunuyordu. Bunların birçoğunun Rus ordusu tarafından yerlerinden edildiğini belirten reisülküttap, bu yapılanları Rusya'nın gelecekteki planlarının bir kanıtı olarak gösteriyordu. Bu yaşananlar da söz konusu maddeye itiraz edilmesinin bir başka nedeniydi. Ortaya konan bu sakıncalar bir bakıma antlaşmanın onaylanmamasının önünde yatan gerekçelerdi. Osmanlı heyetinin bu açıklamaları karşısında R. Liston, Çar'ın bu maddelerden vazgeçmesi veya gerekli düzenlemeleri yapmasını umduğunu dile getiriyordu. Diğer taraftan teklif edilmesi halinde bu konuda gerekli girişimleri yapabileceğini de sözlerine eklemekteydi. Daha sonrasında ise Rusya'nın bu konuda mantıksız davranması durumunda, Osmanlı Devleti'nin iç meseleden dolayı barışı tehlikeye atmaması konusunda kendilerini uyarmaya izin vereceklerine güvendiğini söyleyerek sözlerine son veriyordu. R. Liston bu şekilde görüşmeye son noktayı koyarken aslında barışın onaylanmasına dair görüşünü de ifade etmiş oluyordu. Ona göre söz konusu maddelerin ortaya çıkaracağı tehlikelere rağmen

Bâb-ı Âli barışı tehlikeye atmamalıydı. Bu nedenle görüşme boyunca muhataplarına karşı sergilediği tutum ile Bâb-ı Âli'nin Rusya ile düşmanlığı devam ettirmesini destekleyecek bir tutumdan kaçınmaya çalışmıştı. Fakat Osmanlı heyeti tarafından söz konusu maddelere karşı sergilenen tutum elçide, bu durumun barışın onaylanmaması ile sonuçlanabileceğini düşünmesine neden olmuştu. Rusya tarafından söz konusu maddelere yönelik bir düzenlemenin yapılmamasının bazı ciddi sorunlara da gebe olabileceğinin farkındaydı.[183]

Liston ile yapılan görüşmede ona karşı sergilenen sert tutum Bükreş Antlaşması'nın onaylanması konusunda da devam ettiriliyordu. Her ne kadar gönderilen onaylı nüshanın bir kaçında söz konusu maddeler yer alsa da özellikle iki madde konusundaki ısrara devam edilmekteydi. Fakat Sırp maddesi konusunda Rus makamlarının beyanatları bu konuda Galib Efendi'nin ikna olmasına neden olacaktı. Kutuzov'un yerine bölgeye gelen Çiçakof'un bu madde hakkında hiçbir tadili kabul etmeyeceğini, buna karşılık Sırpların emniyetinin sağlanması durumunda Bâb-ı Âli'nin Sırbistan'da hareket serbestiyetine sahip olduğunu beyan etmesi, bu maddenin Galib Efendi tarafından kabulüne ışık yakılmasına olanak sağladı. Osmanlı murahhasına göre Sultan, halihazırda reayasının güvenliğini sağlamakla birlikte bu madde ile Sırpların affedilmesini kabul etmekteydi. Buna karşın maddenin diğer şartlarının Rusları ilgilendirmediğini düşünmekteydi. Bu nedenle Bâb-ı Âli ile Sırplar arasındaki münasebetler tamamen bir iç meseleydi ve Rusya'nın müdahalesine müsaade etmiyordu. Ortaya çıkan bu durum bu maddeye olumlu yaklaşılması ile sonuçlandı. Fakat Kafkasya'ya dair gizli madde konusunda hâlâ ilerleme sağlanamamıştı. Özellikle Osmanlı tarafının bu konudaki kesin tavrı, bir bakıma antlaşmanın onaylanmasının önündeki en büyük engeldi.[184]

Bu tarihlerde toplanan bir meşverette bu konuda bir karar verilmesi ve verilecek olan bu kararların da ittifâk-ı ârâ ile onaylanması istenmekteydi. Genel olarak üç temel meseleyi ele alan meclisin üzerinde durduğu ilk mesele gizli maddeler konusuydu. Bu maddelerin onaylanması veya reddedilmesi halinde elde edilecek kazanç veya kayıpların bir değerlendirilmesi yapılıyordu. Özellikle bu konuda bir karar verilmesi, Galib Efendi tarafından istenmişti. Osmanlı murahhası, İsmail ve Kili kalelerinin yıkılmasına karşılık Kafkasya'da Rusya'ya imtiyazın mı tanınmasını yoksa bu imtiyazın tanınmayarak söz konusu kalelerin yıkılması iddiasından mı vazgeçilmesi gerektiği sorusuna cevap verilmesini istiyordu. Kendilerine okunan bu soru karşısında, Rusya'nın bu kaleleri yıkması ile Osmanlı

[183] R. Liston ve Osmanlı heyeti arasındaki söz konusu toplantı hakkında bkz. NA. FO. 78/79 s.114-118.
[184] Galib Efendi'nin bu konudaki girişimleri ve Çiçakof ile yaptığı görüşme hakkında bkz. F. İsmail, a.g.m., s.110.

Devleti'nin bir menfaat elde edemeyeceğini ve hatta bu kalelerin kendisinin olmasından dolayı önce yıkılacağını kabul edip daha sonra bu kararından vazgeçebileceğine dikkat çekiliyordu. Bu durumun ortaya çıkması halinde Bâb-ı Âli'nin buna karşı ne gibi bir itirazda bulunabileceğinin bilinmezliği vurgulanmaktaydı. Diğer taraftan Rusya'nın bu kaleleri yıkması durumunda bile Osmanlı Devleti ile bir savaş durumunun yeniden gündeme gelmesi halinde, bu kalelerin önceye göre daha iyi bir şekilde tahkim edeceği konusunda şüpheye mahal olmadığı belirtiliyordu. Bu nedenle Bâb-ı Âli'nin İsmail ve Kili kalelerinin yıkılması iddiasından vazgeçerek *Anadolu'dan Moskovluya mahal terk etmemek evlâ olduğu*nun herkes tarafından bilindiği vurgulanıyordu. Meşverette Kafkasya konusunda bu şekilde bir ortak kararın alınmasından sonra Sırp meselesi ele alınıyordu. Sırbistan'a dair maddenin gelecekte ortaya çıkaracağı sorunlar üzerinde ayrıntısı ile durulmasına rağmen Galib Efendi'nin bu konuda Rus temsilcilerinden bir senet talebinin de I. Aleksandr'a sevk edilerek kabul edilmemesi, bu tartışmaların uzayacağına delil gösteriliyordu.[185]

Sırp maddesine dair yaşanan bu gelişmeler ile açık maddelerin onaylanmasının önündeki en büyük engel kalkmış gibi durmaktaydı. Her ne kadar ikinci gizli maddeye karşı her iki taraf da iddialarını devam ettirse de aynı tarihlerde Fransız-Rus çatışmasının başladığının haberinin gelmesi,[186] özellikle Rusya tarafının antlaşmanın onaylanması için daha hızlı davranmasına neden olacaktı. Bu nedenle açık maddelerin yer aldığı antlaşma metninin onaylı nüshaları, karşılıklı değiştirilmesine karar verilirken gizli maddeler daha sonrasında yeniden ele alınmak için antlaşma dışında tutuluyordu. Bunun sonucunda da açık maddelerin yer aldığı onaylı metinler 15 Temmuz'da karşılıklı olarak değiştirilerek Bükreş Antlaşması resmen kabul edilmiş oluyordu. Fakat tarafların uzun zamandır üzerinde tartıştıkları Kafkasya sorunu hâlâ çözülememişti. Her ne kadar Rusya, Kafkasya sınırının savaş öncesi haline döndürülmesini kabul etse de iddialarından geri adım atmadığı gibi hâlâ birçok yeri de işgal altında tutuyordu. [187]

---

[185] Bu tartışmalar konusunda bkz. BOA HAT. 1007/42273.

[186] Bükreş'te bulunan Fransız konsolosu da Galib Efendi'ye savaşın başladığına dair bilgi vererek antlaşmanın onaylanıp onaylanmadığına dair sorular sormaktaydı. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1097/44419; Galib Efendi'nin ve dolayısı ile Bâb-ı Âli'nin, Avrupa'daki siyasi duruma dair en önemli haber kaynaklarının başında gelen Bükreş'te bulunan Fransa ve Avusturya temsilcileri, Rusya açısından bir tehdit unsuru olarak görülüyordu. Bu kişiler meseleleri kendi bakış açıları ile sunmasının yanı sıra İstanbul'da elçilerinin yaptığı gibi Osmanlı Devleti'ni Rusya aleyhine hareket etmeye teşvik gayreti içindeydi. Bu nedenle Çiçakof, defalarca bunların gönderilmesi talebinde bulunacaktı. Fakat bunların barış onaylanmadan gönderilmesi, bunun gerçekleştiğini düşünmelerine neden olabileceği gibi Osmanlı Devleti'ne karşı bir düşmanlığa da sebep olabilirdi. Galib Efendi'nin bu konudaki değerlendirmeleri hakkında bkz. BOA HAT. 1097/44419.

[187] R. Liston antlaşmanın 13 Temmuz tarihinde onaylandığını belirtse de F. İsmail bu tarihi 15 Temmuz olarak vermektedir. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/79 s.125-127 ve F. İsmail, a.g.m., s.116-117; BOA arşivinde bulunan

Bu şartlar altında Bükreş Antlaşması her iki devlet tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiş olsa da bu durum iki ülke arasındaki sorunların çözüldüğü anlamına gelmiyordu. Fransa-Rusya hattındaki savaş durumu kendisini giderek daha fazla hissettirecekti. Bu durum, her iki tarafın da ittifak konusundaki baskılarını artması ile neticelenecekti. Buna karşılık Bâb-ı Âli ise bir an önce antlaşma şartlarının yerine getirilmesi yönünde bir çaba içinde olacaktı. Özellikle hâlâ Rusya işgali altında bulunan toprakların bir an önce tahliye edilmesi arzulanıyordu. Diğer yandan tarafsızlık politikasının korunması ise bir diğer önemli konuydu. Fakat savaşın taraflarına yönelik bazı devlet adamlarının meyli bu durumu zora sokarken bu bîtaraflık politikasının korunması için İngiliz elçiliği de faaliyetlerine hız verecekti. Bu doğrultuda aşağıdaki bölümlerde bu konular ele alınmaya çalışılacaktır.

2.2. Onaylanmış Bir Antlaşmanın Çıkmazları

Ber-mûcib-i uhûd-ı celî Anadolu tarafında seferden evvel olan uhûd-ı kadîme ibkā olunup ancak esâs senedinin üçüncü şartı muktezasınca Faş nehrinin sâhil-i yemîninde iki sâ'at mesafeden bed' ile Anakra'ya dört sâ'at kalacak mahalle kadar bilâ kal'a ve palanga vâkı' olan arsa-i sâhil-i bahrın yine temellük ve tasarrufu Devlet-i 'Aliyye'de olarak Rusya Devleti tarafından emniyet ve suhûletle nakl-i levâzım ve mühimmât zımnında kullanılmasına iskele tahsis ve ol arsada Rusya Devleti'nin kable'l-muhârebe inşâ ettirmiş olduğu müstahkem mahzen ke'l-evvel-evvel yed-i ihtiyârlarında ibkā birle işbu arâzîde tarafeynden müceddeden istihkâmât inşâ ve ihdâs olunmaya.[188]

Bükreş Antlaşması'nın onaylanması ve Fransız-Rus savaşının kapıda olması, Rus karargahının Osmanlı ile ittifak yapılması konusundaki baskılarını artmasına neden olacaktı. Rus askerî kademesi, Osmanlı'nın ittifakı kabul etmemesi halinde izinsiz olarak Rus ordusunun Osmanlı topraklarından geçirilmesini ve hatta gerekirse İstanbul'a karşı bir askerî harekâtın yapılması gerektiğini düşünmekteydi. Buna karşılık R. Liston, Osmanlı Devleti'nin kendisini Avrupa siyasetinden olabildiği kadar uzak tutmak amacında olduğunu belirtiyordu. Olası bir Rusya ile iş birliğinin Fransa'nın düşmanlığı ile sonuçlanacağının gayet farkında olan Bâb-ı Âli, söz konusu ittifakın Fransa ile bir savaşa neden olabileceğinden endişe ediyordu. Rusya ile olası bir iş birliğinin hem Napolyon'un intikamı/*vengeance* hem de

belgelerde ise bu tarih *mâh-ı recebin beşi… salı günü* yani 15 Temmuz 1812 olarak geçmektedir. Bu konuda bkz. BOA C..HR.. 145/7218; Zinkeisen ise bu tarihi 14 Temmuz olarak verse de onun üzerinde durduğu asıl konu antlaşmaların onaylanmasında İsveç'in oynadığı rolün önemiydi. Özellikle İsveç elçiliğinin Bâb-ı Âli üzerinde önemli bir baskı kurduğunu belirtmektedir. Bu konuda bkz. Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011, cilt: VI, s. 520-521.

[188] Bükreş Antlaşmasının onaylanmayan ikinci gizli maddesi. Bu konuda bkz. M. İ. Erkutun, *a.g.t.*, s.103.

Avusturya'nın düşmanlığı ile sonuçlanacağının gayet farkında olan Bâb-ı Âli, bu tehlikeli yolda yürümek istemiyordu. Özellikle sürekli değişen politik durum düşünüldüğünde Rusya ile barış yapılsa da buna karşılık, olası bir Fransa-Avusturya düşmanlığı da çok muhtemeldi. Bu durumun ortaya çıkması, İstanbul'un Londra ve St. Petersburg'a daha fazla yakınlaşması ile sonuçlanacağı da bir gerçekti. Bâb-ı Âli tarafından hiç istenmeyen bu durum aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin Avrupa'nın siyasi bölünmüşlüğünün bir parçası olmasına da neden olacaktı. Özellikle Eflak'ta bulunan Rusya karargahının Osmanlı Devleti'nin ya ittifaka dahil olması ya da toprakları üzerinden bir askerî harekâtın gerçekleştirmesi yönündeki yoğun isteklerine karşılık R. Liston, onlarla aynı düşünmüyordu. Rusya'nın bu konudaki baskılarının geçmişin de etkisiyle İstanbul'da olumsuz bir etki yapacağını belirtiyordu. Talimatnamesinde barış ile bitirilmesine yardımcı olması yönünde emirler alan R. Liston, savaş öncesindeki durumun gayet bilincindeydi. Rusya ve İngiltere'nin baskılarından bunalan Bâb-ı Âli'nin Fransa eksenine kayışının bir sonucu olarak ortaya çıkan savaş, henüz barış ile neticelenmişken Bâb-ı Âli üzerinde benzer baskıların yeniden yaşanmasını istemiyordu. Fransa'nın ittifak tekliflerinin yapıldığı bir ortamda benzer bir baskının İstanbul-Paris ekseninde yeniden bir yakınlaşmaya neden olabileceğini düşünmekteydi. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin ittifak ve iş birliğinden ziyade tarafsızlığının korunmasının yeterli ve hatta elzem olduğunu ifade etmekteydi.[189] Bu meseleyi ele aldığı başka bir raporunda da elçi, Osmanlı Devleti'nin uzun bir savaştan çıktığı için zamana ihtiyacı olduğunu belirtiyordu. Onun gözlemlerine göre yeni bir ordu ve yeni kaynaklar için zamana ihtiyacı vardı. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin hazırlıksız bir şekilde böyle bir durumun içine çekilmesinin tehlikeli bir hareket olacağını düşünmekteydi. Bâb-ı Âli'nin Rusya-İngiltere safında yer almasının Fransa-Avusturya düşmanlığını tetikleyeceğini ve bu şekilde hazırlıksız ve savaştan yeni çıkmış bir Osmanlı Devleti'nin, bunlar için kolay hedef olabileceğini vurguluyordu. Özellikle Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da bulunan toprakları, bir saldırı ihtimali ile karşı karşıya kalabilirdi. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nden beklenen aslında bir iş birliğinden ziyade kendi savunmalarını güçlendirmesiydi. R. Liston, Bâb-ı Âli'nin bir bakıma silahlı tarafsızlık pozisyonunda olmasını istiyordu. Osmanlı Devleti'nin yeni bir savaşa hazırlanmasının uzun ve meşakkatli bir yol olduğunun bilincinde olan elçi, silahlı tarafsızlığın onlara karşı bir tehdit durumunda kendi savunmalarını yapabilmelerine de olanak sağlayacağını düşünmekteydi. Bununla birlikte Rusya'nın Eflak ve Sırbistan üzerinden Dalmaçya'ya gerekirse Bâb-ı Âli'nin rızası olmadan askerlerinin geçireceği endişesi, İstanbul açısından büyük bir tehlike olarak

[189] NA. FO. 78/79 s.125-133.

görülüyordu. Bu eylemin Osmanlı'nın Avrupa'daki topraklarının Fransa-Avusturya tarafından işgali ile sonuçlanacağından korkan İstanbul, aynı zamanda bu harekâta izin verecek olası bir ittifaktan da kaçınmaktaydı. Özellikle Bükreş'in açık maddelerinin onaylanması sonrasında tamamen Osmanlı aleyhine işleyecek böyle bir ittifak istenmemekteydi.

İstanbul'un bu endişelerine paralel Bâb-ı Âli, Rusya'ya kesinlikle güvenmemekteydi. Bu doğrultuda R. Liston, St. Petersburg'a karşı duyulan bu güvensizlik ortamında, Rusya'nın Osmanlı toprakları üzerinden İstanbul'un izni olmadan yapacağı olası bir harekâtın, birçok olumsuz neticesinin olabileceğinden endişe ediyordu. Bu şekilde bir neticenin ortaya çıkmaması için Bükreş'te bulunan Robert Wilson'a güvenmekteydi.[190] Onun askerî gerekçeler ile Rus askerî makamlarını ikna edebileceğini düşünmekteydi. Aynı tarihlerde İstanbul'daki Fransız elçiliği de bilenen taktiklerine başvuruyordu. Napolyon tarafından kazanılmış parlak zaferlere dair üretilmiş hikayelerle Bâb-ı Âli ikna edilmeye çalışılıyordu. 1806 savaşı öncesinde Rusya-İngiltere ittifakının baskıları karşısında Napolyon'un Avrupa'daki zaferlerinin III. Selim ve Nizam-ı Cedid ekibi üzerindeki etkisinin sonuçları, hâlâ tam olarak atlatılmış değilken Rusya'nın ittifak ve Dalmaçya harekâtı söylentilerine karşılık yeniden muzafferiyet hikayeleri anlatılmaya başlanmıştı.[191] İstanbul'daki bu diplomatik hareketlilik karşısında İngiltere'nin pozisyonu ise en merak edilen konuların başında geliyordu. Bu nedenle reisülküttap/vekili, R. Liston ile yaptığı görüşmeler ile bu konuda bir fikir edinmeye çalışmaktaydı. Fakat elçi özellikle ittifak konusunda olumlu veya olumsuz olarak yorumlanabilecek en ufak bir beyanattan kaçınmaya çalışıyordu.[192]

---

[190] Robert Liston ile İstanbul'a gelen R. Wilson İngiliz ordusunda görevliydi. Daha önce birçok savaşta bizzat görev almış olan R. Wilson, bu görevinde generallik rütbesine kadar yükselecekti. Napolyon'un Mısır'ı işgali sonrasında Fransızların bölgeden çıkarılması için verilen mücadelede de aktif görev alacak olan R. Wilson, İstanbul'a ulaşmasından sonra Bükreş Antlaşması'nın müzakerelerine yardımcı olması amacı ile bölgeye gönderilmişti. Doğrudan İstanbul'daki elçi ile iletişime geçen Wilson, R. Liston'a hem bölgedeki gelişmeleri aktarmakta hem de doğrudan ondan talimatlar almaktaydı. Daha sonrasında ise St. Petersburg'a hareket edecek ve Napolyon'un Moskova seferi sırasında ve sonrasında aktif görev alacaktı. Savaş ve sonrasında yaşanan gelişmeler hakkında hükûmetinin bölgeden bilgi edinmesinde önemli bir katkısı olacaktı. R. Wilson'un hayatı hakkında bkz. Herbert Randolph, *Life of General Sir Robert Wilson, From Autobiographical Memoirs, Journals, Narratives, Correspondence*, Lohn Murray, Londra, 1862, cilt: I-II; Michae Glover, *A very Slippery Fellow, The Life of Sir Robert Wilson, 1777-1849*, Oxford University Press, Oxford, 1978 ve Ian Samuel, *An Astonishing Fellow, The Life of General Sir Robert Wilson*, The Kensal Press, Berkshire, 1985; İngiliz elçiliğinden R. Wilson'un Bükreş üzerinden sınıra kadar gideceğinden gerekli izinlerin verilip kolaylık sağlanmasına dair talebi hakkında bkz. BOA HAT. 295/17557 ve 282/16835.

[191] Savaşın gidişatına dair Bükreş'te de farklı şeyler konuşulmaktaydı. İlk başta Rusya'nın galibiyetlerine dair söylentiler yayılmıştı. Fakat bu konuşulanların kaynağının Rus makamları olması, bunlar karşısında Galib Efendi'nin şüphe duymasına neden olmuştu. Daha sonrasında ise Fransız makamları tarafından Napolyon'un önemli başarılar elde ettiği bilgisi paylaşılıyordu. Fakat bu konuda da Galib Efendi kesin bir şey söylemezken ihtiyatlı olunmasını ifade ediyordu. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1093/44373.

[192] Bu dönemdeki gelişmeler hakkında bkz. NA. FO. 78/79 s.134-141.

Şumnu üzerinden Bükreş'e gidecek olan R. Wilson burada sadrazam ile yaptığı görüşmede özellikle Osmanlı-Rusya ilişkileri ve barış konusu üzerinde durmaktaydı. Buradaki faaliyetlerini ele aldığı raporlarında özellikle kendi görüşlerinin yanı sıra Osmanlı makamlarının da görüşlerini hem İstanbul'da bulunan elçisine hem de hükûmetine aktaracaktı. Sadrazamın Rusya barışı konusunda kesin kararlı olduğunu belirtirken özellikle Rusya'nın antlaşma maddelerine uyması beklenmekteydi. Rusya ile kalıcı bir barış ve dostluğun sağlanması arzulanmaktaydı. Antlaşmanın onaylanmasının uzamasının arkasında da aslında bu neden vardı. Barış sonrasında düşmanlığın yeniden başlamasına vesile olabilecek maddelerin onaylanması istenmeyerek bir bakıma kalıcı bir barışın inşası için çalışılmıştı. Diğer taraftan barışın devam etmesinin Osmanlı Devleti'nin çıkarlarına hizmet ettiğini belirterek olası bir saldırganlık durumunda da kesinlikle karşı konulacağı vurgulanıyordu. Fakat sadrazam, imparatorluğun zamana ihtiyacı olduğu konusunda R. Liston ile aynı düşünmekteydi. Bu nedenle Rusya ile olası bir ittifakın, karşı konulması daha zor bir savaşa neden olabileceğini söylemekteydi. Devletinin içinde bulunduğu bu zor durumda, Rus askerlerinin Fransa aleyhine Osmanlı topraklarından geçmesi, kabul edilebilir bir şey değildi. Buradan hareketle sadrazam, İngiliz dostluğuna Sultan'ın verdiği önemden bahsetmekteydi. Diğer taraftan Rusya barışının bizzat II. Mahmud tarafından istendiğini belirterek Sultan'ın Rusya savaşına ek olarak Fransa veya İngiltere ile yeni bir savaşı kesinlikle istemediği vurgulanmaktaydı.[193] R. Wilson'un görüşmeye dair bu görüşlerine rağmen sadrazam, yaşananları biraz farklı anlatacaktı. R. Wilson'un Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan barışın sağlam ve güvenilir olmadığını belirttiğini söyleyen sadrazam, R. Wilson'un görevini ise Rus imparatoruna kadar giderek Sırp ve Anadolu maddelerinde yeni düzenlemelerin yapılmasına çalışmak olarak ifade ediyordu. R. Wilson'un bu ifadelerine karşılık bu konuların neticelendiğini ifade eden sadrazama ise görevinin sadece bu olmadığını belirtecekti. Bu doğrultuda Bükreş Antlaşması ile Rusya'ya verilen toprakların yeniden Osmanlı Devleti'ne iadesini sağlamayı amaçladığına dair açıklamalarda bulunacaktı. Fakat bu ifadeler sadrazam tarafından şüphe ile karşılanmıştı. Özellikle R. Wilson'un ittifak meselesi için görevlendirilmiş olabileceğinden şüphe duyuyordu. Rusya tarafından alınan bölgelerin yeniden Osmanlı Devleti'ne iadesine karşılık Bâb-ı Âli'nin üçlü ittifaka (İngiltere-Rusya-İsveç) katılması misyonu için çalışabileceğini düşünmekteydi. Her ne kadar ittifak konusu hiç

[193] Bu konuda bkz. NA. FO. 78/79 s.150.

konuşulmasa da R. Wilson'un bu misyon ile hareket ediyor olabileceğini düşünerek Galib Efendi'yi, onun faaliyetleri konusunda uyarmaktaydı.[194]

Galib Efendi ile yapılan görüşmede ise tüm bu konular ele alınmıştı. Elçi ile birlikte İstanbul'a geldiğini belirten R. Wilson, görevinin müzakereler ve özellikle sorunlu maddelerin çözümüne yardımcı olmak olduğunu belirtmekte ve tahliye maddesinin uygulanması için bölgeye gönderildiğini ifade ediyordu. Fakat sadrazam, kendisine söz konusu sorunlu maddelerin çözüldüğünü ifade etmişti ve Bükreş yolunda Rus askerlerinin çekilmekte olduğunu görmüştü. Bu nedenlerle bu görevlerinin tamamlandığını ifade eden R. Wilson, daha sonrasında ise Fransa ve Avusturya'nın menfaatleri üzerine konuştuktan sonra bunlara karşı koymanın zamanın gereği olduğunu belirtiyordu. Bu nedenle Rusya'nın Osmanlı Devleti'nden arazi almasının vaktin gereklerine aykırı olduğunun altını çiziyordu. Bu doğrultuda bu konuyu Rusya imparatoruna anlatması gerektiğini ve Çar ile olan eski hukukuna binaen kendisinin bunu yapmaya memur ve zorunlu olduğunu ifade ediyordu. Daha sonrasında ise ittifak konusuna değinen R. Wilson, Bâb-ı Âli'yi bir ittifaka zorlamanın görevleri içerinde yer almadığını ve ayrıca Osmanlı Devleti'nin de içinde bulunduğu şartların ittifak için uygun olmadığını belirtiyordu. Ayrıca bu düşüncelerini Amiral Çiçakof ile de paylaştığını belirtiyordu. Amirale Dalmaçya'ya dair planlarının olmayacak işler olduğunu ifade ederek Sırbistan üzerinden asker geçirilmesi ve Eflak'tan asker toplanması meselelerinin uygunsuzluğunun yanında tahliye konusunu da gereği gibi ifade ettiğini belirtiyordu. Daha sonrasında ise İngiltere ile Osmanlı Devleti arasındaki dostluktan bahisle Anadolu ve Sırp maddelerinde Bâb-ı Âli'nin haklı olduğunu söylüyordu. Bu konularda beklediği adımların atılmadığı taktirde bir an önce I. Aleksandr'a giderek kendisine de ifade edeceğini ve hatta imparatoru savaş öncesi duruma dönülmesi ve Anadolu ile Sırp maddelerinde ikna etmeyi taahhüt ederek görüşmeyi sonlanıyordu.[195]

R. Wilson, Galib Efendi'ye ifade ettiği gibi Amiral Çiçakof ile de görüşmüştü. Rus komutan özellikle Dalmaçya harekâtı konusunda en istekli kişilerin başında geliyordu. Diğer taraftan Fransa karşısında başta Sırplar ve Bosnalılar olmak üzere Hristiyan Osmanlı tebaasından asker yazılması fikrini savunmaktaydı.[196] Fakat R. Wilson, özellikle sadrazamın

[194] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1004/42118-L, 1002/42073 ve C..HR.. 97/4842.
[195] R. Wilson'un Galib Efendi ile yaptığı görüşme hakkında bkz. BOA HAT. 1004/42118-K.
[196] Amiral Çiçakof, bu Osmanlı reayasının Rusya tarzı talim ve terbiyeden geçirilmesini ve bununla birlikte Rusya usulünde giydirilmesi gerektiğini düşünmekteydi. Rusya ile Osmanlı Devleti arasında yapılacak ittifak sonucunda bu yeni birliklerin Fransa karşısında ülkelerini savunmak için savaşacaklarını düşünmekteydi. Fakat Rus komutan, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında savaşın yeniden başlaması durumunda ise bu yeni birliklerin

tavrı konusunda muhatabını bilgilendirerek Bâb-ı Âli'nin barış taraftarı olduğu yönünde beyanatta bulunmaktaydı. Amiral Çiçakof'u Osmanlı barışı konusunda ikna etmeye çalışan R. Wilson, özellikle işgal altında tutulan Osmanlı topraklarının boşaltılmasını sağlamayı planlamaktaydı.[197] R. Wilson'un Osmanlı topraklarının tahliyesine yönelik bu faaliyetlerinin yanı sıra Memleketeyn'deki Rus askerî unsurları, özellikle Avusturya tarafından tehlikeli bir durum olarak görülüyordu. Bu kapsamda Bükreş'te bulunan Osmanlı makamları ile temasa geçerek bu rahatsızlıklarını dile getirmişlerdi. Özellikle Rusya'nın Osmanlı toprakları içinden geçerek Sırbistan'a asker nakletmesi ve bunların da Avusturya'ya karşı yapacakları hareketlerden endişe duydukları belirtilmekteydi. Diğer taraftan Eflak ve Boğdan'ın Osmanlı toprağı olmasına rağmen hâlâ tahliye edilmemesi ile birlikte buradan Avusturya'ya karşı yapılacak tahrik ve tecavüzlerin düşmanca karşılanacağı ima ediliyordu. Her ne kadar Osmanlı Devleti, Rusya ile bir barış yapsa da Bâb-ı Âli'nin Rusya'nın askerî harekâtlarını destekler bir tavır alarak bunlara göz yumması olası bir ittifak söylentilerini arttıracaktı.[198] Diğer taraftan Galib Efendi de aynı tarihlerde barış yapılıp kısa bir süre önce onaylı tasdiknameler mübadele edilmiş olmasına rağmen dikkatli olunması konusunda İstanbul'u uyarmaktaydı. Özellikle Anadolu hududuna dair St. Petersburg'un görüşleri beklenmeden hızlı bir şekilde tasdiknamelerin değiştirildiği vurgulanarak sonrasında Rusya'nın ittifak konusunda zorlayıcı bir tavır takınmasından endişe ediyordu. Bu doğrultuda Rusya'nın yeni bir harbi dile getirmesinden duyulan endişe aktarılmaktaydı. Bu kapsamda her ne kadar barış yapılıp bu duyurulmuş ise de özellikle tahliye maddesinin yerine getirilinceye kadar boş bulunulmaması konusunda uyarılarda bulunuyordu. Bu nedenle Galib Efendi, gerekli tedarikin sağlanıp önlemlerin alınması ile birlikte başta Rumeli valisi olmak üzere gereken bölgelere bu konuda uyarıların yapılmasını tavsiye ediyordu.[199] Sadrazam tarafından da benzer bir uyarı gelmekteydi. Her ne kadar barışın sağlanıp onaylı tasdiknameler değiştirilmiş olsa da hâlâ dikkatli olunması gerektiğinin altını çiziyordu. Bu nedenle barışın imzalandığının ilanı ve bu doğrultuda gönderilecek emirlerin durdurulduğunu belirtiyordu. Bu karar II. Mahmud tarafından da onaylanmıştı. Sultan, her ne kadar bu kararı uygun bulmuş olsa da birçok askerin sefere katılmayıp geri döndüğünden şikâyet ederek bu konuda gerekli önlemlerin alınmasını emrediyordu. Bu nedenle bu gelişmelerin değerlendirilmesi için bir

---

Bâb-ı Âli karşısında savaşmak konusunda da özgür olmaları gerektiğine dair bir düşünceye sahipti. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/79 s.150.

[197] Bu konuda bkz. Sir Robert Wilson'dan Mr. Liston'a, Bükreş, 2 Ağustos 1812, Robert Wilson, *General Sir Robert Wilson's Russian Journal, Narrative of Events During the Invasion of Russia by Napoleon Bonaparte and the Retreat of the French Army 1812*, rev. Herbert Randolph, John Murray, Londra, 1860, s.376-380

[198] Avusturya'nın bu konudaki görüşleri hakkında bkz. BOA C..HR.. 70/3492

[199] Galib Efendi'nin bu konudaki görüşleri hakkında bkz. BOA HAT. 1097/44422

meclisin toplanmasını istiyordu. Bu doğrultuda toplanan meclis-i şûrâ, barışın ilanı kararının bekletilmesi yönünde bir karar alırken bununla birlikte önde gelenlere ve özellikle askerî yetkililere tahriratlar gönderilerek durumun bildirilmesine karar verilmişti. Fakat gönderilecek olan bu tahriratlarda barışın imzalandığı haberi iletilirken Rusya tarafından Osmanlı topraklarının tahliyesi gerçekleşinceye kadar *Rusyalu karşısında mukābele bi'l-misl kāidesine riâyet içün* askerlerin bir an önce sevk olunması gerektiği ve bu nedenle başta Karaman valisi olmak üzere gerekli emirlerin gönderilmesi istenmekteydi. Diğer taraftan geri dönen askerlerin tekrardan gönderilerek savaş hattında bir zayıflığın ortaya çıkmamasına özen gösterilmesi istenmekteydi.[200]

R. Wilson'un bu girişimlerinin yanı sıra elçisi, Rus karargahında kendisine savaş öncesi duruma/*status quo ante bellum* dönülmesinin mümkün olup olmadığını sormaktaydı. Özellikle Fransız makamlarının Napolyon'un "uydurulmuş" zaferleri ile İstanbul'da bir nüfuz kazanmaya çalıştığı bir dönemde, Rusya'nın işgal ettiği topraklardan geri çekilmesi ve hatta savaş öncesi sınırlara geri dönülmesi iki ülke arasındaki ilişkiler açısından önemli bir adım olabilirdi. Her ne kadar Napolyon'un zaferlerine dair anlatılar Rus elçiliği tarafından yalanlansa da bu haberler hiç şüphesiz Osmanlı devlet adamlarında bazı şüphelerin uyanmasına neden olmaktaydı. Napolyon'un bu başarılarının kendileri açısından bazı kazançlar sağlayabileceği düşünülmekteydi. Bu nedenle R. Liston, R. Wilson'dan daha doğru haberlerin rapor edilmesini istemekteydi çünkü her ne kadar Bükreş Antlaşması onaylanmış olsa da Bâb-ı Âli'nin yeni Avrupa sınırından memnun olmadığı herkes tarafından bilinen bir gerçekti.[201] Diğer taraftan söz konusu antlaşmanın Avrupa sınırından Avusturya da bir o kadar rahatsızdı. Özellikle Rusya'nın Prut Nehri'ne kadar güney sınırlarını genişletmesi ve Prut ile Tuna'nın birleştiği yerden denize döküldüğü yere kadar ulaşacak yeni sınırları, bir bakıma bölgedeki Avusturya çıkarlarının tehlikeye girmesi anlamına geliyordu. Özellikle Tuna'nın kuzey tarafının kontrolü ile birlikte Kili Boğazı'nın Rus kontrolüne girmesi bu nehir üzerinden yapılan taşımacılık açısından bir tehdit unsuru olarak görülmekteydi. Bugünkü Almanya'nın güneyinden doğarak Karadeniz'e kadar ulaşan Tuna Nehri, sahip olduğu debi rejimi ile deniz taşımacılığı açısından büyük bir öneme sahipti. Osmanlı sınırlarına girmeden önce geçtiği yerlerin büyük bir çoğunluğunun Avusturya kontrolünde olduğu düşünüldüğünde bir bakıma Avusturya'nın Karadeniz'e açılan kolu gibi görev yapıyordu. Fakat şimdi Rusya'nın Tuna'nın bir kısmının kuzeyinde ve bir boğazındaki kontrolü Avusturya'nın

[200] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1007/42302.
[201] Bu konuda bkz. Mr. Liston'dan Sir Robert Wilson'a, İstanbul, 13 Ağustos 1812 ve Mr. Liston'dan Sir Robert Wilson'a, İstanbul, 20 Eylül 1812 R. Wilson, *a.g.e.*, s.380-381.

Karadeniz'e ulaşmasının önünde bir tehdit oluşturabilirdi. Diğer taraftan Rusya, yeni sınırı ile bir miktar daha güneye ilerlerken Avusturya'ya da daha fazla yakınlaşmış olmaktaydı. Aynı zamanda söz konusu topraklar artık Osmanlı tarafından Avusturya'ya tanınan kapitülasyondan çıkarak Rus kontrolüne girdiğinden bölgeden Avusturya ile yapılan ticaret de Rusya'nın iznine tabi olacaktı. Bu nedenle Rusya ile Avusturya arasında yeniden bir uzlaşmanın sağlanması amacı ile Viyana'ya gönderilen Lord Walpole, bu memnuniyetsizliği fark etmişti. Özellikle Metternich, Rusya'nın Tuna üzerindeki kontrolünden rahatsızdı. Bu nedenle Avusturya, Osmanlı-Rusya sınırının eski haline getirilmesini istemekteydi. Avusturya'nın bu hoşnutsuzluğundan dolayı Walpole, Metternich'e I. Aleksandr'ın özellikle bu konuda bazı düzenlemelerin yapılabileceğine sıcak baktığını belirtiyordu fakat bu Avusturya'nın nasıl bir tavır takınacağına bağlıydı.[202]

Metternich tarafından bölge için duyulan bu endişelerin benzerleri İstanbul'un geneli tarafından da dillendiriliyordu. Rusya'ya verilen Besarabya bölgesi kırk bin kilometre karenin üzerinde bir alanı kapsamaktaydı. Yedi yüz binin üzerinde sakini ile birlikte çok verimli bir araziye sahipti. Geniş ovaları ve platoları sayesinde büyük at, koyun, hayvan sürüleri barındırmaktaydı. Sahip olduğu başta meşe ormanları ile ormancılık ve gemi yapımına uygun kereste deposuydu. Arıcılık, balıkçılık, bahçecilik gibi tarımsal faaliyetlerin yanında bölge tuz, kömür gibi yer altı zenginliklerine de sahipti. Sahip olunan bu kaynaklar aynı zamanda İstanbul'un iaşesi için en önemli kaynaklardan birisiydi. Bu nedenle Bâb-ı Âli, Bükreş Antlaşması ile buraları sadece Rusya'ya vermiyor aynı zamanda başkentin iaşesini de tehlikeye atmış oluyordu. Bu endişe sadece devlet adamları tarafından değil birçok kesim tarafından da taşınmaktaydı. Diğer taraftan bu bölge, Osmanlı Devleti'nin çok önemli beş kalesi olan İsmail, Kili, Bender, Hotin ve Akkirman'ı da kapsamaktaydı. Osmanlı Devleti'nin Rusya serhaddinde en önemli kalelerin başında gelen bu kaleler, aynı zamanda Tuna ve Karadeniz'in güvenliğinin sağlanması açısından da çok önemli bir konuma sahipti. Bu nedenle Bükreş Antlaşması ile bu kaleler Rusya'ya verilmiş olsa da gizli madde ile bu kalelerin yıkılması kararlaştırılmıştı. Fakat diğer gizli madde ile Faş Nehri üzerinden Kafkasya'nın içerisine Rusya'nın sevkiyat yapmasına müsaade ediliyor olması, buna karşı olan muhalefetten dolayı her iki maddenin de onaylanmadan daha sonrasına bırakılması ile sonuçlanmıştı. Bu, aynı zamanda Kafkasya meselesinden dolayı bir bakıma bu haktan da

[202] Bu konuda bkz. Fehmi İsmail, *a.g.t.,* s.341-342.

vazgeçilmesi anlamına geliyordu. Diğer taraftan bu tutum Bâb-ı Âli'nin Kafkasya konusuna ne kadar önem verdiğinin de bir göstergesiydi.[203]

Bâb-ı Âli'nin askerî koşullar gereği imzalamak zorunda kaldığı bu antlaşmaya dair İstanbul başta olmak üzere Viyana ve Paris'ten yükselen muhalif sesler, R. Liston açısından tehlike arz ediyordu. Misyonunun en temel görevlerinden birisi olarak gördüğü Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığı meselesi, bu şartlar altında sağlanamayabilirdi. Bu nedenle İstanbul'da bu tarafsızlığın sağlanması yönünde faaliyetlerde bulunmaktaydı. Özellikle S. Canning'in Osmanlı makamları ile bu yönde yaptığı görüşmeler neticesinde aldığı olumlu cevaplar doğrultusunda hareket ederek bu olumlu havanın devam etmesini sağlamayı planlamaktaydı. S. Canning ve Bâb-ı Âli arasında Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığına saygı duyulacağı yönündeki uzlaşma doğrultusunda bu yöndeki girişimlerinin dostça kabul edileceğini düşünmekteydi. Fakat İstanbul'a ulaştıktan sonra olumsuz bir havanın da varlığını fark etmişti. Ancak Bâb-ı Âli'nin düşmanlığı sürdürme taraftarı olmadığını düşünüyordu. Hatta bu nedenle çatışma devam etmeyecek ve bununla birlikte savaşan tarafların Osmanlı Devleti limanları üzerinden ihtiyaçlarının karşılanmasına da müsaade edilmeyecekti. Bu doğrultuda Bâb-ı Âli tarafından bu yönde emirler gönderilerek bir tür resmî tarafsızlık ilan edilmekteydi.[204] Bu nedenle savaşın ilk günlerinde Fransız korsanların ele geçirdiği ganimetler ile birlikte Osmanlı limanlarına girişlerine müsaade edilmemiş ve diğerlerinin de kısa süreli girişlerine müsaade edilmişti. Fakat buna karşılık bazı düzensizlikler de devam etmekteydi. Bazı Fransız gemilerinin Osmanlı topraklarından askerî mühimmat ve cephane satın aldığı haberleri de ulaşmaktaydı. Diğer taraftan Akdeniz'deki Fransız korsanları ile İngiliz donanması arasındaki bu mücadele de İstanbul diplomatik mahfillerinin gündeminden düşmüyordu. Özellikle İngiliz donanmasından kaçan Fransız gemilerinin Osmanlı sularına

[203] Bu savaş öncesinde neredeyse yüz yıllık bir geçmişe sahip olan Osmanlı-Rusya savaşlarında bu kaleler en önemli muharebe ve kuşatmalara sahne olmuştu. Bu kalelere karşı yapılan kuşatmalar ve abluka harekâtları, çoğu zaman Rus gücünün neredeyse yarısının kaybı ile neticelenebiliyordu. Bu nedenle söz konusu kaleler Rusya karşısında Osmanlılar açısından Rumeli cephesinde önemli bir konumdaydı. Özellikle bu kale hattına paralel Tuna Nehri de bu cephede önemli bir askerî hattı. Diğer taraftan bu savaşların genelinin Osmanlı topraklarında cereyan etmesi, Rusya ordusu açısından iaşenin çok önemli bir mesele olmasına neden oluyordu. Fakat söz konusu kalelerin Rusya'nın eline geçmesi aynı zamanda gelecek savaşlarda Rus ordusu açısında iaşe sorununun da ortadan kalkmasına olanak sağlayacaktı. Bu sayede olası bir savaş öncesinde Rusya, Tuna'ya kadar askerî mühimmat ve iaşe nakli yapabilecekti. Bu doğrultuda Tuna'nın hızlı bir şekilde aşılması bir bakıma Rus ordusunun kısa bir sürede Osmanlı'nın payitahtını tehdit etmesine olanak verecekti. Diğer taraftan bu bölgenin alınması, Yeni Rusya olarak tanımlanan bugünkü Ukrayna ve Kırım için de Osmanlı tehdidinin uzaklaştırılması anlamına da geliyordu. Bu konuda bkz. Alexander Mikhailovsky-Danilevsky, *Russo-Türkish War of 1806-1812*, ed. ve çev. Alexander Mikaberidze, The Nafziger Collection, Westchester, 2002, cilt: II, s.143-144; İstanbul'un iaşesi hakkında bkz. F. İsmail, *a.g.t.*, s.342-343 ve bölgenin Osmanlı-Rus savaşlarındaki önemi hakkında bkz. Fatih Yeşil, "Osmanlı-Rus Harplerini (1710-1829) Etkileyen Faktörler Üzerine", *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, cilt: II, sayı: 2, 2021, s.99-116.

[204] Bu konuda Mısır'a gönderilen emir hakkında bkz. BOA C..HR.. 98/4870.

sığınması bir bakıma Osmanlının tarafsızlığı meselesinin yeniden gündeme gelmesine neden olmuştu. Bir Fransız gemisinin Osmanlı limanına sığınmasının sonrasındaki yaşananlar neredeyse diplomatik bir meseleye dönüşmüştü. Yeni Fransız elçi Antoine-François Andréossy[205] bu konuda reisülküttap ile yaptığı görüşmeler ile Osmanlı makamları üzerinde bir nüfuz kurma girişiminde bulunsa da Bâb-ı Âli'nin bu konudaki tavrı bir bakıma tarafsızlık politikasını devam ettirmek istediğinin de göstergesiydi. Yaşanan bu gelişmeler karşısında İngiliz elçiliği de Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığının sağlanması konusunda olumlu bir bakış açısına sahip olmuştu. Özellikle R. Liston bu tarafsızlığın kendi çabaları ile sağlanmasının mümkün olduğunu düşünmeye başlamıştı.[206]

R. Liston kendi girişimleri ile tarafsızlığın devam etmesine katkı sağlayabileceğini düşünmesine rağmen İstanbul'da Bükreş'e karşı oluşan muhalif havanın da farkındaydı. Özellikle Amiral Çiçakof'un Osmanlı reayasından askerî birlik oluşturma fikrinin İstanbul'da duyulması, bir tehdit olarak algılanmıştı. Bununla birlikte Rus ordusunun Bükreş Antlaşması'nın imzalanmasına rağmen hâlâ Memleketeyn'i tahliye etmemesi, yeni bir savaşın konuşulmasına neden olmuştu. Diğer taraftan bu hoşnutsuzluk İstanbul'un Bükreş barışının şartlarını yeri getirme konusunda da yavaş davranmasına neden olacaktı. Antlaşmanın esirlerin karşılıklı olarak serbest bırakılmasına yönelik hükmüne karşılık Bâb-ı Âli, bu konuda yavaş hareket ediyordu. İstanbul'a gelmesinden sonra bu konuda girişimlerde bulunmak isteyen İtalinski'nin görüşme taleplerine olumsuz cevaplar veriliyordu.[207] R. Liston ise Bâb-ı

[205] 1761 doğumlu olan Antoine-François, devrim ve sonrasında önemli görevlerde bulunacaktı. Napolyon'un Mısır seferinde orduda görev alacak ve daha sonrasında da bu görevinde yükselecekti. Londra ve Viyana elçilikleri görevini de îfâ eden Antoine-François, bu amaçla İstanbul'a gönderilecekti. 25 Temmuz 1812'de büyük elçilik unvanı ile İstanbul'a gelerek bu görevinde 14 Kasım 1814'e kadar kalacaktı. Bu konuda bkz. Jean-Louis Bacqué, vd., *Représentans Permanents de la France en Turquie (1536-1991) et de la Turquie en France (1797-1991),* İsis Yayımcılık, İstanbul, 1991, s.51.

[206]Bir Fransız gemisinin Osmanlı limana sığınması sonrasında onu takip eden iki İngiliz savaş gemisi, açıkta demirleyerek bir bakıma geminin kaçma şansını ortadan kaldırmıştı. Buna karşılık Osmanlı makamları Fransız gemisinin uzun süre limanda kalmasına müsaade etmeyerek denize açılmasını sağlamıştı. Fakat geminin denize açılması, İngiliz savaş gemilerinin eline düşmesi anlamına geldiğinden gemi kaptanı yeniden limana giriş izni istemişti. Ancak buna Osmanlı yetkilileri tarafından izin verilmeyince mesele Fransız elçiliğine intikal etmişti. Söz konusu meseleyi reisülküttap ile görüşen yeni Fransız elçi, bu durumun tarafsızlık politikasına aykırı olduğunu belirtiyordu. Bu durum karşısında muhatabının sözünü sıcak bir tonla kesen reis efendi, elçinin bu iddiasının aksine savaşan tarafların gemilerinin tarafsız devletlerin limanlarda uzun süre kalamayacağı uyarısında bulunuyordu. Bunun karşılığında elçi, yakalanma ihtimalinin olduğu bir durumda gemilerin istediği kadar kalması gerektiğini hatta ürünlerini bile satabileceği iddia ederek bir bakıma hem gemilerin Osmanlı limanının koruması altına girmesi gerektiğini hem de ele geçirdiği malları satabilmesi gerektiğini iddia ediyordu. Yaşanan bu gelişmeler konusunda bkz. NA. FO. 78/79 s.142-147.

[207] İtalinski'nin elçilik görevi ile gelmediği ve onun Osmanlı Devleti'nin misafiri olduğu belirtilerek elçilik unvanı ile anılmasına ve o doğrultuda görüşme taleplerine olumlu cevaplar verilmemekteydi. Bu konuda bkz. BOA HAT. 967/41336: fakat özellikle Anadolu maddesine dair görüşlerini öğrenmek için gayriresmî görüşmeler gerçekleştiriliyordu. Bu konuda bkz. BOA HAT. 967/41336-A; ancak diğer görüşme talepleri ordu-yı hümâyunda söylenenlerle çelişebilecek bilgilerin paylaşılması endişesi ile kabul edilmeyecekti. Bu konuda bkz.

Âli'nin bu tavrında Fransız elçi Andréossy'nin girişimleri olduğunu düşünmekteydi. Özellikle Bâb-ı Âli'nin Bükreş Antlaşması'ndan hoşnutsuzluğunun giderek arttığı bir ortamda Fransa'nın Rusya aleyhine ittifak tekliflerinin söz konusu antlaşmanın hükümlerinin yerine getirilmemesinin altında yatan nedenlerden biri olduğunu belirtmekteydi. Diğer taraftan Rusya'nın elinde bulunan Osmanlı esirlerini katlettiğine dair haberler iki ülke arasındaki ilişkileri daha da gerecekti.[208] Bununla birlikte Napolyon adına hareket eden elçi, Osmanlı Devleti'ne sadece Besarabya'yı geri almayı değil, son otuz yılda kaybettiği tüm toprakları da yeniden alma garantisi veriyordu. Fakat bu heyecan verici teklif Osmanlı devlet adamları tarafından hiç tereddüt edilmeden reddediliyordu. Muhatabına efendisinin vaatlerini dinlemek istemediğini belirten reis efendi, kısa bir süre önce Bonaparte'nin Rus Çar'ına ülkesinin sınırlarını Tuna Nehri'ne kadar uzatmasını vaat ettiğini hatırlatıyordu. Bunun boş bir iddiadan fazlası olmadığını belirten Andréossy'ye karşılık reisülküttap, bunu resmî belge ile kanıtlayabileceğini söylerken hiç şüphesiz daha önce Fransa ile Rusya arasındaki görüşmelere atıf yapıyordu.[209] Yaşanan bu gelişmeler İngiliz elçiliği tarafından İstanbul'da Fransız nüfuzunun artması için bir nedenin olmadığının göstergesi olarak yorumlanmaktaydı. Diğer taraftan Bâb-ı Âli'nin Rusya'ya karşı olan tavrında gözle görülür bir değişim olmuştu. Bu doğrultuda bazı önde gelen Osmanlı devlet adamları, Rus ordusunun Fransa karşısında başarılı olmasını dilediklerini açık bir şekilde dile getirmekteydi. Hatta reisülküttap daha da ileri gidecekti. Eylül'de R. Liston ile görüşerek ondan St. Petersburg ile iletişime geçip geçemeyeceğini soran reis efendi, Rusya'ya elinde tuttuğu kaleler için yeni bir öneri ile

---

BOA HAT. 1169/46235; daha sonrasında ise İtalinski'nin itimatnamesi gönderilerek resmî olarak elçilik görevine başlayacaktı. Bu konuda bkz. TS.MA.e 440/22.

[208] Harkov'un Valki kasabasında yaşanan bu gelişmeler iki ülke arasında bir soğukluğa neden olacaktı. İki Rus askerin bölgede yaşayan iki Müslüman kıza karşı bulundukları gayriahlaki eylemlerin bölgede bulunan Osmanlı esirleri tarafından müdahale edilmesi sonrasında başlayan olaylar sonrasında silahsız halde bulunan esir bin askerden altı yüze yakınının öldürüldüğü ve diğerlerinden birçoğunun da firar ettiği haberleri, Osmanlı Devleti'nin tepkisine neden olmuştu. Bâb-ı Âli'nin bu tavrına karşılık Rus elçiliği bu olayların bir katliam olmadığını, iki grup arasında çıkan çatışma sonucunda gerçekleştiğini belirtirken Rus askerlerinin de öldüğü bilgisi paylaşılıyordu. Fakat bu cevaptan tatmin olmayan Osmanlı Devleti, elinde bulunan Rus esirlerinin iadesini geciktirecekti. Bununla birlikte Rus esirleri elde tutularak Osmanlı esirlerinin güvenliklerinin sağlaması da amaçlanmaktaydı. Diğer taraftan bu esirler Rusya tarafına iade edilmeyerek Napolyon karşısında kullanılmasının önüne geçilmek de istenmiş olabilirdi. İki ülke arasında bu sorunun düğümünü yine söz konusu savaşın seyri belirleyecekti. Napolyon'un Moskova'dan çekilmesine kadar bu esirleri bırakmaya yanaşmayan Bâb-ı Âli, Moskova'dan çekilme haberleri sonrasında bu konuda olumlu bir tavır takınacak ve karşılıklı esir değişimi konusunda özen gösterilecekti. Bu konuda bkz. Cem Düzen, *Hurşid Ahmed Paşa (1762? - 1822)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne, 2022, s.147-149; İngiliz elçiliği her ne kadar esir sayısını farklı verse de özellikle halkın bu olaylara karşı tepkisi üzerinde durmaktaydı. Halk arasında artan gerginlik eşit sayıda Rus esirinin de öldürülmesi gerektiğine dair söylentilerin konuşulmasına neden olmuştu. Bunun Osmanlı Devleti'nin gücünü göstereceği iddia ediliyordu. Bu durum aynı zamanda Rusya ve Bükreş Antlaşması'na karşı duyulan memnuniyetsizliği de arttırmıştı. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/79 s.198-199

[209] Bu durum aynı zamanda Bâb-ı Âli tarafından Rusya ile Fransa arasında yapılan görüşmelerin de bilindiğinin bir göstergesiydi. Bu şekilde reis efendi/vekili aynı zamanda hükûmetinin Avrupa'daki siyasi durumun ne kadar farkında olunduğunu da göstermekteydi. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/79 s.151-153

geliyordu. Bu öneriye göre Rusya, Fransa karşısında bu kaleleri Osmanlı Devleti'ne bırakacaktı. Rusya'nın avantajına olacağını ima ettiği bu teklifte, söz konusu kaleler Napolyon'un olası bir saldırısı karşısında Osmanlı Devleti tarafından savunulacaktı. Buna ek olarak gerektiğinde elli ile yüz bin arası bir asker gönderilebileceği de ifade ediliyordu. Reisülküttap tarafından yapılan bu beklenmedik teklif için R. Liston, hiç tereddüt yaşamadan aracılık yapabileceğini söylüyordu.[210]

Osmanlı Devleti tarafından bu şekilde bir teklif yapılsa da bu, bir bakıma Bükreş ve öncesinde kaybedilen topraklara doğru uzanmak için atılmış bir adımdı. Fakat bu teklifin de bir devamı olmayacaktı. Diğer yandan Bükreş Antlaşması'nın şartlarının yerine getirilmesi konusunda her iki taraf da ağır hareket ediyordu. Her ne kadar Ağustos'ta Rus birliklerinin Memleketeyn'i boşaltmaya başladığına dair haberler İstanbul'a gelse de[211] hem tam olarak tahliye edilmiş değildi hem de bu durum barış antlaşmasından ziyade Rusya'nın Fransa karşısında askerî gerekçelerden ötürü yaptığı bir hareketti. Bu nedenle bu olayın arkasında ne Rusya'nın yeni sınırların ötesinde işgal ettiği yerleri boşaltmasına dair antlaşma maddesi ne de İngiliz misyonunun faaliyetleri yer almaktaydı.[212] Her ne kadar Bükreş Antlaşması'nın on birinci maddesi ile tasdiknamelerin değiştirilmesinden sonra üç ay içerisinde Rus askerinin ve ince donanmasının Osmanlı topraklarını tamamen boşaltmasına karar verilmiş olsa da Rusya bu bölgeleri hâlâ terk etmediği gibi bir taraftan da bölgeden asker toplama faaliyetleri yürütmekteydi. Özellikle Napolyon'a karşı verilecek olan mücadelede en çok ihtiyaç duyduğu konuların başında gelen asker kaynağının bir kısmını bu bölgeden sağlamayı planlamaktaydı. Özellikle Rus askeriyesinin tamamen bölgeden çıkıncaya kadar Osmanlı Devleti tarafından kesinlikle müdahale olunmayacağına dair bu madde ile Rusya, hâlâ bölgede tüm kontrolü elinde tutmaktaydı.[213] Bu nedenle Rusya'nın hâlâ bölgeyi elinde tutmasına paralel askerî faaliyetleri, Bâb-ı Âli tarafından endişe ile karşılanmaktaydı. Bölgeden yirmi bine yakın bir

[210] Reisülküttap tarafından bu şekilde bir teklif yapılsa da bu konuda çok fazla bir görüşme yapılamayacaktı. İstanbul'daki veba salgınından reisülküttap/vekili ve eşinin etkilenmesi aynı zamanda ikili arasında görüşmelerin de gecikmesine neden olacaktı. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/79 s.153-155 ve F. İsmail, *a.g.t.*, s.344-345. 1812'de başlayıp aralıklarla 1820'ye kadar devam edecek olan veba salgını özellikle ilk iki yılında İstanbul'u olumsuz etkileyecekti. Yaşanan önemli kayıpların yanında diplomatik faaliyetlerin yürütülmesinde ve özellikle de heyetler arası görüşmelerin yapılmasında önemli engeller ortaya çıkaracaktı. Söz konusu vebanın etkileri konusunda bkz. Engin Çetin, "1812-1814 Veba Salgınının Üsküdar'a Tesirleri", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu X*, ed. Coşkun Yılmaz, Üsküdar Belediyesi, 2019, cilt: I, s.191-215.

[211] Bu konuda bkz. NA. FO. 78/79 s.139 ve BOA HAT. 1002/42071; Çiçakof'un bu konudaki beyanatı hakkında bkz. BOA HAT. 967/41318.

[212] Çiçakof'un 4 Ağustos'ta aldığı talimatta Dalmaçya'ya dair yapılması konuşulan olası bir harekâttan vazgeçmesi ve Dinyester Nehri'ne doğru çekilmesi emrediliyordu. Her ne kadar Bükreş Antlaşması'na göre Rusya işgal ettiği toprakları antlaşmanın onaylanmasından sonra üç ay içirişinde boşaltılacağını kabul etse de bu emir, Bükreş Antlaşması'ndan kaynaklanan bir durum değildi ve tamamen Napolyon karşısında uygulanacak savunma stratejisine yönelik bir hareketti. Bu konuda bkz. F. İsmail, *a.g.t.*, s.339.

[213] Söz konusu antlaşma maddesi için bkz. N. Erim, *a.g.e*., s.253 ve M. İ. Erkutun, *a.g.t.*, s.101.

asker yazmayı planladığı konuşulan Rusya'nın[214] bu politikası, bölgenin nüfus yapısını olumsuz etkileyecekti. Diğer taraftan Rusya'nın bölgedeki askerî varlığı, düşmanları Fransa ve Avusturya tarafından bir tehdit olarak algılanırken bu durum söz konusu Osmanlı topraklarının işgali ile neticelenebilirdi. Buna dair söylentilerin gerçekliği sadrazam tarafından İstanbul'a yazılarak oradaki Fransız ve Avusturya elçiliklerinden sorulması talep ediliyordu. Hatta sadrazamın bu talebi, II. Mahmud tarafından da isteniyordu.[215] Bu nedenle Eylül'ün ortasında gerçekleşen sadrazam değişikliği[216] sonrasında yeni sadrazam Hurşid Ahmed Paşa'dan[217] ilk olarak bu konu ile ilgilenmesi istenecekti. Fakat esir krizi bu sürece ilk başta bir engel çıkarırken Rusya da bölgeden sağlamayı planladığı kazançlar nedeniyle bölgeyi bırakma konusunda fazla istekli değildi.[218]

Rusya Memleketeyn'den elde etmeyi planladığı kazançlar doğrultusunda bölgenin işgaline devam ederken benzer bir politikayı Kafkasya için de uyguluyordu. Her ne kadar Osmanlı Devleti, bölgenin tahliyesi için emirler gönderse de Rusya tarafından bu maddenin yerine getirilmesi için net adımlar atılmamaktaydı. Bu doğrultuda Bâb-ı Âli, 10 Ağustos 1812'de Erzurum ve Trabzon valileri ve Anapa muhafızına gönderdiği hükümde, ilk olarak antlaşma dahilinde Kafkasya sınırlarının savaş öncesi duruma döndürüldüğü ve Rusya'nın işgal ettiği yerleri şu anda bulundukları hal üzerine Osmanlı Devleti'ne iade etmesi gerektiği belirtiliyordu. Bu doğrultuda antlaşmanın onaylı tasdiknamelerinin 15 Temmuz 1812'de onaylanarak yürürlüğe girdiği ifade ediliyordu. Bölgelerin teslim alınması bu görevlilere verilirken Bâb-ı Âli bu bölgelerin bir an önce tahliye edilerek kendilerine teslim edilmesini arzulamaktaydı. Malum Kafkasya'ya dair gizli madde onaylanmayarak antlaşma dışına

---

[214] Antlaşmanın onaylanmasından iki gün sonra Çiçakof tarafından Galib Efendi'ye gelen mektupta ittifak konusunun yanı sıra *Eflak kazalarından on beş bin ve Kara Eflak kazalarından beş bin* asker toplanması gerekliliği belirtiliyordu. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1097/44422 ve 167/7015.

[215] Bu konuda bkz. BOA HAT. 985/41712.

[216] 14 Eylül'de Sadrazam Laz Ahmed Paşa'nın yerine Hurşid Ahmed Paşa sadrazam olurken ayın on altısında ise Kaymakam Şakir Paşa'nın yerine Mehmed Rüşdi Efendi atanıyordu. Bu konuda bkz. Şani-zade Mehmet 'Ata'ullah Efendi, *a.g.e.,* s.873-874.

[217] Rumeli Valisi Selim Sırrı Paşa'nın azatlı kölesi olan Ahmed Hurşid, önce Reisülküttap Râsih Efendi'ye, daha sonra da Kaptanıderya Küçük Hüseyin Paşa'ya intisap etmiştir. Napolyon'un Mısır işgali sonrasında bölgeye gitmiş ve sonrasında ise İskenderiye mutasarrıflığı görevinde bulunmuştur. 1804 tarihinde Mısır valiliği görevine atanmış ancak burada Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya karşı verdiği mücadele sonrasında görevinden alınmıştır. Daha sonrasında ise bir süre İran'a karşı verilen seferde görev aldıktan sonra Selânik, Bosna valilikleri ve Niş muhafızlığı görevlerinde bulunmuştur. Sonrasında ise Mora ve Rumeli valilikleri görevlerini îfâ etmiştir. Akabinde Sırp İsyanını bastırmak için Sofya seraskerliğine tayin edildi. Bu görevi sırasında önemli başarılar elde etti. Elde ettiği bu başarılardan dolayı Bükreş Antlaşması'ndan kısa bir süre sonra sadrazamlığa getirildi. Özellikle Sırp İsyanının bir türlü çözülememesinden dolayı söz konusu antlaşma sonrasında bu meselenin kesin olarak ortadan kaldırılması planlanmaktaydı. Bu nedenle hem bu konuda tecrübeli hem de daha önceki başarılı faaliyetlerinden dolayı Ahmed Hurşid Paşa bu göreve getirilmişti. 1815 Nisanına kadar bu görevde kalacak olan paşa, söz konusu meselede önemli başarılar elde edecekti. Ahmed Hurşid Paşa'nın hayatı hakkında bkz. Cevdet Küçük, "Hurşid Ahmed Paşa", *TDVİA*, cilt: XVIII, s.395-396.

[218] Bu dönemdeki gelişmeler hakkında bkz. C. Düzen, *a.g.e.*, s.144-149.

bırakılırken Osmanlı açısından bu maddenin tartışılması da bitmişti. Fakat Rusya, bu maddeyi antlaşma dışında tutarken söz konusu meseleyi kapatmamış daha sonrasına bırakmıştı. İçinde bulunulan durumun atlatılması için sonrasına bırakılarak bu meselenin yeniden tartışılmasını planlamaktaydı. Hatta bu konuda I. Aleksandr'a da mektup yazılmıştı. Diğer taraftan Bâb-ı Âli, bu bölgelerin bir an önce eksiksiz olarak teslim almayı beklemekteydi. Özellikle kalelerde bulunan top ve askerî mühimmat, bölgenin askerî konumu açısından oldukça önemliydi. Bu doğrultuda Faş ve Sohum kalelerinin teslimi için görevlendirilen Trabzon valisi Hazinedarzade Süleyman Paşa'ya[219] bu görevinde yavaş hareket etmemesi için uyarılarda bulunulmaktaydı.[220] Bir an önce bölgeye gitmesi emredilen Süleyman Paşa'dan bu görevi sırasında kalabalık bir kapı halkı ile değil daha az kişi ile bölgeye gitmesi istenmekteydi. Süleyman Paşa'dan bu şekilde davranması istenilirken hiç şüphesiz Bâb-ı Âli, kalabalık kapı halkının oluşturacağı olumsuz havadan kaçınmayı planlamaktaydı.[221]

Kafkasya'ya yönelik bu adımlar atılırken Sırp sorununun çözümü için de girişimlerde bulunulmaktaydı. Bükreş Antlaşması'nın en çok itiraz edilen açık maddelerinin başında Sırplara dair madde gelmekteydi. Başta Sultan II. Mahmud olmak üzere İstanbul, bu maddenin Rusya'ya Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışma bahanesi vereceğini düşünmekteydi. Bu nedenle ilk başta bu maddenin düzenlenmesi için çaba harcansa da Rusya'nın değişiklik konusundaki sert tavrının yanında bu maddeye dair olumlu değerlendirmeleri, söz konusu maddenin değiştirilmeden onaylanması ile neticelenmişti. Fakat bu madde neredeyse tüm taraflar için bir memnuniyetsizlik kaynağıydı. İstanbul, bu madde konusunda endişelerini sürdürürken başta Çar olmak üzere Rusya tarafından da eleştiriler gelmekteydi. Özellikle savaş sırasında Sırplar ile olan yakın iş birliğine karşılık bu madde ile bir bakıma Sırpların yalnız bırakıldığının düşünülmesi, bu hoşnutsuzluğun temel nedenlerinin başında geliyordu. Diğer taraftan Rusya'nın içinde bulunduğu bu kritik zamanda

[219] Karadeniz bölgenin önemli ailelerinden birisi olan Hazinedarzadeler zaman içerisinde bölgede birçok önemli görevi îfâ edeceklerdi. Bu ailenin en önemli mensuplarından birisi olan Süleyman Paşa, özelikle 1806-1812 savaşında bölgede önemli görevler üstlenecekti. 1809'ta Canik bölgesi muhassılığı görevini üstlenen Süleyman, bir yıl sonra Trabzon mütesellimliği görevine getirilerek ve kendisinden Rusların eline geçen Faş Kalesi'nin kurtarılması istenecekti. Bölgedeki eşkıyalık faaliyetlerine karşı başarılı bir mücadele veren Süleyman, bir yıl sonra paşa rütbesi ile Trabzon valiliğine atanacaktı. Bu görevinde iken sağlanan Bükreş Antlaşması sonrasında kendisine Kafkasya'daki Rus işgalinde olan bölgelerin tahliyesi görevi verilmişti. Bu görevinde 1817'ye kadar kalan Süleyman Paşa, bir yıl sonra da vefat etmiştir. Süleyman Paşa'nın hayatı ve faaliyetleri için bkz. Rıza Karagöz, *Karadeniz'de Bir Hanedan Kurucusu, Haznedarzade Süleyman Paşa*, Etüt Yayınları, Samsun, 2009 ve Yunus Özger, "Trabzon Valisi Hazinedârzâade Süleyman Paşa'nın Muhallefâtı", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, cilt: I, sayı: 2, 2007, s.93-122.

[220] Bu konuda bir uyarı, antlaşmanın onaylanmasından hemen sonra padişah tarafından da yapılacaktı. Bir an önce harekete geçmeleri gerektiğini belirten Sultan, bu şekilde bu konunun ne kadar önemli olduğunu da göstermiş oluyordu. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1002/42071.

[221] Bu konuda bkz. BOA C..HR.. 145/7218 ve HAT. 1295/50329.

Sırpların dostluğuna da ihtiyaç duyulabileceği düşünülmekteydi. Bu nedenle Çar, Bükreş Antlaşması'nın böyle bir zamanda Rus-Sırp dostluğuna zarar vermesinden endişe ediyordu. Diğer taraftan bu hoşnutsuzluğa karşılık Bâb-ı Âli ile bir ittifakın da ortaya çıkmaması, Rusya açısından olumsuz bir durumdu. Bükreş Antlaşması'nda Sırpların beklediği Rus himayesinin sağlanamamasına paralel Osmanlı Devleti ile de bir ittifakın yapılamamasının Rusya ile başta Sırplar olmak üzere Güney Slavları arasındaki iyi ilişkileri olumsuz etkileyebileceğinden çekinilmekteydi. Çar'ın bu görüşüne Kont Rumyantsev de katılmaktaydı. Napolyon karşısında Osmanlı reayası olan Rumlar ve Slavlardan hangi gerekçe ile yardım istenilebileceğini sorarak Sırplara dair maddeden duyduğu hoşnutsuzluğu dile getiriyordu.[222]

Bükreş Antlaşması'na dair Sırpların da benzer düşünceleri vardı. Barış görüşmelerinin başlamasının haberlerinin alınmasından sonra müzakerelerin seyri yakından takip edilmeye çalışılmıştı. Gerektiğinde bölgeye delegeler gönderilerek ortaya çıkacak barış metninde Sırpların da haklarının gözetilmesi için diplomatik girişimlerde bulunulmaktaydı. Bir taraftan barış için bekledikleri haklardan fedakârlık edilmesinden endişe ederlerken diğer taraftan da antlaşma ile yeni haklar beklentisi içindeydiler. Bu nedenle Çar'a başvurma kararı alan Kara George/Kara Yorgi, gönderdiği heyet ile I. Aleksandr'dan Rusya koruması altında yerel beyler tarafından yönetilen otonom bir Sırbistan'ın kurulmasını talep etmekteydi. 1812'nin başında St. Petersburg'a varan heyet, bu konuda girişimlerde bulunmuştu. Çar ile yapılan görüşmede I. Aleksandr, heyeti nişanlarla ödüllendirirken barış görüşmelerinde Sırp halkının yalnız bırakılmayacağı konusunda söz vermekteydi. Çar tarafından verilen bu söz ile Belgrad'a doğru hareket eden heyet, barış antlaşmasının ön metninin imzalamasından birkaç gün sonra Bükreş'e ulaşmışlarsa da Rus heyeti tarafından ön metin hakkında kendilerine bilgi verilmeyecekti. Rus karargâhı, Osmanlı Devleti ile ittifak görüşmeleri sonuçlanmadan Sırplara barış maddeleri konusunda bilgi vermek istememekteydi. Söz konusu antlaşma maddesinin Rus-Sırp ilişkilerine zarar vereceğinin farkında olan Çiçakof, bu sayede olası bir ittifak gerçekleşmeden bu maddenin saklı tutulmasını planlamaktaydı. Diğer yandan Belgrad'a olası bir Dalmaçya harekâtı için Albay A. Poliev'i gönderiyordu. Rusya tarafından Sırplara karşı bu şekilde bir politika izlenirken barış antlaşması Osmanlı Devleti aracılığıyla öğrenilecekti. Bükreş Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Sırplarla nihai antlaşmayı tamamlamak için iletişime geçen Hurşid Paşa, aynı zamanda muhatabını barış antlaşması konusunda da bilgilendiriyordu.

[222] Bu konuda bkz. P. L. Meriage, *a.g.e.*, s.229-232.

Temmuz'un başında Sırplara yazılarak nihai antlaşmanın görüşmeleri için bir heyet gönderilmesi talebi, Rusya tarafından barış antlaşması hakkında bilgilendirilmeyen Kara Yorgi'nin şaşırıp hayal kırıklığı yaşamasına neden olmuştu. Bu haberin hemen sonrasında Belgrad'da bulunan Rus temsilcileri ile görüşerek memnuniyetsizliğini dile getirirken antlaşma konusunda bilgi almak istese de istediği cevapları alamamıştı. Rus heyetinin gelişmeler hakkında resmî beyanatlarının olmadığına dair açıklamaları sonrasında Hurşid Paşa'ya yazarak müzakere davetini de geri çeviriyordu. Bâb-ı Âli'nin emri ile Temmuz'un ortasında yeniden Kara Yorgi'ye yazan Hurşid Paşa, önceki mektubunun aksine bu defa Bükreş Antlaşması'nın Sırplarla ilgili olan sekizinci maddesinin içeriğine de girmekteydi. Sırpların bu maddeye uyması gerekliliğinden bahisle onların 1804'ten beri ele geçirdikleri istihkam, levazım ve ağır silahların teslimini görüşmek için İstanbul'a bir heyet göndermesi gerektiğini belirtiyordu. Şu ana kadar Kara Yorgi, Çiçakof'dan gelişmelere dair bir haber almamış olsa da Belgrad'daki Rus heyetinin tavsiyeleri ile Osmanlı Devleti ile olası bir müzakereyi yeniden reddediyordu. Yaşanan bu gelişmeler karşısında muhatabını bilgilendirmek zorunda olduğunu düşünen Çiçakof, Rusya'nın Napolyon'a karşı verdiği bu mücadele sırasında Yakın Doğu'da daha fazla zorlukla karşılaşmak istemediğini belirtmekteydi. Bükreş Antlaşması'nı bu şekilde savunmasının yanı sıra Sırpların Osmanlı Devleti ile müzakerelere girmeyi reddetmesinin de antlaşmanın Bâb-ı Âli tarafından tümden reddedilmesi tehlikesini doğurabileceği üzerinde durmaktaydı. Bu şekilde bir bakıma Sırpların Bâb-ı Âli ile müzakerelere başlaması gerektiğini belirtmekteydi. Diğer taraftan Çiçakof, isyancıların Rusya'ya ve olası bir Dalmaçya harekâtına karşı olan ilgilerinin de soğumasını istemiyordu. Bu nedenle 15 Temmuz'da sekizinci maddenin kopyası ve ayrıntılı bir talimatname ile Sırplara, Rusya'yı Belgrad'ta temsil eden Nedoba başkanlığında bir heyet gönderiyordu. Nedoba'nın en önemli görevleri arasından Çiçakof'un cevabının yumuşatılması yer alıyordu. Diğer yandan Bükreş Antlaşması konusunda Sırpları bilgilendirecekti ve özellikle bu antlaşmanın ortaya çıktığı durum anlatılarak bu metnin geçici olduğu vurgulanacaktı. Özellikle bu antlaşmanın, uluslararası siyaset tekrardan uygun bir hale geldiğinde Rusya tarafından daha uygun bir anlatma yapılarak değiştirileceği üzerinde duracaktı. Daha sonrasında Kara Yorgi'ye şahsi bir mektup kaleme alan Çiçakof, Bükreş Antlaşması ile Sırp talepleri karşılanmamış olsa da ondan, İstanbul'a bir delegasyon göndermesini istiyordu. İstanbul'da bulunan Rus elçi İtalinski'nin Sırpların lehine bir

antlaşma sağlanması yönünde yardımcı olabileceğini belirterek bir bakıma Bükreş'te elde edilemeyen hakların İstanbul'da elde edilebileceğini belirtiyordu. [223]

Çiçakof'un bu mesajları ve bölgeye gelen heyetler Sırpların Rusya'ya karşı bakışının değişmesine neden olmuştu. Bükreş Antlaşması'nın duyulması ile hayal kırıklığı yaşayan Sırp isyancılar, bu girişimler sonucunda Sırp meselesinin hâlâ Rusya tarafından önemsendiğini düşünmeye başlamışlardı. Diğer taraftan bu girişimler Sırpların, Bükreş Antlaşması ile yükümlülük altına girdikleri tek meselenin Bâb-ı Âli ile müzakereye girmek olduğunu düşünmelerine sebep olmuştu. Bu doğrultuda bölgenin geleceği ve Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerinin bu müzakereler sonucunda belirleneceğini düşünmekteydiler. Yaşanan bu gelişmeler doğrultusunda Temmuz'un sonunda İstanbul'a bir heyet göndermeye karar veriliyordu. Fakat gönderilecek olan bu heyetin amacı kalıcı bir antlaşma müzakeresine girmekten ziyade Rusya'nın içinde bulunduğu durumdan dolayı zaman kazanmaktı. Bununla birlikte Osmanlı hakimiyeti ve yıllık bir verginin verilmesi kabul edilebilecekken kalelerin Osmanlı Devleti'ne teslimine karşı çıkılacaktı. Bu kararların alındığı aynı toplantıda Çiçakof'a da bir heyet gönderilmesi kararlaştırılıyordu. Bu heyet, Rus karargahından kendilerinin ek cephane ile desteklenmesini talep edecekti. Bununla birlikte antlaşma tamamlanıncaya kadar şu anda güneydoğu sınırında olan Rus birliklerinin pozisyonlarını koruması istenecekti. Bu taleplerine karşılık Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne Sırplar tarafından çatışmaların yeniden başlatılmayacağı garantisini verebileceklerini belirtiyorlardı.

Sırpların bu kararlarının alındığı aynı tarihlerde Çar tarafından Çiçakof'a Dalmaçya planından vazgeçmesiyle birlikte geri çekilme talimatı gelecekti. Fakat Rus karargâhı ani bir geri çekilmenin aynı zamanda Sırplar tarafından ihanet anlamında değerlendirilebileceğinin de farkındaydı. Bu nedenle Sırpların barış antlaşmasının hükümlerini yeri getirmemesinin, uzun zamandan beri Bükreş Antlaşması'nın bazı maddeleri konusunda memnuniyetsizliğini dile getiren Bâb-ı Âli için bir gerekçe sağlayacağından endişe ediliyordu. Bu nedenle Sırplara bir heyet gönderilerek barış antlaşmasının hangi şartlar altında ortaya çıktığının anlatılmasına

[223] 1804'te başlayan isyan ile sadece bölgedeki Osmanlı idaresinde bir değişim yaşanmamıştı ayrıca bölgedeki sosyo-ekonomik yapıda da önemli değişiklikler olmuştu. İsyan ile ortaya çıkan savaş durumu, bölgeyi bir çatışma alanına dönüştürürken aynı zamanda isyana liderlik edenlerin de güç kazanmasına neden olmuştu. Bunların başında da yerel voyvodalar gelmekteydi. Özellikle Osmanlılara karşı verilen mücadelede ihtiyaç duyulan askerî malzemenin sağlanması ve satın alınması için gerekli ekonomik kaynaklar bunlar aracılığı ile sağlanmaktaydı. Fakat bu durum, halkın üzerinde yoğun bir baskının kurulmasına zemin hazırlamıştı. Fakat ortaya çıkan bu yeni durum ise yerel halktın isyana karşı demoralize olmasına neden olmuştu. Bu memnuniyetsizlikler aynı zamanda eski Osmanlı yönetiminin yeniden kurulmasının istenmesini de sağlamıştı. Bu nedenle bu yaşananlar isyancılar ile yerli halk arasında bir kopuş ve fikir arılıklarına sebep olacaktı. Bu konuda bkz. P. L. Meriage, *a.g.e.*, s.235-239.

karar verilmişti. Çar'ın Sırpların refahını düşünmekten asla vazgeçmeyeceğine dair güvence verilirken onlardan Bükreş'in sekizinci maddesine uymaları istenmekteydi. Bu doğrultuda Rus heyeti, Sırpların Bâb-ı Âli ile bir an önce müzakerelere başlaması yönünde girişimlerde bulunacaktı. Bu doğrultuda gönderilen Sırp heyeti önce Ahmed Hurşid Paşa ve Mustafa Çelebi Efendi ile görüşmüş ve sonrasında da İstanbul'a doğru hareket ederek 19 Eylül'de başkente ulaşmıştı. Başlayan görüşmeler dahilinde Sırp delegasyonu, talimatları doğrultusunda Bükreş Antlaşması'nın şartlarını kabul etmediklerini belirtiyorlardı. Bununla birlikte antlaşma maddesine aykırı yeni şartlar öne sürmekteydiler. Bu şartlara göre yıllık belirli bir verginin ödenmesi kabul edilirken bunun miktarı karşılıklı olarak belirlenerek sabitlenmeli ve ileride arttırılmamalıydı. Bu miktar Sırp yetkilileri tarafından toplanılarak Osmanlı hazinesine teslim edilmeli ve bunun için herhangi bir Osmanlı yetkilisinin Sırbistan'a girmesine müsaade edilmemeliydi. Diğer taraftan Sırbistan sınırları içinde bulunan Osmanlı garnizonlarının gerekli olmadığını düşündüklerinden bunlar kaldırılmalıydı. Kendi hükûmet şekillerine kendilerinin karar vermesi gerektiğini iddia ederken Memleketeyn modeline benzer ayrıcalıklarının olması gerektiğini öne sürmekte ve Osmanlı hakimiyetinin, Sultan'ın simgesel otoritesinden daha ileriye gitmemesi gerektiğini iddia etmekteydiler.[224]

Ruslarla yapılan ve onaylanmasında en çok tartışmanın yaşandığı bu maddenin kabul edilmemesi ile birlikte yeni şartların öne sürülmesi, hiç şüphesiz Bâb-ı Âli cephesinde bir şaşkınlığa neden olmuştu. Bu durum karşısında görevlerinin Osmanlı Sultanının Sırp halkına karşı nasıl bir tutum içinde olacağını öğrenmek olduğunu belirten heyet, Bâb-ı Âli ile resmî bir barış müzakeresine yetkileri olmadıklarını belirtiyorlardı. Sırpların takındığı bu tutum Bâb-ı Âli tarafından şüphe ile karşılanmıştı. Rusya'nın Sırpları gizli bir şekilde teşvik ettiğini düşünen İstanbul, bu sayede St. Petersburg'un Fransızları yeninceye kadar bu meselenin açık tutulmasını sağlamayı planladıklarını düşünmekteydi. Bu nedenle bu tutum reisülküttap tarafından sert bir şekilde protesto edilerek Rus elçiliğinden Sırp delegasyonuna verilmek için sekizinci maddenin resmî Rusça versiyonunun kopyası istenmişti. Bâb-ı Âli'nin sert tutumunun İtalinski'de oluşturduğu şaşkınlığın bir benzeri Kara Yorgi tarafından elçiye gelen mektup sonrasında da yaşanmıştı. Çiçakof'un Osmanlı-Rus barışı konusunda kendisini bilgilendirildiğini belirten Sırp lider, buna atıfla Osmanlı Devleti ile Sırplar arasında tamamlanmış bir barışın olmadığını ifade ediyordu. Normal şartlarda Bâb-ı Âli'nin bu

[224] Sırp delegasyonu, seyahatleri boyunca ve başkentte olabildiği kadar dikkatli bir şekilde ağırlanmaya çalışılmıştı. Delegasyona karşı sergilenen bu tavır aynı zamanda Sırp halkına karşı gösterilmek istenen bir durumdu. Karşılaştıkları tavır ve tutumların kesinlikle aktarılacağının farkında olan Bâb-ı Âli, hiç şüphesiz bu sayede Sırplara da bir mesaj göndermek istiyordu. Bu dönemdeki gelişmeler hakkında bkz. P. L. Meriage, *a.g.e.,* s.239-141 ve NA. FO. 78/79 s.182.

talebine olumlu karşılık vermeyi düşünen İtalinski, Sırbistan'daki durum ve Rus karargahının tutumu hakkında bilgi sahibi olmadığından endişelenmeye başlamıştı. Bu nedenle kendisinin atacağı olumsuz bir adımın Rusya çıkarlarına zarar vereceğini düşündüğünden elinde sekizinci maddenin resmî Rusça versiyonu olmadığından Fransızca kopyasını veriyordu. Diğer taraftan Bâb-ı Âli'nin Rusya ile Sırplar arasındaki bağlantılara dair şüphelerinden dolayı, delegasyonun İstanbul'da kaldığı beş haftalık süre zarfında iki taraf arasında herhangi bir görüşmeden kaçınılmıştı. Bu şüpheler nedeni ile İstanbul da taraflar arasında olası bir bağlantının önüne geçmek isteniyordu. Bu nedenle müzakerelerin İstanbul'dan ziyade Rumeli'de gerçekleştirilmesi istenmekteydi. Bu doğrultuda 26 Ekim'de Sırp delegasyonuna görüşmelere İstanbul'da değil de Bosna'da devam edileceği ve Mustafa Çelebi Efendi'nin bu görüşmeler için yetkilendirildiği bildiriliyordu. Bunun yanında delegasyona aynı zamanda İtalinski'nin verdiği sekizinci maddenin Fransızca versiyondan Sırpça, Rumca ve Rusçaya çevrilmiş nüshaları da verilmekteydi. Bununla birlikte Bâb-ı Âli, bu maddenin isyancı liderlerine de gönderilmesini tavsiye ederken Sofya'ya barışın tamamlanması için yetkilendirilmiş bir heyetin gönderilmesini istiyordu.[225] Bu mesele Metternich'in de gündemindeydi. Viyana'da bulunan Osmanlı maslahatgüzarı Yanko[226] ile yaptığı görüşmeden Sırp meselesine de değinen başbakan, Sırpların Avusturya'ya bağlanacağına dair söylentileri yalanlarken hâlâ devam ettiğine inandığı Sırp-Rus iş birliğinden de dem vuruyordu. Özellikle bu iş birliğinin Ruslar tarafından tahriklere neden olabileceğinin altını çizerek bu konuda Osmanlı maslahatgüzarını uyarmaktaydı.[227]

Devletin en önemli iç meselelerinden biri olan Sırp meselesinde Bükreş Antlaşması'na aykırı olarak yaşanan bu gelişmeler, İstanbul'da olumsuz bir hava yaratmıştı. Bu meseleye paralel esir meselesi de İstanbul'da Bükreş Antlaşması'na dair olumsuz değerlendirilmeleri arttırmıştı. Bazı kesimler Rusya-Fransa savaşına atıfla barışın gereksiz bir şekilde yapıldığını dile getirmekteydi. Gereksiz bir barış için gereksiz yere toprak feda edildiği düşünülmekteydi. Bu memnuniyetsizlik aynı zamanda Bükreş Antlaşması'nın şartlarının yerine getirmesinde de sorunlar yaşanmasına neden oluyordu.[228] Buna karşılık Rus elçiliği ise sert bir tutum takınmaktan kaçınıyordu. Devletinin içinde bulunduğu durumdan dolayı İtalinski, sonu aşırılık ile sonuçlanabilecek eylemlerde bulunmak istememekteydi. Bu gelişmelere paralel iki

[225] Yaşanan bu gelişmeler hakkında bkz. P. L. Meriage, *a.g.e.,* s.241-243 ve NA. FO. 78/79 s.182-183.
[226] III. Selim döneminde Avrupa'nın önde gelen başkentlerinde kurulan ikamet elçiliklerden çeşitli gerekçeler nedeni ile istenilen neticelerin elde edilememesi sonrasında bu elçiliklere Rum maslahatgüzarlar atanacaktı. Bu dönemde de Viyana'da Yanko Mavroyani bulunmaktaydı. Bu konuda bkz. Musa Kilic, "İlk İkamet Elçilerinin Halefleri Rum Maslahatgüzarlar (1800-1821)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt: XXXVIII, sayı: 65, s.251-278.
[227] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1135/45220.
[228] Söz konusu memnuniyetsizlikler için bkz. NA. FO. 78/79 s.190-193 ve 198-199.

ülke ilişkilerinde yeni bir sorun daha ortaya çıkmıştı. Bükreş Antlaşması'nın müzakerelerinde yer alan Demetrius Moruzzi'n[229] ve ondan birkaç gün sonra da İstanbul'da tercümanlık görevini vekaleten üstlenen küçük kardeşi Panayotaki'nin katli, bir bakıma son dönemde yaşanan olayların bir sonucuydu. Hem tercümanlık hem de Eflak ve Boğdan voyvodalığı gibi önemli görevleri îfâ eden Moruzzi ailesi, önde gelen Rum ailelerinden birisiydi ve Rus yanlısı olarak görülmekteydi. Savaşın başlamasından önce görevden alınan voyvodalardan birisinin de bu aileye mensup olduğu düşünüldüğünde Bükreş Antlaşması'na karşı olan muhalif seslerin bu aileye karşı da yükselmesi, beklenmedik bir durum değildi. Bu doğrultuda yeni sadrazam göreve gelir gelmez İstanbul'dan gelen emir doğrultusunda Şumnu'ya çağrılan Demetrius'un başı vurdurulurken ondan birkaç gün sonra da küçük kardeşi Sultan'ın emri doğrultusunda öldürülecekti.[230]

Bu olayların yeni Fransız elçisinin gelmesinden birkaç gün sonraya rast gelmesi ise bu ölümlerin arkasında Fransız parmağının olabileceği söylentilerinin çıkmasına neden olmuştu. İngiliz elçi R. Liston da bu iddialar üzerinde durmaktaydı. Ailenin Rusya yanlısı olduğuna dair genel kabulle birlikte antlaşmadan duyulan hoşnutsuzluk müzakerelerde görev alan bu kişilere karşı bu iddiaların dillendirilmesinin nedeni olabilirdi. Bu iddiaların başında Demetrius'un Rusya yararına çalıştığı ve bu nedenle hainlik ve ihanet ile suçlanması yer alıyordu. Ülke adına utanç verici olan bir antlaşmanın yapılmasına hizmet ettikleri düşünülmekteydi. Fakat R. Liston, bu iddiaların aynı zamanda barıştan duyulan hoşnutsuzluktan dolayı ortaya atılmış olabilecekleri veya barışa karşı oluşan tepkilerin bir sonucu olabileceği üzerinde de durmaktaydı. Özellikle divanda bu aileye karşı olan kişiler tarafından bu iddiaların ortaya atılmış olabileceğini belirtiyordu. Fakat bu iddialara karşılık bazıları tarafından bu ölümlerin arkasında kesinlikle antlaşmanın olmadığı belirtilmekteydi. Buna kanıt olarak da müzakerelerde görev alan başta baş murahhas Galib Efendi olmak üzere bu kişilere karşı herhangi bir olumsuz davranışın sergilenmediği gösterilmekteydi. Her ne kadar bu argüman güçlü olsa da R. Liston, bu kişilerin Fransa için kurban edilmiş olabileceği/*the poor men may have been sacrificed to france* üzerinde durmaktaydı. Diğer taraftan R. Liston'un bu cinayetler için üzerinde durduğu bir diğer olasılık ise Rum aileleri arasındaki rekabetti. Özellikle tercümanlık ve voyvodalık için önde gelen Rum aileleri

[229] Önemli Fenerli ailelerinin başından gelen Moruzzi/Morizzi/Morusi/Murusi'in Rumca isminden dolayı kaynaklarda ve bu nedenle de araştırma eserlerde farklı yazılışları ile karşılaşılabilmektedir.

[230] Demetrius'un idam edildiği haberini ileten sadrazam, sabık tercümanı din ve devlet düşmanı bir *hain* olarak tanımlıyordu. Bu konuda bkz. BOA HAT. 497/24384; diğer bir belgede ise muhallefatında *hitam-ı musâlahada Rusyalu tarafından kendüye verilmiş olan bir aded pırlanta yüzük ile bir aded başkaca safir yüzük* çıktığını ifade etmekteydi. Bu konuda bkz. Bu konuda bkz. BOA HAT. 519/25351.

arasındaki var olan rekabetin Demetrius ve Panayotaki'nin sonunu hazırladığını ve hatta hızlandırdığını düşünmekteydi. Bu makamların sahip olduğu güç ve maddi kazanç, bu aileler arasında rekabetin dozunu artırmakta ve hatta yalan ve iftiraların atılmasını teşvik etmekteydi.[231] Daha önceki bir başka raporunda ise bu ölümlerin arkasında Bükreş Antlaşması'na karşı duyulan olumsuz hislerin yer aldığını belirtmekteydi. Halk arasındaki bu olumsuz hislere karşı Sultan, bu kişileri kurban etmiş olabilirdi.[232] Diğer taraftan bu ölümlerin arkasında Osmanlı merkezindeki çekişme de yer alabilirdi. Özellikle Halet Efendi'nin Galib Efendi'ye karşı muhalefeti bu olayların arkasında olabilirdi. Özellikle Rusya'nın Eflak ve Boğdan'ı hâlâ işgal altında tutması Galib Efendi'nin suçlu görülmesine neden oluyordu. Rusya'nın buraları hâlâ boşaltılmaması antlaşmada murahhas olan Galib Efendi'nin görevini tam anlamı ile yerine getirmediği söylentilerine neden olmaktaydı. Diğer taraftan öldürülen tercümanlardan birisi görüşmelerde Galib Efendi'nin tercümanlığı ve danışmalığı görevlerini üstlenmişti. Diğer taraftan Moruzzi ailesinin sahip olduğu pozisyonlardan ötürü tercümanlık ve Memleketeyn voyvodalıkları için en güçlü adaylardan biri olması, başta Karaca Yanko olmak üzere onlara karşı güçlü muhalif seslerin çıkmasına neden olmuştu. Diğer taraftan Karaca Yanko ile Halet Efendi arasındaki yakın bir ilişki söz konusuydu. Bu nedenle o aileye karşı Halet Efendi, Karaca Yanko ile iş birliği yapmış da olabilirdi.[233]

Bükreş Antlaşması'na karşı giderek büyüyen hoşnutsuzluğa paralel Osmanlı Devleti'nin içinde yaşanan bu siyasi gelişmeler İngiliz elçiliği tarafından endişe ile karşılanmaktaydı. Buna bir de Bükreş Antlaşması'nın hükümlerinin yerine getirilmemesi, Rus yanlısı olarak bilinen Moruzzi ailesine karşı ortaya çıkan bu durum gibi gelişmeler de eklenince, Fransız elçiliğinin Bâb-ı Âli üzerindeki nüfuzunun arttığı endişelerinin yaşanmasına enden olmuştu. Bu nedenle R. Liston, bir taraftan Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığının devam etmesi için çalışırken diğer taraftan da hali hazırdaki sorunlara karşı

[231] Önceki raporların aksine R. Liston, 9 Aralık tarihli raporunda bu olaylar üzerinde ayrıntısı ile durmaktaydı. Özellikle bu tarihe kadar geçen süreçte bu ölümlere karşı ortaya atılan fikirleri ve kendi düşüncelerini anlatmaktaydı. Yukarıda anlatılan düşüncelerinin yanında R. Liston, bir de Panayotaki/Panagios'un kişiliği üzerinde durmaktaydı. İstanbul'a gelişinde kendisini karşılayanlardan birisi olan Panayotaki'yi geçen zaman içerisinde gözlemleme olanağı bulmuştu. Bu nedenle onun özel yeteneklere sahip olduğunu belirtiyordu. Bu nedenle çok fazla bilgiye sahip olabilen Panayotaki, bu sayede divan ve Bâb-ı Âli'de önemli bir nüfuza sahip olmuştu. Fakat sahip olduğu bu nüfuza karşılık kibirli ve kendini yüksekte gören tavrı, birçok düşman da kazanmasına neden olmuştu. Bu davranışları bir taraftan Panayotaki'nin popülerliğini azaltırken diğer taraftan da önemli devlet adamlarının düşmanlığını kazanmasına sebep olmuştu. Ortaya çıkan bu durum, İngiliz elçiye göre bu ölümlerin arkasında yatan bir başka neden de olabilirdi. Diğer taraftan bu kişilerin Fransa karşıtı olduğunu açıkça bir şekilde görmediğini belirtirken İngiltere karşıtı olduklarını belirtiyordu. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/79 s.212-215.

[232] 17 Eylül'de yaşanan görev değişiklikleri ve bu ölümler üzerinde duran R. Liston, ilk başta bu olayların arkasında Fransız elçiliğinin olabileceği ve bu ailenin Rusya yanlısı olarak bilindiği gibi fikirler öne sürse de daha sonrasında bu iddiaları da dile getirmekteydi. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/79 s.156-157

[233] Bu konuda bkz. F. İsmail, *a.g.t.*, s.346-347.

çözüm arayışındaydı. Özellikle Bükreş Antlaşması'ndan kaynaklanan sorunlardan dolayı Osmanlı Devleti'nin Fransa-Avusturya eksenine kaymasından endişe etmekteydi. Bu nedenle Bâb-ı Âli ile Rusya arasındaki sorunların çözümünün hem bu eksen değişikliğinin önüne geçebileceğini hem de Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığının devamını sağlayabileceğini düşünmekteydi. İngiliz elçisine bu konuda en fazla yardımcı olacak kişi o anda Rusya'da bulunan ve başta I. Aleksandr olmak üzere üst düzey devlet yetkilileri ile görüşebilen R. Wilson'du. Eylül ayında I. Aleksandr ile yediği yemekler ve yaptığı toplantılar sırasında hali hazırdaki savaşın yanında Osmanlı Devleti ile olan ilişkiler de tartışılan konuların başında geliyordu. R. Wilson, Osmanlı Devleti'nin Bükreş Antlaşması'ndan duyduğu memnuniyetsizliği ve hatta bu konuda girişimlerde bulunması durumunda kendisinin padişah tarafından ödüllendirileceği konusunda sadrazam ile yaptığı diyalogları aktarmaktaydı. Diğer taraftan R. Wilson, halihazırdaki durumdan dolayı Bâb-ı Âli'nin Fransız elçiliğinin vaatlerinden etkilenmesinden endişe etmekteydi.[234]

R. Liston ise özellikle Fransa-Rusya savaşına dair farklı bilgilerin İstanbul'un diplomatik mahfillerinde konuşulduğu bir zamanda iki ülke arasında kalıcı bir sükûnetin sağlanabilmesi için Rusya'nın barış ile elde ettikleri konusunda bazı tavizleri vermesi gerektiğini düşünüyordu. Ona göre, St. Petersburg hükûmetinin elde ettiklerinin ya tamamından ya da büyük bir kısmından, bu da olmazsa en azından küçük bir bölümünden vazgeçmesi gerekmekteydi. Bu nedenle R. Wilson'un Rus karargahında veya St. Petersburg'da Çar'ı bu konuda ikna etme misyonuna güvenmekteydi ve onun bu görevi hakkında reis efendiyi de bilgilendiriyordu. Fakat Rusya ile sağlıklı bir iletişim de gerçekleştirilememekteydi. Özellikle Rus elçiliğinin doğru bilgiler alamaması bir bakıma İstanbul'un bilgi kaynağının Fransız elçi Andréossy olması ile sonuçlanacaktı. Onun, Napolyon'un durumuna dair verdiği bilgiler, aynı zamanda Osmanlı makamlarının tavırlarında gözle görülür bir değişmenin yaşanmasına da neden olmuştu. Buna paralel Osmanlı makamları tarafından gelen bilgiler de bu duruma hizmet ediyordu. Eylül'ün başında Galib Efendi tarafından Rusların savaşta hayli zarar gördüğü bilgisi paylaşılırken sadrazam da Fransız elçiliğine karşı daha ılımlı davranılması gerektiğini söylüyordu. Savaşta yaşanan bu gelişmelerden dolayı Rusya ve dolayısıyla İtalinski'nin ittifak konusunda daha ısrarcı bir tavır takınabileceği uyarısını yapan sadrazam, Fransız elçiliğine karşı ise zamanın gereği olarak daha olumlu davranılması gerektiğini belirtiyordu.[235] Daha sonrasında ise de Borodino'da[236]

[234] Bu konuda bkz. R. Wilson, *a.g.e.*, s.118-120.
[235] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1093/44370.

büyük bir savaşın yaşandığına dair haberlerin İstanbul'a ulaşması, hareketli saatlerin yaşanmasına neden olacaktı. Savaşın neticesine dair net bir bilginin alınamamasına paralel çeşitli söylentilerin çıkması, savaşın sonucuna dair merakları daha da arttırmıştı. Her ne kadar Odesa ve Bükreş'ten bazı haberler gelse de hiç şüphesiz bunlar *otantik* bilgiler ile doluydu.[237] Bu nedenle R. Liston başta R. Wilson olmak üzere doğru bilgilere haiz raporların gönderilmesini istemekteydi. R. Liston giderek artan Andréossy'nin nüfuzuna karşı alacağı bu bilgilerin çok hayati olduğunu belirtmekteydi. Özellikle Fransız nüfuzu ile birlikte Osmanlı yönetiminde yaşanan değişiklikler düşünüldüğünde alacağı bu bilgilerin imparatorluğun devamı için bile çok önemi haiz olduğunu belirtiyordu.[238] R. Liston'un bu bilgi talebi yine R. Wilson tarafından karşılanacaktı. İstanbul'a gönderdiği iki farklı mektup ile devam eden savaş hakkında elçisinin ihtiyaç duyduğu doğru bilgileri aktarmaktaydı.[239]

R. Wilson bir taraftan İstanbul'da bulunan elçisine ihtiyaç duyduğu bilgileri verirken diğer taraftan da yaptığı görüşmeler ile Osmanlı-Rusya arasındaki sorunların çözümü için çalışmaktaydı. Bu minvalde 12 Eylül'de Çar'a yazdığı mektubunda yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri üzerinde duracaktı. Mektubuna Bükreş Antlaşması'ndan sonra yaşanan gecikme ile başlayan R. Wilson, sonrasında Osmanlı yöneticilerin değişen tavrını ele almaktaydı. Özellikle reis efendinin/vekilinin tavrında yaşanan değişiklilerin R. Liston ve İtalinski tarafından endişe ile karşılandığını belirtiyordu. Yaşanan bu tavır değişikliğinin Osmanlı Devleti'nin hali hazırdaki savaştan istifade, Rusya ile olan sınırlarını savaş öncesi haline ve hatta daha da ileri almak niyetlerinin bir göstergesi olabileceğini belirtiyordu. Buna paralel R. Liston'un reisülküttap ile yaptığı görüşmede Gürcistan konusu ele alınarak bu bölgenin Rusya'dan ziyade Osmanlı Devleti'nin bir uzantısı olduğu ifade edilmişti. Bu bağlamda bölgeden gelen bir heyet Osmanlı Devleti'nin himaye ve korumasını talep etmişti. Bununla beraber bu görüşmede diğer sorunlu konular da ele alınmıştı. Osmanlı makamları tarafından zımnen de olsa Sırp maddesi ve Faş Nehri'nin Rusya tarafından kullanılmasına dair gizli maddeden vazgeçilmesi, barışın devamı için yetersiz kabul edilmekteydi. Daha

---

[236] 7 Eylül 1812'de gerçekleşen Borodino Savaşı Napolyon'un Moskova seferi sırasındaki en önemli muharebelerin başında gelir. Ana Fransız ordusu ile Rus ordusunun karşılaştığı bu muharebe, gün boyu sürmüş ve her iki tarafın da ağır kayıplar vermesi ile sonuçlanmıştır. I. Dünya Savaşı'na kadar tek bir muharebede en çok kaybın yaşandığı savaşların başında gelen Borodino Savaşı'nın akşamında Kutuzov, geri çekilme emri vererek muharebeye devam etmese de bu savaş Napolyon'a istediği ezici galibiyeti sağlamamıştı. Her iki tarafın da ağır kayıplar verdiği bu muharebe sonrasında Rus ordusu düzgün bir şekilde geri çekilerek gücünü korumayı bilmiştir. Borodino'da yaşanan bu savaş, Napolyon'a Moskova'nın yolunu açmıştır. Söz konusu savaş hakkında bkz. Christopher Duffy, *Borodino and the War of 1812*, Cassell Military Paperbacks, Londra, 1999.

[237] Bu dönemdeki gelişmeler hakkında bkz. NA. FO. 78/79 s.200-209.

[238] Bu konuda bkz. R. Wilson, *a.g.e*., s.181.

[239] Bu konuda bkz. NA. FO. 78/79 s.209.

sonrasında ise R. Wilson, İstanbul'daki atmosfer üzerinde durmaktaydı. Başta reisülküttap olmak üzere önemli bir nüfuza sahip olan bir grubun Fransa ile Avusturya arasında Osmanlı toprak bütünlüğünün korunmasına dair yapılan antlaşmadan[240] haberdar olduğu belirtilmekteydi. Bu antlaşmanın ve Tuna'da bulunan Rus kuvvetlerinin azaltılmasına yönelik zorunluluğun, bu grup tarafından Bükreş Antlaşması'nın eleştirilmesi için kullanıldığını belirtiyordu. Bu şekilde R. Wilson, Osmanlı devlet adamları arasında güçlü bir grubun Fransa-Avusturya ittifakının ortaya çıkardığı durum ve Bükreş Antlaşması'na karşı olan muhalefet hakkında Çar'ı bilgilendirerek, bir bakıma iki ülke arasındaki sorunların çözülememesi halinde Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını bırakarak Rusya aleyhine hareket edebileceği tehlikesini göstermeye çalışmaktaydı.

Daha sonrasında ise R. Wilson, Rusya yolunda sadrazam ile yaptığı görüşme üzerinde duracaktı. Sadrazamın da benzer duygular içinde olduğundan hareketle kendisine sadece İngiltere ile bir savaş ihtimalinden duyulan endişelerden dolayı müzakerelere yanaşıldığını belirtmişti. Fakat yine de sadrazam, Şumnu'da ordunun başında kalmaya devam edecekti. Bu, sadrazamın barışın devam etmesi için aldığı bir önlemdi fakat sadrazam, bu süreci askerî hazırlıklar yaparak geçireceğini de belirtmekten geri durmamıştı. Bu nedenle bu faaliyetlerin Osmanlı ordusuna güç katacağını düşünmekteydi. R. Wilson sadrazamın söylediğini iddia ettiği bu ifadeleri Çar'a iletirken bir bakıma Osmanlı karargahının yeni bir savaş ihtimaline de uzak olmadığını göstermeye çalışmaktaydı. Sadrazamın takındığı bu duruma karşılık Çar'ın rakibi olan padişah da olağanüstü bir zekâ ve enerjiye sahipti. Bununla birlikte halkın tutumunda da gözle görülür bir değişiklik söz konusuydu. R. Wilson'a göre hem Asya'da hem de Avrupa'da bulunan Osmanlı tebaası ön yargılarını terk ederek Avrupa usulü askerî sitemin gerekliliğine ikna olmuştu. R. Wilson bu şekilde Osmanlı Devleti'ne dair gözlemlerini I. Aleksandr'a aktarırken bir bakıma karşısında onun bildiği Osmanlı'nın olmadığını göstermeye çalışıyordu. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin gücünün giderek arttığı ve Bükreş Antlaşması'na karşı muhalif seslerin artarak daha da gür çıkmaya başladığı bir süreçte, bu barışın Rusya'nın avantajına olup olmadığını sormaktaydı. Daha sonrasında ise Bükreş Antlaşması ile çizilen yeni Avrupa sınırı meselesini ele alıyordu. Rusya'nın Prut ve Tuna'ya kadar uzanan yeni sınırları ile Osmanlılar karşısında güvenli askerî bir savunma hattının oluşturulup oluşturulmadığını soruyordu. Eğer yeni sınırlar ile bir savunma hattının oluşturulduğu düşünülüyorsa Bükreş'ten elde edilenlerin korunması makul bir önlem olabilirdi. Fakat ona göre, mevcut krizde Osmanlı Devleti ile ortak hareket etmeyi engelleyen

[240] Söz konusu metnin Osmanlı Türkçesi nüshası için bkz. BOA HAT. 1093/44364-A.

ve bu nedenle Fransa'nın gücünün azaltılmasının önündeki bu durum, hatalı bir politika olabilirdi. Bununla birlikte eğer bu sınır ile kusurlu bir hat oluşturulmuşsa ve güvenliği sağlamadığı gibi saldırı açısından da felakete neden olacaksa elde edilenlerin kazançtan ziyade gelecek için sakıncalı olup olamayacağını sormaktaydı. Bükreş Antlaşması ile elde edilenlere karşı endişelerini bu şekilde dile getiren R. Wilson, bu konudaki görüşlerini *Bükreş Antlaşması'nın koşullarının yararlı olmadığı ve sürdürülmemesi gerektiği konusundaki görüşümü saygıyla ifade ederim*[241] diyerek ifade ediyordu.

Bükreş Antlaşması'nın Rusya ile Osmanlı Devleti arasında oluşturduğu yeni sınırlar hakkındaki görüşlerini bu şekilde ifade eden R. Wilson, daha sonra söz konusu antlaşmanın Rusya ile Avusturya arasında oluşturduğunu düşündüğü sorunlar üzerine eğiliyordu. Özellikle Rusya'nın Tuna'ya kadar inmesi, Avusturyalılar arasında hiç şüphesiz bir memnuniyetsizlik yaratmıştı. Rusya'nın Tuna'dan uzaklaştırılmasının hayalini kurmayan hiçbir Avusturyalının olamayacağı belirten R. Wilson, her ne kadar Rusya'nın Tuna'ya kadar inmesinin belki Avusturya'nın çıkarlarını etkilemese de söz konusu durumun, kıskançlığın yükselmesine neden olacağını belirtiyordu. Bu nedenle Rusya karşısında bir savaşın desteklenmesinin doğru bir hareket olmayacağı bilinse bile söz konusu kıskançlığın bu savaşa karşı olabilecek destekleri arttıracağını belirtip buna milli bir karakter katabileceği endişesi üzerinde durmaktaydı. Bükreş Antlaşması'nın hem Osmanlı hem de Avusturya tarafında yarattığı hoşnutsuzluklara paralel Rusya'nın da büyük bir kazanç elde etmemiş olduğu ve hatta bir felakete sebep olabileceğine dair görüşlerinden sonra R. Wilson, meseleyi asıl konuya getiriyordu. Çar'ın Tuna'nın kuzeyinde sahip olduğu askerî üstünlüğe paralel Bükreş Antlaşması'nın tüm sakıncalı maddelerinden vazgeçmesi gerektiğini ifade ediyordu. Çar'ın büyüklüğünün bir göstergesi olacak olan bu hareket, Osmanlılar tarafından *bir lütuf/a grace* olarak kabul edileceğini düşünmekteydi. Diğer taraftan Çar, isterse Tuna'nın kuzeyinde bulunan kaleleri yıktırarak daha sonrasında bunların Osmanlılar tarafından kendisine karşı kullanılmasın önüne de geçebilirdi. Çar'ın bu hareketi ile yeniden kurulacak olan *status quo ante bellum* ile şüphe, güvene, bitmeyen bir düşmanlık ise hayranlık, minnet ve belki de yardıma dönüşecekti. Diğer taraftan bu fedakârlık ile Sultan'ın Rusya'ya karşı olumlu bir tavır sergilemesini garanti altına alabilecekken Osmanlı tebaasını böylesine cömert bir politika ile sonsuza kadar kazanılabilirdi. Bununla birlikte bu hareketin Avusturya'nın ulusal huzursuzluğunu da ortadan kaldırılacağı üzerinde durulmaktaydı.

[241] *I respectfully express an opinion that the conditions of the Peace of Bucharest have not been beneficial, and ought not to be maintained.*

Rusya'nın bu yönde atacağı bir adım aynı zamanda Rusya'nın askerî durumuna katkı sağlayabilirdi. Şu anda Osmanlı sınırını korumak için gereken kırk tabur, en fazla ihtiyaç duyulan mahallere kaydırılarak böyle kritik bir zamanda Rus ordusu için önemli bir takviye olabilirdi. Diğer taraftan I. Aleksandr'ın bu yönde yapacağı bir fedakarlığın Avrupa tarafından da çok olumlu karşılanacağını belirtiyordu. Çar'ın Avrupa kamuoyu tarafından her zaman bir beğenilme arzusu içinde olduğunu bilen R. Wilson, bu hareketinin Avrupa'dan beğeni ve taktir alacağını ifade ederek onu ikna etmeye çalışmaktaydı. Diğer taraftan Çar'ın vazgeçeceği topraklar verimsiz ve nüfus açısından düşük bir bölgeydi. Bu nedenle değeri düşük bu bölgeden vazgeçmesine karşılık daha değerli sonuçlar elde edebileceği fikri ile Çar'ı ikna etmeye çabalamaktaydı. Bununla beraber Rusya, bu bölgeleri gelecekte yeniden alacak güce de sahipti ve bunun için şimdi harcadığından daha az bir güç kullanarak rahatlıkla geri alabilirdi. R. Wilson için asıl mücadele Napolyon'a karşı verilen mücadeleydi ve temel amaç onun yenilmesi olmalıydı. Bu nedenle ona karşı verilecek mücadeleyi etkileyecek ve asıl başarıyı geciktirebilecek nedenler ne kadar meşru ve arzu edilir olursa olsun, diğer tüm hedefler artık önemsiz ve zararlı nitelikteydi. Bu nedenle bu konular Napolyon'a karşı verilen mücadeleden sonrasına bırakılmalıydı. Diğer taraftan R. Wilson, Çar'a, Osmanlı Devleti hakkında verilen raporlar konusunda dikkatli olması uyarısında da bulunuyordu. Bakanları tarafından Bâb-ı Âli'nin Bükreş Antlaşması'nı bozmak için ne gücü ne de isteği olmadığına dair verilen raporlardaki bilgilere aldanmaması gerektiğinin altını çiziyordu. Osmanlı reayasının öfkesi doğrultusunda hızlı bir kalkınma içinde olduğuna yemin ederek Çar'ı, Osmanlı Devleti'ni zayıf olarak görmemesi gerektiği konusunda ikna etmeye çalışıyordu. Bununla birlikte hali hazırdaki memnuniyetsizliklerin Fransa ve Avusturya tarafından kışkırtıldığını belirterek bunun düşmanca bir tavra doğru evrilebileceği tehlikesinden bahsetmekteydi. Bu nedenle Çar'ın böyle olası bir tehlikenin önüne geçmek için yapacağı onurlu bir hareketin iki ülke arasındaki ilişkileri daha da ileri bir düzeye taşıyabilme fırsatını değerlendirmesi gerektiğini belirtiyordu. Daha sonrasında ise bu mesele için daha birçok argüman ileri sürebileceğini belirterek bu konuda Rusya'nın bahsetmediği daha başka konularda da avantaj elde edebileceğini ifade edip muhtırasına son veriyordu.[242]

[242] 12 Eylül 1812 tarihli R. Wilson tarafından verilen bu muhtıra, mülakattaki konuşmaların tutanağı olarak Çar'ın isteği doğrultusunda kaleme alınmıştı. R. Wilson, Bükreş Antlaşması'nda yapılması düşünülen bu değişikliklerin I. Aleksandr tarafından yararlı olarak kabul edildiğini belirtmektedir. Hatta Çar'ın bu konudaki olumlu tavrı, R. Wilson'un St. Petersburg'dan ayrılmasına kadar devam edecekti. Fakat Napolyon karşısında savaşın seyri bu konudaki zarureti de ortadan kaldırdığı için bu yönde bir adım atılmayacaktı. Söz konusu muhtıra için bkz. R. Wilson, *a.g.e.*, s.387-391.

R. Wilson'un bu girişimleri ile aynı tarihlerde savaşa dair bir sürü kaynaktan farklı bilgiler Osmanlı Devleti'ne akmaktaydı. Bu kaynakların birçoğunun kaynağı Bükreş'te bulunan Fransız ve Avusturya temsilcileri veya bölgeye gelen Rus memurlardı. Bu nedenle hâlâ Bükreş'te bulunan Galib Efendi, bu haberleri sadrazama ve oradan da İstanbul'a aktarmaktaydı. Özellikle Borodino muharebesinin belirsizliği, savaşa dair farklı söylentilerin konuşulmasına neden olmuştu. Eylül'ün ortasında Avusturya yetkilisi Rusya'nın yenildiğini ve bir mütarekenin olabileceğini aktarmaktaydı.[243] Aynı tarihlerde Bükreş'e, İstanbul'a talimatname götüren bir Rus müsteşar ulaşmıştı. Rusya'nın yenildiği bilgisi ile hareket eden Galib Efendi, bu talimatnamenin ittifak konusunu ele aldığını düşünmekteydi. Bu nedenle bu müsteşar ile yaptığı görüşmede, Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını koruyacağını ifade ediyordu. Hatta Rusya'nın, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü içine alan bir ittifak teklifin dahi kabul edilmeyeceğini ve Bâb-ı Âli'nin tarafsızlık politikasından vazgeçmeyeceğinin altını çiziyordu.[244] Osmanlı Devleti'nin sadece Rusya ile ittifak yapma niyetinde olmadığını belirten Galib Efendi, Fransa-Avusturya hattından gelen ittifak tekliflerine de karşı olduğunu vurguladığı bu tarihlerde, Osmanlı topraklarının savaş alanına dönmesinden endişe etmekteydi. Özellikle Eflak sınırında Avusturya askerinin sayısının arttığına dair haberlerden endişe eden Galib Efendi, olası bir Avusturya tecavüzünden korkmaktaydı.[245] Özellikle antlaşmanın onaylı tasdiknamelerinin değiştirilmesinin üzerinden iki ay geçmesine rağmen bölge hâlâ tahliye edilmemişti. Bu durum başta bölgede bulunan Galib Efendi olmak üzere sadrazam, kaymakam ve hatta Sultan'ı rahatsız ediyordu. Bu nedenle İtalinski ile görüşülerek bölgede bulunan Rus memurlarına yazarak tahliye sürecinin hızlandırılması talep edilmekteydi. Fakat sadrazam, şu ana kadar Rus makamları tarafından tahliye meselesine dair söylenilenlerin hiç birinin yerine getirilmediğinin altını çiziyordu. II. Mahmud da bu konudaki rahatsızlığını belirterek şu ana kadar tahliye konusunda bir gelişmenin yaşanmadığından şikâyet ederek bunun bir an önce sağlanmasını emrediyordu.[246] Sultan'ın bu emrine rağmen Eylül ayında tahliye için olumlu adımlar atılmayacaktı. Diğer taraftan ay sonunda savaşın gidişatına dair öncekilerden farklı bilgiler gelmeye başlamıştı. Bükreş'te bulunan Rus konsolosu, Galib Efendi'ye Rusya'nın Napolyon karşısında galip geldiğini bildirmekteydi. Farklı kaynaklardan bu bilginin doğruluğunu öğrenen Osmanlı murahhası, daha önce aktardığı antlaşma yapılacağına dair bilginin de doğru olmadığını ifade

[243] Bu konuda bkz. BOA HAT. 990/41831-V.
[244] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1093/44354.
[245] Bu endişeler konusunda bkz. BOA C..HR.. 44/2168.
[246] Bu konuda bkz. BOA HAT. 986/41777.

ediyordu.[247] Rus konsolosunun verdiği bu bilgilerin bir benzeri Ekim'in başında R. Wilson tarafından sadrazama iletilecekti. Fransız askerinin Moskova'yı terk etmeye başladığı bilgisini paylaşan R. Wilson, Napolyon'un bizzat başında bulunduğu Fransız ana ordusunun mağlup olduğunu belirtiyordu.[248]

R. Wilson'un aktardığı bu bilgiler Bükreş'te bulunan Rusya konsolosu tarafından da teyit edilecekti. Fransa karşısında Rus ordusunun galibiyetine dair resmen takdim ettiği mektubu ile sadece Rus ordusunun galibiyetini değil aynı zamanda olası bir mütarekenin de söz konusu olmadığını ifade ediyordu.[249] Cepheden Rus galibiyetlerine dair alınan bu haberlere karşılık süresinin dolmasına yakın olmasına rağmen hâlâ Osmanlı topraklarının tahliye edilmemesi endişelere yol açacaktı. Daha önce İtalinski'den bu yönde alınan yazılardan da bir netice elde edilememişti. Sultan'ın tahliye başlasa bile sürenin dolacağı Ekim'in ortalarına kadar yetişmeyeceğine ve bu işe önem verilmesine dair emirleri de bir netice vermeyecekti. Başta Galib Efendi olmak üzere Rus makamlarının bu konuda üstüne düşeni yapmadığından şikâyet ediliyordu. Amiral Çiçakof'un Bükreş'ten ayrılacağı haberleri üzerine yeniden harekete geçen Galib Efendi, bu görevin *Senatör Milasoviç* tarafından yerine getirileceği cevabını almaktaydı. Onunla kurulan iletişimde de söz konusu kale ve mahallerde Rus asker ve toplarının olduğunu, mevcut olan bu top ve mühimmatın nakillerinin zaman alacağını ve bu nakil işlemlerinin nihayetinde de bölgelerin teslim edileceği cevabı alınıyordu. Artık Rusya'nın tahliye süresinin bitimine kadar bu bölgeleri teslim etmeyeceği aşikâr bir durumdu.[250]

Benzer bir durum Kafkasya'daki bölgelerin tahliyesi için de söz konusuydu. Her ne kadar Bâb-ı Âli çok önceden bölgenin tahliyesi için memurlar görevlendirse de bu konuda

[247] Söz konusu bilgiler hakkında bkz. BOA HAT. 1093/44358-D.
[248] R. Wilson'un sadrazama gönderdiği mektup hakkında bkz. BOA HAT. 987/41816-A ve 987/41816; R. Wilson'un mektubundan iki gün sonraya tarihlenen bir başka belgede Rasih Efendi, Fransa'nın birkaç Rus eyaletini işgal ederek Moskova'ya girdiğini anlatılıyordu. Sulha dair farklı söylentileri yazan Rasih Efendi, Avusturya'nın Prut ve Tuna'nın diğer tarafındaki toprakları alacağına dair havadisleri aktarıyordu. Bu belge R. Wilson'un mektubundan birkaç gün sonraya tarihlense de savaşa dair daha önceki bilgileri aktarmaktaydı. Bu da R. Wilson'un savaşa dair önemli gelişmeleri Rus karargahından daha önce öğrendiğine ve Osmanlı makamları ve elçisi ile de daha hızlı bir şekilde paylaşabildiğini göstermektedir. Rasih Efendi'nin söz konusu mektubu hakkında bkz. BOA HAT. 1004/42118-O; Ekim'in ikinci yarısında Galib Efendi'den gelen bir başka yazıda Rusya'nın Fransa karşısındaki galibiyetine dair daha önceki haberlere rağmen Moskova'nın işgal edildiği, I. Aleksandr'ın durumunun bilinmediği, Bükreş'e gelen başka kişilerden bu bilgilerin doğru olduğunun öğrenildiği, Çar'ın Finlandiya'da olduğu gibi bilgileri aktarmaktaydı. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1004/42118-M.
[249] Rus konsolosunun mektubu hakkında bkz. BOA HAT. 1092/44335.
[250] Bu konuda bkz. BOA HAT. 990/41831-M.

olumlu haberler alamıyordu.[251] Fakat tahliye süresinin sone ereceği Ekim ayının ortasında bu konuda olumlu haberler gelmeye başlamıştı. Rusya'nın bu süreyi sonuna kadar kullanacağına dair görüşlerin doğru çıkmasının yanında Bâb-ı Âli, bu süreci hızlandırmak için gerekli görev ve sorumluları bir an önce atayarak bu sorunun ortadan kalkmasını amaçlamaktaydı. Ekim ayının ikinci yarısında teslim alınan kalelerin haberleri İstanbul'a ulaşmaktaydı.[252] Fakat süreç Kafkasya'da daha ağır ilerlemekteydi. Hem İstanbul hem de St. Petersburg ile olan iletişimin daha uzun sürmesi de bu sürecin uzamasındaki bir diğer nedendi. Ahılkelek'in tahliyesi için kesin tarihlerin yazıldığı emirname, tahliye süresinin dolmasına üç gün kala bölgeye ulaşmıştı. Bu doğrultuda harekete geçen Erzurum valisi Emin Paşa, Ahılkelek'te bulunan Rus komutanına durumu bildiren bir mektup gönderirken Rus yetkili, kendisine bu konuya dair bir emir gelmediğini ve bu nedenle Tiflis'te bulunan amirine yazdığını ifade ediyordu. Şu ana kadar da Tiflis'ten bir haber kendisine ulaşmamıştı. Bu doğrultuda söz konusu haberin gelmesini ve onun içeriğine göre hareket edeceğini ifade ediyordu. Ekim ayının sonunda yapılan bu yazışma Kafkasya'daki tahliye sürecinin uzayacağının bir göstergesiydi.[253]

Kafkasya'daki bu gecikmeye rağmen Rumeli'de tahliye işlemi daha hızlı gerçekleşiyordu. Bâb-ı Âli kontrolü eline aldığı bölgelerde bir taraftan kendi düzenini yeniden sağlamaya çalışırken diğer taraftan da bu savaştan zarar görmüş kale ve müstahkem mevkilerin onarılmasını ve ihtiyaç duyulan yerlere yenilerinin yapılmasına yönelik çalışmalara başlamıştı.[254] Bâb-ı Âli'nin savaş sonrası yeni sınırlarını güçlendirmek için bu adımları attığı aynı tarihlerde Fransa-Rusya savaşına dair yeni bilgiler de gelmekteydi. Rusya'nın galibiyetlerine dair bu haberler Kasım ve Aralık ayları boyunca farklı kaynaklar üzerinden gelmeye devam edecekti.[255] Fakat bu Rus galibiyetleri haberlerine karşılık Fransız elçiliği hâlâ bir arayış içerisindeydi. R. Liston'un İstanbul'da Bâb-ı Âli'nin tarafsızlığını korumak için çalıştığı vakitlerde halihazırda devam eden savaşta yaşanan yeni gelişmeler, zıt gruplar tarafından farklı yorumlanacaktı. Napolyon'un Moskova'dan geri çekilme

[251] Ahılkelek Kalesi'nin tahliyesi için Abdullah Paşazade Mehmed Sadık Bey görevlendirilmiş olsa da onunla sağlıklı bir iletişim kurulamadığından bu görevini îfâ edip etmediği bilinmemekteydi. Bu konuda bkz. BOA AE.SMHD.II. 118/9928.
[252] Tahliye haberlerine dair bkz. BOA HAT. 979/41587, 989/41822-N ve 1003/42096.
[253] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1004/42115-B.
[254] Rumeli'deki kalelerin tamiri ve gerekli yerlere yenilerin yapılması, Bâb-ı Âli'nin uzun süre üzerinde duracağı bir konuydu. Böyle bir inşaat projesinin uzun süreli ve yüksek maliyetli olduğu düşünülünce yapılmak istenilenler bir türlü sonlandırılamayacaktı. Bu doğrultuda bu mesele başta padişah olmak üzere önümüzdeki süreçte sürekli hatırlatılacak ve gerekli adımların atılması istenecekti. Diğer taraftan Rusya'ya karşı izlenilebilecek daha şahin bir politikanın da her zaman önünde bir engel olacaktı. Bu nedenle bu konuya dair birçok belge bulunmakta ve birçok farklı konu ele alınırken bu tamirat ve inşaat konusu gündeme gelecektir. Bu konuda bkz. BOA C..AS.. 929/40210 ve HAT. 596/29249.
[255] Söz konusu haberlere dair bkz. BOA HAT. 834/37660, 957/ 41056 ve 957/41057.

haberlerinin İstanbul'da duyulmasından sonra Bâb-ı Âli, bu haberlerin doğruluğunu sorgulamak için farklı kesimlerden buna dair bilgi alma çabası içine girmişti. Bu nedenle ilk başvurulan yerlerin başında Fransız elçiliği geliyordu. Bu haberler doğrultusunda Fransız elçisi Andréossy ile yapılan görüşmelerde bu geri çekilme elçi tarafından bir mecburiyetten ziyade bir seçenek olarak lanse ediliyordu. Smolensk'in kış şartları için daha uygun bir yer olduğu belirtilerek Moskova'dan buraya doğru ilerlendiği yönünde bir açıklama yapılıyordu. Bununla birlikte Smolensk, dost ülkelere daha yakın olduğu gibi ihtiyaçların karşılanması için de daha geniş bir yelpaze sunmaktaydı. Fakat Fransız elçisi tarafından askerî gerekçeler gösterilerek açıklanmaya çalışılan Smolensk'e doğru çekilmeye bir süre sonra daha da geri çekilme ile devam edildiğinde, durumun Fransız ordusu açısından ne kadar kötü olduğu anlaşılacaktı. Üstüne üstük uzun zamandan beri Rus elçi İtalinski ile hükûmeti arasındaki sağlanamayan iletişimin yeniden kurulması, Fransız ordusunun içinde bulunduğu felaketin daha iyi anlaşılmasına hizmet edecekti.[256] Bununla birlikte Rusya'nın onca kaybına karşılık güçlü pozisyonu, elçisinin de İstanbul'daki tavrının değişmesine neden olacaktı. Bu doğrultuda harekete geçen İtalinski, ilk olarak Boğazlardan[257] yapılan serbest geçişlere karşı getirilen kısıtlamaları gündeme getiriyordu. Rus elçiliğinde yaşanan bu tavır değişikliği hiç şüphesiz İngiliz elçiliğinde endişeye neden olmuştu. Daha öncesinde Rusya'nın dezavantajlı konumundan hareketle Bâb-ı Âli'nin barışı bozarak Fransa ile birlikte hareket etme korkusu yaşanırken şimdi de Rusya'nın barışı bozmasından endişe ediliyordu. Napolyon'a karşı hâlâ ezici bir zafer kazanılmadığı düşünüldüğünde, İngiliz elçiliği bu şartlar altından Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bir savaşı kesinlikle arzulamamaktaydı. Bu endişeler doğrultusunda R. Liston, İtalinski ile görüşme ayarlayarak Rusya'nın bu konudaki tavrını öğrenme çabası içine giriyordu. Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin son gelişmeler doğrultusunda tarafsızlığını korumaya dair verdiği güçlü garantiler R. Liston'u şüphelendirmişti. Reis efendinin/vekilinin Sultan'ın reayanın mutluluğu için tarafsızlığın devam etmesini istediği yönündeki beyanatı, sadece Fransa-Rusya savaşı için öne sürülmüş bir tez olmayabilirdi. Napolyon karşısında her zaman daha güçlü bir blok oluşturmak isteyen

[256] 8 Aralık 1812 tarihinde St. Petersburg'dan İtalinski'ye gelen bir mektupta *Fransa büyük ordusunun Moskov şehrinden* geri çekilmek zorunda kaldığı ve ricat sonrasında Rus ordusunun geri çekilen Fransız ordusunu takip ettiği, yaşanan muharebelerde binlerce Fransız askerinin ya öldüğü ya da esir alındığı, yüzlerce topun ele geçirildiği, birçok generalin esir alındığı gibi bilgiler yer almaktaydı. Rus elçiliği tarafından bir nüshası Bâb-ı Âli ile de paylaşılan bu havadis kağıdında Fransız ordusunun bozguna uğramış hali anlatılmaktaydı. Bununla birlikte Aras Nehri kenarında İran ordusu ile yapılan muharebe de Rusya tarafından kazanılmıştı. Bu haberler Rusya'nın her iki cephede de muzaffer bir konumda olduğunu göstermekteydi. Bu konuda bkz. BOA HAT. 956/41012.

[257] Rusya'nın Boğazlara karşı olan ilgisi herkes tarafından bilinen bir gerçekti. Fakat bu konu Bükreş görüşmelerinde Napolyon tehlikesi nedeniyle gündeme getirilmemişti. Fakat İtalinski, İstanbul'a geldikten sonra fırsat buldukça bu konuyu gündeme getirerek bazı tavizler elde etmeye çalışacaktı. Bu konuda bkz. Cemal Tukin, *Boğazlar Meselesi*, yay. haz., Bülent Aksoy, Pan, 1999, s.164-165.

rakipleri, ileride Bâb-ı Âli'den müttefiklerle daha yakın iş birliği ve birlikte hareket etme tekliflerinde bulunabileceği düşünülerek bu şekilde bir sav ortaya atılmış olabilirdi. Sultan'ın adının kullanılarak ileri sürülen bu tez aynı zamanda ileride müttefiklerden gelebilecek tekliflerin reddedilmesi için de bir zemin oluşturabilirdi.[258]

R. Liston'un Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığına dair duyduğu endişelerde haklılık payı vardı. Çünkü Fransız elçiliği halihazırdaki savaşın Bâb-ı Âli açısından bir fırsat olarak değerlendirilebileceğine dair girişimlerde buluyordu. Bu doğrultuda elçi, tercümanı aracılığı ile Fransa'nın Rusya karşısında her tarafta galibiyetler kazandığını, Rus ordusunun tedarik zincirindeki eksiklikleri ve bu nedenle de perişan bir halde kaldığını ifade ediyordu. Fransız elçiliğinin verdiği bu beyanatlara paralel Rusya sınırından gelen bilgiler ise sınırda az sayıda muhafız birliğinin kaldığı haberlerini içeriyordu. Söz konusu bu bilgiler bazı kesimler tarafından Rusya karşısında bir taarruz yapılabileceği fikrinin ortaya çıkmasına neden olmuştu. Bu nedenle ordunun Edirne'ye nakledilmesi meselesini ele almak için toplanan meclislerde özellikle bu konu üzerinde durulmuştu. İlk gün bu konu uzun uzun tartışılmasına rağmen bir netice alınamayarak diğer gün yeniden toplanılmasına karar verilmişti. Fransa elçilik tercümanı vasıtasıyla yapılan bu beyanatlarda kazanılan zaferlere paralel bu durumdan Bâb-ı Âli'nin de istifade etmesi teşvik ediliyordu. Fransa'nın Osmanlı Devleti'nin yardımına ihtiyacı olmadığının belirtildiği bu görüşmelerde, bu teklifin tamamen iki ülke arasındaki dostluktan kaynaklandığı vurgulanıyordu. Bu doğrultuda meclise katılanların bazıları tarafından Rus sınırının bulunduğu durum dikkate alınarak on beş bin kişilik bir ordu toplanılarak yapılacak bir hücum ile Rusya'ya verilen kale ve arazilerin yeniden alınabileceği iddia edilmekte ve Rusya'nın içinde bulunduğu durumun bir fırsata çevrilebileceği düşünülmekteydi. Fakat bu fikre karşılık böyle bir askerî harekât için çok miktarda akçeye ihtiyaç olacağı belirtiliyordu. Ancak böyle bir mali kaynağın kısa sürede sağlanması ise imkânsız bir durumdu. Buna karşılık ise Eflak ve Boğdan'da vezirlerden birilerinin atanarak gerekli ihtiyacın bu şekilde karşılanabileceğine dair fikirler ileri sürülmüştü.

Rusya karşısında bu şekilde bir askerî harekât fikri bazı katılımcılar tarafından eleştiriye tabi tutulacaktı. Özellikle bu harekât için önemli miktarda asker ve akçe gerektiği üzerinde durulacaktı. Diğer taraftan ihtiyaç duyulan asker ve mali desteğin sağlanması halinde bile istenilen sonucun elde edilip edilemeyeceği kesin değildi. Buna ek olarak içerideki sorunlar hâlâ çözülmüş değildi. Bu doğrultuda Sırp meselesinin hâlâ kesin bir sonuca

[258] Reisülküttap ile yapılan görüşme ve diğer gelişmeler hakkında bkz. NA. FO. 78/81 s.5-7.

bağlanamadığı üzerinde durulmaktaydı. Diğer taraftan yeni bir savaştan çıkılmış olduğundan sınır güvenliğinin yeniden sağlanmasına yönelik adımların atılması gerektiği ileri sürülüyordu. Bu doğrultuda sınır güvenliği için başta asker ve zahire tedariki olmak üzere gerekli adımların atılması gerektiği fikirleri dillendirilecekti. Her ne kadar Rusya ile bir barış yapılmış olsa da bu, sınır güvenliğinin sağlandığı anlamına gelmemekteydi. Bu doğrultuda bu konuda en yetkin kişilerin başında geldiği düşünülen sadrazama başvurulması gerektiği belirtiliyordu. Ondan ordu ve sınır kalelerinin durumuna dair bilgilerin alınması ve bu doğrultuda durumun yeniden değerlendirilmesi gerektiği fikri ortaya atılacaktı. Fransa elçiliğin teşvikleri doğrultusunda Rusya'ya verilen bölgelerin geri alınması konusunda fikir beyan edenlerin karşısına özellikle askerî ve mali gerekçeler ileri sürülmekteydi. Bu doğrultuda gerekli mali desteğin dış borçlanma ile sağlanabileceği fikri gündeme gelmişti. Buna binaen bazıları tarafından İngiltere'den borç alınıp alınamayacağı fikri ortaya atılmıştı. İngiltere'den alınması önerilen bu akçe ile söz konusu askerî harekât için gerek duyulan mali desteğin sağlanılabileceği düşülmekteydi. Bu fikre karşılık ise bazıları tarafından İngiltere'den ziyade Fransa'dan borç alınabileceği fikri ileri sürülmüştü. Fransız elçiliği tercümanı tarafından iki ülke arasındaki dostluğa binaen ortaya atılan bu fikir doğrultusunda Fransa'dan borç para alınmasının daha doğru olabileceği konuşulan fikirler arasındaydı. Fakat bu durumda da Fransa'dan alınacak bir borcun bir birliktelik ve hatta bir ittifaka sebep olup olmayacağı fikri meclisin gündemine gelecekti. Bazıları tarafından bu yönde bir talebin ve sonrasında maddi desteğin alınması böyle bir birliktelik tekliflerine neden olacaktı. Bu fikirler sonrasında söz konusu bölgelerin iadesinin Rusya elçiliğinden talep edilmesi yönünde bazı fikirler dile getiriliyordu. Fransa karşısında yenildiğine dair haberlerin alındığı bir dönemde bu bölgelerin olası bir Fransız işgali ile karşılaşabileceği ileri sürülerek söz konusu gölgelerin Napolyon'un himayesine girmesinden ise Rusya'nın dostu olan Bâb-ı Âli'ye verilmesinin talep edilebileceği dillendirilmişti. Fakat Rusya elçiliğinin Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zahire sorunundan haberdar olduğu düşünüldüğünden bu yönde yapılacak bir teklifin kabul edilmeyeceği beyan ediliyordu. Bu fikirler etrafında Fransız elçiliğinin öne sürdüğü teklifi değerlendiren meclis, en sonunda bir karara varamamıştı. Bu nedenle önce padişaha, onun da rızası olursa sadrazama yazılması gerektiği düşünülmekteydi. Ordunun durumunu en iyi onun bileceği düşünüldüğünden bu konuda ordu-yı hümâyunda gerçekleşecek toplantılar ile bir karar verilebilirdi. Bu karar doğrultusunda harekete geçilerek mecliste ileri sürülen fikirler önce II. Mahmud'a sunulmuştu. Sultan ise önceliğin dış meselelerden ziyade dahili işlere verilmesi gerektiğini düşünmekteydi. Bu nedenle bu meselelere dair zaman kaybedilmemesini ve devletin dahili sorunlarının çözümüne çalışılması

gerektiğini belirtiyordu. Bu doğrultuda mecliste konuşulan konular hakkında *orduya yazılsun amma uyar şeyden değildir* diyerek görüşlerini ifade ediyordu.[259]

Mecliste dile getirilen bu düşünceler sadrazama iletilecekti. Sadrazam ise bu fikirlerden ziyade Rusya savaşından sonra ordu ve askerî durum üzerinde odaklanmaktaydı. İstanbul'dakilerin aksine savaşın bizzat içinde yer almış ve Osmanlı ordusunun durumunu ve geride kalanları çok iyi hatırladığı ve bildiği için bu meseleler üzerinde duruyordu. Bu nedenle yeni bir kale ve toprak fethinden ziyade ellerinde olanların muhafazasına önem verilmeliydi. Birçok bölgenin henüz yeni tahliye edildiğini belirterek buralardaki kale ve palangaların tamir edilmediği gibi ahalinin de savaştan dolayı bitap düşmüş olduğunu belirtiyordu. Bu nedenle bu fikirlerin kuvveden fiile geçmesinin hülyadan ibaret olduğunu belirtiyordu. Sefer için en önemli konuların başında akçe ve zahire tedarikinin geldiğini belirterek savaş sırasında bu konuda yaşanan sorunlara atıfta bulunuyordu. Her ne kadar sadrazam, Rusya'nın muhafız birliklerinin sayısının az olduğunu doğrulasa da İngiltere ve Fransa'dan alınacak borçlar ile on beş bin kişiden oluşan bir ordunun bu bölgeleri yeniden almasının müşkül ve imkânsız bir şey olduğunu ifade ediyordu. On beş bin kişilik bir ordu sevk olunsa bile bunlar için gerekli zahirenin tez elden nasıl bulunabileceğini sormaktaydı. Her şeyin istenildiği gibi gittiği düşünüldüğünde bile sadrazam, Rusya'nın güçlü bir devlet olduğunu ve bu nedenle Fransa ile harp halinde olsa bile yeteri kadar asker sevk edebilecek güçte olduğunun altını çiziyordu. Buna delil olarak da Fransa ile savaş halinde olmasına rağmen tahliye süresinin bitimine kadar bölgedeki askerlerini çekmediğini ve tahliyeyi son anına kadar yapmadığını gösteriyordu. Diğer taraftan iddia edildiği gibi Rusya'nın yenilmesi halinde bile Osmanlı Devleti'nin bir ittifak ile karşı karşıya kalabileceğini belirtiyordu. *Tâife-i efrenciyân*ın mizaçları gereği Fransa'nın bir şekilde rıza edilerek Osmanlı Devleti karşısında bir ittifakın oluşabileceği tehlikesine işaret ediyordu. Bu durumun ortaya çıkması halinde ise Bükreş Antlaşması'nın da feshedilmiş olmasından dolayı Bâb-ı Âli'nin daha büyük bir tehlike ile karşı karşıya kalabileceğini belirtiyordu. *Fransa tercümanının bu babda vâki olan ifâdâtı ise politika usulü*nden kaynaklanmaktaydı *ve* elçiliğin Osmanlı Devleti'ni Rusya ile *tutuşturup* kendi çıkarları için hareket etmesini sağlamaya çalıştığını düşünmekteydi. On beş bin değil daha fazla asker tedarikinin bile mümkün olduğunu belirten sadrazam, önemli olanın asker tedarikinden ziyade ordunun harekete geçmesi için gerekli akçe ve zahirenin sağlanması

[259] İran meselesini görüşmek için Bâb-ı Fetvada toplanan umum-ı meşveretten sonra buna katılan bazı kişiler ile bu meselenin görüşülmesi için ayrı bir meclis yapılmıştı. Bu toplantıya kaptan paşa, sekbanbaşı ağa, Defterdar, Tersane, Darphane nazırları, şehir eminleri, Arif Efendi, Seyyid Mehmet Efendi, Yusuf Agâh Efendi, Selim Sabit Efendi, kethüda, reis vekili gibi önde gelen kişiler katılmıştı. Söz konusu meclis hakkında bkz. BOA HAT. 1314/51229.

olduğunu belirtiyordu. Rusya'nın içinde bulunduğu durumun malumu olduğunu fakat içinde bulunulan durumdan dolayı mevsim fırsatının kaçırılabileceğini ve bunun da akıllıca bir hareket olmadığının altını çiziyordu. Bu nedenle *hoyrad bahadırlık* edilerek musâlahanın feshinin felakete gidebilecek bir sürecin başlangıcı olabileceğine dikkat çekiyordu.

Bu konu ordu-yı hümâyunda toplanan mecliste de ele alınmıştı. İstanbul'da konuşulanların duyulmasından sonra bir süre sesiz kalan katılımcılar, Rusya'dan söz konusu yerlerin alınması için akçe, zahire ve askere ihtiyaç olduğunu söylemekteydiler. İlk olarak akçe meselesini ele alan meclis, İstanbul'dan ordu-yı hümâyuna gelmesi beklenen bin kese akçenin iki aydan beri bir türlü gelemediğini belirtiyorlardı. Diğer taraftan bu sorunun borç ile çözülmesi halinde bile toplanan askerin Tuna'dan geçirilmesi gerektiğini ve bunun için gerekli teçhizatın olmadığını söylemekteydiler. Daha önce de askerlerin nehir üzerinden nakillerinin kayıklar sayesinde sağlandığını fakat savaşta bu amaçla kullanılan kayıkların birçoğunun ya Ruslar tarafından ele geçirildiği ya da zayi olduğu vurgulanıyordu. Elde kalan kayıklar ise Osmanlı esirlerinin geçirilmesi için kullanılmakta olduğu ve Rusya içerisinde hâlâ binlerce esirin varlığı vurgulanarak bunların da onların nakliyesi için kullanılacağı belirtmekteydiler. Diğer taraftan bu esirlerin perişan bir halde bulunduklarından Rusya'ya gönderilmesi planlanan askerinin bunları görerek şevk ve isteklerinin kırılabileceği tehlikesine dikkat çekilmekteydi. Halihazırda Tuna boyunda bulunan kale ve palangaların ekseriyetinin yerle yeksan olduğu, henüz bunlar bu halde iken yeni bir seferin manasızlığı ile birlikte olası bir karşı saldırı karşısında devletin durumunun çok daha kötüye gitmesine neden olabileceği belirtiliyordu. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin ihtiyacı olan Rusya'ya verilen toprakların geri alınmasından ziyade eldeki toprakların muhafazası için çaba göstermekti. Bu doğrultuda *umûr-ı dahiliyenin* düzeltilmesi için çaba harcanmalıydı. İçinde bulunulan durum gereği *fesh-i musâlahanın* akıl dışı bir hareket olacağı vurgulanıyordu. Bu nedenle Fransa elçiliğine Bâb-ı Âli'nin savaşa son vererek sulhu tercih ettiği ifade edilerek bu meselenin kapatılması istenmekteydi.[260]

Fransız elçiliği Aralık ayı içinde de savaşa dair propagandasına devam edecekti. Büyükdere'deki Rus elçiliğinde basılarak dağıtılan *havadisnameler*deki birçok bilginin yanlış olduğu ifade edilerek Fransa'nın elde ettiği başarılara dair farklı havadisler aktarılacaktı.[261] Aynı dönemde Kafkasya'dan da tahliye haberleri gelmekteydi. Faş Kalesi'nin 19 Aralık'ta

[260] Söz konusu meclislerde ordunun Edirne'ye nakli meselesi de görüşülerek karara bağlanmıştı. Bu doğrultuda sadrazam, padişahın emri doğrultusunda ordunun Aralık ayında Edirne'ye nakledileceğini belirtiyordu. Söz konusu tartışmalar hakkında bkz. BOA HAT. 1002/42064.
[261] Bu konuda bkz. BOA HAT. 833/37605.

teslim alınmasına rağmen diğer kaleler için bu süreç bu kadar hızlı gerçekleşmeyecekti. Her ne kadar Bâb-ı Âli, bir an önce Bükreş ile çizildiğini iddia ettiği sınırlar dahilindeki bölgelerin teslimi için çaba harcasa da bu bölgelere dair tartışma gelecekte iki ülke arasındaki en önemli meselelerden birisi olacaktı. Diğer taraftan teslim alınan bölgelerin tamir ve tahkimi için de mesai harcanmaya başlanmıştı.[262]

Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını koruyarak içeride ihtiyaç duyulan adımların atılmasına yönelik ordu-yı hümâyun tarafından ortak bir şekilde dile getiren bu ses, bir bakıma İngiliz temsilcilerinin istedikleri politikaya da uymaktaydı. R. Wilson tarafından Çar'a verilen muhtırada her ne kadar Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki sorunlar ve çözüm önerileri sıralanmış olsa da asıl önemle vurgulanmak istenen mesele, hiç şüphesiz Napolyon'a karşı verilen mücadeleydi. Bu nedenle böyle "önemsiz" toprak üzerinde yapılacak değişiklikler ile ülkeler arasında oluşan sorunlar ortadan kaldırılarak Fransa karşısında iş birliğinin o da olmazsa tarafsızlığın sağlanması arzulamaktaydı. R. Wilson'un bu görüşleri bir bakıma İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin bu süreçte izlemesini istediği politikaydı. Bu nedenle R. Liston halihazırda Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını etkileyebilecek iç ve dış konular üzerinde aşırı bir hassasiyet göstermekteydi. Özellikle Bâb-ı Âli'de yaşanan değişiklikler bu mercek ile ele alınmaktaydı. Bu doğrultuda 12 Aralık tarihli raporunda R. Liston, Bâb-ı Âli'deki dengeler ve beklentiler üzerine odaklanmaktaydı. Reis efendi/vekili üzerine gözlem ve duyumlarını paylaşırken özellikle kendisinin gerçek bir Fransız karşıtı/*anti gallican* olduğunu belirtmekteydi. Fransız karşıtlığı ile birlikte Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığını baltalayacak faaliyetlerden kaçındığı gibi söz konusu bağımsızlığın korunması için çaba gösteriyordu. Bu durum giderek artan Fransız etkisi göz önünde bulundurulduğunda R. Liston açısından çok önemliydi. Fakat bununla birlikte Osmanlı Devleti, Bükreş Barışı ile önemli bir toprak kaybetmişti ve buna paralel özellikle Tuna üzerinde yapılan seyrüseferden mahrum bırakılması büyük bir memnuniyetsizliğe sebep olmaktaydı. Bu nedenle barışın samimi bir barış olmadığını ve kalıcı olmayacağını düşünmekteydi. Bu düşüncelerini ise ilk andan itibaren ifade etmekten de geri durmuyordu. Bu nedenle R. Liston, reis efendinin barışın devamı için Rusya imparatorun faaliyetlerinin önemli olacağını düşündüğünü belirtiyordu. Çar'ın Bükreş Antlaşması'nın sorunlu maddelerine yönelik atacağı adımlar, Osmanlı Devleti'nin saygısının yeniden tesis edebilmesi açısından önemli bir gösterge olabilirdi. Hatta reisülküttap bu konuda olumlu bir beklenti içine girmişti. Bu açıdan R. Liston

[262] Bu konuda bkz. S. M. Bilge, *a.g.e.,* s.354 ve BOA C..AS.. 392/16196.

tarafından aktarılan reis fendinin bu düşünceleri bir bakıma R. Wilson'un düşüncelerine benzemekteydi.

Bükreş Antlaşması'nın ortaya çıkardığı bu hoşnutsuzluğun yanında R. Liston, özellikle Bâb-ı Âli'deki nüfuz mücadelesine dikkat çekmekteydi. Bir tarafında reisülküttabın diğer tarafında da kâhya beyin/*the Kyaya-Bey* olduğu bir nüfuz mücadelesinin varlığından bahseden İngiliz elçi, aslında Galib Efendi ile Halet Efendi grupları arasındaki mücadeleyi işaret etmekteydi. Reisülküttabın baskın geleceğini düşündüğünü belirten R. Liston, ancak Moruzzi ailesine karşı yapılanların bu gruba karşı yapıldığını belirtiyordu. Özellikle her zaman reis efendinin talimatları doğrultusunda hareket eden Panayotaki'nin idamının reisülküttabı hayrete düşürdüğünü belirtmekteydi. Bu bir bakıma ona karşı atılmış bir adımdı. Diğer taraftan R. Liston, aynı raporunda Rusya'ya karşı yaşanan tavır değişikliğinden bahsetmekteydi. Elçi, gözlemlediği bu tavır değişikliğine paralel aldığı bazı bilgiler doğrultusunda Rusya'ya karşı düşmanlığın yeniden başlamasından endişe ediyordu. Bu durum İngiltere'nin uzun zamandır sağlamaya çalıştığı Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığının bozulması anlamına gelecekti. Diğer taraftan R. Liston, özellikle Sultan'ın Rusya ile savaşın yeniden başlaması için fırsat aradığını belirtmekteydi. Osmanlı Devleti'nin bu yönde bir eğilim gösterdiği konusunda Rusya elçiliği de aynı düşünceleri paylaşmaktaydı. Giderek artan Fransız etkisi de düşünüldüğünde bu yöndeki endişeler daha da artmaktaydı. Bununla birlikte R. Liston, her ne kadar zayıf da olsa bu eğilime karşılık Osmanlı devlet adamları içinde anti-Fransız bir bariyerin olduğunu zannediyordu. Bu bariyerin divanda Fransa'nın talepleri doğrultusunda karar almasının önüne geçebileceğini düşünmekteydi. Buna karşılık Rusya ile düşmanlığın yenilenmesini isteyen grup da olası bir saldırı istememekteydi. Bu durumun Osmanlı Devleti'ni saldıran taraf yapacağı ve bunun söz konusu savaşa karşı tepkilere neden olacağı düşünülmekteydi. Özellikle bir önceki savaşta Rusya'nın saldıran taraf olduğu ve bu tezin Bükreş görüşmelerinde Osmanlı delegasyonu tarafından kullanıldığı da düşünüldüğünde, böyle bir durum yaşanmak istenmiyordu. Bu nedenle Rusya ile olası bir savaş durumuna yine Rusya sebep olmalıydı. Bunun için de Bükreş Antlaşması ile altına imza attığı maddelere karşı içinde bulunacağı olumsuz tavırların kullanılabileceği düşünülmekteydi. Özellikle antlaşma maddeleri doğrultusunda yükümlülük altına girdiği konularda gereğini yapmaması, Osmanlı Devleti için gerekli bahaneyi verebilirdi. Bu nedenle bu durumun gayet farkında olan İtalinski, atacağı adımlarda oldukça dikkatli davranmaktaydı. Bundan dolayı hükûmetinden gelen direktifler doğrultusunda hareket etmeye özen gösterirken talimatlarının dışına çıkmamaya çalışıyordu. Fakat herkesin farkında olduğu gibi R. Liston da

tüm politikanın Fransa-Rusya savaşının seyrine göre değişeceğinin farkındaydı. Bu nedenle İngiliz elçi, halihazırdaki savaşta Rusya'nın başarısından başka hiçbir şeyin Osmanlı-Rusya ilişkilerinde katastrofik gelişmelerin önüne geçemeyeceğini düşünmekteydi.

R. Liston'un bu düşüncelerine karşılık Fransız ordularının yaz ve sonbahar boyunca harekâtlarının yakından takip edildiği İstanbul'da ise farklı bir düşünce hakimdi. Zaferin Fransa'nın askerî kollarına bağlı olduğuna inanılmakla birlikte savaşın Napolyon lehine sonuçlanacağına dair düşünce ağır basıyordu. Bu şartlar altında R. Liston, iki ülke arasındaki ilişkilerin düzelmesi için R. Wilson'un düşüncelerine benzer fikirlere sahipti. Onun bakış açısından da Rusya'nın aldığı yerlerden vazgeçerek Osmanlı toprak bütünlüğünün sağlanması, iki ülke arasındaki soğuk havanın değişmesine neden olabilirdi. Çar'ın bu yönde yapacağı bir hareketin sadece ilişkilerdeki soğukluğun giderilmesine hizmet etmeyecek aynı zamanda Osmanlıların minnettarlığının da kazanmasını sağlayacaktı. Bununla birlikte Rusya'nın bu hareketi, İstanbul'un ona karşı olan düşüncelerini de değiştireceği gibi Osmanlıların şüphelerini de güven duygusuna dönüştürebilirdi. İngiltere açısından bu hareketin ortaya çıkaracağı durum ise hiç şüphesiz Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığının devam etmesi olacaktı. R. Liston, bu hareket sonucu kazanılan güven ve tarafsızlığın devamının olası bir iş birliğinin de başlangıcı olabileceğini düşünmekteydi. Fakat bu beklentilere rağmen St. Petersburg'dan bu konuda en ufak bir hareket söz konusu değildi. R. Liston, Rusya'dan herhangi bir ses çıkmadığı ve bölge ile iletişimin neredeyse kesildiği bir zamanda Londra'dan durum hakkında talimat beklentisi içindeydi.[263]

Rus karargahında ve İstanbul'da dillendirilen Rusya'nın Bükreş Antlaşması ile aldığı yerleri geri vermesine dair düşüncelerin bir benzeri aynı tarihlerde Londra'da dillendirilecekti. Napolyon'un Rusya topraklarına doğru her gün devam eden ilerleyişi ve en sonunda Moskova'yı işgal ettiği bu günlerde dengeleri değiştirecek en ufak bir hareket çok önemliydi. Özellikle İstanbul'dan Rusya aleyhine çıkan sözlerin giderek yükselmesi hiç şüphesiz Londra'yı endişelendirecekti. Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığının giderek daha da kritik bir seviyeye gelmesi bu dengenin korunması için Londra'nın adım atmasına neden olacaktı. Bu doğrultuda Castlereagh, Londra'da bulunan Rusya elçisi Kont Lieven'e, R. Wilson'un daha önce dillendirdiği düşünceleri dile getirecekti. Fakat İngiltere'nin farklı yollarla Rusya'yı ikna etme çabaları Rumyantsev tarafından küçümseniyordu. Osmanlı Devleti'nin bu yönde bir talebinin olmamasına rağmen İngiltere'nin ikili davrandığını ve Bâb-ı Âli'yi kışkırttığını

[263] Bu konuda bkz. NA. FO. 78/79 s.216-226.

belirterek bu konuda R. Liston ve Castlereagh'ı suçlamaktaydı. Osmanlı Devleti'nin lehine yapılacak bir restorasyonun Rusya'nın çabaları karşısında pek de adil bir davranış olmayacağını düşünmekteydi. Osmanlı Devleti'nin önceki savaşta aldığı mağlubiyetlerden dolayı bu kayıpları yaşadığını belirterek iki ülke arasında uzun bir barışın sağlanması için bunun gerekli olduğunu düşünüyordu. Bu nedenle I. Aleksandr'ı, yabancı bir gücün Rusya'nın kazanımlarını elinden çalmasına müsaade etmemesi için ikna etmeye çalışıyordu. Bu doğrultuda Büyük/Deli Petro ve II. Katherina'ya atıf yaparak onların ilkelerini reddetmeyeceğini beyan ederek tezine tarihsel bir arka plan da sağlamaya çalışıyordu.[264] Bu beyanat aynı zamanda İngiliz makamları tarafından farklı kanallar aracılığı ile dillendirilen Osmanlı Devleti'nden alınan toprakların iadesi fikirlerinin bir bakıma toptan reddedilmesiydi. 1812 yılı biterken her ne kadar Rusya, Fransız orduları tarafından işgal edilmiş halde olsa da bu tekliflere kesin bir dil ile karşı çıkılıyordu. Bu durum aynı zamanda St. Petersburg hükûmetinin şartlar ne kadar kötü olursa olsun Osmanlı Devleti'nden aldığı toprakları savaşsız terk etmeyeceğinin de bir göstergesiydi.

15 Temmuz'da karşılıklı onaylı nüshaların değiştirilmesi ile yürürlüğe giren Bükreş Antlaşması, aynı zamanda yaklaşan Fransa-Rusya savaşının gölgesi altındaydı. Bu nedenle özellikle Rusya tarafı, antlaşma maddelerinin yerine getirilmesi konusunda ayak sürümekteydi. Buna karşılık Bâb-ı Âli ise bir an önce antlaşma hükümlerinin yerine getirilmesini arzuluyordu. Bu doğrultuda özellikle hâlâ Rusya işgalinde bulunan Eflak ve Boğdan ile Kafkasya'nın tahliye edilmesi yönünde bir çaba içine girmişti. Diğer taraftan 1804'ten beri devleti uğraştıran Sırp isyanının da ortadan kaldırılması, Bâb-ı Âli'nin bir diğer öncelikli meselesiydi. Fakat hem Rusya hem de Sırp asiler, Napolyon'un olası seferi sonuçlanıncaya kadar zaman kazanmak istiyordu. Buna karşın Osmanlı erkânı içerisinde, barış antlaşmasına karşı duyulan hoşnutsuzluk giderek artmaktaydı. Bu kendisini, Moruzzi kardeşlerin idamları ve aynı zamanda Rusya'nın içinde bulunduğu durumdan faydalanılmak için bir karşı taarruz fikri ile gösterecekti. Napolyon'un yenilerek geri çekildiği haberlerine karşılık Fransız elçiliği faaliyetlerini daha da yoğunlaştıracaktı. Buna karşılık İngiliz elçiliği, özellikle tarafsızlık politikasının korunması için yoğun bir mesai harcayacaktı. Diğer taraftan 1812 yılı biterken her iki sınırda da tahliye haberleri İstanbul'a ulaşacaktı. Bu süreç Rumeli tarafında daha hızlı ilerlerken Kafkasya'da ise daha yavaş gerçekleşecekti. 1812'de yaşanan bu gelişmelere karşılık yakın gelecekte Avrupa toptan bir savaşa doğru gitmekteydi.

[264] *Le successeur de Pierre le Grand et d'immortelle Catherine sans doute ne rejettera pas leurs principes!* Bu konuda bkz. F. İsmail, *a.g.t.*, s.348.

Napolyon'un Moskova'dan geri çekilmesi ile başlayacak bu süreç ve ona karşı oluşturulacak bir koalisyon ile devam edilecekti. Bu doğrultuda bir sonraki bölümde 1813'ün ilk yarısında yaşanan gelişmeler ve bu durum karşısında Bâb-ı Âli'nin nasıl bir politika izlediği ele alınmaya çalışılacaktır.

2.3. Moskova Seferinin Sonu

Fransa imparatoru Moskov şehrinden hareket ve Varşova şehrine azimet edeceği ve Fransalu ile Rusyalu beyninde musâlaha akd olunacağı[265]

İngilizlerin Rusya'nın Bükreş Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nden aldığı yerlerin iadesine yönelik çabalarına karşılık 1812 yılı biterken İstanbul'da 1806-1812 Savaşının öncesine benzer bir atmosfer yaşanmaktaydı. Napolyon'un 1812'nin yaz ve kışında kazandığı zaferlerin etkisi ile Rusya karşısında bir galibiyet alacağını düşünenlerin sayısı İstanbul'da giderek artmıştı. Özellikle bu yönde düşünen divan üyelerinin de sayısı giderek artmaktaydı. Sonrasında bunlar Sultan'ı, Rusya aleyhine harekete geçmeye teşvike çalışıyordu. Bu doğrultuda Osmanlı'nın nasıl bir politika izleyeceğini merak eden R. Liston, Aralık başında reis efendi ile yaptığı mülakatta bu konuyu gündeme getirmişti. İngiliz elçinin bu konudaki soru ve imaları karşısında reisülküttap, Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını koruyacağına dair güçlü bir şekilde garanti veriyordu. Fakat verilen bu garanti, R. Liston'un endişelerini ortadan kaldırmamıştı. Bu nedenle 1 Aralık tarihinde reis efendiye gizli olarak tebliğ edilen notada/*note communicated confidentially to the reis effendi* Bâb-ı Âli'den barış ve tarafsızlığın devam edeceğine dair hükûmetine iletebileceği bir belge talep etmekteydi. Kendisinin halihazırdaki Fransa-Rusya savaşında Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını sağlamak görevi ile İstanbul'da bulunduğunu belirten R. Liston, kendisine reisülküttap tarafından daha önce bu konuda verilen garantiler doğrultusunda bu görevini başarı ile yerine getirdiğini düşünmekteydi. Fakat son zamanda İstanbul'da yaşananlar, kendisinin endişeye kapılmasına neden olmuştu. Özellikle Osmanlı idaresindeki değişiklikler, daha önce kendisine verilen garantiler dolayısı ile oluşan güveni sarsmıştı. Yaşadığı bu güven kaybı nedeni ile R. Liston, hükûmetine Bâb-ı Âli'nin barışçıl ve dostane siyasetini değiştirmeye, ondan ayrılmaya niyeti olmadığına dair güvenceler iletmesi için gerekli açıklamaların yapılacağını umduğunu belirtiyordu. Yapılacak olan açıklama ve verilecek güvence aynı zamanda elçinin Osmanlı

[265] Paris bulunan Osmanlı maslahatgüzarı vekili Panayotaki'den havadisi. Bu konuda bkz. BOA HAT. 956/41009.

Devleti'nin izlediği barışçı politikanın devam edeceğine olan güvenini de sağlamlaştıracaktı.[266]

R. Liston'u şüpheye düşüren bu gelişmeler sonrasında reisülküttap, yazılı olarak İngiliz elçisini bilgilendiriyordu. 15 Ocak 1813 tarihli bu metin, R. Liston'un 1 Aralık 1812 tarihli notasına cevap vermek için kaleme alınmıştı. Reisülküttap/vekili Bozoklu Mustafa[267] tarafından verilen bu resmî cevapta, ilk olarak Rusya ile yapılan barış antlaşmasından sonra gerçekleşen bazı değişiklikler ve atamaların söz konusu antlaşma ile hiçbir bağlantısının olmadığı belirtiliyordu. Sonrasında ise sadrazam ve kaymakamın görevden alınmasının tamamen Sultan'ın iradesi olduğunun altı çiziliyordu. Diğer yandan Demetrius ve Panayotaki kardeşlerin infazı da antlaşmadan kaynaklanan bir durum değildi ve tamamen onların geçmişte yaptıkları hata ve kabahatlerinin sonucuydu. R. Liston'un yönetimde yaşanan değişikliklere dair suallerine bu şekilde cevap veren reisülküttap, daha sonrasında ise barış meselesini ele alıyordu. Eğer Rusya barışın kalıcı olmasını istiyor ve bu yönde hareket ediyorsa Bâb-ı Âli'nin de bu yönde bir tavır alacağını belirterek aslında barışın devamının sadece Osmanlı Devleti'ne bağlı olmadığını, bir o kadar da Rusya'nın takınacağı tavıra da bağlı olduğunu vurguluyordu. Daha sonrasında tarafsızlık konusunu ele alan reisülküttap, Bâb-ı Âli'nin geçmişten beri, farklı güçlere karşı olduğu gibi tarafsızlık ve dostluk konularında kararlı olduğunun altını çiziyordu. Osmanlı Devleti'nin bu ülkeler ile olan antlaşmaları doğrultusunda barışın korunmasındaki kararlılığının yanında Fransa veya herhangi bir başka devletle yakın bir ilişki kurma niyetinde de olmadığı belirtilerek tarafsızlık ilkesinden taviz vermeme konusunda kararlılığı tekrar tekrar vurgulanmaktaydı. Bu şekilde Bâb-ı Âli, R. Liston'a resmen tarafsızlık ilkesinden vazgeçmeyeceğin garantisini verirken aynı zamanda gelecekte herhangi bir ülke ile yakın bir ilişki veya ittifaka da kapalı olduğunu ima ediyordu. Bu aslında uzun zamandır diplomatik mahfillerde Osmanlı Devleti'nin içine dahil olması için çalışılan ittifak çabalarının da boşuna olduğunun göstergesiydi. Bu beyanat her ne kadar bu tarihte vazgeçilmiş olsa da olası bir Osmanlı-Rusya veya Osmanlı-Fransa ittifaklarından herhangi birisinin olamayacağının da beyanatıydı. Diğer yandan bu senet, R. Liston'un endişelerini de haklı çıkarıyordu. Reisülküttabın daha önce yaptı açıklamaların

[266] Söz konusu nota için bkz. NA. FO. 78/81 s.9-10

[267] Her ne kadar bu dönemde reisülküttap makamında Küçük Arif Mehmet Efendi olsa da bu metinde reisülküttap olarak Bozoklu Mustafa ismi geçmektedir. Bu ise o dönem reisülküttabın ordu karargahında bulunarak İstanbul'da bu görevi vekilinin idame etmesinden kaynaklanmaktadır. Fakat R. Liston'un raporlarında bu kişi reis efendi olarak tanımlanmaktadır.

müttefikler tarafından olası bir iş birliği teklifine sıcak bakılmayacağı ima edilmişken şimdi de resmî olarak bu teklife kapılar kapatılmaktaydı.[268]

Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını koruyacağına dair verdiği bu resmî senet R. Liston'un notundan yaklaşık bir buçuk ay sonra verilmişti. Bu süreçte yaşanan gelişmeler hiç şüphesiz bu senedin bu şekilde ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştı. Bu dönemdeki en önemli gelişme hiç şüphesiz Fransa-Rusya savaşına dair İstanbul'a gelen havadislerdi. Bu doğrultuda Paris *maslahatgüzarı vekili* Panayotaki'den 6 Ocak 1813 tarihli belge, Paris'te yaşanan son gelişmelere ve savaşa dair konuşulanları İstanbul'a aktarıyordu. Daha önce Napolyon'un öldüğüne dair çıkan haberlerin aslının olmadığı belirtilirken bu haberlerin fesat çıkarmak isteyenler tarafından yapıldığını bildiriyordu. Buna karşılık hükûmete karşı giderek artan bir hoşnutsuzluk söz konusuydu. Özellikle savaş için alınan vergilerin giderek artmasına paralel yaşanan ekonomik sorunlar, bu hoşnutsuzluğu daha da arttırmaktaydı. Bununla birlikte *Fransa imparatoru Moskov şehrinden hareket ve Varşova şehrine azimet edeceği ve Fransalu ile Rusyalu* arasında bir *musâlaha akd olunacağı* söylentilerini aktarmaktaydı. Bu barış söylentilerinin yanında Paris'te Rusya'nın aldığı galibiyete dair farklı farklı söylentiler dolaşmaktaydı. Durumun akıbetinin tam olarak belli olmadığını belirten Panayotaki, doğu cephesindeki bu belirsizliğe rağmen İspanya'da Fransız ordularının İspanyol-Portekiz-İngiliz askerleri karşısında aldığı mağlubiyeti aktarmaktaydı.[269] Her ne kadar Panayotaki'nin bu yazdıklarından savaşın son durumu hakkında kesin bir bilgi elde edilemese de Napolyon'un yenildiği ve Rusya ile bir barış yapacağına dair söylendiler, hiç şüphesiz Bâb-ı Âli'nin endişelenmesine neden olmuştu. Bu gönderiden dört gün sonra İtalinski tarafından verilen General Çiçakof'un mektubunun tercümesi, son durum hakkında daha net bilgiler taşımaktaydı. Çiçakof bu mektubunda Rus generallerin Fransa ordusu karşısında kazandığı zaferleri anlatırken esir alınan asker sayıları ve ele geçirilen şehirler hakkında bilgi verilmekteydi. Fransız ordusunun Orta Avrupa'ya doğru çekilmesine rağmen Rus taburlarının mütemadiyen onları takip ederek yeni mağlubiyetler tattırdığını anlatıyordu.[270]

Paris'ten gelen ve Rus elçiliği tarafından verilen bu haberlerden başka, hiç şüphesiz bu dönemde, başka kanallardan da bilgiler İstanbul'a akmaktaydı. Bu bilgiler sonrasında tarafsızlığını ve barışın korunması konusunda kesin kararlı olduğunu açıklayan Bâb-ı Âli'nin bu kararında savaşa dair gelen bu bilgiler etkili olmuştu. Bu cevabın verilmesinden sonra da

[268] Söz konusu senet hakkında bkz. NA. FO. 78/81 s.11.
[269] Panayotaki'nin söz konusu mektubu için bkz. BOA HAT. 956/41009.
[270] Söz konusu mektup hakkında bkz. BOA HAT. 956/41016; bu tarihten iki gün sonrasına tarihlenen General Çiçakof'un bir başka mektubu için bkz. BOA HAT. 956/41019.

Avrupa'daki yeni durum hakkında bilgiler gelmeye devam ediyordu. Eflak Voyvodası Yanko Beyden[271] gelen 24 Ocak 1813 tarihli belge savaş sonrasında Avrupa'daki yeni siyasi ortam hakkında havadisleri aktarmaktaydı. Napolyon'un hezimete uğradığı haberlerini doğrulayan voyvoda, daha sonrasında ise bir sulhun yapılmasının beklendiğini ifade ediyordu. Bu barış beklentisine karşılık savaş olanca hızı ile devam ederken Fransa karşısında ittifak yapan Rusya ve İngiltere'nin denizlerde ortak harekât yapacağına dair havadisleri aktarıyordu. Buna karşılık Yanko Bey, Avusturya imparatorunun Rusya ile Fransa arasında barışın sağlanması için arabuluculuk girişimlerinde bulunduğunu bildiriyordu fakat şu ana kadar bu konuda doğru bir haber alamadığını da ifade ediyordu.[272] Boğdan voyvodasından da aynı tarihte havadisler gelmişti. Voyvoda, Napolyon'un mağlubiyetini doğrularken verdiği zaiyatın büyüklüğünden ve bunun tanzimi için faaliyetlerinden bahsetmekteydi. Avusturya'nın nasıl bir politika izleyeceği kestirilemediği gibi Rusya ile Fransa arasında iki taraflı bir antlaşmanın olamayacağı ve savaşın devam etme olasılığı gibi konular üzerinde duruyordu.[273]

Her iki voyvodanın zaman zaman kendileri ve birbirleri ile çelişebilen ve zaman zaman da değişebilen bu ve ilerideki havadisleri İstanbul'a akan bilgilerin temel kaynaklarından biriydi. Diğer taraftan Avrupa'daki bilinmezlik bu havadis kağıtlarına da yansımaktaydı. İstanbul'da bulunan Fransız ve Rus elçiliğinin de gerektiğinde yaşananları kendi perspektifinden aktardığı düşünüldüğünde[274] İstanbul'da bir bilgi karmaşasının olduğu kesindi. Bu nedenle yaşanan bu belirsizlik, Osmanlı Devleti'nin tarafsızlık politikasını sürdürme ısrarının arkasında yatan en önemli nedenlerden birisiydi. Diğer taraftan Bâb-ı Âli, Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip etmek istemekteydi. Bu doğrultuda Rusya'dan tahliye edilen Eflak ve Boğdan'a yeni atanan voyvodalara verilen ilk emirlerin başında kadim görevlerinden olan Avrupa'dan istihbarat toplama görevlerini yerine getirmeleri geliyordu.

[271] Eflak ve Boğdan voyvodalarının görevden alınması ile başlayan ve Bükreş Antlaşması ile sonuçlanan savaş sonrasında bölgenin tahliye edilmesinin akabinde yapılan ilk işlerin başında iki yeni voyvodanın göreve getirilmesi geliyordu. Bu atamaya göre Skarlatos Kallimahis Boğdan voyvodası olurken John George Caradja/İoannis Karacas da Eflak voyvodası görevine getiriliyordu. Yunanca olan bu isimlerine karşılık Skarlatos Kallimahis Osmanlı belgelerinde İskerlet Kalimaki, Kallimahis Bey gibi isimlerle anılırken İoannis Karacas için ise İskerletzade Yanko Karaca Bey, Yanko Karaca, Yanko Bey, Karaca Yanko, Yanko gibi isimler kullanılmaktaydı. Bu konuda bkz. Christine M. Philliou, *Bir İmparatorluk Biyografisi, İhtilaller Çağında Osmanlı Yönetimi ve Fenerliler*, çev. Renan Akman, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2021, s.20, 41 ve 102; İskerletzade Yanko Karaca Bey'in voyvodalığa atanması hakkında bkz. BOA C..MTZ. 5/236.

[272] Bu konuda bkz. BOA HAT. 956/40978.

[273] Boğdan voyvodasının bu havadislerine dair bkz. BOA HAT. 952/40922 ve 952/40915.

[274] Özellikle İhtilal ve Napolyon harpleri ve sonrasındaki Viyana Kongresi döneminde Avrupa'nın içinde bulunduğu kaotik durum, yabancı ülkelerinin Osmanlı Devleti'nde bulunan temsilcilerine de fazlası ile yansıyacaktı. Özellikle Osmanlı coğrafyasında bulunan elçi, maslahatgüzar veya konsoloslar, yaşanan gelişmeleri kendi devlet ve müttefiklerinin çıkarlarına uygun bir şekilde aktarıyordu. Bu temsilcilerden Avrupa'daki gelişmelere dair bilgi edinme durumu yeni bir şey olmasa da bu durum II. Mahmud döneminde hiç olmadığı kadar yoğun bir şekilde yaşanacaktı. Bu konuda bkz. Ahmet Yüksel, *II. Mahmud Devrinde Osmanlı İstihbaratı,* Kitap Yay., İstanbul, 2017, s.192-193.

Bâb-ı Âli, Avrupa'da *ekseri düvelin* savaş içerisinde olduğu ve barış görüşmeleri ile müzakerelere dair söylentilerin giderek arttığı bir dönemde gelecek haberlerin çok daha önemli olduğunu düşünmekteydi. Bu doğrultuda voyvodalardan bu görevlerini daha aktif bir şekilde yapmalarını istiyordu.[275] Çünkü bir taraftan da Avrupa'da basılan haberlerin nüshaları

[275] Bu doğrultuda Boğdan voyvodası Avrupa'nın birkaç önde gelen şehirlerine kendi ajanlarını göndererek daha yakından bilgi almaya çalışıyordu. Bu konuda bkz. BOA HAT. 961/41197-F; bu *havadisnüvisler* tarafından voyvodalara gelen haberler, onlar tarafından da *havadis kağıtları* şeklinde merkeze yazılacaktı. Bu *havadis kağıtları* özellikle Viyana Kongresi döneminde yoğunlaşacaktı. BOA'de tezin kapsamına giren tarihi aralıkta voyvodalar tarafından kaleme alınmış yüzlerce belge bulunmaktadır. Bu belgeler bize Bâb-ı Âli'nin söz konusu dönemde hangi bilgilere ulaşabildiğini göstermektedir. Bahsi geçen bu *havadis kağıtları* çalışmamız içerisinde kullanılmaya çalışılarak Bâb-ı Âli'ye ne gibi bilgilerin ulaştığı gösterilmeye çalışılacaktır. Hiç şüphesiz bu bilgiler Bâb-ı Âli'nin izlediği politikanın belirlenmesinde etkili olacaktır. Benzer çabalar Eflak voyvodası tarafından da sergileniyordu. Kaleme aldığı bir arızasındaki bilgilerin kaynağı olarak Avusturya dışişleri bakanlığında çalışan bir hizmetli gösteriliyordu. *Avusturya devletinin Umur-ı Ecnebiyesi Kaleminde müstahdem* olarak çalışan bir kişi Avrupa'daki gelişmelere dair haber vermesi konusunda ikna edilmişti ve voyvoda bu kişinin çalıştığı kurum vesilesi ile verdiği bilgilerin daha doğru olabileceği ihtimali üzerinde durmaktaydı. Bu konuda bkz. BOA HAT. 952/40869; bu kişi ile aynı olup olmadığı bilinmese de Eflak voyvodasının bu dönemdeki en önemli bilgi kaynaklarının başında Metternich ve Viyana Kongresi'nin sekreterliği gibi önemli görevleri de îfâ edecek olan Friedrich von Gentz gelmekteydi. Eflak voyvodaları ile 1813'te başlayan bu mektuplaşmaları 1828'e kadar devam edecekti. Üç cilt olarak yayınlanan bu eserin özellikle 1819'e kadar dönemi içine alan ilk cildi çalışmamız açısından büyük önem arz etmektedir. Avrupa'daki gelişmelerin yanı sıra Avusturya'nın dış siyaseti, Metternich'in politikaları gibi birçok konuya dair bilgilerin de yer aldığı Gentz'in bu mektupları hiç şüphesiz Bâb-ı Âli'ye aktarılacaktı. Fakat alınan bu bilgilerin ne kadarının aktarıldığının tam olarak bilinmesi mümkün değildir. Diğer taraftan Gentz tarafından yazılan bu mektupların dili Fransızca iken voyvoda Yanko tarafından gönderilen havadis evrakları genel olarak Rumca kaleme alınmıştır. Arşivde Osmanlıcaya tercüme edilmiş halde bulunan bu evraklar çalışmamız kapsamında olabildiği kadar kullanılmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan çalışmamızda Gentz'in mektuplarından ziyade voyvoda Yanko tarafından gönderilip Osmanlıcaya tercüme edilmiş havadis evrakları kullanılmıştır. Gentz'den gelen bilgilerin ne kadarının Bâb-ı Âli'ye yazıldığının kesin olarak bilinememesinden kaynaklanan bu tercih ile sadece Osmanlı makamlarına ulaşan bilgiler gösterilmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan F. Gentz tarafından Viyana hükûmetinin görüş ve teklifleri de İstanbul'a ulaşacaktı. Özellikle bu iletişim kongre sürecinde Viyana ile kurulan en önemli bağlardan birisine dönüşecekti. Diğer taraftan şu ana kadar Gentz'in isminden açık bir şekilde bahseden bir belge ile karşılaşılmasa da söz konusu Osmanlı belgelerinde *Avusturya vükelâsından* ve *bir muteber adam* gibi sıfatlarla tanımlanan kişinin F. Gentz olması yüksek bir ihtimal olsa da kesin değildir. Diğer taraftan bu şekilde tanımlanan ve F. Gentz olma ihtimali yüksek olan bu kişinin Eflak voyvodası üzerinden yaptığı öneri ve teklifler de gerektiğinde İstanbul'da toplanan meclislerde tartışılacaktı. Bu süreç çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıntısı ile ela alınmaya çalışılacaktır. Diğer taraftan Eflak voyvodasının haber kaynağının sadece F. Gentz olduğu da düşünülmemelidir. Hem bölgeye gönderdiği ajanlar hem de satın aldığı kişiler aracılığı ile yaşanan gelişmeleri yakından takip etmeye çalışmıştır. F. Gentz'in söz konusu mektupları hakkında bkz. Friedrich von Gentz, *Dépêches Inédites Du Chevalier De Gentz Aux Hospodars De Valachie,* Yay. Haz. Prokesch-Osten, Paris, 1876, cilt: I; Kasım 1812'de Metternich'e yazan voyvoda, bir taraftan iki ülke arasındaki yakınlaşmanın sağlanması için yardım talep ederken diğer taraftan da kendi temsilcisi Constantin Ştefan Bellio'un da Viyana'da bulunmasına müsaade edilmesini talep ediyordu. Bu haberleşme karşısında voyvoda, F. Gentz'e önemli bir ücret ödeyecekken o da voyvoda adına lobi faaliyetleri yürütecekti. Bu konuda bkz. Constantin Ardeleanu, "Friedrich von Gentz and His Wallachian Correspondents: Security Concerns in a Southeastern European Borderland (1812–28)", *Securing Europe after Napoleon 1815 and the New European Security Culture,* ed. Beatrice de Graaf-Ido de Haan-Brian Vick, Cambridge University Press, 2019, Cambridge, s.254-255 ve Travis Eakin, *Between The Old And The New: Friedrich Gentz, 1764-1832,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Missouri-Columbia Üniversitesi, 2019, s.158-159 ve 232; Cevdet Paşa da F. Gentz tarafından kaleme alınan bu mektuplar üzerinde durmaktadır. Eflak Voyvodası Karaca Bey'in Bükreş Antlaşması sonrasında Avrupa konusunda gerekli bilgilere ulaşmak için F. Gentz (شوالیه دو کنج Şövalye dö Genc?) ile anlaştığını belirtmektedir. Ona göre Karaca Bey, Gentz'i *akçe kuvvetiyle* ikna etmiş ve bu konuda *Avusturya devletinin ruhsatı* da alınmıştı. Hatta bu konu Osmanlı Devleti tarafından da uygun görülmüştü. Fakat bu bilgilerin hangi tarihte elde edildiği bilinmemektedir. Mektuplaşmanın 1828'e kadar devam ettiği düşünüldüğünde bu bilgilerin daha sonra öğrenilmesi ihtimali de vardır. Bu konuda bkz. Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet,* Matbaa-yı Osmaniye, Dersaadet, 1309, cilt: XII,

İstanbul'a ulaşmaktaydı. Savaşa ve Osmanlı Devleti'ne dair bu haberler R. Liston'u endişelendirmekteydi. Bu doğrultuda reis efendi ile yaptığı görüşmede reisülküttap elçiye Bâb-ı Âli'nin yabancı gazeteleri çok dikkate almadığını belirtiyordu.[276] Fakat içinde bulunan dönemin hassasiyeti dikkate alındığında doğru bilgilere duyulan ihtiyaç voyvodaların gönderecekleri havadislerinin önemini daha da arttırıyordu.

Avrupa'da savaş bu şekilde devam ederken Adriyatik'te de İngiliz donanması Yedi Adalar'da Fransa karşısında bir mücadele vermekteydi. 1807 Tilsit Antlaşması ile Rusya'dan Fransa'ya geçen Yedi Adalar'a karşı İngiliz donanması o tarihten beri bir mücadele içerisindeydi. Söz konusu adaların birçoğu alınmasına rağmen Yedi Adalar'ın merkezi ve en büyüğü konumunda olan Korfu Adası, hâlâ Fransızların elindeydi. Diğer taraftan İngiliz yetkilileri, II. Koalisyon Savaşları sırasında olduğu gibi Rus donanması ile müşterek şekilde İtalya'ya bir operasyonun yapılabileceğini düşünmeye başlamışlardı. Fakat bunun önünde en büyük engel olarak Bâb-ı Âli durmaktaydı. İki ülke arasındaki savaş nedeni ile Boğazlardan Rus gemilerinin geçişi tamamen askıya alınmıştı. Üstelik bu operasyon için Bâb-ı Âli'nin Rus donanmasını başkentin ortasından Akdeniz'e geçmesine müsaade etmesi gerekmekteydi. Bu nedenle R. Liston'un bu konudaki görüşlerine başvuruluyordu. Fakat elçi, İtalya'da yapılacak bir operasyonun çok önemli bir adım olabileceği fikrine katılsa da Bâb-ı Âli'nin Boğazlardan Rus donanmasının geçişine izin vermesinin imkansızlığı üzerinde durmaktaydı. Böyle bir durumda Osmanlı Devleti'nin Boğazları tüm yabancı ülkelerin gemilerine kapatabilecekleri ihtimaline değiniyordu. Osmanlı Devleti'nin Boğazları tüm ülkelerin savaş gemilerine kapalı tutacağını ilan ettiğini belirten elçi, daha sonrasında Avrupa'daki savaş ve olası sonuçları üzerinde duruyordu. Özellikle Napolyon'un ölmesi veya yakalanması halinde bunun Bâb-ı Âli'nin siyasetinde bir devrimi tetikleyebileceğini belirtiyordu. Bununla birlikte Bâb-ı Âli'nin politikasında Avrupa'daki gelişmelerin de önemli değişiklikler yaratabileceğini düşünmekteydi. Özellikle Napolyon karşısındaki koalisyonun genişlemesi ve buna paralel alınacak başarılar bunu tetikleyebilirdi.[277]

Bu gelişmelerin yaşandığı tarihlerde Bâb-ı Âli, bir taraftan Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip etmeye çalışırken diğer taraftan da Kafkasya ve Sırbistan'a dair sorunların

---

s.197; çünkü taraflar arasında aralarındaki bu iletişimim gizli tutulması konusunda bir mutabakata varılmıştır. Bu konuda bkz. C. Ardeleanu, a.g.m., s.260.

[276] Bu konuda bkz. NA. FO. 78/81 s.23-24.

[277] R. Liston'un bu ifadeleri, aynı zamanda Bâb-ı Âli'nin Avrupa'daki gelişmeleri neden bu kadar yakından takip etmek istediğinin de göstergesiydi. Diğer taraftan elçi, Bâb-ı Âli'nin politikasının Avrupa'daki siyasi durum ile ne kadar ilişkili olduğu gözleminde de bulunuyordu. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/81 s.15-18 ve V. J. Puryear, *a.g.e.*, s.397-398.

çözümü için uğraşmaktaydı. Her ne kadar Faş Kalesi daha öncesinde teslim alınmış olsa da birçok önemli mevki hâlâ Rus işgalindeydi. Buna karşılık Gürcistan'daki nüfuz mücadelesi de giderek artmaktaydı. Gürcü İmereti/Açıkbaş Krallığı Kralı II. Solomon, ülkesinin Rus işgaline uğramasından dolayı savaşın sonlarına doğru Osmanlı Devleti'ne sığınarak himaye istemiş ve savaş sırasında bu talep olumlu karşılık bulmuştu. Fakat Bükreş Antlaşması ile sınırların eski haline döndürülmesi üzerine bu bölgeler antlaşmada açık bir şekilde yer almadığından bir bakıma metnin haricinde kalmıştı. Fakat bu bölgelerin antlaşma hükümlerinde açık bir şekilde yer almaması taraflar arasında bir anlaşmazlığa neden olmaktaydı. Bâb-ı Âli, Gürcistan üzerinde Rus hakimiyetini kabul etmezken, Rusya bu bölgelerde nüfuzunu arttırma çabasına devam etmekteydi. Bu nedenle Osmanlı Devleti, Açıkbaş Krallığı'nın başkenti olan Kutais/Kutayis ile Bagdacık ve Şehriban kalelerini antlaşma gereği boşaltması gerektiğini iddia etmekteydi. Fakat Rusya, buraların tahliye edilmesi taleplerine olumlu karılık vermediği gibi Osmanlı Devleti'ne sığınan II. Solomon'un da iadesini isteyecekti.[278]

Yaşanan bu gelişmeler ve özellikle Sırbistan ve Kafkasya meseleleri Sadrazam Hurşid Ahmed Paşa tarafından Şubat'ta kaleme alınan bir belgede ayrıntısı ile değerlendirilmekteydi. II. Solomon'un talep ettiği gibi ihtiyaç duyulan desteğin sağlanarak Açıkbaş'a gönderilmesi için gerekli emirlerin verilmiş olmasına rağmen sonrasında Bükreş Antlaşması'nın imzalandığından bunun gerçekleştirilemediğini belirterek meseleyi ele almaya başlıyordu. Daha sonrasında ise Gürcistan'ın Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki antlaşmalardaki konumuna değinen sadrazam, Küçük Kaynarca ve Yaş antlaşmaları ile bu bölgenin Osmanlı toprağı kabul edildiğini belirtiyordu. Bükreş mükâlemelerinde de bu konuya Rusya tarafından fazla bir itirazın yapılmadığından hareketle Gürcistan'ın Osmanlı toprağı ve halkının da Osmanlı reayası olduğunu ifade ediyordu. Fakat Bükreş Antlaşması'ndan Gürcistan hakkında bir madde söz konusu değildi. Bu nedenle II. Solomon'un Açıkbaş hükümdarı olarak tanınması ve Osmanlı desteği ile bölgeye gönderilmesi yeni sorunlara neden olabilirdi. Özellikle Bükreş Antlaşması'nın hükümlerinin Kafkasya'da tam olarak uygulanmadığı bir dönemde yeni sorunlara neden olabilirdi. Bu nedenle sadrazam, Kafkasya'daki birçok bölgenin Rusya tarafından işgal altında tutulduğunu ve hâlâ tahliye haberlerinin gelmediğini belirterek Gürcistan maddesinin bir müddet sonraya bırakılmasının daha doğru olacağını düşünmekteydi. Bunun vaktin gereği olduğunu düşünen sadrazam, öncelikle işgal altında tutulan yerlerde Osmanlı hakimiyetinin yeniden sağlanması ve daha sonrasında ise

[278] Savaş sırasında İmereti Krallığı'nın durumu ve II. Solomon'un faaliyetleri hakkında bkz. Özgür Yılmaz-Furkan Saraç, "İmereti Kralı II. Solomon'un Bağımsızlık Mücadelesi ve Osmanlı Sürgününe Dair Bazı Yeni Bilgi ve Belgeler", *Mavi Atlas*, cilt: IX, sayı: 2, 2021, s.108-119.

Gürcistan'a yönelik politikaların uygulanmaya konulması gerektiğini belirtiyordu. Diğer taraftan Avrupa'daki gelişmelerin de atılacak adımlarda önemli olduğunu ifade etmekteydi. Rusya ile Fransa arasındaki savaşın sonlandırılması için bazı ülkelerin arabulucu olmaya çalışmasına rağmen Rusya'nın İngiltere ile olan ittifakından dolayı ayrı bir barış yapamayacağını düşünüyordu. Bu fikirlerini ise baharda savaşın yenide başlayacağına dair gelen haberler ile desteklemekteydi. Bu nedenle Gürcistan'a dair atılacak adımların bu savaşın sonrasına bırakılmasını ve savaşın neticesine göre adımlar atılmasının daha uygun olacağını belirtmekteydi. Fakat bu süre zarfında II. Solomon'a karşı gerekli iltifat ve saygı gösterilmesi için bölgede bulunan Osmanlı valilerine gerekli emirler verilmişti. Diğer taraftan II. Solomon açık bir şekilde desteklenmese de kendi ve halkının çabaları ile Açıkbaş'tan Rusya'nın çıkarılması durumunda hana karşı Osmanlı himayesinin gösterileceği ifade ediliyordu. Özelikle sadrazam, II. Solomon'a karşı açık bir şekilde yardım edilmemesinin önemli olduğunu düşünüyordu. Açıkbaş'ta halihazırda Rusya'nın kontrolü düşünüldüğünde, hana yapılacak yardımlar doğrudan Rusya'ya karşı yapılacak yardım anlamına gelecekti. Rusya'nın hâlâ birçok Osmanlı kalesini işgal altında tuttuğu dikkate alındığında, bu durum St. Petersburg hükûmetine, Bükreş'in tahliye hükümlerine karşı hareket etmesi için bir bahane verebilirdi. Bu nedenle Rusya'ya söz konusu bölgeler tahliye edilmeden bu şekilde bir bahanenin verilmemesi gerektiğini düşünüyordu.[279]

Bu şartlar altında II. Solomon, bir taraftan Trabzon'daki Fransız konsolosluğu aracılığı ile savaş sırasında olduğu gibi yeniden Fransız yardımına başvururken diğer taraftan da İstanbul'a gönderdiği kişiler aracılığı ile de Osmanlı desteğini elde etmeye çalışıyordu. Nisan ve Mayıs ayları içerisindeki bu girişimleri ile II. Solomon, savaş nedeni ile Rusya'nın bölgeyi iyi bir şekilde takviye edemediğinden bölgeye geçmek için uygun bir zaman olduğunu belirtiyordu. Fakat II. Solomon, hâlâ beklediği desteği göremezken Erzurum'da kendisine bir hapis hayatı uygulandığını düşünüyordu. Bu nedenle Eylül'de Trabzon'a gelerek destek arayışlarına devam edecekti. Fakat bu tarihe kadar Rusya, Osmanlı Devleti'nin Bükreş Antlaşması ile tahliye etmesi gerektiğini düşündüğü bölgeleri boşaltmamıştı. 1813'ün ilk yarısında Faş Kalesi'nden başka Ağılkelek, Anapa ve Soğucak'ı tahliye etmiş olmasına rağmen Anakra, Kemhal, Sohum gibi önemli kaleler hâlâ Rusya'nın elindeydi. Bu nedenle Bâb-ı Âli bir taraftan teslim aldığı kale ve palangaları tamir ve gerekli yerlere yenilerini inşa

[279] Sadrazamın Gürcistan'a dair bu politikası II. Mahmud tarafından da onaylanmıştı. Bu konuda bkz. BOA HAT. 975/41459; Avrupa'daki orduların durumu ve savaşın baharda daha da büyüyeceğine dair bkz. BOA HAT. 952/40875 ve 956/40996.

etme çabası[280] içindeyken diğer taraftan da İtalinski[281] ve bölgede bulunan Rus komutanlar ile iletişime geçerek diplomatik yollarla bu bölgelerin tahliye edilmesini sağlamaya çalışıyordu.[282] Faş'tan sonra Karadeniz sahilinde en kritik konuma sahip olan sırasıyla Kemhal, Anakra, Sohum'da yeniden Osmanlı hakimiyetinin kurulması, Karadeniz'den iç bölgelere geçişin de kontrol altına alınması anlamına geliyordu. Fakat her ne kadar Faş Kalesi teslim edilmiş olsa da söz konusu bölgelerde Rus hakimiyetinin devam etmesi bir bakıma Bükreş müzakerelerinde yapılan itirazların da boşa çıkması anlamına gelmekteydi. Bu bölgedeki Osmanlı hakimiyetinin yanında Rusya'nın iç bölgelere nakliyat yapmasına engel olmak için İsmail ve Kili kalelerinin de yıkılmasından vazgeçilmişti. Fakat şimdi Rusya bir türlü bu bölgeleri tahliye etmeye yanaşmıyordu.

Kafkasya'ya dair bu gelişmeler yaşanırken R. Liston, Bâb-ı Âli'nin Avrupa'daki yeni gelişmeler karşısında nasıl bir politika izleyeceğini merak ediyordu. Diğer yandan Fransız kanalları ile İstanbul'a gelen bilgilerin ortaya çıkarabileceği tahribata karşı da bir mücadele içine girmişti. Halihazırda vebadan[283] çok fazla etkilenen başkente, İngiliz dostluğuna ve müttefiklerine karşı bilgi kirliliğinin ortadan kaldırılmasının ne kadar önemli olduğunun farkındaydı. Bu kapsamda *Le Journal de l'Empire* adlı gazetede İngiltere'nin Osmanlı Devleti aleyhine faaliyetlerinin yer aldığı haberlerin gerçek olmadığı konusunda açıklamalar yapmaktaydı. Bu haberlerde İngiltere'nin Moruzzi ailesini parasal olarak desteklediği bilgileri yer alırken aynı zamanda bu ailenin de hain olduğu ve daha önce siyaseten katledilen Demetrius ve Panayotaki kardeşlerin de bu nedenle öldürüldüğüne işaret ediliyordu. R. Liston açısından bu haber bu idamların arkasında Fransız parmağının olduğu şüphelerini güçlendirmekteydi. Gazetede yer alan diğer bir haber ise Tepedelenli Ali Paşa'ya dairdi. Buna

[280] Öncelikli olarak teslim alınan kalelerde sayımlar yapılarak kale ve palangaların halihazırdaki durumu ortaya çıkarılıyordu. Daha sonrasında ise yeni bir tamir çalışması başlatılıyordu. Bu bölgeleri Rusya'dan teslim alan Osmanlı memurları özellikle kale ve palangaların yıkık ve dökük durumlarından şikayetçiydi. Bu nedenle bu bölgeler için yeni bir tamir ve tadilat çalışması başlatılıyordu. Diğer taraftan bu bölgelerin ihtiyaç duyduğu asker ve top gibi gerekli askerî ihtiyaçlar gönderilerek bölgelerin yeniden güçlendirilmesine çalışılıyordu. Bu nedenle BOA'da söz konusu tamirat ve tadilat çalışmalarına dair onlarca belge bulunmaktadır. Bu konuda bkz. 963/41236, 287/17254, C..DH.. 69/3431, C..AS.. 427/17755 ve 392/16196.

[281] Osmanlı Devleti'nin İtalinski'den talep ettiği mektupta Anakra, Kemhal, Sohum, Mekril, Güril, Kutatis, Şehriban, Bagdadcık ve Gürcistan havalisini zikretmesine rağmen elçinin kaleme aldığı yazıda her herhangi bir bölge ve şehir ismi geçmemekteydi. İtalinski, konuya dair bir malumatı olmadığından hareketle bölgenin baş kumandanına Bükreş Antlaşması'nın altıncı maddesinin Fransızca ve Rusça versiyonlarını göndermekteydi. Mart'ta gönderdiği bu metinde Kafkas sınırının savaş öncesi duruma getirilmesi gerektiğini belirterek bunun bir an önce sağlanmasını istiyordu. Fakat bölgeye dair malumatı olmadığı gerekçesi ile tahliye edilmesi gerektiğini düşündüğü bölgelere dair bir beyanatta bulunmuyordu. Bu konuda bkz. BOA HAT. 956/41001.

[282] Bunun sağlanması için İtalinski'nin bölgede bulunan Rus komutanlara mektup yazması sağlanmıştı. Bu konuda bkz. BOA HAT. 963/41235.

[283] 22 Mart 1813'teki raporunda R. Liston Haziran'ın on beşinden 1813 Ocak ayının ortasına kadar geçen yedi aylık süreçte vebanın İstanbul'da binlerce kişiye zarar verdiğini belirtmekte ve toplamda bu sayısı 320,955 olarak vermekteydi. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/81 s.19-21.

göre İngiltere, Tepedelenli'yi Osmanlı tahtına geçirmeyi planlamakta ve buna karşılık olarak da Mısır'ı alacaktı. Bu ve benzeri haberlerin yer aldığı Fransızca gazeteler özellikle İstanbul'daki yabancılar tarafından okunmakta ve bu havadisler de bunlar aracılığı ile İstanbul'da dolaşıma çıkmaktaydı. Her ne kadar reis efendinin R. Liston ile yaptığı görüşmede bu haberlerin kendileri açısından bir etkisi olmadığı beyan edilse de yine de İngiliz elçinin endişeleri giderilememişti.[284] Fransa'nın yenilerek geri çekildiği bir zamanda İstanbul'da İngiliz nüfuzunun olumsuz etkilenmesini hiç istememekteydi. Bu nedenle Bâb-ı Âli'ye verdiği bir nota ile Fransa'nın söz konusu gazete haberleri ile yanlış bilgiler verdiği yönünde uyarılarda bulunuyordu. Daha sonrasında ise söz konusu haberlerin gerçek dışılığı üzerinde duruyordu.[285]

R. Liston açısından Osmanlı Devleti'nin halihazırdaki Avrupa siyasetine bakışı oldukça önemliydi. 27 Mart'ta Castlereagh'a yazdığı raporda Bâb-ı Âli'nin iki temel gruba bölünmüş olduğundan bahsetmekteydi. Görünüşte dost fakat gerçekte rakip olan bu iki grubun özellikle devlet yönetiminde bir rekabet halinde olduğunu belirtiyordu. Bu gruplardan bir tanesinin başında Sultan'ın şu andaki favorileri/*the present favorites of the Sultan* bulunmaktaydı. Bu grup Fransa'ya yakınlık beslerken Rusya karşıtı bir politikanın izlenmesi taraftarıydı. Buna karşılık diğer grup ise Fransız karşıtı/*anti gallican* bir politik görüşe sahipti. Özellikle Napolyon'un aşırıya kaçan vaatlerinin ne kadar tehlikeli olduğunun farkındalardı. Bu nedenle Fransa'nın aldığı mağlubiyetler olumlu karşılanmaktaydı. Diğer yandan bu grubun Rusya karşısında daha makul bir tutum takınma taraftarı olduğunu belirtiyordu. Fakat R. Liston, divandaki bu politik bölünmüşlüğe rağmen konu, herhangi bir Avrupa devleti ile ittifaka geldiği zaman ortak hareket edilerek olası bir ittifak fikrine kesin bir şekilde karşı çıkıldığını belirtiyordu. Diğer yandan Prusya ve İsveç'in Fransa karşıtı bloğa katılması ile Avrupa'daki güç dengesinin değişmesi Bâb-ı Âli'nin konumunu daha da önemli bir hale getirmişti. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığı ve hatta dostluğu Rusya açısından çok önem arz ediyordu. Bununla birlikte R. Liston, I. Aleksandr'ın Osmanlı karşısında bir intikam duygusu içine girebileceği ihtimalini de dile getirmekteydi. Diğer taraftan reis efendi, Rusya ile Osmanlı Devleti arasında dostane ilişkilerin kurulabilmesi için kendisinin girişimlerinin önemli olduğunu ifade etmekteydi. Bu kapsamda R. Liston'un yazacağı bir notanın II. Mahmud'un Rusya'ya karşı tutumunda da bir değişiklik yapabileceğini düşünmekteydi. Böyle bir girişimin olumsuz bir sonuç doğurmasından ziyade Sultan'ın Fransa ve müttefiklere karşı

[284] Bu konuda bkz. NA. FO. 78/81 s.23-24.
[285] R. Liston'un söz konusu haberlere karşı Bâb-ı Âli'ye verdiği metin için bkz. NA. FO. 78/81 s.25-26.

tutumunu etkileme potansiyelinden başka bir sonuç doğurmayacağı fikrine sahipti. Bu kapsamda yazdığı metnin Osmanlıcasını reis efendinin ellerine bırakırken bu metnin bir etki yapacağına dair çok fazla inancı da bulunmamaktaydı.[286]

İki büyük milletin yan yana gelmesi halinde rakip olacaklarından bunların doğal düşman olarak tanımlanacağını belirterek notuna başlayan R. Liston, bu iki gücün üç farklı siyaset izleyebileceğini belirtiyordu. Bunlardan ilki sürekli bir düşmanlık hali içinde yaşamaktı. Bu hal hiç şüphesiz acı verici bir endişeye neden olacaktı. Bu durum her iki ülkenin de varlık ve refahını tüketecek bir dizi savaş ve düşmanlığa neden olacağından bu durumun her iki ülkenin de zararına olacağını belirtmekteydi. Bir diğer yol ise bu düşmanlık durumundan kaynaklanan sürekli savaş haliydi. Taraflardan her biri tüm gücünü kullanarak savaşa devam edebilir ve bu savaş iki taraftan birisinin diğeri için bir rakip olmaktan çıkıncaya kadar devam edebilir. Bu durum aslında bir bakıma taraflardan birinin yok olması veya en azından büyük güç olmasının sona ermesi demekti. Buna karşılık ise aralarındaki anlaşmazlıkları dostane bir şekilde gidermeye, yeniden ortak çıkarlarını ve taleplerini gelecekteki anlaşmazlıklara yer bırakmayacak şekilde çözmeye, o andan itibaren her birinin mutluluğunu artırabilecek, diğer güçlere ilham verebilecek bir dostluk ve uyum temelinde yaşamaya karar verebilirlerdi. Bu nedenle Bükreş Antlaşması ile kurulan dostluğun, bu yönde bir politika izlenmesi için büyük bir fırsat olduğunu belirtiyordu. Rusya'ya Bükreş Antlaşması ile aldığı toprakların tamamını veya en azından büyük bir bölümünü Bâb-ı Âli'ye iade etmesi için girişimlerde bulunma görevini üstüne aldığını belirten R. Liston, bunun karşılığında da Bâb-ı Âli'nin Rusya'ya Avrupa'nın bağımsızlığını tehdit eden düşman karşısında tarafsızlığına halel getirmeyecek tüm yardımları yapmasını istiyordu. Bu plan doğrultusunda I. Aleksandr'a bir rütbeli İngiliz subayının gönderildiğini belirterek bu konudaki durumun öğrenilmesi için girişimlerde bulunulduğunu ifade ediyordu. Hiç şüphesiz R. Wilson'un girişimlerinden bahseden İngiliz elçi, şu ana kadar ondan bir dönüş alamadığını belirtiyordu. Fakat R. Liston'un üzerinde durmak istediği asıl konu, Bâb-ı Âli'nin Rusya karşısında değişen tutumuydu. Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı takındığı sert tutum ve kullanılan dilin söz konusu girişimin şimdiden başarıya ulaşmasına engel olabileceğini belirtiyordu. Uzlaşmayı teşvik etmekten ziyade bir tartışma ortamına zemin hazırlayacak olan bu siyasi tutumun, I. Aleksandr'dan taleplerine olumsuz cevapların alınmasına da zemin

[286] R. Liston Bâb-ı Âli'deki güç dengesine dair yaptığı bu değerlendirmelerde herhangi bir isim zikretmemektedir. Fakat verdiği bu bilgilerden hareketle Sultan'ın favorisi, Fransa yanlısı ve Rusya karşıtı olarak tanımlanan grubun liderlerinin içerisinde Halet Efendi'nin olduğu çıkarımı yapılabilir. Buna karşılık onun karşısında da Mehmed Said Galib Efendi grubunun olduğunu düşünebiliriz. Fakat Galib Efendi'nin bu dönemde İstanbul'da olmadığı bilinmektedir. R. Liston'un söz konusu görüşlerine dair bkz. NA. FO. 78/81 s.27-30.

oluşturabileceği tehlikesine dikkat çekiyordu. Rusya nezdinde yapılan bu girişimleri Osmanlı Devleti'nin refahını düşünen bir kişi olarak yaptığını belirten R. Liston, iki ülke arasında dostane bir ilişkinin kurulabilmesi için kendisinin ve R. Wilson'un çabalarına devam edeceğini belirtiyordu. Daha sonrasında ise I. Aleksandr'ın karargahında bulunan R. Wilson'un 21 Ocak tarihli mektubuna atıfta bulunuyordu. R. Wilson, bu mektubunda Bâb-ı Âli'nin Fransa nüfuzu doğrultusunda politikasını belirlemediği ve Rusya imparatorunun cömertliğine güvendiği sürece hayal kırıklığına uğramayacağını belirtmekteydi. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti'nin izlediği politikaya sadık kalması, bir bakıma istenilenlerin elde edilmesi için yegâne yoldu. Bu kapsamda R. Liston, R. Wilson'un Rus karargahından aktardığı bilgilere dayanarak Bâb-ı Âli'nin tarafsızlık politikasına devam etmesi gerektiğini vurguluyordu. Diğer taraftan St. Petersburg'a yakın zamanda ulaşan İngiliz elçi Lord Cathcart'ın da bu konuda kendisi gibi düşündüğünü belirterek söz konusu atamanın, meselenin çözümü için iyi bir gelişme olduğunu ima ediyordu. Osmanlı Devleti'nin çıkarlarının Avrupa'nın çıkarları ile bağlı olduğunu söyleyen R. Liston, bu nedenle bu konudaki çabalarının arkasında gizli bir niyetinin olmadığını belirterek notuna son noktayı koyuyordu.[287]

Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki bu yeni sınırlara dair anlaşmazlıklara rağmen Boğazlardan Rus gemilerinin geçişine dair bir uzlaşma sağlanacaktı. Barışın imzalanmasının hemen sonrasında Rus elçiliğinin bu yönde girişimleri olmuştu. Boğazların kapalılığı Karadeniz'deki Rus limanlarının dünya pazarına açılmasının önündeki en büyük engel olduğundan bir an önce bunun savaş öncesi duruma döndürülmesi istenmekteydi. Diğer taraftan Boğazlar üzerinden yapılacak tahıl ve mısır gibi ürünlerin ihracatı Bâb-ı Âli tarafından da istenmekteydi. Özellikle son savaşta İstanbul'un tahıl deposu olan Eflak ve Boğdan'ın gördüğü zararla birlikte bölgenin henüz Osmanlı hakimiyetine yeni girmesi de İstanbul'un bu ihtiyacının karşılanmasına müsaade etmiyordu. Bu açıdan Boğazlardan geçecek olan Rus gemilerinden İstanbul'un bu ihtiyaçları karşılanarak olası bir fiyat artışının da önüne geçilebilirdi. Bu doğrultuda her iki tarafın da Boğazlardan yapılacak bu serbest geçişten çıkarının olması, bu konuda hızlı bir şekilde adım atılmasına neden oldu. Bükreş Antlaşması'nın daha önceki antlaşmaları yenilemesi dolayısı ile iki ülke arasındaki ticaret antlaşmaları da yürürlüğe giriyordu. Bu kapsamda Bâb-ı Âli, İtalinski ile iletişime geçerek söz konusu ticaret antlaşmasının yenilendiğinden bahisle Rus ticaret gemilerinin Boğazlardan

[287] R. Liston, her ne kadar Rus karargahında bulunan rütbeli İngiliz subayının ismine dair bir bilgi vermese de paylaştığı bilgiler ile R. Wilson'un faaliyetlerinin uyuşması bize bu kişinin R. Wilson olduğunu düşündürmektedir. R. Liston'un Bâb-ı Âli'ye verdiği söz konusu metin hakkında bkz. NA. FO. 78/81 s.31-34.

geçişinin onaylandığını bildiriliyordu. Fakat Bâb-ı Âli'nin bu ticaret antlaşması konusundaki daha istekli davranmasının arkasında İstanbul'un tahıl ihtiyacının karşılanması gerekliliği yer alıyordu. Bu doğrultuda İtalinski'ye Rus tüccar gemilerinin taşıdığı buğdayın yarısının *kilesi* beş kuruştan alınması ve ücretlerinin de peşin ödenmesi yönünde bir girişimde bulunulmuştu. İki ülke arasındaki dostluğa atıf yapılarak Rusya'dan İstanbul'un bu ihtiyacı karşılanıncaya kadar bu konuda dostane bir tavır beklenmekteydi. Ancak İtalinski bu yöndeki bir talebi kendisinin onaylama yetkisi olmadığını belirterek I. Aleksandr'a yazacağını ifade ediyordu.[288]

Fakat bu konu da kısa bir süre sonra yeni bir krize neden olacaktı. Boğazdan geçmek isteyen Rus gemilerinin aranmak istenmesine Rus kaptanlar tarafından itiraz edilmesi, bu krizin arkasında yatan nedendi. Osmanlı tarafı bu gemileri arayarak ihtiyaç duyduğu ürünleri belirlenen fiyattan almak isterken Rus kaptanları bu ürünlerini diğer Akdeniz limanlarında daha yüksek fiyata satacağını bildiklerinden bu alıma karşı çıkıyordu. Bu ise taraflar arasında yeni bir sorunu ortaya çıkarmıştı.[289] Bu yöndeki Bâb-ı Âli'nin taleplerine karşılık yetkisi olmadığı gerekçesi ile onay vermeyen İtalinski, bu sorunun çözümü için I. Aleksandr'a başvurulmasına karar verilmişti. Bu doğrultuda Rus imparatoruna yazan II. Mahmud, iki ülke arasındaki dostluktan bahisle bu yönde bir talepte bulunmaktaydı. I. Aleksandr da bir süre sonra bu talebe olumlu yanıt vererek bu sorun ortadan kalkacaktı.[290] Aynı dönemde R. Liston'un da benzer bir talebi söz konusuydu. Bâb-ı Âli'ye verdiği 9 Haziran 1813 tarihli bir nota ile İngiliz ticaret gemilerinin Karadeniz'e giriş çıkışına müsaade edilmesini istiyordu. Kapitülasyonlar ve daha sonraki sözleşmelere atıf yapan R. Liston, bunlar doğrultusunda Bükreş Antlaşması'ndan sonra Karadeniz ticaretinin İngiliz gemilerine açılmasını talep ediyordu. İngiliz elçiliğinin bu talebine Bâb-ı Âli tarafından olumlu karşılık verilecekti. Fakat bu müsaadeye karşılık Bâb-ı Âli, bu gemilerin tahıl ticareti yapmamalarını eğer yaparlarsa da bu ürünlerini Bâb-ı Âli'nin belirlediği fiyattan İstanbul'daki ambarlara satmaları şartını koşuyordu.[291] Reis efendi söz konusu izne dair fermanı verirken bu konuda açıklama yaparak Bâb-ı Âli'nin tahıla ihtiyaç duyduğu kıtlık gibi zamanlarda taşınan ürünleri satın alma hakkını

[288] İtalinski'ye verilen takririn sureti ve bu dönemdeki gelişmeler için bkz. BOA HAT. 1165/46102-A, 1521/38, C..HR.. 9/446 ve NA. FO. 78/81 s.35-36.
[289] Bu konuda bkz. NA. FO. 78/81 s.37-40; R. Liston Boğazlar üzerinden yapılan bu sevkiyatlara getirilen kısıtlamalara rağmen bölgedeki Osmanlı yetkililerine rüşvetler verilerek gemilerin geçişinin sağlanabildiğini belirtmektedir. İngiliz elçiye göre Çanakkale'deki Osmanlı makamlarına verilen bu rüşvetler gemi başına 500 ila 1000 sterling arasında değişebilmektedir. NA. FO. 78/81 s.44-45.
[290] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1165/46102-B, 1165/46102-C, 1170/46267, 1164/46085 ve TS.MA.e 867/6; benzer bir talep Avusturya tarafına da iletilmişti. Bu talep doğrultusunda Metternich'den sadrazama gelen bir mektupta, ihtiyaç duyulan tahılın Avusturya topraklarından ücreti karşılığında alınmasına müsaade ediliyordu. Bu konuda bkz. BOA TS.MA.e 751/17.
[291] Bu konuya dair bkz. NA. FO. 78/81 s.58-63.

elinde bulundurduğunu hatırlatmaktaydı. Fakat bu durum R. Liston tarafından eleştirilecekti. Ürünün kilosunun İstanbul pazarında son zamanlarda altı kuruş/*piester*'den daha yukarısına çıkmamasına rağmen Malta ve diğer Akdeniz limanlarında daha yükseğe satılabileceğini düşünüyordu. Her ne kadar R. Liston bu konuda bu eleştirileri yapsa da verilen izin karşısında teşekkür edip iki ülke arasındaki dostluktan bahsederek eleştirilerini sonlandırıyordu.[292]

Boğazlardan Rus tüccar gemilerinin geçişine dair karşılıklı çıkar sonucunda meselenin çözümü için olumlu adımlar atılsa da Kafkasya maddesinde yaşanan sorunların bir benzeri Sırbistan'a dair hükümlerin uygulanmasında da yaşanıyordu. Sırpların, antlaşmanın hükümlerini kabul etmemeleri, sürecin tıkanmasına neden olmuştu. Sultan'ın Sırplara yönelik genel af çıkarması karşılığında onların da tüm silahları ile teslim olmaları ve ellerinde bulundurdukları kale ve palangaları teslim etmeleri ve yeni yapılanların da yıkılması isteniyordu. Bununla birlikte Sırplara dahili işlerini idare etme hakkı ve vergilerin kendileri tarafından toplanarak belirlenen miktarda yıllık ödeme yapma imtiyazı tanınıyordu. Fakat Sırplar, 1813'ün başında toplandıkları mecliste, özerkliğe yakın taleplerde bulunuyordu. Ancak bunların Bâb-ı Âli tarafından kabulü mümkün değildi. Osmanlı Devleti'nin kabulü mümkün olmayan maddeler öne sürülmesi, sadrazam tarafından zaman kazanılmaya yönelik bir hareket olarak görülmekteydi. Sırpların Rusya ve Fransa arasındaki harbin neticesine göre tutum alarak galip devlete *iltica* edeceklerini düşünen Hurşid Paşa, bu hareketleri savaşın sonucu belli oluncaya kadar yapılan oyalamalar olarak düşünmekteydi ve Sırpların *şöyle böyle diyerek* vakit kazanmaya çalıştıkları uyarısında bulunuyordu. Bu nedenle levazım ve tedarik işlerine önem gösterilmesi gerektiğini vurguluyordu. Diğer taraftan Rusya ve Fransa'nın kendi maslahatları ile uğraşmakta olduğundan Sırpların yalnız kaldığını belirterek durumdan istifade edilebileceğini düşünmekteydi. Bununla birlikte Sırpların olabildiği kadar yalnız bırakılmasına çalışılmaktaydı. Bu nedenle Belgrad'da bulunan Rus generalinin bölgeden uzaklaştırılması gerektiği düşünülmekteydi. Bölgede herhangi bir Rus temsilcinin bulunmasının Bükreş Antlaşması'nın hükümlerine uymayacağından hareketle bu konuda İtalinski ile görüşülmesi gerektiği belirtiliyordu.[293] Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin yaptığı askerî hazırlıklar İtalinski tarafından yakından takip edilerek sorgulanmaktaydı. Bu gelişmeler yaşanırken Sırplar da birçok talebinde geri adım atmışlardı. Mayıs sonunda Sofya'da yapılan görüşmede hafif silahların kendilerinde kalması ve Müslümanların içlerine iskân edilmemesi

[292] Bu konuda bkz. NA. FO. 78/81 s.69-72.
[293] Bu dönemdeki gelişmeler hakkında bkz. BOA HAT. 1109/44678, 999/41932 ve Selim Aslantaş, *19. Yüzyılın Şafağında Balkanlar, Osmanlıda Sırp İsyanları*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2007, s.142-143.

taleplerinde bulunuyorlardı. Fakat bu iki talep de Osmanlı Devleti'ni temsil eden Mustafa Çelebi Efendi tarafından kabul edilmeyecekti.[294]

Sırp meselesinde yaşanan bu gelişmeler İstanbul'daki diplomatik mahfillerin de gündemindeydi. Bu kapsamda İtalinski'nin talebi doğrultusunda kendisiyle, reis vekili ve yanındakiler ile 11 Haziran'da Küçüksu'da bulunan kasırda bir görüşme gerçekleştirilmişti. Bu görüşmede elçi, imparatorunun kendisini Bükreş Antlaşması'nın Sırplara dair maddelerinin uygulanmadığına dair gelen haberlerin doğruluğunu öğrenmek için görevlendirdiğini belirtiyordu. İtalinski antlaşmanın yükümlülüklerinin yerine getirilmemesinin nedenlerini sorarken verilecek cevapları imparatora yazmakla görevli olduğunu ifade ediyordu. Buna karşılık reis vekili, *Sırpluya dair şurût icrâ olunmadı* diyerek neyin kastedildiğini, *saltanat-ı seniyye mi icrâ etmedi yoksa Sırplu mu kabul eylemedi* sorusunu yönelterek de bahsi geçen maddelerin kim tarafından yerine getirilmediğini sormaktaydı. İtalinski'nin söyleminin Bâb-ı Âli'nin hiçbir şartı yerine getirmediği anlamına geldiğini ifade eden reis vekili, Osmanlı Devleti'nin söz konusu şartları *harf-be-harf* yerine getirmek için harekete geçtiğini fakat söz konusu şartların Sırp heyeti tarafından kabul edilmediğini belirtiyordu. Bununla birlikte kendisinden alınan bahsi geçen maddelerin nüshalarının da Sırp heyetine verildiğini hatırlatıyordu. Daha sonrasında da Sırp meselesi için görevlendirilen yetkililer ile Sırp heyetleri arasındaki görüşmelere değinen reis vekili, Sırpların öne sürdükleri maddelerden bahisle bunların Bükreş Antlaşması'na aykırı şartlarını ele alıyordu. Rusya ile yapılan antlaşmayı tanımadıklarını ve dolayısıyla da söz konusu şartları kabul etmediklerini beyan ettiklerini belirtmekteydi. Sırpların takındığı bu dik başlılık nedeniyle Bâb-ı Âli'nin gerekli askerî önlemleri almak için hazırlıklar yaptığını doğrulayan reis vekili, gerektiğinde antlaşma hükümlerini uygulamak için askerî bir müdahaleye de hakkı olduğunu vurgulayarak bu konuda *kimesnenin diyeceği* bir şeyin olmadığının altını çiziyordu. Bu cevaplar karşısında İtalinski, durumun bu şekilde olması halinde Rusya'nın da herhangi bir itirazda bulunamayacağını doğrulasa da görevinin verilecek cevapları imparatoruna iletmek olduğunu belirterek Sırplara karşı yapılacak muamelenin de mülayim bir şekilde olmasının beklendiğini eklemeyi unutmuyordu. Bunun karşılığında reis vekili, Bâb-ı Âli'nin bu konuda olabildiği kadar hassas davrandığını belirterek bölgedeki memurlara bu konuda emirler gönderildiğini anlatıyordu. Buna karşılık İtalinski ise Bâb-ı Âli'nin söz konusu maddelerde Sırplı lehine adım atıp atamayacağını sorarak Sırpların talep ettiği hakların kabul

[294] Bu konuda bkz. S. Aslantaş, *a.g.e.*, s.143-144 ve bu konuda II. Mahmud'un hatt-ı hümayunu için bkz. BOA HAT. 1105/44607

edilmesi halinde maslahatın yola gireceğini ifade ediyordu. Hatta Bâb-ı Âli'nin bu yönde atacağı bir adıma karşılık kendisinin de Sırplara mektup yazarak yeni şartları kabul etmeleri için çaba göstereceğini belirtirken bir bakıma Bükreş Antlaşması'nın söz konusu maddelerinde taviz verilerek yeni bir düzenlemenin yapılmasını istemekteydi. Bu beyanatları ile Rus elçi bir bakıma müzakerelerde elde edemediklerini bu şekilde kazanmayı planlamaktaydı. Fakat bu talep karşısında reis vekili, Sırpların huzurunun sağlanmasının hali hazırdaki barış şartlarında mevcut olduğu karşılığını verirken İtalinski'nin daha önce Sırplara yazma konusunu gündeme getiriyordu. Bu talep karşısında ise İtalinski, bu konuda bir yetkisi olmadığını belirterek bu yönde gelecek bir ricanın da önüne geçmeye çalışıyordu. Bu durum karşısında ise reis vekili, Sırpların antlaşma şartlarını kabul etmemelerinin sadece Bâb-ı Âli'ye karşı bir hareket olmadığını, Rusya imparatoru tarafından onaylanan bir belgenin kabul edilmediğini göstermek için Sırp heyetinin bu konudaki beyanatlarını aktarıyordu. Bu beyanatlar ile Rusya tarafından da onaylanan antlaşma şartlarına uymayan tarafın Sırplar olduğu vurgulanarak Bâb-ı Âli'ye karşı bu konuda yapılabilecek muhalefet ve eleştirilerin de önüne geçilmeye çalışılıyordu.[295]

Aynı dönemlerde Rus elçiliği başka bir konu için Bâb-ı Âli ile temasa geçmişti. Fransa halihazırdaki savaşta kaybettiği hayvanların telafisi için yeni kaynak arayışı içindeydi. Bu nedenle savaştan Avrupa'da en az etkilenen bölgelerin başında gelen ve savaş coğrafyasına en yakın bölgelerden olan Boğdan'a adamlar göndererek bölgeden hayvan alımı yapmak istiyordu. Fakat bu durumun haber alınması, Rus elçiliği tarafından şikâyete neden olmuştu. Elçilik tercümanı vasıtasıyla ile bu hayvanların Rusya aleyhine kullanılabileceği ifade edilirken Bâb-ı Âli'den bu memurların engellenmesi istenmekteydi. Fransa'nın bu şekilde bir hayvan ihracatının Osmanlı Devleti'nin *dâimü'l-kararı* olan bîtaraflığa aykırı bir durum olduğu düşünülerek bu doğrultuda Boğdan voyvodasına emirler gönderilirken durumdan da Rus elçiliği haberdar ediliyordu.[296]

Napolyon'un Moskova'dan çekilme kararı Fransa-Rusya savaşında yeni bir dönemi başlatmıştı. 1812-1813'ün kışındaki bu çekilme Fransız ordularının önemli kayıplar vermesine neden olacaktı. Verilen bu kayıplar ve alınan mağlubiyetler daima İstanbul'a aktarılacaktı. Bu durum karşısında Fransız elçiliği, Bâb-ı Âli'nin Rusya karşısında harekete geçmesi için faaliyetlerine hız verirken İngiltere elçiliği de iki ülke arasında bir dostluğun

[295] Söz konusu görüşme için bkz. BOA HAT. 1114/44783, TS.MA.e 440/23 ve KK.d 60/6, s.75-79; Sultan söz konusu mazbatanın sadrazama da gönderilmesi istemekteydi. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1114/44794-A.
[296] Bu konuda bkz. BOA HAT. 948/40773.

kurulması için çaba harcayacaktı. Buna karşılık Bâb-ı Âli ise tarafsızlığına zarar verebilecek eylemlerden olabildiğince kaçınmaya çalışmaktaydı. Diğer taraftan Avrupa'daki bu durumu kendi lehine çevirmek isteyen İstanbul, Sırp meselesinin bir an önce çözülmesi için hazırlıklara hız vermişti. Bununla birlikte Boğazlar üzerinden Rus tüccar gemilerinin geçişine izin verilerek başkentin tahıl ihtiyacının karşılanması için de adım atılmaktaydı. 1813'ün ilk yarısında bu gelişmeler yaşanırken yılın ortasında Avrupa'dan savaşa bir mütareke ile ara verileceği haberleri ulaşacaktı. Halihazırdaki savaşı kendi sorunlarını çözmek için bir fırsat olarak gören Bâb-ı Âli ise bu süreci yakından takip edecek hatta aktif olarak içerisinde yer alınması için fikirler dile getirilecekti. Bu doğrultuda bir sonraki bölümde bu süreç ele alınmaya çalışılacaktır.

2.4. Prag'da Bir Kongre İhtimali ve Osmanlı Devleti

...zira Devlet-i 'Aliyye'nin düvel-i ecnebiyeden biriyle bir vakitte ittifakı caiz olmayarak bîtaraf kalınmışken işbu musâlaha-yı ammede Devlet-i 'Aliyye murahhasının beraber bulunması ittifaktan ziyade muzırdır ki Devlet-i 'Aliyye murahhası zikr olunan musâlaha-yı amme meclisinde beraber bulunsa ekser Avrupa devletinden yani düvel-i selâse ve Danimarka ve İspanya ve İsveç devletlerinden ibaret olan heyet-i mecmua musâlahasına karışmış olup…[297]

1813 Haziran'ın ortalarına doğru Avrupa'daki savaşta yaşanan yeni gelişmeler İstanbul'a ulaşmaktaydı. Eflak ve Boğdan voyvodalarından gelen bu haberlerin öncüllerinde bir mütarekenin yapıldığına dair haberler yer almaktaydı. Buna göre Mayıs ayında bir mütareke imzalanmış ve Prag şehrinde bir meclisin toplanacağı haberleri paylaşılıyordu. Fakat mütarekenin içeriği henüz tam olarak bilinmiyordu. Bu nedenle Bâb-ı Âli, bir taraftan söz konusu mütarekenin içeriğini öğrenme çabası içine girilmişken diğer taraftan da İstanbul'a ulaşan havadisler ordu-yı hümâyun ile oradaki bilgiler de İstanbul ile paylaşılmaktaydı.[298] Bu doğrultuda Avrupa'da mütarekenin imzalandığına dair bu haberler Sadrazam Hurşid Ahmed Paşa tarafından da dikkatle takip ediliyordu. Voyvodaların ve Avusturya elçisinin ifadelerinden hareketle mütareke sonrasında bir barışın imzalanabileceği ihtimali üzerinde durmaktaydı. Avusturya imparatoru vasıtasıyla ateşkesin sağlanmasından sonra iki devletin *musâlahaya dahi tutuşturulmak üzere* olduğuna dair havadisler aldığını belirtiyordu. Her ne kadar barışın imzalanıp imzalanmayacağına dair kesin bilgiler alınamasa

[297] Sadrazam Ahmed Hurşit Paşa. BOA HAT. 1007/42319.
[298] Bu konuda bkz. BOA HAT. 952/40924, 957/41050, 1153/45744 ve 952/40921.

da bu gelişmelerin yakından takip edilmeye çalışıldığını ve büyük ihtimal bir barışın ortaya çıkacağını ifade ediyordu. Bu nedenle Sırp meselesine daha fazla ağırlık verilmesi gerektiğini belirten sadrazam, bu durumun fırsata çevrilerek bu meselenin bir an önce nihayete erdirilmesi gerektiğini düşünmekteydi. Bu doğrultuda başta Rumeli valisi olmak üzere emirler gönderilerek askerî hazırlıkların olabildiği kadar hızlı bir şekilde bitirilmesi gerektiğini belirtiyordu. Fakat sadrazamın da altını çizdiği gibi bu hazırlıklar için akçe tedariki hiç şüphesiz en önde gelen meselelerdendi. Bu nedenle gerekli akçenin bir an önce bölgeye gönderilmesi gerektiği üzerinde duruyordu. Sonrasında ise zaman kaybedilmeden harekete geçilerek bu sayede Avrupa'daki halihazırdaki siyasi durumdan istifade edilebileceğini düşünmekteydi.[299] Diğer yandan ayın sonuna doğru Avrupa'da her ne kadar mütareke imzalanmış olsa da askerî hazırlıkların hız kesmeden devam ettiği bilgileri de gelmekteydi.[300]

Avrupa'nın genel bir sulha doğru gittiği haberleri Osmanlı Devleti tarafından yakından takip edilmeye çalışılmaktaydı. Ateşkes sonrası Prag şehrinde barış için bir kongrenin düzenleneceğine dair ilk bilgiler gelmeye başladığında bu mesele Bâb-ı Âli'nin dikkatini celp edecekti. Eflak voyvodasının Avrupa'da mütarekenin akdedilip bir meclisin toplanacağına dair haberleri îfâ eden havadis kâğıdı üzerine II. Mahmud tarafından yazılan hattı hümayunda *bunların musâlaha meclislerine bu taraftan murahhas tayininin* uygun olup olmadığı ve gönderilmesi durumunda ne gibi faydalarının olacağının *iktiza edenler ile müzakere* olunarak kendisine bildirilmesini istemekteydi. Sultan'ın bu emri doğrultusunda bazıları tarafından murahhas tayini konusunda bu güne kadar ne Avusturya ne de Fransa elçiliklerinden herhangi bir teklifte bulunulmadığı ancak buna rağmen Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki dostluk dikkate alınarak arabulucu konumunda olan Avusturya imparatoruna Osmanlı Devleti'nin çıkarlarının gözetilmesi için resmî veya gayrî resmî bir namenin yazılabileceği fikri dile getirilmişti. Hem Sultan'ın bu hatt-ı şerifi hem de dile getirilen bu fikir karşısında Sadrazam Hurşid Ahmed Paşa, bu konuya dair görüşlerini kaleme alma ihtiyacı duymuştu. Bu doğrultuda Haziran'ın sonunda kaleme aldığı tahriratında bu gelişmelerden bahsettikten sonra kendi görüşlerini ifade etmeye başlıyordu. Avusturya imparatorundan yardım istenmesi fikrine karşılık Osmanlı Devleti'nin asıl meselesi olduğunu düşündüğü, verilen arazilerin geri alınması konusuna, Viyana'nın gerekli hassasiyeti göstereceğinin meçhul olduğunu söylüyordu. Bu nedenle *Devlet-i 'Aliyye şimdiye kadar Avrupa musâlahasına müdahale*

[299] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1110/44699; bu konuda II. Mahmud da sadrazam ile aynı düşünmekteydi. Bu nedenle özellikle iki ülke arasında barışın yapılması durumunda ortaya çıkabilecek olumsuz durumdan hareketle bir an önce gerekli askerî hazırlıkların yapılması ve zaman kaybedilmeden harekete geçilmesini istiyordu. Bu konuda bkz. BOA TS.MA.e 711/10.
[300] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1140/45379.

etmeyerek bîtaraflık politikasını izlediğini belirtip Bâb-ı Âli'nin meclise katılmasına dair bir talebin gelmemesi halinde bir murahhasın gönderilmemesi gerektiğini ifade ediyordu.

İstanbul'un söz konusu meselenin ordu-yı hümâyunda da tartışılmasına dair emir karşısında sadrazam, şu ana kadar Avrupa'dan gelen havadisler ve özellikle voyvodaların gönderdiği haberlerin doğruluğunun tam olarak kesin olmadığını ve bu nedenle kesin bir kararın alınmasının da şu anda gerekli olmadığını düşünmekteydi. Fakat son zamanda Avrupa'daki gelişmelere dair gelen yeni havadisler ise meselenin doğruluğunu teyit etmekteydi. Bu kapsamda voyvodadan gelen bir belgede Fransa ile Rusya bendinde mütarekenin imzalanarak senetlerinin de mübadele edildiği haberleri yer almaktaydı. Diğer taraftan söz konusu havadis evrakında Napolyon'un İngiltere ile olan musâlahasını Londra'nın kendi iradesine bıraktığı ve bu sayede İngiltere'nin iddiasından geri adım atmadığının ifade edildiğini belirten Ahmed Hurşid Paşa, sonrasında da iki ülke arasındaki ilişkileri ele alıyordu. Fransa'nın asıl iddiasının *İngilterelü hakkında dahi sair Avrupa düveli gibi sözünü icrâ ettirmek* olduğunu fakat harben başa çıkacak suret bulamadığından ona karşı *düvel-i berriye memâlikinin mecmuasından İngiltere ticaretini men* ettirdiğini *bunun için Avrupa düvelinin her birine bulaşub* nihayetinde Rusya ile de bu nedenden dolayı savaştığını belirtiyordu. Fakat Fransa, Rusya ile olan savaşında büyük kayıplar yaşamasının yanında İspanya'da da mağlubiyetler almıştı. Bu nedenle Napolyon'un, içinde bulunduğu tehlikenin farkına vararak İngiltere iddiasından vazgeçmiş olabileceğini ve bu doğrultuda taraflarının barış görüşmeleri için murahhas tayininin beklenen bir gelişme olduğunu belirtiyordu. Fakat Bâb-ı Âli'nin bu barış görüşmelerine bir murahhas atamasının Napolyon tarafından istenip istenilmediği henüz bilinmemekteydi. Ancak Fransa imparatoru tarafından yapılacak böyle bir teklifin reddedilmesinin ise Bâb-ı Âli için bir kusur olarak algılanabileceğini ifade ediyordu. Bu nedenle Bâb-ı Âli'nin bir murahhas göndermesine dair talebin İstanbul'da bulunan Fransa veyahut Avusturya elçiliği vasıtasıyla talep edilmesi gerekmekteydi. Fakat böyle bir talep gelmesi durumunda bile yine söz konusu meclise katılmanın bazı sakıncaları olabilirdi *zira Devlet-i 'Aliyye'nin düvel-i ecnebiyeden biriyle bir vakitte ittifakı caiz olmayarak bîtaraf kalınmışken işbu musâlaha-yı ammede Devlet-i 'Aliyye murahhasının beraber bulunması ittifaktan ziyade* yeni sorunlara gebe olabileceğini düşünmekteydi. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti *murahhası zikr olunan musâlaha-yı amme meclisinde beraber bulunsa ekser Avrupa devletinden yani düvel-i selâse ve Danimarka ve İspanya ve İsveç devletlerinden ibaret olan heyet-i mecmua-yı musâlahasına karışmış* olacaktı. Bu şekilde kurulacak olan yeni güç dengesinin, Bâb-ı Âli'nin de üye olması aynı zamanda onun korunması için verilecek

mücadelede de bulunma gereksinimi doğurabilirdi. Bu nedenle sadrazam bu tehlikeye parmak basmaktaydı. Güç dengesinin bozulması ve yeni bir savaş durumunda Bâb-ı Âli'ye *dahi beraberlik teklifi*nde bulunulabilirdi. Osmanlı Devleti'ne *cümleten* yapılacak bu teklifler karşısında Bâb-ı Âli'nin, kadim politikası olan bîtaraflığı koruyamayacağının kesin olduğunu belirtiyordu. Söz konusu mecliste *Leh ve Danimarka ve İspanya ve Amerika ve İsveç devletleri beraber* bulunmayıp sadece Fransa, Rusya, Prusya ve arabulucu olan Avusturya murahhasları bulunsa bile zikredilen tehlikelerden dolayı bu mecliste bir Osmanlı murahhasının bulunmasının *uyar şey* olmadığını vurguluyordu.

Diğer taraftan bahsi geçen meclise Bâb-ı Âli'nin katılımı ile elde edilmesi beklenilen Rusya'ya kaybedilen toprakların geri alınmasına dair beklenti ise Osmanlı Devleti açısından *fedâ* edilebilir bir durum değildi. Fakat söz konusu meclise bir murahhas gönderilmesi ile de bu konuda istenilenin elde edilebilmesinin garantisi yoktu. Bu nedenle sadrazam, bu kritik dönemde özellikle böyle önemli bir konunun *ele götürülmesi*ni hiç doğru bulmamaktaydı. Bu nedenle Ahmed Hurşid Paşa söz konusu meselenin çözümü için yeni bir teklif öne sürüyordu. Avusturya'nın Rusya ile Fransa arasındaki ateşkesin imzalanmasında arabulucu olduğu gibi şimdi de barış görüşmelerinde arabulucu olduğunu hatırlatarak Avusturya imparatorunun diğerlerine nazaran Osmanlı Devleti'ne karşı daha dost ve samimi bir tavır takındığını belirtiyordu. Avusturya'nın takındığı bu dostane tutumun yanında Osmanlı Devleti'nin iadesini istediği topraklar Avusturya sınırı ile birdi. Bununla birlikte sadrazam, Avusturya'nın da bu durumdan hoşnut olacağını belirtiyordu. Bu doğrultuda Viyana'nın Rusya ile komşu olmasından dolayı duyduğu endişelerden bahsetmekteydi. Bu nedenle söz konusu toprakların Osmanlı Devleti'ne iadesi, sadece Bâb-ı Âli'nin değil Avusturya'nın da çıkarlarına uymaktaydı. Bu doğrultuda Prag şehrinde toplanacak meclise bir murahhas gönderilmesinden ziyade Avusturya'nın bu konuda arabulucu yapılmasının daha uygun olacağını belirtiyordu. Böyle bir durumun olması halinde Viyana hükûmetinin söz konusu meselenin çözümü için çaba harcayacağını düşünüyordu. Diğer taraftan Fransa'nın İngiltere ile barış yapmasının kesin bir durum olmadığını ve bu ikili arasındaki düşmanlığın uzun süreli olacağını belirtmekteydi. Buna karşılık Fransa'nın Rusya ile İngiltere'ye karşı olan iddialarından vazgeçerek bir barışın imzalanması halinde Londra ile St. Petersburg arasındaki barışın devam edeceğini ifade ediyordu. Bununla birlikte İngiltere'nin bundan önce *Devlet-i 'Aliyye ile akd olunan musâlahasında tamamiyet-i memalik-i saltana-ı seniyyeye* dair verdiği sözlerine binaen söz konusu toprakların iadesi için Londra'nın girişimde bulunabileceğini ifade ediyordu. Bu nedenle Ahmed Hurşid Paşa, Rusya'ya, İngiltere tarafından bu konuda

yapılacak tekliflerin daha etkili olabileceğini düşünmekteydi. Diğer taraftan Napolyon tarafından daha önce Bâb-ı Âli'ye yapılan Osmanlı toprak bütünlüğünün korunmasına dair girişimleri de hatırlatarak bu konuda onun da faydalı girişimlerde bulunabileceği belirtiliyordu. Bu nedenle Prag şehrinde toplanacak meclise Bâb-ı Âli tarafından bir murahhasın gönderilmesine dair İstanbul'da bulunan Fransa, Avusturya ve İngiltere elçilikleri tarafından herhangi bir davet olsun veya olunmasın söz konusu meclise bir murahhasın tayini *câiz* olmayacağını ifade ediyordu. Bu nedenle şimdiden İstanbul'da bulunan bu elçiler ile uygun bir şekilde görüşmeler gerçekleştirilerek bu konuda girişimlere başlanmalıydı. Daha sonrasında da uygun görülmesi ve Avusturya'nın da teklif etmesi halinde Viyana'ya bu konuda bir namenin yazılabileceğini belirterek sözlerine son noktayı koyuyordu.[301]

Bu gelişmeler ve nasıl bir adım atılması gerekliliği toplanacak olan bir şûrâda da ele alınacaktı. Sadrazamın bir murahhasın gönderilmemesi gerektiğine dair fikirlerinin yanında özellikle Avusturya elçilik tercümanı vasıtası ile iletilen bir mektup meclisin gündemine gelecekti. Verilen mektubun tercümesi ve sahibinin kim olduğuna dair tercüman ile yapılan görüşme katılımcılara aktarılacaktı. Tercüman bu görüşmeye elçisi tarafından görevlendirildiğini belirtecek ve mektubun sahibini de güvenilir kimseler olarak tanımlayacaktı. Fakat bu güvenilir kişinin kim olduğuna dair sorular ise meclise katılacak elçinin oğlu olarak yanıt bulacaktı. Yaşanan bu gelişmelerin aktarılmasından sonra meclis, Avusturya imparatoruna II. Mahmud tarafından bir *nâme-i mahsus-ı hümâyun* yazılıp yazılmaması konusunu görüşmeye başlıyordu. Sadrazam tarafından gündeme getirilen bu fikir, meclise katılanlardan bazıları tarafından olumlu karşılık bulacaktı. Avusturya'nın arabuluculuk rolü ile Osmanlı Devleti'nin talep ettiği *arâzî-i metrûke* fikrinin gündeme getirilebileceği dile getirilmişti. Eğer bu fikir diğer ülkeler tarafında da olumlu karşılanır ise Osmanlı Devleti açısından iyi bir netice ile sonlanabilirdi ancak kabul edilmediği takdirde de iddiadan feragat edilerek herhangi bir olumsuz sonuç ortaya çıkmazdı. Bu doğrultuda yazılacak bir mektubun sadece fayda ile sonuçlanabileceği ve kötü bir netice veremeyeceği düşünülmekteydi. Fakat bu fikir bazıları tarafından kabul görmeyecekti. Özellikle bu şekilde bir girişimin Osmanlı Devleti'ne fayda getirmeyeceği düşünülüyorlardı. Fakat bu karşı çıkışlar meclis tarafından kabul görmeyecekti. Bu olumsuz bakış karşısında Avusturya'nın da Osmanlı Devleti'nin iddialarını destekleyeceği fikri öne sürülüyordu. Bükreş Antlaşması'ndan Avusturya'nın da rahatsız olduğu üzerinde durularak özellikle Rusya'nın yeni sınırlarının

[301] Sadrazam Ahmed Hurşid Paşa'nın bu görüşlerini îfâ eden tahriratı üzerine her ne kadar II. Mahmud da bir hat yazmış olsa da bunun silik halde bulunmasından dolayı Sultan'ın buna dair görüşleri tam olarak okunamamıştır. Söz konusu tahrirat hakkında bkz. BOA 1007/42319.

Tuna Nehri üzerinden yapılan ticaretini baltalayacağı belirtiliyordu. Rusya'ya terk edilen toprakların Osmanlı Devleti'ne iadesi sadece Avusturya'nın faydasına da değildi. Bu fikirlerin özellikle İngiltere ve Fransa tarafından da destekleneceği düşünülmekteydi. Bu fikrin arkasında hiç şüphesiz başta R. Wilson ve R. Liston olmak üzere İngiliz temsilcilerinin bu konudaki faaliyetleri yer almaktaydı. Söz konusu bölgelerin Rusya'nın elinden alınması ile bir güç kaybı yaşayacağı kesin olduğundan bu konunun Londra ve Paris tarafından da kabul edilebileceği belirtiliyordu. Bir mektup gönderilmesini savunanlar bu fikre karşı çıkılmasının hem ordu-yı hümâyunun hem de sadrazamın fikirlerine karşı çıkılmak anlamına geldiği savını ortaya atarak kendi fikirlerini kabul ettirme çabası içerisindeydi. Bu fikirler etrafında gerçekleşen tartışmalar sonucunda, bir *nâme-i mahsus-ı hümâyun* gönderilmesine karar verilmiş ve bu doğrultuda kaleme alınan mektup üzerine yapılan görüş alışverişinden sonra neticeye bağlanarak sadrazam ve Sultan'ın onayına sunulmuştu. Fakat II. Mahmud meclis ile aynı fikirde değildi. Her ne kadar Avusturya tarafından yapılan beyanatların dostane olduğunu düşünse de gelen havadisler doğrultusundan söz konusu meclis için murahhasların toplanmadığına dikkat çekiyordu. Diğer taraftan Sultan, özellikle Fransa'nın nasıl bir politika izleyebileceğine dair sorular sormaktaydı. Özellikle söz konusu mecliste alınacak kararların Fransa'ya ne gibi faydalar getirebileceğini ifade ederek bir bakıma Paris'in bu meclise olumlu bakmadığını belirtiyordu. Her ne kadar mektup yazılmasında bir beis olmasa da bu metin ile Osmanlının taleplerinin açık bir şekilde ifade edileceğini belirtiyordu. Sultan, özellikle açık bir şekilde bir beyandan ibaret olacak olan bu mektubun oluşturabileceği tehlikelere dikkat çekerek Rusya'nın takınabileceği tutumdan endişe ediyordu.[302]

[302] Meclisin ve padişahın bir başka gündem maddesi daha vardı. Sicilya kraliçesinin İstanbul üzerinden Avusturya'ya yapacağı yolculuğa izin verilmesi, daha önce Avusturya elçiliği tarafından rica edilmişti. Maria Theresa'nın kızı ve XVI. Louis'in eşi Marie Antoinette'nin de kardeşi olan Maria Carolina, Bourbon hanedanından Napoli ve Sicilya kralı Ferdinand ile evlilik yapmıştı. Fakat bölge her zaman Fransız Deviminin hedeflerinden biri haline geleceği gibi Napoli de işgal edilecekti. Bu açıdan İngiliz koruması altında Sicilya'da devam eden hükümranlık her zaman Napolyon tarafından bir tehdit unsuru olarak görülecekti. Bu nedenle Maria Carolina, İngiltere ve Avusturya tarafından kraliçe olarak kabul edilse de Fransa'nın düşmanıydı. Bu nedenle hem şûrâ hem de padişah Maria Carolina'nin kraliçe unvanı ile gelmesine olumlu bakmıyordu. Fakat böyle kritik bir dönemde bu meseleden dolayı Avusturya ile de sorun yaşanmak da istenmemekteydi. Buna karşın Maria Carolina'nın gelmesi ise Fransa tarafından eleştirilerin gelmesine neden olabilirdi. Avrupa'da böyle kritik bir sürecin yaşandığı ve Bâb-ı Âli'nin her zaman tarafsızlık politikasını vurguladığı bir zamanda bu ziyaret bu siyasetin yara almasına neden olabilirdi. Bu doğrultuda hem meclis hem de Sultan, Maria Carolina'nın kraliçe unvanını kullanmadan İstanbul'a gelmesine müsaade edilmesini düşünmekteydi. Bu kapsamda *Âhadinas olan bir hatun sûretinde gelmesi* uygun görülerek hem Avusturya hem de Fransa ile yeni bir sorun yaşanmak istenmiyordu. Maria Carolina hakkında bkz. Martyn Downer, *Sultan'ın Kayıp Mücevheri, Avrupa'da Ottomania Rüzgarının Olağanüstü Hikayesi*, çev. İbrahim Kapaklıkaya, Ketebe Yayınevi, İstanbul, 2020, s.55-57; söz konusu şûrânın mazbatası ve II. Mahmud'un hattının bulunduğu bu belge tarihsiz olsa da muhtevası düşünüldüğünde sadrazamın yukarıda ele alınan değerlendirmeleri üzerine toplandığı sonucu çıkarılabilir. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1196/46968 ve ayrıca 1298/50446, 1298/50447; İngiltere elçisi de bu konuda girişimlerde bulunuyordu. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1215/47605.

Haziran'ın sonunda sadrazam tarafından kaleme alınan değerlendirmeler ve onun üzerine toplanan şûrâda Prag şehrinde toplanacak meclise dair bir murahhasın gönderilmemesi fikrine karşılık bir *nâme-i mahsus-ı hümâyun* gönderilmesi konuşulmuşsa da henüz meclisin içeriği, katılımcıları gibi birçok konu kesin olarak bilinmiyordu. Temmuz ayı içerisinde bölgeden gelen yeni havadislerle son gelişmelere dair daha fazla bilgi elde edilecekti. Temmuz'un ortasında gelen havadislerde barışın hangi maddeler etrafında şekilleneceğine dair kesin bilgiler olmadığı belirtilirken Avusturya'nın barış için yoğun bir çaba içinde olduğu ifade ediliyordu. Fakat barış için bu girişimlere karşılık askerî hazırlıklara da hız kesmeden devam edildiği bilgisi de paylaşılmaktaydı. Bu bilgiler, bu girişimlerin aslında *vakit kazanmaya muhtaç olduklarından* yapılmakta olabileceğine de dikkat çekiyordu.[303] Bundan iki gün sonra Eflak voyvodasından gelen başka bir havadis kağıdında ise Metternich'in Napolyon ile yaptığı görüşmelerden bahis ile Prag'da bir meclisin toplanacağına dair haberler ve Fransa, Rusya, Prusya, Avusturya ve İngiltere tarafından kimlerin murahhas olarak memur edildiği bilgisi yer almaktaydı. Fakat bu bilgilerin tam olarak doğru olmadığı da ekleniyordu. Bu bilgilerin yanında Eflak voyvodası barış ihtimalinin yüksek olduğunu ifade etse de Avusturya'nın halihazırda askerî hazırlıklara da hız verdiğini belirtiyordu. Sultan Mahmud ise Eflak voyvodasının aktardığı bu bilgilere dikkat edilmesi uyarısında bulunuyordu.[304]

Prag şehrinde toplanacak olan meclisin Avrupa'nın geleceğine şekil vereceği yönündeki beklenti ve hatta katılımcılarından biri olma ihtimali, bu dönemde Avrupa'da yaşanan gelişmelerin Bâb-ı Âli tarafından daha yakından takip edilmesine neden olacaktı. Temmuz ayının sonunda Metternich'in Fransız elçisine verdiği, ülkesinin barışa yanaşmadığı takdirde Avusturya'nın Fransa aleyhine harekete geçeceği beyannamenin tercümesi gönderilirken[305] Ağustos ayının başında Avusturya'nın yaptığı askerî hazırlıkların bilgisi paylaşılıyordu. Boğdan voyvodası, Avusturya'nın bu sürecin barış ile sonuçlanacağına dair inancının olmadığını ve bu nedenle de söz konusu askerî hazırlıklara hız verdiğini belirtiyordu. Ayrıca Fransa'nın Avusturya arabuluculuğunu kabul etmesine rağmen Napolyon'un barışa yanaşmaması halinde Viyana'nın müttefikler tarafında savaşa dahil olacağı aktarılıyordu. Ayrıca Boğdan voyvodası, İngiltere, Rusya, Prusya arasında imzalanan ittifak antlaşmasından ve İngiltere'nin yapacağı maddi yardımlardan bahsetmekteydi. Ayrıca İsveç veliahttı Bernadotte'nin müttefikler ile olan yakın ilişkisine dair bilgiler

[303] Bu konuda bkz. BOA HAT. 961/41192-A.
[304] Bu konuda bkz. BOA HAT. 962/41215, 961/41192, 961/41192-B ve 961/41192-C.
[305] Söz konusu beyanname hakkında bkz. BOA TS.MA.e 475/13.

paylaşmaktaydı.[306] Voyvodalar tarafından Avrupa'ya dair paylaşılan bu haberlerin yanı sıra Avusturya'nın İstanbul elçisi Stürmer'in 5 Ağustos'ta Bâb-ı Âli'ye verdiği takrir ile bu gelişmeler Viyana'nın gözünden aktarılıyordu. Söz konusu belgede Avusturya imparatorunun Prag şehrinde bir meclisin toplanıp barışın yapılmasına yönelik arabulucu olmak için çaba harcadığı fakat bu meclisin toplanma süresinin geçmesine rağmen meclisin hâlâ toplanamadığı bilgileri yer almaktaydı. Diğer taraftan Avusturya imparatoru iki ülke arasındaki dostluktan bahsederken Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını korumak için çaba harcayacağını elçisi aracılığı ile ifade etmekteydi.[307]

Avrupa'da yaşanan bu gelişmeler, Bâb-ı Âli'nin tutumunda da değişikliğe neden olmuştu. Bu nedenle R. Liston, İngiltere ve Rusya'ya karşı kullanılan dilin değişmeye başlayarak daha dostça bir şekle dönüşmeye başladığını belirtiyordu. Bu durum aynı zamanda Bâb-ı Âli'deki Fransız taraftarı grubun da nüfuzunun azalmasına neden olacaktı. Bu açıdan bakıldığında her ne kadar şimdiye kadar Fransa'nın yenildiği ve geri çekildiğine dair havadisler gelmiş olsa da savaşan taraflar arasında ateşkesin imzalandığına dair havadisler, Fransa'nın güç kaybının bir deliliydi. Fakat yine de Bâb-ı Âli, Fransa'yı gücendirmek istememekteydi. Bu nedenle Fransa aleyhtarı olarak algılanabilecek hareketlerden kaçınırken aynı zamanda başka bir ülkeye karşı da tarafsızlık politikasını olumsuz etkileyecek bir durumun içine girmek istemiyordu. R. Liston, Bâb-ı Âli'nin bu dönemde tüm elçiliklere karşı eşit bir şekilde davranmaya çalıştığını belirtmekteydi.[308] Diğer yandan Avrupa'dan ve özellikle Viyana'dan gelen haberleri otantik/*authentick* olarak tanımlayan R. Liston, özellikle İngiltere'nin de Prag şehrinde toplanacak olan kongreye bir murahhas göndereceği ve söz konusu bu kongrenin, sadece Avrupa kıtasına yönelik değil kadim güç dengesi sisteminin/*the old system of a Balance of power* yeniden inşa edileceği genel bir barış için toplandığı havadisleri üzerinde duruyordu. Hatırı sayılır bir süre devam edileceği belirtilen bu kongrenin Avrupa milletleri arasındaki eski karşılıklı ilişkiler dikkate alınacak bir barış ile sonuçlanacağı ifade edilmişti. Kongrenin kapsamına dair İstanbul'a ulaşan bu bilgiler reisülküttabın/vekilinin bu durumdan Osmanlı Devleti lehine faydalanılabileceğini düşünmesine neden olmuştu. Özellikle kongrede müzakerelerin eski düzenin yeniden

[306] Söz konusu havadis kağıtları hakkında bkz. BOA HAT. 959/41183-Y ve 953/40938-I.
[307] Belgede Avusturya Devleti'nin Fransa'ya savaş ilan ettiği bilgisi yer alsa da bu tarihte bir savaş ilanı söz konusu değildir ancak Fransa'nın kongreye katılımcı göndermemesi ve öne sürülen şartları kabul etmemesi 12 Ağustos'ta Avusturya'nın savaş ilanı ile sonuçlanacaktı. Muhtemelen bu savaş ilanı haberi II. Mahmud'un da beklemediği bir durumdu. Bu şaşkınlığını ise *mukaddem bu maslahat Fransalu ile müttefikane başlayup bu neticeyi vermesi garibedendir* cümlesi ile ifade edecekti. Söz konusu belge için bkz. BOA HAT. 1282/49718; savaş ilanı hakkında bkz. Charles J. Esdaile, *The Wars of Napoleon*, Routledge, New York, 2019, s.481.
[308] Bâb-ı Âli'nin bu dönemdeki değişen politikası için bkz. NA. FO. 78/81 s.75-76 ve 79-80.

kurulması temelinde yapılacağına dair havadisler, eski mülklerini yeniden alabileceğine dair bir düşüncenin de ortaya çıkmasına olanak sağlamıştı. Fakat bunun elde edilebilmesi için kongreye bir murahhasın gönderilip gönderilmemesi tartışma konusuydu. Daha önce bu konuda düşüncelerini kaleme alan sadrazam, bir murahhasın gönderilmesine çok sıcak bakmamıştı. Fakat Bâb-ı Âli'deki bazı kimseler tarafından bu kongre ile oluşacak durumdan bir faydanın elde edilebileceğine dair düşünceler, İstanbul'da bulunan elçilikler ile bu konuda görüşmelerin yapılmasına neden olacaktı. Bâb-ı Âli tarafından en çok merak edilen meselelerin başında ise hiç şüphesiz şu anda en iyi ilişkilere sahip olduğu ülkelerin başında gelen İngiltere'nin tutumu gelmekteydi. Buna karşılık oluşması beklenen barış masasının karşısında yer alacak olan Fransa'nın konumu da İngiltere'ninki kadar merak edilmekteydi. Prag şehrinde toplanacak kongreye dair ilk gelen havadislerde İngiltere'nin katılıp katılmayacağına dair kesin bir şey söylenmezken daha sonra gelen havadis kağıtlarında ise katılacağına dair haberler yer almaktaydı. Bu nedenle reis efendi/vekili hem Andréossy'den hem de R. Liston'dan bir görüşme talep ederek elçileri vasıtasıyla iki ülkenin kongreye dair tutumunu öğrenmek istiyordu. Diğer taraftan Bâb-ı Âli'nin merak ettiği bir diğer konu ise Osmanlı Devleti'nin bu kongreye katılımcı olarak katılıp katılmaması konusunda Andréossy ve R. Liston ne gibi bir görüşe sahip olduğuydu.[309]

Bu doğrultuda ilk görüşme Fransız elçiliği ile gerçekleştirilecekti. Özellikle iki elçi ile görüşülmesini II. Mahmud istemekteydi. Avusturya imparatoruna gayriresmî bir mektup yazılması fikri ordu-yı hümâyuna iletildiği zaman her ne kadar Galib Efendi bu fikre olumlu yaklaşsa da Hurşid Ahmed Paşa tarafından çok sıcak bakılmayacaktı. Bu nedenle Sultan, Fransız ve İngiliz elçilikleri ile yapılacak görüşmeler ile Prag kongresinde, Avusturya imparatoru aracılığı ile dile getirmeyi planladıkları talep konusunda bu iki elçinin ve dolayısıyla hükûmetlerinin düşüncelerini öğrenmek istemekteydi. Bu düşünceler hem Sultan hem de Bâb-ı Âli açısından önem arz etmekteydi. Bu nedenle Sultan, hükûmetin atacağı adımda bu elçilerin ifadelerinin önemli olduğunu düşünmekteydi. Bu doğrultuda görüşmelerden önce elçiliklere Avrupa devletleri arasında bir ateşkesin yapılacağı ve bu ateşkesin barış ile sonlandırılması için bir meclis toplanacağından hareketle Osmanlı Devleti'nin de *hukuk-ı sâbıkasını Rusyaludan talep* ettiği açıkça beyan edilmişti. İki ülkenin Bâb-ı Âli'ye karşı olan dostlukları üzerinde durularak bu talebin ülkelerine ya yazılı ya da sözlü olarak ifade edilmesi talebinde bulunulmuştu. Bu talebe elçilerden her ne kadar Osmanlı

[309] R. Liston, özellikle Viyana'da bulunan Osmanlı maslahatgüzarı tarafından gönderilen havadisler üzerinde durmaktaydı. Bu dönemdeki gelişmeler hakkın bkz. NA. FO. 78/81 s.81-82.

Devleti'nin *hukuk-ı sabıkası husûlüyle tamâm-ı memâliki ve istiklali devletlerimizin matlûbu olduğu aşikardır* şeklinde yanıtlar gelse de bu konunun ya resmî ya da gayriresmî görüşmeler gerçekleştirilerek konuşulması gerektiği belirtilmişti.

Bu kapsamda reis vekili ilk olarak Andréossy ile Bâb-ı Âli'de Hacı Halil Efendi'nin[310] de katıldığı bir görüşme gerçekleştirecekti. Konuya Avrupa'daki gelişmelere dair yaptığı bir konuşma ile giriş yapan reis vekili, bu ifadeleri ile aynı zamanda bu gelişmelere dair Bâb-ı Âli'nin hangi bilgilere sahip olduğu ve Prag kongresinin Osmanlı devlet adamlarında nasıl bir anlama geldiğini de ifade edecekti. Rusya ile Fransa arasında bir mütarekenin imzalandığı, bunun süresinin bitmesine rağmen yirmi gün daha uzatıldığı, Avusturya'nın arabuluculuğunun Rusya ve Fransa tarafından kabul edildiği, Metternich'in Napolyon ile görüşerek imparatoru bir musâlaha-yı amme için ikna ettiği gibi daha önce voyvodalar ve maslahatgüzarlardan gelen havadislerden öğrenilen bilgiler etrafında Avrupa'daki gelişmelere dair beyanatlarda bulunuyordu. Fakat Andréossy tarafından barış fikrine karşı çıkılacaktı. Fransa ordusunun ve imparatorunun yeterince güçlü olduğuna dair beyanatları ile Fransa'nın barışa zorlandığı imajını yıkmak istemekteydi. Fransız elçinin bu sert tavrı reis vekili tarafından bölünecekti. Konuşmasını tamamlamadığını ifade ederek söze başlayan reis vekili, Prag şehrinin söz konusu mükaleme için tahsis edildiğini ve savaşan devletlerin iki temsilci göndereceğini ve hatta İngiltere'den bile murahhas tayin olunduğuna dair haberlerin alındığını belirtiyordu. Osmanlı Devleti'nin dışında kaldığı bu yeni durumda Avusturya arabulucu olurken diğer devletlerin, biri başında Rusya ve diğeri de Fransa olmak üzere iki gruba bölündüğü üzerinde duruluyordu. Bu tespit karşısında ise Andréossy, Bâb-ı Âli hangi devlete ilhak etmek ister diyerek Osmanlı Devleti'nin ne tarafa meyledeceğini sormaktaydı. Elçinin bu sorusu ise reis vekili tarafından bir davet olarak algılanacaktı. Andréossy'nin bu ifadeleri ile Bâb-ı Âli'nin bir bakıma Fransa ile ittifaka davet edildiği veya Rusya'ya doğru bir meyli

[310] Kafkas asıllı olan Halil Efendi, küçük yaşta saraya alınarak burada eğitim hayatına adım adarken aynı zamanda da III. Selim ile yakın bir dostluk kurmuştu. Bir süre ondan uzak kalmış olsa bile III. Selim'in cülûsundan hemen sonra hazine kethüdalığına getirildi. On iki yıl sonra Galata mevleviyetiyle saraydan ayrılarak ilmiye mesleğine girdi. Kısa süre sonra Mekke payesi alan Halil Efendi, sonrasında haç görevini îfâ etti. Bu nedenle birçok kaynakta El-Hac Halil Efendi diye anılmaktadır. Mekke'den dönüşünde ise İstanbul payesini alırken sonrasında ise Anadolu Kazaskerliği görevine getirildi. II. Mahmud'un saltanatının hemen başında Rumeli Kazaskerliği görevine atandı. 1813'te yeniden bu göreve atanırken 1819'da da şeyhülislamlık makamına getirildi. Özellikle Halet Efendi ile girdiği mücadele sonrası sürgün edilmiştir. İkilinin arasındaki nüfuz mücadelesi eşleri arasında bir kavgaya dönüşecek ve bu nedenle Halil Efendi'nin eşi büyücülük suçlamaları sonucu öldürülecekti. Eşinin bu ölüm haber de Halil Efendi'nin 1821'de vefatına neden olacaktı. Halil Efendi, II. Mahmud'un ilk dönemlerinin önde gelen figürlerinden birisidir. Özellikle sahip olduğu kazaskerlik payesi ile devrindeki önemli meşveret ve diğer toplantıların neredeyse daimî üyesi konumundadır. Halil Efendi sadece bu meclislerde katılımcı olmamış birçoğuna da ev sahipliği yapmıştır. Diğer taraftan bu dönemde elçiler ile yapılan görüşmelerin birçoğuna katıldığı gibi bu görüşmelerin birçoğu da onun hanesinde gerçekleştirilmiştir. Halil Efendi'nin hayatı hakkında bkz. Mehmet İpşirli, "Halil Efendi, Çerkez", *TDVİA*, cilt: XV, s.312 ve Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1972, s.181-182.

varsa onun öğrenilmek istendiği düşülmüştü. Bu doğrultuda elçiye Osmanlı Devleti'nin tarafsızlık politikası izlediği ve hâlâ bu politikayı izlemeye devam edeceği belirtilerek herhangi bir devlete meyletmek gibi bir amacının olmadığının altı çiziliyordu. Yapılan bu görüşmenin bir ittifak arayışından ziyade Fransa'nın Bâb-ı Âli'ye karşı olan dostluğundan kaynaklandığı belirtiliyordu. Bunun karşısında Andréossy, Osmanlı Devleti'nin tarafsızlık politikasını onaylarken musâlaha konusunun doğrulanması gereken bir mesele olduğunu ifade ediyordu. Reis vekilinin Prag kongresine dair yönelttiği her soru, Fransız elçi tarafından bir bakıma yanıtsız kalacaktı. Bu sorulara Andréossy genel olarak iki ülke arasında dostluk ve ülkesinin gücünden bahseden cevaplar verecekti.

Fransız elçisinin bu açıklamalarına karşılık reis vekili, barışın yapılacağı tam olarak kesin bir şey olmasa da böyle bir ihtimalin olduğunu ve bu barış görüşmeleri için toplanacak kongrede her devletin dahil olacağı bir barışın yapılması için tüm devletlerin *hukuk-ı milliye ve istihkakat-ı mülkiye*lerinin ortaya konacağının kesin olduğunu belirtiyordu. Her ne kadar her devletin bu hak iddialarının yerine getirilmesi mümkün değil ise de söz konusu barışın sağlanması için belirli bir tarihin dikkate alınacağı iddiasını gündeme getiriyordu. Bunun için de 1215 ve 1216 (25 Mayıs 1800-2 Mayıs 1802 tarihleri arası) veya daha önce veya sonra bir tarihin belirleneceğinin konuşulduğunu ifade ediyordu. Bu doğrultuda reis vekil, sözü Osmanlı-Rusya savaşına getirerek bu savaşın hukuksuzluğu üzerinde durarak Rusya'nın Osmanlı toprakları gasp ettiğini iddia edecekti. St. Petersburg yönetimi ortaya çıkan fırsatları değerlendirerek bazı Osmanlı topraklarını kendi sınırları içine katmıştı. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin *hukuk-ı mülkiyesini evvel târihten talep eylemek* hakkı olduğunu belirterek bir bakıma toplanması beklenilen Prag kongresinden Bâb-ı Âli'nin nasıl bir talebi olduğunu açıklıyordu. Bundan hareketle Osmanlı Devleti'nin dostu olan Fransa'nın bu talebe karşı nasıl bir politika izleyeceği sorulmaktaydı. Reis vekilinin bu soruları yine tam yanıt bulmayacaktı. Reis vekilinin bu soruya Andréossy'den Fransa elçisi olarak değil Bâb-ı Âli'nin bir dostu olarak cevap talebine karşılık elçi, yine daha önceki cevaplarına benzer cevaplar vererek iki ülke arasında dostluktan bahsedecekti. Ülkesinin Çar'ın düşmanı Sultan'ın da dostu olduğunu belirterek imparatorunun da Bâb-ı Âli'nin *istihkakat-ı sabıkası iadesine* istekli olduğu ve görevi gereği kendisinin de bunu arzuladığını ifade edecekti. Ancak Andréossy, Bâb-ı Âli'nin bunu hangi yolla talep edeceğini merak ettiğini belirterek Napolyon'a bir mektup mu yazılacağını yoksa kendisinin mi bu talebi iletmesi gerektiğini soruyordu. Bu soru karşısında reis vekili ise bu iki seçeneğin de mümkün olduğunu fakat Bâb-ı Âli'nin bu talebi diğer devletlere de iletmeyi düşündüğünü belirterek bu sayede bu isteğin kongrede elbirliği ile

çözülmesinin arzulandığı yanıtını veriyordu. Andréossy tarafından devletinin Osmanlı Devleti'nin iyiliğini istediğine karşı beyanatı üzerine, reis vekili bir taraftan söz konusu talebin kongrede de gündeme getirilmesi planlandığından şimdilik bunun gayriresmî kabul edilmesini isterken diğer taraftan da hiç şüphesiz bu talebin dile getirildiği zaman da Fransa tarafından desteklenmesini ima ediyordu. Fransa elçisi ile bu görüşmenin yapıldığı aynı tarihlerde Viyana maslahatgüzarı Yanko'dan kendisinin Metternich tarafından bazı konularda görüşme gerçekleştirmek için Prag şehrine davet edildiği haberi geliyordu. Her ne kadar görüşmenin içeriği bilinmese de Bâb-ı Âli, Prag kongresine dair bir beklenti içindeydi. Fakat II. Mahmud'un Andréossy'un ifadelerinden dolayı bazı şüpheleri vardı. Elçinin Fransa'nın Osmanlı Devleti'nin dostluğuna dair ifadelerinden ziyade *musâlaha olacağını inkâr etmiş* olduğu üzerinde durularak bu beyanlarına dikkat çekiyordu. Bu nedenle R. Liston ile yapılacak görüşmenin de önemine değinerek İngiliz elçiliğinin bu gelişmeleri nasıl değerlendireceğini ve beyanatlarının Andréossy'un ifadeleri ile uyuşup uyuşmayacağını merak ediyordu.[311]

İngiliz elçiliği ile söz konusu görüşme birkaç gün sonra gerçekleştirilecekti. Fakat R. Liston bu dönemde kaleme aldığı metinlerde özellikle Bâb-ı Âli içerisinde uygulanacak politikaya dair farklı fikirlerin dillendirilmekte olduğunu belirtiyordu. Kongre'ye katılım konusunda sadrazamın yaptığı eleştirilerin yanında İstanbul'da da bu fikre karşı çıkanlar vardı. Özellikle daha aktif bir politika izlenmesi gerektiğini düşünen reis efendiye/vekiline karşı muhalif sesler yükselmekteydi. Bu nedenle reisülküttap, R. Liston'a gizli/*confidential* bir mesaj göndererek bir bakıma verdiği mücadeleyi ima ederek bir görüşme talebinde bulunuyordu. Aslında reis efendi R. Liston'a göre onunla kendi ofisinde bazı Osmanlı devlet adamlarının da katılacağı bir görüşme gerçekleştirerek kendi politikası için destek arayışındaydı. R. Liston'un kendi politikasını destekleyecek görüşler beyan edeceğini düşünen reis efendi, bu sayede uygulamaya koymak istediği plan için destek elde etmeyi planlamaktaydı. R. Liston tarafından görüşme talebinin kabul edilmesinden sonra söz konusu görüşme 11 Ağustos'ta Halil Efendi'nin huzurunda gerçekleştirildi. Reisülküttap, savaşan taraflar arasındaki ilişkilere dair yaptığı konuşmadan sonra konuyu Prag kongresine getiriyordu. Bazı murahhasların şimdiden Prag şehrine ulaştığını ima eden reis efendinin bu konuşmalarından R. Liston, İngiliz murahhasının da bir an önce kongreye katılacağı anlamını çıkarıyordu. Bu ifadeler aynı zamanda reis efendinin kongrede, Fransız İhtilali öncesi durumu

[311] Bu belge tarihsizdir ancak muhtevasından hareketle bu döneme tarihlendirilmiştir. Bu konuda bkz. BOA HAT. 834/37620.

dikkate alacak bir genel barışın yapılacağını düşündüğünün de göstergesiydi. R. Liston tarafından reisülküttabın bu ifadeleri, söz konusu kongrede Osmanlı Devleti'nin çıkarlarının da göz ardı edilmemesi yönünde bir beklenti içinde oldukları şeklinde algılanmıştı. İngiliz murahhasının da kongreye katılacağını düşünerek bir strateji belirleyen reisülküttap, bu konuşması ile bir bakıma Prag kongresine katılacak İngiliz murahhasının Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını koruması beklentisi içerisinde olduğunu ima ediyordu. Bu imalı ifadelerinden sonra reis efendi, konuşmasına iki ülke arasındaki dostluk ve yakın ilişkiden bahsederek devam ediyordu. İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin ulusal müttefiki/*national ally* ve en iyi dostu/*best friend* olduğunu belirten reisülküttap, sonrasında da bu ilişkilerden dolayı R. Liston'dan gerçek düşüncelerini hiç kaygı duymadan ifade etmesini istiyordu. Bu ifadelerden dolayı R. Liston, Bâb-ı Âli'nin yaşanan yeni gelişmeler karşısında nasıl bir politika izlemesine dair kendisinden tavsiye almak istediklerini düşünmeye başlamıştı.[312] Fakat R. Liston'a şu ana kadar gelen bilgilerde ne ülkesinin Avusturya'nın arabuluculuğunu kabul ettiği ne de reis efendi tarafından Prag kongresine gönderileceği iddia edilen murahhasın ismi yer almaktaydı. Bu nedenle R. Liston, Prag kongresinin iddia edildiği gibi genel barışın sağlanacağı bir antlaşma ile biteceğini düşünmüyordu. Fakat elçi bu varsayımları dikkate alarak bu görüşmeyi devam ettirecekti. R. Liston'a göre Bâb-ı Âli'nin yapması gereken şey benzer koşullarda bir Avrupa sarayının doğal olarak yapacağı şeyi yapması gerektiğiydi. Bu ise başta Rusya imparatoru, Prusya kralı, Avusturya imparatoru olmak üzere Osmanlı Devleti'nin hayatiyeti ve ferahı için önem arz eden diğer devletlere kendi elçilerinin gönderilmesiydi. Fakat R. Liston'un buradan kastı Prag kongresi değildi. Şu anda davet edilmediği bir kongreye göndereceği temsilci kabul edilmeyebilirdi. R. Liston, elçi olarak gönderilecek kişilerin ise bazı özelliklere sahip olması gerektiğini düşünmekteydi. Bâb-ı Âli'nin güvenini almış olan bu kişilerin aynı zamanda Osmanlı Devleti hakkında yeterli donanıma da sahip olması gerekmekteydi. Hükûmetini temsil edeceği ülkede, ülkesine dair sorulara tam yeterlilik ile cevap verebilmesinin yanında bu elçiler ile sağlıklı bir iletişim kurularak gerektiğinde ihtiyacı olan bilgiler ulaştırılabilmeliydi. R. Liston aslında bir bakıma mukim elçiliklerin yeniden açılması gerektiğini tavsiye ederken daha önce yaşanan sorunların da yaşanmaması için gerekli adımların atılması gerektiğinin altını çiziyordu.[313]

R. Liston'un bu tavsiyeleri karşısında belki de aslında yapılması gerekenin bu olduğu cevabını veren reis efendi, ancak bunun Bâb-ı Âli'nin alışılagelmiş uygulamalarına aykırı

[312] Bu konuda bkz. NA. FO. 78/81 s.82-84.
[313] Bu konuda bkz. NA. FO. 78/81 s.84-85.

olduğunu belirterek bu tür çetin durumların üstesinden gelebilecek kişilerin bulmasının da zorluğunu ekliyordu. Bu cevaba karşılık ise R. Liston, bu durumdan duyduğu memnuniyetsizliği dile getirirken böyle hassas bir görevi iyi bir şekilde yerine getirmenin başka bir yolu olmadığını ifade ediyordu. R. Liston'un bu ifadeleri, Bâb-ı Âli'nin bir bakıma görüşmeye başlamadan önce planladıkları Prag kongresine katılacak İngiliz murahhasın Osmanlı çıkarlarını da gözetmesine yönelik düşüncelerine bir ret cevabı gibi algılandığından, bu sözler Osmanlı heyetinde hayal kırıklığına neden olmuştu. Fakat yine de buna karşılık reisülküttap, sonrasında bir kongrenin olması ve oraya da bir İngiliz murahhasının katılması halinde R. Liston'un bu temsilciye yazacağı mektupla Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını gözetmesine yönelik bir girişimde bulunup bulunmayacağını soruyordu. Sonrasında ise kongrenin olmadığı farz edilirse benzer bir mektubun İngiltere'nin Rusya elçisine yazılıp yazılamayacağını eklemekteydi. Bu soruya karşılık R. Liston ise bu girişimin daha önce tavsiye ettiği avantajlı bir durumu ortaya çıkarmayacağını düşündüğü belirtiyordu. R. Liston'un bu cevabı, elçinin Osmanlı lehine adım atmak istememesinin göstergesi olarak algılanmıştı. Bu nedenle reisülküttap verilen bu cevabın işi farklı bir kanala çevirmek için söylenmiş olabileceğini belirterek bu durumdan duyduğu endişeyi ifade ediyordu. Halil Efendi de benzer bir ifade de bulunmuştu. Osmanlı Devleti ile İngiltere'ye nispeten daha az ilişkileri olan devletlerin Bâb-ı Âli'ye yardım ve destekte bulunmak için hazır olmasına rağmen, ülkesine en yakın ve dost olan İngiltere elçisinin bu konuda adım atmakta tereddüt edecek son kişi olması gerektiğini belirtiyordu. Ayrıca bu konusun çözümü için kendi elçilerinin görevlendirilmesinin ise söz konusu bile olamayacağını ve elçi tayini ile bu konunun farklı konular olduğunu ifade ediyordu. Fakat R. Liston, Osmanlı tarafının kendisinden Bâb-ı Âli'nin çıkarlarını korunması için girişimde bulunulmasına yönelik talepleri karşısında bu şekilde bir tavır takınmasının gelebilecek itirazları engelleyebileceğini gözlemlemişti. Bu nedenle elçi, Osmanlı heyetinin daha önce Rusya ve Osmanlı Devleti arasında kalıcı bir barış ve dostluğun sağlanması için alınan toprakların iadesine yönelik gayriresmî girişimlerin gündeme getirilmesine izin veriyordu. Bükreş Antlaşması'ndan duyulan hoşnutsuzluğun Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığına zarar verebileceği endişesi doğrultusunda atılan bu adımlar, Bâb-ı Âli tarafından açıktan bir destek görmemişti. Her ne kadar R. Liston bu konuda şikâyet etse de Bâb-ı Âli'nin çıkarlarının korunması için iyi niyetinden vazgeçmek gibi bir amacının olmadığını da belirtmekten geri durmayacaktı. Zira

hem hükümdarının Osmanlı Devleti'nin refahının sağlanması yönünde arzusu hem de kendisinin bunun için aracı olması hiç şüphesiz istenilen bir durumdu.[314]

R. Liston'un bu ifadeleri Osmanlı heyetinden bir memnuniyet yaratmıştı. Bu memnuniyet üzerine Osmanlı heyeti beklentileri hakkında elçiyi bilgilendirmeye başlıyordu. Heyetin ilk ele aldığı konu Tuna'nın ötesindeki topraklara dairdi. İçinde bulunulan iç karışıklıklar nedeniyle savaş yolu ile ellerinden alınan bu toprakların savaş öncesi durumuna geri döndürülmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Besarabya'nın yeniden alınmasına yönelik bu beklentilerin yanı sıra Bükreş Antlaşması'na aykırı olarak hâlâ Rusya işgalinde bulunan Kafkasya'daki bölgelerin tahliyesi istenmekteydi. Bu iki beklentiye ek olarak eski Osmanlı toprağı olan ve 1806'da Fransa tarafından ele geçirilen Dubrovnik/Ragusa Cumhuriyeti'nin[315] yeniden Osmanlı hakimiyetine girmesi arzulanıyordu. Özellikle Dubrovnik'e dair son madde elçi tarafından bir tebessüm ile karşılık buluyordu çünkü bu maddenin muhatabı kendisinden ziyade Bâb-ı Âli'nin bu hakkını gasp eden Napolyon'du. Bu durum karşısında reis efendi, niyetlerinin dostluk zemininde ilişkileri bulunan tüm güçlere hitap etmek olduğunu belirterek elçiden kendilerinin bu güçlerle kuracağı temasın itiraz ile karşılanmamasını umduklarını söylüyordu. Bu, aslında Osmanlı Devleti'nin sorunların çözümü için Fransa ve onun elçisi ile yapılabilecek görüşmelere dair gelebilecek eleştirilerin de önünün alınması için atılmış bir adım gibi durmaktaydı. Fakat R. Liston, başvuru makamının Rusya imparatoru olduğunu düşünmekteydi. Bu nedenle de muhataplarına Rusya imparatoruna bu konuda başvuracağına dair bir güvence vererek bir bakıma Bâb-ı Âli'nin çıkarlarını savunacağına dair iyi niyet göstergesinde bulunmaktaydı. Diğer taraftan Fransa söz konusu olduğunda, doğal olarak bir İngiliz elçisinin tarafsız bir gözle meseleyi ele almayacağını düşünmeleri çok normaldi. Fakat Napolyon'a güvenilmemesinin daha sağlıklı bir karar olduğunu düşünmekteydi. Fransa'dan yardım beklemenin doğru bir karar olmadığına yönelik R. Liston'un bu fikirlerine karşı reis efendi, Napolyon'un şu anda Rusya'nın hoşuna gitmeyecek herhangi bir şeyi destekleme konusunda ciddi olabileceğini belirtirken Avusturya ile Fransa arasında Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunmasına yönelik atılan adımları hatırlatıyordu. Buna ek olarak da Osmanlı tarafı, R. Liston'un da Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruması için mücadele etmekle yükümlü/*obligation* olduğunu ima ediyorlardı. Bu yükümlülük iddiası R.

[314] Bu konuda bkz. NA. FO. 78/81 s.85-87.

[315]Osmanlı Devleti'nin Avrupa ve Adriyatik ile yapılan ticaretinde önemli bölgelerden birisi olan Dubrovnik, uzun süredir Osmanlı Devleti'nin haraçgüzârı olarak, cumhuriyet şeklinde bir yönetime sahipti. Fakat Avusturya ile 1797'de imzalanan Campo Formio Antlaşması sonrasında Dalmaçya bölgesinde hakimiyet kuran Fransa, 27 Mayıs 1806'da Dubrovnik'i zapt ederek kendi hakimiyeti altına almıştı. Bu konuda bkz. Şerafettin Turan, "Dubrovnik", *TDVİA*, cilt: IX, s.542-544.

Liston tarafından hoş karşılanmayacaktı. Bu nedenle buna karşılık Osmanlı Devleti'nin gücünde ve mülkiyetinde bir azalmanın ülkesi ve kendisi tarafından kesinlikle istenmediğini ve bunun da ülkesinin çıkarlarına uygun olduğunu belirterek bundan başka bir yükümlülüğünün/*obligation* de olmadığı şeklinde karşılık veriyordu. R. Liston'un bu çıkışı karşısında reis efendi, selefi tarafından akdedilen ve İngiltere'nin Rusya ile Bâb-ı Âli'den önce barış yapması halinde Osmanlı toprak bütünlüğünü güvence altına almak için çaba sarf edeceğine dair barış antlaşmasına[316] atıfta bulunduğunu söyleyecekti. Fakat Bükreş Antlaşması, Rusya ile İngiltere arasında yapılan barış antlaşmasından önce gerçekleştirilmişti. Buna karşılık R. Liston her ne kadar başarı umudunu az görse de iki ülke arasında arabulucu olmak konusunda çok istekliydi. Fakat reis efendi, Bâb-ı Âli'nin vakit kaybetmeden İstanbul'da ikamet eden dost devletlerin elçiliklerine başvuracağını ve birkaç gün içerisinde sonucu kendisine bildireceğini belirtiyordu. Buna ek olarak da istek ve beklentilerini daha ayrıntılı olarak açıklayacağını bildiriyordu.[317]

11 Ağustos'ta gerçekleşen bu görüşmenin sonrasında Avrupa'daki yeni gelişmelere dair farklı kaynaklardan bilgiler akmaya devam ediyordu. Eflak voyvodası tarafından gönderilen 13 Ağustos tarihli bir belgede Prag kongresinin toplanmasının Ağustos'un başına kadar uzatılmasına rağmen görüşmelerin bir türlü başlayamadığı, Rusya ve Prusya'nın sürenin uzatılmasını kabul etmek istemediği, Avusturya askerî hazırlıklarının Fransa aleyhine olduğuna dair bilgiler aktarılmaktaydı.[318] Aynı tarihlerde Boğdan voyvodası ise Metternich'in Napolyon'a Avusturya arabuluculuğu ile genel barışın sağlanamaması halinde ülkesinin de Fransa'ya savaş ilan edeceğini belirttiğini, bunun Fransa ve müttefikler tarafından da Avusturya'yı yanlarına çekmek için kabul edildiğini, Prag kongresine kimlerin murahhas olarak atandığını, İngiltere'nin kongrede büyük ihtimalle bulunmayacağını ve Rusya ve Prusya'nın Fransa ile İngiltere ve İsveç olmadan barış yapmasının zor olduğuna dair bilgileri

[316] 5 Ocak 1809'ta iki ülke arasında imzalanan Çanakkale Antlaşması'nın gizli dördüncü maddesi ile İngiltere bu şekilde bir hükmün altına girmekteydi. Bu nedenle Osmanlı tarafı İngiltere'nin bu yönde bir çaba harcaması gerektiği düşünülmekteydi. Söz konusu antlaşma maddesi ise şu şekildedir: *İngiltere devleti Devlet-i 'Aliyye'den mukaddem Rusyalu ile and ve müsalaha eder ise Devlet-i 'Aliyye ile Rusya beyninde saltanat-ı seniyye'ye şanlu ve istiklal ve tamamiyet-i memalik-i Osmaniyeyi müstelzim olacak bir musâlahayı hayriyye tahsili içün mesai-i cemilesini imale müşarünileyh İngiltere padişahı taahhüd eder deyü Devlet-i 'Aliyye'ye murahhası mumaileyhin temessükünde mestur ve işbu mevaddı hafiyye düvel-i saireden mektum tutulub kat'na bir guna vaz ve hareket olunmaya Devlet-i 'Aliyye'nin canibinden dahi mugayyirin hareket vuku'a gelmeyeceği bi iştibahdır.* Bu konuda bkz. H. Yılmaz, *a.g.e.,* s.334.

[317] Daha sonrasında ise görüşme ticari konulara doğru evrilecekti. Bu toplantıyı bu konuların konuşulması için bir fırsat olarak gören R. Liston, özellikle Boğazlardan geçen İngiliz tüccar gemilerinin yaşadığı sorunlar üzerinde durarak bunların iyileştirilmesi yönündeki taleplerini iletiyordu. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/81 s.87-91.

[318] Bu konuda bkz. BOA HAT. 956/40992.

aktarmaktaydı.[319] Fakat Ağustos'un ikinci yarısında gelmeye başlayan havadisler ise kongrenin toplanma ihtimalinin ortadan kalktığını[320] ve Avrupa'nın yeni bir savaşa doğru gittiğini gösteriyordu. Boğdan voyvodasının bir başka havadis kağıdında ise Prag meclisinin toplanması ve barışın ortaya çıkmasının çok düşük bir ihtimal olduğu ve Avusturya'nın topladığı askerî birlikleri sınıra doğru nakletmeye başladığı bilgileri paylaşılıyordu.[321] Ağustos'un sonuna doğru ise gelen bilgilerde savaşın başladığı ve Avusturya'nın müttefikler yanında yer alarak Fransa'ya savaş ilan ettiğinden bahsedilmeye başlanmıştı.[322]

Bu savaş haberlerin gelmeye başladığı bir dönemde Bâb-ı Âli, Prag kongresine katılıp katılmama konusunda bir tartışma halindeydi. Sadrazamın bunun Osmanlı Devleti'nin kadim geleneklerine uygun olmadığına dair görüşüne karşılık reisülküttaplık, bu durumunfırsata çevrilebileceğini düşünmekteydi. Özellikle başta İngiltere olmak üzere kongreye katılacağını düşündüğü devletlerin elçileri ile görüşülerek kongrede Osmanlı Devleti'nin çıkarlarının da gözetilmesi yönünde bir girişimde bulunulmuştu. Fakat bu ülkelerin başında gelen İngiltere ve onun elçisi R. Liston'un ülkesinin kongreye katılacağına dair bir bilgisinin olmadığına yönelik beyanatı ve murahhas gönderilmesi fikrine karşılık Bâb-ı Âli'ye ilişkide olduğu devletlere elçi göndermesine dair önerisi, bu girişimden istenilenin elde edilememesine neden olmuştu. Bu sonuç karşısında Bâb-ı Âli'nin üzerinde durduğu seçenek ise Avrupa barışı için arabuluculuk rolünü üstlenen ve Osmanlı Devleti'ne karşı dostluğunu her fırsatta ifade eden Avusturya imparatoruna bir *nâme-i mahsus* yazılmasıydı. Fakat bu mektupta arazi meselesinin yer alıp almayacağı ise bir başka konuydu. Bu meselenin karara bağlanması için II. Mahmud'un emri üzerine toplanan mecliste ise böyle bir mektubun yazılmasının gerekli olmadığı yönünde bir karara varılmıştı. Diğer taraftan atılabilecek bir diğer adım ise bu ülkelere R. Liston'un da belirttiği gibi elçiler göndermekti. Fakat bu konuda da bir kararsızlık hakimdi. Çünkü *Fransa ve İngiltere ve Avusturya devletlerine gönderilmek üzere tâyin olunan*

[319] Bu konuda bkz. BOA HAT. 958/41107.
[320] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1283/49756.
[321] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1206/47282-B.
[322] Söz konusu havadis kağıtları hakkında bkz. BOA HAT. 1206/47282, 1206/47282-A, 1206/47282-C, 1206/47282-E, 959/41183-F, 1283/49756-A; benzer havadisler bir sonraki ay da gelmeye devam edecekti. Bunun en önemli nedenlerinin başında barışın sağlanmasına yönelik halen bazı kesimler tarafından çaba sarf edilse de ulaşımdan kaynaklanan gecikmeydi. Bu haberlerin kaynağının Viyana veya diğer şehirler olduğu düşünüldüğünde bunların önce Memleketeyn'e ulaşması oradan da İstanbul'a yazılması sürecinde hiç şüphesiz önemli bir zaman geçmekteydi. Söz konusu havadisler hakkında bkz. BOA HAT. 956/40988 ve 958/41138; böyle kritik bir dönemde voyvodaların çabaları sonucu Bâb-ı Âli'ye gönderilen bu bilgiler muhakkak önemli bir değere sahipti. Bu nedenle voyvodaların bu çalışmaları sadrazam tarafından memnuniyetle karşılanmaktaydı. Bu kapsamda Eflak voyvodasına yazılan tahriratta bu çabalarından ötürü duyduğu memnuniyeti *işte Devlet-i 'Aliyye bendeliği böyle olur* diyerek ifade ediyordu. Bu konuda bkz. BOA C..HR.. 84/4174; padişah da Boğdan voyvodasının gönderdiği başka bir havadis metni üzerine yazdığı *Boğdan voyvodası dahi havadis celbini güzel ikdâm ediyor* diyerek bu durumdan duyduğu memnuniyeti belirtiyordu. Bu konuda bkz. BOA HAT. 957/41098.

elçiler külfete muhtaç olacaktı. Bu nedenle bu ülkelere atanması düşünülen elçiler gönderilmemişti. Fakat bu sorunun ortadan kaldırılması için bu elçiler *gönderilmemiş ise de tâyin olunan elçilerin yerine sır kâtibi namıyla* kişilerin gönderilebileceği düşünülmüştü. Bu şekilde elçi gönderilmesi halinde ortaya çıkabilecek masraf ve zorlukların azaltılabileceği planlanmaktaydı. Bu doğrultuda Avusturya'ya gönderilecek sır katibine *bir kıta ruhsatnâme-i hümâyun* ve II. Mahmud'dan Avusturya imparatoruna *nâme-i mahsus* yazılarak gizlice verilebileceğine dair bir karara varılmıştı. Özellikle Avusturya arabuluculuğunda Prag şehrinde yapılacak görüşmelerde bir Osmanlı murahhasının bulunmasının *gayr-i sâlim* olduğuna karar verilmesi sonucunda bu yönde bir adım atılmaktan vazgeçilmişti. Buna karşılık Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı uzun zamandan beri gösterdiği dostluk dikkate alındığından Avusturya imparatoruna[323] doğrudan bir mektubun yazılabileceği düşünülmüştü. Bu doğrultuda söz konusu mektup hazırlanarak II. Mahmud'a sunulmuş olsa da Eflak ve Boğdan voyvodalarından gelen haberler bu adımın atılmasına da engel olacaktı.

Voyvodalardan gelen bu haberlerde Prag şehrinde toplanması kararlaştırılan kongrenin gerçekleşemeyeceği[324] ve bununla birlikte genel bir barışın olmadığı gibi münferit bir barışın da imzalanamayacağına dair bilgiler yer almaktaydı. Avrupa'da savaşın yeniden başladığına dair bu haberler, aynı zamanda Bâb-ı Âli'nin atmaya karar verdiği adımın da yeniden ele alınmasını gerekli kılıyordu. Özellikle ortaya çıkan bu yeni durumda Avusturya'nın arabuluculuğu ve doğal olarak tarafsızlığı ortadan kalkarken onun Rusya lehine ve Fransa aleyhine bir politikayı seçtiğine vurgu yapılmaktaydı. Bu nedenle Avusturya'nın Rusya ile anlaşarak *Fransalu aleyhine îlân-ı harb etmiş idiğünden bu sûrette nâme-i mahsus* gönderilmesine de gerek kalmamıştı. Özellikle savaşın Avusturya'nın arabuluculuğu ve tarafsızlığını ortadan kaldırması nedeni ile gönderilecek mektuptan da beklenilenin elde edilmesinin mümkün olmadığı düşünülmeye başlanmıştı. Bu nedenle sadrazam söz konusu mektubun sır kâtibi aracılığı ile gizliden verilmesinin uygun olmayacağını çünkü Avusturya'nın arabuluculuk rolünün ortadan kalktığını düşünmekteydi. Bununla birlikte Avusturya imparatorunun Bâb-ı Âli'ye karşı uzun zamandan beri gösterdiği dostluğa karşılık Osmanlı Sultanının dostluğunun göstergesi olarak bir sır katibini göstermesinde de bir beis

[323] Bu dönemde kaleme alınan birçok metinde Avusturya baş yöneticisi için kullanılan unvan konusunda bir netlik yoktur. Bu belgede olduğu gibi imparator unvanı kullanılabilirken bazılarında da kral unvanı kullanılmaktadır. Özellikle voyvodalardan geldiği belirtilen havadis kağıtlarında Avusturya kralı unvanının daha çok kullanıldığı görülürken istisnai durumlar haricinde İngiltere ve Rusya için her zaman imparator unvanı buna karşılık Prusya için ise kral unvanının kullanıldığı görülmektedir. İmparator unvanı için bkz. BOA HAT. 1201/47149; kral unvanı için bkz. BOA HAT. 957/41046.

[324] Her ne kadar bu kongre için görevlendirilen murahhaslar 29 Temmuz'da toplansa da diplomasinin yerini kısa bir süre sonra savaş alacağından istenilen elde edilemeyecekti. Bu konuda bkz. A. Roberts, *a.g.e.*, s.719.

yoktu. Bu sır katibine de gizli olarak sunması emredilecek bir hususi mektubun verilmesinde bir problemin ortaya çıkacağını düşünmemekteydi. Fakat sadrazam, bundan sonra atılacak adımlarda Avrupa'daki gelişmelerin önemli olduğunu ve bu nedenle de bu gelişmelerin takip edilerek bunlara uygun adımların atılması gerektiğini belirtiyordu. Sadrazamın bu görüşleri karşısında II. Mahmud ise Avrupa'da sürekli değişen politikalardan şikâyet ediyordu. Tahta çıktığı tarihten beri Avrupa'da bir düzenin kurulamadığından bahisle Avrupa'ya dair gelen havadislerin de *birbirlerine benzemeyüp* farklı haberler vermesinden dem vuruyordu. Avusturya imparatoruna gönderilmesi konuşulan şahsi mektup konusunda da daha önce etraflıca değerlendirilmesine yönelik kararının da Avrupa'daki bu dengesizlikten kaynaklandığını belirtiyordu. Diğer taraftan Sultan, sır kâtibi gönderilmesine ise barış görüşmelerinin yapılacağı düşünüldüğünden karar verildiğini belirterek bir bakıma bu durumun da ortadan kalktığının altını çiziyordu. Buna karşılık II. Mahmud, atılması gereken adımın bu yönde olmadığına dikkat çekerek asıl yapılması gerekenin Osmanlı Devleti'nin *umûr-ı dâhiliyyesini tanzim* etmek olduğunu belirtiyordu ve bu konudaki sözlerine *her devletin umûr-ı dâhiliyyesi ne kadar muntazam ise kuvveti o kadar olur* diyerek son veriyordu.[325] Bu açıdan bakıldığında Sultan, sorunların çözümü için yabancı ülkeler ile kurulan ilişkilerden ziyade devletin iç düzeninin sağlanması ve savaştan yeni çıkmış bir devletin iç işlerinin yeniden düzene konulması gerektiğini düşünmekteydi.

Sadrazamın atılacak adımlarda Avrupa'daki gelişmelerin dikkate alınmasına yönelik bu fikirlerini beyan ettiği Eylül ayında Avrupa'daki yeni gelişmelere dair bilgiler akmaya devam etmekteydi. Eylül'ün ortalarına doğru voyvodalardan gelen havadislerde artık Prag kongresinin toplanma ve barışın sağlanmasına dair ihtimalin kalmadığı, Avusturya'nın müttefikler lehine Fransa'ya savaş ilan ettiği ve bir savaş gerçekleşmeden barışın sağlanmasının çok küçük bir ihtimal olduğu üzerinde duruluyordu.[326] Ağustos'un ilerleyen günlerinde ve Eylül ayında gelen haberlerde ise Avrupa'daki orduların hareketleri ve savaşlara dair bilgiler aktarılmaktaydı. Bu bilgilerin içerisinde orduların manevraları, hangi komutanın emri altında ne kadar asker olduğu, hangi şehirlerin ele geçirildiğine dair bilgiler yer almaktaydı. Genel olarak müttefiklerin zaferlerinin anlatıldığı bu havadis kağıtlarında zaman zaman Fransa'nın kazandığı muharebelere de yer verilmekteydi. Her ne kadar bu havadislerde müttefiklerin askerî olarak üstünlüğüne dair haberler yer alsa da Fransa'nın da

[325] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1201/47149.
[326] Bu konuda bkz. BOA HAT. 958/41129 ve 956/40989; barış söylentileri ve kongre toplanma girişimlerinin zaman kazanmaya yönelik olduğuna dair tarihsiz havadisler konusunda bkz. BOA HAT. 954/40958 ve 954/40958-A.

başarıları anlatılıyordu ve bu durum, aynı zamanda Avrupa'daki güç dengesinin belirsizliğini gösteriyordu.[327] Fakat voyvodaların bazı kağıtlarında müttefikler lehine ifadeler de kullanılmaktaydı. Her ne kadar bu havadislerin kaynağı müttefikler olsa da güç dengesinin Fransa aleyhine değişmeye başladığı ifade edilerek müttefik ülkelerin sayısının artmaya başladığı bilgileri Bâb-ı Âli'ye aktarılıyordu.[328] Böyle kritik bir süreç hiç şüphesiz İstanbul tarafından yakından takip edilmeye çalışıyordu. Bu nedenle II. Mahmud, Boğdan voyvodasından gelen bir havadise *yine mümkün mertebe celbine dikkat eylemesini tahrir eyleyesün* yazarak yaşanan gelişmeler hakkında bilgilerin aktarılmasını istiyordu.[329] Bu doğrultuda voyvodalar gelişmeleri yakından takip etmek için müttefiklerin ordugahı ile haberleşmekte ve bizzat müttefiklerin *büyük ordugahında bulunan bir nefer-i havadisnivüs* tarafından gönderilenleri İstanbul'a aktarmaktaydılar.[330] Diğer taraftan Prag kongresinin yapılamayacağına ve savaşın yeniden başladığına dair alınan haberler bir bakıma Osmanlı Devleti'nin bu gelişmelerden almayı beklediği kazançların da boşa çıkması anlamına geliyordu. Özellikle Avusturya devletinin barışın imzalanacağına ve Osmanlı Devleti'ne karşı olan dostluklarına dair beyanatları Bâb-ı Âli'nin sürece dair olumlu düşüncelere sahip olmasına neden olmuştu. Bu nedenle Prag'da kongrenin toplanmayıp savaşın başladığına dair haberler, Osmanlı devlet adamları ve özellikle de reisülküttaplık tarafından şaşkınlıkla karşılanmıştı. Fakat R. Liston, Bâb-ı Âli'nin Fransa aleyhine olabilecek ve tarafsızlığına zarar verebilecek herhangi bir eylemden kaçınma amacı güttüğünü söylüyordu. İngiliz elçi her ne kadar Osmanlı Devleti'nin Fransa aleyhine olmasını istese de tarafsızlığını koruması da İngiltere ve müttefikler açısından mutluluk verici bir durumdu.[331]

Napolyon'un Moskova'dan çekilmesi ile başlayan süreç daha sonrasında bir ateşkes ve barış arayışı ile devam edecekti. Diğer taraftan Fransa'ya karşı oluşmaya başlayan koalisyonun üyeleri bulundukları grubu genişletme çabası içine girmişti. Bu doğrultuda özellikle Avusturya üzerine yoğun bir baskı söz konusuydu. Fakat Viyana'nın doğrudan müttefiklerin içine dahil olmayarak arabuluculuk rolüne bürünmesi bir ateşkesi gündeme

[327] Söz konusu havadis kağıtları hakkında bkz. BOA HAT. 958/41124, 1152/45719, 1152/45719-A, 956/41017, 956/41018, 957/41066, 955/40961, 955/40961-B, 955/40961-D ve 952/40905; Viyana'da maslahatgüzar Yanko'dan gelen havadis için bkz. BOA HAT. 955/40961-H

[328] Bavyera'nın da müttefikler tarafına yöneldiğine dair bkz. BOA HAT. 955/40961-E, 951/40857 ve 956/41004.

[329] Bu konuda bkz. BOA HAT. 955/40961-A.

[330] Bu konuda bkz. BOA HAT. 955/40961-C.

[331] R. Liston, Bâb-ı Âli'nin Prag kongresinde özellikle Avusturya'nın çabaları sonrasında Osmanlı Devleti'nin çıkarlarının korunacağı konusunda büyük bir beklenti içine girdiğini belirtmektedir. Özellikle kongrenin katılımcıları olmadıkları için herhangi bir risk almayacaklarını ve buna karşılık Osmanlı Devleti'nin menfaatlerinin Avusturya tarafından oldukça iyi temsil edileceğini düşünmekteydiler. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/81 s.100-101.

getirdi. Bu ateşkes sonrasında ise Prag şehrinde bir genel kongrenin toplanmasına karar verilmişti. Bu kongrede savaşın tüm tarafları yer alarak genel bir barış ortaya çıkarılması planlanmıştı. Fakat ortaya çıkan bu ateşkes her iki taraf için de Avusturya'yı kendi tarafına çekmek ve zaman kazanmak için yapılmıştı. Bu nedenle söz konusu kongre hiçbir zaman toplanamayacaktı. Fakat bu kongrenin genel barışı sağlayacağına dair söylentiler Bâb-ı Âli'nin bazı beklentilere girmesine neden olacaktı. Buraya gönderilecek bir murahhas aracılığı ile Bükreş Antlaşması sonucunda Rusya'ya verilen bölgelerin alınabileceği düşülmüştü. Fakat sadrazam tarafından murahhas fikrine karşı çıkılması üzerine arabulucu konumunda olan Avusturya imparatorunun bu konudaki iyi niyetine başvurulmasına karar verilmişti. Ancak kongrenin bir türlü toplanamaması ve en sonunda da savaşın yeniden başlaması bu umutları boşa çıkarmıştı. Savaşın yeniden başlaması üzerine Bâb-ı Âli, özellikle Kafkasya konusuna eğilerek bölgenin tahliye edilmesi için çaba gösterecekti. Bu doğrultuda bir sonraki başlıkta Kafkasya konusuna dair gelişmeler ele alınacaktır.

2.5. Araftaki Kafkasya

...Rusyalu hududu tahliye eder mi etmez mi eder ise ne güzel etmez ise sebebi ve bâisi nedir etmediği takdirce bundan sonra saltanat-ı seniyyenin ne gûne esbâb ve tedârike teşebbüsü lazım gelür harbe müntehic olmayarak i'mâl-i tedâbîrin çaresi nedir...[332]

Avrupa'da bu gelişmeler yaşanırken Bâb-ı Âli de Kafkasya'ya dair daha aktif bir politika izleme çabası içerisindeydi. Tahliye edilmesini istedikleri bölgelerin boşaltılmasına dair daha yüksek sesle şikayetlerini dillendirmeye başlamışlardı.[333] Bu kapsamda toplanan şûrâda bu konuya dair son zamanda yaşanan gelişmeler ve atılması gereken adımlar ele alınmıştı.[334] Daha önce İtalinski'den bölgede bulunan Rus komutanlara gönderilmek için mektup alınmış olmasına rağmen hâlâ bölgenin işgal altından tutulduğundan şikâyet ediliyordu.[335] Erzurum valisi Emin Paşa'dan gelen havadislere göre ise Rusya'nın bu bölgeleri boşalma niyeti olmadığı gibi çeşitli bahaneler üretilerek zaman kazanılmaya çalışıldığı belirtiliyordu. Diğer taraftan vali, II. Solomon'un ülkesine gönderilmesinin zorluklarından bahsederken görevini îfâ etmek için gerekirse beraberindeki askerlerle söz

[332] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1098/44476 ve KK.d 60/6, s.82-83.
[333] R. Liston söz konusu bölgelerin özelikle halihazırda İran ile devam eden savaşta Rusya için önemli bir konuma sahip olduğunu belirtiyordu. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/81 s.s.76-78.
[334] Söz konusu belge tarihsizdir fakat içerisinde yer alan bilgilerden hareket 1813'ün Temmuz'unda veya en geç Ağustos'un başında kaleme alındığı tahmin edilmektedir. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1105/44607 ve F. İsmail, *a.g.t.,* s.356.
[335] Söz konusu mektup hakkında Rusya elçilik tercümanı ile yapılan görüşmelere dair bkz. BOA HAT. 1265/48966.

konusu bölgeleri harben ve zorla alacağını belirterek bu konuda adım atmak için İstanbul'un iznini istemekteydi.

Erzurum'dan gelen bu bilgilerin yanında şûrâda Süleyman Paşa'dan gelen tahrirat da ele alınmıştı. Paşa ise Rusya'nın söz konusu bölgeleri boşaltmadığı gibi Kemhal'deki istihkamlar ve tabyaların tamir ve yenilendiğini belirtiyordu. Bununla birlikte Faş'a doğru uzanan geniş yollar inşa ettirmekte ve Sohum'a Rus askerleri yerleştirilmekteydi. Süleyman Paşa'dan gelen bu bilgiler doğrultusunda Rus tercümanı ile görüşen reis vekili tahliye süresinin neredeyse bir yıla yakın geçmesine rağmen hâlâ boşaltılmadığından şikâyet ediyordu. Rusya'nın bahaneler üreterek zaman kazanmaya çalışmasına karşılık Bâb-ı Âli'nin *esnâ-yı seferde dostları olan düvel-i saireden* gelen vaatleri *kabul etmeyüp Rusya devleti istiklalini muhafaza* etmek için çalıştığı fakat buna karşın St. Petersburg'un takındığı bu tutum ve yaklaşımların kendilerine yakışmadığını ifade ediyordu. Buna karşılık tercüman, *elçinin gönderilen mektubunun cevabı geldi mi semeresi görülmedi mi ki bu itiraz edeyorsuz* diye karşılık verirken *gelmedi semerisi de görülmedi* diye cevap verilerek tahliye süresinin üzerinden neredeyse bir yıl geçmesine karşılık hâlâ tahliyenin tamamlanmadığı hatırlatılmıştı. Sonrasında ise Sırp meselesini de içine katarak İtalinski'den resmen bir cevap beklendiği belirtilmişti. Yaşanan bu gelişmeler ve söz konusu tahriratlar mecliste okunarak meselelere dair uzun bir görüşme gerçekleştirilmişti. Bu tartışmaların nihayetinde *hakikatte Rusyaludan emniyet caiz* olmayacağı ve her defasında buna benzer bir durumun yaşandığı ve yaşanacağı vurgulanmıştı. Bu nedenle bölgede bulunan görevlilerin ihtiyatta olması ve dolayısıyla da gerekli askerî hazırlıkların yapılması gerektiği vurgulanıyordu.

Diğer taraftan meclis, bölgede güçlü bir pozisyon alabilmek için yetkilendirilen kişilerin bu işin altından kalkabilecek beceri ve karaktere sahip olması gerektiğini düşünüyordu. Bu nedenle meclise katılan bazı kişiler tarafından Erzurum valisinin bu donanımda olmadığı, hatta görevlendirilmesine rağmen sınıra gitmediği ve bu nedenle de Rus komutanların kaleleri iade etmek istese bile teslim alacak görevlileri bulamayacağı gibi şikayetler dillendirilmekteydi. Bu şikayetlere karşılık bazıları tarafından ise Rusya'nın söz konusu bölgeleri tahliye etme niyeti olmadığı eğer antlaşma maddesini uygulamak istese bu bölgeleri boşaltarak geri çekilebileceğinden bahisle Rusya'nın asıl amacının *fesad* olduğu vurgulanıyordu. Diğer taraftan Rusya'nın şu anda Fransa ile savaş halinde olduğundan bahisle tahliye maddesinin şimdi sağlanamaması durumunda daha sonra sağlanamayacağı, iki ülke arasında bir barış olması halinde Rusya'nın bu bölgelerden çıkmayacağının aşikâr bir durum olduğu vurgulanmaktaydı. Bu nedenle Rusya-Fransa harbi söz konusu bölgelerin tahliye

edilmesi için bir fırsat olarak görülmekte ve bu fırsatın kaçırılması halinde Rusya'nın bu bölgeleri kesinlikle tahliye etmeyeceği belirtilerek *Gürcistan ve Kemhal ve Anakra taraflarının* tahliyesinin Osmanlı Devleti tarafından ne kadar önemli olduğunun altı çiziliyordu. Bu doğrultuda tahliyenin nasıl sağlanabileceğine dair fikirler gündeme gelmişti. Bunlardan ilki söz konusu bölgelerin Osmanlı toprağı olduğunu gösteren ve Rusya devleti tarafından da kabul edilmiş resmî belgelerin Bâb-ı Âli'nin iddialarını kuvvetlendirmek için gündeme getirilmesiydi. Bu belgelerden ilki savaş öncesinde Rusya'nın Osmanlı toprağı olarak kabul ettiği Faş Irmağı üzerinden zahire izni talebi karşısında verilen fermandı. İkincisi ise İtalinski'nin Kafkasya tarafındaki Rus komutanlara yönelik söz konusu bölgelerin tahliyesine dair yazdığı mektuptu. Bir diğeri ise Keleş Bey ve diğerlerine verilen fermanlardı. Söz konusu bölgelerin Osmanlı mülkü olduğunu gösteren bu belgeler ile bir taraftan İtalinski iknaya çalışılırken diğer taraftan da gerekirse Rus başvekile sadrazam tarafından bir mektubun yazılması gündeme gelmişti. Diğer taraftan bu belgeler ile söz konusu bölgelere dair Osmanlı Devleti'nin iddialarının hukuki zemini de oluşturulmak isteniyordu. Buna ek olarak doğu sınırında bulunan Osmanlı yetkililerine yazılarak söz konusu bölgelerin tahliyesi için sert bir tutumdan ziyade bir bakıma izzet-i ikram ile hareket ederek muhataplarını iknaya çalışmaları istenmekteydi. Diğer taraftan bölgede bulunan yetkililerin bu görevin üstesinden gelebilecek donanımlara sahip olmadığı üzerinde durulmaktaydı. Özellikle Erzurum valisinin *lâyıkıyla bu memuriyeti îfâ edeceği meçhul* olduğu belirtilerek bir görev değişikliğinin yapılması gerektiği düşünülmekteydi.

Erzurum valiliğinin bölgedeki güçlü konumu düşünüldüğünde bu değişikliğin daha da önemli olacağı üzerinde duruluyordu. Bu görev için mecliste üç kişinin ismi ön plana çıkmaktaydı: eski sadrazam Ahmed Paşa, Ankara mutasarrıfı Abdurrahman Paşa ve Sivas valisi Pehlivan Paşa. Bu kişiler üzerinde yapılan uzun tartışmalardan sonra Ahmed Paşa'nın atanmasının görevin ehemmiyeti düşünüldüğünde daha doğru olduğuna karar verilmişti. Meclisin bu ortak fikrine dair yazılan telhiste de Ahmed Paşa'nın atanmasının daha doğru bir karar olacağı üzerinde durulmaktaydı. Şûrâda konuşulan üzerine II. Mahmud ise özellikle bölgeden gelen haberler üzerinde durmaktaydı. Bu haberlerden Rusya'nın söz konusu bölgeleri şu ana kadar *tahliye etmemiş ve etmeyeceği* anlaşıldığını belirten Sultan, Rusya'nın bu bölgeleri tahliye etmemesi halinde Erzurum valisinin takririnde istediği izin dolayısı ile buraları *gidüp harben mi alacak* diye sormakta ve böyle olması durumunda bunun yeni bir savaş anlamına gelip gelmeyeceğine dikkat çekmekteydi. Rusya başvekiline yazılması konuşulan mektup konusunda ise, İtalinski'den gelecek cevaba göre hareket edilmesi

gerektiğini düşünüyordu. Erzurum valiliğinde bir görev değişikliği meselesini ise daha sonraya bırakıyordu.[336]

Her ne kadar Erzurum valiliğinde görev değişikliği daha sonraya bıraksa da bir müddet sonra bu değişiklik gerçekleşerek Erzurum valiliğine şark seraskeri unvanıyla eski sadrazam Laz Ahmed Paşa atanacak[337] ve bir an önce bölgeye hareket için hazırlıklara başlayacaktı.[338] Diğer taraftan bölgede bulunan yetkililer de iade edilmesi istenilen bölgelerde bulunan Rus yetkililer ile iletişime geçerek bu süreci hızlandırmaya çalışıyorlardı. Bu kapsamda bölgedeki kalelerin teslimi için görevlendirilenden birisi olan Trabzon valisi Hazinedar Süleyman Paşa'ya gerektiğinde bölgedeki diğer yetkililer ile birlikte hareket ederek söz konusu bölgelerin tahliyesinin sağlanması emrediliyordu. Bu kapsamda bu bölgelerin Rus komutanları ile de görüşme yetkisi tanınan Süleyman Paşa'dan ayrıca Abhaz ve Çerkez kabilelerinin Osmanlı tarafına çekilmesi için faaliyetlerde bulunulması ve Gürcü kabileler ile görüşerek Rusların Kafkasya'ya yönelik emellerine karşılık onlarla iş birliği sağlaması isteniyordu. Bu sayede bölgedeki halklar ile Rusya karşısında iş birliği sağlanabilecekti. Bu kapsamda girişimlerde bulunan Süleyman Paşa, Tiflis'te bulunan Rus generali ile kendi adamları aracılığıyla iletişime geçerek Kemhal, Anakra, Sohum kaleleri ve diğer bölgelerin tahliyesi istenmişti. Bu iade talebinde Bükreş Antlaşması'nın altıncı maddesine atıf yapılmaktaydı. Bu madde ile Kafkasya'daki iki ülke arasındaki sınır, savaş öncesi haline döndürülmüş olsa da bu maddenin yorumlanmasında taraflar arasında bir anlaşmazlık söz konusuydu.

Süleyman Paşa'nın mektubuna cevaben Rus komutan tarafından kaleme alınan mektupta Faş ve Ahılkelek kalelerinin söz konusu antlaşmaya dahil olduğu belirtilerek bu bölgelerin hali hazırda iade edildiği vurgulanıyordu. Buna karşılık Bâb-ı Âli'nin iadesini istediği *Sohum ve Anakra ve Kemhal ve Abaza ve Açıkbaş ve Güril/Gürel ve Radyan/Dadyan ve arazi-i sairenin* ve *havâli-i Gürcistan'*ın antlaşmaya dahil olmadığını belirtiyordu. Rusya bu iddialarında iki temel argüman kullanmaktaydı. Bunlardan birisi bu bölgelerin savaş öncesinde Rusya hakimiyetine girdiğiydi. Diğeri ise bahsi geçen kabilelerin kendi rızaları ile Rusya'nın himayesini kabul ettiğiydi. Bu nedenlerden ötürü antlaşmaya dahil olmayan bu yerlerin Rusya'nın egemenliği altında kalacağını belirterek bir karış toprağın iadesinin bile

[336] Söz konusu mecliste tartışılanlar hakkında bkz. BOA HAT. 1105/44607.
[337] II. Mahmud bu atamayı yaparken kaymakam paşaya bölgenin ihtiyaç olan asker ve mühimmat gibi gerekli araç gereçlerinin bir an önce sağlanmasını da emrediyordu. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1313/51114 ve Cabi Ömer Efendi, *Cabi Tarihi*, ed. Mehmet Ali Beyhan, TTK, Ankara, 2003, s.1003.
[338] Bu konuda bkz. BOA C..DH.. 180/8979.; paşa, Kasım ayının dokuzunda görev yeri olan Erzurum'a ulaşacaktı. Bu konuda bkz. BOA HAT. 729/34665.

söz konusu olamayacağını ifade ediyordu. Bu bölgelerin antlaşmaya dahil olmamasından dolayı buraların iadesine dair yeniden bir müzakerenin yapılması gerektiğini belirtiyordu. Rus komutanın bu cevabı doğrultusunda Süleyman Paşa ise bu bölgelerin barış ile alınmasının çok küçük bir ihtimal olduğunu yazmaktaydı. Her ne kadar daha önce Sohum'un iadesi gündeme gelmişse de artık bunun da mümkün olmadığını belirtiyordu.

Rus komutanın üzerinde durduğu bir diğer konu ise Abhazya idi. Abhaza memleketinin de Rus toprağı olduğundan hareketle bu bölgenin Osmanlı Devleti'nin olmadığını vurguluyordu. Bu nedenle Osmanlı askerlerinin ve Arslan Bey'in[339] *havâli-i Sohum'dan ve Abazadan* çıkartılmasını istenmekteydi. Bu istenilenin yapılmaması halinde bölgeden Osmanlı askerlerinin kendi askerleri tarafından zorla çıkartılacağını, bunun ise iki ülke arasında bir düşmanlığa sebep olacağını ifade ederek tehditvari bir söylem kullanmaktaydı. Bu sözler karşısında ise Süleyman Paşa bölgeye adamlar göndererek Rusya'nın hareketlerini yakından takip etmeye çalışıyordu ve İstanbul'dan Rus komutanın söylediklerini yapması durumunda nasıl bir tavır takınması gerektiğini sormaktaydı.[340] Aynı dönemde Rus komutana yeniden bir mektup gönderilse de yine benzer cevaplar alınmış, üstelik kabilelere dair yeni şikayetler ile dönüş yapılmıştı.[341] Diğer taraftan Rus komutanın söz konusu bölgelerin tahliyesine dair yetkisinin olmadığına yönelik beyanları, sorunun çözümü için İstanbul elçiliğinin önemini daha da arttırmaktaydı. Aynı dönemde Rus komutanlarla yazışmalar devam ederken[342] aynı zamanda yerel halk ile de iletişim kurulmaktaydı. Özellikle Açıkbaş ülkesinin kralı olan II. Solomon'un hâlâ Osmanlı tarafında

[339] Abhaza hâkimi Gülşen/Keleş Ahmet Bey'in oğlu olan Arslan Bey, babasının Bâb-ı Âli ile yaşadığı sorunlara paralel onun yeri için ön plana çıkmıştı. İlk başta yaşanan sorunlara rağmen Osmanlı Devleti tarafından Abhaza hâkimi olarak tanınan Keleş Ahmet Bey ile Bâb-ı Âli ile Nizam-ı Cedid'in son dönemlerinde ilişkileri bozulacaktı. III. Selim tarafından idama mahkûm edilen Trabzon valisi Tayyar Mahmut Paşa'nın Sohum'da bulunan Keleş Ahmet Bey'e sığınması ve onun da iade taleplerini kabul etmemesi, Bâb-ı Âli'nin ona karşı harekete geçmesi ile neticelenecekti. Sonrasında ise kendisinin af talepleri kabul edilmeyerek yerine oğlu 1806 yılında Abhaza hâkimi ilan edilecekti. Fakat bu durumu kabul etmeyerek Rusya'dan destek arayışı içine girse de istediği desteği alamadığı gibi Ruslar tarafından 1808'de öldürülecekti. Babasının ölümünden sonra Arslan Bey, Abhaza hakimliği için kardeşi Sefer Ali Bey ile bir mücadeleye girecekti. Hristiyan olarak Rusya hakimiyetini kabul eden Sefer Beye karşı Arslan Bey, Bâb-ı Âli'nin desteği ile tahtını koruma mücadelesine girecekti. Sefer Beyin Rusya desteğini almak için Çar'a gönderdiği mektup sonrası I. Aleksandr 1810'da yayınlandığı manifesto ile Abhazya'nın Rusya toprağı olduğunu ilan edecekti. Savaş sırasında da Sohum'un Rusya tarafından ele geçirilmesinden sonra bölgeye gelen Sefer Bey, hem bölgenin hâkimi olurken hem de fiilen Rus hakimiyetine giriyordu. Bu konuda bkz. Burak Selvi, *XVIII. Yüzyılın Başlarında Sohum Kalesinin İnşa Süreci*, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2019, s.16-17 ve S. M. Bilge, *a.g.e.*, s.534-535.

[340] Bu dönemdeki söz konusu yazışmalar hakkında bkz. BOA HAT. 1100/44518, 1100/44518-B, 1100/44518-D, 1100/44518-F, 1100/44518-G, 1100/44518-H ve R. Karagöz, *a.g.e.*, s.67-70.

[341] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1102/44558-A ve 1102/44558-B; diğer taraftan başta Faş Kalesi olmak üzere bölgede yeni bir tamir ve tadilata da gerek vardı. Özellikle bölgede eski savunma hatlarının tamir ve güçlendirilmesi ve gerektiği yerlerde de yenilerinin inşa edilmesi gerekmekteydi. Süleyman Paşa'nın Faş Kale'sinin tamirine dair yazdıkları hakkında bkz. BOA HAT. 1102/44558-C.

[342] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1002/42056.

olması ve halkı tarafından geri çağrıldığına dair mektuplar, kendisinin de bölgeye gitme arzularını arttırıyordu. Belirli bir askerî güçle bölgeye gitme ve oradan Rus askerlerini çıkaracağına dair söylemlerine paralel Açıkbaş bölgesinden de bu iddialarını destekleyen mektupların gelmesi, Osmanlı makamlarının bu konuda bir karar verme arayışı içine girmesine neden olacaktı. Fakat hâlâ söz konusu bölgeler boşaltılmadığı gibi bir de Rusya tarafından istihkamların güçlendirildiğine dair haberlerin geldiği bir dönemde bölgeye Rusya aleyhine hareket edecek ve Osmanlı taraftarı gözüken II. Solomon'un gönderilmesi, yeni sorunların çıkmasına neden olabilirdi. Bu nedenle yerel yöneticiler, bu konuda nasıl bir adım atılmasına Bâb-ı Âli tarafından karar verilmesi istiyordu.[343]

Yaşanan bu gelişmeler karşısında Bâb-ı Âli, bu konuda kesin bir kararın alınmasının gerekli olduğunu düşünüyordu. Bu nedenle II. Mahmud, toplanacak bir meclis ile bu meselenin ele alınmasını istemişti. Bu doğrultuda toplanan *encümen-i meşveret*e[344] ilk olarak bu konuda yaşanan gelişmeler katılımcılara[345] aktarılıyordu. Antlaşmanın tasdiknamelerinin geçen sene değiştirildiğini, Rumeli'deki bölgelerin tahliye edilmesine karşılık Kafkasya'da

[343] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1105/44615-D.

[344] Divan-ı Hümâyunun önemini kaybetmesinden sonra ve özellikle XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren meşveret meclislerinin daha da sık toplanmaya başladığı görülür. Özellikle Rusya ile yapılan savaşlar sonucunda alınan büyük mağlubiyetlere paralel ortaya çıkan siyasi kargaşa nedeni ile sorunların çözümünde karar ve sorumluluğu yaymak, paylaşmak ve geniş bir mutabakata dayandırarak alınan kararlara milletin nezdinde meşruluk kazandırmak amacı güdülmekteydi. Önemli konuların görüşülmesi için toplanan bu meclisler, özellikle I. Abdülhamid, III. Selim dönemleri ve II. Mahmud'un saltanatın ilk yıllarında neredeyse düzenli bir hale gelmişti. Sınırlı sayıda üst düzey idarecinin katıldığı meclislere meclis-i hassü'l-hâs, bunun biraz daha genişletilmiş olanına meclis-i hâs, geniş bir katılımla toplananına da meclis-i umûmî veya meşveret-i âmme denirdi. Bu meclislerde katılımcı olarak bulunan herkesten görüşlerini çekinmeden ifade edilmesi istenir hatta fikirlerin rahatça söylenilmesi bizzat padişah tarafından talep edilirdi. Sonrasında ise söylenilen fikirlerin rahatça tartışılarak bir ortak kararın alınması amaçlanmaktı. Bu şekilde önemli kararların birkaç kişi tarafından değil üst düzey devlet yöneticilerinin ittifakı ile kararlaştırılması hedeflenmekteydi. Böylece hem alınan karara karşı oluşabilecek muhalefet engellenebilecek hem de sorumluluk dağıtılacaktı. Diğer taraftan bu meşveret meclislerinde ilmiye sınıfının üst düzey temsilcileri de bulunmakla birlikte ulema güçlü bir nüfuza sahipti. Bunun arkasında yatan en önemli sebep ise hiç şüphesiz alınan kararları halka anlatacak veya kararlarına muhalefet edebilecek kesim olan ilmiye mensuplarının alınan kararlara dahil edilerek hem sorumluluğun paylaşılması hem de halkla daha iç içe olan bir kesim vasıtasıyla alınan kararın halk tarafından kabulünün sağlanması planlamaktaydı. Bu nedenle ulemanın onayı alınarak verilen kararların halkın nezdinde meşruiyetini sağlamak için hem gerekli hem de yeterli olacağı düşünülmekteydi. Bu konuda bkz. Ali Akyıldız, "Osmanlı'da İdarî Sorumluluğun Paylaşımı ve Meşruiyet Zemini Olarak Meclis-i Meşveret", *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s.31-44.

[345] Bu encümen-i meşverete kaymakam başta olmak üzere Hacı Halil Efendi, defterdar, zahire, darphane nezaretleri nazırları, kethüda, reis vekili gibi önde gelen devlet yetkilileri katılmıştı. Her ne kadar bu ve diğer meclislerde katılımcı olarak kimlerin bulunduğu belirtilmiş olsa da öne sürülen fikirlerin kim veya kimler tarafından söylendiği belirtilmemektedir. Özellikle çalışmamızın kapsamına giren dönemde toplanan meclislerde konuşulanlar ve alınan kararlar olabildiği kadar ele alınmaya çalışılmıştır. Fakat belgelerin fikirlerin sahibine dair sessizliği, bize konuşulanların kim veya kimler tarafından yapıldığına dair beyanatta bulunma şansı vermemektedir. Meclislerde ileri sürülen fikirler arasındaki geçişler genel olarak *bazı kulları, diğer kulları* gibi muğlak ifadeler kullanılarak yapıldığından ortaya konan beyanatların kime ait olduğuna dair sadece genel manada bir fikir ileri sürülerek net bir ifade kullanılmamaya çalışılmıştır. Bu konuda bir değerlendirme için bkz. Ali Akyıldız, "İnsanı Yazmak: 19. Yüzyıl Osmanlı Biyografi Yazıcılığı ve Problemleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Osmanlı Araştırmaları*, sayı: 50, 2017, s.219-241.

Ahılkelek, Faş, Anapa ve Soğucak'ın şu ana kadar tahliye edilmiş olmasına rağmen Anakra, Kemhal, Sohum ve Açıkbaş ülkeleri başta olmak üzere Rusya'nın hâlâ birçok kale ve bölgeyi tahliye etmediği üzerinde duruluyordu. Bu durum defalarca İtalinski'ye ifade edilmiş olmasına rağmen kesin bir cevap alınamadığı belirtilerek elçinin zaman kazanmak amacı güttüğüne dikkat çekiliyordu.[346] Buna karşılık Bâb-ı Âli, bu konudaki ısrarlarını son bir kaç ayda daha da arttırmıştı. Bu nedenle İtalinski, birkaç ay önce Bâb-ı Âli'nin bu ısrarlarını Rusya başvekiline yazdığını ve cevabı gelir gelmez ileteceğini beyan etmiş olsa da şu ana kadar bir cevap gelmediği ve dolayısı ile de elçiden kesin bir cevap alınamadığı belirtilmekteydi. Fakat buna karşılık Bâb-ı Âli, İtalinski'nin daha önce İstanbul elçiliği ve Bükreş Antlaşması'nda baş murahhaslık görevlerini îfâ ettiğinden hareketle ondan daha önce bölgedeki Rus komutanlara göndermek için mektuplar almıştı. Bu mektuplarda İtalinski, Rus komutanlara Bükreş Antlaşması'nın maddeleri gereği söz konusu bölgelerin boşaltılmasına yönelik beyanatlarda bulunmuştu. Her ne kadar bu mektuplar Erzurum ve Trabzon valileri tarafından Rus komutanlara iletilmiş olsa da onlar, bazı bölgeleri tahliye etmiş ancak diğerlerinin tahliyesine dair hükûmetlerinden bir emir almadıklarını, bu bölgelerin tahliyesi için iki ülke arasında görüşmelerin yapılmasının gerektiğini beyan ederek söz konusu bölgeleri tahliye etmemişlerdi. Rus komutanların bu mektupları Rusya elçisine gösterilirken tercümanı vasıtasıyla da söz konusu bölgelerin tahliye süresinin geçmesine rağmen hâlâ boşaltılmadığından duyulan memnuniyetsizlik ifade edilmekteydi. Ayrıca Bâb-ı Âli'nin bu konuya ne kadar önem verdiği belirtilmiş ve buna dair kesin bir cevap istenmişti. Bâb-ı Âli'nin bu ısrarına karşılık Rusya elçiliği ise bu konuda Rus başvekiline bir mektup yazıldığını fakat Rus hükûmetinin Fransa harbi nedeni ile içinde bulunduğu durumdan dolayı bir cevabın verilmesine fırsat bulamadığını belirtilerek Rusya-Fransa savaşının söz konusu meselenin çözümünün önüne geçtiği cevabı verilmekteydi. Daha sonrasında ise Bâb-ı Âli'nin bu ısrarları nedeni ile bu konu hakkında doğrudan imparatora yazılacağı beyan ediliyordu. Bununla birlikte elçi, söz konusu sorunun çözümünde Rusya-Fransa savaşının olduğunu tekrardan ifade ederek çözümsüzlüğün aslında savaş durumundan kaynaklandığını ima etmekteydi.

Rusya elçiliği tarafından yapılan bu açıklamalar Bâb-ı Âli tarafından bir zaman kazanma çabası olarak görülmekteydi. Özellikle halihazırda devam eden savaş nedeni ile St.

[346] Rusya elçilik tercümanı Fonton ile yapılan bir görüşmede tercüman söz konusu bölgelerin tahliye edilmemesinin nedeni olarak Avrupa'daki savaşı gösteriyordu. I. Aleksandr'ın bu durum dolayısıyla sürekli savaş ile ilgilenmek zorunda kaldığı gibi nedenlerle bu konuya zaman ayıramadığı vurgulanıyordu. Bu sorunun giderilmesinden sonra Kafkasya meselesine eğilerek sorunun ortadan kalkacağına dair teminat vermekteydi. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1163/46039.

Petersburg'un söz konusu mesele hakkında bir oyalama taktiği izlediği ve bu sayede savaşın bitimine kadar zaman kazanmaya çalıştığı düşünülmekteydi. Bu nedenle Bâb-ı Âli, muhatabından *Rusya devleti tahliye maddesini icrâ edecek midir etmeyecek midir* şeklinde kesin bir cevap talebinde bulunarak St. Petersburg'un zaman kazanmaya yönelik manevralarını boşa çıkarmayı planlamaktaydı. Fakat buna karşılık İtalinski, tercümanı vasıtasıyla iki gün önce meseleyi imparatoruna bildiren bir mektubun yola çıktığını, üstelik bu mektubun cevabının da *kırk kırk beş gün* sonra geleceğinden bahisle bu süre zarfında kesin bir cevap veremeyeceğini belirtiyordu.

Rusya elçiliğinin Kafkasya konusunda kesin bir cevap vermemesine karşılık bölgeden gelen havadislerde II. Solomon'un ülkesine gitmek istediği ve Açıkbaş'tan da onu destekleyeceklerine yönelik beyanatların geldiği haberleri yer alıyordu. Bu havadisler Bâb-ı Âli'nin bu konuda bir adım atılabileceğini düşünmesine neden olmuştu. Bu nedenle bir taraftan II. Solomon'un ülkesine gönderilmesine müsaade edilirken diğer taraftan da bölgedeki yetkilere gönderilecek yazılar ile Rus işgali altında bulunan bölgelerdeki halka, bu bölgelerin hâlâ Osmanlı toprağı olduğunun duyurulması istenmekteydi. Bu sayede bu bölgelerde *tüfenk patlamayarak* yeniden Osmanlı nüfuzunun kurulabileceği düşünülmekteydi. Böylece yerel halk tarafından bahsi geçen kale ve bölgelerdeki Rus askerleri varlığının uzaklaştırılabileceğine dair bir beklentisi söz konusuydu. Diğer taraftan bölgedeki yetkililerden de emri altındaki askerî gücün arttırılması istenmekteydi. Bu emirler doğrultusunda harekete geçen yerel idareciler, önde gelen Gürcülerle görüşerek gerekli bilgilendirmeleri yapmışlarsa da bu durum, Rus yetkililer tarafından şikâyete neden olmuştu. Özellikle bu faaliyetlerin Gürcistan'da bir karışıklığın çıkmasına neden olabileceğini düşünmekteydiler. Fakat bölgeden gelen havadislerde Gürcüler başta olmak üzere yerel halkın Rusya'nın uyguladığı sert politikadan mustarip oldukları bilgileri yer almaktaydı. Özellikle dini ve sosyal hayatta yaşanılan sorunlardan şikâyet edilmekteydi. Rusya'nın politikaları sonucunda ortaya çıkan bu durum aynı zamanda yerel halkın Osmanlı Devleti'ne olan bakışının da olumlu bir şekilde değişmesine neden olmuştu. Bölgeden gelen bu haberler Bâb-ı Âli'nin yerel halklar ile Rusya karşısında daha iyi bir iş birliğinin yapılabileceğini düşünmesine zemin hazırlamıştı.

Yaşanan bu gelişmelere paralel Kafkasya'daki bu nüfuz mücadelesine aynı dönemde bölge üzerinden nakliyat sorunu da eklenecekti. Osmanlı idarecilerinin Rusya'nın Faş üzerinden zahire ve mühimmat naklettiklerine dair yazdıkları, Bâb-ı Âli'nin protestosu ile karşılık bulacaktı. Rusya elçiliğine Osmanlı toprakları üzerinden zahire ve mühimmat

nakliyatının kesinlikle yasak olduğu hatırlatılarak bunun iki ülke arasındaki antlaşmaların ihlali olduğunun altı çizilmekteydi. Rusya tarafından bölgeye yapılan nakliyatın ne kadar ehemmiyetli olduğunun farkında olan Bâb-ı Âli, bu sevkiyatın durdurulması için yerel idarecilere de emirler göndermekteydi. Bu doğrultuda Trabzon valisi Süleyman Paşa'ya *eğer Rusyalu nakl-i zahîre ve mühimmât eder ise men eylemek ve dinlemezler ise top* atışları ile engellemesi yönünde emirler yazılıyordu. Bölgeye gönderilen bu emirler konusunda Rusya elçiliğine de gerekli bilgilendirme yapılarak söz konusu nakliyatın devam etmesi halinde durdurulması için silaha bile başvurulacağı uyarısında bulunuyordu. Bâb-ı Âli tarafından yapılan bu uyarılar sonrasında ise elçilik, başta Kırım olmak üzere bölgedeki Rus makamlarına yazmakta ve bu durumu da Osmanlı makamları ile paylaşmaktaydı. Nakliye konusuna dair İstanbul'da yaşanan gelişmeler de Süleyman Paşa'ya aktarılmış olsa da ondan bu konuda bir cevap alınmamıştı.

Kafkasya'ya dair bu gelişmeler yaşanırken İtalinski'nin daha önce belirttiği kırk kırk beş günlük sürenin de sonuna gelinmişti. Bu nedenle Bâb-ı Âli, tahliye meselesinde bir adım atarak daha önce talep ettiği kat'î cevabın verilmesini istemekteydi. Bu doğrultuda Rusya elçiliğinden *Rusyalu hududu tahliye edecek midir ne diyecektir* şeklinde kesin bir cevap talep edilmiş olsa da İtalinski tarafından bu soruya net bir cevap verilememişti. Buna karşılık elçi, tercümanı vasıtasıyla beklenilen kesin cevabın gelmediğini fakat *on on beş gün* zarfında gelmesinin beklendiğini belirterek yeni bir ek süre ileri sürmekteydi. Hatta bu cevap riyaset makamına değil divan tercümanına iletilmişti. Reisülküttaplığa verilecek böyle bir cevabın kabul edilmeyeceğini düşünüldüğünden ve yeni bir tartışmadan kaçınılmak istendiğinden böyle bir yol izlenmiş olmalıydı. Bâb-ı Âli ise her ne kadar böyle bir cevabın kabul edilemeyeceğini bilse de yapılacak itirazlardan da bir sonuç alamayacağın gayet farkında olarak *on on beş gün müddet bir şey demek olmadığın*ı düşünmekteydi. Fakat yine de bu kaçamak cevaptan dolayı duyulan memnuniyetsizliğin ifadesine karar verilmişken Paris'ten gelen kuryenin Rusya elçiliğine de posta getirdiğinin duyulması, böyle bir adımın atılmasından vazgeçilmesine neden olmuştu. Fakat Rusya elçiliği kendilerine bu yönde bir kuryenin geldiğini doğrulamamaktaydı. Diğer taraftan İngiltere ve Avusturya elçiliği bu kuryenin Fransa tarafından Bâb-ı Âli'ye gelmiş olabileceğini düşündüklerinden bunun doğruluğunu öğrenmeye çalışmaktaydılar. Tercümanları aracılığı ile bu konuda Bâb-ı Âli'den bilgi alma çabası içine girmişlerdi. Özellikle Napolyon'un giderek yalnızlaştığı ve karşısındaki ittifakın gün geçtikçe güç kazandığı bir dönemde Fransa'nın Osmanlı Devleti'ni kendi tarafına çekme girişimlerine hız verebileceklerini düşünmekteydiler. Özellikle de Rusya

ile bir türlü çözülemeyen tahliye maddesi ve bundan duyulan hoşnutsuzluğun giderek daha fazla dillendirildiği bir dönemde böyle bir girişimin İstanbul'da daha fazla yankı yapabileceğinden endişeleniyorlardı. Bu nedenle bu görüşmede tercümanlar, Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı dostane bir politika izleyerek kendine doğru çekme girişiminde bulunabileceği üzerinde durmaktaydılar. Buna ise Avusturya ve İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne karşı dost olup olmadığı sorusu ile karşılık veriliyordu. Ülkelerinin Bâb-ı Âli'nin dostu olduğunu belirten tercümanlar, sonrasında ise Fransa'nın Osmanlı Devleti'ni kendi yanına çekmek için gayret edeceğinin aşikâr olduğunu belirterek ancak böyle bir teklife ne cevap verileceğinin bilinmediğinden dolayı bu konuda olumlu mu yoksa olumsuz mu bir cevabın verileceğini sormak için geldiklerini beyan etmişlerdi. Fakat Bâb-ı Âli'nin bu konuda kesin bir cevap vermeye niyeti yoktu. Daha sonrasında ise tahliye meselesi gündeme gelirken tercümanlar Rusya'nın bu konuda takındığı tutumun doğru olmadığını belirtiyorlardı. Onlar açısından özellikle Fransa'ya karşı verilen mücadele, bu kadar önemli bir mesele iken böyle bir tutumun izlenmesi doğru bulunmuyordu. Bu nedenle Avusturya tercümanı, elçiliğinin bu konuda ülkesine bile mektup yazdığını ifade ediyordu. Bununla birlikte İngiltere elçiliği de benzer bir faaliyet içinde bulunmuş ve bu doğrultuda İngiltere'nin Rusya elçisine, I. Aleksandr'ın bu konuda ikna edilmesi için çaba gösterilmesi yönünde girişimlerde bulunulmasına dair mektup yazılmıştı. Tercümanların bu cevaplarına karşılık Bâb-ı Âli, bekledikleri cevapları vermekten kaçınıyordu. Özellikle Fransa ile bir münasebetin olmadığına dair kesin bir cevabın verilmesinin Rusya'nın tahliye konusunda atabileceği olumlu adımların da önüne geçebileceği düşünülmekteydi. Verilen cevapların Rusya elçiliğine ulaştırılacağının bilincinde olunduğundan bu konuda muğlak cevapların verilmesi tercih edilmişti.[347]

Yaşanan bu gelişmeler üzerine Bâb-ı Âli, İstanbul'a gelen Arslan Bey[348] ile görüşme kararı almıştı. Kendisinin bölgenin liderlerinden biri olmasının yanı sıra bölgeden yeni gelmiş olması, son gelişmelere dair daha iyi bilgi sahibi olacağının düşünülmesine neden olmuştu. Bu görüşmede Arslan Bey, *on bin miktarı Abaza taifesi kendüye* bağlı olduğunu, bununla birlikte kendisine verilecek bin Osmanlı askeri ile bölgeye memur edilmesini talep ediyordu.[349] Kendisine yapılacak bu şekilde bir yardım karşılığında ise söz konusu bölgeleri

[347] Yaşanan tüm bu gelişmeler hakkında bkz. BOA HAT. 1098/44476 ve KK.d 60/6, s.79-82.
[348] Arslan Bey'in İstanbul'da ikameti hakkında bkz. BOA C..DH.. 2/85.
[349] Daha önce de Arslan Bey'in buna benzer talepleri olmuştu. Bölgedeki Rusya nüfuzuna karşı mücadele etmek için birkaç top ve mühimmat ile bin veya bin beş yüz miktarı Osmanlı askerinin gönderilmesini isteyecekti. Süleyman Paşa veya bir başka Osmanlı idarecisi tarafından yapılacak bu yardım ile özellikle kardeşi Sefer Bey'e karşı mücadele vereceğini ve bölgede Osmanlı nüfuzunun artacağını belirtiyordu. Yapılacak top, mühimmat,

Rusya'dan alabileceğini taahhüt etmekteydi. Bu beyanatına karşılık ise iddia ettiği gibi kendisine bağlı on bin kişilik bir grubun olmasına rağmen neden bin kişilik bir Osmanlı askerine ihtiyaç duyduğu sorusu sorulmaktaydı. Arslan Bey ise bölgenin Osmanlı toprağı olduğunu, bu nedenle Osmanlı askerlerinin de kendisinin yanında olması gerektiğini ve ayrıca bu askerlerin, bölgede Osmanlı idaresine şüphe ile bakanların ikna olmasında etkili olabileceğini belirtiyordu. Yaşanan tüm bu gelişmeler mecliste katılımcılara aktarılarak bu güne kadar bu konuda atılan adımlar ve alınan geri dönüşler anlatılmıştı. Sonrasında ise meclis, *Rusyalu hududu tahliye eder mi etmez mi eder ise ne güzel etmez ise sebebi*nin ne olduğu, etmediği takdirde bundan sonra nasıl bir politika izlenmesi gerekeceği, Rusya'nın söz konusu bölgeleri *tahliye etmediği takdirce bundan sonra saltanat-ı seniyyenin ne gûne esbâb ve tedârike teşebbüsü lazım* geleceği, harbe sebep olmadan gerekli tedarikin nasıl sağlanacağı, Arslan Bey'in nasıl bir memuriyet ile görevlendirilmesi gibi sorular üzerinden bir müzakereye sahne olacaktı.

Ele alınan konuların başında Rusya'nın tahliye maddesini uygulamaya koymamasının nedenlerinin ne olabileceği yer almaktaydı. Bunun ilk nedeni olarak hali hazırda Rusya'nın İran ile devam eden savaşının olabileceği öne sürülmüştü. Her ne kadar bu savaşa dair daha önce bir mütarekenin imzalandığı haberleri gelmiş olsa da bu ateşkes bir barış ile sonuçlanmadığından savaş yeniden başlamıştı. Bu nedenle Rusya'nın İran sınırındaki ordusunun ihtiyaçlarının karşılanması açısından Bükreş Antlaşması'na aykırı olarak işgal ettiği bölgelerin önemi daha da artmıştı. Rusya'nın Faş Irmağı ve Sohum sahili üzerinden Gürcistan'a, oradan da İran sınırına asker ve mühimmat sevkiyatı yaptığı üzerinde duruluyordu. Söz konusu bölgenin İran savaşındaki önemi dolayısı ile bu savaşın Rusya açısından bir zafer ile sonuçlanmadan bu bölgeleri tahliye etmeye yanaşmayacağı ve zaman kazanmak için çaba göstereceği belirtiliyordu. Bu bölgelerin tahliye edilmemesinin bir başka nedeni ise Rusya-Fransa savaşı olabilirdi. Bu savaşın da bir galibiyet veya sulh ile bitirilmesine çalışıldığından böyle bir netice alınıncaya dek zaman kazanılmaya yönelik adımlar atılarak Bâb-ı Âli'nin oyalanması için çaba gösterileceği düşünülmekteydi. Bu nedenle Rusya'dan söz konusu meselenin Fransa savaşından sonrasına bırakılmasına yönelik bir teklif bile gelebilirdi. Fakat böyle bir teklif gelsin veya gelmesin kesinlikle kabul edilmemesi ve bu bölgelerin hiçbir surette Rusya'nın eline bırakılmaması gerektiği vurgulanmaktaydı. Rusya'nın her zaman Osmanlı Devleti aleyhine hareket ettiğinin altı

asker yardımlarının yanında bir brik veya firkateynin tahsis edilmesi yerel halkın Osmanlı Devleti'ne karşı tutumunu değiştirecekti. Diğer taraftan Arslan Bey *Devlet-i 'Aliyye'nin rızası* ve onun hizmeti için gerekirse *canını feda edeceğini* belirtmekteydi. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1102/44558.

çizilerek Bâb-ı Âli'nin doğal düşmanı olduğu belirtiliyordu. Bu nedenle söz konusu bölgelerin Rusya'nın elinde bulunması askerî açıdan büyük bir tehlike oluşturmaktaydı. Rusya'nın bu bölgedeki varlığının olası bir savaşta Rus ordusuna büyük bir avantaj sağlayacağı üzerinde durularak bir savaş halinde Anadolu'daki kale ve mevkilerin Rus ordusu için daha kolay bir hedef haline dönüşebileceği tehlikesine dikkat çekiliyordu. Özellikle Anadolu sınırındaki kale ve tabyaların son savaşın neticesi olarak içinde bulunduğu kötü durum dikkate alındığında, böyle bir tehlike ile karşı karşıya kalmak içten bile değildi çünkü birçok bölge top, askerî mühimmat, zahire gibi askerî anlamda hayatı öneme sahip araç gereçlerden yoksundu. Bu nedenle Rusya'nın olası bir savaş ilanı sonrasında hızlı hareket ederek Anadolu ve Rumeli sınırlarına doğru yapacağı bir harekette iki bölgenin de askerî ihtiyaçlarının karşılanmasında büyük zorlukların yaşanacağı düşünülmekteydi. Bu nedenle olası bir savaş durumunda *Anadolu Rumeli'ye ve Rumeli Anadolu'ya* asker, zahire ve diğer gerekli araç gereçleri sevk edemeyeceği üzerinde duruluyordu. Bu nedenle şimdiden *gāfil bulunmayarak* Osmanlı tarafında kalan kale ve tabyaların ihtiyacı olan askerî araç gereçlerin karşılanması için çaba harcanmalıydı.

Meclisin üzerinde durduğu bir diğer konu ise Rusya işgali altında bulunan bölgelerin Anadolu'nun savunulmasında ne kadar önemli olduğuydu. Şu ana kadar bölgenin ihtiyacı olan araç gereçler karşılanmaya çalışılmışsa da bu konuya daha da ehemmiyet gösterilmesi gerektiğine dikkat çekiliyordu. Fakat bölgeye yapılan bu sevkiyat hareketleri bazı devletler tarafından eleştirilse de meşveret, tahliye maddesinin hâlâ gerçekleştirilemediğinden dolayı bu hazırlıkların daha da ileri taşınması gerektiğini düşünmekteydi. Bu nedenle bölgedeki Osmanlı idarecilerine gerekli emirler gönderilerek bu çalışmalarını daha da yoğunlaştırmaları istenmeliydi. Diğer taraftan bu idarecilere gönderilecek fermanlar ile Açıkbaş ülkesi ve diğer bölgelerin Osmanlı toprağı olduğu yönünde bir bilgilendirme faaliyeti içine girilebilirdi. Rusya ile yapılan antlaşma maddesi ile iki ülke arasındaki sınırların savaş öncesi duruma çekildiğinden bahisle bu bölgelerin yeniden Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisine dahil olduğu vurgulanacaktı. Diğer taraftan yerel halkın Osmanlı tarafına çekilmesi için Sırp meselesi örnek olarak gösterilebilirdi. Buna göre Sırplar, Rusya tarafını tutarak Osmanlı aleyhine hareket etse de Rusya onları yüz üstü bırakmıştı. Rusya yardım vaatlerine karşılık onlara söz verdiği yardımları yapmamıştı. Fakat buna karşılık Bâb-ı Âli'nin onlara olabildiği kadar hürmet göstererek şefaat ile muamele ettiği belirtilmeliydi. Bu nedenle Sırp meselesinden hareketle Rusya himayesine girmelerinin kendileri açısında iyi bir durum olmadığı anlatılmaya çalışılacaktı. Gürcistan'ın Rusya tarafından kötü yönetildiğine dair

yazılacak beyannameler ile bir propaganda faaliyeti yürütülebileceği düşünülmekteydi. Yürütülecek olan bu propaganda faaliyetleri ile yerel halkın Osmanlı tarafına çekilebileceği konuşulmaktaydı. Fakat meşverette gündeme gelen bu fikirler bazı katılımcılar tarafından da eleştirilecekti. Özellikle böyle bir propaganda faaliyetinin Gürcülerin korkmasına neden olabileceği ifade edilmişti. Ancak bazıları tarafından bu fikre de karşı çıkılacaktı. Bölgeden gelen daha önceki havadislere nazaran Gürcülerin korkmalarına neden olmadığı gibi hatta onların Osmanlı idaresinden memnun olduğu belirtiliyordu. Bu kişiler tarafından da Rusya'nın söz konusu bölgeleri tahliye edip etmeyeceğinin bilinemediğinden bölgede alınmakta olan tedbirlere devam edilmesinin gerekliliği üzerinde duruyordu.

Diğer taraftan söz konusu bölgelerdeki Rus varlığının kovulması da gündeme gelmişti. Fakat Rusya'nın bölgeden kendi rızası dışında çıkartılmasının başka sonuçları da olabilirdi. Bu nedenle *bu sûret Rusyalu ile harbe netice verir mi vermez mi işte burası* konuşulsun denilerek asıl meselenin atılacak adımların bir savaşa neden olup olamayacağı olduğu belirtiliyordu. Bir savaş durumunun gündeme gelmesi karşısında ise bazıları tarafından Rusya'nın hali hazırdaki içinde bulunduğu savaşlar nedeniyle Osmanlı Devleti ile yeni bir savaşı göze alıp alamayacağı sorusu yöneltiliyordu. Buna karşılık ise diğerleri, Rusya'nın gerekirse bazı fedakarlıklarda bulunarak Fransa ile barış yaparak Osmanlı Devleti'ne savaş açabileceği tehlikesi üzerinde durmaktaydı. Fakat buna karşılık ise bazıları tarafından Fransa'ya karşı verilen mücadelenin sadece Rusya'nın verdiği bir mücadele olmadığı belirtilerek içinde Rusya'nın da olduğu bir ittifakın savaşı olduğuna dikkat çekiliyordu. Bu nedenle Rusya, Fransa savaşında tek başına bir karar alarak Fransa ile müstakil bir barış yapamayacağı belirtiliyordu. Her ne kadar Rusya, Fransa ile tek başına bir barış yapamasa da hali hazırda Osmanlı sınırında hatırı sayılır bir düzeyde askeri bulunmaktaydı. Bu nedenle söz konusu bölgelerden Rusya'nın çıkartılması için gönderilecek olan Osmanlı memurları burada bulunan yirmi bin Rusya askeri ile mücadele etmek zorunda kalacaktı ve hatta bu Rus gücünün Osmanlı idarecilerini kovabilecek bir güce sahip olduğu da belirtiliyordu. Bu doğrultuda Rusya'nın bölgeden çıkartılması için yapılması konuşulan bir harekâtın istenilen netice ile sonuçlanamayacağına dikkat çekiliyordu. *Kış mevsimi* yaklaşmakta olduğundan şimdilik Rus elçiliğinin cevap talebi ile oyalanması ve bu süre içinde gerekli askerî hazırlıkların yapılarak tahliye maddesinin yerine getirilmeyeceği beyan edildiği zaman söz konusu askerî harekâtın gerçekleştirilebileceği seçeneği gündeme gelmişti. Fakat buna karşılık bazı katılımcılar tarafından ise Fransa savaşının bitmesi halinde Rusya'nın bu bölgeleri kesinlikle tahliye etmeyeceği beyan ediliyordu. Bu fikir meşveretin tüm üyeleri

tarafından da kabul edilmekteydi. Bu nedenle şimdilik daha önce konuşulanların icrası için Erzurum ve Trabzon valilerine gerekli emirlerin gönderilmesine, Arslan Bey'in yanına bir miktar asker verilerek Abhaza tarafına gönderilmesine ve bir taraftan da Rusya elçiliğine yapılan ısrarların devam edilmesine karar verilmişti. Buna ek olarak bölgeye asker sevki ise ordu-yı hümâyunda bulunan sadrazam ile de müzakere edilerek kararlaştırılmalıydı.[350]

Meşverette konuşulan ve atılması düşünülen bu adımlara dair kaleme aldığı hattında II. Mahmud özellikle Rusya'nın zaman kazanmaya yönelik adımlar için çaba harcadığı konusunda benzer fikirlere sahipti. Rusya'nın Fransa ile olan savaşı sonuçlanıncaya kadar zaman kazanmak isteyeceğini ve buraları *olur olmaz sözle terk etmeyeceği*ni anlaşıldığını belirtiyordu. *Anadolu'dan bir karış mahalli terk etmeyeceği*nin herkes tarafından bilindiğini ifade etmekte ve bu konuda alınacak kararın bu doğrultuda alınması gerektiğini vurgulamaktaydı. Diğer taraftan Rusya'nın söz konusu bölgeleri tahliye etmediği takdirde Osmanlı memurlarının *varup cebren girsünler desem şimdi ederiz deyü söz verenler o zaman asâkir ve mühimmât ve sâir levâzımenin* noksanlığından bahsedeceklerini, bunun ise kendi tecrübeleri ile sabit olduğunu belirtiyordu. İlaveten Sultan, bu zamana kadar bölgedeki kalelerin ihtiyacı olan zahirenin karşılanması için çaba harcandığını hatta bunun için Rumeli'den bile sevkiyat emri verilmesine[351] rağmen hâlâ kesin bir neticenin alınıp alınamadığının bilinmemesinden şikâyet ediyordu. Bu meselenin *oldu idi olmayacak idi demeğle* çözülemeyeceğini belirtiyordu. Diğer taraftan Erzurum ve Trabzon valilerinin hizmetinde yeteri kadar mühimmatın olup olmadığını, böyle kararların alınabilmesi için bunların bilinmesi gerektiğini vurguluyordu. Bunların hazır bulunmasının *derece-i vacibe*den olduğunun altını çizen II. Mahmud, gerekli tertip ve düzenin ve ihtiyaç duyulan araç gereçlerin ne zaman sağlanacağını sormaktaydı. Bu nedenle sultan y*alınız sözlerle iş bitmeyeceği*ni vurgulayarak bölgeye dair alınacak kararlarda önce bu ihtiyaçların karşılanıp karşılanamadığının doğru bir şekilde tetkik edilmesinin ve mevcut duruma göre karar alınmasının ne kadar önemli olduğunu belirtmekteydi. Arslan Bey'in hizmetine Trabzon valisi tarafından bin nefer verilmesine onay veren Sultan, fakat bu şekilde meselenin bittiğinin de düşünülmemesi gerektiği yönünde uyarılarda bulunuyordu. Buna dair sözlerin daha önce de söylendiğini belirten Sultan, Arslan Bey'in savaş sırasında gerekli gayretleri göstermediğini hatırlatmakta ve Osmanlı Devleti'nin verilen sözlerle aldatıldığını belirtmekteydi. Daha sonrasında ise sadrazam ve ordu-yı hümâyuna yazılarak söz konusu bölgelerin gerekli

[350] Söz konusu müzakereler hakkında bkz. BOA HAT. 1098/44476 ve KK.d 60/6, s.82-83.
[351] Rumeli'den bölgeye yapılmaya çalışılan sevkiyat hakkında bkz. C..ML.. 411/16819.

ihtiyaçlarının eksiksiz olarak karşılanması için gayret sarfetmesini istiyordu. Söz konusu meseleye dair de alınacak kararların bu ihtiyaçların karşılanmasından sonra yapılması gerektiğini ifade ediyordu. Bu şekilde Sultan II. Mahmud, bölgeye dair bir karar alınmadan önce gerekli ihtiyaçların karşılanmasının ne kadar önemli olduğunu bir kez daha vurguluyordu. Bu nedenle bu ihtiyaçların *bilâ-kusur* karşılandığı haberlerinin kendisine iletilmesini ve ondan sonra söz konusu meseleye dair bir karar verilmesinin gerekli olduğunu belirtiyordu. Diğer taraftan gerekli ihtiyaçların karşılanmadığı ve Rusya'nın Kafkasya'da ne kadar askerî kuvvetinin varlığı tam olarak bilinmediği bir durumda, tahliye edilmeyen yerlerin *cebren alsunlar* benzeri sözlerin söz konusu meselenin çözümüne bir fayda sağlamayacağının altını çiziyordu. Hatta Sultan, savaş sırasında kaybedilen yerlerin de vaktiyle işlerde gerekli gayret ve çabanın gösterilmediğinden kaynaklandığını belirterek bu meselenin çözümü için de gerekli gayret ve çabanın gösterilmesinin yegâne çare olduğunu ifade ediyordu. Sonrasında ise söz konusu meseleye dair kararın gerekli ihtiyaçların karşılanmasından sonra alınması gerektiğini belirterek öncelikle ihtiyaç duyulan düzenin verilmesi ve sonra da duruma göre karar alınması gerektiğini belirtiyordu.[352]

Kafkasya'ya dair bu yönde bir karar alınmış olsa da II. Mahmud, Sırbistan meselesinde daha aktif hareket edilmesi gerektiğini düşünüyordu. Sadrazam da Sultan'ın bu fikrine benzer bir fikre sahipti. Hatta Ahmed Hurşid Paşa, Avrupa'daki gelişmelerin Sırbistan meselesinin çözümü için bir fırsat olarak kullanılması gerektiğini belirtmişti. Sırp asiler ile yapılan görüşmeler sonrasında meselenin müzakereler ile çözülemeyeceğinin anlaşılması, Nisan'da Sultan'ın sorunun silah zoru ile halledilmesine dair emri ile neticelenmişti. Bu doğrultuda başlanılan askerî hazırlıklar her ne kadar İtalinski tarafından eleştirilse de Temmuz'da harekete geçilmesi ile neticelenecekti. Sonrasında başlatılan askerî harekât ile 29 Ağustos'ta Fethülislam ve 21 Eylül'de de Poriçe şehirleri Osmanlı kuvvetleri tarafından ele geçirilecekti. Sırp asilerinin aldığı bu ve diğer mağlubiyetler sonrasında ise Kara Yorgi, daha önce Avusturya'ya göçü yasaklamış olsa da kısa bir süre sonra bu kararı kaldırarak Ekim'in başında yanında ailesi, Metropolit Leontiye ve Rus temsilci Nedoba ile birlikte Avusturya'ya firar edecekti. Asilerin bu firarından sonra Osmanlı kuvvetleri 5 Ekim'de Belgrad'a girerek isyanın merkezini ele geçirecekti. Sonrasında da Sırbistan'ın diğer bölgeleri kontrol altına alınarak bir bakıma isyana son verilerek düzen yeniden sağlanıyordu.[353]

[352] II. Mahmud'un söz konusu hattının içeriği hakkında bkz. BOA HAT. 1098/44476 ve KK.d 60/6, s.79
[353] Bu konuda bkz. S. Aslantaş, *a.g.e.*, s.145-152 ve NA. FO. 78/81 s.92-93.

İmparatorluğun en doğu ve en batısında yaşanan bu gelişmelere[354] karşılık Avrupa'daki gelişmeler de yakından takip edilmeye çalışılmaktaydı. Her ne kadar R. Liston ile en son yapılan görüşmede Bâb-ı Âli'nin İngiltere'den beklentilerine dair daha ayrıntılı bir açıklamanın yapılacağı beyan edilmiş olsa da şu ana kadar bu konuda bir adım atılmamıştı. Avrupa'daki gelişmelerin olabildiğince yakından takip edilmeye çalışıldığı ve bu gelişmelere paralel hem iç hem de dış politikada adımlar atıldığı bir dönemde İngiliz elçiliği ile reisülküttaplık arasındaki iletişim R. Liston'un tabiri ile bir alışkanlık/*habit* halini almıştı. İngiliz elçiliğinin birinci tercümanı olan Pisani[355] aracılığı ile gerçekleşen bu görüşmelerde genel politik konuların yanında güncel meseleler ve konular konuşuluyordu. R. Liston Osmanlı-Rusya sınırlarında giderek artan bir silahlanma yarışının olduğunu bildiği bir zamanda yaptığı bu görüşmelerle Bâb-ı Âli ile Rusya arasında daha olumlu bir ilişki kurulmasına çalışmaktaydı. Bu nedenle bulduğu her fırsatta Bâb-ı Âli'nin Rusya karşısında takındığı sert tutumu eleştirerek Bükreş Antlaşması'nın yerine getirilmesi için iki ülke arasında dostluk temelli bir iletişimin kurulması gerektiğine dair görüşlerini ifade ediyordu. R. Liston'un bu eleştirilerine reis efendi/vekili benzer bir eleştiri ile karşılık veriyordu. Rusya'nın Kafkasya'daki bölgelerin tahliyesine dair maddeyi uygulamaya koymamasından bahisle Bükreş Antlaşması'nın hükümlerini yerine getirme konusunda Rusya'nın isteksizliğinden şikâyet etmekteydi. Her ne kadar R. Liston bu meselenin çözümü için Osmanlı lehine bazı girişimlerde bulunmuş olsa da son zamanlarda bu konudan çok fazla bahsedilmemesi bunun çözümünün daha sonrasına bırakıldığına dair R. Liston'un bir beklenti içine girmesine olanak sağlamıştı. Özellikle söz konusu bölgenin Rusya'nın İran ile savaşında ne kadar önemli olduğu herkes tarafından bilindiğinden bu sorunun çözümünün Rusya-İran

[354] Kafkasya ve Sırbistan'daki bu gelişmelerin yanında Bâb-ı Âli aynı dönemde bir de Vehhabi isyanları ile uğraşmaktaydı. Giderek Hicaz bölgesinde güçleri artan Vehhabilere karşı Kavalalı Mehmet Ali Paşa görevlendirilmişti. 1811'de bu amaçla harekete geçen Kavalalı, 1813 senesine gelindiğinde onların işgali altında bulunan Mekke ve Medine'yi yeniden Osmanlı idaresi altına alacaktı. İstanbul'a ulaşan bu haberler herkes tarafından mutluluk ile karşılanacaktı. Mekke'nin yeniden Osmanlı himayesine girmesi (22 Ocak 1813) ile birlikte II. Mahmud gazi unvanını alırken bu haberin Avrupa basınında yer alması için de Halet Efendi görevlendiriyordu. Vehhabilik ve bu dönemdeki olaylar hakkında bkz. Mehmet Ali Büyükkara, "Vehhabilik", *TDVİA*, cilt: XLII, s.611-615 ve Selda Güner, *Osmanlı Arabistan'ında Kıyam ve Tenkil, Vehhabi-Suudiler (1744-1819),* Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2013, s.183-201.

[355] Pisani ailesi uzun süreden beri İngiliz elçiliğine hizmet eden Levanten ailelerden birisidir. Henry Grenville (1761-1765)'nin elçiliğinden beri aralıksız olarak İngiliz elçiliğine on bir tane dragoman sağlamışlardı. Ailenin elçilikte olan bu daimî hizmeti yeni doğan aile bireylerinin bu hizmetleri yürütmesi amacına uygun bir eğitimden geçmesine neden olmaktaydı. Başta Osmanlı kültürü ve diline hâkim olan bu aile bireyleri ayrıca diğer batı dillerini de bilmekteydi. Bu konuda bkz. Alexander H. De Groot, "Dragomans' Careers: The Change of Status in Some Families Connected With The British and Dutch Embassies at İstanbul, 1785-1829*", Friends and Rivals in The East: Studies in Anglo-Dutch Reletions in The Levant From The Seventeenth to The Early Nineteenth Century*, ed. Alastair Hamilton, Alexander H. De Groot ve Maurits H. van den Boogert, Brill, Leiden-Boston-Köln, 2000, s.241; Pisani'nin 24 Ağustos 1812 tarihli kaleme aldığı uzunca bir metinde kendisinin ve ailesinin İngiltere elçiliği yaptığı hizmetler uzun uzun anlatılmaktaydı. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/79 s.160-179.

barışının tamamlanmasından sonrasına bırakıldığını düşünmesine neden olmuştu. Çünkü Rusya-İran barışı ile bu bölgenin Rusya açısında öneminin azalacağını ve bu nedenle de Rusya'nın bu sorunun çözümü için olumlu bir adım atabileceğine inanıyordu.

İngiliz elçiliğinin bu düşüncelerine karşılık Ekim'in başında bu konu reisülküttaplık tarafından yeniden gündeme getirilecekti. Pisani ile yapılan görüşmede elçisinin Rusya'nın davranışları hakkında ne düşündüğü sorulacaktı. Özellikle bölgeden gelen haberler doğrultusunda Rus komutanların söz konusu bölgeleri tahliye etmeyeceklerine dair beyanatları, hiç şüphesiz bu sorunun arkasında yatan en önemli nedenlerin başında geliyordu. Elçinin son gelişmeleri öğrendiğinde şaşıracağından hiç şüphesi olmadığını belirten reis efendi/vekili, Kafkasya'daki söz konusu bölgelerin hâlâ Rusya tarafından işgal edildiğini ve buna karşılık tahliye edileceğine dair en ufak bir belirtinin de olmadığını belirtiyordu. İtalinski tarafından da söz konusu meseleye dair en ufak bir cevap alınamadığından şikâyet ediliyordu. Fakat reisülküttaplık bu konudaki tutumunu daha da ileri götürerek bu meselenin bu şekilde devam etmesinin İstanbul-St. Petersburg hattında yeni bir savaşa neden olabileceğini beyan etmekte ve Pisani'den bunu elçisine söylemesini istemekteydi. Hiç şüphesiz bu açıklama ile reis efendi/vekili İngiliz elçiliğinin en fazla endişe ettiği yeni bir Osmanlı-Rus savaşı korkularını harekete geçirmeyi amaçlamaktaydı. Bu beyanata karşılık Pisani, bu söylenilenlerden Osmanlı Devleti'nin neyi amaçladığını sormaktaydı. İngiliz elçiliği bu ifadeler ile R. Liston'un doğal olarak İtalinski veya St. Petersburg'daki İngiliz elçiliği ile iletişime geçilmesinin ima edildiğini düşünmekteydi. Pisani, reis efendi/vekilinin bu imalarına karşılık ise elçisinin en iyi olacağını düşündüğü şeyi yapacağı cevabını vermekteydi. İngiliz elçiliğinin yapılan bu görüşmelerden çıkardığı sonuç Bâb-ı Âli'nin bu konuda hâlâ ısrarını koruduğuydu. Bu nedenle R. Liston, Castlereagh'a bu meselenin şimdiye kadar olduğundan daha ciddi bir şekilde ele alınması gerektiğini belirtiyordu. Bu nedenle elçi bir taraftan İtalinski ile görüşerek Bâb-ı Âli'nin bu tutumunu Rus elçisine aktarmakta diğer taraftan da İngiltere'nin Rusya elçisi olan ve halihazırda Rus karargahında bulunan Lord Cathcart ile de iletişime geçmeyi planlamaktaydı. Özellikle meslektaşından Rus hükûmetini Osmanlı Devleti'ne bir cevap vermeye ikna etmesini isteyecekti. Bâb-ı Âli'nin, Rusya hükûmetinden o da olmazsa elçisinden bir cevap talebine karşılık bu taleplerinin olumsuz karşılanmasının önemli bir huzursuzluk yaratığını düşünmekteydi ve bu nedenle bir cevabın verilmesine yönelik çaba içine girmekteydi. En azında Rus hükûmetinin Bükreş Antlaşması'na ve onun maddelerine bağlı olduklarına dair bir beyanatın vermesini beklemekteydi.

Bâb-ı Âli'nin Bükreş Antlaşması'nın altıncı maddesinin tam olarak uygulanmasına yönelik ısrarları R. Liston'u endişelendirmekteydi. Her ne kadar Osmanlı Devleti yaptığı hazırlıkların İran ile olası bir sorunun yaşanması durumuna yönelik olduğunu belirtse de bu hazırlıkların söz konusu bölgelere yönelik bir harekâtın hazırlığı olabileceğini düşünmekteydi. Daha önceki raporlarında da belirtiği gibi Bâb-ı Âli'nin Kafkasya'da bir askerî hazırlık içinde olduğunu bildiğinden bu bölgelerin alınması için askerî bir operasyon söz konusu olabilirdi. İki ülke arasında yaşanacak böyle bir durumun sadece Kafkasya ile sınırlı kalmayacağını, Rumeli tarafında olan birliklerin de harekete geçerek Besarabya'ya doğru da bir harekâtın olabileceğini belirtiyordu. Böyle bir durumun iki ülke arasında yeni bir savaş durumunun ortaya çıkmasına vesile olacağının gayet bilincinde olan R. Liston, bunun da Rusya'nın birliklerinin bu bölgelere kaymasına sebep olabileceğini düşünmekteydi. Bâb-ı Âli'nin söz konusu sorunun çözümü için silaha başvurması ile ortaya çıkabilecek bu durum hiç şüphesiz Napolyon'a karşı verilen mücadeleyi de doğrudan etkileyecekti. Bu nedenle R. Liston, Besarabya'ya yönelik böyle bir harekât sonrasında altmış binlik bir Rus ordusunun bu bölgeye kayabileceğini, bunun da Avrupa'daki müttefiklerin askerî gücünü azaltabileceğini düşünmekteydi. Kendisine Bâb-ı Âli'nin böyle bir girişimde bulunup bulunmayacağı sorulması halinde ise bunun imkânsız olduğunu düşünmediğini belirtiyordu. Rusya'nın verdiği zor mücadelenin başarıya doğru yürüdüğü bir zamanda Bâb-ı Âli'nin böyle bir harekâta girişmesinin ihtimal dışı olmadığının altını çiziyordu. Bunun nedeni olarak ise Bâb-ı Âli'nin, Rusya'nın Fransa'ya karşı verdiği mücadeleyi başarı ile sonlandırma ihtimalinin olmadığına dair bir düşünceye sahip olmaları olarak açıklıyordu. Diğer taraftan Rusya'nın tüm kuvvetini Osmanlı aleyhine harekete geçirmesinin de imkânsız olduğuna inanılmaktaydı. Rusya'nın halihazırda Avrupa'da devam eden mücadeleye rağmen böyle bir şeyi yapmasına diğer müttefik güçlerin müsaade etmeyeceği beklentisi içindeydiler. Bu düşüncelere ek olarak R. Liston, Mekke ve Medine'nin Vehhabilerden alındığı haberlerinin de Osmanlı idarecilerinde ve özellikle Sultan'da bir güven tazelenmesine neden olduğunu belirtiyordu. Bu kutsal şehirlerin yeniden fethi ve iç düşmana karşı verilen mücadelelerde başarıların sağlanması hiç şüphesiz II. Mahmud ve Bâb-ı Âli'nin kendine olan güvenlerini tazelemesine neden olmuştu. Bu nedenle Rusya'nın içinde bulunduğu duruma paralel bu güven tazelenmesinin söz konusu bir harekâta da zemin hazırlayabileceğini düşünmekteydi.[356]

[356] R. Liston'un bu dönemdeki gelişmelere dair değerlendirmeleri hakkında bkz. NA. FO. 78/81 s.102-105; bu raporundan birkaç gün sonra 14 Eylül'de yazdığı başka bir raporda R. Liston, Sırplara tamamen boyun eğdirildiğini ve sonuç olarak asilerin hiçbir şey elde edemediklerini belirtiyordu. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/81 s.106.

9 Ekim tarihli raporunda R. Liston, söz konusu sorunun çözülememesi halinde iki ülke arasında yeni sorunların çıkabileceği endişelerine yer veriyordu. Castlereagh'a yazdığı 2 Kasım tarihli bir sonraki yazısında da bu nedenle bu meseleden bahsederek dışişleri bakanının son gelişmelerden dolayı yaşadığı güçlü endişeyi/*strong apprehension* fark edeceğini söylüyordu. Rusya'nın Bükreş Antlaşması'nın Kafkasya'ya dair hükümlerini yerine getirmediği gibi sorulan soruları da cevapsız bırakması, İstanbul ve St. Petersburg hattındaki ilişkilerin bozulmasına neden olabileceğinden kaygılandığını bir kez daha ifade ediyordu. Özellikle bu sorunun çözülememesi veya çözümü için olumlu herhangi bir adımın atılmamasının iki ülke ilişkilerinde yakın veya uzak gelecekte bir kırılmaya neden olabileceğine dikkat çekiyordu. Bu, aynı zamanda Napolyon'a karşı mücadelenin verildiği bir dönemde, bu mücadelenin en önemli unsurlarından olan Rusya'nın da yeni cephelerde savaşması anlamına gelmekteydi. Üstelik Londra hükûmeti Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yeni bir savaşı özellikle de böyle bir dönemde kesinlikle istemiyordu. İstanbul'a gönderilirken Londra'dan aldığı talimattaki en önemli meselelerden birisi olan Osmanlı-Rus barışı şu anda tehdit altındaydı. R. Liston'un bu konuda duyduğu endişe en son raporunun üzerinden yaklaşık bir ay geçmiş olmasına rağmen hâlâ azalmamıştı ve bu raporunda bu süre zarfında yaşananların da söz konusu kaygısını azaltmadığının altını çiziyordu. Bu süreçte Bâb-ı Âli, Kafkasya'ya dair şikayetlerini resmîyete dökmeye karar vermişti. Pisani ile görüşen reis efendi/vekili tercümana sadrazamın bu konuda kaleme aldığı ve Osmanlı Devleti'nin şikayetlerini belirten mektubunu vermekteydi.[357]

26 Ekim tarihli bu mektubunda Sadrazam Ahmed Hurşid Paşa, daha önce reis efendi/vekili tarafından yapılan sözlü şikayetleri resmî olarak yapmaktaydı. Bükreş Antlaşması'na göre Rusya'nın işgal ettiği bölgeleri antlaşmanın onaylı nüshalarının değiştirilmesinden sonra üç ay içerisinde tahliye etmesi gerekmesine rağmen hâlen söz konusu bölgeleri işgal etmeye devam ettiği belirtiliyordu. Rusya'nın bu bölgeleri tahliye etmemesinin nedeninin ne olduğu, ilk günden beri İstanbul'da bulunan Rusya elçiliğinden alınacak cevapla öğrenilmek istenmiş olmasına rağmen bir türlü istenilen yanıtlar alınamamıştı. Bu doğrultuda İtalinski'den bu konu hakkında hükûmetine yazma talebinde bulunulmuş ve bu talebe de olumlu yanıt alınmıştı. Fakat istenilen cevabın kırk kırk beş gün içerisinde geleceğine yönelik bir söz verilmesine rağmen üzerinden iki ay geçmiş ve hâlâ beklenilen cevap gelmemişti. Hatta Rusya elçiliği şimdi istenilen cevabın on beş gün içerisinde geleceğini beyan ederek yeni bir süre talebinde bulunmaktaydı. Buna karşılık bu

[357] NA. FO. 78/81 s.114.

sürenin geçmesine rağmen hâlâ istenilen cevaplara olumlu bir yanıt alınamamaktaydı. Bu nedenle sadrazam meselenin çözümü için İngiliz hükûmetine başvurmaktaydı. Halihazırda Rusya ile müttefik olan Londra hükûmeti ve onun İstanbul'daki elçisi, müttefikleri Rusya'nın altında imzası olan Bükreş Antlaşması'nın hükümlerinin uygulaması için ikna edilmesi konusunda çaba harcayabileceği ima ediliyordu. Her ne kadar Bâb-ı Âli yaşanan bu durumu müttefik devletlere bir manifesto ile bildirme hakkına sahip olsa bile bunu yapmadığını belirterek ilk önce Rusya imparatorunun göstereceği sağduyuya güvendiğini belirtmekteydi. Fakat sadrazamın bu mektubu, aslında daha sonra yaşanabilecekler için bir uyarı mahiyetindeydi. Ahmed Hurşid Paşa, Rusya'nın Bükreş Antlaşması'nın hükümlerini yerine getirmemesi halinde olacaklar konusunda müttefik devletlere karşı şimdiden bir uyarı yapma ihtiyacı hissettiğini anlatıyordu. Her ne kadar savaş kelimesini kullanmasa da iki ülke arasında ortaya çıkabilecek olumsuz bir durumda müttefiklerin, neden bu konu daha önce bize bahsedilmedi gibi bir sual ile gelebileceklerini ve bu nedenle şimdiden böyle bir açıklama yapma ihtiyacı hissettiğini ifade ediyordu. İki ülke arasında ortaya çıkabilecek bu durum karşısında iki ülkenin de samimi dostları olduklarına inandığı müttefik devletlerden keşke bize daha önce bildirilseydi, neden bize daha önce bahsedilmedi, haberimiz olsa olayların bu aşamaya gelmesinin önüne geçebilirdik gibi eleştirilerin geleceği bilindiğinden şimdiden bir uyarı yapılma ihtiyacı hissedilmişti. Bu nedenle böyle bir uyarı yapılarak daha sonra bu ve buna benzer eleştirilerin önüne geçilmek istediğini de belirtiyordu. Aslında sadrazam bu uyarıları ile bir bakıma müttefik devletlere Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki ilişkilerin kötüye gitmesine engel olmaları ve bunun için de Kafkasya sorununun çözümü için bir çağrı yapıyordu. Sadrazamın yaptığı bu uyarıları Pisani'ye ileten reis efendi/vekili de benzer bir uyarıda bulunacaktı. Ahmed Paşa'nın bu açıklamaları üzerine Bozoklu Mustafa Efendi müttefiklerin iki seçeneği olduğunu belirtiyordu. Bu şıklardan ilki müttefiklerin Rusya imparatoruna yazarak daha fazla gecikme olmadan söz konusu maddenin uygulanması yönünde bir tavsiyede bulunabilecekleriydi. Diğeri ise bu tavsiyelerinin sonuçsuz kalması halinde Bâb-ı Âli'nin bu konuda kendi politikasını belirlemesini söyleyebilirlerdi. Bozoklu Mustafa Efendi'nin Pisani ile yaptığı bu görüşme ve söylenilenlerin bir benzeri aynı gün Rusya ve Avusturya tercümanları ile de yapılacaktı. Daha sonrasında ise reisülküttap/vekili bu beyanatlara karşı bir cevap talebinde bulunarak alınacak cevabın da sadrazama iletileceğini belirtiyordu.[358]

[358] Bu konuda bkz. NA. FO. 78/81 s.122-123.

Reisülküttap/vekili ve onun aracılığı ile sadrazam tarafından yapılan bu açıklamadan birkaç gün sonra Pisani ile yeni bir görüşme gerçekleşecekti. Aslında bu görüşme sadrazamın ve dolayısıyla Bâb-ı Âli'nin Rusya'nın antlaşmanın hükümlerini yerine getirmemesinin bir savaşla sona erebileceğine/*terminate in a war* dair yaptığı açıklamalara karşı verilen bir cevap niteliğinde olacaktı. Pisani tarafından sözlü olarak iletilecek bu cevabın yanında R. Liston da 1 Kasım tarihli yazılı bir cevap da sunacaktı. Görüşmede reis efendi/vekili kendi adına Rusya hükûmetinin Bâb-ı Âli karşısında takındığı incitici/*mortifying* bu tavırdan dolayı duyduğu üzüntüyü ifade ediyordu. Daha sonrasında ise ele alına konu hali hazırda sadrazam komutasında yüz bini aşkın bir Osmanlı ordusunun olduğuydu. Bu bilgiyi Pisani ile paylaşan reis efendi/vekili daha sonrasında ise gerektiğinde bu ordunun Sultan'ın emri doğrultusunda devletin bekası için harekete geçebileceğine dair imalarda bulunmaktaydı. Osmanlı tarafının bu açıklamaları ve imalarından sonra İngiliz elçiliği, ilk olarak Osmanlı Devleti'nin Rusya'nın Bükreş Antlaşması'nın hükümlerini yerine getirmemesine dair şikayetleri ve cevap taleplerine bir yanıt alamamasına dair duyduğu endişeyi ifade ediyordu. Daha sonrasında ise elçilik bir bakıma Bâb-ı Âli tarafından talep edilen arabuluculuk veya en azında söz konusu sorunun çözümü için girişimlerde bulunma görevini kabul ediyordu. Bu zor görevi kabul ettiğini beyan eden R. Liston, daha sonrasında bulduğu ilk fırsatta hükûmeti ile söz konusu meselenin çözümü için girişimlerde bulunulmasına dair iletişime geçeceğinin sözünü veriyordu. Bu sayede iki ülke arasında dostane bir çerçevede gerçekleşecek bir düzenlemenin sağlanması için çaba harcanacağını ifade ediyordu. R. Liston'un bu görevi üstüne alması aynı zamanda ona genel durum hakkında bazı açıklamalar yapma fırsatı da veriyordu. Özellikle elçi, bu açıklamaları ile sadrazamı söz konusu tartışmayı daha da ileriye taşıyabilecek adımlardan kaçınması konusunda ikna etmeyi amaçlamaktaydı. Bu doğrultuda ilk olarak Rusya imparatorundan beklenilen cevabın bir türlü gelememesine bir açıklama getiriyordu. I. Aleksandr'ın içinde bulunduğu durumun emsali görülmemiş bir yoğunluk getirdiğinden hareketle bu yoğunluğun söz konusu cevabın yazılmasının da önüne geçmiş olabileceğe işaret ediyordu.

Diğer taraftan R. Liston'un üzerinde durduğu bir diğer konu ise Napolyon'a karşı verilen savaştı. Her ne kadar Bâb-ı Âli tüm bağımsız hükûmetlerin düşmanı olan/*the enemy of all independent governments* Fransa'ya karşı verilen mücadelenin bir parçası olmak istemese de bu mücadeleye zarar verecek eylemlerden kaçınmasının akıllıca bir politika olacağını ima ediyordu. Bu imadan kastı Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bir savaşın çıkması hiç şüphesiz Napolyon'a karşı verilecek mücadelenin de zarar göreceğinin ifade edilmesiydi. Her

ne kadar müttefiklerin bu durum karşısında nasıl bir politika izleyeceklerine dair bir beyanatta bulunmasa da bu durumun doğru bulunmayacağını da ifade etmekten geri durmuyordu. Daha sonrasında ise R. Liston, sadrazamı karşılıklı düşmanlığa neden olabilecek bu şekilde bir dil kullanılmaması gerektiğine dair samimi bir şekilde uyarıyordu. Kullanılacak olan dilin önemine değinerek bu dilin en sonunda istemeden de olsa karşılıklı bir düşmanlığa davetiye çıkarabileceğini belirtiyordu. Daha sonrasında ise İngiliz elçi, konuyu Bükreş Antlaşması'nın tam olarak uygulanmayan diğer maddelerine getiriyordu. Söz konusu antlaşmanın Boğazlardan Rus ticaret gemilerinin serbest geçişine müsaade eden maddesine atıf yapan elçi, Rus hükûmetinin uzlaşma adına bu maddede bazı tavizler verdiğini ve bu doğrultuda da söz konusu maddenin uygulanmasında bazı haklarından feragat ettiğini ifade ediyordu. Bu meseleden hareketle R. Liston, Bâb-ı Âli'ye de benzer bir harekette bulunmasını tavsiye ederek Kafkasya'da bulunan bazı bölgelere dair haklarından vazgeçmeleri yönünde bir öneride bulunmaktaydı. Bu durum şu ana kadar İngiltere elçiliği tarafından ilk defa dile getirilmişti. Her ne kadar Bükreş Antlaşması sırasında iki ülke arasında bir an önce barışın sağlanması için benzer fikirler dillendirilmiş olsa da antlaşmasının onaylanmasından sonra ilk defa Osmanlı Devleti'nin yeni bir toprak kaybı veya en azında hak iddia ettiği bir bölgeden feragat etmesi konuşulmaktaydı. Bu, bir bakıma İngiltere hükûmetinin Osmanlı Devleti ile Rusya arasında olası bir savaş durumunu önlemek için ortaya atılmış bir fikir olsa da en büyük düşmanı Napolyon'a karşı verilen mücadelede müttefiki olan Rusya lehine atılmış bir adım da olabilirdi. Özellikle iki ülke arasında bir barışın yapılması ve bunun da bir ittifaka dönüşmesi, iki ülke arasındaki ilişkileri daha da ileri taşımıştı. Diğer taraftan Fransa karşısında nihai zafere giderek daha fazla yakınlaşıldığı bir dönemde bu fikrin ortaya atılması daha da ilginç bir durumdu.[359]

İngiliz elçiliği tarafından yapılan bu uyarı niteliğindeki yakınmaların çok etkili olacağı düşünülmemekteydi. Bu nedenle R. Liston bu uyarıların etkisine çok güvenemediğini belirtiyordu. Bu doğrultuda harekete geçen İngiliz elçi, Rusya'daki meslektaşına söz konusu meseleyi ve bu kapsamda yaşanan tüm gelişmeleri ayrıntısı ile anlatarak ondan da olası bir kötü sonucun çıkmasına engel olmak için elinden gelen gayretin en iyisini yapmasını rica

[359] Sadrazama yazılan bu 1 Kasım tarihli mektubun hemen öncesinde Avrupa'daki savaşın kaderini belirleyen bir muharebe gerçekleşmişti. 16-19 Ekim tarihlerinde gerçekleşen Leipzig veya Milletler Savaşında müttefik orduları önemli bir başarı elde etmişti. Fakat bu savaşın haberinin bu görüşmenin yapıldığı tarihte İstanbul'a ulaşmaması büyük ihtimaldir. Bu yaşananların haberi İstanbul'a ulaşmış veya ulaşmamış olsa da Avrupa'daki ilişkilerin müttefikler arasında daha sıkı bir ilişkiye doğru gittiği ve Fransa'ya doğru ilerlendiği haberleri hiç şüphesiz İstanbul'daki diplomatik mahfillerin bildiği bir konuydu. Bu nedenle R. Liston tarafından ifade edilen bu düşünceler hiç şüphesiz Avrupa'daki bu ilişkilerden fazlası ile etkilenmekteydi. Söz konusu savaş hakkında bkz. J. H. Rose, *The Revolutionary and Napoleonic Era, 1789-1815*, Cambridge University Press, Londra, 1895, s.280-285.

ediyordu. Özellikle Rusya ile İran arasından *uti possidetis*/mevcut sınırların korunması ilkesi[360] doğrultusunda bir barışın arifesinde olunduğuna dair haberlerin geldiği bir zamanda iki ülke arasında bir kopuşa neden olabilecek böyle bir konu üzerinde ısrarcı olunmaması gerektiğini düşünmekteydi. İngiltere'nin müttefiklerinden olan Rusya ve İran arasında bir barışın ortaya çıkacağının neredeyse kesinleştiğine dair haberlerin geldiği bir dönemde İstanbul-St. Petersburg hattında yeni bir savaş kesinlikle istenmiyordu. Diğer taraftan İngiltere'nin İran elçisi Ouseley'den gelen haberlerde, antlaşma ile Rusya'nın elinde bulundurduğu bölgeleri ülkesine katacağı bilgisi paylaşılıyordu. Bu doğrultuda yapılacak bir antlaşma, Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki sorunun çözümüne de katkı sağlayabilirdi. Rusya'nın söz konusu bölgeleri Gürcistan'daki Rusya ordusunun gerekli ihtiyaçlarının sağlanması için elinde tuttuğunu düşünen R. Liston, Rusya ile İran arasında mevcut sınırların korunduğu bir anlaşmanın imzalanması sonucunda Rusya'nın İran'dan alacağı bölgelerin bu ordunun gerekli ihtiyaçlarının karşılanması için yeterli olabileceğini düşünmekteydi. Bu nedenle Osmanlı Devleti ile Rusya arasında sorun haline gelen ve bir savaşa doğru gidildiği bir süreçte bu bölgelerin elinde bulundurulmasın çok da elzem bir durum olmadığını düşünmekteydi. Diğer taraftan Gürcistan'daki Rus nüfuzunun yanı sıra İran'dan alınan yeni bölgeler de Osmanlı Devleti'ne karşı ileride gerçekleşebilecek bir savaşta daha fazla kolaylık sağlayacaktı. Bu nedenle bu bölgelerin tahliye edilmesi durumunda bile uygun koşullar oluştuğu zaman gelecekte istenilen bir zamanda geri alınması hiç de zor gibi görülmemekteydi. R. Liston'un bu dönemde üzerinde durduğu bir diğer konu ise Bâb-ı Âli ile Fransız elçi Andréossy arasındaki görüşmelerdi. Bu görüşmelerin son zamanda daha da yoğunlaştığını belirten elçi, ayrıca bu konuda Rusya'daki meslektaşına da bilgi veriyordu. Hiç şüphesiz R. Liston'un paylaştığı bu bilgiler Cathcart aracılığıyla Rus hükûmeti ile de paylaşılacaktı. Bu nedenle her iki elçilik giderek yoğunlaşan İstanbul-Paris arasındaki iletişimi Rus hükûmetinin Osmanlı lehine adım atması için de kullanmak istemiş olabilirdi. R. Liston'a göre son zamanda yaşanan bu yoğun görüşmede mesaisinin merkezinde Dubrovnik/Ragusa Cumhuriyeti yer alıyordu. Bâb-ı Âli halihazırda Fransa hakimiyetinde olan bu bölgede yeniden bir hakimiyet kurmak istemekteydi. Bu nedenle son zamanlarda yaşanan gelişmeleri fırsata çevirmek istediğinden bu konuda Fransız elçiliği ile temas halindeydi. Her ne kadar R. Liston bu görüşmelerin merkezinde Ragusa Cumhuriyeti'nin yer aldığından emin

[360] Söz konusu ilke hakkında bkz. Tuğrul Çakır, "Uti Possidetis (Mevcut Sınırların Korunması) İlkesi Üzerine Bir Değerlendirme", *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt: XII, sayı: 2, 2022, s.595-623.

olsa bile Fransız elçi ile yapılan görüşmelerden her zaman endişe duymakta hakkı olduğunu düşünüyordu.[361]

Sadrazam tarafından İngiltere elçiliğine yapılan bu uyarıların bir benzeri reis vekili aracılığı ile Avusturya ve Rusya elçiliğine de yapılacaktı.[362] Ahmed Hurşid Paşa tarafından ortaya konan bu duruma İtalinski ise baş tercümanı Fonton aracılığı ile verdiği mektupla karşılık verecekti. Mektubuna iki ülke arasındaki dostluktan bahsederek başlayan İtalinski, tahliye maddesine dair I. Aleksandr'ın cevabının henüz gelmediğini belirtiyordu. Daha sonrasında ise imparatorunun Avrupa'daki verdiği mücadeleden uzun uzun bahsetmeyi ihmal etmeyen elçi, özellikle ülkesinin genel bir barışın sağlanması için çaba gösterdiği üzerinde durmaktaydı. Bu mücadelenin sadece genel bir barışın sağlanması için verildiğini, hiç bir şekilde Rusya'nın bireysel çıkarlarının göz önünde bulundurulmadığını vurgulamakta fakat bu duruma karşılık Bâb-ı Âli'nin takındığı tavırdan şikâyet etmekteydi. İmparatorundan henüz bir cevap gelmediği defalarca ifade edilmişken tahliye maddesine dair Osmanlı devlet adamların takındığı sert tavır ve kapıldıkları vesvese üzerinde durmaktaydı. I. Aleksandr'ın içinde bulunduğu durumdan dolayı bir cevap yazamadığını belirten elçi, Bâb-ı Âli'nin sert tavrına karşılık kendilerinin her zaman dostane ve ılımlı bir tutum takındıklarını vurguluyordu. Özellikle Osmanlı Devleti'nin giderek tehditvari bir tutuma dönüşen bu davranışlarından tekrar tekrar şikâyet ederek Osmanlı Devleti'nin de bazı antlaşma şartlarına uymadığına dair cümleler kurmaktaydı. Bu konuya dair çok fazla ayrıntıya girmeden kendilerinin bunları görmezden geldiği ifade edilerek yeniden iki ülke arasındaki dostluk vurgulanmaktaydı. Avrupa'da hâlâ bir bilinmezliğin olduğu bir dönemde verdiği bu mektup ile İtalinski, tahliye maddesine dair istenilen kesin cevaptan ziyade Bâb-ı Âli'nin takındığı sert tutumu yumuşatmasını istemekten daha ileri gitmemekte ve bu cevaplar ile zaman kazanmaya çalışmaktaydı. Bu mektubu getiren Fonton ile yapılan görüşmede ise elçinin bu şikayetleri reddedilmişti. Bununla birlikte tahliye meselesinin sadece Osmanlı Devleti'nin değil Avusturya ve İngiltere'nin de menfaatlerine aykırı olduğu ve bu nedenle onların elçileri ile yapılan görüşmeler sonrasında elçilerin bu durumu hükûmetlerine daha önce yazmış olmalarına rağmen yeniden yazacakları üzerinde durulmuştu.[363]

---

[361] R. Liston bu gelişmelerin çok önemli olduğunu düşünmekteydi. Bu nedenle söz konusu yazışmaların yer aldığı kargoyu ekspres ile gönderme kararı almıştı. Her ne kadar bu yol daha masraflı olsa da tüm koşulları göz önünde bulundurarak böyle bir yol izlemenin daha doğru olduğunu düşünmüştü. Söz konusu dönemdeki gelişmeler hakkında bkz. NA. FO. 78/81 s.114-121.

[362] Bu konuda bkz. F. İsmail, *a.g.t.*, s.359.

[363] Söz konusu belge tarihsiz olmasına rağmen muhtevasından hareketle bu döneme tarihlenmektedir. Belge hakkında bkz. BOA HAT. 1005/42173.

İstanbul'da bu gelişmeler yaşanırken Avrupa'da büyük bir savaşa doğru gidilmekteydi. Leipzig'de gerçekleşecek savaş ile neticelenecek bu sürece dair bilgiler başta Eflak ve Boğdan voyvodaları olmak üzere birçok kanaldan İstanbul'a ulaşmaktaydı. Ekim ayında gelen havadislerde müttefik orduların Eylül ve Ekim aylarındaki askerî manevraları, ordu sayıları ve alınan şehirlere dair haberler gelmekteydi.[364] Kasım ayının hemen başında gelen havadislerde de bu gelişmeler tekrar ediliyordu. Bu havadislerin birçoğunda taraflar arasında büyük bir savaşa doğru gidildiği bilgileri yer alırken yapılan askerî hazırlıklardan ve orduların hareketlerinden bahsediliyordu. Avrupa'daki siyasi kaosun fazlasıyla yansıdığı bu havadis kağıtlarında, Leipzig muharebesine dair ilk haberler de ulaşmaya başlamıştı. Büyük bir muharebenin gerçekleştiği, bu savaşın birkaç gün sürdüğü, hangi ülkelerin hangi komutanlar ve kaç kişi ile bu savaşa dahil olduğu gibi bilgiler yer almaktaydı. Bununla beraber Napolyon'un bir sulh teklifi, bunun müttefikler tarafından kabul görmediği, savaşa devam edildiği gibi bilgiler de aktarılıyordu. Fakat tüm bu havadislerin ortak noktası savaşı kimin kazandığı konusunda kesin bir bilginin bulunmamasıydı. Müttefiklerin kazandıklarını iddia etmelerine rağmen voyvodalar bu konuda kesin bir şey söylemekten kaçınıyorlardı. Diğer taraftan Napolyon'un nizam ve intizam içerisinde geri çekildiği bilgisi de paylaşılıyordu.[365] Kasım'ın sonlarına doğru gelen havadislerde ise savaşa dair daha net bir tablo sunulmaktaydı. Müttefiklerin neşrettiği havadislerden hareketle Fransızların çok fazla esir verdiği bilgisi paylaşılırken Fransa tarafından yayınlanan haberlerde de rakibi için benzer ifadelerin kullanıldığına dikkat çekilerek her iki tarafın da rakibi karşısında başarı elde ettiğine dair havadislerin aktarıldığı belirtiliyordu. Tarafların birbiri aleyhine yayınladığı bu haberlerin yanı sıra bu dönemde gelen havadislerin hepsinde müttefiklerin Almanya'da Fransa aleyhine genişlediği haberleri yer almaktaydı. Müttefiklerin Almanya'da aldığı kale, şehir vb. haberlerine yoğun bir şekilde yer verilmekteydi. Buna ek olarak Fransa'nın geri çekildiği havadisleri de aktarılmaktaydı. Bunun yanında Almanya'da değişen siyasi dengeler üzerinde de durulmaktaydı. Saksonya başta olmak üzere Almanya'da Fransa taraftarı olan devletlerinin birçoğunun savaşta aldığı mağlubiyet ve buna binaen müttefikler lehine bir tutum alarak onların saflarına geçtiği haberleri yer almaktaydı. Buna benzer gelişmeler İtalya'da da yaşanmaktaydı. Napoli kralının Napolyon ile yaşadığı sorunlardan ve bu nedenle de müttefikler lehine bir tutum aldığı haberleri aktarılıyordu. Kasım sonu itibari ile gelen bu havadislerde genel olarak Leipzig muharebesi ve ondan sonra değişen dengeler üzerinde

[364] Bu konuda bkz. BOA HAT. 952/40920.
[365] Söz konusu havadisler konusunda bkz. BOA HAT. 952/40895, 952/40897, 952/40898, 952/40899, 952/40902 ve 957/41090.

durulmaktaydı. Özellikle de Almanya'da müttefiklerin üstünlüğü ele geçirdiğinden ve Avrupa'daki siyasi dengelerin Napolyon aleyhine değiştiğinden bahsedilmekteydi. Aktarılan bu haberlerde müttefiklerin Fransa karşısında büyük bir avantaja sahip olduğu ortaya çıkıyordu.[366]

Avrupa'da bu gelişmeler yaşanırken Osmanlı Devleti açısından her ne kadar Kafkasya konusunda olumlu bir gelişme yaşanmamışken Sırp isyanına son verilmişti. Fakat asilerin birçoğunun liderleri ile birlikte Avusturya'ya ilticası ve aynı zamanda Sırbistan'daki ordunun zahire ihtiyacı, Viyana ile yeni bir diplomatik sürecin yaşanmasına neden olacaktı. Bu doğrultuda harekete geçen Bâb-ı Âli, bir taraftan iki ülke arasındaki antlaşma maddelerine atıfla İstanbul'daki Avusturya elçiliğinden Sırp asileri talep etmeyi planlarken diğer taraftan da bölgedeki Osmanlı askerlerinin zahire ihtiyaçlarını karşılamak için Viyana ile temasa geçmeyi düşünmekteydi.[367] Her ne kadar asilerin iadesi konusunda istenilenin elde edilmesi için yoğun bir diplomatik süreç yaşanacak olsa da bölgeye Avusturya'dan zahire tedariki konusu, olumlu yanıt bulacaktı. Bu doğrultuda bölgenin ihtiyacı olan zahirenin Avusturya tarafından karşılanmasına müsaade edilecekti.[368] Viyana'nın bu tutumu karşısında Bâb-ı Âli ise takınılan bu tavır karşısında duyduğu memnuniyeti ifade etme gereği hissediyordu. Fakat bu memnuniyetin nasıl ifade edilmesi gerekliliği ise tartışma konusu olacaktı. Bu doğrultuda toplanan şûrâda bir hediye verilmesi veya padişahın Avusturya imparatoruna bizzat mektup yazılması fikirleri gündeme gelmişti. Fakat söz konusu mektubun içeriğinin nasıl olması gerektiği konusunda şûrâya katılanlar arasında bir fikir birliği sağlanamamıştı. Bazıları tarafından gönderilecek olan mektupta daha önce gündeme gelen Anadolu maddesinin yer alması gerektiği savunulurken bazıları ise buna karşı çıkmaktaydı. Memnuniyetin nasıl ifade edileceğine dair bu tartışmalardan sonra bazıları tarafından elçi ve baş tercümana hediye verilmesi fikrinin öne sürülmesi ve bunun da padişah tarafından onaylanması ile bu yönde bir yolun izlenmesine karar verildi. Özellikle II. Mahmud hediyelerin takdimi için yapılacak

[366] Bu dönemde gelen havadisler hakkında bkz. BOA HAT. 1147/45571, 1147/45573, 1147/45577, 959/41182-C, 957/41089, 958/41110 ve Cabi Ömer Efendi, *a.g.e.,* s.1030-1033; özellikle voyvodalar tarafından mütemadiyen aktarılan bu havadisler başta padişah olmak üzere Bâb-ı Âli tarafından yakından takip edilmekte ve buna yönelik çaba da takdir ile karşılanmaktaydı. Bu nedenle II. Mahmud, bundan duyduğu memnuniyeti bir havadis haberinin üzerine *havadis celbine güzel ikdam ve gayret ediyorlar* yazarak gösterecekti. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1147/45574; bölgeden gelen havadisler de farklı kaynaklardan karşılaştırılmaktaydı. Bu kapsamda müttefiklerin asker sayısını gösteren rakamlar farklı kaynaklardan alınan rakamlarla birlikte ortaya konmaktaydı. Bu konuda bkz. BOA HAT. 952/40910.

[367] Bu konuda BOA HAT. 1200/47125 ve 1205/47279-B.

[368] Bu konuda ayrıca bkz. BOA TS.MA.e 711/6, HAT. 1131/45060 ve 1196/46998.

görüşmenin önemli olduğunu düşünüyordu. Bu görüşmede elçinin gelişmelere dair beyanatları Bâb-ı Âli'nin izleyeceği politika açısından önemli görülmekteydi.[369]

Bu karar doğrultusunda Hacı Halil Efendi'nin konağında Habsburg elçisi Stürmer ile gerçekleşecek görüşmede hem söz konusu hediyelerin takdimi hem de yaşanan gelişmelere dair bir görüşmenin yapılması planlanmıştı. Bu doğrultuda gerçekleşen merasimde hediyeler takdim edilmiş ve sonrasında da reis vekili ile bir görüşme gerçekleştirilmişti. Kendisine ve baş tercümana verilen hediyeler karşısında çok memnun olduğunu ifade ederek sözlerine başlayan Stürmer, daha sonrasında ise iki ülke arasındaki var olan dostluğa dair bir konuşma gerçekleştirecekti. Bu konuşmaya karşılık reis vekili de Osmanlı Devleti'nin Avusturya'ya karşı olan dostluğundan ve elçisinin bu dostluğa yaptığı katkılardan bahsettiği konuşma ile karşılık verecekti. Sonrasında da sözlerine Avrupa'daki gelişmelere atıfla devam etmişti. Viyana'dan bir kurye geldiğini ve içinde Fransa tarafından gün be gün neşir olunan havadislerin olduğunu belirten reis vekili, bu haberlerin henüz tercüme edilmediğinden bahisle içeriğinin de bilinmediğini ifade ediyordu. Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin tarafsızlık siyaseti izlediğini söyleyerek bu gelişmelerin -henüz öğrenilmemiş olsa da- iyi veya kötülüğünden ziyade hükûmetinin Avrupa'daki gelişmelere dair *devletler hakkında hayırlısu ne ise onun zuhurunu* istediğini belirtiyordu. Buna karşılık Stürmer ise Fransa'nın nasıl bir siyaset izlediğine dair açıklamalar yaparak cevap veriyordu. Fransa'nın Avrupa'daki güç dengesinin kurulmasının önündeki en büyük engel olduğunu açıklamak isteyen Stürmer, bu nedenle Paris'in her zaman genişleme politikası doğrultusunda hareket ederek topraklarını büyüttüğünü belirtiyordu. Fransa'nın bu genişlemeci politikası karşısında ise müttefik devletler tamamen samimi duygular etrafında oluşan bir ittifak oluşturmuşlardı. Bu doğrultuda elçi, ittifakın gerçek nedenler etrafında şekillendiğini ve bozulmasının ihtimal dışı olduğuna dair açıklamalar yapıyordu. Halihazırdaki duruma atıfla her ne kadar Rusya'nın elde ettiği galibiyetler doğrultusunda Fransa ile var olan başta Polonya sorununu olmak üzere ortadan kalkmış olmasına rağmen hâlâ ittifakın içinde yer aldığını ve savaşa devam ettiğini belirtiyordu. Bununla birlikte İngiltere denizlerde üstünlüğü ele geçirmiş ve Prusya ile Avusturya ise kaybettiği toprakları geri almıştı. Fakat bu onların Fransa ile ayrı ayrı barış yapacakları anlamına gelmediği gibi verdiği bu örneklerle ittifak üyelerin sadece kendi menfaatleri için mücadele etmediklerini açıklamakta ve bu doğrultuda ittifakın ne kadar sağlam temellerle atıldığını göstermeye çalışmaktaydı. Bu nedenle müttefiklerin amacı *asayiş-i amme*nin sağlanması ve *muvâzene-i düvel*in yeniden kurulmasıydı. Bu doğrultuda

[369] Söz konusu şûrâ ve II. Mahmud'un hatt-ı hümayunu için bkz. BOA KK.d 60/6 s.85-86.

Stürmer, devletler arasında güç dengesinin sağlanmadan ayrı ayrı barış yapılmasının, ittifakın amacına hizmet etmeyeceğini belirterek verilen mücadelenin bu amaçları sağlamak için olduğunu söylemekteydi. Ülkelerin bireysel çıkarları doğrultusunda yapacakları antlaşmaların kurulmak istenen *asayiş-i amme* ve *muvâzene-i düvel*i engelleyeceğinden hareketle kurulacak olan güç dengesinin aynı zamanda Avrupa'da barışın sağlanması için gerekli olduğunu vurguluyordu. Stürmer'in bu ifadeleri karşısında reis vekili, her ne kadar müttefik devletlerin şahsi çıkarlarını geri plana atıp güç dengesinin yeniden sağlanması için çalışılması halinde bu ittifakın *hüsn-i netice* vereceğini belirtse de Rusya'nın bireysel çıkarlarının geri plana atıldığının iddia edilmesine rağmen bunun böyle olmadığını belirtiyordu. Bu doğrultuda Rusya'nın Osmanlı Devleti ile yaptığı antlaşmanın şartlarını yerine getirmediğini belirtilerek St. Petersburg'un bu tutumunun *asayiş-i amme*nin sağlanması ve *muvâzene-i düvel*in kurulmasına engel olabileceği ifade ediliyordu. Her zaman kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiği düşünülen Rusya'nın hâlâ bu politikasında ısrar ettiği belirtilerek konuşulmak istenilen konuya bir girizgâh yapılmaktaydı. Bu beyanatlara karşı Stürmer ise İhtilal ve Napolyon savaşlarında yaşananları yeniden hatırlatıyordu. Neredeyse yirmi yıldan beri devletlerin kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etiğinden bir türlü istenilen barışın sağlanamadığını vurguluyordu. Bu yaşanmışlıklar neticesinde kendi menfaatleri doğrultusunda istenilen dengenin kurulamayacağının anlaşılması aynı zamanda müttefiklerin bir araya gelmesinin arkasında yatan en büyük nedendi. Bu nedenle söz konusu ittifakın bu inanmışlık ilkesi etrafında şekillendiğini belirtiyordu. Reis vekilinin ittifakın bu inanmışlığa dair sorduğu her soru da benzer cevaplarla karşılık bulacaktı. Stürmer'in her defasında müttefik devletlerin *asayiş-i amme*nin sağlanması ve *muvâzene-i düvel*in kurulması için şahsi çıkarlarını geri plana attığına yönelik açıklamaları ise sonrasında eleştiriye tabi tutulacaktı.

Osmanlı Devleti'nin tarafsızlık politikasına rağmen Avrupa'da düzenin yeniden kurulması için devletlerin şahsi çıkarlarını geri plana atarak genel amaç için mücadele vermesinin önemi gayriresmî bir şekilde vurgulandıktan sonra bireysel çıkarların ön plana çıkarılmasının durumun daha da kötüye gitmesine neden olacağının altı çiziliyordu. Bu ifadelerden sonra *elçi beğ düvel-i müttefika menâfi-i mahsusaları talebinde değildir deyü ifade eder lakin Rusya devleti bu ifadesine dahil olmamak gerek* denilerek Anadolu hududunun tahliyesi meselesine giriş yapılıyordu. İki ülke arasında imzalanan antlaşmaya aykırı olarak Rusya'nın üzerinden neredeyse bir yıl geçmesine rağmen hâlâ Kafkasya'daki bölgeleri boşalmadığına denilerek bu meselede bir yıllık süreçte yaşananlar ayrıntısı ile anlatılacaktı. İtalinski'den alınıp bölgeye gönderilen mektup, elçilikten kati cevap taleplerine

karşılık istenilen sürelere rağmen bir türlü beklenilen cevabın alınamaması, bölgedeki Rus komutanların tahliye için yetkilerinin olmadıklarına dair beyanatları ayrıntısı ile elçiye aktarılacaktı. En sonunda *Rusyalu bu Anadolu hududunu tahliye edecek mi etmeyecek mi Devlet-i 'Aliyye kat'î cevap ister deyü* bir talepte bulunulmuş olsa da bu defa da I. Aleksandr'a kurye gönderildiği ve kesin bir cevabın geleceği söylenmişti. Bu doğrultuda Bâb-ı Âli'nin bu beyanatlara güvenmediği açıkça ifade ediyordu. Rus elçiliğinin bu tutumunun tamamen zaman kazanmaya yönelik olduğu belirtilerek St. Petersburg'un hâlâ şahsi çıkarlar peşinde gittiği gösterilmeye çalışılmaktaydı. Bu nedenle II. Mahmud, yaşanan gelişmelerin müttefik elçilerine ifade edilmesini istemişti. Hududun tahliye edilmemesinin musâlahadan geri adım atmak anlamına geldiği belirtilerek bu durumun iki ülke arasındaki ilişkilerin bozulmasına neden olabileceği vurgulanıyordu. Bu doğrultuda yaşanan bu durumun müttefik elçilere aktarılmasına ve daha sonra gelebilecek *Devlet-i 'Aliyye bunu niçün bu raddeye getürdü bize ifade etmiş olsa bir sûret verilür idi denmemek içün* bu görüşmenin gerçekleştirilmesine karar verilmişti. Bu nedenle Stürmer ile R. Liston'la yapılan görüşmenin bir benzeri gerçekleştirilecek ve benzer sorular yöneltilecekti. Özellikle Avusturya elçisinden Rusya'nın bu tutumu karşısında bir cevap talep edilmekteydi.

Stürmer ise bu cevap talebine karşılık bu ittifakın diğerlerinden farklı olduğuna dair açıklamalar yapmaktaydı. Bu ittifakın metanet ve sebat etrafında şekillendiğini ve her maddesinin icrası için çalışılacağını belirtse de tahliye maddesi ile ittifakın farklı şeyler olduğunu söylemekteydi. İki konunun birbiri ile kıyas kabul etmeyeceğini belirten Stürmer, daha sonrasında Bükreş Antlaşması ve söz konusu maddeye dair çok fazla bilgisi olmadığını belirtiyordu. Daha önce antlaşmanın bir nüshası talep edilmiş olsa da olumlu bir yanıt bulmamıştı. Bu doğrultuda Stürmer, tahliye maddesi konusunda bir bilgisinin olmadığı yönünde bir savunma yapmaktaydı. Buna karşılık reis vekili, Bükreş Antlaşması'nın söz konusu maddesinin Yaş ve Küçük Kaynarca antlaşmalarının onayından ibaret olduğunu ve bu maddelerin de elçi tarafından bilindiğini belirtiyordu.[370]

Bükreş Antlaşması'nın bilinmezliği ve ittifakın amaçları doğrultusunda verilen cevaplar, Osmanlı heyeti tarafından memnuniyet ile karşılanmamıştı. Stürmer'in bu ifadelerinin Osmanlı Devleti'nin isteklerine aykırı olduğunu belirten reis vekili, *yalan*

[370] Daha sonrasında görüşme imzalanan antlaşmaların yayınlanmasına dair bir eksende devam edecekti. Stürmer, devletlerin imzaladığı antlaşmaları bastırmasının bir gelenek olduğuna dair açıklamalarda bulunacaktı. *Cem'-i düvel ahidnâmelerini tab' ettirüp neşr etmeleri adettendir* diyerek Bâb-ı Âli'nin bu adeti yerine getirmediğini ifade ederek bir bakıma bu uygulamanın benimsenmesine dair açıklamalar yapmaktaydı. Bu konuda bkz. BOA KK.d 60/6 s.89.

söyleyenin bayram günü yüzü kara çıkar diyerek bir bakıma bu konuda kesin bir cevap talep edildiğini ima ediyordu. Bununla birlikte bu konuda geri adım atılmayacağının da altı çizilmekteydi. Bu açıklamalar karşısında ise Stürmer, Bâb-ı Âli'nin çıkarlarına hizmet etmenin arzulanan bir şey olduğunu belirterek bu doğrultuda hem tercümanı vasıtası ile Rus elçiliği ile temasa geçtiğini hem de durumu hükûmetine yazdığını belirtiyordu. Bu doğrultuda söz konusu maddenin çözümüne dair girişimlerde bulunmak için hükûmetinden izin isteyeceğini ve İtalinski'ye de benzer bir memuriyetin gelebileceğini ifade etmekteydi. Aslında bu açıklamalar söz konusu maddenin bir müzakereye açılıp açılamayacağına dair muhatabını yoklama girişiminden ibaretti. Bu nedenle bu beyanatlar reis efendi tarafından sert bir şekilde karşılık bulacak ve Bâb-ı Âli'nin *ahitnâmeden hariç lakırdı* duymak istemediği belirtilecekti. Bu sert tutum karşısında Stürmer, amacının İtalinski ile görüştüğünü ifade etmek olduğunu belirterek söz konusu meselenin arkasında yatan nedenleri öğrenmek girişiminden bahsediyordu. Sonrasında ise Avusturya elçisi istenilen cevapların verilememesinin nedeni olarak R. Liston gibi Rusya'nın Bükreş Antlaşması sonrasında içinde bulunduğu durumu gösterse de bu, Osmanlı heyeti tarafından kabul görmeyecekti. Gelen havadislere binaen antlaşma sonrasında Kafkasya'nın tahliyesi için tenbihnâmeler gönderilmiş olmasına rağmen sonrasında bu karardan vazgeçildiğinin bilindiği belirtiyordu. Bu açıklamalar karşısında Stürmer ise bu havadislerin doğruluğuna dair sorular sormakta ve İtalinski ile yaptığı görüşmede elçinin buna dair bir bilgisinin olmadığını beyan etmekteydi. Bu cevap karşısında ise İtalinski'nin bu özrünün durumun kabulü anlamına geldiği beyan edilerek barış yapan devletlerin *kaide-i düvel üzre* ahitnâme mübadelesinden sonra hududun yeni antlaşmaya göre düzenlenmesi için memurlar görevlendirilmesi gerektiği belirtiliyordu. Rusya'nın bu emirleri gönderdiğine delil olarak da daha önce Anapa, Ahılkelek ve birkaç kalenin tahliye edildiği hatırlatılıyor ve hâlâ işgal altında bulunduğu beyan edilen kalelerin komutanlarının da buraların tahliyesinden menedildiklerin bildirildiği açıklanıyordu. Bu açıklamalar ile bir taraftan havadislerin doğruluğu kanıtlanmaya çalışılırken diğer taraftan da Rusya'nın daha önce kabul etmesine rağmen şimdi antlaşma maddesini uygulamamak için bahane ürettiğinin açık bir şekilde belli olduğu anlatılmaya çalışılmaktaydı. Rusya'nın kararından vazgeçtiğini göstermek için bu açıklamaların yanında Erzurum ve Trabzon valilerinden Rus komutanların söz konusu bölgeleri tahliyeye yetkilerinin olmadığına dair beyanatlar da aktarılıyordu. Bu beyanatlar İtalinski'ye ifade edildiği gibi bu komutanlardan elçiliğe bu konuda başka havadislerin geldiğinin de bilindiği belirtiliyordu. Buna karşılık Stürmer, İtalinski'ye gerekli tahriratın ulaşamamasında, yaşanan yoğunluğun neden olabileceğini ve kendisin de benzer sorunlarla karşılaştığını ifade ederek açıklamalar

getiriyordu. Fakat bu açıklamalar kabul edilmeyeceği gibi Rusya ile Avusturya'nın kıyas kabul etmeyeceği belirtiliyor ve hududun tahliye edilmemesinin bu şekilde açıklanamayacağı söyleniyordu. Bunun üzerine ise Stürmer, bu meseleyi ülkesine yazdığını belirterek hükûmetinin bunun çözümü için mesai harcayacağına hiç şüphesi olmadığını ifade etmekte ve hatta girişimlere başlanmış bile olabileceğini belirtmekteydi. Gerekirse yeniden yazabileceğine dair açıklamaları karşısında reis vekili, Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı olan dostluğunun bilindiğinden bahsetse de Avusturya ile Rusya'nın müttefik oldukları ifade ediliyordu. Bu doğrultuda Rusya'nın antlaşma maddesini yerine getirmediğine dair şikayetlerin doğru olmayacağı ima edilerek Viyana'nın taraf tutabileceğine dikkat çekiliyordu. Osmanlı heyeti bu açıklamalar ile bir bakıma Napolyon karşısında verilen mücadelede Rusya ile ittifak yapan Avusturya'nın Osmanlı Devleti'nin çıkarları doğrultusunda müttefiki aleyhine bir tutum alabilmesinin mümkün olmadığının bilindiğini ima ediyordu. Bununla birlikte Viyana hükûmetinin içinde bulunduğu durumdan dolayı Osmanlı Devleti'nin bu talebine zaman ayırmasının da zorluğundan bahisle meselenin yazılmasının tamamen elçinin şahsi tercihine kaldığı belirtilmekteydi. Diğer taraftan elçinin böyle bir şey yazması halinde hududu nasıl tarif edileceği ise bir başka soruydu.

Daha sonrasında ise Rusya'nın yayınladığı beyanname meclisin gündemine geliyordu. St. Petersburg'un bu metin ile *asayiş-i amme*nin sağlanması ile *muvâzene*nin kurulmasını amaçladığı ve bir genişleme amacı olmadığı belirtilmiş olsa da hududun tahliye edilip edilmeyeceği konusunda Bâb-ı Âli'nin hâlâ endişesi olduğu belirtilmekteydi. Bu konuda emin olmak için Rusya elçiliği nezdinde yapılan tüm girişimlerin de sonuçsuz kaldığı tekrardan hatırlatılmaktaydı. Bu nedenle elçiliğin hududun tahliyesine dair net bir tutum takınması gerektiği hatırlatılarak artık bu konuda kati bir cevap beklendiği ifade ediliyordu. Çünkü alınacak net bir cevap aynı zamanda Bâb-ı Âli'nin tüm üyelerinin bu konuda ikna olması için de önemliydi. Askerî bir operasyonun konuşulduğu ve bunun için de hazırlıkların yapıldığı herkes tarafından bilindiğinden alınacak net cevaplar bunun önüne de geçebilirdi. İki ülke arasında olası bir savaştan R. Liston kadar endişe duyan Stürmer de böyle bir şeyin olmasını kesinlikle istememekteydi. Bunun bilincinde olan reis vekili, İtalinski'den şu ana kadar alınan cevapların kesin bir güvence anlamına gelip gelmediğini soruyordu. Bu soru karşısında Stürmer, Rus elçinin ifadesinin dostane olduğunu belirtse de Kafkasya'daki Rus komutanlar tarafından verilen cevaplar hakkında net bir şeyler söylemekten kaçınıyordu. Daha sonrasında da mecliste, yapılan askerî hazırlıklar gündeme gelirken bunların her devletin ileride olabilecek bir sefer için yaptığı hazırlıktan ibaret olduğu beyan ediliyordu. Bu beyanatlar

karşısında Stürmer, iki komşu ülke arasında böyle sorunların çıkmasının çok doğal bir durum olduğundan hareketle bunun diğer devletlerin arabuluculuğu ile çözülebileceğini ifade ediyordu.

Bu konuşmaların sonrasında meclisin gündemine Sefer Bey konusu gelecekti. Abhaza hâkimi Keleş Bey'in oğlu olan Sefer Bey'in Hristiyan olarak Rusya tarafına geçmesi ve bu nedenle de söz konusu bölgeyi Rusya'ya terk ettiğine dair iddiaları, reis vekili tarafından eleştiriye tabi tutulacaktı. Rusya'nın bölgeyi tahliye etmemesine dair ileri sürdüğü bu iddiasını çürütmek için bu coğrafyanın Osmanlı toprağı olduğuna dair açıklamalarından sonra söz konusu bölgenin *Sefer Beyin verdim demesiyle nasıl zabt* olunabileceği sorusunu sormaktaydı. Bölgeden bu konuya dair gelen havadislerin tartışılmaya devam edildiği görüşmede Osmanlı heyeti bunun antlaşmaya aykırı bir durum olduğu tezini işlemekte, buna karşılık ise Stürmer, bu meselenin İtalinski tarafından bilinmediğini iddia etmekteydi. Her ne kadar Osmanlı tarafı bu konunun elçi tarafından çok iyi bilindiğini iddia edip antlaşma maddesine bilerek uyulmadığını beyan etse de bu sefer Stürmer, İtalinski'ye atıfla Bâb-ı Âli'nin de bazı maddelerde üstüne düşeni yapmadığını iddia edecekti. Fakat Avusturya elçisinin bu iddiaları reis vekili tarafından sert bir şekilde karşılık bulacaktı. Özellikle İtalinski'nin Sırp maddesine dair bu iddialarının gerçeği yansıtmadığı, bunun ise en iyi Avusturya tarafından bilindiği vurgulanacaktı. Özellikle bölgede herhangi bir mağduriyetin yaşanmaması için çalışıldığı ve eksikliği hissedilen zahirenin de bizzat Avusturya'nın izni doğrultusunda elçinin ülkesinden sağlandığı belirtilmekteydi. Bu iddiaların bizzat İtalinski ile yapılan görüşmede de gündeme getirildiğini fakat o toplantıda da bunun doğru olmadığının açıklandığını söyleyen reis vekili hem o zaman hem de şimdi Bâb-ı Âli'nin her türlü yükümlülüğünü yerine getirmesine rağmen Rusya'nın Sırbistan ve Kafkasya maddelerine riayet etmediğini belirtiyordu. Diğer taraftan bu ima Avusturya ve Rusya elçiliğinin ağız birliği yaptığının da göstergesiydi. Daha önce Rusya karşısında bir ittifak yapılması için çaba gösteren elçilik şimdi Rusya elçiliğinin dillendirdiği benzer konuları aynı ifadelerle tekrar ediyordu. Bu bir bakıma Avrupa'daki ittifakın İstanbul'a yansımasıydı. Hiç şüphesiz bu durumun farkında olan reis vekili, Osmanlı Devleti'nin tüm maddelere uyduğunun herkes tarafından bilindiğini belirterek bu konuda İtalinski'ye sorulan sorunun bir benzerini Stürmer'e soracaktı. Fakat bu doğrultuda yöneltilen *Devlet-i 'Aliyye şürûttan hangisini icrâ eylemedi* sorusu yanıtsız kalsa da buna örnek olarak zahire konusu ima edilecekti. Bu cevap sonrasında meclis Osmanlı Devleti'nin ihtiyacı olan zahirenin karşılanma şeklini tartışmaya başlayacaktı. Reis vekili bu ihtiyacın hem Rusya'dan hem de Avusturya'dan hükûmetlerinin

rızaları ile ücretleri mukabilinde karşılandığını belirterek bunun komşuluk ve dostluğun gerektirdiği bir durum olduğunu belirtmiş ve bu açıklamalar da Stürmer tarafından kabul görmüştü. Hatta ülkesinin bu konuda her zaman Osmanlı Devleti'nin ihtiyacını karşılamak için istekli olduğunu belirterek başka devlete de *muhtaç etmez* diye ekliyordu. Stürmer'in bu cevabı karşısında reis vekili ise iki ülkenin dostluğu gereği birbirinin faydasını istemesi gerekliliğine dair beyanatlarda bulunuyordu. Buna karşılık Stürmer de hükûmeti tarafından kendisine verilen talimatnamelerde her zaman bu konuya dikkat çekildiğini belirtiyordu. Bu doğrultuda kısa bir süre önce hükûmeti tarafından gönderilen kuryeye değinerek burada da Osmanlı Devleti'nin iyiliğinin tembih edildiğini ekliyordu. Bu nedenle hududun tahliyesi meselesinin de bu doğrultuda çözülmesini istediğini belirtiyordu.

Meclisteki bu uzun tartışmalar nedeni ile görüşmelere kısa bir ara verilmiş ve sonrasında da *tahliye-i hudud* meselesi kaldığı yerden konuşulmaya devam edilmişti. Bu sefer Stürmer bu meselede yeni bir konuyu gündeme getirecekti. Daha önce tercümanı vasıtası ile şimdi de bizzat kendisi tarafından bu konu için hükûmetinin de devreye sokulması fikrini gündeme getiriyordu. Daha önce Osmanlı makamları tarafından da tartışılan bu konuda elçi, bir namenin yazılabileceğini belirtiyordu. Hükûmetinin bu konuda çaba göstereceğine hiç şüphesi olmasa da bu konuya dair yazılacak bir mektubun teşvik edici olabileceğini ifade ediyordu. Fakat bu teklif Osmanlı heyeti tarafından olumlu karşılanmayacaktı. Bu konunun daha önce de beyan edildiğini belirten reis vekili, Avusturya ile Rusya'nın müttefik olduğunu hatırlatarak bu mesele hakkında Avusturya imparatoruna yazılacak bir şahsi mektubun uygun bulunmadığı belirtiyordu. Bu ifadeleri ile bir bakıma Osmanlı heyeti, söz konusu ittifak nedeni ile Viyana'nın İstanbul'dan ziyade St. Petersburg'un yararına çalışacağını düşündüğünü dolaylı yoldan ifade etmiş oluyordu. Bu bir bakıma Avusturya'ya karşı olan olumlu bakış açısının da değiştiğinin resmî ağızdan ifadesiydi. Avusturya imparatoruna Kafkasya konusunda şahsi bir mektubun yazılamayacağı bu şekilde beyan edildikten sonra meclis, Avusturya'ya geçen Sırp asiler ve onlar tarafından kaçırılan Müslüman ahalinin durumları hakkında uzunca bir tartışma yürütecekti. Osmanlı tarafı iki ülke arasındaki dostluk ve antlaşmalara atıf yaparak hem bu Müslüman ahaliyi hem de Sırp asilerinin iadesini talep edecekti.[371] Stürmer ise bu talep karşısında farklı farklı gerekçeler öne sürecekti. Fakat en sonunda bu konuya ve Bâb-ı Âli'nin taleplerine dair hükûmetine yazma sözü vererek şimdilik bu meseleye ve meclise bir son verilecekti. Bu mecliste görüşülen konular ve karşılıklı

[371] Avusturya elçiliğinden bu yönde bir talepte bulunulduğu sadrazam tarafına iletilmekte ancak bu metinlerde Belgrad Kalesi başta olmak üzere gerekli tahkimatın yapılması ve ihtiyaç duyulan başta zahire olmak üzere gerekli araç gerecin sağlanması istenmekteydi. Bu konuda bkz. BOA TS.MA.e 710/86.

beyanatlar bir bakıma iki ülkenin birbirine karşı politikasına dair ip uçları barındırıyordu. Her ne kadar daha önce Bâb-ı Âli, özellikle Kafkasya'nın tahliyesine dair Avusturya'nın dostluğuna güvenerek bizzat imparatora mektup yazıp Osmanlı Devleti lehine tutum almasını istemeyi düşünmüşse de şimdi Viyana, St. Petersburg'un müttefiki olarak görülmekteydi. Bu müttefiklik nedeni ile Bâb-ı Âli, Avusturya'nın kendinden ziyade Rusya lehine bir tavır almasının daha muhtemel bir durum olduğunu düşünmekteydi. Diğer taraftan Stürmer ile yapılan bu görüşme de bir bakıma bu durumun bir göstergesi mahiyetindeydi. Elçiye Rusya'nın antlaşma maddelerine uymadığına dair ne kadar kanıt gösterilir ise gösterilsin Stürmer her defasında İtalinski lehine bahaneler üretmekte ve ortaya konulan her kanıta mantıklı açıklamalar yapmaya çalışmaktaydı. Stürmer tarafından ortaya konan bu durum da hiç şüphesiz Osmanlı heyetinin dikkatinden kaçmamıştı. Bu nedenle Avusturya ile Rusya arasındaki halihazırdaki ittifak, birkaç defa hatırlatılmış ve bu yöndeki düşüncelere dair imalarda bulunulmuştu. Bu ve benzer görüşmeler hiç şüphesiz Viyana Kongresi'ne giden süreçte İstanbul'un Viyana'ya karşı çok olumlu olan görüşlerini sorgulamasına neden olacaktı.[372]

Bu görüşmenin mazbatası II. Mahmud tarafından *birkaç defa mütâlaa* edilecekti. Sultan özellikle Avrupa'daki gelişmelere dair konuşulanlar üzerinde duruyordu. Elçinin öncelikle müttefiklerin aralarındaki ittifaka dair kararlılıklarını göstermek istediğini belirtiyordu. Bu beyanatların, aynı dönemde Avrupa'daki savaşa dair gelen havadisler ile birlikte değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyordu. Özellikle gelen mektuplarda müttefiklerin Fransa karşısındaki aldığı başarılar ile Bavyera kralının bunların lehine tutum değiştirdiği haberlerinin yer alması, elçinin beyanatları ile birlikte okunması gerekmekteydi. Bu doğrultuda II. Mahmud, Stürmer'in iki amacının olabileceğini düşünmekteydi. Bu iki amacı da şu şekilde beyan ediyordu: *Devlet-i 'Aliyye'mizin iltizam eylediği bîtaraflık usulünü bıragub Fransaluya meyl etmek ihtimali var ise o mülâhazadan feragat ettirmek ve diğeri kendüleri ittifaklarında sebât ve metânetlerini beyan ile Devlet-i 'Aliyye'mizi dahi kendü usullerine teşvik eylemek.* Sultan özellikle müttefiklerin Osmanlı Devleti'ni kendi yanlarına çekme amacı güttüklerini, bu da olmazsa Fransa'dan uzaklaştırmaya yönelik bir politika izlediklerini düşünmekteydi. Stürmer'in bu ifadelerini de buna hizmet etmesi için söylendiğini

[372] Kasım ayının başında gerçekleşen söz konusu görüşmenin mazbatası için bkz. BOA KK.d 60/6 s.87-93; İstanbul'da elçilerle yapılan bu ve benzeri görüşmeler hiç şüphesiz diğer elçilikler tarafından da bilinmekteydi. Dost veya müttefik olan devletlerin elçilikleri, bir fikir alışverişi hatta iş birliği bile yapılabilmekteydi. Bu doğrultuda Stürmer ile yapılan bu görüşme ve konuşulanlar R. Liston tarafından da bilinmekte ve bu doğrultuda görüşmenin içeriğini hükûmetine aktarmaktaydı. İngiliz elçi bu görüşmeden hareketle Avrupa'daki müttefik başarılarının Bâb-ı Âli üzerinde etkili olduğunu düşünüyordu. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/81 s.124-125.

belirterek bu görüşmeden başka bir neticenin çıkmayacağını belirtiyordu. Çünkü Stürmer tarafından tahliye maddesine dair verilen cevapların İtalinski tarafından verilenlerin teyidinden daha ileriye gitmediğini ifade ediyordu. Bununla birlikte Sultan, Avusturya imparatoruna zahire konusunda gösterilen dostluk hakkında bir mektubun yazılabileceğini düşünmekle birlikte bu meselenin faydası ve zararlarının görüşülmesini istiyordu.[373]

II. Mahmud'un bu emri doğrultusunda toplanan encümen-i meşverete başta Hacı Halil Efendi olmak üzere defterdar, zahire, Tophane-i amire ve darphane nazırları, kethüda-yı çakeri ağa ile reis vekili katılmıştı. Stürmer ile yapılan görüşmenin mazbatası ve II. Mahmud'un hattının okunmasından sonra katılımcılar, elçi ile yapılan görüşmeye dair Sultan'ın görüşlerine hak veriyorlardı. Bu kapsamda Avusturya imparatoruna bir mektubun yazılmasının faydalı olup olmayacağı tartışmaya açılıyordu. Özellikle böyle bir mektubun faydasının olup olmayacağının kesin olmadığı belirtiliyordu. Bununla birlikte bazıları tarafından zahire konusunda teşekkür mahiyetinde bir mektubun yazılmasının da gerekli olmadığı beyan edilmekteydi. Diğer taraftan meclisin üzerinde durduğu bir diğer konu Stürmer'in ifadeleriydi. Avusturya elçisinin bu beyanatların İngiltere elçisinin ifadeleri ile uyuştuğuna dikkat çekilerek bunun nedeninin de aralarında ittifak olduğu belirtiliyordu. Bu nedenle meclis, Viyana ve Londra arasındaki ittifakın birlikte hareket etmelerine neden olduğunu düşünmekteydi. Bu birliktelik aynı zamanda diğer müttefikleri Rusya ile de bir iş birliğine neden olacağından hareketle İngiltere ve Avusturya'nın *Rusyaluya taraftarluk edecekleri* belirtiliyordu. Bu durumdan hareketle meclis Avrupa'daki gelişmeleri masaya yatırmaktaydı. İngiltere'nin neredeyse yirmi yılı aşkın bir süredir Fransa ile savaş halinde olduğu belirtilerek bir türlü rakibine üstünlük sağlayamadığı üzerinde duruluyordu. Fakat son zamanda gelen havadislerde müttefiklerin *Leipzig'e iki saat mesafede* gerçekleşen savaşta Fransa karşısında büyük bir galibiyet aldığı ifade edilerek bunun da ittifakın bir sonucu olduğu belirtiliyordu. Bu zaferin arkasında yatan neden ise ittifak antlaşmasıydı. İngiltere'nin başta Rusya olmak üzere müttefiklere sağladığı tedarik yardımları, müttefik ordularının Fransa karşısında zafer kazanmasını sağlamıştı. Hem bu ittifakın hem de bu galibiyetin İngiltere ile Rusya arasındaki düşmanlığı ortadan kaldırarak iki ülke arasında eski iyi ilişkilerin yeniden kurulduğu üzerinde durulmaktaydı. Londra ve St. Petersburg arasındaki bu yeni durum, aslında başta meclise katılanlar olmak üzere Bâb-ı Âli'nin tüm üyelerinde bir endişeye neden olmaktaydı. Stürmer'in ifadelerinin de gösterdiği gibi Rusya'nın müttefikleri, İstanbul karşısında hiç şüphesiz St. Petersburg lehine bir tutum alacaktı. Mecliste beyan

[373] II. Mahmud'un söz konusu görüşleri hakkında bkz. BOA KK.d 60/6 s.87.

edilenler bir bakıma genel olarak Bâb-ı Âli'nin duyduğu endişelerin ifade edilmesinden başka bir şey değildi.

Bu endişeler etrafında Avusturya imparatoruna bir şahsi mektubun yazılması konusu yeniden gündeme gelecekti. Fakat hududun tahliye edilmesi konusunun yer almadığı ve sadece zahire için bir teşekkürü içermesi düşünülen böyle bir mektubun da sakıncalı olabileceğine dikkat çekiliyordu. Çünkü Avusturya'dan gelecek cevap mektupta, Kafkasya meselesinin Viyana tarafından ele alınması söz konusu olabilirdi. Avrupa'daki yeni dengeler dikkate alınarak bu meselenin uluslararası bir meseleye dönüşmesini istemeyen Bâb-ı Âli, zahire için yazacağı bir mektup ile buna neden olabilirdi. Diğer taraftan gelecek bu mektuba da bir cevap yazılması gerekeceği ve bu nedenle de bu defa Kafkasya meselesinin istemeden de olsa tartışılmaya açılacağı düşünülüyordu. Viyana'nın Rusya ile yaptığı ittifak ve onun lehine bir tutum alacağının kesin olduğu bir dönemde bu konusun açılmasının Bâb-ı Âli'nin yararına olmadığı üzerinde durulmaktaydı. Avusturya'nın *tahliye-i hudud* meselesi için öncelikli olarak Fransa gailesinin bertaraf edilmesini isteyeceği ve bu sorunun kendileri açısında ortadan kalkmasından sonra Kafkasya meselesinin de birlikte çözülmesini önerebileceğine dikkat çekiliyordu. Bazı kişiler tarafından Kafkasya meselesinde *düvel-i efrenciyye*den yardım beklemenin doğru olmadığı belirtiliyordu. Özellikle Bâb-ı Âli'nin Avrupa'daki gelişmeler karşısında tarafsızlık politikası izlediği hatırlatılarak kendi meselesinin çözümü için kendisinin çaba harcaması gerektiği üzerinde duruluyordu. Bu kapsamda sınıra gerekli asker ve mühimmatın gönderilmesine çalışılması gerekmekteydi. Sınırlarının korunmasına yönelik atılacak olan bu adımların yanında Avusturya'ya bir mektubun yazılmasının uygun olmadığı belirtiliyordu. Bu fikirler meclise katılanların tümü tarafından da onaylanacaktı. Bu doğrultuda zahire için padişah tarafından değil de sadrazam tarafından Avusturya başvekiline bir mektubun yazılmasının daha uygun olacağı beyan edilmişti. Fakat bu fikir de bazıları tarafından eleştirilecekti. Özellikle mektup konusunun Stürmer tarafından sorulması halinde padişah tarafından değil de sadrazam tarafından yazılacağı beyanının Avusturya tarafından gelen zahirenin engellenmesine veya en azından yavaşlatılmasına neden olabileceğine dikkat çekiliyordu. Bu nedenle bir mektubun yazılmasının uygun olacağı beyan edilmişse de tahliye maddesinin Rusya elçiliğinden gelecek cevabın beklendiği gerekçesi ile söz konusu yazışmaya dahil edilmesinin önüne geçilebileceği belirtiliyordu. Bu doğrultuda meclis, Rusya elçiliğinin Bâb-ı Âli karşısında yaptığı siyasetin bir benzerini Avusturya karşısında yapmayı düşünmekteydi. İtalinski'nin kendisinden istenilen kati cevaplar karışışında sürekli cevabın geleceğine yönelik beyanatları

doğrultusunda zaman kazanmaya yönelik politikasının bir benzeri Stürmer'e karşı izlenebilirdi. Bu kapsamda Avusturya elçiliği tarafından mektubun yazılıp yazılmayacağına dair soruların Rusya elçiliğinden gelecek yanıtın beklendiğine dair cevaplar ile geçiştirilmesine ve bu sayede de elçiliğin *oyalandırılması*na karar verilmişti.[374]

Meclis tarafından yapılan bu değerlendirmeler II. Mahmud tarafından uygun bulunacaktı. Bu doğrultuda istenilen cevabın verilmeyerek oyalandırılmasının gerektiğini beyan ediyordu. Özellikle bu meselenin devletler arası bir boyut kazanmasından kaçınılmasını istemekteydi. Bu nedenle sadrazam tarafından yazılacak bir mektup sonrasında sürecin buraya evrilebileceğinden endişeleniyordu. Bununla birlikte daha önce R. Liston tarafından sadrazama gönderilmek için verilen mektuba şu ana kadar bir yanıt gelmemişse de İngiltere elçiliği bu süreç doğrultusunda meseleye dahil olmuş gibi duruyordu. Şimdi sadrazam tarafından Avusturya'ya yazılacak bir mektup ile buna Viyana'nın da dahil olması endişesi vardı. Bu doğrultuda elçilere verilecek cevaplar veya yazılacak mektuplar ile sözün uzayacağına dikkat çekiyordu. Bu nedenle Sultan, bir mektup yazılmasından ziyade meselenin İstanbul'da Bâb-ı Âli ile Rusya elçiliği arasında kalmasının daha uygun olacağını düşünmekteydi. Bu doğrultuda bu meselenin Rusya elçiliğinden fırsat bulundukça sorulması gerektiğini belirtiyordu. Böyle bir hareket ile müttefik devletlerin meseleye dahil olmasının önüne geçilebileceği gibi her fırsatta dile getirilerek Rusya elçiliğine bölgelerin tahliyesinden vazgeçilmediği de gösterilmiş olacaktı. Bu süre zarfından da II. Mahmud iç meselelere ağırlık verilmesi gerektiğini düşünmekteydi. Bu doğrultuda içeride ihtiyaç duyulan araç gereçlerin sağlanmasına çaba gösterilmesi gerektiğini beliriyordu. Diğer taraftan Sultan, *bakalım Avrupa ahvali nelere netice verir* diyerek de Avrupa'daki gelişmelerin yakından takip edilerek bu doğrultuda kararların alınması gerektiğini ifade ediyordu. II. Mahmud'un bu ifadeleri hem Avrupa'daki gelişmelerin yakından takip edilmeye çalışıldığının hem de bu gelişmeler doğrultusunda siyasi adımlar atıldığının en iyi ifadesiydi.[375]

Kasım ayında yaşanan bu diplomatik süreçlerin yanında Aralık ayında gelen havadislerde ise Leipzig muharebesi ve sonrasında yaşananlara dair daha ayrıntılı bilgiler aktarılmaktaydı. Bu haberlerde özellikle muharebe sorasında Fransızların geri çekilmeye başladığı haberleri yer almaktaydı. Bu geri çekilmeye rağmen Fransız ordusunun Almanya'da hâlâ birçok kale ve şehri ellerinde bulundurduğu bilgileri aktarılmaktaydı. Bu nedenle havadislerin birçoğunda müttefik ordularının bu şehirlere karşı yaptıkları askerî harekâtlar ve

[374] Söz konusu encümen-i meşveret için bkz. BOA HAT. 1196/46964 ve KK.d 60/6 s.93-94
[375] II. Mahmud'un hattı için bkz. BOA KK.d 60/6 s.93.

kuşatmalar yer almaktaydı. Bu doğrultuda teslim olan veya kuşatılıp alınan şehirlere dair bilgiler aktarılıyordu. Bu kapsamda müttefiklerin Alman coğrafyasının genelinde hakimiyet sağladığı sonucu ortaya çıkıyordu. Müttefiklerin bu galibiyetlerine paralel konuşulmaya başlanan mütareke haberleri de İstanbul'a aktarılmaktaydı. Leipzig muharebesinden sonra müttefikler tarafından teklif edilen fakat ilk başta Napolyon tarafından kabul edilmeyen Frankfurt Protokolünün içeriği bu havadis evraklarında yer alıyordu. Fransa'nın doğal sınırlarına dönmesini içeren bu teklif her ne kadar kabul edilmese de bir süre sonra Napolyon'un kongre çağrıları, en sonunda da teklifi kabul ettiğine yönelik beyanatları ve bu kapsamda elçi gönderdiğine dair bilgiler, fazlası ile bu gönderilerde kendisine yer bulmaktaydı. Söz konusu savaşın Fransız halkına karşı olmadığına yönelik beyannamelerin yanı sıra müttefiklerin Fransa'ya doğru askerî harekâtlarına da çok fazla yer veriliyordu. Özellikle Ren Nehri'ne doğru yapılan harekâtlardan bahsedilerek müttefik ordularının Fransa sınırına dayandığı bilgisi defalarca paylaşılıyordu. Bu aynı zamanda bir sonraki adımın Fransa toprakları olduğunu gösterdiği gibi müttefiklerin aldığı başarıların da bir kanıtıydı. Napolyon'un Paris'e gittiği, yeni asker celbi ve ordu için mühimmat ve erzak arayışları, havadislere yansıyan diğer haberlerdi. Müttefiklerin samimi bir ittifak ve inanmışlıkla hareket etmesine rağmen Fransa'nın içinde bulunduğu durum ayrıntısı ile anlatılmaya çalışılıyordu. İtalya'da da Fransa aleyhine benzer gelişmelerin yaşanmakta olduğunun aktarıldığı bu havadislerde ayrıca savaşın bu yıl içerisinde bitmesinin de beklenmediği ifade ediliyordu. Voyvodalardan gelen bu havadislerin benzeri Viyana maslahatgüzarından da gelmekteydi. Avrupa'daki gelişmelere dair Avusturya dışişleri bakanı vekili ile yaptığı görüşmede müttefiklerin Fransa karşısında kazandığı galibiyetlerden bahsedilmekteydi. Tüm bu haberlere nazaran İstanbul'a Napolyon'un yenildiği, giderek güç kaybettiği ve buna karşın müttefiklerin birlik içinde hareket ederek hedeflerine ulaşmaya başladıkları aktarılıyordu. Başka bir evrakında ise barışa dair girişimlerin savaşın sonuçlanması için değil zaman kazanmak için yapıldığını belirtiyordu. Diğer taraftan Napolyon tarafından bu tekliflerin, müttefikler arasında bir ayrışmaya sebep olmak için yapıldığı da vurgulanıyordu. Bu nedenle maslahatgüzar tarafından bir barıştan ziyade savaşın daha da büyüyeceğine dikkat çekiliyordu.[376] Paris'te bulunan maslahatgüzar Panayotaki'den gelen bilgiler de bunları doğrulamaktaydı. Fransız ordusunun yaşadığı kayıpları anlatan Panayotaki, içlerinde

[376] Söz konusu havadisler için bkz. BOA HAT. 952/40878, 956/40997, 957/41036, 957/41046, 957/41053, 957/41083, 958/41101, 958/41113-A, 958/41113-B, 958/41113-C, 960/41186, 960/41186-A, 1147/45566, 1281/49676-A, 1281/49676-B ve 957/41087; bu havadis kağıtlarının yanı sıra BOA'da onlarca daha havadis evrakı bulunmaktadır. Voyvodalar tarafından kaleme alınan bu evrakların birçoğunda tarih bulunmamaktadır. Her ne kadar içerdiği konulardan hareketle bir tarihlendirme yapılabilir olsa da ne zaman yazıldığı ve İstanbul'a hangi tarihlerde ulaştığı bilinemediği için bu belgeler kullanılmamıştır.

Sebastiani'nin de olduğu birçok generalin de yaralandığını aktarıyordu. Bununla birlikte Fransız ordusunun geri çekildiği, Napolyon'un Paris'e geldiği, yapılan askerî hareketler ve barış tekliflerine dair bilgiler de paylaşmaktaydı.[377]

Leipzig Muharebesi ve sonrasında yaşananlara dair İstanbul'a ulaşan bu bilgiler sonrasında Bâb-ı Âli'nin Rusya'ya karşı kullandığı dilin tonunda gözle görülür bir değişme yaşanmıştı. Hatta R. Liston Kafkasya'ya dair taleplerin dillendirilmesinin askıya alındığını belirtiyordu. Diğer taraftan sadrazamın reis vekili aracılığı ile söz konusu maddenin yerine getirilmemesi halinde başında bulunduğu ordunun Tuna'yı geçeceğine dair imaları şimdi yerini bir sessizliğe bırakmıştı. Hatta ordunun İstanbul'a dönüş için hazırlıklara başladığı bildiriliyordu. Bu aslında Leipzig Muharebesi ve sonrasında yaşananların İstanbul'a doğrudan etkisiydi. Diğer taraftan şu ana kadar İtalinski için gerekli resmî tören düzenlenmemişti. Bâb-ı Âli'nin dilindeki değişiklik üzerine Rusya elçiliği bu konuda olumlu bir adım atılabileceğini düşünmekteydi. Rusya elçiliğinin bu konudaki ısrarlarına rağmen Bâb-ı Âli, talep ettiği net yanıtları almak istemekteydi. Bu nedenle Kafkasya maddesine dair daha önce defalarca talep edilen kati cevabın verilmesini beklemekte ve bu konuda net bir cevap almadan bu resmî törenin yapılmasına sıcak bakmamaktaydı. Bu nedenle İtalinski tercümanı aracılığı ile R. Liston'dan yardım talebinde bulunulacaktı. Fakat İngiliz elçiliğinin bu konudaki girişimleri de olumlu sonuç vermeyecekti. R. Liston, Bâb-ı Âli'nin bu kesin tavrının arkasında yatan Fransız ordularının kazanacağı başarılara dair beklenti olduğunu düşünüyordu. Diğer taraftan elçi,

[377] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1182/46677; Avrupa'da yaşanan gelişmeler hiç şüphesiz İstanbul'daki elçilikleri de etkiliyordu. Özellikle savaşan tarafların nüfuz kurmaya çalıştıkları bölgelerdeki haklarını birbirlerine ve üçüncü ülkelere kabul ettirmeleri taraflar arasındaki diğer bir sorundu. Bu kapsamda Hollanda üzerinde mücadelenin yankısı İstanbul'a kadar uzanacaktı. Hollanda ve doğal olarak onun İstanbul'daki elçiliği üzerinde Fransa'nın hak iddia etmesi Avusturya tarafından kabul görmeyecekti. Buna karşılık Fransız elçi Andréossy emrindeki yeniçeriler ile elçiliğe bir tür el koymuştu. Bu hareket ise Stürmer tarafından protesto ile karşılanacaktı. İki elçilik arasındaki bu sorunun çözümü Bâb-ı Âli olarak görülse de reis vekili bu konuda kesin bir tutum almak istemeyecekti. Stürmer sorunun çözümü için R. Liston ve İtalinski'yi dahil etse de nasıl bir çözüm bulunması konusunda bu elçiler arasında da bir fikir birliği sağlanamamaktaydı. R. Liston ve İtalinski'nin söz konusu elçiliğin bağımsız bir yapıya kavuşturulması fikri Stürmer tarafından kabul görmese de sonrasında bu fikir konusunda ikna edilecekti. Reis vekilinin de sürece dahil olması sonrasında Fransız elçiliğinin hizmetindeki yeniçerileri binadan çekmesi konusunda uzlaşmaya varılmıştı ve buna karşılık bina üzerinde bu kaotik süreçte hiçbir elçilik tarafından hak iddia edilemeyecekti. Fakat Fransız elçili binanın kapısında hizmetindeki yeniçeriler tarafından bir koruma sağlayacaktı. Bu süreçte Bâb-ı Âli, özellikle tarafsızlığına bir zararın gelmemesi konusunda mesai harcarken elçiliklere karşı da eşit bir mesafede olmaya çalışmaktaydı. Avrupa'da bir bilinmezliğin devam ettiği bu süreçte buna daha fazla özen göstermekteydi. Fakat elçilik için alınan bu karar Avrupa'daki gelişmelere paralel değişecek ve elçiliklerden bu konuya dair yeni adımlar gelecekti. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/81 s.126-128, 134-141 ve FO. 78/82 s.15-17; Hollanda elçiliği için verilen bu mücadelenin bir benzeri İspanya elçiliği için de verilecekti. Bölgedeki isyan ve sonrasında Fransa işgali ve en sonunda da Napolyon'un kardeşinin İspanya kralı yapılması üzerine Fransız elçiliği aynı şekilde İspanya elçiliğine de hizmetindeki yeniçeriler ile saldırıya geçerek kendi kontrolünü sağlayacak ve bu durum İngiliz elçiliği tarafından da benzer bir hareket ile karşılık bulacaktı. Her iki sorun da doğrudan Avrupa'daki mücadele ile bağlantılı olduğundan Avrupa'daki sorunların çözümü İstanbul'daki bu sorunların çözümü anlamına gelmekteydi. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1290/50080, 1290/50088 ve 1290/50090.

ordunun İstanbul'a gelmesi sonrasında bir politik değişimin yaşanabileceğini belirterek 1813 senesindeki raporlarına son noktayı koymaktaydı.[378]

Avrupa'da müttefikler lehine dengelerin değiştiği ve Fransa topraklarının paylaşıldığına dair haberlerin geldiği bir dönemde Bâb-ı Âli de bu yönde bir adım atacaktı. Daha önce Osmanlı Devleti'nin haraçgüzârı olan Dubrovnik'in Fransa'dan geri alınması için bir müzakere yürütülmeye çalışılmıştı. Bir taraftan müttefik devletlerin elçileri ile görüşülürken diğer taraftan da Fransa elçiliği ile temasa geçiliyordu. Özellikle bu bölgenin Avusturya tarafından alınma ihtimalinden çekiniliyordu. Bu doğrultuda Avusturya ile halihazırdaki dostluk nedeni ile iki ülke arasında bu bölge üzerinden bir anlaşmazlığın yaşanması istenmemekteydi. Bu bölgenin doğrudan Fransa tarafından Osmanlı Devleti'ne verilmesinin daha uygun olacağından hareketle bu şekilde bir politika izlenmesine karar verilmişti. Bu yolun izlenmesinin İstanbul-Viyana arasında bir sorunun çıkmasına da engel olacağı düşünülmekteydi. Bu doğrultuda Fransa elçilik tercümanı ile yapılan görüşmede önce Avrupa'daki gelişmeler ele alınmış daha sonrasında ise Dubrovnik konusu gündeme getirilmişti. Bu konuda eski defterleri açan Osmanlı tarafı bu bölgenin Fransa tarafından işgal edildikten sonra yaşanan diplomatik süreci hatırlatılıyordu. O dönemde İstanbul'da bulunan elçi Sebastiani ve Paris'te bulunan Muhib Efendi aracılığıyla Talleyrand ile gerçekleştirilen görüşmeler hatırlatılarak Dubrovnik'in daha önce Osmanlı'ya verilebileceğine dair gerçekleşen görüşmelere atıf yapılıyordu. Avusturya'nın Fransa'nın düşmanı olduğu ve bu doğrultuda ilan-ı harp ettiği üzerinde durularak bu bölgenin Avusturya tarafından ele geçirilebileceği üzerinde duruluyordu. Dubrovnik'in Fransa'nın düşmanı tarafından zapt edileceğine dair bu ifadelerden sonra Bâb-ı Âli'nin bu bölge hakkında iddialarından vazgeçmediği hatırlatılarak burasının kendilerine dostane bir şekilde geri verilmesi yönünde bir talepte bulunulmaktaydı. Diğer taraftan bu bölgenin Avusturya tarafından ele geçirilmesi durumunda ise Bâb-ı Âli'nin bu iddialarının kabul görmeyeceği belirtiliyordu. Dubrovnik üzerinde bir hak iddiası, Viyana tarafından kabul edilmediği gibi bu bölgenin Fransa'dan alındığı yönünde bir karşılık verileceği ve doğal olarak da İstanbul'un iddialarının yersiz olduğunun beyan edileceğinin aşikâr olduğu belirtiliyordu. Bununla birlikte tercüman karşısında Osmanlı Devleti'nin Fransa karşısındaki dostluğu ve izlediği politikanın faydaları üzerinde durulmaktaydı. Özellikle Bâb-ı Âli'nin Avrupa'daki savaşlarda takındığı tarafsızlık politikasının Fransa'ya faydalı olduğu ifade ediliyordu. Bu doğrultuda Dubrovnik'in Fransa'nın dostu olan Osmanlı Devleti'ne verilerek, düşmanı Avusturya tarafından ele

[378] Bu konuda bkz. NA. FO. 78/81 s.130-133.

geçirilmesinin de önüne geçilebileceği belirtiliyordu. Buna karşın bu yönde bir siyasetin izlenmemesi halinde hem Fransa bu bölgeden mahrum olacak hem de Osmanlı Devleti'nin Dubrovnik'e karşı iddiaları boşa çıkmış olacaktı. Bu doğrultu bu bölgenin Osmanlı Devleti'ne verileceğine dair Sebastiani ve Talleyrand'ın ifadeleri yeniden hatırlatılarak bu konuda olumlu bir adım atılması için çaba harcanmaktaydı. Daha sonrasından ise tercümandan yapılan bu açıklamalar ve Dubrovnik için yapılan talebi elçisine iletmesi istenirken ayrıca bir cevap talebinden de bulunulmaktaydı.

Bâb-ı Âli'nin bu talebine karşılık Fransız elçiliğinden istenilen cevap alınamıyordu. Elçilik için görevlendirildiğinde kendisine bu yönde bir beyanatta bulunulmadığı gibi, talimatnamesinde de bu konuya dair bir emir yer almamaktaydı. Bu nedenle bu konuda kesin bir cevap veremeyeceğini belirten elçi, en fazla yapabileceği şeyin hükûmetine yazmak olduğunu belirtiyordu. Diğer taraftan Bâb-ı Âli de bu yönde bir girişimde bulunabilirdi. Bu konuda Paris'e gönderilecek mektuplar doğrultusunda bu talep doğrudan Fransa hükûmetine iletilebilirdi. Bu nedenle elçi Dubrovnik konusunda Paris'i işaret ediyordu. Bu gelişmeler doğrultusunda meseleyi ele almak için toplanan şûrâda ise bu konunun Avusturya ile bir anlaşmazlığa neden olabileceği üzerinde durulmaktaydı. Avrupa'da Bâb-ı Âli'ye en yakın görülen devletlerden birisi olan ve Rusya karşısında arabuluculuk hatta Osmanlı çıkarlarını savunması için mektup gönderilmesi düşünülen bir devlet ile böyle bir sorunun yaşanması istenmiyordu. Bu sorunun bir düşmanlığa dönüşebileceği endişesi yaşanmaktaydı. Bu doğrultuda Avusturya elçilik tercümanı ile de görüşülerek Dubrovnik'in ülkesi tarafından ele geçirilmesinin iki ülke arasındaki dostluğa aykırı bir hareket olacağı belirtilerek bunun da düşmanlığa neden olabileceği uyarısında bulunulmuştu. Bununla birlikte şûrâ bölgeden gelen mektupları da ele almaktaydı. Bu doğrultuda yerel halkın da Osmanlı Devleti'ne karşı olumlu bir bakışa sahip olduğunun[379] altı çiziliyordu. Hem yerel halkın bu tutumu hem de Avusturya ile bir anlaşmazlığın yaşanması istenmediğinden bu meselenin Fransa ile Osmanlı Devleti arasında çözülmesine çalışılmalıydı. Bu doğrultuda elçiden de alınacak yazı ile birlikte Paris'e yazılması gerektiği yönünde bir karar alınmıştı. Bu sayede bu mesele doğrultusunda Avusturya ile bir düşmanlığın önüne geçilebileceği gibi böyle bir adım atılmasında da bir sorun görülmemekteydi. Şûrâda alınan bu karar II. Mahmud tarafından da uygun görüldüğünden bu yönde bir adım atılmasına karar verilmişti.[380]

[379] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1205/47279-V ve 1205/47279-Ü.
[380] Yaşanan bu gelişmeler hakkında bkz. KK.d 60/6, s.84-85.

İstanbul'da Kafkasya'nın tahliyesine dair bu diplomatik gelişmeler yaşanırken bunların bir benzeri de bölgede yaşanacaktı. Daha önce bir süre Trabzon'da ikamet eden II. Solomon,[381] İstanbul'un emri doğrultusunda Faş Kalesi'ne gönderilecekti.[382] Açıkbaş kralının bu yeni konumu iki ülke arasında yeni bir sorun ortaya çıkaracaktı. Özellikle II. Solomon üzerinden yerel halk ile iletişime geçilmesi rahatsızlığa neden olacaktı. Osmanlı makamları bu iletişim ile bir taraftan yerelin Bâb-ı Âli'ye karşı tutumunu öğrenmek isterken diğer taraftan da bölgedeki Rus varlığının kuvvetini öğrenmeyi planlamaktaydı.[383] Fakat II. Solomon'un bölgedeki pozisyonu Rus komutanlar arasında bir rahatsızlığa neden olacaktı. Bu kapsamda Rus komutanlar II. Solomon'un bölgeden uzaklaştırılması için Osmanlı makamları ile iletişime geçecekti.[384] Bu şikayetler Osmanlı makamlarının geri adım atacağı anlamına gelmemekteydi. Rusya elçiliğinden istenilen cevapların alınamaması ve üstelik kendi lehine tutum alması beklenilen İngiltere ve Avusturya elçiliklerin de Avrupa'daki ittifak dolayısı ile St. Petersburg taraftarı bir söylem kullanmaları, Bâb-ı Âli'nin Kafkasya'daki gelişmeleri daha da yakından takip etmesine neden olacaktı. Üstelik II. Mahmud her fırsatta devletin iç işlerine daha fazla önem verilmesi ve özellikle bu bölgedeki kale ve tabyaların tamir, tadilat ve ihtiyaç duyulan asker ve araç gereçlerin bir an önce karşılanmasını istemekteydi.[385] Bu nedenle bölgedeki kalelerin vaziyetleri ve ihtiyaçları ve buna paralel II. Solomon, Arslan Bey gibi kişilerin durumları, Bâb-ı Âli açısından çok önem arz ediyordu. Bu doğrultuda yerelde bulunan yöneticiler daima hem Rus kuvvetleri hem de bahsi geçen liderler ve kalelerin durumları hakkında sürekli merkeze bilgi vermekteydi.[386] Osmanlı Devleti'nin bir taraftan yerel halk ile iletişimi diğer taraftan da bölgedeki kale ve palangaları tamirine yönelik çabalarına karşılık Rus tarafı da bölgede elini güçlendirmeye yönelik faaliyetlerde bulunmaktaydı. Bir taraftan bölgedeki askerî gücünü takviye ederken diğer taraftan da kabileleri kendisine bağlayarak muhalif sesleri ortadan kaldırmaya çalışıyordu. Bu faaliyetleri Osmanlı memurları tarafından da görülerek merkeze iletilecekti. Diğer taraftan bölgedeki güç mücadelesi iki devlet temsilcileri arasında bir sürtüşmeye de neden olmaktaydı.[387]

[381] II. Solomon'un bu seyahati sırasında Trabzon valisi ile gerçekleşen görüşmeler ile ikili, bölge hakkında bilgi alışverişinde bulunacaktı. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1105/44615-U.
[382] Bu konuda bkz. Ö. Yılmaz-F. Saraç, a.g.m., s.120 ve BOA HAT. 1105/44615-Y
[383] Bu konuda bkz. Ö. Yılmaz-F. Saraç, a.g.m., s.120 ve BOA HAT. 1105/44615-F ve 1105/44615-H.
[384] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1105/44615-X ve 1105/44615-Ç.
[385] II. Mahmud'un bu konudaki uyarıları hakkında bkz. BOA HAT. 1265/48978, 1313/51114 ve 287/17254.
[386] Bu bilgilerin yanında kalelerin ihtiyacı olan asker, zahire gibi konularda da sürekli yazışmalar sürdürülüyordu. Bâb-ı Âli bölgedeki yetkililere ihtiyaçların bir an önce sağlanması ve kuvvetli bulunulmasına dair uyarılar yapmaktaydı. Söz konusu yazışmalar hakkında bkz. BOA HAT. 1105/44615 ve 1105/44615-Z.
[387] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1105/44615-T ve 1105/44615-C.

Yaşanan bu gelişmeler Bâb-ı Âli'nin Kafkasya'ya ne kadar önem verdiğinin bir göstergesiydi. Bu doğrultuda Avrupa'daki gelişmeleri kendi lehine çevirmek istediğinden bir taraftan yerel yöneticiler ile iletişime geçilmiş diğer taraftan da müttefik elçilikleri ile yoğun bir diplomatik süreç yürütülmüştü. İtalinski'den bu konuda kesin yanıt talepleri olumlu karşılık bulmazken Rusya elçiliği, I. Aleksandr'ın yoğunluğunu bahane ederek ek süre talebinde bulunacaktı. İtalinski'nin ortaya koyduğu bu tavra karşılık hem Stürmer hem de R. Liston ile görüşmeler yapılacaktı. Fakat bu iki elçiliğin meseleye bakışında 1813'te, bir önceki yıla göre gözle görülür bir şekilde bir değişim yaşanmıştı. Napolyon'a karşı verilen mücadelede ortak hareket eden bu ülkeler şimdi Rusya lehine bir tavır takınmaktaydı. Bu durum Avrupa'daki gelişmelerin İstanbul'a doğrudan etkisiydi. Bu gelişmeler karşısında Bâb-ı Âli'de bazı kesimler tarafından söz konusu bölgelerin silah zoru ile alınması fikirleri dile getirilse de bu durumun bir savaşa neden olabileceği düşünüldüğünden vazgeçilmişti. Buna karşın askerî gücün arttırılması ve sınırda gerekli olan ihtiyaçların karşılanması yönündeki faaliyetler arttırılmıştı. Fransa'nın yenilerek geri çekildiği bir zamanda Rusya ile olası bir savaş durumunun gündeme gelmesi bu faaliyetlerin arkasında yatan en önemli sebeplerdendi. Bu doğrultuda Bâb-ı Âli, Avrupa'daki savaşları yakından takip ederek bu gelişmeler doğrultusunda adımlar atmaktaydı. Bu nedenle bir sonraki bölümde 1814 yılının ilk yarısında gerçekleşen gelişmelere ve Bâb-ı Âli'nin bunlar karşısında nasıl bir politika izlediğine odaklanılacaktır.

2.6. Sona Doğru: 1814'ün İlk Yarısı

Gürci ve Mekril havalisinden vaki Bagdadcık ve Kutayis ve Şeherban kaleleriki Rusya askeri tarafından zabt olunmuşlardır kadimden beru müteallik oldukları asıl sahiblerine mütevakkıf olmak üzre Rusya Devleti tarafından kabul olunub şöyle ki eğer tahkikan kadimden beru veyahud müddet-i mediden mukaddem Devlet-i Aliyye'm kılâ-ı mezkûreye malik olmuş ise Devlet-i Aliyye'me raci olmak üzre kabul olunub işbu ahidname-i mübarekenin mübadelesinden sonra vakt-i mahudede Rusya askeri kılâ-ı mezkûreyi tahliye eyleye… [388]

1814 yılına bu gelişmelerle girilirken yılın hemen başından ordu-yı hümâyun İstanbul'a gelecekti. Ordunun İstanbul'a gelmesinin sonrasında yapılan yeni tayin ile sadrazam Ahmed Hurşid Paşa görevine devam ederken reisülküttaplık görevi Hüseyin Hüsnü

[388] Küçük Kaynarca Antlaşması'nın yirmi üçüncü maddesi. N. Erim, *a.g.e.*, s.131 ve O. Köse, *a.g.e.*, s.116-117.

Beyden alınarak Mehmed Said Galib Efendi'ye verilecekti.[389] Bu görev değişikliği R. Liston'un endişelendiği politik dönüşüme neden olmayacaktı. Yeni atamalardaki en önemli değişiklik olarak reisülküttaplıktaki bu değişikliği görmekteydi. Neredeyse düzenli hale gelen görüşmeleriyle sadrazam ve Galib Efendi ile görüşen elçi, özellikle Galib Efendi üzerinde durmaktaydı. Yeni reis efendi hakkında Castlereagh'a ayrıntılı bilgi veriyordu. Hayli yetenekli olarak gördüğü Galib Efendi'nin III. Selim dönemindeki faaliyetleri ve Bükreş Antlaşması'nın imzalanmasında rolü üzerinde durmaktaydı. Özellikle Osmanlı-Rusya savaşı sırasındaki ve Bükreş'teki müzakerelerde oynadığı kritik rol, onun bu göreve seçilmesindeki en önemli nedenlerin başında gelmekteydi. Özellikle sorunlu maddelerin ortaya çıktığı tartışmaları bizzat yönetmesi onun bu konuda hiç kimsenin olmadığı kadar hakimiyete sahip olduğunun düşünülmesine neden olmuştu. Bu konulara dair tartışmaların devam edeceği düşünüldüğünde bu görüşmeleri yürütecek olan reisülküttaplık için en uygun kişinin Galib Efendi olması hiç şüphesizdi.[390]

Ordu-yı hümâyunun İstanbul'a gelmesi ve sonrasında görev değişikliğinin yaşandığı sıralarda Avrupa'daki gelişmelere dair bilgiler akmaya devam ediyordu. Ocağın hemen başında gelen haberlerde müttefiklerin Ren Nehri'ni geçtiği, savaşın Aşağı Ülkelerde/Flemenk devam ettiği, bu bölgede Fransa karşıtı bir isyanın çıktığı, burada bulunan Fransız kale ve şehirlerinin kuşatma altına alındığı ve bunun yanında taraflar arasında barış için birbirlerine temsilcilerin gönderildiğine dair bilgiler gelmekteydi.[391] Napolyon tarafından kurulan Ren Konfederasyonunun üyelerin müttefikler lehine tutum aldıklarının yanı sıra müttefiklerin tekliflerinin gün geçtikçe daha da ağırlaştığını belirten Boğdan voyvodası, yıllarca verilen mücadele sonrasında alınan yerlerin geri verilmesinin istendiğini belirtiyordu. Bu taleplerin müttefikler için barışın temel şartları olduğunu belirten voyvoda, bu şartlar altında barışın uzak bir ihtimal olduğundan hareketle savaşın devam etmesinin beklendiğini belirtiyordu. Taraflar arasındaki görüşmelere de değinerek Fransa tarafından gelecek cevapların zaman kaybedilmeden yazılacağını da ekliyordu.[392] Ocak ayının ortalarına doğru

[389] 22 Ocak 1814 tarihinde bu göreve gelecek olan Galib Efendi, evâsıt-ı mâh-ı receb/11-20 Receb 1229 = 29 Haziran-8 Temmuz 1814 tarihine kadar bu görevde kalmıştır. Bu konuda bkz. Şani-zade Mehmet 'Ata'ullah Efendi, *a.g.e.*, s.659 ve 668; Cabi Efendi ise bu tarihi gurre-i S. sene 1229/23 Ocak 1814 olarak vermektedir. Bu konuda bkz. Cabi Ömer Efendi, *a.g.e.,* s.1048.

[390] R. Liston Galib Efendi'nin yanı sıra Halet Efendi üzerinde de durmaktaydı. Onun Sultan'ın üzerinde etkisine değinerek müttefik devletlerin elçilikleri tarafından kötü bir imaja sahip olduğunu belirtiyordu. Bununla birlikte Halet Efendi'nin yerel güçlere/ayanlara karşı verilen mücadelede üstlendiği rol üzerinde durmaktaydı. İngiliz elçinin Halet ve Galib Efendi hakkındaki görüşlerine dair bkz. NA. FO. 78/82 s.21-22.

[391] Bu konuda bkz. BOA HAT. 962/41199 ve 957/41033.

[392] Voyvodanın bu tutumu aynı zamanda Bâb-ı Âli'nin bu dönemdeki Avrupa'daki gelişmelere ne kadar önem verdiğinin de bir kanıtıydı. Voyvodalara gönderilen havadislerin zaman geçirilmeden yazılmasına yönelik

gelen havadislerde ise Aşağı Ülkeler, İsviçre, İspanya'da devam eden savaşlara dair ayrıntılar aktarılacaktı. Fakat sonra gelen evraklarda ise müttefiklerin tüm bu bölgelerde üstünlüğü ele geçirdiği, müttefik ordularının bu bölgeden Fransa sınırına girmeye başladığı, İsviçre ve Danimarka'nın müttefikler tarafına geçtiği, Napoli kralının da müttefikler ile anlaşma yolunda olduğuna dair havadisler paylaşılıyordu. Müttefiklerin her cephede başarı kazandığına dair bu havadislerin yanı sıra muharip devletler arasında barışa dair görüşmelerin de sürdürüldüğü, bazı temsilcilerin gönderildiği bilgileri de paylaşılacaktı.[393] Savaşa dair voyvodalar tarafından aktarılan bu havadisler Stürmer tarafından da doğrulanacaktı. Viyana'dan on dokuz günde geldiğini ifade ettiği kuryede müttefiklerin Ren Nehri'ni geçtiğini bildirirken İsviçre ve Aşağı Ülkelerdeki savaşlara dair ayrıntılar aktarmaktaydı. Bu bilgiler de müttefiklerin Fransa'ya doğru ilerlediği ve savaştaki üstünlüklerini doğrulayacaktı.[394]

Avrupa'da müttefiklerin üstünlüğünün giderek kesinleştiği dönemde Kafkasya'da Osmanlı ve Rusya memurları arasındaki sürtüşme daha da artıyordu. Osmanlı temsilcileri başta Tiflis'te bulunan Rus komutan olmak üzere bölgedeki Rus yetkililer ile hâlâ bir müzakere arayışı içindeydiler. Fakat alınan cevaplar öncekinden çok farklı değildi. Buna karşılık Rus komutanlar şimdi talep edilen tahliye-i hudud meselesi için doğrudan İstanbul'u işaret etmekteydiler. I. Aleksandr tarafından kendilerine, talep edilen bölgelerin tahliyesine dair kesin bir emrin gelmediğinin altı çizilerek bu sorunun çözümü için İtalinski ile müzakere edilmesi gerektiği yanıtını vermekteydi. İki ülke temsilcileri arasındaki diğer bir sorun ile II. Solomon'un bölgedeki varlığıydı. Açıkbaş kralının yerel halk ile kurduğu temas, Rus komutanlar tarafından eleştiriye tutulacaktı. II. Solomon'un Açıkbaş'ta bir ihtilale sebep olabileceğine dair şikayetleri, kralın bölgeden çekilmesi talebi ile neticeleniyordu. Hatta bu talep bir savaş tehdidine kadar ileri gidecekti. *Bu minvâl üzere hareket olmaz ise muharebeye* başlanacağına dair tehditler ile II. Solomon'un bölgeden uzaklaştırılmasına çalışılmaktaydı. Rus komutanlar vermeye çalıştıkları gözdağını Avrupa'daki savaşa atıf yaparak güçlendirmeye çalışıyordu. Rusya'nın Fransa'dan 194 adet top ele geçirmesinin yanı sıra yedi general ve kırk binden fazla Fransız askerinin öldürüldüğü ifade ediliyordu. Bu şekilde bir taraftan Rus ordusunun kazandığı zaferin büyüklüğü gösterilmeye çalışılırken diğer taraftan da ele geçirilen toplar ile Rus ordusunun daha da güçlendiği ifade edilmeye çalışılmaktaydı. Avrupa'daki bu zaferlerin yanı sıra İran ile olan savaşa da bir son verilerek barış yapıldığına

emirler hiç şüphesiz onların da bu emirlere uyduklarını gösterme çabası içine girmelerine neden olacaktı. Bu havadisler hakkında bkz. BOA HAT. 962/41199-A ve 958/41113.

[393] Söz konusu havadisler hakkında bkz. BOA HAT. 1281/49676, 957/41094, 957/41035, 1283/49758-A, 1283/49758-B, 1283/49758-C, 1283/49758-Ç, 1282/49707, 1283/49772, 1284/49793 ve 1281/49664.

[394] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1282/49733.

dikkat çekilmekte ve Rusya'nın Bükreş Antlaşması'nı imzalandığı durumdan çok daha güçlü olduğu ima edilmekteydi. Rus komutan tarafından verilmeye çalışılan bu göz dağının yanı sıra bölgeden yazılan mektuplarda da ihtiyaç duyulan akçe, zahire, asker gibi konulara dikkat çekilmekteydi. Bölgedeki Osmanlı temsilcileri yapılmasına gerek duyulan tamir ve tadilatlardan bahsederek bunlar için gerekli olan akçe ve zahire gibi araç gereç talebinde bulunmaktaydı.[395]

Kafkasya'da Rus komutanlar tarafından Fransa karşısında alınan zaferlere atıfla savaş göz dağı verildiği bir zamanda Avrupa'dan da müttefiklerin üstünlüklerini onaylayan bilgiler gelmekteydi. Ocak ayının sonu ve Şubat ayının başında gelen havadislerde hâlâ savaşın devam ettiği, kuşatılan ve alınan şehirlerin yanında özellikle barışa dair havadisler yer almaktaydı. Napolyon'un barışa hiç olmadığı kadar istekli olduğunun yer aldığı bu havadislerde, müttefikler ve Fransa arasındaki barış teklifleri ve karşılıklı gönderilen temsilcilerin haberleri aktarılmaktaydı. Fransa'nın barışa yönelik tutumunun bildirilmesi için müttefikler İngiltere'ye temsilci gönderme kararı almıştı. Londra'ya giden söz konusu temsilci, Napolyon'un barışa yönelik tavrı hakkında İngiliz kabinesini bilgilendirmekteydi. Eflak voyvodasına göre Londra hükûmetinin Fransa'nın bu tutumu karşısında *musâlaha-yı âmmeye esas olacak şurûtun mükâlemesinde bulunmak üzere* Castlereagh'ı Avrupa'ya gönderme kararı almıştı. Londra bu sayede hem genel barışın sağlanmasına ne kadar önem verdiğini göstermek isterken hem de bu barışın kendi istekleri doğrultusunda gerçekleşmesi için bir adım atmıştı. Eflak voyvodası Avrupa'nın bir genel barışa doğru gittiğini bildirdiği bu havadisinden birkaç gün sonraki başka bir tahririnde Fransa'nın barışın sağlanmasına yönelik çabalarından bahsetmekteydi. Napolyon'un bir an önce barışın sağlanması için çok istekli olduğunu belirten voyvoda, bu nedenle başta Metternich olmak üzere müttefik liderlere temsilciler gönderdiği bilgilerini paylaşıyordu. Bu gelişmelerin yanında savaşın da devam ettiğini belirten Eflak voyvodasının bu havadisleri, aynı zamanda Napolyon'un düştüğü durumun kesin bir deliliydi.[396]

Avrupa'dan yaşanan bu gelişmeler sadece Bâb-ı Âli'de değil İstanbul halkında da bir hareketliliğe neden olacaktı. Müttefiklerin zaferlerine dair hali hazırda Rusya elçiliği tarafından yayınlanmakta olan bültenlere[397] ek olarak İstanbul ve Beyoğlu'nda da bazı

[395] Bu dönemdeki gelişmeler hakkında bkz. BOA HAT. 1105/44615-A, 1105/44615-B, 1105/44615-I, 1105/44615-L, TS.MA.e 555/10 ve Ö. Yılmaz-F. Saraç, a.g.m., s.121.
[396] Söz konusu havadis evrakları konusunda bkz. BOA HAT. 1281/49667, 1283/49773 ve 1283/49774.
[397] Rusya elçiliği özellikle müttefiklerin başarılarına dair düzenli olarak bültenler yayınlamaktaydı. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/82 s.16.

kimseler tarafından müttefiklerin her tarafta galibiyet kazandığına dair havadisler neşir olunmuştu. Bu doğrultuda Avusturya elçisi Stürmer, Avrupa'da yaşananlara dair reisülküttaba bilgi vermekteydi. Voyvodalardan gelen haberlerin benzerlerinin yer aldığı bu evrakta elçi, müttefiklerin Ren Nehri boyundaki kazandığı başarılardan bahsetmekteydi. Bunun yanında İsviçre'nin ittifaka dahil olduğu, Napoli kralının müttefiklerle anlaştığı, müttefik ordularının Fransa topraklarına girdiği bilgileri paylaşırken Castlereagh'ın müttefik ordugahına geldikten sonra barış antlaşmasının maddelerine dair görüşmelerin başlayacağı ifade ediyordu. Müttefikler tarafından tüm savaşan devletlerin barışa dahil olması yönünde bir karar alındığını belirten Stürmer, bu gerçekleşmediği sürece barış görüşmelerine başlanılmaması konusunda anlaşmaya varıldığını aktarıyordu. Voyvodaların aksine Avusturya elçiliği tarafından resmen verilen bu beyanat Napolyon'un kesin olarak yenildiğinin ve bir genel barışa doğru gidildiğinin kanıtıydı.[398]

Barışın sağlanması için karşılıklı temsilcilerin gidip geldiği ve farklı tekliflerin konuşulduğu bir dönemde Osmanlı-Rusya arasındaki sorunlara bir yenisi daha eklenecekti. Boğdan voyvodasından gelen layihada, bölgede barış sonrası ortaya çıkan durum ele alınmaktaydı. Özellikle Rusya'ya geçen bölge üzerindeki hukuki süreci hatırlatan voyvoda, Rusya'nın Bâb-ı Âli'nin antlaşma maddelerine uyulmadığına yönelik şikayetlerde bulunmak için bazı teşebbüslerde bulunabileceği uyarısında bulunmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'daki durum karşısında St. Petersburg hükûmetinin hukuka aykırı hareket ettiği ve antlaşma maddelerini yerine getirmediğine yönelik tezleri dikkate alındığında Rusya'nın da benzer tezler ileri sürmesi hiç şüphesiz elini güçlendirecek bir adım olacaktı. Bu doğrultuda bölgedeki en önemli sorunların başında Rusya'ya ilhak edilen Besarabya bölgesinde barış ile yer değiştiren topluluklara ait olan mülklerin durumu geliyordu. Savaş öncesinde bu bölgede yaşayıp barış ile Osmanlı tarafına geçen veya halihazırda Osmanlı sınırları içinde olan Osmanlı reayasının Tuna ve Prut nehirlerinin diğer tarafından olan mülkleri ile Rusya tarafına geçen kişilerin Osmanlı tarafında kalan mallarının değeri üzerinden satışına antlaşmanın yedinci maddesi ile karar verilmişti. Bu satışın on sekiz ay içinde gerçekleştirilmesine karar verilmiş olsa da bu sürenin sonuna yaklaşılmaktaydı. Bu nedenle voyvoda bu satışların bir an önce bitirilmesini belirterek bu konuda yaşanan sorunların çözümü için girişimlerin hızlandırılması gerektiğini düşünmekteydi. Bu doğrultuda İtalinski ile yapılacak görüşmeler ile bu meselenin çözümü için adım atılması gerektiği vurgulanıyordu. Voyvoda, özellikle Rusya'nın Osmanlı Devleti'nin kendisine karşı yapıldığı gibi antlaşma maddelerini yerine

[398] Stürmer'in tercümanı vasıtasıyla verdiği söz konusu takrir hakkında bkz. BOA HAT. 1281/49660.

getirmeyeceğine yönelik iddiaları gündeme getirebileceğine dikkat çekerek, Bâb-ı Âli'yi şimdiden uyardığı gibi bu iddiaların gündeme gelmeden çürütülmesi için harekete geçilmesini de ima ediyordu.[399]

Boğdan voyvodasının uyarıları ve Avrupa'dan bu havadislerin geldiği bir dönemde neredeyse olağan bir hale gelen İngiliz elçiliği ile Osmanlı makamları arasında görüşmeler gerçekleştirilecekti. Bunlar aynı zamanda R. Liston ile Ahmed Hurşid Paşa ve yeni reisülküttap Galib Efendi arasındaki ilk görüşmeler olacaktı. Sadrazam ve reisülküttap tarafından gayet iyi karşılandığını belirten R. Liston, özellikle sadrazamın Mısır'da Napolyon'a karşı verilen mücadeledeki aktif görevinden[400] ötürü İngilizlere karşı olumlu bir bakış açısına sahip olduğunu belirtmekteydi. Diğer taraftan elçi, Galib Efendi tarafından daha samimi bir şekilde karşılanacaktı. İngiltere'ye karşı duyduğu dostluk ve samimiyeti ifade etmekten çekinmeyen Galib Efendi, buna karşılık R. Liston'un beklediği İngiliz ticaretinin yaşadığı sorunların çözümüne dair herhangi bir cevap vermeyecekti. Reisülküttap, Rusya için de benzer ifadelerde bulunacaktı. Reis efendinin bu ifadeleri R. Liston tarafından ya bir inanmışlıktan ya da teslimiyetten kaynaklanmış olabileceği şeklinde algılanmıştı. Daha sonrasında ise görüşme Osmanlı-Rusya ilişkilerine doğru evrilecekti. R. Liston özellikle Kafkasya'nın tahliyesi ve Rusya'nın ihraç ettiği zahire meseleleri üzerinde durmak istemekteydi. İlk olarak zahire konusuna eğilen elçi, yaptığı konuşma ile Rusya'nın Karadeniz ticareti konusunda antlaşmaya aykırı bir şekilde hareket edildiği üzerinde duracaktı. R. Liston'un bu iddiaları karşısında Galib Efendi ise söz konusu maddenin uygulanmasında antlaşmaya aykırı bir durum olmadığı karşılığını verecekti. Daha sonrasında ise sözü İstanbul'un iaşesi için Rus ticaret gemilerinden alınan zahire meselesine getirecekti. Bu konunun İtalinski ile yapılan dostane görüşmeler sonucunda alındığını ve hatta bunun I. Aleksandr tarafından da onaylandığını belirtiyordu. Diğer taraftan bu uygulamanın yeni bir

[399] Boğdan Voyvodasının bu konudaki layihası hakkında bkz. BOA C..HR.. 98/4878; antlaşma maddesi hakkında Şani-zade Mehmet 'Ata'ullah Efendi, *a.g.e*., s.554; Besarabya'nın Rusya'ya geçmesinden sonra St. Petersburg yönetimi bir taraftan buranın halkını uyguladığı vergi muafiyeti ve sağladığı yönetimsel kolaylıklar ile kazanmaya çalışırken diğer taraftan da bölgenin nüfusunu arttırma politikası izleyecekti. Bu kapsamda Osmanlı topraklarından bölgeye göçü destekleyecek politikalar uygulayacaktı. Bu doğrultuda Bükreş Antlaşması'nın yedinci maddesi ile Osmanlı sınırları içinde doğup Rusya'ya geçmek isteyenlere tanınan izin hakkını kullanacaktı. Bu konu bölgedeki Osmanlı ve Rus makamları arasında sorunlar yaşanmasına enden olacaktı. Diğer taraftan Rusya bölgeye karşı göçü destekleyen bir politika izleyerek 1812'de 240.000 olan nüfusu 1823'e geldiğinde 550.000'a çıkacaktı. Bu konuda bkz. Feyzullah Uyanık, *Tuna'nın Kuzeyine Yönelik Osmanlı Siyaseti ve Eflak-Boğdan Özerkliğinin Restorasyonu (1774-1834),* TTK, Ankara, 2020, s.165-168.

[400] Hurşid Ahmet Paşa, Mısır'a çıkan Fransız ordusunun bölgeden çıkartılması için gönderilen Küçük Hüseyin Paşa komutasındaki donanmada yer almıştı. Bölgeye vardığından kısa bir süre sonra da İskenderiye'ye muhafızlık görevine tayin edilecekti. Daha sonrasında Mısır valiliğine kadar yükselecekti. Hem Napolyon'a karşı verilen mücadelede hem de bu görevleri sırasında İngilizlerle yoğun bir temas içerisinde olacaktı. Hurşid Ahmet Paşa'nın bu dönemdeki faaliyetleri hakkında bkz. C. Düzen, *a.g.t.,* s.23-92.

şey olmadığını, İstanbul'un bu ihtiyacı gündeme geldiğinde böyle bir çareye dostane bir şekilde başvurulduğunu hatırlatıyordu. Reis efendinin bu beyanatları karşısında bazı açıklamalarda bulunmak isteyen R. Liston'un sözü kesilip antlaşmaya uymayan tarafın Rusya olduğu belirtilerek bu konuda St. Petersburg hükûmetinin birçok defa barışı ihlal ettiği hatırlatılacaktı. Galib Efendi'nin Rusya'nın ihlalleri konusunda üzerinde duracağı ilk konu Bükreş Antlaşması imzalanmasına rağmen Rus başkomutanı Çiçakof'un içinde bulunduğu durumu bahane ederek antlaşmaya aykırı bir şekilde Eflak ve Boğdan'a gönderdiği boyarlar aracılığı ile asker toplatması olacaktı. Üstelik bu hareket karşısında kendisinden talep edilen cevaplar ise bir takım saçma sapan sözler ile geçiştirilmişti. İstenirse bu cevapların elçiye verilebileceğini belirten Galib Efendi, bu durumun antlaşmaya aykırı hareket edilmesi konusunda diğer konulara nazaran *bir şey* olmadığını belirtiyordu.

Eflak ve Boğdan'dan antlaşmaya aykırı bir şekilde asker toplanmasına dair yaptığı bu açıklamalar karşısında R. Liston sözü tahliye konusuna getirerek Bâb-ı Âli'nin tahliye konusuna dair Rusya'dan talep ettiği kati cevabın bu günlerde gelmesi gerektiğini belirtecekti. Buna karşılık reisülküttap bu konunun ise çok garip bir hal aldığını ifade edecekti. Sonrasında ise elçinin de gayet iyi bildiği gibi iki ülke arasında bir antlaşmanın imzalanması halinde her iki hükûmetin de antlaşmanın hükümlerinin yerine getirilmesi için memurlarına gerekli emirlerin gönderilmesi gerektiğini hatırlatarak bu konuda herhangi bir soruya ve cevaba gerek olmaması gerektiğini belirtiyordu. Bükreş Antlaşma ile Kafkasya sınırının eski haline getirilmesine karar verildiği ve bunun için de üç aylık süre tanındığını ancak antlaşmanın üzerinden neredeyse bir buçuk yıl geçmesine rağmen hâlâ birçok bölgenin boşaltılmadığını belirtiliyordu. Bu durumun antlaşma maddelerine aykırı bir durum olduğu üzerine şiddetle eğilen Galib Efendi, daha sonrasında konuyu bölgede bulunan Rus komutanlardan Osmanlı yetkililerine yazılan mektuplara getirecekti. Antlaşma maddelerine uymayan bu Rus komutanlar şimdi de hem Küçük Kaynarca hem Bükreş antlaşmalarına karşı bir şekilde mevcut durumun devamının sağlanmasına yönelik bir çaba içine girmişlerdi. Bu kapsamda Gürcistan'ın bazı önde gelen kişilerin Rusya'ya tabi oldukları öne sürülerek Rusya tarafına geçen bu kişiler ile onların bölgelerinin de St. Petersburg hükûmetine geçtiği iddialarını gündeme getiriyordu. Küçük Kaynarca ve Bükreş müzakerelerinde Rusya'nın Gürcistan iddialarının kabul edilmediğini hatırlatan Galib Efendi, Rus makamlarının şimdi yeni taktikler ile bölge üzerinde hak iddia etmeye çalıştıkları üzerinde durmaktaydı. Rus komutanların ortaya attığı Keleş Bey iddiaları üzerinde durarak Sohum'un kadim bir Osmanlı toprağı olduğu belirtiliyordu. Bu doğrultuda Keleş Bey'in Rusya himayesine girdiği beyan edilerek

Sohum'un da Rusya'nın egemenliği altına girdiği iddialarının hukuki bir dayanağı olmadığı üzerinde duracaktı. Keleş Bey'in bu şekilde bir karar alıp almamasından ziyade onun *Sohum'da bir muhafız makūle*si olduğu belirtilerek bölgenin mülkünün kendisinin olmadığı ve dolayısı ile de bu şekilde bir karar almasının hukuki olarak mümkün olamayacağı belirtiliyordu. Diğer taraftan Bükreş Antlaşması ile bu bölgelerin tahliye edilmesine karar verildiğinden bu durumun antlaşmaya da aykırı olduğu üzerinde durulmaktaydı. Bununla birlikte bölgenin tahliye edilmemesine yönelik Rus komutanlara *Rusya imparatorundan aksi tenbih olunmuş olması muhtemeldir* diyerek bu maddeye bizzat Çar tarafından uyulmadığı belirtiliyordu. Bu hareket ve tavırların zaman kazanmaya yönelik olduğuna dair açıklamalar karşısında ise R. Liston, önce zahire konusu sonra da Rus komutanların cevapları üzerinde duracaktı. Daha çok tahliye meselesi üzerinde durarak yaşanan gecikmenin Rusya-İran savaşından kaynaklı olduğuna dair açıklamalar yapmaktaydı. Özellikle Rusya'nın bu savaş nedeni ile ihtiyaç duyduğu asker ve mühimmatın sevki için söz konusu bölgelerin önemine dikkat çekecekti. Fakat şimdi Rusya ile İran arasında yapılan Gülistan Antlaşması ile bu durumun ortadan kaktığını belirterek bundan sonra bu maddenin yerine getirilmesini beklediğine yönelik açıklamalarda bulunacaktı. Buna karşılık Galip Efendi, Bükreş Antlaşması'nda İran harbine dair herhangi bir ifadenin yer almadığını ve sadece *üç ay zarfında cümlenin tahliyesinden başka bir nesne* olmadığını hatırlatacaktı.

Galib Efendi'nin bu açıklamalarına karşılık R. Liston, görüşmenin gündemine Bükreş Antlaşması'nın gizli maddelerini getirecekti. Söz konusu bölgeye dair gizli maddelerinin onaylanmadığını hatırlatarak *Rusyalu belki sonra müsaade olur deyü ümit etmesi ihtimali dahi vardır* diyerek meselenin bu gizli maddeden kaynaklanabileceğine dair yeni bir açıklama getirecekti. Fakat bu açıklama Galip Efendi tarafından hemen karşılık bulacaktı. Böyle bir durumun kesinlikle söz konusu olamayacağını belirten reis efendi, antlaşma ile söz konusu bölgenin savaştan önceki haline geri döndürüldüğünü ve savaş öncesinde de böyle bir durumun olmadığını belirterek şimdi de olamayacağını ifade ediyordu. Rusya'nın savaş öncesinde Anakra ve Faş şehirlerinde izinsiz bir şekilde yaptığı faaliyetlere değinen Galip Efendi, bunların o zaman da kesinlikle kabul edilmeyerek karşı çıkıldığını ve hatta önlenmesi için bölgeye memurlar tayin edildiğini belirtiyordu. Diğer taraftan Bükreş müzakerelerinin de uzamasının arkasında yatan en önemli mesele Anadolu hududu konusunda ortak bir kararın verilememesiydi. Gizli madde ile bölgede Rusya'nın sevkiyat yapması için bir iskelenin geçici olarak tahsisi konusunda anlaşılmış olsa da bu maddeler kabul edilmediğinden onaylanmamış ve dolayısı ile de yürürlüğe girmemişti. Özellikle bu maddeler hariç tutularak

antlaşmanın tasdiknamelerinin değiştirilmesi konusuna değinen Galip Efendi, bu konunun Çiçakof tarafından I. Aleksandr'dan alınan izin doğrultusunda gerçekleştiğini hatırlatıyordu. Bu nedenle söz konusu maddenin lağvedilmiş olduğunu belirterek Bükreş Antlaşması'nın gizli maddeler olmadan kabul edilip onaylandığını vurgulamakta ve karşılıklı değiştirilen tasdiknamelerin dışında kalan hiçbir konunun antlaşmaya dahil edilemeyeceğinin altını çizmekteydi. Galip Efendi'nin bu beyanatlarını kabul eden R. Liston, gelme amacının bir mülakat iken görüşmenin bir mükalemeye dönüştüğünü belirtmesi üzerine toplantıya son verilecekti. Bu görüşmeleri değerlendirdiği raporlarında R. Liston, Bâb-ı Âli'nin Kafkasya konusunda hâlâ ısrarcı olduklarını ve bu konuda herhangi bir taviz vermek istemediklerini belirtecekti. Diğer taraftan söz konusu bölgelerin tahliye edilmemesini ise Rusya'nın bölgeyi kendi kontrolüne almak istemesinin bir kanıtı olarak görüyordu. Sultan'ın bu konudaki kararlılığına karşılık I. Aleksandr da benzer bir ısrarda diretiyordu. Bölgenin sadece bugün için değil gelecekte de iki ülke arasında yaşanması muhtemel çatışmalar için de çok önem arz edeceğini belirten elçi, Rusya'nın bu bölgedeki hakimiyetinin gelecekte elini güçlendireceğini vurguluyordu. Diğer taraftan bölgedeki Rus komutanların Keleş Bey'e dair iddialarının meseleyi daha şüpheli bir duruma getirdiklerini belirtecekti. Bu iddialar ile Rusya'nın tüm bölge üzerinde bir hakimiyet sağlama çabası içinde olduklarını ifade edecekti. Diğer taraftan bu görüşme ve R. Liston'un ifadeleri, İngiliz politikasındaki dönüşümün de bir göstergesiydi. Daha önce İngiliz elçiliği, Rusya'ya antlaşma ile terk edilen yerlerin iadesini talep edecek kadar Osmanlı lehine bir politika izlerken şimdi İstanbul'da Rusya lehine bazı maddelerinin uyulmadığını iddia edecek bir duruma gelmişti.[401]

R. Liston'un Osmanlı makamları ile yaptığı bu görüşmelerde Rusya lehine takındığı tutum hiç şüphesiz Osmanlı makamlarının dikkatinden kaçmayacaktı. Avrupa'da barışın sağlanması için tam iş birliği yönünde bir kararın alındığı zamanda İstanbul'daki İngiltere elçisinin Rusya aleyhine beyanatlarda bulunabileceği düşünülemezdi. R. Liston ile yapılan bu görüşmeden birkaç gün sonra 8 Şubat'ta da İtalinski ile bir görüşme gerçekleştirilecekti. Bu görüşme aynı zamanda Ekim 1813 tarihli Rumyantsev'in mektubunun da tam olarak Bâb-ı Âli'ye ifadesi anlamına gelecekti. İtalinski'nin bu konuya dair sürekli yeni talimatlar istemesinden duyduğu rahatsızlığını belirten Rumyantsev, bu mektubunda tahliye edilmesi istenilen bölgelerin antlaşmaya dahil olmadığı üzerinde durulmaktaydı. Özellikle bu

[401] Bu görüşmelere dair iki arşivde bulunan belgelerde kesin bir tarih vermemektedir. Fakat iki belgenin de ortaya koyduğu gibi bu görüşmeden birkaç gün sonra İtalinski ile de bir görüşme gerçekleştirilecekti. Osmanlı belgeleri bu görüşmenin tarihini 8 Şubat olarak belirttiğinden R. Liston ile yapılan görüşmenin bundan birkaç gün önce gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Söz konusu görüşme hakkında bkz. BOA HAT. 1073/43921-A, KK.d 60/6 s.95-96 ve NA. FO. 78/82 s.22-24.

bölgelerin fetih yolu ile değil, halkların Rusya'ya tabiiyeti sonucu St. Petersburg hükûmetinin sınırları içine dahil olduğuna dair bir tez ortaya koyacaktı. Diğer taraftan Rumyantsev, Kafkasya hududunda bulunan Osmanlı memurlarının faaliyetlerinden de şikâyetçi oluyordu. Özellikle bu faaliyetlerin yeni bir savaşa neden olabileceğine dair uyarılarda bulunacaktı.[402]

Bâb-ı Âli'de Galib Efendi'nin odasında gerçekleştirilecek bu uzun görüşmede reisülküttaba Hacı Halil Efendi eşlik edecekti. Görüşmenin ilk gündem maddesi Galib Efendi'nin bu göreve getirilmesinden sonra İtalinski tarafından gönderilen mektuptu. Rus elçi bu mektubunda Bükreş'te barış müzakerelerinde birlikte çalıştıklarını hatırlatarak bu süreçte çekilen zahmetlerin unutulmaması gerektiğini belirtiyordu. Buna karşılık Galib Efendi ise bu göreve gelmeden önce de barışın sağlanması için birlikte çalıştıklarını şimdi de buna dair sorunların ortadan kaldırılması için birlikte çalışmaları gerektiğini belirtiyordu. Buna karşın İtalinski ise hem daha önceki görevlerinde hem de İstanbul'a geldiği tarihten itibaren her zaman iki devletin yararına olacak şekilde dostluğun devamı için çalıştığını ifade edecekti. Galib Efendi ise iki ülke arasındaki dostluğun sağlanması için imzalanan antlaşmalara uyulması gerektiğine dair imalarla dolu bir cevap verecekti. Bunun ise iki devletin memurlarının ortak gayretleri ile sağlanabilecek bir şey olduğunu belirterek bir bakıma İtalinski'nin üstüne düşen görevi yerine getirmediğine dair mesaj vermekteydi. Rus elçi ise hükümdarının amacının iki devlet arasındaki dostluk olduğuna dair resmî beyanatta bulunmaktaydı. Rus elçinin bu konunun delillerle sabit olduğuna dair iddiaları karşısında ise Galib Efendi, bunun için iki taraf arasında imzalanan antlaşmaların tamamen icrasının gerektiği cevabını veriyordu. Fakat antlaşmanın imzalanıp tahliye maddesinin hâlâ tam olarak yerine getirilmediğini belirtmekteydi. Bunun İtalinski tarafından gayet iyi bilindiğini belirten reisülküttap, Bükreş'te *muahedede tasdiknâmeler mübadelesi tarihinden üç ay zarfında Anadolu ve Rumeli tarafında teslim olunacak mahallerin cümlesi tahliye olunmak* şartı açık bir şekilde belirtilmiş olduğunu hatırlatarak onaylı nüshaların değiştirilmesinin üzerinden neredeyse bir buçuk yıl geçmesine rağmen hâlâ Anadolu tarafındaki birçok mahalin tahliye edilmediğini ifade ediyordu. Üstelik bu durum kendisine defalarca ifade edilmiş olmasına rağmen hâlâ bir olumlu bir sonuç alınamadığı gibi elçi bey bu durum karşısında bu konuyu hükûmetine yazdığına ve imparatorunun meşguliyetine dair açıklamalar yapmakla yetinmişti. Hatta bu nedenle kırk kırk beş gün bir gibi süre talep etmesine rağmen bu süre zarfından da kendisinden kesin bir cevap alınamamıştı. Bu açıklamalarından sonra Galip Efendi *bu madde aşikârdır ki muhâbere ve yeniden müzâkereye muhtaç değildir* diyerek bir bakıma Rus

[402] Rumyantsev'in bu evrakı hakkında bkz. NA. FO. 78/82 s.25-26.

elçiliğinin bu konuda öne sürmüş ve öne sürebileceği haberleşme ve müzakere seçeneklerini de ortadan kaldırmak istemekteydi. Özellikle bölgedeki Rus komutanların bu meselenin İstanbul'da müzakere edilmesine dair yazdıkları mektuplar düşünüldüğünde İtalinski'nin de bu konuda böyle bir teklif getirebileceği düşünülerek böyle bir adım atılmış olabilirdi. Diğer taraftan reis efendi *her muâhededе câri olduğu vechle tasdiknâmeler mübâdelesi akabinde tahliye ve teslim içün tarafeynden memurlara tenbihnâmeler irsal* olunarak belirlenen süre dahilinde gerekli bölgelerin teslim ve tahliye edilmesinin gerekli olduğunu belirtilmekte ve bu konuda bir meşguliyetin bahane edilemeyeceğini ifade etmekteydi. Bu nedenle bölgedeki Rus komutanların bölgenin tahliyesine karşı gösterdikleri muhalefetin kendilerine bu konuda bir resmî beyanın gitmediğinin göstergesi olduğunu ve hatta karşı çıkılması için gerekli emirlerin gönderilmiş olabileceğini belirtiyordu.

Galib Efendi ortaya koyduğu bu delillerle bir bakıma İtalinski'ye hükûmetin antlaşma maddelerine uymadığını göstermeye çalışıyordu. Osmanlı tarafının bu iddialarına karşılık İtalinski de benzer bir politika izleyerek Bâb-ı Âli'nin de antlaşmaya aykırı eylemler içinde olduğunu belirtecekti. Kendisinin İstanbul'a gelmesi üzerine Bükreş Antlaşması'nın maddelerine karşı çıkıldığını ileri sürmekte ve buna karşın ülkesinin bunu dikkate almadığını ifade edecekti. Elçinin bu iddiaları karşısında Galib Efendi ise *meydanda böyle bir şikâyet dönüyor* diyerek hiç şüphesiz son zamanda bu yöndeki dile getirilen iddialara atıf yapmakta ve hemen sonrasında da uyulmadığı iddia edilen maddenin ne olduğunu sormaktaydı. Reisülküttabın bu sorusu karşısında İtalinski, daha önce R. Liston'un da belirtiği ticaret maddelerine uyulmadığını iddia edecekti. Buna örnek olarak da İstanbul'a gelen Rus tüccar gemilerinin taşıdığı zahirenin Akdeniz'e geçmesine engel olunarak cebren alı konulduklarını ifade ediyordu. Bu nedenle kendisinin bu maddeye müdahale ederek yarısının Osmanlı makamlarına satılıp diğer yarısının da Akdeniz'e geçmesi konusunda uzlaşmaya varıldığını ancak buna karşın Çanakkale Boğazı muhafızı tarafından bu gemilere alenen taarruz edildiğini belirtiyordu. Bu haksızlığa karşılık kendisinin resmî takrirle yaptığı şikayetlerin de ortadan kaldırılmadığını ifade ediyordu. Fakat elçinin bu iddiası Galib Efendi tarafından kabul edilmeyecekti. Osmanlı Devleti'nin ticaret maddesine kesinlikle muhalefet etmediği vurgulanarak zahire meselesinin yeni bir uygulama olmadığı hatırlatılıyordu. Bâb-ı Âli'nin zahire ihtiyacı gündeme geldiğinde böyle bir uygulamaya başvurduğunu hatta selefi döneminde Rusya zahiresinin yarınısın değil tamamının satın alındığını belirtiyordu. Diğer taraftan zahire konusunun kendisi tarafından I. Aleksandr'a yazıldığı ve bizzat onun tarafından da onaylandığını hatırlatıyordu. Bu meselenin dostane bir şekilde çözüldüğünü

hatırlatarak bu konunun antlaşmaya aykırı bir hareket olarak yorumlanmasının doğru olmayacağını belirtiyordu. Buna karşılık İtalinski, zahirenin alımı sırasında haksızlığın ortaya çıktığını iddia edecekti. Zahirenin ucuza alındığına dair bu iddiasının yanında satılmaması halinde zorla alınacağına dair tehditlerin de ileri sürüldüğünü ve bu uygulamanın altı ay kadar devam ettiğini belirtiyordu. Bununla birlikte daha önce belirttiği Çanakkale Boğazı muhafızının Rus gemilerine saldırdığı iddiasını yeniden gündeme getirecekti. Muhafız Hüseyin'in *balta ile gemi üzerine varup anbar kapağını kaldurup* uygunsuz ifadelerde bulunduğunu yeniden ifade edecekti. İtalinski'nin bu ifadelerine karşılık Galip Efendi ise söz konusu gemilerin mürettebatının da muhafıza karşı uygunsuz hareket ettiklerini ifade ederek bu ve buna benzer davranışların gündeme gelmesi halinde kendisinin de Rusya'nın benzer hareketlerini sıralayabileceği cevabını veriyordu. Rusya'nın antlaşma maddelerine aykırı hareketlerinden olarak gördüğü ve daha önce R. Liston ile yaptığı görüşmede de ifade ettiği Çiçakof'un antlaşmaya aykırı hareketlerini gündeme getirse de bu ve benzeri konuların küçük ve önemsiz şeyler olduğundan hareketle tahliye maddesine dair cevabının beklendiğini ifade ediyordu.[403]

Galib Efendi'nin beyanatından sonra görüşme Anadolu hududunun tahliyesi meselesine doğru evrilecekti. İtalinski söz konusu bölgelere dair iddialara üç dört ay önce gelen Kafkasya'daki Rus birliklerinin başkomutanı olan General Rtishchev'in mektubu ile karşılık verecekti. Bu mektubu Bâb-ı Âli'ye de takdim ettiğini belirten elçi, generalin bu mektubunda Bükreş Antlaşması'nın hükümlerini yerine getirdiğini ve bu doğrultuda Anapa, Ahılkelek ve Faş'ın Osmanlı yetkililerine teslim edildiğinin yazılı olduğunu belirtiyordu. Fakat general, Bâb-ı Âli'nin bu bölgeler haricindeki yerlere dair iddialarının antlaşma hükümlerine aykırı olduğunu iddia edecekti. Ona göre bu bölgeler savaş sırasında değil daha önce Rus himayesi altına girmişti. Rtishchev'in mektubuna atıf yaparak ortaya atılan bu iddia, Rusya'nın söz konusu bölgeleri antlaşmanın dışına taşımak için süreç boyunca kullanacağı argümanlardan birisiydi. Bu bölgelerin savaş öncesinde Rusya hakimiyetine girdiğinin Bâb-ı Âli tarafından kabulü, Kafkasya sınırının savaş öncesine döndürülmesine dair Bükreş Antlaşması'nın bu hükümlerinin de söz konusu bölgenin üzerinden kaldırılmasına neden olacaktı. Fakat bu iddia Galib Efendi tarafından hemen reddedilecekti. Reisülküttabın *biz şürûtça mı söyleşeceğiz yoğsa senette olmayan ceneral mektubundan mı bahis olunacak deyü* sorduğu soruya karşılık İtalinski söz konusu mektubun hangi süreçten geçerek ortaya çıktığına dair açıklamalarda bulunacaktı. Bâb-ı Âli'nin bir an önce tahliye maddesinin tamamlanması

[403] Görüşmede ele alınan söz konusu meseleler hakkında bkz. BOA HAT. 1073/43921-A ve KK.d 60/6 s.96-97.

için kendisinden bölgedeki komutanlara yazmasına dair talebi doğrultusunda gönderildiği mektuba cevap olarak gelen bu metnin, Osmanlı makamlarına da verildiğini belirtiyordu. Bununla birlikte Osmanlı makamlarının müttefik elçiler ile yaptıkları görüşmeler ve onların da bu konuda arabuluculuk girişimleri ile yeniden bölgeye yazılmışsa da henüz onun cevabı gelmemişti. Elçinin bu sözlerine karşılık Galib Efendi ise bu cevabın sonradan ortaya çıktığını belirterek generalin mektubunun da bilinmeyen bir şey olmadığını ifade edecekti. Buna karşılık İtalinski ise daha önceki cevaplarını tekrarlayacaktı.

İtalinski'nin bu tavrı karşısında Galib Efendi, sürece dair ayrıntılı bir açıklamada bulunacaktı. Öncelikle kendisinin reisülküttap, muhatabının da Rus elçisi olduğunu hatırlatarak antlaşma maddelerinin yerine getirilmesinin her ikisinin de görevi olduğunun altını çizecekti. Diğer taraftan kendilerinin Bükreş'te baş murahhas olarak görev yaptıklarını belirterek söz konusu meselenin önü ve arkasını herkesten daha iyi bildikleri üzerinde durarak kendilerinden antlaşmanın hükümleri doğrultusunda hareket edilmesinin beklendiğini ifade edecekti. Daha sonrasında ise İtalinski'nin gündeme getirdiği Rtishchev'in yazdıklarını ele alacaktı. Generalin bu iddialarının manasız sözlerden ibaret olduğunu belirterek bunun en iyi İtalinski tarafından bilindiğini iddia edecekti. Söz konusu bölgelerin savaştan önce Rusya'ya geçtiğine dair ortaya atılan bu iddiaların gerçeği yansıtmadığını ifade ederek savaştan önce ülkesinin Faş Irmağı üzerinden mühimmat nakli talebinde bulunduğunu hatırlatıyordu. Kendisi vasıtasıyla talep edilen bu konuda Bâb-ı Âli'nin olumlu tavrına karşılık Rusya'nın izinsiz bir şekilde Faş ile Anakra tarafında mühimmatın korunması için mahzen yaptığını ve bu konu nedeni ile de hayli anlaşmazlık yaşandığını belirtiyordu. Hatta bu konunun bizzat yerinde tespiti ve bunların ortadan kaldırılması için Edip Efendi'nin bölgeye gönderilmiş olmasına rağmen çok geçmeden savaşın başladığından sorunun çözümsüz kaldığını ifade ediyordu. Bununla birlikte Bükreş'teki görüşmelerde de bir türlü uzlaşmanın ortaya çıkmamasının nedeninin Anadolu maddesi olduğunu hatırlatıyordu. Verdiği bu örnekler ile Osmanlı Devleti'nin bu bölgeye ne kadar önem verdiğini göstermeye çalışan Galib Efendi, sonrasında ise gizli madde ile söz konusu bölgede Rusya'nın kullanması için geçici bir iskele tahsis edilmiş olsa da bunun bile Bâb-ı Âli tarafından kabul edilmediğinden onaylanmasına müsaade edilmediğini ifade ediliyordu. Bu nedenle antlaşmanın mübadelesinin geciktiğini belirten reisülküttap, bu durumun Rus baş komutana ifade edildiğini ve onun da I. Aleksandr'ın izni doğrultusunda bu maddelerin *külliyen metruk* bırakıldığını hatırlatacaktı. *Rusyalunun Anadoluda hiç ilişiği kalmamıştır* diyerek bu konuda kesin bir tavır koyan Galib Efendi, Bükreş Antlaşması ile Küçük Kaynarca Antlaşması'nın onaylandığını hatırlatarak bu

antlaşma ile de Gürcistan'ın açık bir şekilde Osmanlı toprağı olduğunun kabul edildiğini belirtiyordu. Gürcistan üzerinde Osmanlı Devleti'nin hak iddialarını bu şekilde kanıtlamaya çalışan Galib Efendi, sonrasında da Keleş Bey iddiaları üzerine eğilecekti. Bölgedeki Rus komutanların bu yöndeki iddialarına karşılık *bu nasıl sözdür* diyerek tepkisini gösteren reisülküttap, bu beyanatların hukuk dışı olduğuna dair bir argüman ortaya koymaya çalışacaktı. *Sohum onun mülkü müdür* sorusu ile bu durumun tuhaflığına dikkat çekerek Keleş Bey'in sadece bölgenin muhafızı olduğunu belirtmekte ve böyle bir hakkının olamayacağını ifade etmekteydi. Bu konuda da R. Liston'a verilen yanıtların benzerleri verilerek Sohum'un öteden beri Osmanlı mülkü olduğu vurgulanıyordu. Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin bu konudaki iddialarının tamamen iki ülke arasında imzalanan antlaşmanın maddelerine dayandığını belirterek bir bakıma iddialarında hukuka aykırı bir şey olmadığını ima ediyordu. Buna karşılık İtalinski ve Rus komutanların iddialarının tamamen antlaşma dışı bir şey olduğu vurgulanarak bu konuda söz konusu antlaşma hükümlerini hükümsüz kılacak bir resmî belgenin olup olmadığını sormakta ve olması halinde de ibraz edilmesini isteyerek bir bakıma iddiaların hukuk dışılığına vurgu yapılmaktaydı.

Osmanlı tarafının bu tutumu karşısında İtalinski, bu bölgeye dair hükûmetinin iddialarını açık bir şekilde beyan edecekti. *Arazi-i mezkûrenin temlîkine Rusya devleti*nin hakkı olduğuna yönelik iddiasından sonra bu konunun çözümü için yazışmaların yapılması gerektiğini belirtiyordu. Galib Efendi'nin bu konuda herhangi bir yazışmanın yapılmasına gerek olmadığına yönelik cevaplarına bir yanıt niteliğinde olan bu konuşmadan sonra İtalinski, *tarihe aşina olanların mağlumları olduğu üzere bu Açıkbaş milleti serbesttir her kangı taraf olsa tabiiyet eder* diyerek Keleş ve Sefer beyler üzerinden bölge üzerinde hak iddialarına tarihi gerekçeler ileri sürmekteydi. Bu doğrultuda Açıkbaş halkının Rusya'ya tabi olmak istediklerini ve bunun da hükümdarı tarafından kabul edilmemesinin doğru olmayacağını ifade ediyordu. Diğer taraftan anlaşmazlığa neden olan bu bölgenin zaman zaman Osmanlı Devleti, Rusya ve İran'a tabi olduğunu, fakat bu halkın asıl İran tebaası olduğunu belirterek bu bölgenin Gülistan Antlaşması'nın içine dahil olması gerektiğini öne sürmekteydi. Söz konusu bölgenin İran'a ait olduğunun kabul edilmesi bu konuda Bâb-ı Âli'nin herhangi bir hak iddia etmesini ortadan kaldıracağı gibi Gülistan Antlaşması ile de İran'ın Kafkasya'daki bu bölgedeki topraklarının Rusya'ya geçtiği düşünüldüğünde Açıkbaş'ın da Rusya'ya ilhak edildiğinin kabul edilmesi anlamına gelecekti. Fakat bu iddialar Galib Efendi tarafından şiddetle reddedilecekti. İran'ın *söz söyleyebileceği Tiflis tarafı olup Acıkbaş'a müdahale edemez* diyerek İtalinski'nin Açıkbaş'ın İran'ın hükmünde olduğuna dair

iddiaları yersiz bulunacaktı. Bununla birlikte İran ile Rusya arasındaki antlaşmanın da Osmanlı Devleti açısından bir önemi olmadığı ve bu nedenle de Bâb-ı Âli'nin dikkate alacağı tek şeyin Rusya ile kendisinin yaptığı antlaşma hükümleri olduğunu ifade ediyordu. İtalinski'nin ortaya attığı bu iddialar ile iki ülke arasındaki antlaşmaların hükümlerini üzerinden atmak istediğini fakat buna karşın Bükreş'te imzalanan antlaşmanın sadece bu antlaşma ile sınırlı olmadığını ve Küçük Kaynarca Antlaşması'nın Kafkasya'ya dair hükümlerini de yeniden onayladığını belirtiyordu. Bu doğrultuda Kaynarca Antlaşması'nı ele almaya başlayan Galib Efendi, bu antlaşmada Gürcistan'ın Osmanlı toprağı ve halkının da Osmanlı reayası olduğunun Rusya tarafından kabul edildiğini ifade edecekti. Bu nedenle elçinin ortaya attığı iddialarının bu antlaşmalar dahilinde hükümsüz olduğunu belirterek İtalinski'ye bu antlaşma maddelerini ortadan kaldıran herhangi bir senet veya başka resmî belgenin olup olmadığını sormaktaydı.

Galib Efendi'nin bu açıklamaları karşısında İtalinski ise Kaynarca Antlaşması'nda Gürcistan'ın sahibine terk olunması hükmünün yer aldığını ve bu doğrultuda kararın hükûmeti tarafından verilmesi gerektiği cevabını veriyordu. Bu cevap karşısında Gürcistan'ın Osmanlı toprağı, halkının da Osmanlı reayası olduğu yeniden hatırlatılarak bu konunun kendisine defalarca da ifade edildiği belirtiliyordu. Elçinin de bu doğrultuda ülkesine yazdığını ve cevabın geleceğine dair beyanatları ile zaman kazanmaya çalıştığı ifade edilerek bu konuda herhangi bir yazışmaya gerek olmadığı gibi Bâb-ı Âli'nin talebinin antlaşma maddelerinin yerine getirilmesinden ibaret olduğu vurgulanıyordu. Fakat İtalinski bu talebe karşılık belki de bu güne kadar hiç olmadığı bir şekilde sert ve acık bir cevap verecekti. Bu bölgenin halkının Rusya hakimiyetine girdiğini belirten elçi, hükûmetinin bu bölgeyi kendi mülkü olarak gördüğünü ve bu doğrultuda söz konusu antlaşma maddelerinin yerine getirilmeyeceğini açık bir şekilde ifade ediyordu. Bu konuya dair hem elçi hem de elçilik tercümanı ile yapılan tüm görüşmelerde Rus tarafı bu görüşmeye kadar bu şekilde kesinlik içeren bir dil kullanmamıştı. Böyle bir dil kullanılmasında hiç şüphesiz Avrupa'daki gelişmelerin büyük bir payı vardı. Müttefiklerin Napolyon karşısındaki ezici zaferlerinin Rusya elçiliğine de ulaştığı düşünüldüğünde İtalinski'nin böyle bir dil kullanmasının nedeni daha da iyi anlaşılıyordu. Bu kapsamda Ren Nehri deltasında gerçekleşen savaşlar ve onun sonuçları, doğrudan Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki Kafkasya sınırının nasıl çizileceğini etkilemekteydi. Söz konusu savaşın müttefikler lehine sonuçlanacağının kesinlik kazanmaya başladığı bir dönemde İtalinski artık hükûmetine yazıp cevap beklediğine dair zaman kazanmaya yönelik politikaları

bir tarafa bırakmıştı. Her ne kadar bu yönde beyanatlara devam edecek olsa da artık Rusya'nın bölge üzerindeki amaçlarını açık bir şekilde beyan etmekten de kaçınmıyordu.[404]

İtalinski'nin Rusya'nın bölge üzerindeki hakkının antlaşma maddesinden değil de yerel halkın isteklerinden kaynaklandığına dair bu beyanatları Galib Efendi tarafından benzer bir şekilde karşılık bulacaktı. *Mesela Hocabey ahalisini bir takrîb celbi ile bize tabiiyet etti burası Devlet-i 'Aliyye'nindir deyü iddia eylese makbûl olur mu* sorusunu sorarak bir bakıma bu şekilde bir iddianın ne kadar hukuk dışı bir zemine oturduğunu gösterirken diğer taraftan da bu şekilde bir tabiiyet şekli olması halinde Osmanlı Devleti'nin de Rusya sınırlarındaki Müslüman bölgeler için benzer iddiaları gündeme getirebileceğini ima ediyordu. Bu nedenle bu soru İtalinski'nin bir *telaşe* kapılmasına neden olacaktı. Bu doğrultuda daha önceki kesin beyanatlarında bir yumuşamaya giderek imparatorunun bu konudaki kesin kararının bilinmediğini ve bu nedenle de bu bölgenin Bâb-ı Âli'nin *hakkıdır veyahut değildir* diye kesin bir cevap veremeyeceğini belirtiyordu. Bu nedenle bu meselenin sadece kendisi tarafından değil müttefikleri Avusturya ve İngiltere elçileri tarafından da yazıldığını ve henüz kesin bir cevabın gelmediğini belirterek bir bakıma yeniden süre talebinde bulunmaktaydı. Fakat bu talep Galib Efendi tarafından kabul edilmeyecekti. Rusya'nın Osmanlı Devleti'ndeki temsilcisinin kendisi olarak kabul edildiğinden muhataplarının da elçi olduğu vurgulanarak bu konudaki cevabın İtalinski'den beklendiği belirtiliyordu. Bununla birlikte elçinin Küçük Kaynarca Antlaşması'nı kabul etmediğini belirten reis efendi, gerekirse bu maddenin kendisine gösterilebileceğini hatta mecliste okunabileceğini ifade ediyordu. Daha sonrasında da İtalinski'nin söz konusu meseleye müttefik elçilerinin dahil olduğuna yönelik beyanatlarına açıklama getiriyordu. Rusya'nın öteden beri Osmanlı Devleti ile yaptığı antlaşmalarda arabulucu kabul etmediği hatırlatılarak şimdi bu konuya ittifak içinde olduğu devletlerin dahil edilmeye çalışılmasının ise garip bir hareket tarzı olduğu belirtiliyordu. Bu konuda herhangi bir arabuluculuğa gerek olmadığını belirten Galib Efendi, Bâb-ı Âli'nin bu konuda tek istediği şeyin antlaşmanın hükümlerinin yerine getirilmesi olduğunu vurguluyordu. Bu nedenle bu hususun icrasından kaçılarak Rus komutan veya başkalarının ifadelerinin ortaya atılması ise *abesle iştigal kabulündendi*.

Yaşanan bu gelişmeler doğrultusunda Bükreş görüşmelerine yeniden geri dönüş yapan Galib Efendi, bu görüşmelerde bahsi geçen tüm konuların kendisi ile birlikte tek tek ele alındığını hatırlatarak Kafkasya konusunda da Kaynarca Antlaşması'nın hükümlerinin kabul

[404] Görüşmenin tutanağı hakkında bkz. BOA HAT. 1073/43921-A ve KK.d 60/6 s.97-98.

edildiğini ve bu nedenle bu antlaşmanın yirmi üçüncü maddesinin[405] hâlâ geçerliliğini koruduğunu ifade etmekteydi. Bu ifadelerin hemen sonrasında elçiye bir kâğıt verilerek orada yazılanların icrası talep edilmekteydi. Verilen bu metinde Rusya'nın Gürcistan'da başta Kutais olmak üzere işgal ettiği kalelerin tahliye ve teslimi talep edilmekteydi. Küçük Kaynarca'nın bahsi geçen yirmi üçüncü maddesinin yer almasının muhtemel olduğu bu metinde ayrıca Gürcistan'ın Osmanlı toprağı olduğu ve Rusya'nın bu bölgeye kesinlikle müdahale etmemesi gerektiği yazılıydı. Bu metne karşılık İtalinski ise benim dahi hatırımdadır diyerek karşılık verecek ve savaştan önce Gürcistan'ın Rusya tarafından zapt edildiğinde bu maddenin neden yerine getirilmediğini soracaktı. Bu soruya Galib Efendi, Bükreş müzakereleri ile cevap verecekti. Müzakerelerde Kafkasya ve özellikle de Gürcistan'a dair maddeler için uzun görüşmelerin yapıldığını fakat bu süreçte ortak bir madde konusunda anlaşılamadığını ve en sonunda da eski antlaşmaların hükümlerinin yeniden onaylanmasına karar verildiğini hatırlatıyordu. Bu doğrultuda söz konusu sahilin daima Osmanlı Devleti'nin tasarrufunda olduğunu belirterek Sohum konusunda ortaya konan iddiaların tuhaflığı üzerinde duracaktı. Bu garip durumun kendisi tarafından bile kabul edildiğinden bu konu hakkında cevap verilmekten kaçınıldığını belirtecekti. Galib Efendi bu ifadeleri ile Keleş ve Sefer beyler üzerinden Sohum'da bir hak iddia edilmesinin doğru olmadığını muhatabına kabul ettirmeye çalışıyordu. Buna karşılık İtalinski ise bu görüşmenin resmî bir mükaleme olmadığını bir mülakattan ibaret olduğunu ifade ederek iki ülke arasındaki dostluğa atıfla bu madde konusunda biraz beklenmesi gerektiğini belirtiyordu. Galib Efendi'nin Sohum konusundaki sorusunu bu şekilde cevaplayarak diğer bir değişle cevaplamayarak görüşmenin gündemini değiştirmek için yeni bir konuyu masaya getirecekti. Rusya'nın da antlaşmanın hükümlerinin yerine getirilmediğine dair bazı şikayetleri olduğunu belirterek bunların başında da daha önce Boğdan voyvodasının gündeme geleceğine dair uyarılarda bulunduğu hane ve

[405] *Gürci ve Mekril havalisinden vaki Bagdadcık ve Kutayis ve Şeherban kaleleriki Rusya askeri tarafından zabt olunmuşlardır kadimden beru müteallik oldukları asıl sahiblerine mütevakkıf olmak üzre Rusya Devleti tarafından kabul olunub şöyle ki eğer tahkikan kadimden beru veyahut müddet-i mediden mukaddem Devlet-i 'Aliyye'm kıla-ı mezkureye malik olmuş ise Devlet-i 'Aliyye'me raci olmak üzre kabul olunub işbu ahidname-i mübarekenin mübadelesinden sonra vakt-i mahudede Rusya askeri kıla-ı mezkureyi tahliye eyleye Devlet-i 'Aliyye'nin dahi kendu tarafından teahhüd ider ki evvelki maddenin mazmunu muktezasınca havali-i mezburede işbu muharebe imtidadında Devlet-i 'Aliyye'min aleyhine her ne minval üzre hareket itmiş olanları nesyen mensiyya af eyleye ve vech-i · mamulünbih üzre ilelebed oğlan ve kız virgüsünden ve her ne güna cizye-i saire talebinden iba ve keffiyed ider ötedenberu müteallikleri olanlardan maada tevaif-i mezkilre arasında kendu reayası olmak üzre ferd-i vahidin hakkına daiye itmemeğe Devlet-i 'Aliyye'm teahhüd ve Gürci ve Mehiller tarafından ötedenberu zabt olunan arazi ve sair müstahkem yerleri tekrar mersumunun hükumet ve muhafaza-i mutlakalarına terk eyleye ve diyanet ve manastır ve kenisaları hakkına bir dürlü tearruz ve tazyık · itriıeyub atik olanların tamirine ve cedidlerin binasına mümaneat olunmaya ve Çıldır paşası ve sair serkerde ve zabitan tarafından bir dürlü daiye tahtında emvallerini izaat ile tearruz olunmalarını Devlet-i 'Aliyye'm men eyleye ve tavaif-i mezbure Devlet-i 'Aliyye'min reayasıridan olmagla Rusya Devleti asla mersumuna .mudahale itmeyüb tearruz eylemeye*. Küçük Kaynarca Antlaşması'nın yirmi üçüncü maddesi. N. Erim, *a.g.e.,* s.131 ve O. Köse, *a.g.e.,* s.116-117.

emlak satışının geldiğini ifade edecekti. İtalinski bu iddiaları ile bir bakıma antlaşmanın hükümlerini yerine getirmeyenin sadece Rusya olmadığını, Bâb-ı Âli'nin de başka hükümleri yerine getirmediğini iddia ediyordu. Bu bakımdan antlaşmaya uyma konusunda sadece kendilerinin değil Osmanlı Devleti'nin de suçlu olduğunu kabul ettirerek bir bakıma Kafkasya konusundaki bu antlaşmaya aykırı durumu onaylatmayı planlıyordu.[406]

İtalinski'nin bu iddiaları aynı zamanda Boğdan voyvodasının uyarılarının ne kadar haklı olduğunu gösterecekti. Daha önce bu madde R. Liston tarafından gündeme getirilmişken şimdi de Rus elçi tarafından sözlü olarak ifade edilmekteydi. Bu aynı zamanda iki elçinin bu konuda bir fikir alışverişi yaptığının da göstergesiydi. Her ne kadar R. Liston bu konuda net bir şey söylemese de iki ülkenin hükûmetleri ve ordularının Napolyon'a karşı yoğun bir iş birliği içinde bulundukları düşünüldüğünde bu iki ülkenin İstanbul'daki elçilerinin de benzer bir iş birliğinde bulunması, içinde bulundukları ittifakın doğasının bir gereğiydi. Bu doğrultuda Galib Efendi, bu konunun kendisi tarafından da gündeme getirilmek istendiğini belirtse de aslında muhatabının konuyu değiştirmesini çok istememekteydi. Bu kapsamda ilk olarak yerine getirilmesi gereken şeyin antlaşma maddelerinde açık bir şekilde belirtilen hususlar olması gerektiğini ve bu konunun da hiç şüphesiz tahliye maddesi olduğunu belirten reisülküttap, bununla birlikte elçinin gündeme getirdiği konunun tahliye maddesine göre daha küçük bir mesele olduğunu ifade ediyordu. Buna karşın İtalinski ise bu meselenin Galib Efendi'nin iddia ettiği gibi küçük bir mesele olmadığını, hudutta bulunan Osmanlı memurları tarafından birçok defa antlaşmanın ihlal edildiğini belirtiyordu. Fakat Osmanlı tarafı bu konudaki fikirlerinde ısrar edecekti. Rus elçinin bahsettiği şikayetlerin küçük olsa da meydana çıkmış olabileceği kabul ediliyor fakat böyle olmasının nedeni olarak da Kafkasya maddesi gösteriliyordu. Devletlerin düzeninin memurlar tarafından sağlandığına dair yaptığı açıklama sonrasında Galib Efendi, tahliye maddesi gibi önemli bir maddenin yerine getirilmemesinin böyle bir sonuca neden olabileceğine dair imalarda bulunmaktaydı. Galib Efendi'nin her fırsatta konuyu söz konusu bölgelerin tahliyesine getirme çabasına rağmen bu defa bu konu İtalinski tarafından net bir şekilde reddedilecekti. Bu maddenin düzenlenmesine dair herhangi bir yetkisinin olmadığını açık bir şekilde beyan ederek bu konunun *muhabere ve müzakereye muhtaç* olduğunu belirtecekti. Elçinin bu ifadeleri aynı zamanda Kafkasya'nın tahliyesine dair Osmanlı heyeti tarafından ne kadar farklı argüman ortaya konulursa konulsun hiçbir şekilde kabul edilmeyeceğinin ve bu sorunun çözümü için Rusya hükûmetiyle yazışılıp müzakere edilmesi gerektiğinin beyanatıydı.

[406] Bu konuşulanlar hakkında bkz. BOA HAT. 1073/43921-A ve KK.d 60/6 s.98.

İtalinski'nin Kafkasya konusundaki bu sert tavrı aynı zamanda görüşmenin gündeminin de değişmesine neden olacaktı. Bu doğrultuda Galib Efendi, Tuna Nehri üzerinde bulunan adalar konusunu gündeme getirecekti. Antlaşma dahilinde söz konusu adaların statüsü için bir bölüm ayırılmış olsa da adalar üzerinde kesin bir hüküm kaleme alınmamıştı. Diğer bir deyişle antlaşmanın adalara dair bu hükümleri iki taraf için de farklı yorumlanabilmeye müsaade ediyordu. Özellikle adaların isimlerinin kesin olarak belirtilmemesi hangi adanın hangi statü kapsamına girerek Rusya'da mı Osmanlı Devleti'nde mi yoksa boş mu bırakılacağı tartışmalarına neden olacaktı.[407] Bu doğrultuda yeni sınırın çizilmesi için bölgeye Ahmet Zeki Efendi'nin gönderildiği belirten Galib Efendi, bu konuda Osmanlı memurlarının neredeyse bir seneden beri meselenin çözümü için gayret gösterse de muhatabı Rus makamlarının antlaşma maddelerine uymadığı ve hatta Zeki Efendi'nin İsmail'e davet edilmesine rağmen bu ikametinde de bir netice elde edemeyerek geri dönmek zorunda kaldığını ifade ediyordu. Galib Efendi'nin bu konudaki çözümsüzlüğe dair Rus makamlarını suçlamasına karşılık İtalinski de Zeki Efendi'yi suçlayacak ve görüşme söz konusu maddelerin mahiyetine dair karşılıklı beyanatlarla devam edecekti. Her iki taraf da birbirine antlaşma maddelerini yanlış yorumladıklarına dair şikayetlerde bulunuyordu. Bu doğrultuda Galib Efendi, Bâb-ı Âli'nin isteğinin antlaşma maddelerinin yerine getirilmesinden ibaret olduğunu belirtmesine rağmen muhatabının bu talebe her zaman farklı gerekçeler ileri sürerek karşılık verdiğini ifade edecekti.

Rumeli sınırına dair bu tartışmalardan sonra görüşme yeniden Kafkasya konusuna doğru yönelecekti. Özellikle İtalinski, Osmanlı Devleti'nin İran'a Rusya ile savaşta yardım

---

[407] İki ülke arasındaki Avrupa sınırı ve adalara dair Bükreş Antlaşması'nın dördüncü maddesi şu şekildeydi: *Mukaddemce münakid olan esas sulh senedinin evvelki şartında Purut Nehrinin memleket-i Buğdan'a duhulünden nehr-i Tuna'ya munsab olduğu mahalle kadar ve andan nehr-i Tuna'nın sahil-i yesarisi Kili boğazile bahre kadar devleteynin had-di fasılı olup boğaz-ı mezkur tarafeyne müşterek ola ve İsmail pişgahından marüzzikir Kili boğazına kadar nehr-i Tuna'nın Rusya devleti tasarrufunda kalacak sahil-i yesanna ziyade karip olup kablessefer gayr-ı meskun olan küçük adalar devleteynin birinden zapt ve tasarruf olunmayarak ve bundan böyle işbu adalarda istihkamat ve ebniye ihdas kılınınayarak haliyetülhaliye hırağıla ve fakat kat-ı hatap ve sayd-ı mahi misillu maslahat için tarafeyn reayasının amed şüdleri caiz ola ve İsmail ve Kili pışgahında kain büyük adaların dahi zikrolunan Tuna sahil-i yesarına karip olan caniplerinden itibar ile ol adaların birer saat mesafe mahallerine alamet vaz olunmak ve kablessefer mevcut olan kariyeler ve eski Kili hariç olmak üzere kezalik hali ve gayr-i meskun kala deyu musarrah olduğuna binaen nehr-i Purut'un sol yakasında kain araziyi kıla-ı mevcude ve kasabat ve kura ve cümle mesakin ve levahikile Devlet-i 'Aliyye Rusya Devletine terk ve feragat etmekle nehr-i Purut'un vasatı beyneddevleteyn haciz ola ve müşterek olan marülbeyan Kili Boğazı ve Tuna sularında devleteynin tüccar sefayini evvelki gibi geşt ve güzar edip ancak Rusya devletinin sefayin-i harbiyesi boğaz-ı mezkurden Purut Nehrinin Tuna'ya munsap olduğu mahalle kadar amed şüd edeler*. Antlaşmanın beşinci maddesinde de … *balada dördüncü maddede müstesna olanlardan maada Tuna adalarını Devlet-i 'Aliyye-i Osmaniye'ye red ve teslim eyliye*… söz konusu antlaşma maddeleri hakkında bkz. N. Erim, *a.g.e.*, s.249-250; ve söz konusu sırının çizilmesine dair bkz. Levent Düzcü, "Tuna Sınırını Yeni Baştan Düzenlemek/Tahdîd-İ Hudûd: Osmanlı'nın Rusya ile İmtihanı (1812-1818)", *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2016, cilt: XVI, sayı: 3, s.181-210.

ettiğine dair şikayetlerde bulunacaktı. Fakat reisülküttap, İtalinski'nin antlaşma maddelerinin dışında yaptığı her beyanat, şikâyet veya cevaba karşılık müzakereleri yeniden söz konusu maddelere döndürmeye yönelik cevaplar ve sorular ileri sürecekti. Bu doğrultuda Galib Efendi, Kars ve Ahıska valilerinin İran askerine yardım ettiğine dair şikayetlere değinerek antlaşma kapsamında bu konuda herhangi bir engelin olmadığını beyan ettikten sonra asıl uyulması gereken şeyin antlaşma maddeleri olduğunu belirtecek ve sonrasında da konuyu Rusya'nın Kafkasya'ya yaptığı askerî yığınağa getirecekti. *Abaza tarafında vâki Şekvetil ve Gürgület kale ve boğazları Rusyalu tarafından alenen asâkir ve top sevkiyle zabt olunmuş* olduğunu ve Rusya askerinin Kuban Nehri'nin bu tarafına geçmesi halinde bunun açık bir şekilde antlaşmanın ihlali ve aynı zamanda hududa tecavüz anlamına geleceğini belirtiyordu. Bununla birlikte Abhazaların öteden beri Osmanlı reayası olduğu hatırlatılarak bu faaliyetlerin gerekçeleri sorulmaktaydı. Fakat İtalinski yine benzer şekilde cevaplar vermeyi tercih edecekti. Bu konulara dair hiç bilgisinin olmadığına dair yaptığı açıklamadan sonra hükûmetinin bu faaliyetlerinin arkasında bölge halkını kendi tebaasından görmesine neden olacak bir gerekçesinin olması gerektiğini söylüyordu. Fakat bu beyanat da Galib Efendi tarafından sert bir şekilde reddedilecekti. Antlaşma maddelerinin açık ve net olduğuna yönelik bir açıklamada bulunan reisülküttap, İtalinski'nin her konuya farklı bir gerekçe bulmasının kabul edilemeyeceğini ve sadece antlaşma şartlarının yerine getirilmesi gerektiğini belirtiyordu. Diğer taraftan Rus kumandanların bu şekilde davranmalarının arkasında bir neden olabileceğini belirterek St. Petersburg hükûmetinin kumandanlara bu yönde emirler göndermiş olabileceğini iddia ediyordu. Bununla birlikte Rusya'nın bizzat antlaşmaya aykırı hareket edilmesine yönelik emirler göndermesinin aynı zamanda bölgedeki Osmanlı memurlarının emniyetlerinin de ortadan kalkması anlamına geldiğini ifade ediyordu. Buna karşılık İtalinski ise imparatorunun Bâb-ı Âli'ye karşı olan dostluğunu yeniden masaya getirecekti. Kendilerinin de böyle düşündüğünü belirten reisülküttap, bir türlü antlaşma maddelerinin yerine getirilmemesinden duyduğu memnuniyetsizliği yeniden ifade etmekte ve ne zaman getirileceğini sormaktaydı. Her fırsatta bu şikâyeti dile getiren Galib Efendi, benzer soruları tekrar tekrar yineleyerek muhatabından kesin bir söz almaya çalışmaktaydı.[408]

Galib Efendi'nin bu konudaki çabaları yine sonuçsuz kalacaktı. İtalinski bu soruya karşılık Osmanlı Devleti'nin gerekli maddeleri yerine getirmesi halinde her şeyin yoluna gireceğine dair bir cevap verecekti. Bu cevaba karşılık reisülküttap Bâb-ı Âli'nin *icrâ eylemediği kangı maddelerdir elçi beg beyan eylesün* diyerek bu konuda net bir cevap

[408] Söz konusu müzakere için bkz. BOA HAT. 1073/43921-A ve KK.d 60/6 s.98-99.

talebinde bulunuyordu. Osmanlı Devleti'nin her zaman antlaşma hükümlerini yerine getirdiğine dair beyanatı karşısında İtalinski yeniden emlak ve hane satışı konusunu gündeme getirecekti. Buna karşılık Galib Efendi bu madde için on sekiz aylık bir süre tanındığını hatırlatarak bu maddenin uygulanmasında Rus kumandanların çıkardığı zorluklardan bahsederek şartın yerine getirilememesinin Rus makamlarının tutumları olduğunu vurgulayacaktı. Bu beyanatlar doğrultusunda görüşme bu maddenin uygulanamamasına dair karşılıklı suçlamalar üzerinden devam edecek ve en sonunda tarafların bölgedeki yetkililere gerekli uyarıları içeren mektuplar yazması konusunda anlaşılacaktı.

Alınan bu karara ek olarak Galib Efendi, tahliye maddesi konusuna da bir netice almak istemekteydi. Bu doğrultuda bu konuda nasıl bir karar alınması gerektiği veya bir cevap mı verileceği sorulmaktaydı. Bu soru karşısında ise İtalinski bu konunun müttefik elçilerinin arabuluculuğu doğrultusunda tekrardan yazıldığını hatırlatmaktaydı. Buna Galib Efendi ise bu konuda bir arabuluculuğun gerekli olmadığını tekrardan hatırlatarak karşılık verecekti. Diğer taraftan reisülküttap bu konuda daha önce talep ettikleri cevabın gelip gelmeyeceğini sormaktaydı. Buna karşılık İtalinski *bu maddeye dair bana imparator tarafından bir emir olur mu olmaz mı bilemem* diye cevap verecekti. Elçinin bilinmezlikler üzerinden verdiği her cevap Galib Efendi tarafından yeni sorular ile karşılık bulacaktı. Şimdi de tahliye maddesine *Anakra ve Kemhal ve Sohum dahi bu sözlerin içine dahil midir* sorusunu yöneltmekteydi. Buna karşılık İtalinski, *Devlet-i 'Aliyye'nin bu hususlarda hakkı var yok ben dememem lakin devletimin diyeceğini henüz* bilmediğini ifade ederek net bir ifadeden kaçınıyordu. Elçinin bu tavrı, Osmanlı heyeti tarafından yapılacak tüm itirazlardan bir neticenin alınamayacağının anlaşılmasına neden olacaktı. Diğer taraftan elçinin de görüşmenin bu şekilde bir mükalemeye dönüşmesinden şikâyet etmesi üzerine toplantının sonlandırılmasına karar verilmişti. Sonuç olarak Kafkasya'nın tahliyesine dair ortaya konan tüm beyanat ve sorulardan bir netice alınamamış, Tuna sınırında yaşanan sorunların giderilmesi için Zeki Bey'in yerine başka bir kişinin atanmasına ve taraflardan bölgedeki memurlara gerekli kağıtların yazılmasına karar verilmişti.[409]

Önce İngiltere sonra da Rusya elçisi ile yapılan bu uzun görüşmeler sonrasında Bâb-ı Âli, özellikle İtalinski ile yapılacak görüşmeler doğrultusunda bir neticenin elde edilemeyeceğini anlamıştı. Özellikle sadrazam, bu görüşme ile Rus elçinin *tahliye maddesini üzerinden atmış* olduğu üzerinde durarak kendisine bu konuda yöneltilen her soruyu *şöyle*

[409] Bu görüşme hakkında bkz. BOA HAT. 1073/43921-A ve KK.d 60/6 s.99-100.

böyle diyerek geçiştirip zaman kazanmaya çalıştığını düşünmekteydi. Bu şekilde bir siyaset izleyerek bu meseleyi üzerlerinden *savuşdurmak* istendiklerini belirtiyordu. Böyle bir yolun tercih edilmesinde de hiç şüphesiz St. Petersburg'un da haberinin olabileceğine dikkat çeken sadrazam, aralarındaki yazışma sonucunda böyle bir yol izlenmiş olma ihtimali üzerinde durmaktaydı. Bu nedenle İtalinski'nin bu cevapları ve tavırlarının zaman kazanmaya yönelik bir hamle olabileceğini belirterek bu sayede tahliye meselesinin ortadan kalkabileceğinin planlamış olabileceğine dikkat çekiyordu.

İtalinski ile yapılan toplantıya dair sadrazamın bu görüşlerin yanında II. Mahmud ise bu gelişmelerin değerlendirilmesi ve gelecekte nasıl bir politikanın belirlenmesi için bir encümen-i meşveret toplanmasını istemişti. Toplanan bu mecliste yaşanan bu gelişmelere dair yapılan görüşmeler neticesinde Rusya elçisi ile Kafkasya'nın tahliyesine dair yapılan ve yapılacak görüşmelerden bir neticenin alınamayacağı ve elçinin amacının tamamen zaman kazanmaya yönelik olduğuna dair bir görüş birliğine varılmıştı. Bu doğrultuda bu meselede izlenecek siyasette üç seçeneğin olduğu üzerinde duruluyordu. Bunların ilki söz konusu bölgelerin *harben* alınabileceğiydi. İkincisi ise Avusturya ve İngiltere elçilerinden gelmesi ümit edilen cevabın beklenilmesiydi. Son olarak ise sadrazamdan Rumyantsev'e bir mektup yazılabileceğiydi. Söz konusu maddeye dair bu üç seçeneğin ortaya konmasından sonra meclis her maddeyi tek tek ele alarak sakıncalarını ortaya koyacaktı. İlk olarak Kafkasya'daki bölgelerin savaş ile ele geçirilmesinin hiç şüphesiz barışın feshi anlamına geleceği üzerinde durulmaktaydı. Bu bölgelerin alınması karşılığında Rusya ile yeniden bir savaş durumunun ortaya çıkma ihtimalinin çok yüksek olduğu fakat buna karşılık gerekli askerî hazırlıkların eksikliğine dikkat çekiliyordu. Olası bir savaş için bölgede gerekli mühimmat ve askerî araç gerecin olmamasının yanında bunların karşılanması için gerekli nakit paranın da olmadığına dikkat çekilmekteydi. Bu nedenle bu yönde bir politikanın izlenmesine karar verilmesi halinde önce bu eksikliklerin giderilmesi gerektiği ve bunun için de zamana ihtiyaç olduğu üzerinde durulmaktaydı. İlk madde hakkında bu görüşe sahip olan meclis, daha sonrasında ikinci maddenin uygulanması halinde ortaya çıkabilecek duruma dair değerlendirmelerde bulunuyordu. Avusturya ve İngiltere'den mektup beklenilmesinin bir zaman kaybı olacağını düşünen meclis, bu maddeye dair asıl Avusturya ve İngiltere'nin son dönemdeki siyasi pozisyonuna dikkat çekiyordu. Her ne kadar bu iki ülke elçileri her fırsatta devletlerinin Bâb-ı Âli'ye karşı duydukları dostluğu ifade etmekten geri durmasalar da özellikle Rusya ile yapılan ittifakın ortaya çıkardığı siyasi durumdan endişe edilmekteydi. Söz konusu ittifakın bu iki devletin Rusya lehine bir tutum almasına neden olabileceği üzerinde durulmakta ve buna delil

olarak da son zamanda elçilerin tutum ve davranışları gösterilmekteydi. Hatta Rusya elçisi ile yapılan görüşmeden önce R. Liston ile gerçekleştirilen görüşme, bunun bir kanıtıydı. Özellikle İtalinski'nin kullandığı argümanların R. Liston'un beyanatları ile benzerlik göstermesi bu konuda iki elçinin bir iş birliği içinde olabileceğine dair bazı şüphelerin dillendirilmesine neden olacaktı.

Rumyantsev'e bir mektup yazılması konusunda ise mecliste farklı fikirler dillendirilecekti. Rus hükûmetinin İstanbul'daki elçisinin ve Kafkasya'daki komutanlarının tutum ve davranışlarından haberdar olmaması ihtimaline dikkat çekilerek sadrazam tarafından kendisine yazılacak mektubun olumlu bir netice vermeyeceği üzerinde durulmaktaydı. Diğer taraftan Rumyantsev'e mektup yazılması diğer maddelere göre en uygun görünen maddeydi. Yazılacak mektupta elçi ve Rus komutanların beyanatların yer alması gerektiği düşünülmekte ve elçinin zaman kazanmaya yönelik tutum ve davranışlarından bahsedilmeliydi. Diğer taraftan İtalinski'nin söz konusu maddelere dair yetkisinin olmadığı beyanatı üzerinde durularak elçiye gerekli ruhsatın verilmesi talep edilmeliydi. Bununla birlikte bu mektubun özel bir tatar ile gönderilmesi gerektiği düşünülmekteydi. Diğer taraftan bu konunun İtalinski veya Avusturya ve İngiltere elçileri ile görüşülüp görüşülmemesi konusunda ise net bir tavır söz konusu değildi. Bununla birlikle bazı katılımcılar tarafından Avusturya ve İngiltere elçileri ile görüşülerek bu konunun yeniden yazılması istenebileceği fikri ortaya atılsa da bu fikre karşı çıkılacaktı. İtalinski ile yapılan görüşmede müttefik devletlerin elçilerini arabulucu yapma isteğine dikkat çekilerek bu elçilerin Rusya lehine bir tutum alabilecekleri üzerinden onların bu konuya karıştırılmamalarının daha uygun olacağı belirtiliyordu. Bu nedenle sadece Rumyantsev'e mektup gönderildiğinin beyan edilmesinin yeterli olacağı dile getirilmeliydi. Fakat bu meseleye dair farklı fikirlerin gündeme gelmesi bu konuda nihai kararın II. Mahmud'a bırakılması ile neticelenecekti. Hem bu meclisin hem de İtalinski ile yapılan toplantının mazbatalarını tekrar tekrar inceleyen Sultan, meclisin Rumyantsev'e mektup yazılması fikrine olumlu yaklaşmaktaydı. Mecliste dile getirilen konuların yer almasını istediği bu mektubun[410] özel bir tatar ile gönderilmesi fakat bu kişinin mektubun içeriğine dair herhangi bir şey bilmemesi gerektiğini belirtiyordu. Diğer taraftan müttefik elçilerinden herhangi bir kâğıdın alınmasına da gerek olmadığını ifade ediyordu. Rumeli'deki sorunlara dair ise II. Mahmud, bunların ortadan kaldırılması için gerekli yazıların gönderilip ihtiyaç

[410] II. Mahmud tarafından gönderilmesine onay verilen bu mektubun gönderilip gönderilmediğine dair Osmanlı arşivinde herhangi bir belge ile karşılaşmadık. Fakat birkaç ay sonra toplanan bir meclisin mazbatasında bu mektubun gönderildiğine dair bir bilgi paylaşılmaktadır. Bu doğrultuda söz konusu mektubun mecliste konuşulan konuları içerecek bir şekilde kale alınıp gönderildiği sonucu çıkarılabilir. Söz konusu meclisin mazbatası için bkz. BOA HAT. 1085/44163.

duyulan görevlendirmelerin yapılmasını istiyordu. Bu sorunların bir an önce çözülmesini isteyen Sultan, zaman geçirilmeden bu adımların atılarak söz konusu meselenin ortadan kaldırılması emrediyordu. Bunların ortadan kaldırılması aynı zamanda elçiler tarafından Bâb-ı Âli'nin antlaşma hükümlerine uymadığına dair ortaya atılan iddiaların da ortadan kalkması anlamına geleceğinden Kafkasya konusunda Osmanlı Devleti'nin elini güçlendirebilirdi.[411]

İtalinski ile yapılan görüşme sonrasında Bâb-ı Âli'de yaşanan hareketlilik, R. Liston'un dikkatlerinden kaçmamıştı. Bu görüşmede konuşulanların hiç şüphesiz bilincinde olan İngiliz elçi, bu görüşmenin Bâb-ı Âli üzerinde derin bir etki yaptığını düşünmekteydi. Diğer taraftan İtalinski ile yapılan bu görüşmenin sonucunda tahliye maddesi konusunda, encümen-i meşveretin görüşleri ile benzer düşüncelere sahipti ve bu konuda müzakereler ile bir neticenin elde edilemeyeceğinin anlaşıldığını belirtiyordu. Şubat'ın sonuna doğru kaleme aldığı raporunda özellikle İtalinski ile yapılan görüşme ve sonrasında İstanbul'daki politik durumu değerlendirmekteydi. Öncelikle tahliye maddesi konusunda Rusya elçiliğinin değişen söylemine dikkat çeken R. Liston, İtalinski'nin İstanbul'a geldiği ilk zamanlarda bu konuya dair çok olumlu bir tavır takındığını hatırlatıyordu. Kafkasya'nın tahliyesinin antlaşmanın şartlarından olduğuna dair düşünceden hareketle Bâb-ı Âli'nin bu yöndeki tüm talepleri dostane bir şekilde karşılık bulmuştu. Aslında Rusya elçiliğinin bu tavrı, Osmanlı devlet adamlarının bu konuda olumlu bir izlenime sahip olmasının arkasında yatan en önemli sebeplerin başında geliyordu. Rusya için önemli olan bu bölgelerin gelecekte bir savaş durumunda çok kolay bir şekilde yeniden alınabileceğini düşünen İtalinski, bu nedenle Bâb-ı Âli'nin taleplerini hükûmetine yazmış ve olumlu bir cevap alınacağına dair bir umut da vermişti. Fakat R. Liston, İtalinski'nin değişen bu tavrının arkasında yatan en önemli neden olarak son görüşmeden önce kendisine hükûmetinden gelen yeni talimatların olduğunu düşünmekte ve özellikle Rumyantsev tarafından gönderilen mektup üzerinde durmaktaydı. Bu raporunda Rus başbakanın I. Aleksandr'ın bölgeyi elinde tutmak istediğini ve bu doğrultuda da yerel beyler ve halkın Rusya'ya tabiiyetleri kabul edilerek bölgenin Rusya mülkü olduğu belirtiliyordu. Bununla birlikte R. Liston, Rusya'nın İran ile yaptığı Gülistan Antlaşması doğrultusunda Hazar Denizi ile Karadeniz arasında uzanan tüm dağlı kabileleri egemenliği altına aldığını belirtilerek Osmanlı Devleti'nin hak iddia ettiği, özellikle Karadeniz'in sahil kısmındaki bölgelerden vazgeçmek istemediğine dikkat çekiyordu. Bu doğrultuda İtalinski'nin artık Bâb-ı Âli'nin bu bölge üzerindeki şikayetlerine daha fazla kulak vermediğini belirtiyordu. İtalinski'nin imparatorunun, Osmanlı toprakları üzerinde herhangi

[411] Söz konusu meclis ve II. Mahmud'un hattı-ı hümayunu için bkz. KK.d 60/6 s.93-94.

bir fetih veya tecavüz niyetinde olmadığına dair beyanatları ise Osmanlı devlet adamlarını tatmin edecek mahiyette değildi. Özellikle bölge üzerinde Keleş ve Sefer beyler üzerinden bir hakimiyet iddiaları, Bâb-ı Âli tarafından yasal olmadığı gerekçesi ile reddedilecekti. Osmanlı makamlarının Rusya'nın bu iddialarına hukuka ve meşruiyet ilkesine dayanarak karşı çıktığını belirten R. Liston, bu konuda verilecek tavizlerin gelecekte daha büyük sorunlara yol açabileceğini düşünmekteydiler. Osmanlı Devleti'nin Kuban ile Karadeniz arasındaki bölgedeki uzun geçmişe dayanan hakimiyetine atıf yapan İngiliz elçi, Bâb-ı Âli'nin Rusya'nın iç bölgelere yönelik nüfuz kurma girişimlerinden duyduğu endişeye dikkat çekiyordu. Diğer taraftan hak iddia edilen bölgelerin de Kafkasya'daki nüfuz mücadelesi için ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktaydı. İngiliz elçiliğinin üzerinde durduğu bir diğer konu ise Rusya'ya dair duyulan endişeler ve tahliye meselesindeki çözümsüzlük nedeni ile bir savaş durumunun ortaya çıkmasıydı. Özellikle reisülküttap ile yapılan görüşmelerde bu konuda orduya başvurulması için divanda önemli sayıda bir üyenin bu yönde bir fikre sahip olduğu ima edilmişti. Fakat R. Liston'un üzerinde durduğu bir diğer konu ise Avrupa'da yakın gelecekte sağlanacağını düşündüğü barış ve sonrasında serbest kalacağını tahmin ettiği Rusya ordusuydu. Bu barış beklentisi ve Rusya ordusunun olması pek muhtemel bu yeni pozisyonu, Bâb-ı Âli içindeki savaş taraftarlarının önündeki en büyük engel olduğunu düşünmekteydi. Bununla birlikte Bâb-ı Âli'nin bu barış için toplanması muhtemel kongreye dair de umutlarının olduğunu düşünmekteydi. R. Liston, özellikle olası kongrede Osmanlı çıkarlarının da gözetileceğine dair ümitsiz olmadıklarına dair bir düşünceye sahip olduklarını belirtiyordu.[412]

Osmanlı Devleti'nin bu yönde bir düşünceye sahip olmasının arkasında yatan en önemli sebeplerden birisi bu tarihlerde Friedrich von Gentz tarafından Eflak Voyvodası Karaca Yanko'ya gönderilen mektuplardı. Avrupa'da kurulması düşünülen yeni düzene dair düşüncelerini aktaran Gentz, özellikle müttefiklerin Napolyon'un tahtına karşı olan sert tutumlarından bahsetmekteydi. Buna karşılık Avusturya'nın ise Avrupa'da bir güç dengesinin kurulmasını istediğini belirtiyordu. Büyük güçler arasında adil bir dengenin sağlanmasının Viyana'nın her zamanki ilkesi olduğunu belirten Gentz, bu doğrultuda hükûmetinin müttefiklerin aksine güçlü bir Fransa'nın devamından yana olduğunu belirtmekteydi. Özellikle son savaştan daha da güçlenerek çıkan Rusya karşısında güç dengesinin kurulabilmesi için Fransa'nın öneminden bahsetmekteydi. Bununla birlikte Gentz'in üzerinde durduğu en önemli konuların başında bu yeni düzende Osmanlı Devleti'nin nasıl bir yere

[412] R. Liston'un bu görüşlerine dair bkz. NA. FO. 78/82 s.25-26.

sahip olması gerektiği yer alıyordu. Metternich'in kendisine verdiği talimatlar doğrultusunda bu konuda açıklamalar yapan Gentz, bu doğrultuda yeni düzende Viyana'nın Osmanlı Devleti'ne karşı nasıl bir politika izlemeyi planladığını açıklıyordu. Şu anda Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki güç dengesinin kurulması için her zamankinden daha fazla bir öneme sahip olduğunu düşünen Metternich, Bâb-ı Âli'nin bu düzenin en önemli unsurlarından biri olduğunu vurgulamaktaydı. Ülkesinin ve kendisinin her zaman bu ilke doğrultusunda hareket edeceğini beyan etmekte ve yapacakları öneriler, planlar ve atacakları adımların bu amaca hizmet etme gayesi taşıyacağını belirtiliyordu. Bâb-ı Âli'nin çıkarlarının Avusturya devletinin çıkarları olduğu vurgulanarak her zaman bunun savunulacağı beyan ediliyordu. Özellikle Rusya konusuna değinen Metternich, St. Petersburg hükûmeti karşısında Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını koruyacağına ve Bâb-ı Âli karşısında ortaya konacak tüm plan ve öneriler karşısında da sert bir tavır takınılacağı ve hatta gerekirse düşmanlık besleneceğinin garantisini veriyordu. Bu doğrultuda Metternich, hükûmetinin özellikle Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunması için elinden gelen tüm çabayı göstereceğini belirtiyordu. Bu beyanatların bizzat Metternich'in isteği doğrultusunda yapıldığını tekrar tekrar vurgulayan Gentz, İstanbul'a bu ifadelerin ulaştırılmasını isterken durumun hassasiyetinden dolayı bu şekilde gizli bir yolun seçildiğini ifade ediyordu.[413] Metternich'in bu ifadeleri aynı zamanda hem Fransa hem de müttefikler ile yaptığı iş birliğinde her zaman Osmanlı Devleti'nin çıkarlarının korunmasının arzulandığının bir göstergesiydi. Napolyon ile yapılan Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunmasına dair antlaşmanın yanında şimdi Napolyon karşısında yaptığı ittifakta da Bâb-ı Âli'nin çıkarlarını koruyacağına dair beyanatlarda bulunuyordu. Bu açıdan bakıldığında bu durum Osmanlı Devleti'nin çıkarlarının Viyana hükûmeti açısından her koşulda ne kadar önemli olduğunun da bir göstergesiydi.

İstanbul'da bu diplomatik gelişmelerin sonrasında Avrupa'daki gelişmelere dair yeni bilgiler İstanbul'a ulaşmaktaydı. Bu bilgilerin içerisinde özellikle müttefiklerin Napolyon'a karşı verilen mücadelede tam iş birliğini sağlayacaklarına dair 1814 Martının başında imzaladıkları Chaumont Antlaşması'nın metni ve Prusyalı General Blüher'in galibiyetleri yer almaktaydı. Voyvodalar tarafından gönderilen bu havadis evraklarında müttefiklerin Paris'e doğru ilerledikleri, Napolyon'un Paris'te askerî hazırlıklar yapma çabası, Chatillon şehrinde yapılacak barış görüşmelerine dair bilgiler yer almaktaydı. Fransız halkının barış istediğine dair bilgiler veren Eflak voyvodası, Napolyon'un da barış imzalamak zorunda olduğunu belirtiyordu. Bu nedenle dışişleri bakanını, Chatillon şehrine gönderirken müttefik

[413] Bu konuda bkz. F. Gentz, *a.g.e.*, s.51- 56.

murahhaslarının da bu şehre gelerek görüşmelerin yapılacağını iletiyordu. Rusya ve Prusya'nın Napolyon'a kesin bir şekilde karşı olduğu belirtilirken Castlereagh ile Metternich arasındaki yakın iş birliğinden bahsedilmekteydi. F. Gentz'in aktardıkları ile benzerlik gösteren bu bilgilerin yanında Napolyon'un sunulan barış şartlarını kabul etmesi halinde tahtını koruyabileceğini fakat reddetmesi halinde Fransızların *gayret-i milliyelerine* başvurarak yeni galibiyetler arayacağı belirtiliyordu.[414] Mart ayının ortalarına doğru gelen havadisler de ise yapılan muharebelerle birlikte daha çok barışa dair gelişmelere odaklanılmıştı. İlk gelen havadislerde Fransa'nın müttefiklerin tekliflerini kabul ettiğine dair haberler yer almaktaydı. Müttefiklerin Paris'e doğru ilerlediği haberlerinin yanı sıra geride daha önce teslim olmayan şehirlerin ele geçirildiğine dair havadisler aktarılıyordu. Rusya ve Prusya'nın Fransa'da yeniden Bourbon hanedanını iktidara getirmek isteklerine paralel XVI. Louis'in kardeşinin Fransa tahtına geçeceğine dair bilgiler paylaşılmaktaydı. Fakat gelen bu havadislerin de ortaya koyduğu gibi bir barışın olup olmayacağı ve olursa hangi şartlar altında olacağı hâlâ kesin değildi. Fransa'nın giderek gücünün sonuna geldiği ve ülkesinin işgal edildiği kesin olsa da nasıl bir neticenin ortaya çıkacağı bilinmiyordu. Bu havadislerden hareketle II. Mahmud da bu duruma dikkat çekiyordu. Durumun hâlâ bilinmezliği üzerinde duran Sultan, bu durum karşısında kesin kararların alınmasının mümkün olmadığını belirtiyordu. II. Mahmud'un üzerinde durduğu asıl konu ise bu bilinmezlikten hareketle dahili konulara daha fazla önem verilerek içerideki durumun güçlendirilmesine çalışılması gerektiğiydi.[415]

Mart'ın ikinci yarısında gelen bilgiler de ise Chatillon şehrindeki müzakereler, Napolyon'un müttefikler aleyhine kazandıkları zaferler ile İtalya ve İspanya'daki müttefikler lehine gelişmelere yer veriliyordu. Her ne kadar Fransa daha önceki mağlubiyetleri doğrultusunda barış görüşmelerine başlamaya mecbur bırakılmış olsa da Napolyon'un son galibiyetleri bu havayı bir anda tersine döndürmüştü. Bu doğrultuda Napolyon'un başarıları karşısında devam eden müzakerelerin durumu ve özellikle de bu gelişmelerin müttefikler arasında ortaya çıkardığı memnuniyetsizlik ve fikir ayrılıkları aktarılıyordu. Bu gelişmeler karşısında II. Mahmud ise bir taraftan *hak teâlâdan hayırlı olan sûret-i netice*nin olmasını isterken diğer taraftan da savaşın seyrini yakından takip etmekteydi. Özellikle Napolyon'un galibiyetleri üzerinde duran Sultan, bu gelişmelerin Avusturya ve Rusya arasında fikir ayrılığına sebep olduğunu belirtiyordu. Bununla birlikte Fransa'nın bu galibiyetlerinin devam

[414] Bu havadisler hakkında bkz. BOA HAT. 1286/49852-C, 1281/49638, 1281/49638-A, 1281/49638-B, 1281/49638-C, 1285/49825 ve F. Gentz, *a.g.e.*, s.56-57.
[415] Bu havadisler konusunda bkz. BOA HAT. 1281/49648, 1285/49823, 1285/49829-A ve 1285/49829-C.

etmesi durumunda ise iki ülke arasındaki fikir ayrılıklarının daha da artabileceğine dikkat çekiyordu.[416] Ayın sonuna doğru gelen havadislerde ise durum daha da karmaşık bir halde gözüküyordu. Müttefiklerin aldığı mağlubiyetlerden sonra geriye çekildiklerine dair bu evraklarda ayrıca barış görüşmelerinin de kesildiği aktarılıyordu. Özellikle Prusyalı General Blüher'in aldığı yenilgiler sonrası gerekli askerî hazırlıkları yapmak için Ren Nehri'nin diğer tarafına geri çekildiği ve bununla birlikte Napolyon'un daha önce olumlu yaklaştığı müttefiklerin tekliflerine artık mesafeli olduğu belirtilmekteydi. Özellikle Fransa'nın aldığı bu başarılar ile umutlanarak müzakerelere daha güçlü oturmak için zaman kazanmaya yönelik faaliyetlerde bulunduğuna dikkat çekiliyordu. [417]

Avrupa'daki gelişmelere dair İstanbul'a gelen bu bilgiler diğer elçiliklerin dikkatinden kaçmayacaktı. Bu doğrultuda R. Liston, Bâb-ı Âli'nin özellikle Avrupa'daki gelişmelere dair bilgi edinmeye çok önem verdiğini belirtiyordu. Hatta savaşa dair tam ve doğru bilgi elde edebilme konusunda bir endişeye sahip olduklarının altını çiziyordu. Bu nedenle Bâb-ı Âli, başta Viyana'daki maslahatgüzarı olmak üzere özellikle Eflak ve Boğdan voyvodalarının bu bilgi aktarma faaliyetlerine büyük önem vermekteydi. Özellikle Viyana maslahatgüzarı ve Eflak voyvodası üzerinde duran R. Liston, bu kişilerin Avrupa'daki gelişmelere dair bilgileri aktarma konusunda çok başarılı olduğunu belirtiyordu. Hatta Avrupa'daki savaşa dair bu bilgilerin Avusturya ve Rusya elçiliklerinden bile daha önce İstanbul'a ulaştırıldığının altını çiziyordu. Diğer taraftan İstanbul'da müttefiklerin başarılarının çok fazla memnuniyetle karşılanmadığı üzerinde durmaktaydı. Müttefik ordularının başarılarına dair yapılan resmî beyanatların Bâb-ı Âli tarafından görünürde bir memnuniyetle karşılandığı ifade edilse de aslında bir üzüntüye neden olduğunu belirtiyordu. Buna karşılık Fransa'nın başarıları ise olağan dışı bir memnuniyetle karşılanmaktaydı. Bu doğrultuda Napolyon'un bu başarılarından dolayı duyulan memnuniyetin Fransız elçiliğine derin bir içtenlikle ifade edildiğini belirtiyordu. Diğer taraftan R. Liston, özellikle son zamanlarda Andréossy'e karşı yoğun bir ilginin olduğu üzerinde durmaktaydı. Ordu-yı hümâyunun İstanbul'a gelmesinden sonra önde gelen Osmanlı devlet ricali tarafından Fransız elçiliğine sık sık ziyaretler yapıldığı gözlemlenmişti. Fakat Bâb-ı Âli'nin bu tutumu şaşılacak bir durum değildi. Özellikle Fransa'nın hırslarından uzak olduğunu düşündüğü Osmanlı Devleti'nin Rusya karşısında eski ve güçlü müttefikinin oyun dışı kalmasını hiç istemeyeceğini belirtiyordu. Diğer taraftan

[416] Bu dönemdeki havadisler ve II. Mahmud'un bu ifadeleri hakkında bkz. BOA HAT. 1281/49637, 1285/49821, 1285/49821-A, 1285/49822, 1285/49827-B, 1285/49828, 1281/49655 ve 1281/49655-A.
[417] Voyvodalarda gelen bu dönemdeki havadisler konusunda bkz. BOA HAT. 1285/49829, 1281/49645, 1281/49652, 1285/49826, 1285/49827 ve 1285/49827-A.

müttefiklerin Fransa karşısında kazandığı her başarı aynı zamanda Rusya'nın da bir başarısıydı. Bu nedenle bu galibiyetler sadece Fransa'nın gücünü kaybetmesine değil aynı zamanda Rusya'nın daha da güç kazanmasına katkı yapıyordu. Rusya'nın bu yeni konumu Osmanlı Devleti açısından kıskanılacak bir durum olduğu gibi aynı zamanda endişe verici bir durum da ortaya çıkarıyordu. Bu düşünüldüğünde Napolyon'un son başarılarından dolayı Andréossy'e karşı gösterilen ilgi daha da anlaşılır bir hal alıyordu.[418]

İstanbul'daki diplomatik görüşmelere paralel Avrupa'dan bu şekilde havadislerin gelmesi her ne kadar Bâb-ı Âli'nin Fransa elçiliğine karşı daha samimi davranmasına neden olsa da benzer bir samimiyet İngiltere ve Rusya elçiliklerine de gösterilecekti. Her ne kadar son zamanlarda Napolyon'un galibiyetlerinin haberleri İstanbul'a ulaşsa da Fransa'nın kendi sınırına kadar yenilerek geri çekildiği unutulmuş bir durum değildi. Bu durum müttefiklere karşı daha ılımlı bir tavrın takınmasına neden olmuştu. İngiltere'ye karşı diplomatik teamüllerde eşine az rastlanır bir adım atılarak bizzat II. Mahmud tarafından naip kralın ölen kız kardeşi için duyulan üzüntü kaleme alınacaktı.[419] Rusya karşısında ise daha önceki sert dilde bir yumuşama görülmüşse de şimdi bu tutum resmî bir hal alacaktı. İtalinski'nin İstanbul'a gelmesinin üzerinden neredeyse bir buçuk yıl geçmesine rağmen hâlâ resmî tören gerçekleştirilmemişti. Bu nedenle Bâb-ı Âli, bu yönde bir adım atma kararı almıştı. Bu doğrultuda önce sadrazamın huzuruna çıkan İtalinski, Mart ayının sonuna doğru da II. Mahmud'un huzuruna kabul edilecekti.[420] Rusya elçiliği karşısında sergilenen bu tutum hiç şüphesiz Avrupa'daki gelişmelerin İstanbul'daki yansımasıydı. İtalinski'nin huzura kabul edilmesi, Rusya karşısında sergilenen memnuniyetsizliğin giderilmesi için atılmış adımlar olarak algılanmaktaydı. Diğer taraftan bu gelişmelerin arkasında İtalinski'nin değişen tavrının da etkisi olabilirdi. Özellikle Rus elçinin son görüşmede, daha önce kullandığı ılımlı dilin aksine sert bir tutum takınması, Bâb-ı Âli'nin tahliye maddesine dair umutlarını da sarsmış olabilirdi. Bu doğrultuda R. Liston, özellikle İtalinski'nin kullandığı sert dile dikkat çekiyordu. Sergilenen bu sert tutum, Bâb-ı Âli'nin şikayetlerine de neden olacaktı. Bu doğrultuda Galib Efendi, R. Liston'a bu konudaki şikayetlerini iletmekte ve ondan dostane bir şekilde bu konuya müdahale etmesini rica etmekteydi. Fakat R. Liston, bu adımların arkasında yatan en önemli neden olarak müttefiklerin başarılarını görmekteydi. Özellikle

[418] Bu konuda bkz. NA. FO. 78/82 s.35-36.
[419] Osmanlı Devleti'nin bu tutumu R. Liston tarafından bir şaşkınlık ile karşılanacaktı. 1813'te ölen düşesin haberini reis efendiye ileten elçi, sonrasında da II. Mahmud'un bizzat kendi mührünün yer aldığı ve Sultan'ın üzüntülerini ifade ettiği mektup ile karşılaşacaktı. Bizzat Sultan tarafından bir prense bu şekilde bir metnin kaleme alınmasının istisnai bir durum olduğunu belirten elçi, bu tutumun çok kibar ve dostane bir tavır olduğunu belirtiyordu. R. Liston'un bu görüşleri ve söz konusu mektup hakkında bkz. NA. FO. 78/82 s.27-30.
[420] Verilen hediyeler hakkında bkz. BOA C..HR.. 112/5580 ve HAT. 287/17260.

müttefik ordularının Fransa karşısında karşı konulamaz ilerleyişine atıf yapan elçi, bu ilerlemelere dair havadislerin Bâb-ı Âli'nin bu şekilde bir adım atmasına neden olduğunu düşünmekteydi. Bâb-ı Âli'nin barış için toplanması muhtemel olan genel kongreye başvurma/*apply to the expected general congress* niyetinde olduğunu belirten R. Liston, bu sayede iki ülke arasındaki sorunların çözümü için olumlu adımların atılabileceği konusunda bir beklenti içinde olduklarını ifade ediyordu. Bu nedenle de Rusya karşısında şu ana kadar sergilenen tavrın uygunsuzluğundan hareketle bunun ortadan kaldırılması için adım atıldığını ve İtalinski için yapılan kabul törenlerinin de bu amaca hizmet etmek için olduğunu belirtiyordu. Diğer taraftan R. Liston, Bâb-ı Âli'nin söz konusu genel kongreye başvurmasının ya da Rusya'ya yönelik izlemeye başladığı yeni tutumun hangi amaçlarla yapıldığından ziyade Rusya'ya karşı duyulan kıskançlık ve korkunun/*dread* son derece bariz bir şekilde belli olduğunu belirtiyordu. Rusya'ya duyulan bu kıskançlık ve korkuya rağmen Bâb-ı Âli'nin iddialarından kolay kolay vazgeçmeye niyeti olmadığının da altını çiziyordu. Özellikle Kafkasya konusunda mücadele etmeden geri adım atmalarını beklemediğini ekliyordu. R. Liston'un bu düşünceleri, aynı zamanda İstanbul'un Kafkasya konusunda bu güne kadar nasıl kararlı bir tutum takındığının da göstergesiydi. Bu doğrultuda İngiliz elçi, özellikle dökümhaneler ve cephaneliklerde gözlemlenen yoğun faaliyetlere dikkat çekiyordu. Diğer taraftan Tuna'daki kale ve garnizonların onarımlarının yanı sıra Anapa Kalesi'nin de tamiri için gerekli emirlerin ve mühendislerin gönderildiğini belirtiyordu. Ayrıca yeni kalelerin yapımı için de faaliyetlerde bulunulduğuna dair duyumları aktarmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin yapmakta olduğu bu askerî hazırlıklar hiç şüphesiz R. Liston'un Bâb-ı Âli'nin yeni bir savaş hazırlığında olduğuna dair bir düşünceye kapılmasına neden olacaktı. Özellikle Kafkasya'daki bölgelerden mücadele etmeden çıkmayacaklarını düşündüğünden, bu hazırlıklar, verilmesi beklenen mücadele için olabilirdi.[421]

Osmanlı Devleti bir taraftan özellikle serhat bölgelerinde yeniden bir inşa faaliyetine girişmişken diğer taraftan da Sırbistan'da düzenin sağlanmasına çalışmaktaydı. Her ne kadar bölgede Osmanlı hakimiyeti yeniden kurulmuş olsa da isyanın liderleri Avusturya tarafına geçmişti. Onların bu statüsü olası bir durumda yeniden bölgeye gelebilecekleri anlamına geldiği gibi giriştikleri bu isyanın da cezasız kalması yeni isyanları teşvik edebilirdi. Bu doğrultuda daha önce Stürmer ile görüşen Bâb-ı Âli, istediği cevapları alamamıştı. Bu konudaki ısrarlarına devam eden Osmanlı Devleti, hükûmetinin bu konudaki cevaplarını öğrenmek için Avusturya elçilik tercümanı ile yapılan görüşmelerde bu konuyu yeniden

[421] Bu konuda bkz. NA. FO. 78/82 s.31-34.

gündeme getirmişti. Fakat tercümanın verdiği cevaplar Rusya elçiliğinin verdiği cevaplarla benzerlik gösteriyordu. Avusturya imparatorunun içinde bulunduğu durum ve bundan kaynaklanan yoğunluk bahane edilerek bu konuda herhangi bir adımın atılamadığı belirtilmişti. Bu gelişmeler doğrultusunda Bâb-ı Âli yeniden Stürmer ile bir görüşme gerçekleştirerek bu konuyu yeniden gündeme getirmeyi planlıyordu. Diğer taraftan bu şekilde bir toplantının yapılmasında hiç şüphesiz Avrupa'daki gelişmeler ve özellikle Metternich'in Osmanlı Devleti'ne karşı ifade ettiği samimi ifadelerin etkisi vardı. 6 Nisan'da Bâb-ı Âli'deki reisülküttaplık odasında gerçekleşen görüşmede Galib Efendi'ye Hacı Halil Efendi eşlik edecekti. Avrupa'daki gelişmelere dair kısa sohbetten sonra reis efendi, bu asilerin antlaşmalar gereği Osmanlı Devleti'ne iade edilmesi gerekliliğini yeniden hatırlatmaktaydı. Özellikle bu konunun uzamasının iki ülke arasındaki dostluğa zarar verdiğine dair beyanatlarda bulunuyordu. Galib Efendi'nin bu kişilerin iadesine dair ortaya koyduğu her beyanat Stürmer tarafından farklı bir şekilde karşılık buluyordu. Özellikle elçi bunların verilmesinin Avusturya imparatorunun şanına yakışmayacağına dair bir tez ortaya atarak muhatabını ikna etmeye çalışıyordu. Bu konuya dair uzun süren tartışmalar neticesiz kalsa da daha sonrasında elçi, Osmanlı makamlarının bu taleplerine karşılık kendi ülkesinden Boğdan'a geçen kişilerin iadesini gündeme getirerek bu konuda iddia edildiği gibi sadece kendilerinin değil Osmanlıların da antlaşma maddelerini yerine getirmediğine dair imalarda bulunmaktaydı. Bu imalar karşısında Galib Efendi ise daima Sırpların iadesine yönelik taleplerini yenilemekte ve bu şekilde en azından muhatabından bunlara karşı alınacak önlemler sayesinde Osmanlı Devleti'ne karşı faaliyette bulunmamaları ve hatta Sırbistan'a geçme ihtimallerine karşı bir güvence alma çabası içindeydi.

Avusturya'ya geçen Sırpların iadesine dair uzunca süren tartışmalardan sonra Galib Efendi, Dubrovnik konusunu açarak Osmanlı Devleti'nin bu bölge üzerindeki hak talebini gündeme getirecekti. Dubrovnik halkının İngiltere ile iş birliği yaparak bölgedeki Fransızları çıkardığını fakat buna karşılık bu esnada bölgeye gelen Avusturya generalinin bölgeyi zapt ederek Dubrovnik bayrağını kaldırıp Avusturya bayrağını diktiğini belirten Galib Efendi, bu durumun daha öncesinde Avusturya tarafına ifade edilmesine rağmen bir türlü beklenilen cevabın alınamadığını belirtiyordu. Bununla birlikte defalarca beyan edildiği gibi Bâb-ı Âli'nin bölgeden feragat etmeyeceğini belirterek bu hak iddiasını yeniden gündeme getirecekti. Bu hak iddiaları karşısında ise Stürmer, Dubrovnik'in kaç seneden beri Fransa hakimiyetinde olduğunu belirterek o dönemde neden geri alınmadığını sormaktaydı. Diğer taraftan bu bölgenin Avusturya tarafından *kaide-i harbiye üzerine* alındığını hatırlatarak bir

bakıma Bâb-ı Âli'nin bu iddialarını reddedecekti. Stürmer'in bu cevapları ve soruları karşısında Galib Efendi ise sürece dair yaşananları hatırlatan uzunca bir açıklama yapacaktı. Burada hem Rusya hem de Fransa ile yapılan diplomatik süreçleri ele alacaktı. Bu anlatımları ile her iki ülkenin de Bâb-ı Âli'nin bölge üzerindeki hukuki haklarını kabul ettiğini göstermeye çalışmaktaydı. Hatta Fransa'nın bölgeyi Osmanlı Devleti'ne tahliye ve teslim edilmek üzere olduğunu ancak bu aşamada İngilizlerin gelerek Fransızları bölgeden çıkardıklarını ifade ediyordu. İngilizlerin bölgede yeniden Dubrovnik bayrağını göndere çekmiş olmasına rağmen Avusturya'nın gelerek bölgeyi zapt ettiğini ve kendi bayrağını dikerek bölgede hakimiyet iddiasında bulunduğunu belirtiyordu. Hatta Avusturya askeri yerel halk üzerinde bir baskı kurarak başka ülkelerle haberleşmenin önüne geçmeye çalıştığından şikâyet ediyordu. Yaşanan bu gelişmelere paralel Dubrovnik'in dört yüz yılı aşkın bir süreden beri Osmanlı Devleti'nin cizyegüzarı olduğu herkes tarafından bilindiği belirtilerek Bâb-ı Âli'nin bölgeye dair iddialarının tarihi geçmişi olduğu üzerinde durulmaktaydı. Buna karşın Stürmer, reisülküttabın bölgedeki gelişmelere dair anlattıkların doğru olmadığı üzerinde durmakta ve sonrasında da Dubrovnik'in Avusturya kontrolüne nasıl geçtiğine dair açıklamalar yapmaktaydı. Fransa'nın Avusturya ve İngiltere'nin ortak harekâtı sonucunda bölgeden uzaklaştırıldığını ifade ediyordu. Bu doğrultuda bölgenin Fransa'dan silah zoru ile alındığı belirtilerek Dubrovnik üzerindeki haklarının *kavâid-i harbiye üzerine* olduğunu belirtecekti. Tarafların birbirlerinin iddialarına verilen cevaplar doğrultusunda gerçekleşen bu mecliste Osmanlı tarafı *dört yüz senelik reayası olan Dubrovnik* üzerinde tarihi geçmişe dayanan bir hukuki hak iddia ederken Avusturya tarafı da bölgenin savaş ile alındığına dair bir tez ortaya koyacaktı.

Avusturya'nın Dubrovnik üzerinde Osmanlı Devleti'nin tüm tarihi miras ve ricalarına rağmen bir hakimiyet kurmasının iki ülke arasındaki dostluğa aykırı bir durum olacağına dair bu imalar, Stürmer'in bu konunun daha sonrasında tartışılmasına yönelik cevaplar vermesine neden olacaktı. Bu doğrultuda söz konusu *husus musâlaha-yı ammede tanzim olunur* cevabını vererek bir bakıma hem bu tartışmaya bir son vermek istemekte hem de bu konuyu iki ülke arasından çıkararak uluslararası bir boyuta dönüştürmeyi planlamaktaydı. Avrupa'daki gelişmelerden dolayı genel barış için bir kongrenin toplanacağından emin olan Stürmer, hükûmetinin hiç şüphesiz bu konuyu diğer müttefik devletlere kabul ettireceğinin bilincindeydi. Prag şehrinde bir kongrenin toplanması için alınan karar sonrası yaşanan sürecin gayet farkında olan elçi, olası yeni bir genel kongrede de Avusturya'nın etkin bir rol oynayacağını düşünmekteydi. Diğer taraftan böyle bir kongrenin toplanması durumunda ise

Bâb-ı Âli'nin kongreye katılıp katılmamasından ziyade Rusya ile yaşadığı sorunların çözümü için Viyana hükûmetine başvuracağının da farkındaydı. Bu doğrultuda Bâb-ı Âli'nin Avusturya'nın kendi lehine bir tutum takınması için Dubrovnik konusundaki bu iddialarından vazgeçebileceğini veya en azından daha olumlu bir tutum takınması olası bir durumdu. Bu doğrultuda bu meselenin *musâlaha-yı amme*ye bırakılmasını istemekte ve bu durumda da hükûmetinin daha güçlü bir pozisyona sahip olacağını tasarlamaktaydı. Fakat bu *musâlaha-yı amme* konusu Galib Efendi tarafından kesinlikle reddedilecekti. Dubrovnik meselesinin genel barışa dahil olması için herhangi bir neden olmadığını belirten reisülküttap, bu konuda *musâlaha-yı ammeye dokunur bir şey* bulunmadığına dair beyanatlarda bulunuyor ve Osmanlı Devleti'nin sadece dört yüz seneden beri hakimiyeti altında bulundurduğu reayayı talep ettiğini belirtiyordu. Galib Efendi tarafından defalarca dile getirilen bu tarihi geçmiş en sonunda Stürmer tarafından kabul edilse de bu defa farklı bir gerekçe ortaya atılacaktı. Avusturya'nın Dubrovnik'i Osmanlı Devleti'ne iade etmemesinin gerekçesini Fransa ile açıklamaya çalışan elçi, bu bölgedeki Avusturya askerî varlığının Fransa'nın bölgeye yeniden gelebilme olasılığına karşı olduğunu belirtiyordu. Daha önce Rusya tarafından kullanılan benzer argümanlar ortaya konularak Avusturya'nın amacının tamamen bölgenin Fransa karşısında muhafazasından ibaret olduğu ifade ediliyordu.

Dubrovnik'teki Avusturya varlığına dair bu açıklamalar reisülküttap tarafından farklı bir öneri ile karşılık bulacaktı. Viyana'nın amacının bölgenin muhafazası olması halinde bunun için gerekli askerin Osmanlı tarafından da gönderilebileceğini belirterek bölgenin muhafazasının Bâb-ı Âli tarafından da yapılabileceği iddia edilecekti. Buna karşılık ise Stürmer Dubrovnik'in Avusturya toprağı olduğuna dair açıklamalarda bulunacaktı. Elçinin bu hak iddiaları ise Galib Efendi tarafından yeniden tarihe atıf yapılarak karşılık bulacaktı. Daha sonrasında ise Bâb-ı Âli'nin, bir dost devlete geçmiş bulunan bu bölgenin *hiç tereddüt olunmayarak teslim* olunmasının beklendiğini belirtiyordu. Fakat Galib Efendi'nin her fırsatta bölgenin iadesine dair ortaya koyduğu gerekçeler elçi tarafından farklı şekillerde karşılık bulacaktı. En sonunda bölgenin Osmanlı Devleti'nden Fransa'ya geçtiğini, Avusturya'nın da onlardan aldığını belirterek bu durumun Avrupa'daki savaş bitinceye kadar geçerli kalmasını belirterek en azından savaş sonuna kadar bu statünün tartışmaya açılmamasını istemekte ve dolayısıyla da zaman kazanmaya çalışmaktaydı. Bunun yanında Avusturya, bölgenin dışarı ile iletişimi kesmeye çalışmakta ve gönderilen Osmanlı askerini içeriye almamaktaydı. Avusturya yetkililerinin faaliyetlerinden şikâyet eden reis efendi, özellikle bölgede bulunan generalin yaptıklarının bir geçici koruma statüsünden ziyade kalıcı olmaya yönelik olduğunu

belirtiyordu. Bu doğrultuda bölgedeki Avusturya yetkililerinin faaliyetlerinin hem bölgenin statüsüne hem de iki ülke arasındaki dostluk ve antlaşmalara aykırı olduğu beyan ediliyordu. Daha sonrasında ise Bâb-ı Âli'nin bölge üzerindeki haklarından hiçbir şekilde vazgeçmeyeceği, üstüne basılarak tekrardan vurgulanıyordu. Stürmer'in bölgedeki yetkililerin yaptıklarını açıklamaya yönelik beyanatları ise muhatabı tarafından kabul görmeyecekti. Bu doğrultuda Galib Efendi, bu şikayetlerin bizzat Viyana hükûmetine yazılmasını talep edecekti. Her ne kadar bu talep Stürmer tarafından kabul edilse de görüşmenin gündemini ticari meselelere getirerek Dubrovnik meselesinin daha fazla tartışılmasının önün geçecekti.[422]

Elçi ile yapılan bu görüşmenin mazbatası hem sadrazamın hem de Sultan'ın görüşlerine sunulacaktı. Bu doğrultuda özellikle Avusturya'nın iddiaları üzerinde durulmaktaydı. Bâb-ı Âli'nin iddialarına karşılık ortaya koyduğu Boğdan'a geçen Avusturya halkının iadesi talebinin genel olarak kabul edilmesi gerektiği düşünülmekteydi. Diğer taraftan ticari konulardaki taleplerinin de kabulüne sıcak bakılıyordu. Bu yönde bir karar alınmasının arkasında hiç şüphesiz Bâb-ı Âli'nin hak iddiaları karşısında muhalefetle karşılaşmamak isteği yer alıyordu. Başta Dubrovnik olmak üzere İstanbul'un antlaşmalara aykırı hareket ettiğine dair Viyana'nın kapısını her çaldığında benzer bir iddianın gündeme gelmesi aynı zamanda ortaya konular taleplerin de hukuki zemininin zayıflamasına neden oluyordu. Bu nedenle Avrupa'nın genel bir barışa doğru gittiği ve hiç şüphesiz Bâb-ı Âli'nin de bu süreçte diğer ülkelerle sorunlarının çözümünü amaçladığı düşünüldüğünde karşısına çıkabilecek iddialarının ortadan kaldırılması istenilen bir durumdu.[423]

Bu görüşmenin gerçekleştirildiği ve bu şekilde bir kararın aldığı dönemde Avrupa'daki gelen havadislerde ilk başta Napolyon'un müttefikler aleyhine başarılarına yer verilmiş olsa da daha sonrasında gelen evraklarda bu durum tersine dönecekti. Nisan'ın hemen başında gelen havadislerde Napolyon'un başta Prusyalı General Blüher'e karşı başarıları yer alacaktı. Bu doğrultuda müttefikler ile olan barış görüşmelerinin kesildiği haberleri aktarılacaktı. Müttefiklerin, Fransa'nın 1792 yılı sınırlarına dönmesine dair

[422] Dubrovnik meselesine dair bu müzakereden sonra toplantının gündemi ticari konular üzerinden devam edecekti. Stürmer özellikle Avusturya tüccarlarına ait olduğunu iddia ettiği akçe konusunu gündeme getirerek bunların iadesini isteyecekti. Meclisin mazbatası hakkında bkz. KK.d 60/6 s.101-106; ve müsveddesi için bkz. BOA HAT. 1346/52633; Londra'ya gönderdiği raporlarında bu görüşmeyi değerlendiren R. Liston, Bâb-ı Âli'nin bu görüşmede ortaya koyduğu gerçek veya hayali haklarından/*real or imaginary rights* vazgeçme niyeti olmadığını ifade ediyordu. Bu görüşmenin bir özetini sunan elçi, özellikle Galib Efendi ve dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin bu konudaki ısrarları üzerinde duracaktı. Bu taleplerin Stürmer tarafından reddedilmesinin özellikle Galib Efendi üzerinde büyük bir memnuniyetsizlik yarattığını belirtecekti. R. Liston'un bu görüşleri hakkında bkz. NA. FO. 78/82 s.35-36.

[423] Sadrazam ve padişahın görüşleri hakkında bkz. KK.d 60/6 s.100-101.

tekliflerinin Fransız ordularının başarıları doğrultusunda Napolyon tarafından kabul edilmediği ve bu doğrultuda Chatillon şehrindeki müzakerelere son verildiği bilgileri paylaşılacaktı. Fakat Nisan'ın ortasına doğru gelen havadislerde ise daha önce Napolyon'un kazandığı zaferlere rağmen savaşın belirsizliğine dair bilgiler aktarılacaktı. Bu doğrultuda tarafların yaptığı askerî hazırlıklara dair bilgiler verilecekti. Fakat voyvodalardan gelen bu bilgilerde özellikle müttefiklerin savaşı sonlandırmaya yönelik kesin kararlı oldukları vurgulanıyordu. Müttefik devletlerin yayınladığı beyannamelerde Fransa'nın, 1792 sınırlarına çekilmeyi kabul edinceye kadar savaşa devam edileceği belirtilmişti. Nisan ayının ortalarında gelen havadislerde ise savaşın seyrinin değiştiğine dair bilgiler yer alacaktı. Özellikle müttefiklerin Paris'e doğru ilerledikleri ve Napolyon'un da bu şehri korumak için geri çekilmek zorunda kalacağı belirtiliyordu. Voyvodalardan gelen bu havadisleri değerlendiren II. Mahmud, bu gelişmeleri *gün be gün acâyib sûretler kesb etmektedir* diyerek yorumlayacaktı. Avrupa'daki bu gelişmeler karşısında ise *cenâb-ı hak Devlet-i 'Aliyye'mize ve ümmet-i Muhammed'e hayırlu olan sûreti ihsan eyleye* diyerek de bu yaşananların Bâb-ı Âli için olumlu sonuçlar doğurmasını arzulamaktaydı. Diğer taraftan II. Mahmud, bu dönemde İstanbul'da dolaşan bilgiler üzerinde durmaktaydı. *Dünki gün Beyoğlu nam mahalde düvel-i müttefika Paris şehrine girmişler deyü Efrenc tâifesi alenen söyledikleri* haberlerine atıf yapan Sultan, bu haberlerin kendisi tarafından da işitildiğini belirterek bir bakıma bu durumun doğru olup olmadığı sormaktaydı. Her ne kadar müttefik orduları Paris şehrine Mart ayının sonunda giriş yapsa da bu güne kadar bu konuda Avrupa'daki gelişmelere dair haberleri ileten voyvodalardan bir havadis gelmiş değildi. Bu nedenle İstanbul'daki yabancılar tarafından dillendirilen bu havadislerin doğrulanması gerekmekteydi. Bu haberi doğrulayacak havadis evrakı ise Nisan'ın yirmisi gibi İstanbul'a ulaşacaktı. Boğdan voyvodasından gelen bu havadiste ise müttefiklerin Paris'e girdikleri haberinin yanı sıra I. Aleksandr imzası ile yayınlanan beyannameye dair bilgiler aktarılıyordu. Bu bildiride müttefiklerin kesinlikle başında Napolyon ve hanedanının olacağı bir Fransa'yı istemedikleri, Fransa'nın daha önce teklif edildiği gibi *hudûd-ı kadîmesine* döndürüleceği gibi bilgiler yer almaktaydı. Müttefiklerin bu tutumuna karşılık Fransız halkının ve Napolyon'un durumu hakkında henüz bilgilerinin olmadığı da belirtiliyordu. Paris'e girildiği haberinin yanı sıra aynı dönemde İspanya'daki müttefik orduları komutanı Wellington'un da Fransa içine girerek Bordeaux şehrine kadar ilerlediği havadisleri aktarılıyordu. Bu havadisler bir bakıma savaşın sona

geldiğinin kanıtıydı. Özellikle Paris'in müttefikler eline geçmesi aynı zamanda Fransa'nın da gücünün sonuna geldiğinin bir göstergesiydi.[424]

İstanbul'a gelen bu havadisler, Bâb-ı Âli'nin müttefik elçilerine karşı tutumunu da değiştirecekti. Özellikle Napolyon'un son başarılarından sonra Andréossy'e karşı oluşan ilgi, ulaşan son bilgiler doğrultusunda azalmaya başlayacaktı. Fakat bunun arkasında Fransız elçiliğine karşı olumsuz bir tavırdan ziyade savaşın sonuçları yer almaktaydı. Bu nedenle edinilen bilginin doğal bir sonucu olarak müttefik elçiliklere karşı bir samimiyet sergilenmekteydi. Bâb-ı Âli'nin bu tavır değişikliğindeki asıl amacı, daha önce sergilemiş olduğu sert tutumdan istediklerini elde edememesiydi. Sadrazamın, emrindeki ordunun Tuna'yı geçeceğine dair imalarına kadar gidecek bu sert tutum, yerini daha ılımlı bir havaya bırakacaktı. Bâb-ı Âli'nin değişen bu tavrı yabancı elçiliklerin dikkatinden kaçmayacaktı. Bu doğrultuda R. Liston, bu değişimin arkasında da Bâb-ı Âli'nin istediklerini hoşgörü ile elde etme amacının olduğunu düşünüyordu. Bu nedenle müttefik elçilerine ve dolayısıyla da devletlere karşı sergilenen olumlu tavırlarla istenilenin elde edilebileceğine dair bir umut ve beklenti söz konusuydu. Diğer taraftan Fransa'nın alaşağı edilmesi sonrasında Avrupa'daki güç dengesi müttefikler lehine hiç olmadığı kadar değişmişti. Fransa'nın direnemediği müttefikler karşısında silaha başvurmak bu dönemde tercih edilebilecek bir politikadan ziyade mecburi bir seçenek olabilirdi. Fakat buna karşılık Osmanlı Devleti askerî hazırlıklarına da devam ediyordu. Eflak başta olmak üzere Sırbistan ve Kafkasya'da gerekli askerî hazırlıkların yapılması için yoğun bir çaba harcanmaktaydı. Hatta R. Liston özellikle Bosna'daki bu hazırlıkların[425] içerisinde bizzat Fransız subayların olduğunu düşünmekteydi. Osmanlı kıyafetleri giymiş bu subayların özellikle Bosna'da yeni toplanan askerin disipline edilmesi için aktif görev aldıklarını iddia ediyordu. Diğer taraftan elçinin üzerinde durduğu bir diğer nokta ise Andréossy'in Bâb-ı Âli'ye verdiği vaatlerdi. Fransız elçinin özellikle Napolyon'un başarılarından sonra Osmanlı devlet ricaline karşı bir propagandaya başladığını belirten R. Liston, Andréossy'in Avrupa'daki barışın çok uzak olduğuna dair beyanatlarda bulunduğunu belirtiyordu. Avrupa'daki barış görüşmelerinin de zaman kazanmaya yönelik olduğu üzerinde durarak müttefiklerin yenileceğine dair açıklamalarda bulunuyordu. Her ne kadar son zamanlarda müttefiklerin Paris'in kapılarına dayandığına dair haberler İstanbul'a gelse de

[424] Bu dönemdeki havadisler ve II. Mahmud'un bu görüşleri için bkz. BOA HAT. 1283/49779, 1285/49846-I, 1285/49846-J, 295/17569, 1285/49832, 1285/49836, 1281/49671, 1286/49852-A, 1286/49852-B, 1286/49852 ve 1283/49755-A.

[425] Bu dönemde Belgrad muhafızından gelen evrakta bölgedeki kalelerin muhafazası için gösterilen gayret ve çabadan bahsetmekteydi. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1201/47147 ve Eflak voyvodasının Tuna tarafındaki kalelerin tamirine dair faaliyetleri hakkında bkz. BOA HAT. 1314/51234.

Andréossy'in Napolyon'un muzaffer olacağına dair bu açıklamaları, Bâb-ı Âli üzerinde bir etki yapmıştı. Hatta R. Liston, Fransız elçinin Bâb-ı Âli'nin güvenini kazandığını ve bu doğrultuda II. Mahmud ile gizli bir şekilde görüştüğünü dahi iddia edecekti. Divan toplantısına katıldığına dair duyumlar aldığını da belirten elçi, tüm bu gelişmeler doğrultusunda olası bir savaş durumundan endişe etmekteydi. Her ne kadar son zamanlarda Bâb-ı Âli'nin müttefik devletlerin temsilcilerine karşı sergilediği sert tutum değişmiş olsa da Andréossy'in bu faaliyetleri ve özellikle Bosna ve Eflak sınırındaki askerî hazırlıklar dikkate alındığında Osmanlı Devleti'nin Fransa lehine bir askerî operasyon başlatabileceğine dair bazı şüpheleri vardı. Diğer taraftan Rusya ile sorunlar göze alındığında böyle bir hareketin yaşanma ihtimaline değinen elçi, bu şekilde bir sonuca inanmak istemediğini de ekliyordu.[426]

İstanbul'daki bu durum nedeni ile Avrupa'dan gelecek havadisler büyük bir öneme sahipti. Napolyon'un son başarılarından sonra İstanbul'da bir savaş ihtimali ve bu durumunun bizzat müttefik devletlerin elçilikleri tarafından gözlenebilecek bir boyuta ulaşması, havadislerin önemini bir kat daha arttırıyordu. Her ne kadar şu ana kadar gelen havadislerde müttefiklerin Paris'e girdiğine dair haberler yer alsa da bunun doğrulanması gerektiği gibi yeni düzenin hangi ilkeler doğrultusunda kurulacağının da bilinmesi istenmekteydi. Bu doğrultuda Nisan'ın sonu ve Mayıs'ın başında gelen havadislerde yeni düzene dair daha ayrıntılı bilgiler yer alacaktı. İlk gelen bilgiler müttefiklerin Paris'e girdiği haberlerini doğrulanırken halkın bir kısmının Bourbon hanedanlığına karşı olan ilgisinden bahsedilmekteydi. Başka bir havadiste ise Napolyon'un tahttan indirildiği bilgisi yer almaktaydı. Her ne kadar yeni kralın kim olacağı daha bilinmese de yayınlanan beyannamede *bundan böyle Napolyon Bonaparte'ye hidmet etmek Fransa milleti aleyhinde olmak olduğunu* ilan edilmişti. Diğer taraftan müttefik hükümdarlar ve murahhaslar Paris şehrinde bir araya gelmek için harekete geçmişlerdi. Fakat Fransa ve Avrupa'ya nasıl bir düzen verileceği hâlâ bilinmezliğini koruyordu. Bu nedenle II. Mahmud bu yaşananları *neticesi meçhul şeyler* olarak değerlendirmekte ve *hak teâlâ Devlet-i 'Aliyye'mize hayırlı olan sûreti ihsan eylesün* diye dua etmekteydi. Avrupa'da yaşanan bu gelişmelerin bilinmezliğinin yanında Sultan, özellikle iç meselelere ağırlık verilmesini istemekteydi. *Biz dahi bize lazım olan harekâtla uğraşmak lazım* diyerek daha önce de defalarca belirttiği gibi devletin iç işlerine ağırlık vererek bir an önce gerekli olan ihtiyaçlarının karşılanmasını isteyecekti.[427] Mayıs ayında gelmeye başlayan bilgiler ise yeni düzene dair daha fazla bilgi içerecekti. İlk gelen

[426] Bu konuda bkz. NA. FO. 78/82 s.41-42.
[427] Söz konusu havadisler ve II. Mahmud'un hattı için bkz. BOA HAT. 1284/49816-A ve 1280/49619.

havadislerde Napolyon'un Fransa ve İtalya taçlarından vazgeçerek oğlunun yerine getirilmesini istediği fakat bu tekliflerin müttefikler tarafından kabul edilmeyerek Fransa'da yeniden Bourbon hanedanlığını başa getirmek istedikleri yer alıyordu. Bu doğrultuda Napolyon'un feragati sonrasında XVIII. Louis'in Fransa'nın yeni imparatoru olmak için davet edildiği ve Napolyon'un da yıllık bir maaş ile Elbe Adası'na gönderildiğine dair bilgiler aktarılıyordu. Diğer taraftan müttefik devletlerin barış müzakereleri için Paris'te toplanacağına dair bilgiler tekrarlanmaktaydı. Bu bilgiler karşısında ise II. Mahmud, bu havadislerin doğru olması halinde artık meselenin bittiğini düşünmekteydi. *Bu havadis sahih olduğu sûrette madde bitmiş gibidir* diyerek uzun zamandır Avrupa'daki savaşın sona erdiğini belirtiyordu. Diğer taraftan Sultan'ın üzerinde durduğu bir diğer konu ise Fransa'nın yeni imparatoru meselesiydi. XVIII. Louis'in diğer devletler tarafından imparator olarak kabul edilmesi halinde çok geçmeden Osmanlı Devleti tarafından da tasdik edilmesinin isteneceğini düşünmekteydi.[428]

Bu dönemde Paris'ten sadece bu havadisler gelmiyordu. Uzun zamandır Bâb-ı Âli'nin talep ettiği fakat bir türlü gelmeyen I. Aleksandr'ın Anadolu maddesine dair mektubu da İstanbul'a ulaşmıştı. Daha önce defalarca talep edilmesine rağmen meşguliyetleri bahane edilerek bir türlü bu konuya zaman ayıramayan Rusya imparatorunun Paris'e muzaffer bir şekilde girdikten sonra yaptığı ilk işlerden birisi hiç şüphesiz son gelişmeleri II. Mahmud'a bildirmek ve Anadolu maddesine dair açıklamalar yapmaktı. Muzaffer Romalı komutan edası ile müttefiklerinden önce Paris'e girip Talleyrand ile Napolyon ve Fransa'nın geleceğine karar veren Çar, sonrasında da elçisi İtalinski'yi hem son gelişmeleri anlatmak hem de istenilen cevapları vermek için görevlendirmişti. Bu doğrultuda İtalinski'nin Bâb-ı Âli'ye verdiği takrirde öncelikli olarak I. Aleksandr'ın galibiyetlerinden bahsedilmekteydi. Bundan birkaç yıl önce Osmanlı karşısında aldığı zaferlerden sonra Çar, şimdi de ülkesini işgal eden ve bu savaşta Osmanlı Devleti'ne ittifak teklif eden Fransa'nın başkentine girdiğine dair bilgileri paylaşmaktaydı. Napolyon'un tahttan indirilerek Bourbon hanedanından XVIII. Louis'in tahta çıktığına dair bilgileri aktarmaktaydı. Daha sonrasında ise büyük devletinin dahil olacağı *Avrupa'nın musâlaha-yı ammesi*nin yakın zamanda imzalanacağını belirtiyordu. Bu barışın önemine dair açıklamalarda bulunan elçi, imparatorunun bu barış sonrasında Osmanlı Devleti ve özellikle Anadolu maddesine dikkat ve ihtimam göstereceğini ifade ediyordu. Anadolu maddesine dair I. Aleksandr'ın bu cevabı bir bakıma daha önce İtalinski tarafından verilen beyanatlardan farksızdı. Fakat daha önce de verilebilecek bu cevap Fransız ordusu karşısında

[428] Bu havadisler ve Sultan'ın görüşleri hakkında bkz. BOA HAT. 307/18130, 1285/49833-A ve 1281/49665.

alınan galibiyetler sonrasında girilen Paris'ten gönderiliyordu. Ortaya çıkan bu durumun nedeni artık, Rusya tarafından verilecek cevabın beğenilmemesi halinde Bâb-ı Âli'nin ittifak yapabileceği bir Fransa'nın söz konusu olmamasıydı. Daha önce defalarca Osmanlı devlet ricali tarafından dile getirilen İtalinski'nin zaman kazanmaya yönelik faaliyetleri bir bakıma istenilen neticeyi vermişti.[429]

Paris'ten Rusya elçiliğine I. Aleksandr'ın bu mektubunu getiren kurye aynı zamanda hem Osmanlı maslahatgüzarı Panayotaki'den Bâb-ı Âli'ye hem de yeni hükûmetten Fransa elçiliğine mektuplar getirmişti. Bu doğrultuda İtalinski, imparatorunun bu ifadelerinin yer aldığı mektubu Bâb-ı Âli'ye verirken aynı zamanda Osmanlı maslahatgüzarının mektubunu da Galib Efendi'ye ulaştırmaktaydı. Bu mektubunda Panayotaki, Avrupa'dan gelen havadisleri doğrulamaktaydı. Napolyon'un tahttan indirilerek XVIII. Louis'in kral olarak davet edildiğinin yanında Fransa'da düzenin sağlanması için bir *hükûmet-i ihtiyâtiyye* kurulduğu gibi bilgiler paylaşmaktaydı. Diğer taraftan Osmanlı maslahatgüzarı kurulan yeni hükûmetin Osmanlı Devleti'ne karşı olan tutumunu öğrenmek için girişimlerde de bulunmuştu. Bu doğrultuda Fransa dışişleri bakanlığı ve Talleyrand ile yaptığı görüşmelerde hem ülkesinin Fransa'ya karşı olan kadim dostluğundan bahsetmekte hem de başta ticari sözleşmeler olmak üzere iki ülke arasındaki antlaşmaların geçerliğini koruduğuna dair açıklamalarda bulunmaktaydı. Buna karşılık Fransız makamları da benzer beyanatlarda bulunacaklardı. İki ülke arasındaki dostluktan bahisle yeni hükûmet ve kralın da bunu devam ettireceğine dair benzer açıklamalar yapılmıştı. Benzer bir görüşme Paris'te bulunan İngiltere elçisi ile de gerçekleştirilmiş ve iki ülke arasındaki dostluğa dair benzer ifadeler sarf edilmişti. Diğer taraftan maslahatgüzar, Bâb-ı Âli'den yeni hükûmet ve krala sunulmak için itimatname talebinde bulunmaktaydı. Daha önce Napolyon'a sunulan itimatnamesinin aksine yeni hükûmete karşı kendi görevini yeniden onaylayacak bir itimatnamenin gerekli olduğunu düşünmekteydi.[430]

Panayotaki'nin istediği şekilde bir itimatnamenin gönderilmesi aynı zamanda Fransa'daki yeni düzenin de onaylanması anlamına geldiğinden Bâb-ı Âli'nin bu konuda bazı çekinceleri olabilirdi. Bu nedenle eski düzenin İstanbul'daki temsilcisi Andréossy'in ifadeleri Osmanlı Devleti açısından büyük önem arz etmekteydi. Rus elçisinin verdiği takrirden bir gün sonra ülkesinden gelen emir doğrultusunda Bâb-ı Âli'ye verdiği metin, bir bakıma Avrupa'daki yeni düzenin onaylanması anlamına geliyordu. Yeni dışişleri bakanından

[429] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1085/44163-A.
[430] Osmanlı maslahatgüzarı Panayotaki'nin söz konusu mektubu hakkında bkz. BOA HAT. 1085/44163-C.

kendisine gelen mektup doğrultusunda açıklamalarda bulunan Andréossy, öncelikli olarak Napolyon'un Fransa imparatorluğu ve İtalya krallığından feragat ettiğini belirtiyordu. Bourbon hanedanının Fransa'da yeniden başa geldiğine dair açıklamalar yapan elçi, XVIII. Louis'in yeni kral ilan edildiğini ve Paris'e gelmek için yola çıktığını ifade ediyordu. Kardeşinin, kurulan *hükûmet-i ihtiyâtiyye*nin başına getirildiğini belirtirken barışın yapılmakta olduğuna dair beyanatlarda bulunuyordu. Bu gelişmelerin yanında dışişleri bakanlığı bir bakıma Fransa'daki yeni düzeni resmî bir şekilde Bâb-ı Âli'ye bildirmekte ve iki ülke arasındaki kadim dostluktan bahsetmekteydi. Kanuni Sultan Süleyman ve I. François zamanında ortaya çıkan kadim dostluğun kendi hükûmetleri tarafından da devam ettirileceği belirtilmekteydi. Bununla birlikte yeni hükûmet daha önce Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki olumsuz gelişmelere de atıf yaparak bunun Bourbon hanedanı döneminde yaşanmadığını ifade etmekteydi. Napolyon'un Mısır'ı işgali ile yaşanan gelişmelerinin bir bakıma Bourbon döneminde yaşanmadığı ima edilerek bu kadim hanedanın her zaman Osmanlı hanedanının dostu olduğuna dair açıklamalar yapılmaktaydı. XVIII. Louis'in Paris'e gelmesinden sonra bizzat II. Mahmud'a da mektup yazılacağı belirtilirken Fransa devletinin bayrağı olarak Bourbon hanedanının bayrağının kabul edilmesi istenmekteydi. İstanbul'da Fransız İhtilali'nin simgesi olan üç rengi bayrak ve kokartlar ile başlayan sürecin bir bakıma Bourbon hanedanının bayrağı *fleurs-de-lis*'nin kabulü ile son bulması arzulanıyordu.[431]

Fransa'daki bu yeni düzene dair Paris'ten gelen bu üç takrir II. Mahmud tarafından dikkatle değerlendirilecekti. Bu doğrultuda söz konusu metinlerde *dikkat olunacak tabirler var* diyerek bahsi geçen evraklara dikkat çekmekteydi. Diğer taraftan Sultan, hem söz konusu yeni düzen karşısında nasıl bir tutum takınılması hem de Paris'ten gelen takrirlere hangi doğrultuda cevapların verilmesi gerektiğine karar verilmesi için müftünün hanesinde bir meclisinin toplanmasını istemekteydi. Bu doğrultuda gerçekleşen encümen-i meşverete başta sadrazam olmak üzere, Hacı Halil Efendi, kethüda-yı çakeri ağa, Defterdar, Reisülküttap Galib Efendi, defter emini, ruznamçe-i evvel, baş muhasebeci, zahire, darphane ve tophane nazırları, Yusuf Agâh Efendi, Emin Efendi, Tahsin Efendi, Halet Efendi, çavuşbaşı ağa, şehremîni, tersane emini ve diğer önde gelen devlet adamları katılmıştı.[432] Söz konusu takrirlerin okunmasından sonra katılımcılar, metinlerin muhteviyatına dair bir süre düşünme gereği duymuşlardı. Daha sonrasında ise meclis, Fransız elçiliğinin verdiği metinde dikkate

[431] Andréossy'in söz konusu mektubu hakkında bkz. BOA HAT. 1085/44163-B

[432] Bu encümen-i meşverete katılanlar dikkate alındığında daha önce gerçekleşenlere göre daha fazla katılımcıyı barındırdığı görülmektedir. Bunun ilk nedeni hiç şüphesiz ordunun İstanbul'a gelmesinden sonra başkentteki bürokratik nüfusun artmasıdır. Diğer taraftan bu mecliste yeni düzene dair kararların alınacağı düşünüldüğünde daha geniş katılımcı sayısının bulunması, bu konuya verilen önemin de bir göstergesi olabilir.

değer bir mesele olmadığına karar vermişti. Fakat meclisin üzerinde durulması gerektiğini düşündükleri asıl metin, İtalinski'nin verdiği takrirdi. Özellikle uzun zamandır talep edilen Anadolu maddesine dair I. Aleksandr'ın beyanatlarının yer aldığı bu metnin içeriğinin üzerinde konuşulması gerektiğini düşünmekteydi. Diğer taraftan meclisinin üzerinde durduğu bir diğer konu, Avrupa'daki yeni düzendi. Gelen metinlerden hareketle *düvel-i efrenciyye* dahilinde olan ittifaka atıf yapılarak Avrupa devletlerinin *yek-dil ve yek-cihet* bir durumda olduğuna dikkat çekiliyordu. Avrupa'da kurulan bu iş birliği karşısında Bâb-ı Âli'nin de *ona göre muamele ve hareket* etmesi gerektiği düşünülmekteydi.

İtalinski'nin mektubunun yeniden okunmasının gerekli olduğuna dair açıklamalardan sonra söz konusu takrir yeniden okunacaktı. Öncelikli olarak Rusya elçinin bu mektubunda Fransa karşısında alınan zaferlerin ifade ediliş şekline dikkat çekiliyordu. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin Napolyon'un kışkırtmaları doğrultusunda hareket ettiğine dair imaların ne anlama geldiği sorgulanmaktaydı. Özellikle bu ifadeler ile Napolyon'un Osmanlı Devleti'ni tahrik ettiğine dair bir imada bulunduğu üzerinde durularak bu beyanatların ne anlama geldiği sorgulanmaktaydı. Bu doğrultuda Bâb-ı Âli'nin, Fransa tarafından yapıldığı ima edilen tahrikler doğrultusunda hareket etmediği ve tarafsızlık politikasını uygulandığı ifade ediliyordu. Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin bu süreçte sadece antlaşma maddelerinin uygulanmasından başka bir şey talep etmediği üzerinde durularak bir tür İtalinski'nin yaptığı imaların yersiz olduğu belirtilmekteydi. Bu doğrultuda Napolyon'un da ortadan kaldırıldığına dikkat çekilerek artık Fransa tarafından ortaya konulan dedikoduların da bir anlamının kalmadığı ifade ediliyordu. Bununla birlikte İtalinski tarafından verilen bu mektubun daha önce Rus makamlarına gönderilen mektuba bir cevap mahiyetinde olabileceği düşünülmekteydi. Söz konusu mektuba bu şekilde bakıldığında, I. Aleksandr'ın bu ifadelerinin aynı zamanda Anadolu maddesine dahi nizam verileceği anlamına geldiği belirtiliyordu. Her ne kadar nasıl bir düzen vereceği anlaşılamasa da bu beyanatlarının bir taahhüt anlamına gelebileceğine dikkat çekiliyordu. Bu doğrultuda söz konusu takririn ne anlama geldiğine dair İtalinski'den bir açıklama istenebileceği fikri ortaya atılmıştı. Osmanlı Devleti'nin müttefik devletler ile Fransa arasında savaşa dahil olmadığı ve bu doğrultuda her zaman bîtaraflığa riayet ettiği belirtilerek sadece Anadolu'daki bölgelerin tahliyesine dair antlaşma maddesinin yerine getirilmesinin istendiğine dair yapılacak açıklamalar doğrultusunda bu talep yeniden gündeme getirilebilirdi. Ayrıca bu talebin yenilenmesinin yanında verilen söz konusu takririn de ne anlama geldiği sorulabilirdi. Fakat böyle bir sorgulamanın yapılması halinde ortaya bir sorun çıkarıp çıkaramayacağı veya *bir uygunsuz*

cevaba davet eder mi etmez mi gibi sorular gündeme gelmekteydi. Bu doğrultuda bazı katılımcılar tarafından elçiden bir açıklama istemenin böyle bir netice ile sonuçlanabileceğine dikkat çekiliyordu. Bu tehlikeye karşılık bazı kişiler tarafından elçiden yapılacak beyanatların söz konusu takrirdeki açıklamalardan daha ileri gitmeyeceği belirtilmişti. İtalinski'nin daha önceki açıklamalarına atıfla elçinin bu meseleye dair yapacağı açıklamalarının, kendisinin bu konudaki bilgilerinin söz konusu mektuptan ibaret olduğu ve buna dair açıklamaların yakında geleceğinin ifade edilebileceği düşünülmekteydi. Elçinin buna benzer açıklamalar yapacağı düşünüldüğünde takririn içeriğine dair istenebilecek açıklamalardan *bir şey çıkmaz* denilerek bir neticenin alınamayacağı belirtiliyordu. Özellikle takririn muğlaklığına dikkat *çekilerek her ne tarafa çekilse ol tarafa gider deyü* beyanatlarda bulunulmaktaydı.

Bu konuya dair bir süre devam eden tartışmaların sonunda *şimdiki halde Napolyon'un aleyhine biraz şey söylemekte mahzûr olmadığı* üzerinde durularak bir bakıma modaya uyulması tavsiye ediliyordu. Napolyon'un ortaya çıkardığı durumun aleyhine yapılacak açıklamalar ile müttefikler lehine bir görüntü verilebileceği düşünülmekteydi. Avrupa güç dengesinin neredeyse tek kutuplu bir hal aldığı dönemde içinde bulunulan kritik durum da dikkate alınarak müttefikler aleyhine bir şey söylenemeyeceği gibi tarafsızlığı bile ortadan kaldırabilecek bir tutum takınılabilirdi. Bu doğrultuda yapılacak açıklamada bir süreden beri her devletin emniyetinin tehlike altında olduğuna dair beyanatlarda bulunabilirdi. Napolyon'un ortaya çıkardığı bu durumun müttefiklerin galibiyetleri ile ortadan kaldırıldığı belirtilerek bir bakıma müttefiklerin aldığı galibiyetlerden duyulan memnuniyet ifade edilebilirdi. Her ne kadar daha önceki galibiyetler karşısında Bâb-ı Âli memnuniyetini ifade etmiş olsa da başta R. Liston olmak üzere yabancı elçilikler bunun samimi bir dilek olmadığını düşünmüşlerdi. Bu doğrultuda Osmanlı makamların yapacağı bu beyanatlar ile bir bakıma bu olumsuzluğun da ortadan kaldırabileceği düşünülmekteydi. Diğer taraftan bu açıklamalar ile *hânedân-ı kadim* olan Bourbonların Fransa'da yeniden iktidara gelmesinden memnuniyet duyulduğu ifade edilerek bir bakıma bu hanedanın hukuki geçmişine atıf yapılabileceği üzerinde duruluyordu. Diğer taraftan müttefiklerin başarıları ve Fransa'daki Bourbon restorasyonuna karşı duyulan bu memnuniyetlere dair açıklamalardan sonra Kafkasya hududuna dair talepler yeniden dile getirilebilirdi. Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığına dair açıklamalardan sonra İtalinski tarafından verilen takrirde Rusya'nın tahliye maddesine uyacağının anlaşıldığı ve kısa zamanda yerine getirilmesinin beklendiğine dair bir açıklamanın yapılması gerektiği belirtiliyordu. Bu zeminde yapılacak bir açıklama ile anlamının açık olmadığından şikâyet edilen takririn de yorumlanması İtalinski'ye

bırakılmayacaktı. Bâb-ı Âli'nin kendisi tarafından yapılacak bu yorumlama sayesinde de farklı taraflara çekilmesinin önüne geçilebileceği düşünülmekteydi. Rusya elçiliğine bu şekilde bir cevap verilmesine karar veren meclis, daha sonrasında Panayotaki'nin talep ettiği itimatname konusunu ele alacaktı. Bu doğrultuda henüz XVIII. Louis'ten bir mektup gelmediği belirtilerek II. Mahmud tarafından bir namenin yazılmasının bu aşamada uygun olmayacağına karar verilmişti. Yeni kralın mektubunun gelmesinden sonra bu şekilde bir namenin yazılmasına ancak şimdilik Fransa elçiliği aracılığı ile iletilen yeni hükûmetin beyanatlarına karşılık sadrazam tarafından bir mektubun yazılmasının daha uygun olacağı düşünülmekteydi. Fransa dışişleri bakanına yazılacak bu mektubun içeriğinde de iki ülke arasında dostluğa dair yapılan beyanatlardan duyulan memnuniyet ifade edilmeliydi. Diğer taraftan Bourbon hanedanının *hânedân-ı kadim* olduğu vurgulanarak söz konusu hanedan değişikliğinin de memnuniyet yarattığı belirtilmeliydi. Meclisin aldığı bu kararlar II. Mahmud tarafından uygun görülecekti. Rusya ve Fransa elçiliğine yapılması uygun görülen bu açıklamaların Galib Efendi tarafından yapılmasına karar veren Sultan, sadrazam tarafından yazılacak mektubun da Panayotaki'ye gönderilmesini istemekteydi.[433]

İstanbul'da bu gelişmelerin yaşandığı aynı tarihlerde voyvodalardan son gelişmelere dair bilgiler gelmeye devam ediyordu. Söz konusu takrirlerin verildiği ve bu meclisin toplandığı günlerde gelen havadislerde Avrupa'daki gelişmeler onaylanırken sürece dair daha ayrıntılı bilgiler paylaşılmaktaydı. Napolyon'un tahtından feragat ettiği ve Elbe Adası'na gönderileceğine dair bilgilerin yanında Bourbonların Fransız halkının neredeyse geneli tarafından kabul görmesine rağmen yeni kurulan hükûmete karşı çok sayıda eleştirinin yapıldığı belirtiliyordu. Bununla birlikte barış görüşmelerinin yapıldığını ve Avusturya imparatorunun Paris'e gelmesinden sonra imzalanmasının beklendiğine dair bilgiler aktarılıyordu.[434] Diğer taraftan İstanbul'da yaşanan tüm bu diplomatik gelişmeler ve ortaya çıkardığı hava, yabancı elçilerinin dikkatlerinden kaçmamıştı. Özellikle son zamanlarda Fransız elçiliğinin Napolyon'un nihai zaferlerine dair ortaya koyduğu umut ve oluşturduğu politik hava dikkate alındığında, Napolyon'un yenilip tahtından feragat ettiğine dair haberler hiç şüphesiz büyük bir şaşkınlık yaratmıştı. İstanbul'da ortaya çıkan bu durum yabancı elçilikler tarafından dikkatle takip ediliyordu. Bu doğrultuda R. Liston, bu haberin Bâb-ı Âli'nin önde gelen üyeleri tarafından şimdiye kadar şaşkınlık/*astonishment* ve hüzünden/*dejection* başka bir etki yapmadığını belirtmekteydi. İstanbul'da yaşanan bu

[433] Söz konusu meclisin mazbatası için bkz. BOA HAT. 1085/44163.
[434] Bu dönemde gelen havadisler hakkında bkz. BOA HAT. 1281/49673 ve 1314/51232.

şaşkınlığın nedeni olarak da İngiliz elçi, son zamanda giderek artan Andréossy'in tutum ve davranışlarının olduğunu belirtiyordu. Fakat R. Liston'un üzerinde durduğu asıl konu, bu havadislerin II. Mahmud üzerinde de büyük bir etkisinin olduğuydu. Bâb-ı Âli'de güçlü bir Fransa taraftarı grubun olduğunu her fırsatta dile getiren elçi, bu haberler ile Sultan'ın bu gruba karşı bir harekette bulunmasının beklendiğini aktarıyordu. Özellikle Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki gelişmelerin içine dahil olmasına neden olacak adımların atılmasında etkin olan danışmanlara karşı bir tasviye hareketine girişmesinin doğal bir sonuç olacağı üzerinde durmaktaydı. Fakat genel olarak bu şekilde bir değişimin olması beklense de kendisin bu değişimin habercisi olabilecek bir işaret görmediğini de üzülerek ekliyordu.[435]

R. Liston'un bu şekilde bir değişimin yaşanmayacağından duyduğu üzüntünün arkasında hiç şüphesiz son zamanda Fransız elçiliğine karşı giderek artan ilgi gelmekteydi. Rusya'nın Bükreş Antlaşması'nın içine dahil olduğu iddia edilen Kafkasya hududunu diplomatik yollarla tahliye edilmeyeceğinin bir bakıma kesinleşmesi, Bâb-ı Âli'yi Fransa'ya yakınlaştırmıştı. Her ne kadar devletler arasında resmî bir görüşme gerçekleşmese de Napolyon'un Rusya karşısında kazanacağı zaferlerin kendi çıkarları ile örtüşeceği düşünülmekteydi. Bu doğrultuda İstanbul'daki elçisi Andréossy'ye karşı da daha olumlu bir tavır takınılmıştı. Fakat İngiltere'nin de Rusya ile Napolyon karşısındaki ittifakı, Bâb-ı Âli ile R. Liston arasında bir soğukluğa neden olmuştu. Buna karşılık İstanbul'a geldiği günden beri Osmanlı makamları ile düzenli bir hal alan görüşmeleri devam etmekte ve hatta bu doğrultuda birçok konuda kendisi ile iletişime geçilmekteydi. Fakat daha önce Kafkasya'nın tahliyesi hatta Bükreş Antlaşması ile Rusya'ya verilen bölgelerin yeniden Osmanlı Devleti'ne verilmesini sağlamak için bir çaba içinde olan İngiliz makamları, Avrupa'daki gelişmeler doğrultusunda Kafkasya meselesinde St. Petersburg lehine bir tutum almaya başlamıştı. Bu tutum İstanbul'da R. Liston'un İtalinski'nin kullandığı dile benzer bir dil kullanmasına ve onun lehine savunmalar yapmasına neden olacaktı. İngiltere ve Rusya elçilerinin İstanbul'daki bu konumuna karşılık Prusya, İstanbul'daki elçiliğinde bir görev değişimi yaparak temsilciliğini daha aktif hale getirmeye çalışırken[436] Avusturya elçiliği diğer müttefiklerine göre daha ılımlı bir politika izlemekteydi. Her ne kadar Bâb-ı Âli'nin Dubrovnik ve Sırp

[435] R. Liston'un bu görüşleri hakkında bkz. NA. FO. 78/82 s.43-44.

[436] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1208/47369 ve 1208/47369-A: Berlin tarafından bu göreve Bosgiovich/Bosorich atanmıştı. Aslen Dubrovnik'li olan yeni maslahatgüzar daha öncesince Rusya elçiliğinde baş tercümanlık görevinde bulunmuştu. Dubrovnik'e karşı aşırı bir ilgi duyan Bosgiovich, bölgenin bağımsızlığını savunmaktaydı. Bu doğrultuda girişimlerde bulunacak olan Bosgiovich, bir bağımsızlık söz konusu olmadığı durumda bölgenin Osmanlı himayesine verilmesini istemekteydi. Bu doğrultuda hem temsilcisi olduğu Prusya hükûmeti hem de diğer ülkenin elcikleri ile iletişime geçerek bölgenin Osmanlı Devleti'ne bağlanması için bir çaba gösterecekti. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/82 s.55-56.

sergerdeleri konusundaki taleplerine olumlu yanıtlar verilmese de başta elçi Stürmer olmak üzere başvekil Metternich ve Avusturya imparatoru, her fırsatta Osmanlı Devleti'ne karşı dostlukları ve iyi niyetlerini ifade etmekten geri durmuyorlardı. Hatta iki ülkenin çıkarlarının ortak olduğuna dair beyanatları, Osmanlı makamlarının Avusturya'dan kendi çıkarlarını koruyacağına dair bir beklenti içine girmelerine neden olmuştu. Napolyon'un ve doğal olarak elçisinin gücünün tamamen ortadan kaldırıldığı ve Avrupa'nın genel bir barışa doğru gittiği bu dönemde İstanbul'daki büyük devletlerin elçilerinin konumu bu şekildeydi. Diğer taraftan Avrupa'daki savaşta müttefiklerin galibiyetleri ve sonrasında Napolyon'un iktidardan düşmesi, İstanbul'daki diplomatik mahfilleri oldukça etkileyecekti. Bu galibiyette en önde yürüyen I. Aleksandr'ın elçisi İtalinski, Kafkasya konusunda Bâb-ı Âli'nin uzun zamandır talep ettiği cevabı artık verebilecek bir konuma gelmişti. Bu doğrultuda elçi ile yapılan görüşmelerde İtalinski, açık bir şekilde Gürcistan ve Kafkasya'da işgal edilen bölgelerin Rusya toprağı olduğunu ilan etmekten geri durmuyordu. Bunun yanında Ren deltasındaki müttefik galibiyetleri sonrasında Bâb-ı Âli'nin müttefiklere karşı sergilediği tavır ve dilde, gözle görülür bir yumuşama gerçekleşmişti. Diğer taraftan bu tavır değişikliğinde müttefiklerin galibiyetleri kadar İtalinski ile yapılan görüşmeler ve kullanılan sert dilden bir netice alınamayacağının anlaşılması da yer alıyordu. Bu doğrultuda Bâb-ı Âli, Avrupa'nın genel bir barışa doğru gittiği bir dönemde daha olumlu bir tavır takınarak diplomatik yollar aracılığı ile istediğini elde etme politikası izlemeye başlayacaktı. Bu nedenle bir sonraki bölümde Viyana Kongresi öncesi döneme odaklanılarak kongreye giden süreçte Bâb-ı Âli'nin nasıl bir politika ortaya koyduğu analiz edilmeye çalışılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VİYANA KONGRESİ VE OSMANLILAR

3.1. Kongre Öncesi Osmanlı Diplomasisi

…*Avrupa'dan Bonaparte gāilesi def' olunmuşken bir Bonaparte'nin def'i zuhuruna devletimiz razı olmayub Rusyalu Bonaparte gibi olmak isterse elbet devletimiz buna mümânaat edüp çalışacaktır…*[437]

Napolyon'un Fransa ve İtalya tahtından feragati ve Bourbonların yeniden iktidarı ile sonuçlanan Altıncı Koalisyon muharebeleri sonrasında savaşan tarafların murahhasları, barış anlaşmasının esaslarını belirlemek için görüşmeler gerçekleştirmekteydi. 1814 Mayıs'ında gerçekleşen bu görüşmeler sırasında hem Avrupa kamuoyunun hem de diplomatik misyonların konuştuğu konuların başında, Fransa ile yapılacak bu barış antlaşması sonrasında genel barış için bir kongrenin toplanacağına dair söylentiler tekrarlanmaktaydı. Her ne kadar genel barışın sağlanması amacı ile bir kongrenin toplanmasına dair söylentiler ve girişimler uzun zamandır gündemde olsa da bu kongre şu ana kadar savaşlar nedeni ile gerçekleştirilememişti. Fakat Altıncı Koalisyonun Fransa'nın tamamen yenilgisi ile sonuçlanması, bir bakıma söz konusu kongrenin toplanmasının önündeki en büyük engel olan savaşların da ortadan kalkması anlamına geliyordu. Bu kapsamda daha önce bu amaçla toplanması konuşulan Prag kongresine büyük bir ilgi gösteren ve hatta bir murahhasın bile gönderilmesinin tartışıldığı Osmanlı Devleti'nin bu meseleden uzak kalması düşünülemezdi. Genel barış için toplanması beklenilen kongrede kendi sorunlarının da çözülebileceğine dair bir beklenti içerisinde olan Bâb-ı Âli, bu nedenle hem Fransa ile yapılacak barışı hem de olası kongreye dair gelişmeleri yakında takip ediyordu. Bu doğrultuda İstanbul'un en önemli haber kaynağı hiç şüphesiz daha önce olduğu gibi Eflak ve Boğdan voyvodalarıydı. Avrupa'daki gelişmeleri günbegün Bâb-ı Âli'ye aktarmaya çalışan bu voyvodaların yanında Avrupa'nın üç büyük kenti Viyana, Paris ve Londra'da bulunan maslahatgüzarlar da bu gelişmeleri yakından takip ederek hükûmetine ulaştırmaya çalışıyordu. Diğer taraftan bu maslahatgüzarlar zaman zaman bulundukları şehirlerdeki hem ev sahibi hem de misafir hükûmetlerin temsilcileri ile görüşmeler gerçekleştiriyorlardı. Başta Viyana'da bulunan Yanko olmak üzere neredeyse büyükelçiden farksız bir faaliyet içinde olan bu maslahatgüzarlar, yaptıkları bu görüşmeler ile hem Osmanlı Devleti'ne karşı olan politik durumu gözlemlemekte hem de hükûmeti adına adımlar atmaktaydılar. Başta Metternich ve Talleyrand olmak üzere müttefiklerin önde gelen

[437] Avusturya elçilik tercümanı Testa'nın bu ifadeleri için bkz. BOA KK.d 60/6 s.126

temsilcileri ile yaptıkları görüşmeler ile bir bakıma Osmanlı Devleti'nin süreçteki temsilcisi rolünü üstleneceklerdi. Her ne kadar bu maslahatgüzarlar bir murahhas olarak görevlendirilmese de yaptıkları görüşmeler aracılığı ile her zaman Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını gündeme getirmeye çalışacaklardı. Bu doğrultuda hem bu maslahatgüzarların bu görüşmelere dair raporları hem de voyvodaların yaşananlara dair havadisleri bir bakıma Osmanlı Devleti'nin bu sürece dair atacağı adımların temel kaynaklarından birisi olacaktı.

Bu doğrultuda Mayıs'ın ortalarına doğru gelmeye başlayan havadislerde hem Fransa ile müttefikler arasındaki barış görüşmelerine hem de genel barışa dair bilgiler paylaşılmaya başlanmıştı. Bu doğrultuda ilk gelen havadislerde tüm hükümdarların Paris'e geldiği veya gelmekte olduğu ve sonrasında da barışın imzalanacağı aktarılıyordu. Bununla birlikte *musâlaha-yı amme* için bir kongrenin toplanmasının beklendiği ve bunun için de Augsburg gibi birkaç şehrin konuşulduğu belirtiliyordu. Bir başka havadis evrakında da 11 Nisan'da imzalanan Fontainebleau mütarekesine dair bilgiler paylaşılmaktaydı.[438] Bu doğrultuda Napolyon'un tahttan indirildiğinin yanında, müttefiklerin Fransa'yı tahliye edeceği, hâlâ teslim olmamış kalelerin müttefiklere teslim olunacağı gibi bilgiler aktarılmaktaydı. Bunun yanında Mayıs ayının ortalarına doğru Fransa ile müttefikler arasında barış antlaşmasının yapılmasının beklendiği belirtiliyordu. Diğer taraftan musâlaha-yı ammeye dair de bilgiler paylaşan voyvoda, bunun için toplanması beklenen kongrenin Beç/Viyana'da gerçekleşeceğine dair söylentilerin olduğu bilgisini paylaşıyordu. Her ne kadar genel barışın hangi çerçevede ortaya çıkacağı bilinmese de maddelerine dair şimdiden müttefik devletlerin murahhaslarının görüşmeye başladığını belirtiyordu. Diğer taraftan voyvodanın üzerinde durduğu meselelerin başında genel barışta İtalya'nın nasıl şekilleneceği geliyordu. Fontainebleau Antlaşması'nın bölge hakkındaki maddelerine dair bilgi paylaşan voyvoda, bu

[438] Söz konusu belge hicri 22.05.1229 ve miladi 12 Mayıs 1814 tarihlidir. Bu dikkate alındığında Avrupa'daki gelişmelerin yaklaşık bir aylık süre zarfında İstanbul'a ulaştığı yorumu yapılabilir. Eflak ve Boğdan voyvodalarından gelen bu evraklara kara yolu üzerinden önce bu bölgelere sonrasında da İstanbul'a ulaştırılmaktadır. Bu doğrultuda deniz yolu ile doğrudan İstanbul'a gelen bilgilerin daha önce hedefine ulaştığı söylenebilir. Fakat deniz yolu ile ulaşan bu bilgiler görülebildiği kadarıyla kısıtlıdır. Deniz yolu ile en çok bilgi alması beklenen kişilerin başında gelen R. Liston'un da raporlarına baktığımızda bunu görmekteyiz. Buna karşılık Paris'in müttefiklerin eline geçmesi gibi önemli haberlerin Akdeniz üzerinden İstanbul'a ulaştığı ve bu doğrultuda voyvodaların havadis evraklarından daha önce geldiği görülmektedir. Fakat bu bilgilerin kaynakları çoğunlukta ya yabancı elçilik misyonları ya da gayrimüslim tüccarlardır. Bu açıdan bakıldığında II. Mahmud'un da Paris'in müttefiklerin eline geçmesine dair İstanbul'da dolaşan havadisler hakkında belirttiği gibi Osmanlı kaynakları tarafından doğrulanması gerekmektedir. Bu nedenle Bâb-ı Âli eğer resmî olarak bir elçilikten bildirilmediği takdirde -ki bazen bunların da- bu havadislerin doğrulanmasını istemektedir. Diğer taraftan savaş döneminde de görüldüğü gibi elçilikler tarafından yapılan beyanatlar da çoğu zaman tek taraflı bir bakış açısına sahiptir. Bu doğrultuda Bâb-ı Âli açısından Avrupa'daki gelişmelere dair en güvenilir kaynaklar voyvodalar ve maslahatgüzarlardır. Eflak voyvodasının söz konu havadis evrakı için bkz. BOA HAT. 1314/51231.

kapsamda özellikle Cezâyir-i Seb'a/Yedi Adalar/İyon Adalar[439] meselesine değinmekteydi. Bölgedeki yeni toprak paylaşımları ile Sicilya Krallığı'na verilebileceğine dikkat çekiyordu. Sicilya Krallığı'nın yeni toprak paylaşımlarında kaybettiklerine karşılık bu bölgenin Sicilya'ya bağlanabileceğinin konuşulduğu belirtiliyordu. Daha sonrasında da Polonya topraklarına dair konuşulan tasarıları aktarmaktaydı.[440] Bu anlatılanlar aynı zamanda genel barış için toplanacak kongrenin gündeminde hangi konularının olacağının da bir göstergesiydi. Bu bilgiler F. Gentz'in 11 Nisan tarihli mektubunda da yer alıyordu. Avusturyalı devlet adamı, Alman coğrafyası, İtalya ve Polonya'ya dair kararların alınmadığını belirterek bir bakıma önümüzdeki dönemde Avrupa diplomasisinin temel sorunlarını ortaya koymaktaydı.[441]

Bu havadislerden hemen birkaç gün sonra gelen havadislerde ise bu dönemde yapılan antlaşmaların hülasa tercümelerinin yanında Avrupa'da çizilecek olan yeni sınırlara dair konuşulanlar ve gazete haberleri aktarılıyordu. İtalya'daki yeni sınırların yanında Cezâyir-i Seb'a hakkında *ne şekil nizam verileceği henüz meçhul* olduğu üzerinde durulmaktaydı. Bunun yanında Rusya'nın Fransa tarafından bulunan askerlerinin Eflak tarafına geleceğine dair bilgiler paylaşılmaktaydı. Diğer taraftan özellikle Polonya ve Baltık bölgelerindeki olası toprak değişiklerine dair gazete havadisleri aktarılıyordu. Polonya'nın bağımsız olarak Rus hanedanından bir kişinin himayesine verileceğine dair havadislerin yanında Rusya'nın Finlandiya konusunda ısrarcı olduğu belirtiliyordu. Hatta bu konudaki ısrarları doğrultusunda kurulmak istenen *muvâzenet-i Avrupa* için bu bölgeden ziyade Tuna'nın diğer yakasında olan *arazi-i metrukenin* feragatını tercih edebileceği ifade ediliyordu Bir bakıma Osmanlı Devleti'nden Bükreş Antlaşması ile alınan bölgelerin iadesi anlamına gelecek bu havadisler, II. Mahmud'un dikkatini çekecekti. Boğdan voyvodası tarafından daha önce gönderilen bir başka havadise de atıf yapan Sultan, özellikle Rusya'nın niyetleri üzerinde durmaktaydı. Bu

[439] Yunanistan'ın Adriyatik Denizi kıyısında olan ve Korfu (Corfu), Kefalonya (Kefalonia), Zanta (Zante), Ayamavra (Lefkas), Çuka (Cerigo), İtaki (Ithika) ve Pakso (Paxos) adalarından meydana gelen bu bölge uzun süre Osmanlı Devleti ile Venedik arasında nüfuz mücadelesine sahne olacaktı. Fakat Napolyon'un İtalya seferi ve sonrasındaki 1797 tarihli Campo-Formio Antlaşması ile Fransa'ya geçecekti. II. Koalisyon Savaşları sırasında Rusya-Osmanlı ortak harekâtı sonucu Fransızlardan geri alınan bölge, 1800 yılında Cezâyir-i Seb'a-i Müctemia Cumhuru/Yedi Ada Cumhuriyeti adı altında Rusya-Osmanlı himayesinde yeni bir siyasi yapıya kavuşturulacaktı. Fakat Rusya'nın 1807 Tilsit Antlaşması ile bölgeyi Fransa'ya geri vermesi, Yedi Adalar'da yeniden Fransa hakimiyetinin kurulmasına neden olacaktı. Fakat bölgedeki bu Fransız varlığını her zaman bir tehdit unsuru olarak gören İngiltere, bu adalara karşı bir askerî operasyon başlatacaktı. 1814'e gelindiğinde Korfu hariç tüm adaları ele geçiren İngiliz donanması, bu tarihte de bu adaya hâkim olacaktı. Fakat bölge üzerindeki hak iddialarından vazgeçmeyen Bâb-ı Âli ile İngiltere arasında 1819'a kadar sürecek bir diplomatik süreç yaşanacaktı. Söz konusu bu süreç başka bir çalışmada ele alınmaya çalışılacaktır. Yedi Adalar hakkında bkz. Ali Fuat Örenç, "Yedi Ada Cumhuriyeti", *TDVİA*, cilt: XLIII, s.384-387.

[440] Söz konusu havadisler hakkında bkz. BOA HAT. 1314/51230 ve 1314/51231.

[441] F. Gentz, *a.g.e.*, s.70-78.

doğrultuda gelecek havadislerin önemine değinerek *havadis celbine dikkat* edilmesi için gerekli uyarıların yapılmasını istiyordu.[442] Bununla birlikte gelen başka bir havadiste ise I. Paris Antlaşması'nın metninin çevirisi paylaşılmaktaydı. Bu metin, aynı zamanda bir süredir konuşulan genel kongreye dair tartışmalara da son noktayı koyuyordu. Söz konusu antlaşmasının otuz ikinci maddesi ile tarafların *meclis-i mükâleme-i amme* için Viyana şehrine murahhaslar gönderilmesine karar verilmişti. Bu aynı zamanda Viyana Kongresi'nin toplanacağının da ilanı anlamına gelmekteydi.[443] Bu bilgiler Paris'te bulunan Osmanlı maslahatgüzarı tarafından da onaylanacaktı. Fransa ile yapılan antlaşmanın ayrıntılarına ek olarak Rusya imparatoru ile Prusya kralının İngiltere kralını ziyaret için Londra'ya gideceği bilgisini paylaşıyordu. Bunların Viyana'ya dönüşünde genel kongrenin başlayacağını belirten Panayotaki, bu kongreye *düvel-i Avrupa'nın cümlesi tarafından murahhaslar nasb ve tayin* edileceğini belirtiyordu. Bunun yanında maslahatgüzar, Paris'te çeşitli diplomatik görüşmeler de gerçekleştiriyordu. Bu doğrultuda Talleyrand ile görüşmeler gerçekleştiren Panayotaki, başvekilin Osmanlı Devleti'ne karşı dostluğa atıf yapan ifadelerini aktarıyordu. Aynı şekilde Metternich ve Rusya başvekili ile de görüşmeler gerçekleştiren maslahatgüzar, bu görüşmelerde özellikle İstanbul'dan kendilerine yazılan mektuplara cevap talebinde bulunacaktı. Her ne kadar Metternich bu talebe ilk başta olumlu yaklaşsa da Rusya başvekilinden olumsuz bir yanıt alacaktı. Fakat daha sonra bu talebin yenilenmesi karşısında her iki başvekil de yoğunluklarını gerekçe göstererek bu talebe olumsuz yanıtlar verecekti. Diğer taraftan Osmanlı maslahatgüzarı, XVIII. Louis'in Paris'e yaptığı görüşmeyi de hükûmetine aktaracaktı.[444]

Avrupa'da bu gelişmeler olurken İstanbul'da da Bourbon restorasyonun etkisi yaşanmaktaydı. Paris'ten gelen talimatların eline ulaşmasından hemen sonra Andréossy, üç renkli bayrağı indirerek yerine Bourbon hanedanının bayrağını göndere çekmişti. Diğer taraftan müttefik devletlerin elçileri de yeni düzenin Bâb-ı Âli tarafından kabulü için çalışıyordu. Bu doğrultuda bir taraftan Fransa elçiliği tarafından işgal edilen başta Hollanda

[442] Söz konusu havadisler hakkında bkz. BOA HAT. 1141/45397, 1141/45397-A, 1141/45397-B, 1141/45397-C, 1141/45397-G ve 1141/45397-E.

[443] Söz konusu evrakta bu antlaşmanın tarihi 18 Mayıs olarak verilse de bu metnin taraflar arasında I. Paris Antlaşması olarak kabul edilip onaylandığı tarih 31 Mayıs'tır. Söz konusu otuz ikinci madde ise şu şekilde Osmanlı Türkçesine çevrilecekti: *İşbu muhârebeye tarafeynden müdâhale etmiş olan cümle düvel işbu ahidnâmede mezkûr ve meşrût olan nizâmatı meclis-i mükâleme-i ammede tekmilen tesviye zımmında Beç canibine murahhaslar nasb ve tâyin ve irsâl ve tesbîl eyleyeler*. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1182/46677-D.

[444] Metternich ile yapılan görüşmelerde daha çok sadaret makamından kendisine gönderilen nameye cevap yazılması konusu üzerinde durulmuştu. Daha önce mecliste tartışılan ve II. Mahmud'un da onay verdiği bu mektuba, Osmanlı maslahatgüzarı bir cevap talep etmekteydi. Panayotaki'nin söz konusu takriri hakkında bkz. BOA HAT. 834/37624.

elçiliği olmak üzere elçiliklerin tahliyesine dair bir çaba gösterirken diğer taraftan da Napolyon tarafından işgal edilip son gelişmeler doğrultusunda bağımsızlığını elde eden ülkelerin temsilciliklerinin kabul edilmesine yönelik bir mesai harcanıyordu. Bu doğrultuda reisülküttap ile gerçekleştirdiği görüşmeler doğrultusunda R. Liston hem bu elçiliklerin tahliyesi hem de İstanbul'da bulunup da Bâb-ı Âli tarafından resmî olarak kabul edilmeyen ülke temsilcilerinin kabulünü talep etmekteydi. Özellikle beş yıldır İstanbul'da bulunan fakat resmî olarak kabul edilmeyen İspanya elçisi M. de Jabat için bir mesai harcanmaktaydı. Bu doğrultuda M. de Jabat da yaptığı görüşmeler ile İspanya'nın yeni kralı Ferdinand'tan itimatname alır almaz II. Mahmud'un huzuruna çıkmasına izin verilmesi için görüşmeler gerçekleştirmekteydi.[445]

İstanbul'daki bu gelişmelere paralel Avrupa'da yeni bir düzen inşa edilmekteydi. Yapılan yeni antlaşmalar ile Fransa ve İtalya'nın yeni sınırları ortaya çıkmaya başlamış olsa da başta Alman coğrafyası ve Polonya olmak üzere birçok bölge üzerindeki tartışmalar devam etmekteydi. Bu coğrafyalara dair yapılan tartışmalara zaman zaman Osmanlı toprakları da dahil olabiliyordu. Başta eski Osmanlı toprağı olan Besarabya ve Yedi Adalar'ın dahil olduğu bu tartışmalar, Bâb-ı Âli'nin dikkatlerinden kaçmayacaktı. Diğer taraftan bu coğrafyalarda Rusya'nın nasıl bir rol oynayacağı da ilgilenilen konuların başında geliyordu. Bu doğrultuda başta Sultan olmak üzere Bâb-ı Âli bu gelişmelere yakın bir ilgi göstermekte ve bu nedenle voyvodalardan gelişmelere dair havadislerin gönderilmesi konusunda gerekli çabanın gösterilmesi istenmekteydi. Hem Avrupa'nın yoğun gündemi hem de Bâb-ı Âli'nin bu isteği Mayıs ve Haziran aylarında İstanbul'a çok fazla havadis evrakının ulaşmasına neden olacaktı. Bu havadislerde genel olarak Fransa ve İtalya'daki yeni düzene dair ayrıntılı bilgiler paylaşılıyordu. Bunun yanında kurulan bu *kanun-ı cedide* karşı verilen tepkiler de bu evraklarda kendisine yer bulacaktı. Özellikle Mayıs'ın sonunda Eflak voyvodasından gelen havadislerde hem Fransa'da hem de İtalya'daki muhalefetin sesine kulak verilecekti. Bu doğrultuda özellikle Napolyon'un Elbe'ye gönderilmesi sırasında yaşanan halkın ilgisine dair havadisler aktarılacaktı. Yeni düzene karşı verilen bu tepki II. Mahmud'un da dikkatini

[445] İstanbul'daki bu gelişmeler hakkında bkz. NA. FO. 78/82 s.44-47; diğer taraftan bu dönemde iki ülke arasında Malta'daki Osmanlı şehbenderliğine dair bir anlaşmazlık yaşanırken aynı dönemde Londra hükûmeti Akka'da yeni bir konsolosluk açma girişiminde bulunuyordu. Birçok konsoloslukta görev değişikliğine giden R. Liston, bunların onaylanmasını isterken Akka şehrine bir konsolos görevlendirilmesine dair talepte bulunuyordu. Bu talebin kabulü için ise R. Liston, Fransa'nın Karadeniz sahilinde ve Akka'da konsolos bulundurduğuna dair açıklamalar yapıyordu. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/82 s.51-53 ve BOA HAT. 1298/50449-A ve 1298/50449-B.

çekecekti. Bu doğrultuda Sultan, bu hareketlerden dolayı her ne kadar savaş kazanılmış olsa da devrimin tam anlamı ile ortadan kaldırılmadığına dikkat çekmekteydi.[446]

Haziran'ın başında gelen havadislerde de bu tepkiler aktarılmaya devam edecekti. Bununla birlikte voyvoda sadece halktan gelen tepkilerle yetinmeyecek ve büyük devletler arasındaki fikir ayrılıklarına da yer verecekti. Özellikle Rusya ve Fransa arasındaki yeni düzene dair ayrışma hakkında bilgiler veriliyordu. Aktarılan bu tepkiler ve fikir ayrılıkları, II. Mahmud'un üzerinde durduğu asıl konuların başında geliyordu. Bu havadisleri değerlendiren Sultan, voyvodanın *beyan eylediği havadisler sahih olduğu takrirce Avrupa'nın ihtilali bertaraf olmamış* olduğu üzerinde durmaktaydı. Bahsedildiği gibi son savaşın Fransa'daki ihtilal sonrası kurulan düzenin tam anlamı ile ortadan kaldırılmadığını düşünmekteydi. Bu nedenle II. Mahmud *her ne ise biz kendü işlerimize bakmak lazımdır* diyerek bir bakıma her zaman vurguladığı gibi dahili işlere ağırlık verilmesi gerektiğini yineleyecekti.[447] II. Mahmud'un bu konuda ne kadar haklı olduğu birkaç gün sonra Boğdan voyvodasından gelen havadisler ile ortaya çıkacaktı. Voyvodanın altı kıta havadis evraklarında son gelişmelere dair ayrıntılı bilgiler yer alırken özellikle bu süreçte Osmanlı Devleti'ne dair konuşulanları İstanbul'a aktaracaktı. Osmanlı topraklarının da Paris'teki barış görüşmelerinde gündeme geldiğini belirten voyvoda, özellikle *tamamiyet-i mülkiye* üzerinden tartışmaların yaşandığını ifade ediyordu. Rusya tarafından elde ettiği bilgileri de aktaran voyvoda, özellikle yakın gelecekte Osmanlı topraklarına dair bir tehlikenin ortaya çıkabileceği konusunda uyarılarda bulunmaktaydı. Rusya'nın Osmanlı sınırlarına asker naklinin söz konusu olabileceğine dikkat çekerek Tuna boyundaki kalelerde gerekli hazırlıkların yapılması gerektiği üzerinde durmaktaydı. Özellikle ihtiyaç duyulan mühimmat ve zahirenin sağlanması gerektiğine dair uyarılarda bulunacaktı. Boğdan voyvodasının bu uyarıları II. Mahmud tarafından da yapılacaktı. Gerekli emirlerin gönderilmesini isteyen Sultan, her zaman hatırlattığı gibi bir an önce sınır kalelerinin ihtiyacı olan zahire ve mühimmatın karşılanmasını istemekteydi. Diğer taraftan bu havadislerde Rusya ve Prusya hükümdarlarının Metternich ile birlikte Londra'ya giderek genel barışa dair görüşmelerin burada devam edeceği ve dönüşte de Viyana Kongresi'nin toplanacağını belirtiliyordu.[448] Londra'ya yapılan bu seyahat aynı zamanda adanın yeni düzen için yapılan tartışmaların merkezi olmasına da neden olacaktı. Diğer

[446] Söz konusu bu havadisler hakkında bkz. BOA HAT. 1283/49752, 1152/45720, 1152/45720-A, 1152/45720-B ve 951/40864.
[447] Bu havadisler ve II. Mahmud'un hattı için bkz. BOA HAT. 1151/45703, 1151/45710, 1151/45711 ve 1151/45704.
[448] Söz konusu havadisler hakkında bkz. BOA HAT. 955/40960, 955/40960-A, 955/40960-B, 955/40960-C, 955/40960-D ve 951/40861.

taraftan bu seyahat sonrasında Viyana'da toplanması kararlaştırılan kongrenin açılış tarihi de ertelenecekti. Bu konuda elçisi aracılığı ile İstanbul'u bilgilendiren Metternich, kongrenin Eylül'ün on dokuzunda açılacağını belirtiyordu. Avrupa'da yeni bir düzenin inşa edileceğini belirten başbakan, her ne kadar açık bir şekilde bir davette bulunmasa da önde gelen devlet liderlerinin katılacağını belirterek bir bakıma bazı imalarda bulunmaktaydı.[449]

Avrupa'da kurulan yeni düzene getirilen eleştirilerin bir benzeri İstanbul'da dile getirilse de bu eleştiriler müttefik elçileri tarafından, Fransa elçiliğinin faaliyetleri için yapılacaktı. Özellikle R. Liston, Andréossy'nin Avrupa'daki gelişmelere dair ilk yaptığı açıklamalara karşılık sonrasında bir fikir değişikliği yaşadığı düşülmekteydi. Konuya dair ilk beyanatında Napolyon'un tahtından feragat ettiği, Bourbonların yeniden iktidara geldiği ve iki ülke arasındaki kadim dostluğa dair açıklamalar yapmıştı. Fakat daha sonraki açıklamalarında bir fikir değişikliği yaşanmıştı. Hanedan değişikliğinden başka bir değişikliğin yaşanmadığına dair açıklamaları ile yeni hükûmet konusunda Bâb-ı Âli'yi ikna çabasına girmişti. Barışın sağlanması için bu şekilde bir değişikliğin yaşanmasının mecburiyetine dair açıklamaları ile bir bakıma bu değişikliğin iki ülkenin ortak çıkarlarına zarar vermeyeceğine dair Bâb-ı Âli'yi ikna etmeye çalışıyordu. Fransa'nın yine Napolyon dönemindeki kişiler tarafından yönetileceğini belirten Andréossy, bu açıklamaları ile iki ülke arasında eski yakın ilişkilerin devam ettirilmesini istemekte ve iki hükûmetin de birbirinin iyiliğini istediğine dair beyanatlarda bulunmaktaydı. Fransız elçiliği tarafından bu beyanatların yapıldığı aynı dönemde İstanbul'da bir görev değişikliği de yaşanacaktı. Her ne kadar Fransa'da Bourbon hanedanının yeniden iktidarı ile sonuçlanan sürecin İstanbul'da Fransa taraftarı grubun yönetimden uzaklaştırılmasına yönelik bir beklenti oluşsa da yapılan görev değişikliği bu beklentinin tam aksi yönde gerçekleşecekti. Bu doğrultuda Galib Efendi reisülküttaplık görevinden alınırken yerine Mehmed Seyyidâ Efendi getirilecekti.[450] Özellikle reisülküttaplık makamında yaşanan bu değişiklik Osmanlı diplomasisi açısından önemli bir kırılma noktasıydı. Paris büyükelçiliğinin yanı sıra III. Selim dönemindeki birçok diplomatik gelişmenin bizzat içinde yer alan Galib Efendi, bu görevleri sayesinden önemli bir tecrübe elde etmişti. Koalisyon savaşlarının kaotik diplomatik süreçlerine şahit olmasına paralel 1806-1812 Osmanlı-Rus savaşının da diplomatik gelişmelerinin bizzat yürütücü olmuştu. Özellikle

[449] Metternich'in Londra'dan elçisine gönderdiği mektup hakkında bkz. BOA HAT. 1291/50153-Ç

[450] Söz konusu görev değişikliğinin tarihi Şani-zade tarafından hiçri 1229 senesinin *evâsıt-ı mâh-ı receb*i olarak belirtilmiştir. (evâsıt-ı mâh-ı receb/11-20 Receb 1229 = 29 Haziran-8 Temmuz 1814); bu görev değişikliğinin yaşandığı aynı tarihte Tezkire-i Sânî Hamîd Bey ve Mâlikâne Halîfesi Emîn Efendi de görevlerinden alınmıştı. Bunun üzerinde Beylikci-i Dîvân Mehmed Seyyidâ Efendi reisülküttap yapılırken ondan boşalan Beylikçilik makamına da Beylikci Kîsedârı Remzî Efendi getirilmişti. Bu konuda bkz. Şani-zade Mehmet 'Ata'ullah Efendi, *a.g.e.,* s.668.

Bükreş Antlaşması'nın müzakerelerindeki baş murahhaslık görevi, aynı zamanda onun bu dönemdeki sorunlar hakkında hiç kimsenin olmadığı kadar bilgi sahibi olmasına olanak sağlamıştı. Bu nedenle söz konusu değişiklik ile Bâb-ı Âli, tecrübeli bir devlet adamından mahrum kalırken bu değişiklik aynı zamanda uzun zamandır devam eden bir çekişmenin de sonucuydu. Özellikle Galib ve Halet efendiler arasındaki rekabet bir bakıma Halet Efendi lehine sonuçlanmış gözüküyordu. Diğer taraftan bu görev değişikliği Şani-zade tarafından *mizâc-ı hümâyûna muhâlif meşrebleri* gerekçe gösterilerek açıklanacaktı. Fakat R. Liston divandaki çekişmeye dair daha çok bilgi verecekti. Özellikle Galib Efendi'nin Sultan'ın gözdelerine karşı verilen rekabet sonucunda görevden alındığını düşünüyordu. Diğer taraftan İngiliz elçi son dönemdeki gelişmelere karşı Galib Efendi'nin özellikle Sultan'ın favorilerine karşı ortaya koyduğu muhalefetinin de bunda etkili olduğunu ifade ediyordu. R. Liston'un özellikle üzerinden durduğu konu, Kafkasya konusunda Bâb-ı Âli'nin nasıl bir siyaset izlenmesi gerektiğine dair ortaya çıkan fikir ayrılıklarıydı. Rusya'nın Anadolu hududundaki işgal altında tuttuğu bölgelerin silah zoru ile alınmasına dair ortaya konulan fikirler, Galib Efendi tarafından yoğun bir muhalefet ile karşılaşacaktı. Böyle bir yol izlenmesinin Rusya ile yeni bir savaşa neden olacağını ve Bâb-ı Âli'nin Rusya karşısında yeni bir savaşı sürdüremeyeceğine dair itirazlarda bulunacaktı. Kısmen daha önemsiz çıkarlar uğruna bu girişimlerin imparatorluğu tehlikeye atacağını açıkça ifade etmesi, bir bakıma Galib Efendi'nin sürgüne gönderilmesinin arkasında yatan en büyük nedenlerin başında geliyordu.[451]

[451] Fransız elçiliğinin faaliyetleri ve söz konusu değişikliğin arkasında yatan nedenlere dair R. Liston'un görüşleri hakkında bkz. NA. FO. 78/82 s.61-62; Şani-zade'nin görüşleri hakkında bkz. Şani-zade Mehmet 'Ata'ullah Efendi, *a.g.e.,* s.668; reisülküttaplık makamındaki bu görev değişikliğinin Bâb-ı Âli'nin politik tutumundaki etkisine dair bkz. Ozan Özavcı, "A Priceless Grace? The Congress of Vienna of 1815, the Ottoman Empire and Historicising the Eastern Question", *English Historical Review*, cilt: CXXXVI, sayı: 583, s.1458; Ahmed Cevdet Paşa da bu görev değişikliğinde R. Liston'un işaret ettiği rekabet üzerinde durmaktaydı. Galib Efendi'nin düşünce ve hareketlerinin Halet Efendi'ninkilere aykırı olduğunu belirten Cevdet Paşa, Galib Efendi'nin Halet Efendi'ye rakip olabilecek bilgi ve donanıma sahip olduğuna dikkat çekmekteydi. Bu konuda bkz. Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet,* Matbaa-yı Osmaniye, Dersaadet, 1309, cilt: X, s.146; R. Liston 10 Haziran'daki bu raporuna paralel 25 Haziran'daki raporunda Galib Efendi'nin görevden alınmasına dair daha ayrıntılı bilgiler paylaşacaktı. Buna göre II. Mahmud, Galib Efendi'den iki konuda neler düşündüğünü kendisine iletmesini istemişti. Sultan'ın Galib Efendi'nin fikirlerini merak ettiği konulardan ilki Osmanlı Devleti'nin yabancı ülkelerle nasıl bir ilişki içinde olması gerektiğiydi. Sultan, özellikle Galib Efendi'nin Osmanlı Devleti'nin hangi eksende bir dış siyaset izlemesi gerektiğine dair düşüncelerini merak etmekteydi. II. Mahmud'un Galib Efendi'nin ne düşündüğünü merak ettiği diğer konu ise Bâb-ı Âli'nin nasıl bir iç siyaset izlemesi gerektiğiydi. Özellikle Sultan, orduya yeni bir düzen verilmesi gerektiğini düşünmekteydi. Bu yeni düzen ile orduya yeni bir disiplin verilmesi tasarlanıyordu. Böyle bir hareketin özellikle yeniçeriler arasında bir huzursuzluğa neden olacağı hiç şüphesizdi. Bu doğrultuda Sultan, III. Selim döneminde bu amaçla yapılan Nizam-ı Cedid'in merkez kadrosunda yer alan Galib Efendi'nin düşüncelerinin önemli olduğunu düşünmekteydi. Fakat Galib Efendi, II. Mahmud'un ordunun disipline edilmesine yönelik fikrine sıcak bakmıyordu. Yeniçeriler arasında bir huzursuzluğa neden olabilecek böyle bir hareket için henüz uygun bir zamanın olmadığını düşünmekteydi. Ona göre şu anda yapılması gereken şey hükûmetin kapsamlı bir reform hareketi için

İstanbul ve Avrupa'da bu gelişmeler yaşanırken aynı dönemde Bâb-ı Âli bir taraftan Tekelioğlu İsyanı[452] ile uğraşmakta diğer taraftan da İran ile yeni sorunlar yaşamaktaydı. Ortak düşman Rusya her ne kadar iki ülkenin birbirine yakınlaşmasına vesile olsa da Rusya ile yapılan barış antlaşmaları sonrasında iki ülke arasında yeni sorunlar ortaya çıkacaktı. Her ne kadar İstanbul ve Tahran'ın birbirine yakınlaşması için hem savaş sırasında hem de savaş sonrasında karşılıklı elçiler gönderilse de özellikle Bağdat valisi ile Baban mutasarrıfı Abdurrahman Paşa arasındaki anlaşmazlıklar ve hudut meseleleri iki ülke arasında sürekli yeni sorunların yaşanmasına neden olacaktı. Özellikle hudut kontrolünün bir türlü sağlanamaması ve bu nedenle de iki ülkenin sınırları içine yapılan izinsiz geçişler, diplomatik soruna dönüşecekti. Bu sorunlar 1820'nin başına gelindiğinde iki ülke arasında yeni bir savaşa neden olacaktı. Bu sorunların çözümü ve iki ülke arasında dostluğun kuvvetlendirilmesi için Bâb-ı Âli Yasincizade Abdülvehhab ve Celaleddin efendileri İran'a elçi olarak gönderilirken Tahran'dan Asker Han ve Mirza Muhammed Rıza Han gibi kişiler İstanbul'a elçi tayin edilecekti. Özellikle bu dönemde İstanbul'da bulunan Mirza Muhammed Rıza ile bu sorunların çözümü için görüşmeler gerçekleştirilmişti. 21 Haziran 1814'te Hacı Halil Efendi'nin hanesinde gerçekleşen görüşmede iki ülke arasında sorunların giderilmesi

---

hazırlanması gerektiğiydi. Diğer taraftan Galib Efendi, uluslararası ilişkilerde de bir ihtiyat politikasının izlenmesi gerektiğini düşünüyordu. Özellikle Fransa'nın gücünün ortadan kalktığı ve dolayısıyla da güç dengesinin müttefikler lehine değiştiği bir dönemde şahin bir politika izlemenin olumsuz sonuçlar doğurabileceği üzerinde duruyordu. Bu doğrultuda Galib Efendi, bu dönemde ihtiyatlı davranmanın her zamankinden daha gerekli hale geldiğini düşünmekteydi. Bu nedenle yabancı ülkelere karşı olabildiği kadar nezaket içinde olunması ve dikkatle davranılması gerektiğine dair bir fikre sahipti. Bu şekilde bir politika izlenerek aynı zamanda diğer devletler tarafından olası bir kızgınlık ya da şikâyete/*umbrage or complaint* neden olmasının da önüne geçilebilirdi. Galib Efendi'nin bu fikirlerini açık bir şekilde savunması II. Mahmud'un bu konuda ikna olmasına neden olurken aynı zamanda Sultan'ın gözdeleri/*favourites* Halil ve Halet efendilerin hayretler içinde kalmasına neden olacaktı. Galib Efendi'nin II. Mahmud'u kendi görüşleri doğrultusunda ikna etmesi, aynı zamanda Halil ve Halet efendilerin kendi nüfuzlarını tehlikede hissetmelerine sebep olacaktı. Bu doğrultuda harekete geçen Galib Efendi muhalifleri, ona karşı bir karalama kampanyası başlatmışlardı. Galib Efendi hakkında söylenilen olumsuz ifadelerin yanında Fransa meselesinin nihai çözüme kavuşturulmasının da çok uzak olduğu ifade ediliyordu. Fransa'da hâlâ Napolyon'un sayısız taraftarının olduğu ve nihai barışın şimdilik çok uzak olduğuna dair beyanatlarda bulunuyorlardı. Paris ve Viyana'daki maslahatgüzarlar tarafından gönderilen havadislerle de desteklenerek müttefikler arasındaki anlaşmazlıklara dair açıklamalar yapılmaktaydı. Fransız elçisinin beyanatlarının bir benzeri sunularak bir bakıma Galib Efendi tarafından savunulan Avrupa'daki güç dengesinin müttefikler lehine değiştiği tezine karşı çıkılıyordu. Fransa'nın durumunu korumasının yanında müttefikler arasındaki anlaşmazlıklara dair ortaya konan bu fikirler, bir bakıma II. Mahmud'un yapmak istediği fakat Galib Efendi tarafından karşı çıkılan uygulamaların gerçekleştirilmesi için uygun bir zamanın olduğunu göstermeyi amaçlamaktaydı. Bu bir bakıma Sultan karşısında Galib Efendi'nin fikirlerine karşı ortaya konan yeni bir yoldu. II. Mahmud'un aklındakiler ile uyumlu olan bu beyanatlar, Galib Efendi'nin Sultan'ın gözünden düşmesine de neden olacaktı. R. Liston, Sultan'ın gözdeleri olarak tanımladığı Halil ve Halet efendilerin bu yöndeki beyanatlarının Galib Efendi'nin görevden uzaklaştırılmasına neden olduğunu düşünmekteydi. Bu bilgilerin doğruluğuna dair beyanatlarının yanında İngiliz elçi, yaşanan bu değişiklik sonrasında Bâb-ı Âli'nin nasıl bir politika izleyeceğinin de belirsizliğine dair açıklamalarda bulunmaktaydı. Bâb-ı Âli'deki nüfuz mücadelesi ve Galib Efendi'nin görevden alınmasına dair R. Liston'un görüşleri hakkında bkz. NA. FO. 78/82 s.63-66.

[452] Tekelioğlu İsyanı hakkında bkz. Fahrettin Tızlak, "Tekelioğlu İsyanı", *XIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara 4-6 Ekim 1999*, TTK, Ankara, s.237-254.

için çözüm arayışı içine girilmişti. Osmanlı tarafının bu ve daha önceki görüşmelerde üzerinde durduğu meselelerin başında hudut güvenliğinin sağlanması ve İran'ın Bağdat'a yönelik eylemleri gelmekteydi. Özellikle İran'dan Osmanlı tarafına yapılan saldırı, tecavüz ve kontrolsüz geçişlerin iki ülke arasındaki antlaşmalara aykırı olduğu üzerinde durulmaktaydı. Bâb-ı Âli, bu görüşmeler ile iki ülke arasındaki hudut sorununu ortadan kaldırarak yıllardır sağlanamayan İran sınırının güvenliğini sağlamayı planlamaktaydı.[453] II. Mahmud da bu konular üzerinde durmaktaydı. Özellikle Bağdat ve sınır güvenliği meselelerine önem verilmesi gerektiğini düşünüyordu.[454]

Bâb-ı Âli bu görüşmeler aracılığı ile İran ve Rusya arasındaki antlaşmalara dair Tahran'ın görüşünü de öğrenmek istiyordu. Bu doğrultuda İran elçisine yöneltilen soruya karşılık elçi, bu antlaşmanın bir mütareke olduğunu ve henüz musâlahaya dönüşmediğini belirtiyordu. İran'ın Rusya tarafından işgal edilen bölgelerin iadesi için İngiltere'nin arabulucu olduğunu belirten Muhammed Rıza, Tiflis'in de dahil olduğu tüm bölgelerin geri alınacağını ifade ediyordu. Tiflis'in İran'a dahil olacağı yeni bir sınırın çizilmesi için gerekli görüşmelerin yapılması amacı ile Rusya'ya bir elçi gönderildiği belirtiliyordu. Söz konusu bölgelerin iadesinin gerçekleşmemesi halinde gerekirse yeniden savaşılacağını belirten elçi, bu bölgelerin geri alınacağına dair kararlı bir tutum takınıyordu. Muhammed Rıza'nın bu şekilde kararlı bir dil kullanmasının arkasında hiç şüphesiz Tahran ile Londra arasındaki son dönemdeki yakınlaşma yer almaktaydı. İngiltere'nin iki ülke arasında arabuluculuğunun yanında Londra'nın Tahran lehine bir tutum alacağının düşünülmesi, hiç şüphesiz Muhammed Rıza ve İran hükûmetinin bu konuda umutlanmasının arkasında yatan en büyük sebepti.[455]

---

[453] Söz konusu görüşmenin mazbatası hakkında bkz. BOA HAT. 819/37334 ve KK.d 60/6 s.117-122; söz konusu hudut meselesi iki ülke arasında uzun süren tartışmalara neden olacaktı. Diğer taraftan iki ülke arasındaki bu sorunlar her zaman Rusya tarafından kullanılmaya çalışılacaktı. Bu konuda bkz. Abdolvahid Soofizadeh, *Kacar Döneminde İran-Osmanlı Siyasi İlişkileri 1795-1925*, TTK, Ankara, 2020, s.68-71; Osmanlı-İran sınırında yaşanan ve İstanbul'a bu şekilde yansıyan sorunlar, R. Liston tarafından da ele alınacaktı. Londra ile Tahran arasında iyi ilişkilerin kurulmaya çalışıldığı bir dönemde Osmanlı Devleti ile İran arasında sorunların ortaya çıkmasından hiç memnuniyet duyulmamaktaydı. Bu doğrultuda iki ülke arasındaki ilişkilerin bozulduğuna dair haberler Londra'ya aktarılmaya devam ediliyordu. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/82 s.76-77.

[454] Bu konuda bkz. BOA KK.d 60/6 s.117.

[455] Fakat İran'ın bu konudaki İngiltere'den beklentileri uzun vadede meyvesini vermeyecek ve Kaçarların hayal kırıklığına uğramasına neden olacaktı. Özellikle St. Petersburg'a gönderilen İran elçisi ve ona burada yardımcı olması beklenilen Ouseley'in girişimleri sonuçsuz kalacak ve İran-Rusya sınırı St. Petersburg'un istekleri doğrultusunda çizilecekti. Bu konuda bkz. Edward Ingram, *Britain's Persian Connection, 1798-1828: Prelude to the Great Game in Asia*, Clarendon Press, Oxford, 1992, s.181-182; diğer taraftan iki ülke arasındaki bu yakınlaşma 25 Kasım 1814'te bir savunma antlaşmasına dönüşecekti. Bu antlaşma ile Londra hükûmeti Tahran'ın Rusya karşısında güçlü bir pozisyon alabilmesi için ona maddi ve askerî destek vermeyi kabul ediyordu. Fakat söz konusu savunma antlaşması, İran'ın yabancı bir ülke tarafından işgaline karşı bir önlem olarak tasarlanmıştı. Diğer taraftan bu metin ile İngiltere, İran-Rusya sınırının kesinleştiğini kabul ederken aynı zamanda da Tahran hükûmetinin bu sınırın ötesindeki eski Kafkasya topraklarına yönelik iddialarını da desteklemeyeceğini beyan ediyordu. Bu konuda bkz. J. C. Hurewitz, *Diplomacy in the Near and Middle East, A*

Diğer taraftan İran elçisi İstanbul'da olası bir Rusya savaşı karşısında ittifak arayışı içine girmişti. Hem Osmanlı heyetinin ısrarla üzerinde durduğu konuların ötelenmesi hem de olası bir Rusya savaşı halinde Bâb-ı Âli'nin tutumunun ne olacağını merak eden Muhammed Rıza, konuşulması gereken asıl konunun Rusya meselesi olduğunu iddia ediyordu. *Millet-i İslamiyenin* Osmanlı Devleti ve İran altında birleşmesi gerektiğine dair beyanatları doğrultusunda iki ülkenin Rusya karşısında kuvvetlerini birleştirmesi gerektiğini ifade ediyordu. Bu doğrultuda Bâb-ı Âli'nin kararının ne olacağını soran Muhammed Rıza, verilecek beyanatlar doğrultusunda hükûmetinin bir karar vereceğini belirtiyordu. İran tarafından bu şekilde bir ittifak arayışı ise Bâb-ı Âli tarafından kabul görmeyecekti. Osmanlı Devleti'nin Rusya ile barış yaptığı ve hatta bunun İran'a da bildirildiği hatırlatılarak St. Petersburg-İstanbul ilişkilerinin dostluk temelli olduğu vurgulanıyordu. Bu ifadeler ile bir bakıma Muhammed Rıza'nın ittifak tekliflerine kapı kapatılıyordu.[456]

İstanbul'da Osmanlı Devleti'nin İran ile olan doğu sınırına yönelik bu adımlar atılırken Rusya sınırında da her iki taraf askerî hazırlıklara hız vermişti. Her ne kadar Bâb-ı Âli, Rusya tarafından işgal altından tutulduğunu iddia ettiği yerlerin tahliyesi için diplomatik kanalları kullanmaya devam etse de aynı zamanda elinde olan bölgelerin güçlendirilmesi ve gerekli yerlere yeni askerî istihkamların yapılması çabası içindeydi. Bu doğrultuda kaleler tamir edilirken gerektiğinde yenileri yapılmakta ve bölgenin ihtiyacı olan başta zahire olmak üzere gerekli araç gereçlerin gönderilmesine çalışılmaktaydı. Fakat iki ülke arasındaki sınırın kesin olarak belli olmaması, aynı zamanda bu askerî faaliyetlerin de tarafların yeni şikayetlerine neden olacaktı. Özellikle Osmanlı Devleti'nin Çürüksu/Kabuleti bölgesindeki Şekvetil Boğazı'na palanka inşa etmesine Rusya tarafından şiddetle karşı çıkılacaktı. Çoluk Nehri'nin denize döküldüğü Şekvetil Boğazı her iki ülke açısından da büyük önem arz etmekteydi.[457] Bu nedenle Rusya, boğazın kuzey tarafında askerî mevkiler inşa ederken Osmanlı tarafı da güney bölgesinde benzeri faaliyetlerde bulunacaktı. Fakat Osmanlı'nın bu faaliyetleri Rus makamları tarafından bölgedeki varlıklarına bir tehdit olarak algılandığından şiddetle protesto edilecekti. Bu doğrultuda bölgede inşa edilen askerî yapıların bir an önce yıkılmasını talep eden Rus askerî makamları, bunun gerçekleşmemesi halinde askerî bir müdahale tehdidinde bulunuyorlardı. Osmanlının inşa ettiği palanganın kendilerine bir *kurşun*

Documentary Record: 1535-1914, D. Van Nostrand Com., New York, 1956, s.86-88 ve Muriel Atkin, *Russia and Iran, 1780-1828*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1980, s.154-155.

[456] Söz konusu görüşmenin mazbatası için bkz. BOA KK.d 60/6 s.122-124.

[457] Şekvetil Boğazı'nın yanı sıra Batum ile Faş arasında kalan Çakoy, Suhterir, Kürkevlet, Acısu boğazları da önemli mevkilerdi. Bu nedenle Bâb-ı Âli bu bölgelere de kale ve palankalar inşa edecekti. Bu konuda bkz. Bayram Kodaman-Nedim İpek, "Çürüksu Kazası", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, cilt: VII, sayı: 1, s.107

menzili yakın olduğuna dair beyanatları ile bu durumun iki ülke arasındaki antlaşmalara aykırı olduğu vurgulanıyordu. Diğer taraftan bölgede başka sorunlar da baş göstermekteydi. Bölgedeki başta tahıl ticareti olmak üzere köle alım satımı gibi meseleler de taraflar arasında şikayetlere neden olacaktı. Fakat bu dönemdeki en önemli mesele hiç şüphesiz Şekvetil Boğazı'nda yapılan askerî faaliyetlerdi. Rus makamlarının bu durumun hem antlaşmalara aykırılığına dair iddiaları hem de bir savaş tehdidi, bölgedeki Osmanlı yetkililerinin bu konuda nasıl bir tavır takınılması konusunda İstanbul'un görüşüne başvurmasına neden oldu. Bu doğrultuda Trabzon valisi Hazinedarzade Süleyman Paşa, Bâb-ı Âli'nin bu konudaki kararını sormakta ve bunun da bir an önce kendisine gönderilmesini istemekteydi. Diğer taraftan Rusya elçiliği son zamanlarda özellikle Kafkasya'ya dair şikayetlerini yoğunlaştırmıştı. Bu doğrultuda İtalinski'nin son zamanlarda verdiği takrirlerde, Gürcistan'dan alınan esirlerin iadesinin yanında özellikle Faş Nehri üzerinden yapılan zahire nakliyatının bölgedeki Osmanlı yetkilileri tarafından engellenmesinden de şikâyet ediliyordu. Daha önce de bu konuda şikayetlerde bulunulmuş olduğu belirtilerek bu konudaki talepleri yeniden hatırlatılıyordu. Fakat daha önce bu yöndeki taleplerin birçoğu verilen takrirlerden ziyade Bükreş Antlaşması sonrası veya Osmanlı makamları ile yapılan görüşmelerde dile getirilmişti. Bu doğrultuda bu takririn verildiği tarih de dikkat çekmekteydi. Müttefiklerin Paris'e girip Napolyon karşısında aldığı kesin zaferin artık herkes tarafından bilindiği bir tarih olan 22 Nisan günü hiç şüphesiz İtalinski tarafından takririn verilmesi için bilerek seçilmişti. Bununla birlikte verilen bu metinde Rus elçi, Faş Nehri üzerinden Rusya'nın yaptığı nakliyatın engellenmesine yönelik Osmanlı makamlarının faaliyetlerinin iki ülkenin antlaşmalarına aykırı olduğunu resmen ifade ederek bir bakıma Bükreş'in bu konuya dair olan fakat onaylanmayan gizli maddesine atıf yapmaktaydı. Bu doğrultuda İtalinski, başta Faş Kalesi komutanı olmak üzere bölgedeki Osmanlı makamlarına gerekli emirlerin gönderilmesini isteyerek bu şikayetlerinin ortadan kaldırılmasını talep ediyordu. Diğer taraftan İtalinski, bu resmî talebin sadece kendisinin değil imparatorunun da talebi olduğunu belirtiyordu.[458] Bununla birlikte Rusya elçiliği bu konunun peşini bırakmayarak daima bir cevap alma çabası içine girmişti. Diğer taraftan bölgeden gelen havadislerde Rusya'nın askerî hazırlıklarına dair bilgiler de paylaşılıyordu. Özellikle yaptığı yeni istihkamlar ve buna paralel bölgeye yeni asker sevkleri İstanbul'a bildiriliyordu.[459]

[458] Söz konusu takrir için bkz. BOA HAT. 1165/46092-A.

[459] Şekvetil Boğazı'nda Osmanlı Devleti tarafından yapılan palangaya dair taraflar arasında yoğun bir yazılma gerçekleşecekti. Söz konusu yazışmalar hakkında bkz. BOA HAT. 1099/44491, 1165/46092-C, 1165/46092-D, 1165/46092-E, 1165/46092-F, 1165/46092-G, 1165/46092-H, 1165/46092-J, 1165/46092-N, 1165/46092-R,

Bu doğrultuda Bâb-ı Âli hem uzun zamandır İtalinski tarafından bölgedeki gelişmelere dair yapılan şikayetleri değerlendirmek hem de söz konusu meseleye dair nasıl bir karar alınmasını görüşmek için bir meclis toplanmasına karar vermişti. Bu doğrultuda toplanılan mecliste ilk ele alınan konu Faş Nehri üzerinden yapılan nakliyat meselesiydi. Bu konunun daha önce de gündeme geldiği fakat bu sevkiyatın gerekirse top ile durdurulmasına karar verildiği hatırlatılıyordu. Bu konuda Süleyman Paşa'ya gerekli emirler gönderilirken İtalinski'ye de kaymakam aracılığı ile bölgedeki Rus memurlara gerekli uyarıları yapması bildirilmişti. Fakat bu durum herkes tarafından bilinmesine rağmen verilen bu takrir aynı zamanda bu kararın kabul edilmediğinin de bir göstergesiydi. Ayrıca bu konudaki talebin yenilenmesi Bükreş Antlaşması'nın gizli maddesi ile tanınan haktan da vazgeçilmediğinin bir kanıtı gibiydi. Bu doğrultuda katılımcılar bu meselenin tekrar tekrar gündeme geleceği üzerinde durularak Rusya elçiliğine kesin bir cevap verilmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Bu konu üzerine yapılan tartışmalar sonrasında İtalinski'nin bu şekilde bir tavır takınmasının nedeni olarak tahliye maddesinin uygulanmaması olduğu belirtiliyordu. Osmanlı Devleti'nin tüm çabalarına rağmen söz konusu bölgelerin bir türlü geri alınamaması, aynı zamanda İtalinski'nin bu taleplerini tekrar tekrar gündeme getirmesinin de arkasında yatan en önemli sebeplerin başında geldiği düşünülüyordu. Bu doğrultuda bu şartlar altında tahliye meselesinin çözülemeyeceği üzerinde durularak İtalinski'nin bu taleplerine olumlu yaklaşılmaması gerektiği ifade ediliyordu. Bu konuda verilecek tavizlerin Rus taleplerinin abartılmasına neden olabileceğine dikkat çekiliyordu. Bu kapsamda meclis, İtalinski tarafından bu meselenin yeniden gündeme getirilmesi halinde daha önce verilen cevabın tekrarlanmasına ve Faş Nehri üzerinden Rusya'nın yapmak istediği sevkiyatın iki ülke arasındaki antlaşma maddelerine aykırı olduğu vurgulayarak bu konuda kesin bir tavır takınılmasına karar vermişti. Faş Nehri üzerinden yapılmak istenen sevkiyat konusunda bu şekilde bir karar alan meclis, daha sonrasında Şekvetil Boğazı meselesini ele alacaktı. Bu doğrultuda tahliye edilmesi gereken topraklarda Rusya tarafından yapılan askerî tahkimatların yıkılması gerekirken Rus makamları tarafından böyle bir talebin gelmesinin hem iki ülke arasındaki dostluğa hem de antlaşmalara aykırı olduğu belirtiliyordu. Bu doğrultuda meclis, Rusya elçiliğinin bölgedeki Rus kumandanlara bu konuda gerekli uyarıların yapılması gerektiğinin ifade edilmesine karar verilmişti. Rus elçilik tercümanı vasıtası ile antlaşma maddeleri hatırlatılarak yapılacak bu bildiri sonrasında nasıl bir cevabın verileceğine merak

1165/46092-S, 1165/46092-Ü ve 1165/46092-Z; bölgedeki kalelerin birbirine olan uzaklıklarını gösteren belge hakkında bkz. BOA HAT. 1165/46092-L.

edilirken söz konusu kalenin[460] kesinlikle yıkılmaması gerektiği düşünülüyordu. Tahliye edilmesi talep edilen bölgelerin hâlâ Rus işgali altında bulunduğu düşünüldüğünde, İtalinski'nin bu talebinin kabul edilmesi bir bakıma tahliye maddesinden feragat etmek anlamına gelecekken aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin güçsüzlüğüne de yorulabilirdi. Bu nedenle mecliste Şekvetil Boğazı'ndaki bu askerî tahkimatlar konusunda bu şekilde kesin bir karar alınmıştı.

Meclis-i şûrâda alınan bu kararlar II. Mahmud tarafından da uygun görülecekti. Bu doğrultuda gerekli kararların hem Rus elçiliğine hem de Süleyman Paşa'ya yapılması gerektiğini emrediyordu. Diğer taraftan Sultan'ın üzerinde durduğu asıl konu ise son zamanda Rusya'nın tutum ve tavırlarındaki değişiklikti. Bu doğrultuda II. Mahmud *Fransa maddesinden sonra* Rusya'nın tavırlarında gözle görülür bir değişiklik olduğu üzerinde duracaktı. Takririn veriliş tarihinin de gayet açık bir şekilde gösterdiği gibi müttefiklerin Fransa karşısında aldığı kesin galibiyetler sonrasında Rusya'nın değişmeye başlayan tavırları bir bakıma ileride yaşanabileceklerin bir göstergesi gibiydi. Bu nedenle Sultan, ileride yaşanabilecekler için cenab-ı haktan hayırlısını istemekteydi. Diğer taraftan savaş sırasında Rusya elçiliğinin tüm soru ve talepler karşısında zaman kazanmaya yönelik manevraları olumlu sonuçlanmış gibi duruyordu. Bu doğrultuda Rusya elçiliği şimdi tahliye maddesinden ziyade Osmanlı Devleti'nin karşısına Bükreş Antlaşması'nın gizli fakat onaylanmayan maddeleri ile çıkmaktaydı.[461] Bâb-ı Âli'nin bu konudaki sert tavrı doğrultunda bölgeye gönderilen emirler sonrasında Hazinedarzade Süleyman Paşa da benzer bir tutum takınacaktı. Rus kumandana bölgenin Osmanlı toprağı olduğunu hatırlatan paşa, kendilerinin söz konusu bölgelerde istediğini inşa edebileceğini belirtiyordu. Diğer taraftan bu askerî tahkimatlara karşı daha önce belirtildiği gibi bir askerî harekâtın yapılması halinde misli ile karşılık verileceği ifade ediliyordu.[462]

Kafkasya'da taraflar birbirine karşı silah doğrultmuş bir halde bulunurken tahliye maddesine dair daha önce sadrazam ve reisülküttap tarafından Rus dışişleri bakanı vekili Karl Nesselrode'a yazılanlara cevap gelmişti.[463] Her ne kadar daha önce Paris maslahatgüzarı

[460] Şekvetil Boğazı'nda yapılan bu askerî tahkimatları tanımlamak için bazı belgelerde palanga kelimesi kullanılırken bazılarında ise kale kullanılmaktadır.
[461] Söz konusu meclis ve II. Mahmud'un hattının içeriği hakkında bkz. BOA HAT. 1165/46092.
[462] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1165/46092-K.
[463] Nesselrode'a hitaben yazılmış iki belge bulunmaktadır. Belgeler tarihsiz olsa da içeriğinden hareketle bu döneme tarihlenmektedir. İtalinski ile yapılan görüşmelerdeki argümanların yanı sıra antlaşmanın onaylı nüshalarının değiştirilmesinin üzerinden bir buçuk yıl geçtiğine dair ifadelerden hareketle söz konusu belgelerin bu dönemde kaleme alındığı sonucu çıkmaktadır. Söz konusu belgeler hakkında bkz. BOA HAT. 1101/44541 ve 1101/44541-A.

tarafından bu cevap talep edilmiş olsa da o talebe olumlu karşılık verilmemişti. Fakat bundan kısa bir süre sonra söz konusu cevap İstanbul'a ulaşacaktı. Tercüme ettirilerek II. Mahmud'a sunulan bu cevaplar karşısında Sultan, *bu mektubun meali yine maddeyi uzatmaktan ibaret* olduğunu belirtiyordu. Her ne kadar Rusya'nın Napolyon karşısında kazanılan zaferler sonrası tavrında bir değişiklik yaşansa da Avrupa'da nasıl bir düzenin kurulacağı hâlâ bilinmediğinden St. Petersburg yönetimi tahliye maddesine karşı kesin bir tavır takınmıyordu. Bu doğrultuda bu mektupların meseleyi ileri bir tarihe atmaktan başka bir anlama sahip olmadığını düşünen II. Mahmud, bu cevapların bir meclis toplanarak görüşülmesini istiyordu.[464]

Sultanın bu emri doğrultusunda Bâb-ı Âli'de toplanan *encümen-i meşveret*e söz konusu mektupların okunması ile başlanacaktı. Nesselrode tarafından gönderilen bu cevapların daha önce I. Aleksandr tarafından gönderilen mektuptan farklı olmadığına dair fikirler beyan edilecekti. İmparatorun meşguliyetini bahane ederek tahliye maddesinin söz konusu yoğunluk sonrasında ele alınacağına dair beyanatın bir benzeri Nesselrode tarafından da yapılacaktı. Fakat bu açıklamalar bir bakıma söz konusu meselenin hangi şartlar altında yeniden ele alınacağına dair de bir sinyal veriyordu. Diğer taraftan bu beyanat, St. Petersburg hükûmetinin Avrupa'da yeni düzenin kurulmasına dair mesai harcarken tahliye meselesi ile uğraşmayacağının da bir göstergesiydi.[465] Bu doğrultuda bu meseleye dair İtalinski ile yapılacak görüşmelerden de bir netice elde edilemeyeceğine inanılıyordu. Fakat hem bu meseleden hem de Rusya'nın Osmanlı sınırına yaptığı askerî nakliyattan dolayı elçi ile görüşülmesi gerektiği düşünülmekteydi. Diğer taraftan bu cevaba nazaran askerî faaliyetler ile Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne bir *gözdağı* vermek isteği belirtiliyordu. Verilmek istenen bu gözdağı ile aslında St. Petersburg hükûmetinin söz konusu *kaleleri tahliye etmemek niyetinde olduğu* üzerinde duruluyordu. Bu güne kadar yaşanan gelişmeler ve alınan bu cevaplar doğrultusunda encümen-i meşveret, Rusya'nın bu bölgeleri söz ile tahliye etmeyeceğinin kesin olarak anlaşıldığını belirtiliyordu. Bu nedenle yapılması gereken devletin askerî gücünün arttırılmasına çalışılmasıydı. Bu doğrultuda ihtiyaç duyulan zahire ve mühimmatın karşılanması için çalışılması mesai harcanması gerektiği belirtiliyordu. Ortaya konular bu fikirler ise bazıları tarafından itiraz ile karşılık bulacaktı. Her ne kadar devletin askerî gücünün arttırılmasına yönelik girişimlere karşı bir şey söylenmese de özellikle Rusya'nın bu bölgeleri söz ile tahliye etmeyeceğine dair beyanatlara itirazlar gelmişti. Bu doğrultuda Bâb-ı

[464] Bu konuda bkz. BOA KK.d 60/6 s.124.
[465] Nesselrode'dan gelen söz konusu mektup için bkz. BOA HAT. 1101/44541-C ve 1101/44541-Ç.

Âli'nin tahliye maddesini antlaşmaların sağladığı hukuki zemin doğrultusunda defalarca gündeme getirdiği belirtilerek bu iddiaların tekrarlanmamasının bir bakıma Rusya'nın bu bölge üzerindeki haklarının tanınması anlamına geleceğine dikkat çekiliyordu.

Gelen bu itiraz sonrasında ise meclis, tahliye maddesine dair iddiaların yeniden ve nasıl dile getirilmesine dair bir tartışma içine girecekti. Her ne kadar elçilik tercümanı vasıtası ile gelen bu cevaplara bir itirazın yapılmasının gerekli olduğu belirtilse de bu itirazlara İtalinski tarafından nasıl bir cevap verileceği herkesin malumuydu. Elçinin, söz konusu iddiaların kendisinin aşılarak Rus dışişlerine yazıldığını ve Nesselrode'un da bu tahliye maddesinin I. Aleksandr'ın ülkesine dönmesinden sonra ele alınacağı cevabını tekrarlayacağı düşünüldüğünden başka bir şekilde itirazın yapılması gerektiği belirtiliyordu. Bu doğrultuda verilmesi gereken cevapta tahliye maddesinin uygulanmasına ne imparatorun meşguliyetinin engel olacağı ne de ülkesine dönmesine gerek olduğu belirtilerek yapılması gereken tek şeyin sınırda bulunan Rus yetkililerine gerekli tebligatın gönderilmesinden ibaret olduğu ifade edilmeliydi. Gönderilecek emirler doğrultusunda tahliyenin gerçekleşeceğinin kesin olmasına rağmen bu konuda bir vakit kazanılmaya çalışıldığı belirtilerek bu meselenin Bükreş Antlaşması'nın esas maddelerinden biri olduğu ifade edilmeliydi. Bu şekilde bu maddeden asla feragat edilmeyeceğinin vurgulanması gerektiği üzerinden duruluyordu. Diğer taraftan meclisin üzerinde durduğu bir diğer nokta ise Kafkasya sınırındaki Osmanlı askerî yapısıydı. Kafkasya'daki askerlerin *ekseri Laz tâifesinden ve söz anlamaz makūlesinden* olduğu belirtilerek bu maddenin uzamasının sınırdaki bu askerlere söz geçirilememesine ve bir düzensizliğin ortaya çıkabileceğine dikkat çekiliyordu. Fakat bu durum Osmanlı lehine kullanılabilirdi. Bu sayede Rusya'ya benzer bir gözdağının verilebileceği düşünülmekteydi. Bu gözdağı ile birlikte İtalinski'ye verilecek cevapta söz konusu bölgelerin boşaltılmasının sadece antlaşma maddelerinin yerine getirilmesinden ibaret olmayacağı aynı zamanda iki ülkenin dostluğuna da katkı yapacağının vurgulanması gerektiği belirtiliyordu. Diğer taraftan gelen cevaplara tercüman Fonton aracılığı ile yapılacak bu itirazların, İngiltere ve Avusturya elçiliklerine de bildirilmesi gerektiği düşünülmekteydi. Reis efendinin tercümanlar vasıtası ile İngiltere ve Avusturya elçiliklerine yapacağı bu gayriresmî itirazlarda, antlaşmanın esası *tahliye maddesi iken hâlâ Rusyalu icrâ etmeyüb meşguliyetini* ileri sürdüğü belirtilerek St. Petersburg hükûmetinin zaman kazanmaya çalışıldığı ifade edilmeliydi. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti'nin *bir karış mahalden* bile vazgeçmeyeceğinin vurgulanması gerektiği düşünülmekteydi. Reisülküttabın *bu madde bilmem ne netice verecektir ne sûretle olur ise olsun* şeklinde yapacağı açıklamalar ile Osmanlı Devleti'nin kesinlikle tahliye maddesinden

vazgeçmeyeceği vurgulanmalıydı. Reisülküttabın yapacağı açıklamalar sonrasında tercümanların ve elçilerin görüşleri sorularak verilecek cevaplar sayesinde İngiltere ve Avusturya elçiliklerinin de bu konudaki menfaat ve maksatlarının anlaşılabileceği düşünülmekteydi.

Gelen cevaplar karşısında bu şekilde adımların atılmasına dair meclisin bu müzakereleri üzerine ise II. Mahmud yazdığı hatta öncelikle Avrupa'nın durumu üzerinde duracaktı. Avrupa'nın şimdiki halinin *çok mütalâa ve mülâhaza götürür* olduğunu belirterek bir bakıma Avrupa'daki bilinmezliğe dikkat çekmekteydi. Avrupa'nın bu bilinmezliğinin yanında Anadolu'daki Rus işgali altında bulunan kalelerden de vazgeçmenin uygun olmayacağını belirtiyordu. Fakat II. Mahmud'un üzerinde durduğu asıl konu ise hiç şüphesiz Osmanlı Devleti'nin askerî durumuydu. *Ancak hiç tedârikâtımız da yoktur* diyerek bir bakıma söz konusu bölgelerin askerî yolla alınmasının veya olası bir Rus saldırısına karşı konulmasının imkansızlığına vurgu yapıyordu. Bu nedenle bu konuda yapılması gereken şey meclisin de düşündüğü gibi elçilikler aracılığıyla Bâb-ı Âli'nin şikayetlerinin dile getirilmesiydi. Fakat Sultan, reis efendinin *ol tarafta olan asâkiri zabt edemeyiz tabirini Rusya elçisine söylemeyüp Avusturya ve İngiltere tercümanlarına ifade* eylemesini istiyordu. Bu şekilde Rusya elçiliğine Osmanlı askerlerinin disiplinsiz ve söz dinlemez hallerinin ifade edilmesini istememekteydi. Fakat bu durum İngiltere ve Avusturya elçiliklerine ifade edildiği halde bunun bir itaatsizlikten ziyade olası bir savaş ihtimali olarak algılanacağı düşünülmekteydi. Bu şekilde bir bakıma Altıncı Koalisyon muharebeleri sırasında başta İngiltere olmak üzere müttefiklerin Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bir savaş ihtimalinden duydukları endişelerin yeniden harekete geçilmesi planlanıyordu. Bu endişe aynı zamanda bu iki devletin söz konusu maddede Osmanlı lehine bir tutum almasına da vesile olabilirdi. Bu ifadelerin yanında Sultan, elçiliklerin bu konuda neler düşündüğünün de sorulmasını istiyordu. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu askerî durumun herkes tarafından çok iyi bilindiğinin farkında olan II. Mahmud, atacakları adımlar için bu iki devletin temsilciliklerinin görüşlerinin ne kadar önemli olduğunun farkındaydı. Bu nedenle elçilerin görüşlerinin kendisine de bildirilmesini emrediyordu.[466]

Encümen-i meşveretin kararlarının bu şekilde II. Mahmud tarafından onaylanması sonrasında ilk görüşme Fonton ile gerçekleşecekti. Bâb-ı Âli'de reis efendi ile gerçekleşen bu görüşmede reisülküttap, mecliste alınan kararlar doğrultusunda açıklamalarda bulunacaktı.

[466] Söz konusu meclisin mazbatası ve II. Mahmud'un hattı için bkz. BOA HAT. 1098/44460 ve KK.d 60/6 s.124-125

Nesselrode'dan[467] gelen cevapta tahliye meselesinin Rusya imparatorunun St. Petersburg'a dönüşüne bırakıldığı belirtilerek *bu hususun icrâsı imparatorun meşguliyetine mâni olmayub hududda olan memurlara tarafından bir tenbihnâme irsâliyle tahliye-i hudud hasıl olacağı zahir iken* gelen cevabın meseleyi *uzatmaktan ibaret olduğuna* dikkat çekilecekti. Bu cevaplar ile zaman kazanılmak istendiğinin açık bir şekilde belli olduğunu belirten reisülküttap, söz konusu maddenin Bükreş Antlaşması'nın esası olduğu üzerinde durarak bu talepten hiçbir şekilde vazgeçilmeyeceğinin altını çizmekteydi. Diğer taraftan tahliye meselesinin Bükreş'te yer aldığını belirterek antlaşmanın *birazı icrâ olunub birazı icrâ olunmamak olur mu* diye sorarak bu meselenin iki ülke arasındaki dostluğa verdiği zarardan bahsetmekteydi. Mecliste alınan kararlar doğrultusunda yapılan bu konuşmaya tercüman tarafından yine meclisin beklediği gibi cevaplar verilecekti. İmparatorun *Avrupa maslahatıyla meşguliyeti* üzerinde duran Fonton, ülkesine dönmesinden sonra tahliye meselesine gereken dikkati vereceğine kendisinin ve elçisinin şüphesi olmadığını belirterek gelen evraklardaki ifadeleri tekrarlamaktaydı. Bunun karşısında reis efendi ise tahliye maddesinin yeniden ele alınacak bir madde olmadığını ve Kafkasya'daki sınırın *hudud-ı kadime/*uti possidetis üzerine olması gerektiği konusunda anlaşıldığını hatırlatıyordu. Doğu sınırının bu şekilde Bükreş Antlaşması'nda yer aldığını belirterek *şudur budur diyerek* meselenin yeniden ele alınması için herhangi bir neden olmadığını vurgulamakta ve yapılması gereken tek şeyin bunun icrası için gerekli emirlerin gönderilmesi olduğunu ifade etmekteydi. Bunun karşılığında ise tercüman, devletinin halihazırda bölgedeki memurlarına gerekli emirleri gönderdiğini ve onların da gerekli yerleri tahliye ettiğini belirtiyordu. Bundan hareketle şu ana kadar boşaltılmayan ve boşaltılması gerektiği iddia edilen bölgelerin tahliye edilmesine gerek görülmediği belirtilerek bir bakıma bu bölgelerin antlaşmaya dahil olmadığını iddia ediyordu. Bu bölgelerin reis efendinin iddia ettiği gibi hudud-ı kadime dahil olmadığını ima etmekte ve bu nedenle I. Aleksandr'ın meşguliyetleri sonrası başkente döndükten sonra bu meseleyi ele alacağını belirtmekteydi. Bu açıklamalar aynı zamanda Bükreş Antlaşması'nın Kafkasya hududuna dair olan maddesinin de yeniden tartışmaya açılacağının bir göstergesiydi. Bu durum aynı zamanda bu yerlerin bölgedeki memurlar tarafından değil de bizzat St. Petersburg hükûmeti tarafından tahliye ettirilmediğinin bir göstergesiydi. Bu nedenle reisülküttap *bunda memurlarınızın tereddüt edeceği bir şey yoktur onlar memur olmağla amirin emrine muhalefet edemezler* diyerek bu konuya dikkat çekiyordu. *Zira memur imdi ben bunu icrâ*

[467] 13 Temmuz'da Petersburg'a ulaşacak olan I. Aleksandr sonrasında bazı yeni atamalar yapacaktı. Bu doğrultuda Rumyantsev görevden alınırken Nesselrode ve Capo d'Istria ortak dışişleri bakanı olarak atanacaktı. Bu konuda bkz. Simon Sebag Montefiore, *Romanovlar, 1613-1918*, çev. Nurettin Elhüseyni, Yakı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019, s.336.

etmem şöyle olsun böyle olmalı diyemez denilerek bir bakıma bu kişilerin imparatordan gelen emri uygulamış olduğu ve söz konusu bölgelerin tahliyesinin bizzat I. Aleksandr tarafından istenmediğine vurgu yapılıyordu. Bu net tavır karşısında ise Fonton, her zaman yaptığı gibi iki ülke arasındaki dostluğa atıf yapacak ve bu konuda imparatorunun dostluk temelli bir karar vereceğini beyan ederek Bâb-ı Âli'den ayrılacaktı.[468]

Rus elçilik tercümanı ile yapılan bu görüşmenin bir benzeri birkaç gün sonra Bâb-ı Âli'ye gelen Avusturya tercümanı Testa[469] ile de yapılacaktı. Osmanlı Devleti'nin gelen cevaplara karşı itirazlarının ifade edilmesinden sonra tercümana *senin ve elçi beğin bu babda mütalâanız nedir* denilerek bu konuda Avusturya'nın nasıl bir tutum takındığı öğrenilmek isteniyordu. Bu konuda Osmanlı Devleti'nin haklı olduğunu belirten tercüman, konunun bu şekilde uzamasının uygunsuzluğu üzerinde durmaktaydı. Bu mesele *şimdiye dek icrâ olunmalu idi* demekte ve *bunun şimdiye kadar uzamasının* arkasında yatan sebebi ise *Rusya umur-ı ecnebiyesi nâzırı* Rumyantsev olarak göstermekteydi. Rumyantsev'in her zaman Osmanlı Devleti'nin aleyhine hareket ettiğini belirten Testa, ancak şimdi onun sahip olduğu itibarı kaybettiğini açıklıyordu. Bu durumun aynı zamanda bu maddenin uygulanması konusundaki en büyük engelin de ortadan kalkması anlamına geldiğini belirtiyordu. Diğer taraftan tercümanın bu konu ile bağlantılı üzerinde durduğu bir diğer mesele ise *musâlaha-yı amme* idi. Genel barış için imparatorların Viyana şehrine geleceğini belirten tercüman, *Rusya imparatorunun Devlet-i 'Aliyye'ye dair menvîyatını imparatorumuz kendisinden sual* etmesinin muhtemel olduğunu belirtiyordu. Bu aynı zamanda Viyana'da toplanacak kongrede Osmanlı meselelerinin de gündeme geleceğinin ilanıydı. Bu ihtimalin yanında tercüman, *bunu dahi îrâd eden hasbihal olarak mahrûmâne ifadenizi elçi beğ mahrûmâne devletine yazsa elbet fâidesi olur* diyerek aslında Bâb-ı Âli'nin de bu yönde bir talepte bulunmasını ima etmekteydi. Prag'da toplanması planlanan kongreye karşı Bâb-ı Âli'nin nasıl bir tutum takındığının gayet farkında olan Testa, belki de Viyana'daki kongre için de benzer bir talebin gelmesini beklemekte veya en azından bu yönde bir talebin gelmesi için emek sarf etmekteydi. Bu şekilde bir talep, aynı zamanda ülkesinin Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki sorunlarda arabuluculuk rolünü de üstlenmesi anlamına gelecekti. Osmanlı Devleti'nin eskiden olduğu gibi şimdi de Avusturya devletine karşı emniyetinin aşikâr

[468] Rusya elçilik tercümanı ile yapılan görüşmenin mazbatası için bkz. BOA KK.d 60/6 s.125-126.

[469] 1740'tan beri Avusturya elçiliğinde tercümanlık görevini yürütecek olan Testa ailesi, Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı ortaya koyduğu siyasetin önemli uygulayıcısından birisiydi. Zaman zaman elçiler ile kurulan akrabalık bağı, ailenin elçilikteki konumunu daha da güçlendirmekteydi. Bu doğrultuda Testa ailesinin kızı bu dönemde elçilik görevini yürüten Ignaz Lorenz von Stürmer ile evli bulunuyordu. Bu konuda bkz. Fatih Yeşil, "Diplomatik Merkez Olarak İstanbul", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, Siyaset ve Yönetim-I,* İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul, 2015, cilt: II, s.406.

olduğunu belirten tercüman, bu nedenle iki ülke arsındaki *usul-i mahrûmiyet pâyidar olduğu beyanıyla* yazılacağını belirtmekteydi. Bu şekilde Testa aslında reis efendiye bu konunun gizli kalacağına dair bir güvence vermekteydi. Diğer taraftan Bâb-ı Âli'nin bu şekilde bir talepte bulunmasının aynı zamanda hem elçiyi hem de Avusturya devletini memnun edeceğini belirtiyordu. Bu memnuniyetinin yanında şimdi *Avrupa'dan Bonaparte gāilesi def' olunmuşken bir Bonaparte'nin def'i zuhuruna devletimiz razı olmayub Rusyalu Bonaparte gibi olmak isterse elbet devletimiz buna mümânaat edüp çalışacaktır* diyerek bir bakıma ülkesinin politikasını da ortaya koymaktaydı. Bu bir bakıma I. Aleksandr'ın Napolyon sendromuna kapılması halinde Avusturya'nın nasıl bir politika izleyeceğinin de ilanıydı. Diğer taraftan I. Aleksandr'ın olası bir Napolyon sendromuna yakalanması halinde bundan en çok mustarip olacak devletlerin başında hiç şüphesiz Osmanlı Devleti gelmekteydi. Bu nedenle Testa bir bakıma Avusturya'nın bu durumla da mücadele edeceğini ima ediyordu. Bu doğrultuda güç dengesinin korunması için *bundan sonra Devlet-i 'Aliyye ve Avusturya ve İngiltere ve Fransa devletleri birlikte olmak iktizâ eder* diyerek bir bakıma Rusya karşısında nasıl bir politikanın uygulanması gerektiğini belirtiyordu. Diğer taraftan bu ifadeler aynı zamanda I. Aleksandr'ın Napolyon olmak istemesi halinde *muvâzene*nin korunması için ortaya konabilecek politik manevranın da göstergesiydi. Bu doğrulta tahliye meselesinin de gündeme geleceğini belirten tercüman, olabilecekler karşısında kendisinin ve elçisinin bu görüşlere sahip olduğunu belirterek Bâb-ı Âli'den ayrılıyordu.[470]

Avusturya elçilik tercümanı Testa ile reisülküttabın bu görüşmesinin bir benzeri İngiltere elçilik tercümanı Pisani ile de yapılacaktı. I. Aleksandr ve Nesselrode'dan gelen cevaplara karşı duyulan memnuniyetsizlik ifade edildikten sonra hem tercümanın hem de R. Liston'un bu konudaki görüşleri sorulmuştu. *Rusyalunun Anadolu hududunu tahliye etmeyüp* bu şekilde zaman kazanmaktan *muradı bu mahalleri vermeyüp zapt etmek ister* diyen Pisani, bir bakıma bu cevapları ile St. Petersburg hükûmetinin tahliye maddesi konusunda nasıl bir siyaset izlemek istediğini ortaya koyuyordu. Buna kanıt olarak da Rusya'nın Tiflis, İran ve bölgedeki askerî hareketlerini gösteren Pisani, bu askerî faaliyetleri tamamen bu bölgenin zapt edilmesine yönelik atılmış adımlar olarak yorumlamaktaydı. Bu bölgelerin tahliye edilmemesinin Rusya'ya ne kadar faydalı ise Bâb-ı Âli için de o kadar zararlı olacağını belirtmekteydi. Bununla birlikte *bu mahalleri Rusyalunun zabt eylemesini İngiltere devleti dahi istemez* diyerek söz konusu bölgelerin Rusya'nın elinde kalmasının Londra hükûmetinin de istemediğini ifade ediyordu. Her ne kadar *şimdiki halde Bağdat cihetiyle İngilterelüye*

[470] Testa ile yapılan bu görüşmenin mazbatası için bkz. BOA KK.d 60/6 s.126.

mazarratı görülmez ise de gelecekte İngiltere'nin çıkarlarına zarar vereceğinin kesin olduğunu belirtiyordu. *Rusyalu zikr olunan mahalleri tahliye etmeyüb zabt eylediği sûrette İran tarafında kuvvet ve miknetini* çoğaltacağını ifade ediyordu. Bu durum ise İran'da giderek artan Rus nüfuzu anlamına gelecekti. İran'da artan Rus nüfuzu ise Londra'nın hem İran hem de Hindistan ile olan ticaretini tehdit edebilirdi. Bu nedenle Pisani, *Hind ticareti ise İngiltere devletinin eaz maslahatı olduğundan buraların Rusyalu yedinde kalması*nın kesinlikle istenmeyeceğini belirterek Hindistan ticaretinin İngiltere için ne kadar önemli olduğunu vurguluyordu. Bu nedenle söz konusu bölgelerin tahliye edilmeyerek Rusya'nın kontrolünde kalması, gelecekte hem İran hem de Hindistan'daki İngiltere'nin çıkarları için doğrudan bir tehdit olarak algılanıyordu. Bu doğrultuda tercüman, söz konusu durumun bu şekilde Rusya lehine sonuçlanmasının hem Bâb-ı Âli'nin hem de Londra hükûmetinin çıkarlarına aykırı olduğunu belirtiyordu. Bu meselenin çözümü için Pisani tarafından masaya getirilen öneri ise Testa'nınki ile benzerdi. Devletler arasında soruna dönüşen bir sınır meselelerinin *ya harbe netice* vereceğini *yahud bir dost devletin* arabuluculuğu ile çözümlenebileceğini belirten tercüman, bir bakıma arabuluculuk önerisinde bulunmaktaydı. Rusya ile Osmanlı Devleti arasında bir savaş ihtimaline karşı her zaman tetikte olan ve bu şartlar altında iki ülke arasında kesinlikle bir savaş istemeyen İngiltere elçiliği, bu ifadeler ile meselenin çözümü için bir dost devletin arabuluculuğuna başvurulması gerektiğini belirtiyordu. Bu nedenle bu maddeye bir dost devletin arabuluculuk etmesi halinde çözüme kavuşturulmasının muhtemel olduğunu ifade ediyordu. *Ya Avusturya veyahud İngiltere devletlerinden birinin tavassutuyla olmak iktiza eder zan ederim* diyerek bir bakıma Londra ve Viyana'nın arabuluculuk tekliflerini iletiyordu. Bununla birlikte İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin *kadim ve samimi dostu olduğun*u vurgulayarak hükûmetinin Bâb-ı Âli'nin devamını ve emniyetini herkesten daha fazla önemsediğini belirtiyordu. Bu aynı zamanda İngiltere'nin söz konusu meselede Osmanlı lehine bir tutum alabileceğinin de imasıydı.[471]

İngiltere ve Avusturya elçilerinin bu ifadeleri hiç şüphesiz iki ülkenin bu konudaki daha önceki görüşlerinin değiştiğinin bir göstergesiydi. Napolyon'a karşı verilen mücadelenin özellikle son aşamasında bu bölgelerin Rusya'ya verilmesine yönelik imalarda bulunan bu ülke elçilikleri, şimdi Rusya aleyhine bir tutum takınmaktaydılar. Bu tutum değişikliğinde hiç şüphesiz Napolyon sonrasında I. Aleksandr'ın takındığı tavrın etkisi büyüktü. Özellikle Napolyon ve Fransa'nın geleceğinin belirlendiği görüşmelerdeki bireysel davranışları, Testa'nın da daha önce belirtiği gibi müttefiklerin, Çar'ın yeni Napolyon olmasından endişe

[471] Pisani ile yapılan görüşmenin mazbatası için bkz. BOA KK.d 60/6 s.126.

duymalarına neden olmuştu. Hatta bu tutum ve davranışlar özellikle İngiliz ve Avusturyalı devlet adamlarının eleştirilerine sebep olacaktı. Bu nedenle Avrupa'da kalıcı bir güç dengesini kurmak isteyen müttefikler, Rusya karşısında ortak bir cephe oluşturmak istemekteydi. Bu doğrultuda İstanbul'un konumu da önem arz etmekteydi. Hatta bir temsilci ile Viyana Kongresi'ne katılması, hiç şüphesiz müttefiklerin Rusya karşısında safını güçlendirmesine yarayabilirdi. Ayrıca Bâb-ı Âli'nin St. Petersburg yönetiminin yayılmacı politikalarına karşı getireceği eleştiriler de bu dönemde müttefiklerin duymak isteyeceği türdendi. Bu doğrultuda tercümanların ortaya koyduğu tezler elçiler tarafından da tekrarlanacaktı. Fakat bu dönemde Osmanlı Devleti'nin nasıl bir politika izlemesi gerektiğine dair tartışmalar her kesim tarafından gizli yürütülmeye çalışılıyordu. Bâb-ı Âli'nin tercümanlar ile yaptığı bu gayriresmî toplantılarda mahremiyete dikkat edildiği gibi bu özen, elçilikler tarafından da gösterilecekti. Testa ve Pisani'nin ifadelerinin yanında elçiliklerinin görüşlerinin ifadesi sırasında da benzer bir hassasiyet gösterilmişti. Hatta R. Liston, görüşlerini ifade ettiği mektubunu konunun hassaslığından dolayı İngilizce kaleme almayı tercih etmişti. Bu nedenle söz konusu mektubun Türkçeye tercümesi ve Bâb-ı Âli'ye iletilmesi bir hafta gibi bir süre alacaktı.[472]

Bâb-ı Âli'nin Haziran ve Temmuz aylarında tahliye maddesine dair yürüttüğü bu diplomatik süreç aynı zamanda bu konuda ne kadar kararlı olduğunun da göstergesiydi. Bu kararlılık R. Liston tarafından da gözlemlenmişti. Bu doğrultuda Temmuz sonunda yazdığı raporda Bâb-ı Âli'nin bu bölgede bir karış toprağı bile verme niyetinde olmadığını belirtiyordu. Bununla birlikte elçi, bu bölgelerden olası bir saldırı ihtimalinin daha yüksek olduğunu ve bu yönde bir endişeye sahip olunduğunu ifade etmekteydi. Bâb-ı Âli'nin bu bölgeye karşı olan hassasiyeti aynı zamanda Nesselrode'dan gelen cevapların da bu kadar etki etmesin arkasında yatan nedenlerin başında geliyordu. I. Aleksandr'ın meşguliyetlerini bahane ederek tahliye maddesini ülkesine döndüğü vakit dostluk ve adalet çerçevesinde ele alacağına dair beyanatları kabul görmediği gibi Bâb-ı Âli'nin, taleplerini dillendirmeden geri durmadıklarını belirtiyordu. Diğer taraftan R. Liston savaş hazırlıklarına da hız kesmeden devam edildiğini gözlemlemekteydi. Hatta bu hazırlıkların İstanbul'daki ayağı, herkesin gözü önünde yapılmaktaydı. Diğer taraftan R. Liston'un üzerinde durduğu bir diğer konu Bâb-ı Âli'nin Rusya'ya karşı Boğazlarda uyguladığı kısıtlamaların tamamen ortadan kaldırılmasıydı. Temmuz'un başında Çanakkale Boğazı muhafızına gönderilen emir doğrultusunda Rusya'nın hububat taşıyan gemileri de dahil olmak üzere tüm tüccar

[472] Bu konuda bkz. BOA KK.d 60/6 s.126-127.

gemilerinin herhangi bir kısıtlamaya tabi tutulmadan serbestçe geçmesine müsaade ediliyordu. Bu, hiç şüphesiz Avrupa'daki gelişmelerin İstanbul'a etkisiydi. Bourbon restorasyonu ile Rusya'ya karşı değişen tavırlar doğrultusunda her zaman İtalinski'nin şikayetlerine neden olan bu kısıtlamaların ortadan kaldırılması yoluna gidilmişti. Bu bir bakıma Rusya'nın Fransa karşısında kazandığı zaferlerin İstanbul'daki meyvesiydi.[473] Diğer taraftan R. Liston, Bâb-ı Âli'nin Rusya ile bir savaş konusunda endişe duyduklarını ifade ediyordu. İstanbul'un gerekirse bir savaşı göze alacağına dair imalarına karşılık Moskova'ya karşı yeni bir savaşı istemediklerinin de farkındaydı. Bu gelişmelere paralel Bâb-ı Âli, R. Liston'un dostane tutumu nedeni ile içinde bulundukları durum hakkında bir görüş talebinde bulunmuştu.[474]

Viyana Kongresi'ne giden süreçte Bâb-ı Âli'nin politik konumlanması bu şekildeydi. Rus yetkililerden Kafkasya meselesinin sonraya bırakıldığı ve hatta silah altında bulunan bölgeler üzerindeki hak talebinin açık bir şekilde dillendirilmesi, Bâb-ı Âli açısından endişe vericiydi. Bu nedenle Avusturya ve İngiltere elçilikleri sürece dahil edilmeye çalışılacaktı. Bunun yanında I. Aleksandr'ın Napolyon sonrasında Avrupa'nın liderliğine soyunması ise müttefikler arasında bazı sorunların çıkmasına neden olacaktı. Bu nedenle Bâb-ı Âli'yi kendi yanlarına çekmeye yönelik bir politika izleyeceklerdi. Bu aynı zamanda Altıncı Koalisyon Savaşları ile ortaya çıkan Rusya lehine izledikleri politikadan da vazgeçtiklerinin bir göstergesiydi. Bu politika değişikliği Viyana Kongresi'ne giden süreçte her iki devletin de Bâb-ı Âli ile olan ilişkilerini yakından etkileyecekti. Bu doğrultuda bir sonraki bölümde 1814 yılında Viyana Kongresi'ne dair yapılan tartışmalar ele alınmaya çalışılacaktır.

3.2. Kongreye Dair Tartışmalar: 1814 Yılı

...Düvel-i müttefikanın dilhâhları olan dâire-i zımân ve kefâlete Devlet-i 'Aliyye'yi dahi idhâl etmek içün tecviz-i tasavvur etmeyeceğini ve ba'dezîn vâki olacak umûmî nizâmatta Devlet-i 'Aliyye'nin mülkçe ve devletçe muhâfaza-i tamamiyeti revâbıt-ı kefâlete bend olunmamak lâzım gelse hiçbir faideyi hasıl etmemiş olacağı...[475]

Avrupa'da Fransa'nın yenilmesi ile sonuçlanan savaş, etkisini kısa sürede İstanbul'da da gösterecekti. Fransa elçiliği Bourbon hanedanının bayrağını göndere çekerken Avusturya

[473] Rusya'nın galibiyetlerine karşılık verilen bu ödülün bir benzeri R. Liston tarafından da talep edilecekti. Fakat İngiliz tüccar gemilerinin Rusya'ya verilen bu ayrıcalıklara sahip olarak Karadeniz'e geçme talebi Bâb-ı Âli tarafından olumlu yanıt bulmayacaktı. Her ne kadar R. Liston, bu talebi karşılığında birkaç küçük şey koparsa da uzun vadede bunu elde edeceğine dair umutlarını korumaktaydı. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/82 s.73.
[474] Bu konuda bkz. NA. FO. 78/82 s.72-73.
[475] Viyana hükûmetinin bu görüşleri hakkında bkz. BOA KK.d 60/6 s.129

ve İngiltere elçiliklerinde de müttefiki Rusya karşısında gözle görülür bir değişiklik yaşanacaktı. Özellikle I. Aleksandr'ın içine girdiği muzaffer hava, müttefikleri tarafından kabul edilebilir bir durum değildi. Bu durumun, kurmak istedikleri kalıcı barış ve güç dengesine aykırı bir netice vereceğini düşünmekteydiler. Bu nedenle Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki sorunlara daha farklı bir bakış açısı ile ele almaya başlamışlardı. Bu kapsamda Pisani ile yapılan görüşme doğrultusunda talep edilen cevaba R. Liston 18 Temmuz[476] tarihli mektubu ile karşılık verecekti. Osmanlı Devleti'nin *en kuvvetli/most formidable* komşusu ile bir anlaşmazlık yaşadığını belirterek elçi, söz konusu meselede her iki devletin de geri adım atma niyeti olmadığına dair beyanatları ile sözlerine başlamaktaydı. Bu durum aynı zamanda uzun zamandır her iki devletin de bu konudaki ısrarının bir sonucuydu. Bu nedenle R. Liston sonucunun tahmin edilemeyeceği bir kırılmanın yaşanmasından korkulduğunu belirtiyordu. Bu *mechûlünnetice/impossible to calculate* kırılma hiç şüphesiz ortaya çıkması konuşulan Osmanlı-Rus savaşıydı. Bu nedenle elçi olası bir savaşın çıkmasının sonucunun kestirilemeyeceği bir duruma neden olabileceğine dair açıklamaları ile bir bakıma hem Osmanlı Devleti'nin mağlup olabileceğini ima etmekte hem de ileride yapacağı teklif için bir zemin hazırlamaktaydı. Bu doğrultuda iki insanın arasında bir sorun yaşanması halinde *yekdiğerinin ırz ve namusuna halel gelmeksizin* sorunun çözümü için *bîtaraf olan dostlarına* başvuracağını belirtiyordu. Verdiği bu örnek sonrasında iki hükümdar arasında bir sorun yaşanması halinde de bir veyahut birkaç hükümdarın *re'y ve karar-dâdesine ihale* olabileceğine dair açıklamaları ile bir bakıma Osmanlı Devleti ve Rusya'nın da bunu yapmasını tavsiye ediyordu. Viyana şehrinde Avrupa'ya yeni bir düzen vermek için herhangi bir gecikme olmadan *akd-ı encümen-i mükaleme/congress* toplanacağını belirten R. Liston, hiç şüphesiz burada Osmanlı Devleti'nin meselelerinin de gündeme geleceğini belirtiyordu. Genel barışın sağlanması için Osmanlı Devleti'nin *asayiş ve istiklâlinin/tranquillity and independence* ne kadar önemli olduğuna dair açıklamaları ile bir bakıma Avrupa'da güç dengesinin kurulabilmesi için Osmanlı Devleti'nin konumunun ne kadar önemli olduğuna dair beyanatlarda bulunuyordu. Bu doğrultuda genel ve kalıcı bir barışın sağlanması için Osmanlı Devleti'nin huzur ve güvenliğinin sağlanması olmazsa olmazlardandı. Fakat R. Liston bu önemli konuya büyük güçlerin murahhaslarının hak ettiği ilgiyi göstermeleri için Bâb-ı Âli'nin de girişimde bulunması gerektiğini belirtiyordu. Müttefik murahhaslarının bu konuda

[476] Bu belgenin İngilizce nüshasında 18 Temmuz tarihi yer alsa da Osmanlı Türkçesine tercüme edilmiş versiyonunun başında *Der-i aliyyede mükim İngiltere büyük elçisi Liston'un işbu şehr-i temmuzun altısı tarihiyle Bâb-ı Âliye mahremâne tebliğ eylediği ifâdâtın tercümesidir* ibaresi yer almaktadır. Her ne kadar bu Rumi tarih Hicri olarak 18 Temmuz'a denk gelse de belgeye 7 şaban 229/25 Temmuz 1814 tarihi düşülmüştür. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/82 s.78 ve BOA HAT. 1101/44541-B ve TS.MA.e 243/16.

gerekli çabayı sarf edeceklerine dair şüphesi olmadığını belirten elçi, Bâb-ı Âli'nin de bu konuda oluşabilecek kuşkularının giderilmesi için Osmanlı Devleti'nin söz konusu talebi müttefiklere iletmesi gerektiğini düşünüyordu. Hatta Bâb-ı Âli'nin Viyana'ya bir temsilci gönderebileceğini belirtiyordu. Bu doğrultuda bulunduğu konum ve rütbe açısından *mûteberân-ı ricalden olan bir kimesnenin irsali makbul olub olmadığını sual* etmek için öncelikle II. Mahmud'un *Avrupa hükümdarlarına birer nâme tahrîri münasip değil midir* diye sormaktaydı.

Fakat R. Liston'un bu ifadeleri ile kastettiği temsilci müttefiklerin gönderdiği gibi bir tam yetkili murahhas değildi. Elçi, söz konusu kongreye tam yetkili murahhas gönderecek devletlerin bizzat savaşta yer alan hükûmetler olma ihtimali üzerinde duruyordu. Avrupa'ya müttefiklerin çıkarları doğrultusunda yeni bir düzen verme arzunda olan müttefiklerin kongrede kendilerinin dışında söz sahibi olabilecek ülkelerinin murahhaslarının bulunması, ilk başta kongrenin toplanma amaçlarından sapmasına neden olabilirdi. Her ne kadar Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunması, Londra hükûmetinin çıkarları ile uyuşsa da kongrenin amacı hiç şüphesiz öncelikli olarak Avrupa'daki güç dengesinin yeniden kurulmasıydı. Bu doğrultuda R. Liston, gönderilmesi gerektiğini düşündüğü temsilcinin tam yetkili murahhas olmaması gerektiğini düşünüyordu. Ona göre Bâb-ı Âli'nin bu temsilcisi, her ne kadar müzakerelerde bulunmasa da *mahall-i mükâleme* yakınlarında bulunmalıydı. Temsilcinin bu pozisyonu ona Osmanlı Devleti'ne dair meselelerde müdahale etme fırsatı tanıyacaktı. Bu doğrultuda Osmanlı lehine girişimlerde bulunacak olan temsilci, gerektiğinde Bâb-ı Âli'nin görüşlerini ifade etmek için müzakerelere de davet edilebilirdi. Bu durum İstanbul'un iddialarının kendi memuru ile temsil edilmesine olanak sağlardı. Fakat R. Liston'un *bu misillü bir elçinin/minister Avusturya imparatoru nezdinde memur olması caizdir* ifadeleri aslında nasıl bir temsilcinin gönderilmesi gerektiğini açıklıyordu. Daha önce de Osmanlı Devleti'ne Avrupa'nın önde gelen başkentlerine kendi çıkarlarını savunmak için elçiler göndermesi tavsiyesinde bulunan R. Liston, bir bakıma bu ifadeleri ile bu önerisini yineliyordu. Viyana'ya gönderilmesini tavsiye ettiği bu kişi de Avusturya imparatoru nezdinde elçilik görevi ile görevlendirilebilirdi. Diğer taraftan R. Liston, Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki sorunların çözümü için farklı bir öneri sunuyordu. Buna göre Bâb-ı Âli Rusya ile tüm sorunların çözümünü Viyana'da toplanacak murahhaslara bırakmalıydı. Onların bu konuda alacakları tüm nihai kararları*/ultimate decisions* kabul edeceğinin önceden bildirildiği bu durum sonrasında iki ülke arasındaki sorunların çözüleceğini belirtiyordu.

Viyana Kongresi'nden alınacak *karar-dâdeye rıza-dâde olacağını* Bâb-ı Âli'nin önceden kabul etmesini isteyen R. Liston, bu durumun bir endişe yaratacağının farkındaydı. Bu nedenle mektubunun geri kalanında muhataplarını bu ön kabulün ortaya çıkaracağı endişeler konusunda teskin etmeye çalışacaktı. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti'nin uzun zamandan beri yayılmacı bir politika izlememesinin yanında Avrupa devletlerine karşı uyguladığı ekonomik kolaylıkların Bâb-ı Âli'ye yönelik olumlu bir bakış açısının oluştuğuna dair açıklamalar yapmaktaydı. Bunun yanında Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletlerine kıyasla altında imzası olan antlaşmalara bağlı kaldığını ve gereklerini yerine getirmek için herkesten daha fazla çaba gösterdiğini belirtiyordu. Her ne kadar Avrupalı devletlerin bazı konularda Osmanlı Devleti'ne yönelik hoşnutsuzlukları olsa da bu memnuniyetsizliklerinin Osmanlı topraklarında başka bir milletin görülmesini isteyecek boyuta ulaşmadığını ifade ediyordu. *İstanbul'da başka bir milletin* kontrolünü istemeyen bu hem yakın hem de uzak *dost* devletlerin Osmanlı Devleti'nin *büyük ve müstakil bir devlet olduğu*nu kabul ettiğini ifade ediyordu. Bu doğrultuda bu *dostlar*ın Bâb-ı Âli'nin *muhâfaza-i mülk*ü için gayret edeceklerinin kesin olduğunu belirtiyordu. Osmanlı Devleti'nin bu konudaki kararı Viyana Kongresi'nin katılımcılarına bırakması halinde Bâb-ı Âli'nin dostu olan devletlerin Osmanlı lehine gayret göstereceklerine dair bu beyanatlarının yanında R. Liston, olabileceklere dair bazı uyarılarda da bulunmaktaydı. Hatta muhtemel kararlar doğrultusunda ihtarlarda bulunmanın caiz olduğunu belirtiyordu. Bükreş Antlaşması'nın gizli maddelerine atıf yapan elçi, Bâb-ı Âli'nin Tuna'daki kalelerin Rusya tarafından yıkılması karşılığında Moskova hükûmetine Faş Nehri dolayında verilmesi kabul edilen hakları gündeme getiriyordu. Osmanlı Devleti'nin üzerinde ısrarla durduğu bu konuda daha önce bu şekilde bir kararı kabulünün bazı kişilerin söz konusu meselenin gerektiği kadar önemli olmadığını düşünmelerine neden olabileceğini belirtiyordu. Bu ifadeler, bir bakıma Viyana Kongresi'nde tahliye maddesine dair Osmanlı Devleti'nin beklediği sonucun çıkmayabileceğinin de ilanıydı. Fakat bu beklentilerin karşılanamayacağına dair açıklamalarına paralel R. Liston, olası kayıplar karşısında nasıl bir neticenin elde edilebileceğini belirtiyordu. Kalıcı bir barışın sağlanması için olası kayıpların tercih edilip edilmeyeceği kararını Bâb-ı Âli'ye bırakan elçi, bir dost olarak bu konuda büyük devletlerin arabuluculuğuna başvurulmasını tavsiye ederek mektubuna son veriyordu. Bu tavassutun aynı zamanda olası bir Rusya savaşının da önüne geçebileceğini düşünüyordu. Hatta olası bir savaş durumunda barış yollarının tamamının denendiğine dair ortaya konacak iddiaların da bir manasının olmayacağını ifade ediyordu.[477]

[477] R. Liston'un söz konusu mektubu hakkında bkz. NA. FO. 78/82 s.78-79 ve BOA HAT. 1101/44541-B ve

İmzasız ve mahremâne olarak verilen bu metin, İngiltere hükûmetinin Viyana Kongresi'ne gidilen süreçte Bâb-ı Âli'nin uygulaması için önerdiği politikaydı. Viyana'ya gönderilmesini tavsiye ettiği temsilcinin gelişmelere dair İstanbul'un haberdar olması için önemli olacağını düşünüyordu. Bunun yanında Viyana'da elçilik rütbesi ile bulunacak bir kişinin aynı zamanda Osmanlı Devleti'ne dair yapılacak tartışmalarda hükûmetinin görüşlerini ifade edebileceğini belirtiyordu. Fakat elçi tarafından ortaya konulan bu tavsiyelerin arkasında olası bir savaş durumu yer almaktaydı. Bu mektubu değerlendirdiği raporunda R. Liston, bu öneriyi olası bir savaşı önlemek için ortaya koyduğunu açıkça belirtecekti. Önceden sonuçlarının kestirilemeyeceği bir savaşın tecrübe ile sabit olduğu gibi Osmanlı Devleti açısından yeni sorunları doğurabileceğinin gayet farkında olan elçi, bu nedenle Osmanlı-Rusya sorunları için büyük devletlerin arabuluculuğunu öneriyordu. Diğer taraftan böyle bir savaştansa söz konusu bölgelere dair iddialardan vazgeçilmesinin üstü kapalı bir şekilde ifadesi, aynı zamanda R. Liston'un bu konuya dair görüşlerinin de beyanıydı. Bununla birlikte elçinin olması muhtemel sonuçlara dair açıklamaları ise Osmanlı Devleti'nin beklentileri ile uyuşmamaktaydı. Rusya'nın bu bölgelere dair uzun zamandır dillendirdiği iddialara her mecrada karşı çıkmış olan Bâb-ı Âli, hatta bu nedenle İngiltere ve Avusturya elçiliklerine defalarca başvurmuş olsa da R. Liston'un bu ifadeleri bu konuda Avrupalı devletlerin arabuluculuğuna başvurulması halinde elde edilebilecek neticenin de ilanıydı.[478]

Elçilik tercümanları ile yapılan görüşmeleri ve R. Liston'un bu mektubunu değerlendiren II. Mahmud, verilen bu cevaplarda bazı incelikler olduğunu belirterek cümlelerine başlıyordu. İlk olarak Viyana'ya gönderilmesi tavsiye edilen elçinin ortaya çıkarabileceği çelişkili duruma dair görüşlerini açıklıyordu. Tavsiye edildiği gibi bir kişinin gönderilmesine karşılık bu kişinin *dahil-i meclis olmadığı sûrette* bu konuda bir tezat çıkıp çıkmayacağını sormaktaydı. Bu ifadeleri ile bir bakıma bu teklifin tuhaflığına dikkat çekmekteydi. Diğer taraftan Sultan, R. Liston'un *devletlerden biri mutavassıt olmadığı sûrette fena netice verir yollu* ifadesi üzerinde durarak bunun söz konusu meselenin *kendi reylerine havaleden* başka bir anlama gelmediğini düşünüyordu. Bu doğrultuda Avrupa devletleri

TS.MA.e 243/16; elçi tarafından ortaya konan bu fikirler tamamen kendi inisiyatifi doğrultusunda kaleme alınmıştı. Uzun zamandır Londra'dan talimat alamamasına rağmen R. Liston, Viyana Kongresi'nde Osmanlı Devleti'ne dair konuların gündeme geleceğini düşünmekteydi. Bu doğrultuda bu şekilde bir adım adan elçi, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunmasının hükûmetinin doğu politikası açısından ne kadar önemli olduğunun farkındaydı. Bu nedenle bu şekilde bir girişimde bulunma gereği duymuştu. Viyana'ya bir temsilci gönderilmesinin yanında R. Liston'un tavsiye ettiği şeylerin başında Bâb-ı Âli'nin imzaladığı antlaşmaların tüm şartlarını yerine getirme konusuna itina göstermesi yer almaktaydı. Bu bir bakıma diğer devletlerden beklediği dostluk ve desteğin de temel prensiplerinden birisiydi. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/82 s.94-96.

[478] R. Liston'un bu görüşleri hakkında bkz. NA. FO. 78/82 s.73-75.

arasında ittifaka değinen II. Mahmud, bu meselenin onlara havale edilmesi durumunda müttefiklikten kaynaklanan bir kararın alınıp alınmayacağını sormaktaydı. Bu bağlamda bu meselenin ne kadar önemi haiz olduğundan hareketle söz konusu meselenin değerlendirilmesi için bir *erbab-ı şûrânın* toplanmasını istemekteydi. Diğer taraftan Sultan, bu meselenin ne kadar önemli olduğunu düşündüğü için bu konuya dair bilgisi ve donanımı olmayan kişilerle paylaşılmamasını ve hatta söz konusu şûrâya da davet edilmemelerini istiyordu.[479]

Bu doğrultuda toplanan meclise Hacı Halil Efendi, defterdar efendi, zahire, tophane, darphane nazırları, baş muhasebeci Hüsnü Bey, Halet Efendi, Mazhar Efendi, kethüda-yı çakeri ağa ve reis efendi katılmıştı. Bu "deneyimli" kişilerin katılımı ile başlayan şûrâda tercümanların ifadeleri ve R. Liston'un cevabı etrafında uzunca bir tartışma cereyan etmişti. Viyana'ya bir elçi gönderilmesi ve Kafkasya meselesini büyük devletlere havale edilmesine dair gerçekleşen bu tartışmaların sonucunda meclis, öncelikle R. Liston'un ya *bir devletin tavassutu veyahud taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'den nâme tahrîriyle sefîr şeklinde bir memurun gönderilmesi îcab-ı maslahattan* olduğu kabul edilmiş olsa da bunun bazı sakıncaları olduğuna dikkat çekiliyordu. Bu doğrultuda söz konusu tahliye maddenin müttefiklerin reyine bırakılması durumunda Viyana'da toplanacak kongrede olumsuz bir karar alınabileceği üzerinde durulmaktaydı. Bu nedenle Viyana'daki *meclis-i mükâlemede* Osmanlı Devleti'nin çıkarlarına aykırı alınacak bu kararın, gönderilecek Bâb-ı Âli *memuruna biz böyle râbıta verdik sen dahi böyle kabul eyle deyü teklif* edebileceklerine dikkat çekiliyordu. Bu doğrultuda söz konusu kararın müttefiklere bırakılması sonucunda bir dayatma ile karşılaşılabileceği tehlikesi üzerinde durulmaktaydı. Bununla birlikte bu şekilde bir dayatma karşısında Osmanlı memurunun bu kararı kabule mecbur olabileceği belirtiliyordu. Çünkü talep edildiği gibi Viyana'ya bir Osmanlı memurunun gönderilmesi ve bu meselenin müttefiklere bırakılması aynı zamanda onların bu konuda alacakları kararı da *kabul etmek lazım gelmiş gibi olacağı* belirtiliyordu. Bu doğrultuda Anadolu hududunun tahliyesi maddesinde Bâb-ı Âli'nin istemediği bir neticenin ortaya çıkabileceği tehlikesine dikkat çekiliyordu. Bununla birlikte erbab-ı şûrâ, müttefiklerin ortaya koyacağı kararın kabul edilip edilmemesinin de söz konusu olamayacağına dikkat çekerek tercümanlar ve R. Liston tarafından tavsiye edilenlerin yapılması halinde, bu neticenin istenmeden de olsa kabulüne mecbur olunacağını belirtiyordu. Bu doğrultuda meclis, *Avrupa ahvali her güne bir sûret kesb ederek bir kararda* durmadığına dikkat çekecekti. Koalisyon savaşlarının kaotik ortamının ortaya çıkardığı siyasi durumun bizzat içinde bulunmuş bu kişilerin Avrupa'daki gelişmelere

[479] II. Mahmud'un bu görüşleri hakkında bkz. BOA KK.d 60/6 s.125.

dair bu şekilde bir değerlendirmede bulunması gayet normaldi. Viyana Kongresi'ne dair bu tartışmalarının yapıldığı Temmuz 1814'ün neredeyse bir sene öncesinde benzer bir tartışma Prag'da musâlaha-yı amme için bir kongrenin toplanacağına dair haberler doğrultusunda yapılmıştı. Osmanlı Devleti, bu kongreye Viyana'da toplanacak olana göre daha olumlu yaklaşmış ve hatta şimdi teklif edilen önerilerin benzerleri Bâb-ı Âli tarafından dillendirilmişti. Bir yıl öncesinde benzer fikirleri tartışan Bâb-ı Âli, Prag'da toplanması konuşulan kongrenin neticesini hiç şüphesiz gayet iyi hatırlamaktaydı.

Bu yaşanmışlıklar nedeni ile Avrupa diplomasisinin kaygan yapısından fazlası ile etkilendiğinden, üzerinde ısrarla durduğu bir konuyu müttefiklerin kararına bırakması düşünülemezdi. Bu nedenle gerektiğinde yavaşlığı ve ihtiyatlığı ile tanınan Osmanlı diplomasisinin bu konuda bir anda kesin bir karar vermesinin imkansızlığı ortadaydı. Bu doğrultuda şûrâda Osmanlı Devleti'nden *bir name yazılmak ve adam gönderilmek hususları terk* olunmasına karar verilmişti. Buna karşılık tahliye maddesinde Rusya tarafından gelen cevaplar doğrultusunda hareket edilmesinin daha uygun olacağı düşünülmekteydi. Gelen cevaplarda I. Aleksandr'ın St. Petersburg'a dönünce söz konusu madde ile ilgileneceğine dair beyanlar yer aldığından bu esnada ülkesine gideceğine dair açıklamalar yapılabilirdi. Bu beyanatların yanında reisülküttabın bu konuyu Testa aracılığı ile *aralık aralık* sual edilebileceği belirtiliyordu. Yapılacak bu görüşmeler aracılığı ile tahliye maddesine dair talepler tekrar tekrar hatırlatılarak bir netice elde edilmeye çalışılabilirdi. Şûrânın bu şekilde bir karar vermesinin arkasında hiç şüphesiz R. Liston'un ifadeleri yer almaktaydı. Viyana'da söz konusu maddeye nasıl bir netice verilebileceğine dair imaları, onun tarafından yapılan tavsiyelerin yerine getirilmesi durumunda elde edilebilecek netice gibi durmaktaydı. Bu nedenle meclis hiç şüphesiz sonucunu tam olarak kestiremediği bir karar almak istemiyordu. Diğer taraftan Bükreş'te Anadolu sınırı konusunda *hudud-ı kadimeye* atıf yapılmış olması, aynı zamanda Bâb-ı Âli'ye hukuki bir dayanak da vermekteydi. Fakat tahliye konusunun müttefiklerin reyine bırakılarak Viyana'ya bir elçi gönderilmesi halinde bir bakıma bu hukuki hak da ortadan kalmış olacaktı. Bu aynı zamanda Bükreş Antlaşması'nın söz konusu maddesinin de tartışmaya açılmasına müsaade edilmesi anlamına gelmekteydi. Bu nedenle Bâb-ı Âli, sonucu kendi aleyhine olabilecek bir yolu tercih etmek istemiyordu. Diğer taraftan gönderilmesi istenilen elçi bir murahhas olarak değil de müttefiklerin vereceği kararları onaylamak için çağrılıyor gibiydi. Bununla birlikte bu konuda Viyana'da alınabileceği ima edilen kararın bir benzeri halihazırda Rusya elçisi ile yapılacak görüşmeler sonucu ile de elde edilebilirdi. Fakat Viyana'da Osmanlı Devleti'ne dair tartışmaların sadece bu konu ile sınırlı

kalacağının da garantisi yoktu. Başka konuların da gündeme gelmesi ve hatta bu konularda ortak kararların alınarak Osmanlı temsilcisine bildirilmesi de söz konusu olabilirdi. Avrupalı devletleri arasında Osmanlı Devleti'ni paylaşmaya yönelik plan, proje ve dedikoduların giderek fazlalaştığı bir dönemde büyük devletler tarafından Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne dair bir garantinin verilmediği bir teklifin kabul edilmesi düşünülemezdi. Tüm bu tartışmaları değerlendiren II. Mahmud, *sair murahhaslar gibi meclise dahil* olunmadığı sürece *ol tarafa adam gönderilmek uymaz* diyerek hem görüşlerini açıklamakta hem meclisin ortaya koyduğu fikirleri onaylamaktaydı. Sultan'ın bu ifadeleri ile ortaya koyduğu durum aynı zamanda son dönem Osmanlı diplomasisinin temel argümanlarının birisi olan mütekabiliyet ilkesinin de dile getirilmesiydi.[480]

Viyana'da toplanmasına karar verilen kongreye dair Temmuz ayında İstanbul'da bu gelişmeler yaşanırken Avrupa'daki gelişmelere dair havadisler de gelmeye devam etmekteydi. Bu doğrultuda gelen havadislerde Fransa ve İspanya'da yeni düzene karşı oluşan muhalefetten sık sık bahsedilmekteydi. Bu doğrultuda Fransa halkının *ferd-i zekâ* ile hareket ettiklerine atıf yapılarak yeni kanun ve nizamnamelere karşı oluşan muhalefetten bahsediliyordu. Bunun yanında Avusturya elçiliği ve voyvodalardan I. Paris Antlaşması'nın tercümeleri ve mahiyetine dair bilgiler gelmeye devam etmekteydi. Bununla birlikte Bâb-ı Âli, özellikle Avrupa sınırlarındaki müttefiklerin askerî durumu hakkında bilgi toplamaya çalışmaktaydı. Daha önce gelen havadislerde bu bölgelere Avusturya ve Rusya'nın asker kaydırdığına dair bilgiler doğrultusunda harekete geçen İstanbul, bölgedeki yetkililer aracılığı ile bu bilgilerin doğruluğunu öğrenme gayreti içine girmişti. Diğer taraftan bu havadislerde özellikle Polonya ve Alman coğrafyalarına dair Avrupa kamuoyunda konuşulan havadisler de paylaşılmaktaydı. Rusya'nın Polonya'ya yönelik amaçlarının yanı sıra Talleyrand'ın müttefikler arasındaki fikir ayrılıklarını kullanarak müttefiklerin arasını açmaya çalıştığı bilgileri paylaşılıyordu. Bu haberler karşısında II. Mahmud ise Avrupa'nın bu kaotik durumuna dikkat çekmekteydi. Bu doğrultuda *kendi işlerimize elden geldiği kadar nizam vermeğe* gayret edelim diyerek her

[480] Söz konusu meclis için bkz. BOA KK.d 60/6 s.127 ve HAT. 1098/44453; Osmanlı ordularının yenilerek bir diplomatik aygıt olmaktan çıkması sonucunda denge politikası ve diplomasiye sarılan Bâb-ı Âli'nin bu dönemdeki temel ilkeleri arasında eşitlik, ülke bütünlüğüne saygı ve mütekabiliyet ilkeleri gelmekteydi. Bu doğrultuda Osmanlı erkânı diplomatik görüşmelerde her zaman bu eşitlik ilkesine özen gösteriyordu. Şûrânın ve II. Mahmud'un bu beyanatları aynı zamanda bu mütekabiliyet ilkesinin de ilanıydı. Bu dönem Osmanlı diplomasisi hakkında bkz. Halil İnalcık, "Türk Diplomasi Tarihinin Sorunları", *Doğu-Batı, Makaleler*, cilt: II, Ankara, 2016, s.198-201 ve Kemal Beydilli, "Osmanlı ve Avrupa Devletleri Arasında İttifâklar ve Siyâsî Ahlâk, 1790-1856", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, yay. haz. İsmail Soysal, TTK, Ankara, 1999, s.35-43.

zaman olduğu gibi Avrupa'nın bu durumundan istifade edilerek Osmanlı Devleti'nin iç nizamının sağlanmasına çalışılması gerektiğini vurguluyordu.[481]

Bu dönemde gelen havadislerde ayrıca Viyana Kongresi'ne dair bilgiler de paylaşılmaya başlanmıştı. Daha önce Viyana'da genel barış için bir kongrenin toplanacağı bilgisi paylaşılmışsa da Haziran ayı içerisinde gelen havadislerin gündemi, Avrupa kamuoyunda konuşulan söz konusu kongrede karar verilmesi beklenilen konulardı. Özellikle Polonya, Alman coğrafyası, müttefikler arasındaki fikir ayrılıkları, büyük devletlerin başta bu iki coğrafya olmak üzere Viyana'dan beklentileri gibi konular yoğun bir şekilde İstanbul'a aktarılacaktı. Özellikle Avrupa'da kurulmak istenen güç dengesinin kimin çıkarlarına hizmet edeceğine dair fikir ayrılıkları fazlasıyla kendisine yer bulacaktı. Bununla birlikte Londra'da bulunan Rusya imparatoru, Prusya kralı ve Metternich'in İngiltere tarafından murahhas olarak atanan Castlereagh ile Viyana şehrine gideceği bilgisi paylaşılıyordu. Bu havadisler kongrenin açılışının yaklaştığını gösterirken aynı zamanda Eflak voyvodası, Metternich ve Castlereagh arasındaki dostluğa da işaret ederek bu ikilinin kongrede Rusya'nın taleplerine set çekebileceğine dikkat çekmekteydi.[482]

Temmuz ayı içerisinde gelenler de ise kongrenin içeriğine dair daha fazla bilgi paylaşılmaktaydı. Avrupa'nın *nizâmat-ı müstakbelesi* için toplanacak kongrenin kapsamına dair bilgilerin yanında I. Aleksandr'ın St. Petersburg'a gitmesi nedeni ile Viyana'ya gelmesinin gecikeceği ve bu nedenle de kongrenin açılmasının ileri bir tarihe ertelendiği bilgileri paylaşılıyordu. Her ne kadar bu gecikme, Viyana'da bazı söylentilere neden olmuş olsa da voyvodalardan gelen havadisler, özellikle Rusya ve Avusturya arasındaki sorunlar üzerinde durmaktaydı. Rusya'nın Polonya'ya dair planlarının her geçen gün daha da fazla konuşulduğu bir dönemde bölgedeki askerî hazırlıkların artması, bu hoşnutsuzluğun sahadaki göstergesiydi. Rusya, Varşova Dukalığı'ndaki asker sayısını arttırırken Avusturya da Fransa tarafından gelen askerlerini terhis etmeyerek Galiçya bölgesine kaydırıyordu. Bunun yanında bu askerî hazırlıkların bir benzeri Osmanlı sınırında da yaşanıyordu. Avusturya'nın bu asker sevki Osmanlı sınırındaki asker sayısını arttırırken Rusya ise Prut boyunda kapsamlı bir askerî faaliyet yürütüyordu. Söz konusu bölge üzerindeki geçitler onarılıp gerektiği yerlere yenileri inşa edilirken kale ve palangaların tamiri yapılmaktaydı. Hatta Boğdan voyvodası Besarabya

[481] Söz konusu havadisler hakkında bkz. BOA HAT. 1152/45721, 1152/45721-A, 1150/45671, 1150/45671-A, 1150/45671-B, 956/41024, 956/41026, 956/41030, 957/41031, 956/41029, 1188/46818 ve 956/41023.
[482] Bu dönemdeki söz konusu havadisler konusunda bkz. BOA HAT. 1151/45698, 1151/45698-A ve 1151/45698-B ve 951/40846

bölgesinde Rusya'nın yirmi bini aşkın bir askerî bulunduğunu bildiriyordu.[483] Bu dönemde F. Gentz'den Eflak voyvodasına gelen havadislerde de bu konular uzun uzun ele alınmıştı. Özellikle Polonya ve Saksonya konuları üzerinde duran Gentz, bu raporları ile bir bakıma Viyana ile St. Petersburg arasındaki fikir ayrılıklarını da ortaya koyuyordu. Avusturya'nın İngiltere ile bu konulara bakış açılarının benzer olduğuna dair beyanatlarda da bulunmaktaydı.[484]

Avrupa'daki gelişmelere dair bu bilgiler İstanbul'a ulaşırken Bâb-ı Âli, Viyana Kongresi'ne dair yapılan tekliflere karşı sessizliğini koruyordu. Her ne kadar tercümanlar ve R. Liston'un tekliflerine karşı nasıl bir politika izlenmesine dair bir şûrâ toplanmış ve buradaki kararlar da II. Mahmud tarafından onaylanmış olsa da bu kararların açıklanması geciktiriliyordu. Hiç şüphesiz bu sessizliğin arkasında Avrupa'dan gelen haberler yer almaktaydı. Viyana ve St. Petersburg arasındaki fikir ayrılığının gün geçtikçe arttığı ve hatta bu doğrultuda askerî hazırlıkların yapıldığı haberlerinin geldiği bir dönemde Rusya karşısında desteklerini aradığı Avusturya ve İngiltere elçiliklerinin tekliflerini doğrudan reddetmek hiç şüphesiz diplomasinin kuralları ile uyuşmamaktaydı. R. Liston da Avrupa'ya dair gelen bu haberler üzerinde durmaktaydı. Ağustos ayında Castlereagh'a gönderdiği raporunda özellikle Eflak voyvodasının bu havadislerine dikkat çekmekteydi. Fakat asıl onun dikkat çektiği şey Avrupa'daki bu uyuşmazlığa dair F. Gentz ve Eflak voyvodası üzerinden İstanbul'a aktarılan hikâyenin/*story* Bâb-ı Âli'nin beklentileri ile uygun olmasıydı. Özellikle Rusya ile Avusturya'nın fikir ayrılıklarının Bâb-ı Âli tarafından hiç şüphesiz memnuniyetle karşılandığı bir gerçekti. Diğer taraftan bu havadisler, İstanbul'un Avrupa'nın yakın gelecekte ne gibi olaylarla da karşılaşabileceği konusunda farklı düşünceler içine girilmesine neden olmuştu. Eflak voyvodasın birçoğu F. Gentz'in mektupları ile benzerlik gösteren paylaştığı bu bilgiler, R. Liston tarafından her ne kadar sahih olarak görülmese de bu durum aynı zamanda elçiliğe Avrupa'daki gelişmelere dair ne kadar az bilginin de geldiğinin göstergesiydi. Kongrenin başlangıcının bu gelişmelerden ziyade Castlereagh'ın Viyana'ya daha erken ulaşamamasından kaynaklandığını düşünen R. Liston, Bâb-ı Âli'nin önerilerine karşı sessizliğini koruduğuna dikkat çekmekteydi. Ağustos'a kadar sözlü veya yazılı olarak herhangi bir yanıt alamadığını ve hatta almayı da beklemediğini belirtiyordu. Bâb-ı Âli'nin meselenin üzerinden birkaç ay geçmesine rağmen bu şekilde sessiz kalmasının arkasında yatan neden hiç şüphesiz Avrupa'nın bilinmezlik içerisinde bulunmasıydı. Bu nedenle elçi Avrupa'daki bu bilinmezlik

[483] Söz konusu havadisler hakkında bkz. BOA HAT. 1148/45600, 1148/45596, 1149/45606, 1200/47097 ve 1200/47098.
[484] F. Gentz'in söz konusu mektupları için bkz. F. Gentz, *a.g.e.,* s.78-94.

geçmediği sürece muhtemelen hiç bir cevap alamayacağını düşünüyordu. Diğer taraftan bu teklifin aynı zamanda bir taviz/*concession* gibi anlaşılabileceğinin de farkındaydı. Bu doğrultuda olası bir tehdit durumu söz konusu olmadığı sürece bu teklifin Bâb-ı Âli tarafından kabul edilmeyeceğini düşünüyordu.[485]

R. Liston'un bu raporunun yola çıkmasından sonra İstanbul'a Viyana'dan son gelişmelere dair yeni mektuplar ulaşacaktı. Metternich tarafından kaleme alınan bu metinlerde Avusturyalı başbakan, F. Gentz'in iletilerine benzer konular üzerinde duracaktı. Özellikle Viyana ve St. Petersburg arasındaki fikir ayrılıkları hakkında İstanbul'a ayrıntılı bilgi verecekti. Bu söz konusu iki mektup tercüman Testa tarafından biri resmî diğeri de gayriresmî olarak Bâb-ı Âli'ye teslim edilecekti.[486] Resmî olarak verilen mektupta, kongrenin *eylülün on dokuzuncu gününe* ertelenmesinin nedenine dair açıklamalar yer almaktaydı. Gayriresmî olarak verilen mektup da ise Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı dostluğuna dair açıklamalar yer almaktaydı. Bu açıklamaların yanında Metternich, imparatoru adına Viyana Kongresi'ne dair açıklamalarda bulunmaktaydı. Bu doğrultuda kongrede kararlaştırılacak genel barışta/*umum-ı nizâmatı Devlet-i 'Aliyye'nin mülkçe ve devletçe muhâfaza-i tamamiyeti* için çalışacağına dair söz vermekteydi. Hatta kongrede bu konuda bir neticenin alınmaması halinde Viyana'daki bu kongrenin toplanma nedeni olan genel barışın sağlanmasına dair amacın yerine getirilmeyeceğini belirtiyordu. Bu nedenle kongrede bu yönde bir karar alınmasına dair çalışacağının yanında bu konuda bir karar alınması için Avusturya devletinin gelecekte de mesai harcayacağını ifade ederek bir bakıma bu konunun Viyana hükûmetinin genel politikalarından biri olduğunu ortaya koyuyordu. Daha sonrasında Metternich, Londra'da yaşanan sürece değinerek I. Aleksandr'ın buradaki faaliyetlerinin aynı zamanda

[485] R. Liston'un 10 Ağustos 1814 tarihli bu raporu NA. FO. 95/23 içerisinde No:18 olarak kataloglamıştır. Bu doğrultuda Castlereagh'ın Avrupa'da bulunduğu sırada İstanbul'dan gelen yazışmalar NA. FO. 95/23 numaralı ciltte yer almaktadır. Bu serinin içinde yer alan birçok belge NA. FO. 78 ile aynı belgeler olsa da burada görüldüğü gibi farklı belgeler de bulundurmaktadır. Bu doğrultuda benzer belgelerin kullanılması halinde NA. FO. 78'e atıf yapılacakken sadece bu serinin içinde bulunan belgeler için NA. FO. 95/23 gösterilecektir.

[486] Testa tarafından Bâb-ı Âli'ye ulaştırılan bu iki mektubun orijinalleri ile şu ana kadar karşılaşılmamıştır. Bununla birlikte bunların tercüme edilerek II. Mahmud'a arz edildiğinin belirtildiği ve içeriklerinin açıklandığı belge de tarihsizdir. Fakat söz konusu belgede kongrenin *eylülün on dokuzuncu gününe* ertelendiği ifadesinin yanında R. Liston'un bu gelen mektuplarda Viyana Kongresi'nin açılışının Ekim'in başına ertelendiğine dair ifadesi söz konusu mektupların ve ondan sonrasında Bâb-ı Âli'de yaşanacak trafiğin Ağustos ayı içerisinde gerçekleştiğin göstergesidir. Diğer taraftan Metternich'in bu iki mektubundaki ifadelerinin bir benzeri Viyana'daki Osmanlı maslahatgüzarına da ifade edilecektir. Yanko ile Metternich arasında Ağustos ayı içerisinde yapılan görüşmelerde benzer konular ve tarihler konuşulmuştur. R. Liston'un Metternich'den gelen mektuplar hakkındaki görüşleri konusunda bkz. NA. FO. 95/23 No: 19; mektupların içeriğine dair bkz. BOA KK.d 60/6 s.128; Viyana'daki görüşmeler hakkında bkz. BOA HAT. 961/41197-K; ayrıca Avusturya arşivlerinden yararlanılarak ortaya konan çalışmalarda bu dönemde bu şekilde bir sürecin yaşandığına dair bilgiler yer almaktadır ancak bu sürecinin içeriğine dair bilgi verilmemiştir. Bu konuda bkz. Miroslav Šedivý, *Metternich, the Great Powers and the Eastern Question*, The University of West Bohemia Press, Pilsen, 2013, s.40-41.

onun geleceğe dair fikirlerinin de fark edilmesine neden olduğunu belirtiyordu. Bu ifadeleri ile bir bakıma Rusya'nın Avusturya'nın istediği Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü konusuna muhalefet edeceğini ima etmekteydi. Bu doğrultuda başbakan, Rusya karşısında Avusturya, İngiltere, Fransa ve Bâb-ı Âli arasında bir iş birliğinin olması gerektiğini belirterek bu durumun Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunmasına yönelik girişimleri kolaylaştıracağını ifade etmekteydi. Diğer taraftan söz konusu mektupta İngiltere ile Avusturya arasındaki ilişkilere dair de açıklamalarda bulunuluyordu. Viyana ve Londra'nın halihazırda bir yakınlaşma içinde olduğu ifade ediliyordu. Bunun yanında Testa da Metternich'in Paris'teki girişimleri hakkında bilgi vererek Fransa'nın da Avusturya lehine bir tutum alabileceğini belirtiyordu. Bu aynı zamanda Metternich'in mektubunda ifade ettiği Osmanlı toprak bütünlüğü için Paris'in de olumlu yaklaştığının bir imasıydı. Londra ve Paris'te yaşanan bu gelişmeler doğrultusunda Metternich, Viyana'ya gelir gelmez bu konuda bu mektupları kaleme alarak İstanbul'a gönderme kararı almıştı. Avusturya elçiliği tarafından ortaya konan bu durum karşısında nasıl bir politikanın izlenmesi yönünde karar verilmesi için sadrazamın bir meclis-i şûrâ önerisi II. Mahmud tarafından da uygun görülecekti.[487]

Bu doğrultuda toplanan *encümen-i meşveret*te ilk olarak Avusturya'dan gelen kağıtlarda Osmanlı Devleti'nin *mülkçe ve devletçe muhâfaza-i tamamiyeti* için verilen kefaletin ne anlama geldiği tartışılacaktı. Bu kefalette *Anadolu hududunun Rusyaludan tahliyesiyle* kendilerine iadesi kastedilmekte ise bunun Osmanlı Devleti'ne faydalı bir durum olduğu düşünülmekteydi. Fakat genel barış kapsamında Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne dair verilecek garantinin Rusya tarafından işgal edilen bölgeler hariç tutularak bugünkü sınırları kapsaması durumunda ise ülke bütünlüğünün eksik bir şekilde sağlanacağına dikkat çekiliyordu. Böyle bir durumun ortaya çıkmasının ise Bâb-ı Âli'nin çıkarlarına aykırı olacağı belirtiliyordu. Fakat bu doğrultuda Metternich'in ortaya koyduğu toprak garantisinin ne anlama geldiğinin tam olarak açık bir şekilde ifade edilmediği üzerinde duruluyordu. Bu nedenle söz konusu kefaletin Osmanlı Devleti'nin şu andaki halini mi yoksa Rusya'nın işgali altında bulunan bölgeleri de kaplayıp kapsamadığının Stürmer'den sorulması gerektiği düşünülmekteydi. Ortaya konulan bu fikirler karşısında ise bazıları tarafından söz konusu garantinin bundan yirmi iki sene öncesine kadar uzanabileceğine de dikkat çekilmekteydi. Bu şekilde bir fikrin ortaya çıkmasında hiç şüphesiz Viyana'daki kongrenin Fransız İhtilali ile ortaya çıkan durumu ele almak için toplanacağının ilan edilmesi ve Fransa'nın I. Paris Antlaşması ile 1792 sınırlarına geri çekilmesi yer almaktaydı. Bu

[487] Metternich'in iki kıta mektubunun içeriği hakkında bkz. BOA KK.d 60/6 s.128.

doğrultuda söz konusu toprak bütünlüğünün hangi durumu kapsadığının elçiden sorulmasının gayet doğal olduğu belirtilse de bu şekilde bir garantinin Osmanlı Devleti açısından bazı sakıncaları olabileceği uyarısında bulunuluyordu. Söz konusu toprak bütünlüğünün hangi sınırları kapsarsa kapsasın bu şekilde bir garanti altına girmenin aynı zamanda Avrupa sistemine de dahil olmak anlamına geleceğine dikkat çekiliyordu. Bu doğrultuda Avrupa'da *bir ihtilâl zuhur etmesi* halinde Bâb-ı Âli'nin de *dâire-i kefâlete dahil* olacağı belirtiliyordu. Bu kefalet ile Osmanlı Devleti'nin olası bir ihtilal durumunda *asâkir ve akçe cihetinden iâne eylemek* gerekeceği ve belki de daha başka sakıncalar ortaya çıkarabileceğine dikkat çekiliyordu. Fakat ortaya konan bu fikirlere bazı kişiler tarafından karşı çıkılacaktı. Bu doğrultuda tüm müttefik devletlerin Viyana'da yer alacağına dikkat çekilerek, belirtildiği gibi büyük bir sorunun ortaya çıkmayacağı ifade ediliyordu. Bu nedenle de Metternich'in ifade ettiği *kefalete girmediğimiz takdirce* tüm müttefik devletlerin Viyana'da tüm konuları görüşüp karara bağladıktan sonra konunun Osmanlı Devleti'ne geleceğinin hiç şüphe götürmez bir durum olduğu belirtiliyordu. Bu nedenle söz konusu kefaletin Osmanlı Devleti'ne karşı alınacak olumsuz kararlar karşısında bir kalkan olabileceğine dikkat çekiliyordu. Özellikle Viyana'da Osmanlı Devleti'nin yokluğunda Bâb-ı Âli karşısında sözlü bir ittifakın oluşabileceği belirtiliyordu. Bu doğrultuda oluşması muhtemel ittifakın İstanbul'a *biz maslahatı şöyle eyledik böyle eyledik diyebilecek mi diyemeyecek mi* sorusu gündeme getirilerek elçiden asıl öğrenilmesi gereken meselenin bu olduğu ifade ediliyordu. Bu doğrultuda Avusturya elçiliği ile Metternich'in belirttiği kefaletin kapsamı görüşülürken bu konunun da öğrenilmesi gerekliliği üzerinde duruluyordu.

Ortaya konulan bu fikirler mecliste uzunca bir tartışmaya neden olacaktı. Söz konusu garanti üzerinden yapılan tartışma sonucunda mecliste, gizli bir şekilde Bâb-ı Âli'ye verilen evrakta *umûmî nizâmatta* Osmanlı Devleti'ne karşı verilecek kefalet doğrultusunda onun *mülkçe ve devletçe muhâfaza-i tamamiyeti* garanti altına alınmadıkça *hiçbir faide hasıl olmayacağı* açık bir şekilde belirtildiğinden bunun tam olarak ne anlama geldiğinin Avusturya elçiliğinden öğrenilmesine karar verilmişti. İki ülke arasında kadim dostluğa atıf yapılarak bu söz konusu kefalet ve *muhafaza-i tamamiyet-i mülk ne sûretle olacağı* net bir şekilde açıklanmadığı belirtilmeliydi. Meclisin özellikle öğrenmek istediği konu, toprak bütünlüğü konusunda verileceği söylenen garantinin içerisine Anadolu hududunun da dahil olup olmayacağıydı. Rusya tarafından hâlâ tahliye edilmeyen bölgelerin garanti kapsamına alınması hiç şüphesiz buraların Osmanlı toprağı olduğunun tescili anlamına geleceği gibi gelecekte de boşaltılmasına vesile olabilirdi. Diğer taraftan bu bölgelerin dahil edilmemesi ise

kongre tarafından söz konusu bölgelerin Rusya toprağı olduğunun resmen kabulü anlamına gelecekti. Bu doğrultuda bu konuda daha önce defalarca gündeme gelen arabuluculuk teklifleri kesin bir şekilde reddedilmişken şimdi garanti kapsamıyla Rusya'ya ses çıkarılmadan verilmesi kabul edilebilir bir durum değildi. Diğer taraftan meclis, kongrede Avrupa'da iddia edildiği hatta Fransa ile yapılan antlaşma ile de gösterildiği gibi kurulacak olan yeni düzenin ihtilal öncesi duruma dönüş olup olmadığı da merak ediliyordu. Meşveretin bu konudaki asıl merak ettiği konu hiç şüphesiz toprak bütünlüğü konusundaki garantinin de ihtilal savaşları öncesine dönüşü kapsayıp kapsamadığıydı. Özellikle yirmi iki yıl öncesine dikkat çekilerek bu tarihin Avrupa'daki yeni düzen ve Osmanlı Devleti'ne verilmesi teklif edilen toprak bütünlüğü için bir milat olup olmadığı öğrenilmek isteniyordu. Bu doğrultuda kafalardaki tüm bu soruların giderilmesi için reisülküttabın Avusturya elçiliği ile görüşmesi konusunda bir karar verilmişti. Fakat tercüman aracılığı ile yapılacak bu görüşmelerde sorulan bu suallere karşılık Stürmer'den nasıl bir cevap geleceği de meclisin bir başka gündem maddesiydi. Elçiliğin mektupların içeriğine dair sessiz kalması ve bir malumatı olmadığına dair yapabileceği açıklamalar karşısında hükûmetine yazarak bu konularda bilgi talep etmesi istenmeliydi. Fakat gelecek cevapta bu isteğin geri çevrilmesi ve hatta Bâb-ı Âli'nin bu konuda bir girişimde bulunulmasının tavsiye edilmesi de olasıydı. Bu doğrultuda özellikle iki konu hakkında reis efendi tarafından bir mektubun kaleme alınabileceği düşünülmekteydi. Meclisin bu kararları üzerine II. Mahmud da öncelikli olarak Avusturya elçiliği ile söz konusu meseleler hakkında görüşmeler gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünüyordu. Fakat elçilikten istenilen cevapların verilmemesi durumunda ise Viyana ile iletişime geçilebilirdi. Hatta bizzat imparator ile yapılacak yazışma ile bu konularda kendisinden söz alınabileceği seçeneğini de gündeme getiriyordu.[488]

Bu doğrultuda Testa ile Bâb-ı Âli'de gerçekleştirilen görüşmede Reisülküttap Mehmed Seyyidâ Efendi, Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı olan dostluk ve iyi niyetlerinden bahisle *geçen gün mahremane takdim olunan kâğıtta* Osmanlı Devleti'nin bir kefalete dahil olacağı ve *umum-ı nizâmatta Devlet-i 'Aliyye'nin mülkçe ve devletçe muhâfaza-i tamamiyeti*nin genel barışa dahil olmadığı sürece *hiçbir faide hasıl olmayacağı*nın ifade edilmiş olduğunu belirtiyordu. Buradan hareketle her ne kadar Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı olan dostluğu bilinse de bu söz konusu kefaletin ne anlama geldiği soruluyordu. Bunun yanında *muhâfaza-i tamamiyet-i mülk ne sûretle olacaktır* sorusu yöneltilerek bu konunun açık bir şekilde belirtilmediği ifade edilerek bir bakıma toprak

[488] Söz konusu meclis ve II. Mahmud'un hattı hakkında bkz. BOA KK.d 60/6 s.129-130.

bütünlüğü için verileceği söylenen garantinin kapsamı öğrenilmek istenmekteydi. Bu kefalet ile Avusturya'nın maksadının, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında sorun haline gelen Anadolu hududu meselesinin antlaşma dahilinde *tamamen tahliye ve tanzim* olunacağı anlamına geldiğinden şüphelerinin olmadığını belirtiyordu. Bununla birlikte Viyana Kongresi'nin, ihtilalin ortaya çıkardığı durumu düzeltmek için toplandığı ve Fransa ile 1792 sınırlarına dönüşe dair yapılan antlaşmandan hareketle bu kefalet ve toprak bütünlüğü meselesinin, bundan yirmi iki sene öncesine mi atıf yaptığı sorulmaktaydı. Osmanlı erkânının bu yirmi iki sene öncesine dair sürekli yaptığı atıf hiç şüphesiz Ziştovi ve Yaş antlaşmalarıydı. Bu doğrultuda Fransa'nın genel manada bu tarihteki sınırlarına geri döndürüldüğü düşünüldüğünde, bu kefalet ve toprak bütünlüğünün de bu tarihi kastedip etmediği sorulmaktaydı. Bu sorular karşısında Testa ise söz konusu kefalet konusunun bahsedildiği gibi bir mesele olmadığını belirtiyordu. Ona göre söz konusu kefalet, Viyana Kongresi'nde alınacak kararların korunması anlamına geliyordu. Kongrede genel barışın sağlanmasından sonra bu yeni düzene dahil olan devletlerin içlerinden birisinin bu kararlar aleyhine hareket etmesi halinde diğerleri tarafından *men ve defi* için çaba gösterecekleri anlamına geldiğini belirtiyordu. Viyana'dan gelen evraklarda da bunların yer aldığı ifade edilerek reis efendinin daha önce ortaya koyduğu manalara dair bir bilgisinin olmadığını ekliyordu. Testa'nın bu konuda yaptığı açıklamalar karşısında Seyyidâ Efendi, konuyu Fransa'nın Moskova seferi sırasında yaşananlara getirecekti. Bükreş müzakereleri sırasında Rusya aleyhine yapılan tüm tekliflerin kabul edilmediği gibi Bâb-ı Âli'nin barış yaptığını hatırlatıyordu. Bu doğrultuda söz konusu barışın Rusya'nın Fransa ile savaşına katkı sağladığı gibi Fransa karşısında bir ittifakın oluşmasına da yardım ettiğini belirtiliyordu. Bu açıklamalar, bir bakıma Bâb-ı Âli'nin de Fransa karşısında kazanılan zaferin mimarlarından biri olduğunun imasından başka bir şey değildi. Osmanlı Devleti'nin bu konudaki yardımını onaylayan tercüman, sonrasında da konuyu yeniden kefalet ve toprak bütünlüğü meselesine getirecekti. Bâb-ı Âli'nin talep ettiği soruların cevaplarının Stürmer tarafından Metternich'e yazılması ve cevabının gelmesinin zaman alacağını belirtiyordu. Hatta bu sürede kongre toplanıp nihayete bile erebilirdi. Bu nedenle bu şekilde bir yazışmanın yapılmasından fayda sağlanmayacağını ifade ediyordu. Bunun yerine Testa, Bâb-ı Âli'nin doğrudan Avusturya hükûmeti ile iletişime geçmesini tavsiye etmekteydi. Bu doğrultuda söz konusu mektuptan nasıl bir anlam çıkarıldığının yazılmasının daha uygun olacağını ifade ediyordu. Bu şekilde bir mektubun riyaset veya sadaretten yazılabileceğini ve hatta birkaç gün içerisinde Stürmer'in oğlunun Viyana'ya döneceğinden onunla gönderilebileceğini belirtiyordu. Daha sonrasında Avrupa'daki gelişmelere dair geçen konuşmalarda Testa, daha önce Stürmer'in büyük oğlunun St.

Petersburg'a maslahatgüzar olarak atanmış olmasına rağmen gönderilmesinin barışın imzalanmasından sonrasına ertelendiğini ve bu durumun hükûmeti ile Rusya arasındaki sorunları doğruladığını ifade ediyordu. Bu açıklamalar bir bakıma daha önce maslahatgüzar ve voyvodalar tarafından yapılan Viyana ve St. Petersburg arasındaki sorunların bizzat Avusturya elçiliği tarafından da onaylanması anlamına geliyordu.[489]

İstanbul'da bu meseleye dair yürütülen diplomatik sürecin bir benzeri Viyana'da da gerçekleştirilecekti. Metternich ile Maslahatgüzar Yanko arasında Ağustos ayından gerçekleşen ilk görüşmede başvekil, kongrenin murahhasların gelmesi ile başlayacağını belirtirken Rusya imparatoruyla diğer kralların Eylül'ün on beşinde Viyana'ya gelmesinin beklediğini belirtmişti. Bu aynı zamanda kongrenin açılışının bu tarihe ertelendiğinin de ifadesiydi. Bu açıklamalara karşılık Yanko'nun üzerinde durduğu asıl konu ise Avusturya'da bulunan Sırp asilerin durumuydu. Bunların Rusya'ya verileceğinin konuşulduğunu belirten maslahatgüzar, bunun gerçekliğini öğrenmek istiyordu. Sırbistan ile bağlantılarının kesilmesi için bu şekilde bir önlemin alınabileceğine dair yaptığı açıklamadan sonra Metternich, Tuna hududunda Osmanlı Devleti'nin yaptığı askerî hazırlıkların ne anlama geldiğine dair sorular soracaktı. Kalelerde yürütülen askerî hazırlıkların Rusya'nın fazlası ile dikkatini çektiğinden hareketle bu konuda bazı imalarda bulunuyordu. Buna karşılık Yanko, Bâb-ı Âli'nin söz konusu kale ve tabyaları tamir ve tadilat etmesinin en doğal hakkı olduğuna dair açıklamalarda bulunacaktı. Birkaç gün sonra ikili arasında yapılan başka bir görüşmede ise Metternich tekrardan I. Aleksandr'ın Eylül'ün on beşinde Viyana şehrine gelmesinin kesin olduğunu ve kongrenin açılmasından sonra en fazla yedi hafta içerisinde sonuçlanmasını beklediğini belirtiyordu. Daha sonrasında ise kararlaştırılması gereken en önemli konuların başında Polonya ve Alman maddelerin olduğuna dair bilgi veriyordu. Bu iki konuda ortak bir karar alınabilmesi halinde görüşmelerin daha da kısa sürebileceğini düşünmekteydi. Kongrenin amacının *Avrupa'nın asayiş ve musâlahası olduğuna nazaran* tüm devletlerin barış istediğini belirtiyordu. Bu doğrultuda ortaya konulacak barış şartlarının her devletin çıkarları ile uyuşması gerektiğini ifade ediyordu. Bu durum aynı zamanda kurulacak olan yeni düzene dair çıkabilecek muhalefetin de önlenmesi anlamına gelecekti. Bu doğrultuda Metternich, bu şekilde bir barışın ortaya çıkacağından hiç şüphesi olmadığını ifade etmekteydi.

Rusya imparatorunun yanı sıra Brandenburg ve Bavyera krallarının dahi Viyana'ya geleceğin kesin olduğuna dair yaptığı açıklamalardan sonra konuyu Bâb-ı Âli'ye getiriyordu.

[489] Testa ile yapılan bu görüşme konusunda bkz. BOA KK.d 60/6 s.130-131.

Daha önce İstanbul'a yazdığı beyanatları yeniden maslahatgüzara ifade edeceğini belirterek bunun İstanbul'a Yanko tarafından da iletilebileceğini ifade ediyordu. Bu doğrultuda *Devlet-i 'Aliyye'nin tamamiyet-i mülküne zımân ve kefalet* tüm maddelerden önce karara bağlanmadıkça ortaya çıkacak antlaşmaya Avusturya devletinin razı olmasının *mümkün olmadığı*nı belirtiyordu. Hatta Osmanlı Devleti'nin *tamamiyet-i mülkü hâsıl* olmadığı takdirde Avusturya devletinin antlaşma yapmayacağının altını çiziyordu. Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün kendileri açısından ne kadar önemli olduğuna dair yaptığı bu açıklamaların hemen sonrasında Osmanlı Devleti'nin maslahatının herkesten önce Avusturya devletinin musâlahasına dahil olduğunu belirtiyordu. Bu konunun Avusturya devleti için ne kadar önemli olduğunun şüphe götürmeyeceğine dair açıklamaları sonrasında Metternich, *devletlü reis efendi hazretleri taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'den memuren meclis-i mükâlemede bulunsa* teklifini masaya getiriliyordu. Bâb-ı Âli'nin bu şekilde temsil edilmesi halinde Avusturya temsilcilerinin Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü için çalışmalarına destek olabileceğini düşünüyordu. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti'nin de mecliste gerekli gördüğü açıklamaları yapabileceği gibi meclisin asıl maksadını da anlayabileceğini belirtiyordu. Bununla birlikte Osmanlı temsilcisi aynı zamanda meclisin dikkatinin bu konuya yönelmesini de sağlayabilirdi. Fakat Metternich, bu ifadelerine karşılık reis efendinin hangi sıfat ile Viyana'da bulunması gerekliliğini tam olarak açık bir şekilde belirtilmemişti. Her ne kadar gönderilecek Osmanlı temsilcisinin R. Liston gibi Viyana'ya gönderilecek elçi şeklinde olmasını belirtmese de asıl görevinin Osmanlı Devleti'nin meseleleri olması gerektiğini de ifade ediyordu. Bu durum aynı zamanda daha önce II. Mahmud'un belirttiği gibi tam yetkili bir murahhas anlamına gelmiyordu.[490] Metternich'in bu ifadelerinin yanında Yanko, gönderdiği başka bir takrirde Eylül'de toplanması düşünülen kongrenin hangi konuları tartışacağı gibi konuların yanında özellikle Avrupa'daki askerî hareketliliğe dikkat çekiyordu. Baltık'taki askerî hareketlerin yanında özellikle Rusya'nın Polonya'da Avusturya'nın da Galiçya'da yaptığı askerî yığınak üzerinde durmaktaydı. Bunun yanında Viyana ve St. Petersburg'un birbirine karşı bir şüphe içinde olduğunu belirtiyordu.[491]

İkili arasındaki Eylül ayında kongreye dair başka görüşmeler de gerçekleşecekti. Metternich, bu görüşmelerinde özellikle kongrenin kapsamı ve oradan ne gibi sonuçların çıkabileceğine dair Osmanlı maslahatgüzarına bilgiler vermekteydi. Ayın hemen başında

[490] Metternich ile Yanko arasındaki bu görüşmeler hakkında bkz. BOA, HAT. 961/41197-K; kongreye dair benzer düşünceler Avusturya elçilik tercümanı tarafından reisülküttap ile yapılan bir görüşmede de ifade edilecekti. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1151/45700.
[491] Söz konusu havadis için bkz. BOA HAT. 961/41197-L.

gerçekleşen görüşmelerde başvekil, Castlereagh ve Nesselrode'un Viyana'ya geldiği Hardenberg ile Talleyrand'ın ise bir kaç güne geleceği bilgilerini paylaşıyordu. Rusya imparatoru ile Prusya kralının da bu ayın ortasına doğru gelmesinin beklendiğini belirtirken kongrenin de altı yedi hafta gibi bir sürede sonuçlanacağını ifade ediyordu. Metternich'in kongreye dair bu iyi niyeti, alınmasını beklediği kararlar karşısında da devam ediyordu. Bu doğrultuda genel barışın sağlanacağını belirtirken bunun aynı zamanda eski düzenin bir öğesi olan ittifakları da ortadan kaldıracağını ifade ediyordu. Oluşturulacak olan bu yeni düzen ile genel barışı tehdit edecek durumlarda da birlikte hareket edileceğini belirtiyordu. Bu açıklamalarına paralel Metternich'in asıl yapmak istediği şey, hiç şüphesiz *Avrupa usûlünün esâsı usûl-i Osmaniyeye mutâbık olacağı*nı vurgulamaktı. Bu doğrultuda başvekil, ortaya çıkacak yeni düzen ve imzalanacak barışın *yüz sene* süreceğine dair *kefil* olamasa da en azından *sekiz on sene baki bir karar olacağı* konusunda emin olduğunu belirtiyordu. Bu ifadeleri ile başvekil, Viyana Kongresi'nden nasıl bir karar çıkmasını beklediğini ve en azından bir süre genel barışın sağlanacağına inandığını ifade ediyordu. Ortaya çıkacak bu durumun ise Osmanlı Devleti'nin çıkarları ile uyuşacağını belirtecekti.[492] İkili arasında Eylül'ün ortalarında gerçekleşen bir başka görüşmede ise başvekil kongreye katılacak devletlerin beklentilerine dair ayrıntılı bilgi vermekteydi. Bu beklentilere dair yaptığı açıklamaların yanında Metternich, özellikle bu ülkelerinin her birisinin kendi murahhasları ile kongreye katılacağını belirtiyordu. Bu açıklamalar ile bir taraftan kongrenin nasıl işleyeceğini ortaya koyarken diğer taraftan da hiç şüphesiz Bâb-ı Âli'nin de kendi taleplerini göndereceği temsilciler ile ifade etmesini ima etmekteydi. Diğer taraftan kongrenin on dokuz Eylül'de toplanamadığına dair açıklamalar yapan başvekil, sonrasında da daha önceki ifadelerinde de defalarca vurguladığı gibi Viyana Kongresi'nde genel bir barışın sağlanacağını belirtiyordu. Kurulacak olan bu düzen sonrasında ise bu dengeyi bozacak devlet ve ihtilallere karşı ortak hareket edileceğini tekrar tekrar vurgulayacaktı. Bununla birlikte Metternich'in üzerinde durduğu bir diğer mesele ise Alman coğrafyasında Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasına dair yayınlanan risalelerdi. Her ne kadar bunların Avusturya içerisinde basılmasına yasak getirildiği belirtilmiş olsa da Osmanlı maslahatgüzarına karşı Metternich'in bu beyanatları bir bakıma Bâb-ı Âli'ye karşı Avrupa kamuoyunun neler düşündüğünün de ifadesiydi.[493]

Yanko'nun Viyana'daki bu faaliyetleri mütemadiyen İstanbul'a yazılmaktaydı. Bu doğrultuda Metternich'in mahremane olarak verilen mektubuna dair Avusturya elçilik

[492] Söz konusu görüşme hakkında bkz. BOA HAT. 1150/45661.
[493] Söz konusu görüşme için bkz. BOA HAT. 1151/45699.

tercümanı Testa ile yapılan görüşme sırasında bu gelişmelere dair bir başka tahrir başkente ulaşmıştı. Metternich ile yaptığı bir görüşmenin içeriğine dair bilgi veren maslahatgüzar, başvekilin Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne dair yaptığı açıklamaları aktarıyordu. Bu konudaki görüşlerini İstanbul'a yazdığı mektup ve diğer görüşmelere benzer bir şekilde tekrarlayan Metternich, bu görüşmesinde ayrıca kefalet konusunda merak edilen bazı sorulara da cevap verecekti. Bu doğrultuda başvekil, özellikle Bâb-ı Âli'nin merak ettiği kefaletin hangi dönemdeki sınırları kapsayacağı meselesine eğiliyordu. Bu kapsamda *Bükreş Ahidnâmesiyle Boğdan ve Bucak tarafından Rusya devletine terk olunan arazinin şimdilik* geri alınmasını *talep etmek münasip olma*dığını belirtiyordu. Bu açıklaması ile bir bakıma Besarabya'nın geri alınabileceğine dair ortaya çıkan umutları da ortadan kaldırıyordu. Özellikle Rusya-Fransa savaşı sırasında İngiliz elçiliği tarafından dile getirilen ve hatta Rus makamlarına karşı da dillendirilen bu talep, Metternich'in mahremane verilen mektubu ile yeniden konuşulmaya başlanmıştı. Hatta söz konusu kefaletin bunu kapsayabileceği bile düşünülmüştü ancak Metternich'in bu beyanatları bir bakıma Viyana Kongresi'nde böyle bir durumun olmasının mümkün olmadığının da ilanıydı. Bunun yanında Metternich, bu meselenin daha sonraya bırakılması gerektiğini tavsiye etmekteydi.

Metternich'in bu ifadelerinden hareketle sadrazam ise müttefiklerin bu konu hakkında sessiz kalacaklarını düşünmekteydi. Fakat buna karşın Bâb-ı Âli'nin yine de girişimlerde bulunması gerektiğini belirtiyordu. Bu doğrultuda Bâb-ı Âli'nin düşüncelerini ifade etmek için Metternich'e yazılması gerektiğini düşünüyordu. Hem tercüman ile yapılan görüşmelerin değerlendirilmesi hem de nasıl bir mektubun yazılmasına yönelik karar verilmesi için de bir meclisin toplanması gerektiğini ifade ediyordu. Yaşanan tüm bu gelişmeler ve beyanatlar ise II. Mahmud'un kafasının karışmasına neden olmuştu. Bu kafa karışıklığın arkasında hiç şüphesiz söz konusu kefalete dair farklı beklentiler yer almaktaydı. Osmanlı tarafı toprak bütünlüğüne dair verilecek garantiye, Rusya'nın işgal altında tuttuğu Kafkasya topraklarının yanı sıra Bükreş Antlaşması ile Rusya'ya verilen Besarabya'nın dahil olabileceğini düşünmekteydi. Hatta devlet erkânından bazıları ise bunun 1787-1792 savaşına kadar bile geri çekilebileceğine dair bir beklenti içine girmişti. Fakat Avusturya temsilcileri ise bunun tam aksini düşünmekte ve hatta Kafkasya konusuna dair bile kesin bir ifade kullanmaktan kaçınmaktaydı. Bu gelişmeler karşısında II. Mahmud, ilk olarak maslahatgüzarın ilettiklerini ele alarak Metternich'in Rusya'ya verilen bölgeler için *vakti değildir* diyerek ortaya koyduğu beyanata dikkat çekmekte ve bunun karşısında *tamamiyet nerede kalıyor anlayamadım* diyerek ifadeler arasında ortaya çıkan tezatlığa dikkat çekmekteydi. Metternich'in bu

ifadelerinin birbiri ile çeliştiğini ve anlamsızlığını belirten Sultan, Testa'nın ifadeleri için de benzer düşünceler içerisindeydi. Tercümanın kefaleti, *biz ne yapar isek razı olun sonra sefer dahi açılmaz* açıklaması karşısında *ben bundan faideli bir söz anlayamıyorum* diyerek değerlendirecekti. Bu doğrultuda sadrazamın tavsiye ettiği gibi bir meclisin toplanmasını isteyerek bu gelişmelerin değerlendirilmesini emrediyordu.[494]

Bu doğrultuda Bâb-ı Âli'deki meclise sadrazamın yanı sıra Hacı Halil Efendi, defterdar efendi, zahire, tophane, darphane nazırları, baş muhasebeci Hüsnü Bey, Halet Efendi, Mazhar Efendi, kethüda-yı çakeri ağa ve reis efendi katılmıştı. Mecliste ilk ele alınan konu Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı son zamanda giderek artan yakınlaşmasıydı. Osmanlı toprak bütünlüğünü savunacak kadar ileri bir boyuta varan bu durumun nedenleri sorgulanmaktaydı. Bu doğrultuda bazı katılımcılar tarafından bu yakınlaşmanın Osmanlı Devleti'ne karşı duyulan dostluktan ziyade kendi çıkarları gereği olduğu ifade edilmişti. Diğerleri tarafından, ortaya konan bu durum kabul edilmekle birlikte özellikle Napolyon'a karşı verilen mücadeleden dolayı Viyana hükûmetinin güç kaybettiğine dikkat çekiliyordu. Her ne kadar son zamanda güç toplamış olsa da özellikle Rusya ile Polonya üzerinde yaşanan çekişme üzerinde durulmaktaydı.[495] Bu doğrultuda Avusturya'nın Rusya ile yaşanan sorunlar nedeni ile Osmanlı Devleti, İngiltere ve Fransa'yı yanına çekerek kendi lehine bir durum oluşturmak istediği belirtiliyordu. Buna karşın Viyana'nın Bâb-ı Âli'ye karşı bu politikasının arkasında, bir başka nedenin de olabileceğine de dikkat çekiliyordu. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti'ne bir yakınlık göstererek Dubrovnik'i kendine bağlamak niyeti olduğu da düşünülmekteydi. Her ne kadar ortaya konan bu fikirlerin doğru olabileceği kabul edilse de Avusturya'nın bu iyi niyet göstergesinden yararlanmak gerektiği belirtiliyordu. Bu kapsamda yapılması gereken şeyin Viyana hükûmeti ile iletişime geçilmesi gerektiği olduğu ifade edilecekti. Bu yolla Avusturya'nın niyetlerinin daha iyi öğrenilebileceği düşünülmekteydi. Her ne kadar bu konuda elçi ile iletişime geçilmiş olsa da istenilen cevapların alınamadığı hatırlatılarak doğrudan Metternich ile temas kurulması gerektiği düşünülmekteydi. Elçinin ve tercümanın da bu şekilde bir tavsiyede bulunduğu hatırlatılarak riyaset veya sadaret makamlarından bir mektubun yazılabileceği belirtiliyordu. Bunun yanında Bâb-ı Âli'nin gelen mektuplara karşı sesiz kaldığı ve bir cevap vermediği surette bile toplanacak kongrede

[494] Yanko'nun bu havadisi ve II. Mahmud'un hattı için bkz. BOA KK.d 60/6 s.131-132.

[495] Mecliste bunların konuşulduğu aynı dönemlerde voyvodalardan bu duruma dair sürekli bilgiler gelmeye devam ediyordu. Rusya'nın Varşova Dukalığı'ndaki askerî faaliyetlerine karşılık Avusturya'nın Galiçya'ya yönelik askerî yığınağı ve bu iki ülke arasından Orta Avrupa'nın geleceğine dair planları doğrultusunda yaşanan fikir ayrılıkları ayrıntıları ile Bâb-ı Âli'nin bilgisine sunulmaktaydı. Bu konuda bkz. BOA, HAT. 956/41028 ve 962/41205-A.

müttefiklerin Osmanlı Devleti'ne dair bir tartışma yürüteceklerinin kesin olduğu üzerinde durulmaktaydı. Hatta bu müzakereler sonucunda Anadolu hududunun Rusya'ya bile verilebileceğine dikkat çekilerek bu kararın Bâb-ı Âli'den tanınmasının istenebileceği belirtiliyordu. Bu doğrultuda yapılması gereken şeyin Metternich'e yazılması[496] gerektiği olduğu düşünülmekteydi. Yazılacak bu evrakta Bâb-ı Âli'nin gelen mektuplardan nasıl bir anlam çıkardığı ve kendi iddialarının yer alması gerektiği ifade edilmekteydi.[497]

Bâb-ı Âli'de Avusturya'nın Viyana Kongresi'ne dair ortaya koyduğu tekliflere karşı bu şekilde hareketli bir süreç yaşansa da benzer bir süreç bu aşamada İngiliz elçiliğine karşı yürütülmeyecekti. Metternich'in mektuplarına karşı yaşanan bu süreçte İngiliz elçiliği dışarıda tutulacaktı.[498] Bu doğrulta Bâb-ı Âli'nin daha önce R. Liston tarafından tavsiye edilen seçeneklere dair sessizliği devam edecekti. Bunun yanında Bâb-ı Âli'nin bu dönemde mesai harcadığı konuların başında askerî hazırlıklar gelmekteydi. II. Mahmud'un orduda disiplini artırmaya yönelik çabalarının yanında olası bir savaş durumu için askerî hazırlıklara hız verilmişti. Özellikle İran sınırındaki gerginlik giderek artmıştı. Her ne kadar iki ülke arasındaki sorunların çözümü için Tahran'dan Mirza Muhammed Rıza elçi olarak İstanbul'a gelmiş olsa da uzun süre kalmayarak planlandığından daha önce dönüş yoluna çıkacaktı. Bununla birlikte R. Liston'un İran elçiliğinin talepleri doğrultusunda arabuluculuk girişimlerinden de bir olumlu sonuç elde edilemeyecekti.[499] Diğer taraftan Avrupa, yeni düzenin inşa edileceği bir kongreye giderken İstanbul'da eski düzenin sorunları çözülmeye çalışılıyordu. Bu doğrultuda Fransa elçiliğinin işgaline uğrayan Hollanda ve İspanya elçilikleri Andréossy'den geri alınmaya çalışılırken aynı zamanda Avrupa'nın yeni ülke ve hükümdarları tarafından atanan elçilerin de Bâb-ı Âli tarafından kabul edilmesi için bir çaba içine girilmişti. Bu sorunların çözümü için özellikle İngiltere ve Avusturya elçilikleri yoğun bir gayret göstermekteydiler. Fakat ülkeleri barışmış olsa da R. Liston ve Stürmer ile Fransız elçi arasındaki geçmişten gelen sorunlar hâlâ çözülebilmiş değildi. Bu doğrultuda

[496] Metternich'e mektup yazılması yönünde bu şekilde bir karar alınmış olsa da Osmanlı arşivindeki araştırmalarımızda bu belge ile karşılaşılmamıştır. Fakat daha sonraki görüşme ve toplantılarda bu mektubun yazıldığı, içeriği ve sorulan soruların cevaplarının gelmesin beklendiğine dair kayıtlar mevcuttur. Bu nedenle bu mektubun gönderilmiş olması büyük bir olasılıktır. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1097/44434.
[497] Söz konusu meclis için bkz. BOA KK.d 60/6 s.132-133.
[498] R. Liston Ağustos ayı içerisinde yazdığı raporlarda her ne kadar Metternich'in Viyana ve St. Petersburg arasındaki fikir ayrılıklarına dair mektubundan bahsetse de bu mektupla birlikte gelen fakat mahremane olarak Bâb-ı Âli'ye verilen mektuptan hiç bahsetmemektedir. Aynı şekilde bu gizli mektuba dair ne Avusturya elçiliği ile yapılan görüşmelerde ne de Bâb-ı Âli'nin kendi içinde yaptığı meclislerin tutanaklarında İngiltere elçiliğine dair herhangi bir ifade ile karşılaşılmamıştır. Bu da bize bu mektup veya içeriğinin hem Bâb-ı Âli hem de Avusturya elçiliği tarafından İngiltere elçiliği ile paylaşılmamış olabileceğini düşündürmektedir.
[499] Bu konuda bkz. NA. FO. 95/23 No: 19

hükûmetlerine başvuran bu ikili, bu konulardan şikâyet ederek bir bakıma Paris üzerinden bu sorunların çözümünü talep etmekteydi.[500]

Avrupa'da her ne kadar Napolyon tehlikesi ortadan kalmış olsa da bu durumun müttefikler arasındaki ortak düşmana karşı birlikte hareket etme duygusunu ortadan kaldırması ve bununla birlikte kurulacak olan güç dengesinin nasıl olacağına dair fikir ayrılıkları, aralarındaki rekabeti daha da arttırmıştı. Bu doğrultuda özellikle Osmanlı sınırındaki askerî hareketlilik Bâb-ı Âli'nin de endişelenmesine neden olmaktaydı. Özellikle voyvodalardan Rumeli sınırındaki bu yaşanan gelişmelere dair İstanbul'a bir bilgi akışı bu durumu daha da tetikliyordu. Bu doğrultuda Bâb-ı Âli, Avrupa'da yeni bir savaş dedikodularının giderek daha fazla konuşulmaya başladığı bir dönemde bir taraftan bu gelişmeleri yakından takip etmeye çalışırken diğer taraftan da askerî hazırlıklara daha fazla bir önem vermekteydi. Bununla birlikte bu durumu içeride yaşanan isyanlar ve özellikle İran ile olan ilişkilerin gerilmesi de tetikliyordu. Bu doğrultuda merkezden çevreye giden emirler doğrultusunda bir ordunun hazırlandığına dair havadisler İstanbul'daki elçilikler tarafından da işitilmekteydi. Bu durum Bâb-ı Âli'nin Viyana'daki barış kongresine bir temsilci göndermesi için girişimlerde bulunan R. Liston'un dikkatinden kaçmıyordu. İngiliz elçi, özellikle Avrupa tarafında bir ordu toplama çabası içerisinde olunduğunu aktarıyordu. Bu askerî hazırlıkların arkasında hiç şüphesiz birden fazla neden vardı. Avusturya ve Rusya'nın askerî faaliyetlerinin yanında bu faaliyetlerin Osmanlı Devleti'ne karşı olduğuna dair gelen çeşitli havadisler hiç şüphesiz sadece Bâb-ı Âli'yi değil İstanbul halkının da bir endişeye düşmesine neden olmuştu. Osmanlı topraklarının nasıl paylaşılacağına dair planların yer aldığı bu havadisler ağızdan ağıza dolaşmaktaydı. Hatta bazıları bu haberlerin Tepedelenli Ali Paşa tarafından çıkarıldığını düşünmekteydi. Bu havadislerin bu kadar yaygınlaşmasına bir de askerî hazırlıkların eklenmesi, R. Liston'un harekete geçmesine neden olmuştu. Bu doğrultuda Eylül'ün başında reisülküttap ile yaptığı görüşmede ülkesinin Avrupa'daki neredeyse en iyi müttefiki konumunda olan Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı kötü bir niyet beslemediğine dair beyanatlarda bulunmuş ve hatta bu durumun olası bir savaşa dönüşmemesi için dostane uyarılılar yapmıştı. Bu açıklamalar karşısında Mehmed Seyyidâ Efendi, bu hazırlıkların sadece savunma amaçlı olduğunu belirtmesinin yanında içerideki ayaklanmalara karşı yapıldığını ifade ediyordu. II. Mahmud'un içerideki asi vali ve yöneticilere karşı kararlı bir politika izlediğini belirten reisülküttap, Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasına yönelik

[500] Bu konuda bkz. NA. FO. 78/82 s.80-83; benzer girişimler söz konusu ülkelerden de gelecekti. Bâb-ı Âli'ye iki ülke arasındaki dostluğa dair düşünceler ve atanan yeni elçilerin kabulü gibi konuların yer aldığı mektuplar yazacaklardı. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1212/47466, 1212/47466-A ve 1211/47464.

konuşulanları duyduğunu belirtse de bunlara inanmadığını ifade ediyordu. Seyyidâ Efendi'nin üzerinde durduğu bir diğer konu ise R. Liston'un daha önce Viyana Kongresi'ne dair verdiği mektuptu. Her ne kadar Bâb-ı Âli'nin bu konudaki görüşlerini açıklamasa da elçinin Osmanlı Devleti'ne karşı dostluğunun bir kanıtı olarak gördüğü bu tavsiyeler karşısında şimdilik teşekkür etmekle yetiniyordu.[501]

Bu askerî hazırlıkların en önemlilerinden birisi Tepedelenli Ali Paşa tarafından yürütülmekteydi. Özellikle İngiltere, Tilsit sonrası Adriyatik'te Fransa kontrolüne geçen Yedi Adalar'a karşı bir askerî hareket başlatmıştı. 1814'e gelindiğinde birkaç ada haricinde tüm bölge neredeyse İngiliz donanmasının kontrolüne girmişti. Fakat bu takım adaların en büyüğü olan Korfu'daki savunma bir türlü aşılamamıştı. Napolyon'a karşı verilen mücadeleyle doğru orantılı olarak İngiliz donanması buradaki baskılarını artırmış olsa da 21 Haziran'da kendi rızası ile teslim oluncaya kadar İngiliz birlikleri Korfu'ya çıkamamıştı.[502] Fransa'da Bourbonların yeniden iktidarı ile bölgede kurulan İngiliz nüfusu sadece söz konusu adalar ile sınırlı değildi. Bu adaların yanında İngilizler, karada daha önce Fransa'nın kontrolünde olan Parga gibi bölgeleri de ele geçirmişlerdi. Adriyatik'teki bu askerî hareketlilik Tepedelenli Ali Paşa tarafından yakından takip edilecekti. Bu doğrultuda gerektiğinde İstanbul ile de iletişime geçen paşa, bir taraftan İstanbul'dan yardım almaya çalışırken diğer taraftan da bir askerî hazırlık içerisine girmişti. Bu doğrultuda silah altındaki asker sayısını arttırırken özellikle sahil bölgelerinde olası bir saldırı için önlemler almaktaydı. Diğer taraftan Parga'daki askerî kontrolleri ile bir bakıma Tepedelenli ile komşu olan Londra hükûmeti, etrafındaki bu askerî hareketliliği yakinen takip etmekteydi. Diğer taraftan bu bölgelerin İngiliz kontrolüne girmesi aynı zamanda İstanbul ve Londra arasında yakın gelecekte yeni sorunlar anlamına gelmekteydi.[503]

Bu gelişmelerin yaşandığı dönemde Avrupa'daki yaşananlara dair bilgiler gelmeye devam ediyordu. Bu dönemde gelen havadisler genel olarak iki konuya odaklanmaktaydı. Bunlardan ilki kongrede ele alınacak konular diğeri ise Polonya ve Galiçya'daki askerî hareketlilikti. Kongrenin gündemine dair aktarılanlar aynı zamanda Avrupa'daki fikir ayrılıkları ve politik bölünmeleri de ortaya koymaktaydı. Rusya ve Prusya'nın Doğu Avrupa'ya dair ortak planlarının yanında Avusturya'nın bu planlara karşı çıktığına dair

[501] R. Liston'un bu görüşleri ve söz konusu görüşme için bkz. NA. FO. 78/82 s.92-93.
[502] Bu konuda bkz. Michael Pratt, *Britain's Greek Empire, Reflections on the History of the Ionian Islands from the fall of Byzantium*, Rex Collings, Londra, 1978, s.90-100.
[503] Bu yaşananlar hakkında bkz. NA. FO. 78/82 s.92-93 ve BOA HAT. 958/41103; bölgedeki İngiliz hakimiyetinden önce Bâb-ı Âli, Fransa elçiliği ile yaptığı görüşmeler ile bu bölgelerin Osmanlı Devleti'ne verilmesine yönelik bir siyaset yürütmüştü. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1262/48882.

bilgiler paylaşılmaktaydı. Berlin'in St. Petersburg'un Polonya planlarına verdiği desteğe karşılık Saksonya konusunda Rusya'nın desteğini arkasına alması, Viyana hükûmetinin bu planlara karşı koyabilmek için İngiltere ve Fransa'ya yaklaştığı belirtiliyordu. Avrupa'nın büyük güçleri arasındaki bu fikir ayrılıkları aynı zamanda askerî sahaya da yansımıştı. Polonya ve Galiçya'daki askerî hareketliliğe dair uzun zamandır İstanbul'a bilgi veren voyvodalar, bu konudaki yeni gelişmeleri aktarmaya devam etmekteydi. Osmanlı sınırına yakın bir bölgede yaşanan bu hareketlilik, II. Mahmud başta olmak üzere Osmanlı devlet erkânı tarafından yakından takip edilmeye çalışılıyordu. Bu nedenle gelen bu havadisler doğrultusunda voyvodalara yazılarak bu bölgelerindeki askerî hareketliliğin yakından takip edilmesi istenmekteydi. Bu bölgelere yapılan asker nakillerin hangi amaçlar doğrultusunda yapıldığı ve yakın gelecekte nasıl bir faaliyet içinde bulunabileceklerine dair bilgi edinilmesi talep edilmişti. Fakat bu talebe karşılık voyvodalardan Eylül ayı içerisinde gelen cevaplarda ise net bir cevap verilemiyordu. Buradaki askerî durumun Viyana Kongresi'ndeki gelişmelerle doğrudan bağlantılı olduğu belirtilmekteydi. Bu bir bakıma kongrenin aynı zamanda bir savaş durumunun ortaya çıkıp çıkmayacağına karar vereceğinin de ifadesiydi. Bu bilgilerin yanında voyvodalar, özellikle Talleyrand ile diğer büyük devletlerin murahhasları arasında ülkelerin kongrede nasıl temsil edileceğine dair tartışmalara da yer veriyordu. Hem bu tartışmaların hem de I. Aleksandr'ın St. Petersburg ziyaretinin kongrenin açılış tarihinin ertelenmesine neden olduğu aktarılıyordu. Her ne kadar Çar'ın Viyana için yola çıkmak üzere olduğuna dair bilgiler paylaşılsa da açılış tarihin 1 Kasım olarak belirlendiğine dair beyanname İstanbul'a gönderiliyordu. Bunun yanında Eflak voyvodasının Ağustos tarihli *Beçte mukîm gāyet mûtenâ ve maslahata âşinâ bir nefer havadisnüvis*i üzerinden aktardığı bilgilerde bu havadisler doğrulanmaktaydı. Maslahata aşina bu şahsın üzerinde durduğu en önemli meselelerin başında tüm Avrupa devletlerinin Rusya'nın planları karşısında ortak bir cephe oluşturduğuydu. Bu havadisler karşısında II. Mahmud'un üzerinde durduğu en önemli konu ise Osmanlı sınırlarında giderek artan askerî hareketlilikti. Havadisler üzerine yazdığı hatlarda bu durum üzerine eğilen Sultan, bu Rusya ve Avusturya askerlerinin durumlarına dair voyvodalardan bilgi istenmesini istiyordu. Hatta Eflak voyvodasının Viyana'daki havadisnüvisinin bu konulara dair daha fazla bilgiye sahip olabileceği ve dolayısıyla da ondan daha ayrıntılı bilgi elde edilebileceğini belirtiyordu. Fakat II. Mahmud'un bu konular karşısında yapılması gerektiğini düşündüğü şey devletin iç düzeni için daha fazla çaba

gösterilmesiydi. Bu doğrultuda gerekli zahire ve mühimmatın gönderilmesi gerektiğini ve Tuna sınırına olabildiği kadar özen gösterilmesini istiyordu.[504]

II. Mahmud'un Tuna sınırına daha fazla önem verilmesine dair bu emirlerinin yapıldığı aynı dönemde F. Gentz de kongreye dair daha ayrıntılı bilgiler veriyordu. 28 Eylül tarihli mektubunda Viyana Kongresi'ne dair Eflak Voyvodası Karaca Yanko ile daha fazla bilgi paylaşacaktı. Şu ana kadar Osmanlı Devleti'nin durumuna dair herhangi bir talimat almadığını belirten Gentz, bu doğrultuda Bâb-ı Âli'nin kongreye dair herhangi bir adım atma niyeti olmadığını varsaymaktaydı. Fakat bununla birlikte kongrenin amacının Avrupa'da kalıcı barışı sağlamak olduğunu belirterek Osmanlı topraklarının da bu süreçte ele alınmamasının ihtimal dışılığına dikkat çekiyordu. Bu beyanatları ile F. Gentz, daimî barış için kurulmak istenen yeni güç dengesinde Osmanlı Devleti'nin de yerinin olacağını en azından bu süreçte gündeme geleceğini belirtiyordu. Bu nedenden ötürü bu konuya Bâb-ı Âli'nin kayıtsız kalamayacağını düşünse de İstanbul'un bu yönde atım atmaması için gerekçeleri de vardı. Geleceğe dair endişeler Osmanlı Devleti'nin bu konuda sessiz kalmasına neden olabilirdi. Hatta Metternich ile birkaç gün önce yaptığı görüşmede başbakan da Bâb-ı Âli'nin bu konuda sessiz kalabileceğine dair bir fikir ortaya koymuştu. Fakat Osmanlı Devleti'nin bu konuda takınabileceği sessizlik politikası, bu konunun gündeme gelme ihtimalini ortadan kaldırmıyordu. Bu doğrultuda F. Gentz, Osmanlı Devleti'nin bu konuda sessizlik kararı alsa bile Metternich'in bu meseleyi gündeme getirmekten vazgeçmediğini belirtiyordu. Hatta başbakanın kalıcı barışın devamı için Osmanlı toprak bütünlüğünün garanti altına alınmasını teklif etmekte kararlı olduğunu ifade ediyordu. Bu ifadeler bir bakıma malumun ilanından başka bir şey değildi. Avusturya'nın kongrede Rusya'nın gelecekteki yayılmacı politikasının önüne geçmek için adımlar atma çabası herkesin malumuydu. Özellikle Rusya'nın Bükreş Antlaşması ile Prut ve Tuna ırmaklarına dayanması, Viyana'nın Doğu Avrupa'daki çıkarlarını doğrudan etkilemekteydi. Avusturya'nın bu durumdan duyduğu rahatsızlığa paralel St. Petersburg'un Polonya'ya dair planları, Viyana hükûmetinin daha da endişelenmesine neden olmaktaydı. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün Viyana Kongresi'nde garanti altına alınması Avusturya'nın çıkarları ile doğrudan bağlantılıydı. Bu beyanatlarının yanında I. Aleksandr'ın tüm Polonya üzerinde hak iddiasına dair söylentiler hakkında bilgi veren F. Gentz, bu konuşulanların doğruluğu üzerinde durmaktaydı. Rusya'nın yaşadığı tüm zorluklara ve tüm çelişkilere rağmen, kendi egemenliği

[504] Bu dönemdeki havadisler hakkında bkz. BOA HAT. 956/41027, 1153/45765-A, 1153/45768, 1153/45771-A, 1148/45604, 1153/45769, 956/41025, 654/31989 ve 1149/45647.

altında, anayasal bir Polonya krallığı kurma projesine hâlâ çok güçlü bir şekilde bağlı olduğunu belirterek bu konuda zor bir diplomatik sürecin de yaşanacağını ifade ediyordu. Fakat bu konudaki tartışmalar ne kadar çetrefilli olursa olsun bir savaş ihtimalinin de olmadığını vurguluyordu. F. Gentz'in bu mektubu bir taraftan Avusturya'nın Rusya karşısında duyduğu endişeleri ortaya koyarken diğer taraftan da Metternich ve Viyana hükûmetinin Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün garanti altına alınması konusundaki kararlılığını göstermekteydi. Bu doğrultuda bu mektup hem bu konunun kongrede gündeme gelme ihtimalini hem de Metternich'in söz konusu garanti için çaba harcayacağını göstermesi açısından önemliydi.[505]

Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün Avrupa'daki kalıcı barış için ne kadar önemli olduğu ve bu konuya Avusturya'nın ne kadar önem verdiğine dair F. Gentz'in bu beyanatları, sonraki mektuplarında da devam edecekti. 6 Ekim'de gönderdiği bir sonraki mektubunda ise kongrenin Ekim'in başında toplanmasına karar verilmesine rağmen hâlâ toplanamadığı gibi kongreye dair prosedürdeki sorunlara değiniyordu. Fakat onun üzerinde durduğu asıl konu, Avrupa'nın geleceğine dair yapılan ve yapılacak olan tartışmalardı. Özellikle uzun uzun Polonya ve Alman coğrafyasına dair tartışmalara değinerek bir bakıma kongreyi ve bu sorunların çözülememesi halinde Avrupa'yı bekleyen tehlikelere dikkat çekiyordu. Bu şartlar altından yeniden Osmanlı konusuna dönen F. Gentz, bir bakıma ortaya çıkan bu durumda Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün garanti altına alınmasının ne kadar elzem olduğunu belirtiyordu. Bu nedenle Bâb-ı Âli'nin yapması gereken, bir bakıma bu konuda bir talepte bulunmaktı. Özellikle Osmanlı Devleti'nin Bâb-ı Âli'nin en tehlikeli düşmanı/*l'ennemi le plus dangereux de la Porte* olan Rusya'nın kongreden büyük bir avantaj elde ederek ayrılacağı düşünüldüğünde, bu şekilde bir garantinin ne kadar değerli bir kazanım olacağı fikrine sahipti. Rusya'nın elde edeceği bu güç doğrultusunda Bâb-ı Âli'nin hiç olmadığı kadar tehdit altında olduğu düşünüldüğünde, böyle bir garantinin Osmanlı Devleti'ne katkı sağlayacağını ifade ediyordu. Her ne kadar kâğıt üzerinde sağlanacak bir garantinin zayıf bir garanti olacağını belirtse de bunun aynı zamanda hukuki bir dayanak da sağlayacağını düşünmekteydi. Bu aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün tehlikeye girmesi durumunda dostları tarafından bu konuya müdahil olmak için bir yasal gerekçe de sağlayabilirdi. Kendi çıkarlarını düşünen Avrupalı güçlerin bile bir güç dengesi kurmaya çalıştığı bir ortamda Osmanlı Devleti'nin de sesinin duyulmasının gerekli olduğunu

[505] F. Gentz, *a.g.e.*, s.104-107.

ifade ediyordu. Bu doğrultuda Bâb-ı Âli'nin sessiz kalmasının doğru ve akıllı bir karar olmayacağını belirtiyordu.[506]

F. Gentz tarafından bu beyanatların yapıldığı aynı gün Metternich de elçisi Stürmer'e benzer bir talimat göndermekteydi. Başkentinde toplanacak kongrede Avusturya'nın çıkarları doğrultusunda kalıcı bir barış ve güç dengesi inşa etmek isteyen Metternich, bu söz konusu kalıcı barış için Osmanlı Devleti'nin ne kadar önemli olduğunun farkındaydı. Bu doğrultuda Stürmer'e gönderdiği talimatta, Osmanlı Devleti'nin topraklarını yeni düzenin genel garantisi altına sokarak bir bakıma kalıcı barış için yeni bir adım atmak amacı gütmekteydi. İstanbul ve St. Petersburg arasındaki ilişkilerin kalıcı barışa zarar verebileceğinin gayet farkında olan şansölye, bu şekilde bir garanti sağlayarak bir taraftan Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü hukuki bir zemine oturmak isterken diğer taraftan da bu yasal gerekçe ile kalıcı barışın daha da sağlam temellere dayanacağını düşünmekteydi. Özellikle Rusya'nın Balkanlar ve Polonya'ya yönelik yayılmacı politikası dikkate alındığında, Osmanlı Devleti'nin bir temsilci ile Viyana'da yer alması ve hatta toprak bütünlüğüne dair verilecek kefalet ile aynı zamanda St. Petersburg'un Osmanlı topraklarına yönelik saldırgan politikasının da önüne geçebilirdi.[507] Viyana hükûmetinin bu girişimlerin yaşandığı aynı dönemde Fransa'nın İstanbul elçiliğinde bir görev değişikliği yaşanacaktı. Andréossy'nin yerine her ne kadar ilk başta Riviére elçilik görevi ile atansa da bu görev değişikliği gerçekleşemeyecekti. Buna karşılık Andréossy'nin faaliyetlerinden rahatsız olan Paris hükûmeti, onun yerine Pierre-Jean Ruffin'i maslahatgüzarlık görevine getirilecekti.[508] Yeni kurulan Flemenk hükûmeti de benzer bir çaba içine girmişti.[509] Diğer taraftan bu dönemde gelen havadislerde ise daha önceki gelişmeler tekrarlanacaktı. Kongrenin bir türlü toplanamamasına paralel olarak kongrede uygulanacak protokol ve temsile dair yaşanan tartışmalar ve konuşulan paylaşım planları İstanbul'a aktarılıyordu. Zaman zaman Osmanlı Devleti'nin paylaşılacağına dair söylentilerin de yer aldığı bu havadisler karşısında II. Mahmud, her zaman yaptığı gibi ihtiyatlı olunması yönünde uyarılarda bulunacaktı.[510]

Avusturya ve İngiltere'nin Viyana'ya bir temsilci gönderilmesine yönelik bu tavsiye ve talepleri karşısında Bâb-ı Âli, yoğun bir diplomatik süreç yürütse de henüz kesin bir karar

[506] F. Gentz, *a.g.e.*, s.107-118.
[507] Bu konuda bkz. M. Šedivý, *a.g.e.*, s.40 ve O. Özavcı, a.g.m., 1459.
[508] Bu konu hakkında yapılan yazışmalar için bkz. BOA HAT. 1192/46902-A, 1192/46902-B, 1192/46902-D, 1192/46902-E, 960/41184-L, 1275/49506-A ve ayrıca NA. FO. 78/82 s.169-171.
[509] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1215/47585-B, 1215/47585-C ve ayrıca NA. FO. 78/82 s.169-171.
[510] Bu dönemdeki havadisler hakkında bkz. BOA HAT. 170/7270, 725/34534, 956/41000, 958/41104, 959/41183-K, 1149/45657, 1149/45658 ve 1151/45702-B.

vermiş değildi. Metternich tarafından ortaya konulan kefaletin kapsamını öğrenmek isteyen İstanbul, bu konudaki atacağı adımları, kafasındaki soruların cevaplarını aldıktan sonra netleştirmeyi planlıyordu. Fakat buna karşılık Tepedelenli Ali Paşa daha aktif bir girişimde bulunmak istiyordu. Yedi Adalar ve Parga'ya yönelik her zaman talepkâr bir tutum tıkınan paşa, yakın zamanda Fransa'dan İngilizlerin eline geçen bu bölgelerin kendisine iadesini istiyordu. Özellikle anakarada bulunan Parga'yı İngiltere ile olan dostluk ilişkilerinden dolayı diplomasi yolu ile alabileceğini düşünmekteydi. Bu nedenle daha önce Adriyatik'teki İngiliz birlikleri komutanı ile temas kurmuş olsa da bu girişimlerden bir sonuç alamamıştı. Bu girişimlerden olumlu bir netice alamayan Tepedelenli, başka bir seçeneğe başvurarak Londra veya Viyana'ya temsilciler göndermeyi planlamaktaydı. Bu nedenle R. Liston ile iletişime geçen paşa, elçiden göndereceği kişiler için tavsiye mektubu talebinde bulunuyordu. Tepedelenli ile İngiltere arasındaki iyi ilişkileri dikkate alarak bu talebi doğrudan reddetmek istemeyen R. Liston, buna karşılık yeni bir teklif ile geliyordu. Bu doğrultuda elçi, bu gibi konuların çözümü için bir temsilci gönderilmesinden ziyade mektup yazılmasının daha uygun olacağını tavsiye etmekteydi. Bölgedeki temsilcileri aracılığı ile bu düşüncelerini Tepedelenli'ye ileten R. Liston, bu şekilde aynı zamanda paşanın istediği tavsiye mektubunu da reddetmemiş olacaktı. Elçinin bu önerisini dikkate alan Ali Paşa, bu doğrultuda Viyana'ya bir mektup gönderme kararı almıştı. Bir nüshasının elçiye de ulaşması üzerine R. Liston özellikle Tepedelenli'nin sahip olduğu güç üzerine dair düşüncelerini Castlereagh'a yazma ihtiyacı hissetmişti. Paşanın sahip olduğu politik güce dair açıklamalarının yanında özellikle 1809'taki iki ülke arasında yapılan Çanakkale Antlaşması'nın imzalanmasında oynadığı önemli rolü hatırlatmaktaydı. Bu doğrultuda Ali Paşa'nın her zaman İngiltere'ye yönelik izlediği olumlu tavrının yanında özellikle Fransa karşısında takındığı sert tutum üzerinde durmaktaydı. Paşanın bölgedeki gücünün savaş sırasında İngiltere lehine ortaya çıkardığı olumlu durumun yanında elçinin asıl üzerinde durduğu nokta, Tepedelenli'nin Bâb-ı Âli üzerindeki etkisiydi. Bu doğrultuda bu etkinin kendileri açısından kullanışlı olabileceğine dikkat çekmekteydi. Bunun yanında R. Liston, Tepedelenli'ye bu yöndeki talebinin hükûmeti tarafından değerlendirilebileceğini ifade etmişti. Fakat bu yönde muhatabının umutlanmasına neden olabilecek en ufak bir ifadeden bile kaçınmaya çalışıyordu. Bu doğrultuda verdiği cevapta Tepedelenli'nin bu talebinin hükûmeti tarafından bölgedeki temsilcilerinin görüşlerine başvurularak ele alınacağını belirtiyordu. Özellikle hükûmetinin bölgedeki askerî yetkililerin bu konudaki fikirlerini dikkate alarak karar vereceğini ifade ederek bir bakıma verilecek kararda askerî gerekçelerin etkili olacağını anlatmaya çalışıyordu. Diğer taraftan bu ifadelerin yanında R. Liston, içinde bulundukları zamanın da bu şekilde bir toprak değişikliği

için uygun olmadığına dair açıklamalarda bulunmaktaydı. Nihai barışın hâlâ imzalanmadığı bir dönemde söz konusu bölgelerin Tepedelenli Ali Paşa veya Bâb-ı Âli'ye verilebileceğine dair bir teminatın da söz konusu olamayacağını belirtiyordu. Aynı zamanda bu bölgelerin son savaşın bir sonucu olarak ele geçirildiğinden hareketle bu bölgelerin tasarrufuna dair kararın da nihai barış doğrultusunda verileceğini ifade ediyordu. Bu bir bakıma bu bölgelerin kaderinin Viyana Kongre'sinde verileceğinin de ilanıydı.

Yedi Adalar ve Parga'nın bir tür savaş ganimeti olduğuna dair bu açıklamalarının yanında R. Liston, sonrasında da Bâb-ı Âli'nin son savaşta izlediği politika üzerinde duracaktı. Osmanlı Devleti'nin Fransa karşısında verilen mücadelede hiçbir katkı yapmama konusundaki kararlığına değinen elçi, bir bakıma bu ifadeleri ile savaş ganimeti olarak gördüğü bu bölgelerde Bâb-ı Âli'nin ve dolayısıyla da Tepedelenli Ali Paşa'nın herhangi bir hukuki gerekçeye dayanan talebinin de olamayacağını ima etmekteydi. Hatta bununla birlikte Bâb-ı Âli'nin İstanbul'da bulunan müttefik devletlerin elçilerine karşı takındığı sert tutumdan da şikâyet edilmekteydi. Bu elçilere karşı düşmanca bir dil kullanılmasının yanı sıra önceki antlaşmalar doğrultusunda gelen taleplerin de sanki söz konusu antlaşmalar hiç var olmamış gibi geri çevrildiğini belirtiyordu. Bu durum, bir bakıma kendisinin İstanbul'a ulaşmasından sonra yaptığı taleplere karşı olumlu yanıtlar alamadığına dair de bir sitemdi. Bununla birlikte R. Liston, Tepedelenli'nin taleplerinin paşanın sahip olduğu konum dikkate alınarak değerlendirilmesi konusunda hükûmetine uyarılarda bulunarak mektubuna son veriyordu.[511] Aynı dönemde elçi, savaş sırasında yaşanan ve hâlâ çözülemeyen ticari sorunların bir neticeye bağlanması için de çaba harcamaktaydı. Savaş sırasında Fransız korsanlar tarafından İngiliz tüccar gemilerine verilen zararlar, bu konuların başında gelmekteydi. Selefi S. Canning'in de mesai harcadığı bu meseleler R. Liston'un İstanbul'a gelmesinden sonra kendisi tarafından devralınacaktı. İngiliz elçiliği Osmanlı sularında yaşanan bu gelişmelerin Bâb-ı Âli'nin tarafsızlığına aykırılığı yönünde bir tez izleyerek çözümün onlar tarafından sağlanmasını ve tüccarlarının zararlarının karşılanmasını istemekteydi. Osmanlı Devleti'nin sürece dahil edilmesine yönelik tüm çabalara rağmen Bâb-ı Âli, tarafsızlık politikasına sığınarak bu sorunların dışarısında kalmaya çalışmıştı. Savaş sonrasındaki süreçte de İngiltere ve Fransa'nın barış yaptığını ve dolayısı ile R. Liston'un tüm çabalarına rağmen söz konusu

[511] Bu konudaki gelişmeler ve Tepedelenli Ali Paşa'nın mektupları hakkında bkz. NA. FO. 78/82 s.112-118; bu dönemde farklı bir girişim kendilerini Kudüs'te bulunan Hristiyanların önderi olarak tanımlayan kişilerden de gelecekti. Kendilerini Kutsal Toprakların Babaları/*the Fathers of the Holy Land* olarak tanımlayan bu kişiler içinde bulundukları ekonomik sıkıntılarla birlikte Türklerin tiranlığı ve baskısı/*tyranny and oppression of the Turks* karşısından İngiliz korumasını talep ediyorlardı. Söz konusu mektuplar hakkında bkz. NA. FO. 78/82 s.145-148 ve 199-201.

sorunların iki hükûmet arasında çözülmesi gerektiğine dair beyanatlarda bulunarak Osmanlı Devleti'nin paylaşılması ve toprak bütünlüğünün konuşulduğu bir dönemde iki ülke ile arasında yeni sorunların oluşmasını istemiyordu.[512]

Bâb-ı Âli bu konuda bu şekilde bir politika izlemeye çalışırken Metternich bir taraftan maslahatgüzar ile yaptığı görüşmeler ve diğer taraftan da F. Gentz aracılığı ile daha önceki tekliflerine dair yeni açıklamalar yapacaktı. Kasım ayının hemen başında Yanko ile gerçekleştirdiği görüşmede başvekil, ilk olarak Polonya konusunda bir sona yaklaşılmasını beklediğine dair açıklamalar yapmaktaydı. Bununla birlikte Saksonya konusunda Prusya'nın sert tavrına eleştiriler getiren Metternich, bu açıklamaları sonrasında özellikle Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün sağlanması için çaba harcayacağına dair açıklamalarda bulunuyordu. *Avusturya devleti Devlet-i 'Aliyye'nin tamamiyet-i mülk ve istiklalini te'kid ve te'yid etmedikçe meclis-i mükalemeden* ayrılmayacağını söyleyerek bu konunun hükûmetinin Viyana Kongresi'ndeki en öncelikli meselelerinin başında geldiğini belirtiyordu. Bu açıklamalarına paralel Metternich, Yanko'dan bu beyanatlarının Bâb-ı Âli'ye iletilmesini bizzat talep ediyordu. Daha sonrasında ise genel barışın devamı ile Osmanlı Devleti'nin emniyetinin birbirine bağlantılı olduğuna dair açıklamaları ile Avusturya'nın Osmanlı Devleti'nin çıkarlarına ne kadar önem verdiğini göstermeye gayret edecekti.[513]

Başvekilinin bu açıklamalarına paralel F. Gentz, 7 Kasım tarihli mektubunda, Metternich ile önceki aylarda yapılan tekliflere dair bir görüşme gerçekleştirdiğini ifade ederek burada konuşulanlara dair Eflak voyvodasına bilgi vermekteydi. Bu konuyu tüm yönleri ile ele aldıklarını belirten F. Gentz, öncelikli olarak Osmanlı Devleti'nin kongreye bir temsilci göndermemeye yönelik çekincelerinin arkasında yatan tüm saiklerin haklılığı üzerinde durmaktaydı. Bu şekilde bir politika izlenmesinin arkasında hiç şüphesiz Fransa'ya karşı verilen uzun mücadelede yaşanmışlıkların ne kadar etkili olduğunu belirtiyordu. Bu ifadeleri ile Gentz, aynı zamanda Bâb-ı Âli'nin Viyana'daki kongreye karşı bu şekilde bir politika izlemesinin arkasında Napolyon savaşlarının ortaya çıkardığı kaotik ve kırılgan politik yapının olduğunu da itiraf etmiş olmaktaydı. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin çıkarlarının korunması için bir murahhasın gönderilmesinin de gerekli olmadığını belirtiyordu. Avusturya'nın çıkarları ile Osmanlı Devleti'nin çıkarlarının bir olduğuna dair açıklamaları doğrultusunda Viyana hükûmetinin Bâb-ı Âli'nin çıkarlarını korumak için çaba

[512] Bu meselelerin çözümü için İngiliz elçiliği uzunca bir süre mesai harcayacaktı. Yaşanan bu süreç hakkında bkz. NA. FO. 78/82 s.119-144.
[513] Söz konusu görüşme için bkz. BOA HAT. 1273/49391.

harcayacağını ifade etmekteydi. İstanbul'un kendileri açısından sadece bir müttefik olmadığını belirterek Osmanlı Devleti'nin çıkarların Avusturya'nın kendi güvenliği ve refahı ile doğrudan bağlantılı olduğuna dair açıklamalar yapmaktaydı. Bu nedenle iki ülkenin çıkarlarının birbirleri ile doğrudan bağlantılı olduğunu belirtiyordu. Bu doğrultuda hükûmetinin Bâb-ı Âli'den herhangi bir resmî talep beklemeden bulduğu her fırsatta Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını korumak için girişimlerde bulunacağını ifade ediyordu. Bu girişimlerden istenilen sonuçlar elde edilememesi halinde ise bunun ne Osmanlı Devleti'nin kongreye resmî bir temsil göndermemesinden ne de hükûmetinin çabalarının yetersiz kalmasından kaynaklanacağını belirtiyordu. İstenilenin elde edilememesin tek nedeni hiç şüphesiz kongrede bu taleplere karşı çıkacak devletlerin muhalefetinden kaynaklanacaktı. Bu doğrultuda Metternich, halihazırdaki durum dikkate alındığında Osmanlı Devleti'nin Bükreş Antlaşması ile Rusya'ya verdiği topraklarının iadesinin talep edilmesinin yararsız ve yersiz olduğunu düşünmekteydi. Bunun en önemli nedeni olarak da başta I. Aleksandr olmak üzere Rus temsilcilerin savaş sonrasında değişen tutum ve davranışlarını görmekteydi. Özellikle Çar'ın Paris'e girişi ve Viyana'ya gelişinden sonra sergilediği davranışları buna kanıt olarak göstermekteydi. I. Aleksandr'ın bu tutum ve davranışları aynı zamanda yapılacak öneri ve tekliflere Rusya'nın hakikat ve adalet çerçevesinde cevap vermeyeceğinin de bir kanıtıydı. Bu doğrultuda Rusya'nın kendi hırsı/*ambition* doğrultusunda bir politika izleyeceğini belirterek hem St. Petersburg'un kongrede nasıl bir politika izlemesinin beklendiğini hem de Osmanlı Devleti lehine ortaya konacak tekliflerin bu doğrultuda reddedileceğini ifade etmekteydi. Rusya'nın bu tutumunun aynı zamanda Polonya topraklarına yönelik tartışmaların da hangi neticeleri vereceğinin bilinmemesine yol açtığını belirtiyordu. Avusturya, Prusya ve İngiltere'nin Varşova Dukalığı'nın geleceğine dair ortak fikirler paylaşmalarına karşılık Rusya'nın bu bölgenin geleceğine dair daha farklı fikirleri olduğunu ifade ediyordu.

Bu bölgenin geleceğine dair çetin tartışmaların yürütüldüğü bir ortamda Bâb-ı Âli lehine masaya getirilmesi planlanan taleplerin ise Rusya tarafından kesinlikle kabul edilmeyeceğini düşünmekteydi. Bu nedenle Osmanlı Devleti'ne dair alınacak kararların Polonya ve daha geniş anlamda Avrupa'nın geleceğine dair yapılacak tartışmalar ile doğrudan bağlantılı olacağını da ima ediyordu. Buna karşılık F. Gentz, hükûmetinin Bâb-ı Âli'nin çıkarlarını hiçbir zaman ötelemeyeceğini ve bulduğu her fırsatta dile getireceğini de belirtmekten geri durmuyordu. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti için mevcut sınırları dahilinde bir toprak bütünlüğü garantisi/*la garantie de l'intégrité des possessions actuelles de la Porte* teklifinin her zaman hükûmetinin ajandasında olduğunu belirtiyordu. Bu durum aynı zamanda

Bâb-ı Âli'nin uzun zamandan beri Metternich'in ortaya koyduğu *kefalet* kelimesinin de ne anlama geldiğinin ifadesiydi. Bu bakımdan F. Gentz'in bu ifadeleri, garantinin kapsamına dair Bâb-ı Âli'nin yaptığı meclislerde ortaya konular fikirler ve soruların da yanıtı mahiyetindeydi. Fakat bu mahiyeti haiz bir garantinin ortaya çıkması bile doğrudan kongrenin sonucuna bağlıydı. Halihazırdaki çözümsüzlüğü kriz olarak tanımlayan F. Gentz, özellikle Rusya'nın fikirlerinde ısrarlarının devam etmesi halinde bu çözümsüzlüğün devam edeceğini belirtiyordu. Hatta I. Aleksandr'ın Polonya'nın tamamı için ortaya koyduğu iddialarındaki ısrarlarına devam etmesi halinde, bu durumun diğer üç müttefik devlet temsilcileri tarafından kesinlikle kabul edilemeyeceğini ve kongrenin genel barış sağlanmadan dağılmasına neden olabileceğini düşünmekteydi. Bu varsayıma göre Osmanlı Devleti için gündeme gelmesi beklenilen garanti konusunun da bu krizin çözümü ile doğrudan bağlantılı olduğunu belirtiyordu. Buna karşılık Rusya'nın bu ısrarlarında devam etmeyip barışçıl bir yol izlemesi halinde ise hükûmetinin garanti konusunun antlaşma metnine dahil edilmesi için elinden gelen gayreti göstereceğini ifade ediyordu. Avusturya'nın garanti meselesi konusunda bu şekilde bir plana sahip olduğunu belirten F. Gentz, bu ifadelerinin aynı zamanda Metternich'in izni ve onayı doğrultusunda yapıldığını da belirterek bunların bizzat Metternich'in fikirleri olduğunu da vurguluyordu. F. Gentz tarafından ortaya konular bu durum aynı zamanda Avusturya'nın Viyana Kongresi'nde nasıl bir politika izleyeceğinin de ilanıydı. İstanbul'dan resmî bir talep gelmemesi halinde bile Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün garanti altına alınması için bir çaba gösterileceği açık bir şekilde ortaya konmaktaydı. Hatta bu garanti meselesi ile Avusturya'nın çıkarlarının ne kadar bağlantılı olduğu ifade ediliyordu. Bu ifadeler bir taraftan Bâb-ı Âli'yi ikna etmek için ortaya konulmuş olsa da aynı zamanda malumun ilanıydı. Bükreş'in ortaya çıkardığı durumun yanı sıra Napolyon'a karşı verilen mücadeleden Rusya'nın çok güçlü bir şekilde çıkması ve bu güçlü konumundan dolayı Polonya'nın tamamı üzerinde hak iddiası, Viyana'nın St. Petersburg'un yeni dönemdeki planlarından endişe duymasına neden olmuştu. Bu endişe aynı zamanda Rusya'nın Osmanlı politikasına karşı da yaşanıyordu. Özellikle yakın gelecekte St. Petersburg'un İstanbul'a yönelik daha atik bir politika izleyebileceğine dair duyulan endişe, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü ile Avusturya'nın çıkarlarının neden bu kadar bağlantılı olduğunun da bir göstergesiydi. Bu nedenle Bâb-ı Âli'den resmî bir talep gelmese bile garanti konusunda her fırsatta çalışılacağının ilanı, bu endişelerin bir sonucuydu.[514] Aynı tarihlerde Metternich de Osmanlı maslahatgüzarı ile yaptığı görüşmelerde benzer bir tavır sergileyecekti.

[514] F. Gentz'in söz konusu mektubu hakkında bkz. F. Gentz, *a.g.e.*, s.118-122.

F. Gentz tarafından Avusturya'nın kongrede nasıl bir politika izleyeceğine dair bu mektubunun yazıldığı tarihlerde gelen havadislerde, son zamanda yapılan görüşmelerin içeriklerine dair kapsamlı bilgiler paylaşılmaktaydı. Kongrede nasıl bir düzenin alınacağı ve I. Paris Antlaşması'nın imzacı sekiz devletinin murahhaslarının yanında dört büyük müttefik devletin kongrede etkili olacağı, voyvodalar aracılığı ile İstanbul'a aktarılıyordu. Bu dönemdeki müzakerelerden hareketle gelen havadislerde özellikle Polonya ve Saksonya meselelerine dair ayrıntılı bilgiler paylaşılmaktaydı. Rusya'nın planlarının yanında bu konuda Prusya ile anlaştığı, Berlin'in Rusya'nın Polonya planlarına vereceği desteğe karşılık Saksonya konusunda St. Petersburg'un desteğini arkasına aldığı belirtiliyordu. Ortaya çıkan bu Rusya-Prusya iş birliğine karşılık özellikle Avusturya'nın muhalefetine dikkat çekiliyordu. Castlereagh'ın söz konusu meselelerin çözümü için yaptığı girişimlerin sonuçsuz kaldığının yanı sıra İtalya, İsviçre, Alman coğrafyasına dair tartışılan konular ve alınan kararlar da havadislerde kendisine yer buluyordu. Bununla birlikte Rusya'nın yeni asker topladığına dair bilgilerinin yanında Avrupa'daki askerî durum hakkında da bilgiler paylaşılmaktaydı. Voyvodalar özellikle Prut boyundaki Rusya'nın asker sayısında giderek yaşanan artışa dikkat çekmekteydi. Bu havadisler karşısında II. Mahmud'un da üzerinde durduğu nokta Rusya'nın bu askerî durumuydu. Bu konunun gelen havadislerde defalarca tekrarlandığına değinen Sultan, bu konuda gerekli adımların atılmasını istiyordu. Bölgedeki Osmanlı garnizonlarının ihtiyaç duyduğu levazımatın gönderilmesini isteyen II. Mahmud, sınırda yeterince güçlü bir konum oluşturularak düşmanı davet etmemek gerektiğini belirtiyordu.[515] Bunun yanında bu dönemde Bâb-ı Âli bir askerî hazırlık yürütüyordu. Başta Sırbistan olmak üzere içerideki olan veya olabilecek isyan hareketlerine karşı gerekli askerî önlemleri almaya çalışıyordu. Bir taraftan yeniçeriler üzerinde daha disiplinli bir düzen kurulmaya çalışılırken diğer taraftan da olası bir Sırp isyanı halinde ordunun hazır bulunması için yerele gerekli emirler gönderilmekteydi. Özellikle Prut sınırında giderek artan Rusya askerinin yanı sıra Osmanlı Devleti'nin paylaşılacağına dair dedikoduların giderek yaygınlık kazanması doğrultusunda bu şekilde bir askerî faaliyet içine girilmişti. Bu doğrultuda merkezde yeniçeriler üzerinde bu tehlikelere dikkat çekilerek bir kontrol sağlanmaya çalışılırken valilere gönderilen emirler

[515] Bu dönemde gelen havadisler konusunda bkz. BOA HAT. 1097/44431, 1150/45686, 1271/49245, 1272/49320, 1279/49589-A, 1279/49589, 1279/49589-Ç, 1101/44532-K, 1280/49606, 1280/49598-B, 1280/49591 ve 1280/49598-A.

doğrultusunda da Sırbistan'da yeni bir isyan durumuna karşılık hazırlıklı olunması istenmekteydi.[516]

Gelen havadislerde de açık bir şekilde ifade edildiği gibi Polonya konusunda özellikle St. Petersburg ve Viyana arasında önemli sorunlar baş göstermekteydi. I. Aleksandr'ın bu bölgeye dair planlarının önüne geçmek isteyen Metternich, bir taraftan diğer müttefik devletleri kendi tarafına çekme çabası içine girmişken diğer taraftan da Rusya'nın yakın gelecekte Osmanlı Devleti'nin topraklarına yönelik daha atik bir politika izlemesinin önüne geçmeye çalışıyordu. Bu doğrultuda kendi yazdığı mektuplar ve elçisi aracılığı ile Bâb-ı Âli'nin bir temsilcisinin Viyana'ya gönderilmesini isterken F. Gentz üzerinden de Osmanlı toprak bütünlüğünün garanti altına alınması için çaba harcayacağını ifade ediyordu. Fakat Viyana hükûmetinin tüm bu girişimlerine rağmen Bâb-ı Âli, kongrenin bilinmezliği ve kafasındaki sorunlara net bir cevap alamamasından dolayı bu konuda kesin bir adım atmış değildi. Bu nedenle görüşmelerin başladığı bu tarihlerde F. Gentz, bir taraftan Eflak voyvodasına bu konuya dair mektuplar gönderken diğer taraftan da bu amaç için Bâb-ı Âli'yi ikna edebilecek başka kişiler arayışı içine girmişti. Bu doğrultuda Eflak voyvodasının damadına yazdığı mektup ile bir başka yol üzerinden yeniden düşüncelerini ifade ediyordu.[517]

Kongreye katılan her devletin temsilcileri tarafından kendi iddialarının dile getirileceği belirtilerek başlanan mektupta sadece Bâb-ı Âli'nin bu fırsattan mahrum kaldığı vurgulanıyordu. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin bu sessizliğinin sadece kendi fikirlerini savunmaktan mahrum kalmasına neden olmayacağı ve aynı zamanda Rusya'nın da Osmanlı Devleti'ne dair konularda tek başına kalabileceği tehlikesine dikkat çekiliyordu. Bâb-ı Âli'nin yokluğunda bu konuların St. Petersburg temsilcileri tarafından ötelenebileceğini ve daha sonra da Rusya'nın bu konularda İstanbul ile tek başına bir süreç yürütebileceği belirtilmekteydi. Bundan hareketle Osmanlı Devleti'nin sesinin kongrede duyulmamasının *asla ve kat'â câiz*

[516] Özellikle merkezdeki askerî reform çabası yabancı elçiliklerin dikkatinden kaçmıyordu. Bu doğrultuda R. Liston gönderdiği raporlarda özellikle bu konuya dikkat çekmekteydi. Yeniçerilerin önde gelenleri ile yapılan görüşmelerde müttefiklerin Osmanlı Devleti'ni paylaşacağına dair dedikodular ile birlikte yakın gelecekte olası bir savaş ihtimali üzerinde durulduğuna dair bilgiler paylaşmaktaydı. Devletin içinde bulunduğu bu tehlikeli durum nedeni ile yeniçeriler üzerinde bir disiplin sağlanmaya çalışıldığına dikkat çekiyordu. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/82 s.151-158 ve Sırbistan konusunda hazırlıklı olunmasına dair gönderilen emirler hakkında bkz. BOA HAT. 1127/45029, 1127/45029-A, 1127/45029-B, 1127/45029-C, 1127/45029-D, 1127/45029-F, 1127/45029-G, 1127/45029-H, 1127/45029-I, 1127/45029-J, 1127/45029-K, 1127/45029-L ve 1127/45029-M.

[517] Hem bu metinde hem de bu metni değerlendirmek için toplanan meclisin mazbatasında bu kişinin ismi net bir şekilde zikredilmemektedir. Buna karşılık bu belgelerde bu kişinin *Avusturya vükelâsından* ve *bir muteber adam* olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte bu kişinin daha önce Eflak voyvodasına yazdığı bilgisi de paylaşılmaktadır. Bu doğrultuda bu mektubun F. Gentz tarafından kaleme alındığını düşünmekteyiz. Diğer taraftan söz konusu iki metin tarihsizdir fakat gelen mektubun tercümesinde *evâil-i mükâlemat* tabiri kullanılarak müzakerelerin başına atıf yapılmaktadır. Bu da bu metnin bize Ekim veya Kasım ayı içerisinde yazıldığını göstermektedir. Söz konusu bu iki metin hakkında bkz. BOA HAT. 1148/45601 ve 1097/44434.

olmadığı vurgulanıyordu. Bu durum bir bakıma meydanın Rusya'ya bırakılması anlamına gelecekti. Her ne kadar dost devletlerin Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü garanti altına almak için çalışacağı belirtilse de bunun yeterli olmayacağını düşünüyordu. Özellikle dost ülke temsilcilerinin Bâb-ı Âli'nin talepleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmamalarının, onların İstanbul'un isteklerini tam anlamı ile savunamamalarına neden olacağını ifade ediyordu. Diğer taraftan bu murahhasların Bâb-ı Âli tarafından resmen görevlendirilmemesi de İstanbul'un taleplerinin gereği gibi ortaya konulmasına da engel olacaktı. Bu nedenle Gentz, kongreye bir temsilci gönderilmemesinden kaynaklanacak bu durumun ortadan kaldırılması için yeni bir teklif ile gelecekti. Bu teklife göre Bâb-ı Âli kongreye katılacak dost devletlerin murahhaslarına mektup yazabilirdi. Yazılacak olan bu mektuplarda Bâb-ı Âli'nin taleplerinin yer alması gerektiğini belirtiyordu. Bununla birlikte yazılması tavsiye edilen bu mektupların da bir an önce yazılması gerektiği düşünülmekteydi. Gizli bir şekilde Avusturya erkânından *bir muteber adam* tarafından ortaya konan bu teklif karşısında ise II. Mahmud, özellikle bunun Metternich tarafından bilinip bilinmediğini merak ediyordu. Başvekilin bu teklifi bildiğini düşünen Sultan, bununla birlikte bu konunun Rusya haricinde diğer müttefik devletler ile de konuşulmuş olabileceğine dikkat çekiyordu. Bu doğrultuda Metternich tarafından Bâb-ı Âli'nin çıkarlarının savunulması yönündeki bu teklifin diğer müttefik devlet murahhasları tarafından *bize tahrîrât yoktur iddia edemeyüz* şeklinde karşılık bulmuş olabileceğini ve buna binaen de farklı kanallar üzerinden bu şekilde bir teklifin ortaya çıkmış olabileceğini düşünmekteydi. Bu ihtimale karşılık II. Mahmud yine de Eflak voyvodasının damadına bu aşamada bir şey söylenilmemesini istiyordu. Buna karşılık ortaya konan bu teklifin *Avrupa ahvaline vukufu olanlar* ile bir *erbâb-ı şûrâ* toplanılmasını ve etraflıca müzakere olunması emrediyordu.[518]

II. Mahmud'un bu emri doğrultusunda toplanan şûrâ sadece bu mektubu değil bir bakıma Avusturya devleti temsilcilerinden bu güne kadar kaleme alınan tüm mektupları değerlendirecekti. Bu doğrultuda toplanan meclise sadrazam ve Hacı Halil Efendi başta olmak üzere defterdar efendi, zahire, tophane, darphane nazırları, Halet Efendi, kethüda-yı çakeri ağa, reis efendi ve çavuşbaşı katılmıştı. Avrupa ahvaline vakıf olarak görülen bu kişilerin katılımı ile başlayan görüşmede ilk olarak bazı kişiler tarafından Avusturya'nın Rusya karşısındaki konumu ele alınıyordu. Viyana hükûmetinin tek başına St. Petersburg'a karşı koyamadığı belirtilmekte ve bu doğrultuda ifade edildiği gibi kongrede Osmanlı Devleti'nin *tamamiyet-i mülkine* dair bir kefaleti sağlayamayacağı düşünülmekteydi. Daha önce bu fikrin

[518] Söz konusu mektup ve II. Mahmud'un hattı için bkz. BOA HAT. 1148/45601.

Metternich tarafından İstanbul'daki elçisine de yazıldığı hatırlatılarak Bâb-ı Âli'nin bu konudaki cevap taleplerine henüz net bir yanıtın alınamadığı belirtiliyordu. Avusturya'nın Rusya karşısında güçsüz konumuna binaen bu konuyu *yalınız başına meclis-i mükalemede îrâd edemeyüp kendüye yardımcı tedârik eylemek* niyetinde olduğu üzerinde duruluyordu. Bu nedenle hem Metternich'in daha önceki mektuplarının hem de F. Gentz'in Eflak voyvodası üzerinden bu şekilde kurduğu iletişimin arkasında bu saiklerin yattığı düşünülmekteydi. Ortaya konan bu teklifler doğrultusunda hareket edilerek Bâb-ı Âli'den yazılacak mektupların aynı zamanda Rusya karşısında bir konum alınması anlamına da geleceği belirtilmekteydi. Avrupa'nın geleceğine dair yapılan tartışmaların giderek şiddetlendiği haberlerinin geldiği bir dönemde bu şekilde bir hareketin içine girilmesinin doğrudan Rusya aleyhtarlığı olarak algılanabileceği tehlikesi üzerinde durulmaktaydı. Diğer taraftan Bâb-ı Âli'nin takınacağı bu tutum ile mektup yazılan devletlerin Osmanlı Devleti'nin desteğini arkalarına aldığını düşünerek İstanbul'un çıkarlarından ziyade kendi menfaatleri için ellerini güçlendirmek adına kullanabilecekleri tehlikesine dikkat çekiliyordu. Bu nedenle bu fikirleri ortaya koyan kişiler, bu şartlar altında bir mektubun yazılıp yazılmamasının faydalı olup olmadıklarını soruyordu.

Bu soruya karşılık Osmanlı Devleti'nin halihazırda *tamamiyet-i mülkiye ve istihkākat-ı sabıkasının iadesi* için girişimde bulunduğu hatırlatılarak bu konunun kongrede yine dile getirilmesi gerektiği düşünülüyordu. Fakat bunlar tarafından içinde bulunulan vaktin bunun için uygun olup olmadığı meselesi gündeme getirilecekti. İçinde bulunulan zamanın bu talep için uygun olup olmaması sorusuna paralel bazı kimseler tarafından Eflak voyvodasının gönderdiği mektupların içeriği meclisin gündemine taşınıyordu. Bu doğrultuda söz konusu mektupların tercümelerinin, Avusturya'nın Osmanlı Devleti'nin taleplerini tek başına ifade edemeyeceğinin kanıtı olduğu belirtiliyordu. Avusturya'nın bu güçsüzlüğüne paralel diğer murahhaslara mektuplar yazılarak bir memuriyet gönderilse bile istenilenin elde edilemeyeceği düşünülmekteydi. *Bu Efrenc devletleri*[nin] *kendi menfaat-ı mahsûsasına bak*tığı düşünüldüğünden Osmanlı Devleti'nin en önemli talebi olan Kafkasya hududu konusunu bile gündeme getirmeyeceği belirtiliyordu. Gündeme getirilse bile bu konunun İstanbul'un isteği doğrultusunda çözülemeyeceği düşünülmekteydi. Rusya'nın, devletler arasında sahip olduğu *nüfuz ve iktidarına* nazaran Bâb-ı Âli'nin bu konuda istediğini elde edemeyeceği ifade ediliyordu. Bu doğrultuda Osmanlı lehine bir tutum alan Avusturya'nın zayıflığı ve buna karşılık Rusya'nın gücü, katılımcıların Viyana Kongresi'nden istenilenin elde edilemeyeceğine dair bir düşünceye sahip olmasına neden olmuştu. Buna delil olarak da Avusturya'nın güçsüzlüğünden hareketle Viyana hükûmetinin Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını

koruma meselesinin altından kalkamayacağını anlamış olduğu gösteriliyordu. *Bu maslahatı beceremeyeceğini aklı kesen* Viyana hükûmeti, Eflak voyvodası üzerinden kurduğu bu iletişim ile Bâb-ı Âli'nin diğer murahhaslara da mektup yazmasını ve dolayısıyla diğer devletlerin de bu sürece dahil etmesini istemekteydi. Bu doğrultuda bazı katılımcılar istenilenin elde edilememesi durumunda Avusturya'nın kendisinin ve diğer devletlerin üzerine düşeni yaptığını fakat başarılı olmadıklarını belirtebileceğini düşünmekteydi. Bu açıklama bir bakıma Viyana'nın bu konudaki başarısızlığını da örtecekti. Bunun yanında kongrenin bilinmezliği de meclisin tartıştığı bir başka meseleydi. Daha önce beş büyük devletin temsilcilerinin katılacağı duyurulmuş olsa da çıkan anlaşmazlıktan dolayı katılımcı sayısının sekize çıktığı ifade ediliyordu. Buna karşılık görüşmelerin başladığı ve kesin kararların alındığına dair henüz herhangi bir havadisin İstanbul'a ulaşmadığı belirtiliyordu. Bu durum aynı zamanda Bâb-ı Âli'nin Metternich'den talep ettiği yanıtların gelmemesinin de arkasında yatan neden olabilirdi.

Ortaya konan bu fikirler bazıları tarafından muhalefet ile karşılık bulacaktı. Boğdan voyvodasından yeni gelen havadislerde *esas sulhden gibi add* olunan Polonya ve Saksonya meselelerinin bitmiş ve Rusya imparatorunun geri döneceğinin yer aldığı belirtilerek mecliste bu havadisler okunuyordu. Buna rağmen her bir devletin kendi sorunlarını çözmeden kongrenin dağılmayacağını, bunun da hayli bir zaman alacağı ifade ediliyordu. Bu nedenle *hiç olmaz ise İngiltere ve İspanya ve Fransa murahhaslarına birer mektup* yazılarak Osmanlı Devleti'nin de taleplerinin ifade edilmesinin maslahata uygun olacağı belirtiliyordu. Fakat bazı katılımcılar tarafından bu fikre itiraz edilecekti. Onlara göre Avusturya daha önce bizzat Bâb-ı Âli'ye yazmış ve bir memuriyet talebinde bulunmuştu. Her ne kadar şimdi onun bu konuda başarılı olamayacağı anlaşılmış olsa da diğer devletler tarafından bu yönde henüz bir talep gelmemişti. Bu nedenle bu devletlerden bir talep gelmeden gönderilecek mektuplar ve buna karşılık bu konuda olumlu sonuçların alınamamasının Osmanlı Devleti'nin şanına uygun düşmeyeceği belirtiliyordu. Bu nedenle bu kişiler bu konuda başka bir seçeneği gündeme getirecekti. Onlara göre Bâb-ı Âli söz konusu devletlere herhangi bir mektup yazmayarak bu konuda bîtaraflık politikası gütmeliydi. Bu fikirlerini desteklemek için de Osmanlı Devleti'nin taleplerinin şu ana kadar Avusturya tarafından gündeme getirilmediği gösteriliyordu. Bunun arkasında yatan neden olarak ya bu konunun kendi maslahatını yerine getirmek için yeterli olmadığının kavrandığı ya da bu konu gündeme getirilmiş ise de başarılı olunamayacağının anlaşıldığı düşünülüyordu. Bu doğrultuda ortaya konan ifadeler de bu fikirleri destekler nitelikteydi. Özellikle Avusturya'nın *bu maddenin üstesinden gelemediğinden* en azından

Bâb-ı Âli'yi elinde tutmak istediği yönünde bir fikir ortaya atılmıştı. Bu nedenle Viyana hükûmetinin, bu konudaki başarısızlığı sonrasında diğer devletlerin de buna dahil olması gerektiğine dair açıklamalar ortaya konarak, bu konudaki yetersizliğini Bâb-ı Âli'nin politikalarına bağlamaya çalışılacağı düşünülmekteydi. Bu doğrultuda yakın zamanda Metternich'e yöneltilen soruların cevaplarının gelebileceği bekleniyordu.

Bu minvalde ortaya konan fikirlerin desteklenmesi için Boğdan voyvodasından gelen havadisler yeniden toplantıya dahil edilecekti. Bu havadislerde kongrede büyük devletlerin kendi menfaatlerini gerçekleştirme çabası içinde olduğunun yer aldığı belirtiliyordu. Öncelikli olarak İngiltere maslahatının, sonrasında da Rusya ve Prusya'nın Polonya ve Saksonya konusundaki taleplerinin onaylanacağı bilgilerin yer aldığı üzerinde duruluyordu. Bu doğrultuda Viyana hükûmetinin çok fazla önem verdiği bu konularda taleplerini bile gerçekleştiremeyeceği belirtiliyordu. Rusya'yı arkasına alan Prusya'nın Alman coğrafyasına doğru genişleyeceği ve bu doğrultuda nüfuzunu daha da arttıracağı düşünülmekteydi. Avusturya'nın çıkarlarına tamamen aykırı bu maddeler karşısında Viyana hükûmeti ve diğerlerinin *ağzını açıp iddia edememişler iken* Osmanlı Devleti'nin taleplerini *nasıl ifade idüp üstesinden gelecekleri* sorusu ortaya atılıyordu. Bu doğrultuda kongreye katılacak devletlerin murahhaslarına mektup yazılmasından bir fayda gelmeyeceği düşünülürken mektup yazılmasında da bir *zarar var mı orası mütalâa olunması* istenmekteydi. Bu soru karşısında bazıları tarafından bunun ortaya bir zarar çıkaracağı beyan edilmişti. Onlara göre Avusturya hükûmetinin her zaman sözlü olarak Osmanlı Devleti'ni kendi yanına çekmek için çaba harcadığı fakat fiili olarak bu sözlerine rağmen *istediğini* yaptığı belirtiliyordu. *Avusturya vükelâsından denilen adamın ifadesine nazaran* Viyana hükûmetinin Osmanlı Devleti ile bir ittifak arayışı içinde olduğu düşünülmekteydi. Avusturya'nın yapmak istediği bu ittifak ve diğer devletler ile yapılacak iş birliği sonrasında Rusya'nın taleplerine karşı koymayı planladığı belirtiliyordu. Özellikle Fransa'ya karşı verilen mücadeleden *perişan* ve *harap* bir şekilde çıkan Viyana hükûmetinin bu çabalarının sadece kendi çıkarlarına hizmet edeceği ve buna karşılık Bâb-ı Âli'nin menfaatlerine bir fayda getirilmeyeceği ifade ediliyordu.

Bir mektubun yazılmasının faydadan çok zarar getireceğine dair bu açıklamalar, bazıları tarafından eleştiriye tabi tutulacaktı. Onlara göre Osmanlı Devleti'nin taleplerinin kongrede dillendirilmesinin Bâb-ı Âli'nin çıkarları açısından önemli olduğu düşünülmekteydi. Avusturya'nın güçsüzlüğünden ziyade bu taleplerin dillendirilmesi aynı zamanda Rusya tarafından bu konuların Bâb-ı Âli'nin kesin isteği olarak algılanmasına neden olacaktı. Her ne

kadar bu durumun bir menfaat sağlamayacağı belirtilse de başta Kafkasya hududu olmak üzere Bâb-ı Âli'nin bu taleplerinin ilanına vesile olacağı düşünülmekteydi. Her ne kadar bu talepler her fırsatta İstanbul'da temsilcileri bulunan devletlere defalarca ifade edilmiş olsa da bu durum hiç şüphesiz bu isteklerin tüm Avrupa kamuoyuna da ilan edilmesi anlamına gelecekti. Bu nedenle bu durum Bâb-ı Âli açısından bir fırsat olarak kullanılabilirdi. Bu olumlu fikirlere karşılık murahhaslara mektup yazılması fikri, diğerleri tarafından eleştirilecekti. Avusturya'nın Bâb-ı Âli'den bu yönde bir talepte bulunmasının asıl amacının kendi elini güçlendirmek olduğu belirtilerek tamamen kendi şahsi sorunlarını çözmek için atılmış bir adım olarak görülüyordu. Bununla birlikte bu durumun Osmanlı Devleti açısından daha da büyük sorunlara neden olabileceği düşünülmekteydi. Avrupa'daki çözümsüzlüğün bir savaşa dönüşmesi halinde Bâb-ı Âli'nin de buna dahil edilmeye çalışılacağı düşünülmekte ve oluşturulacak ittifaka davet edilmesinin bu durumun kesin bir sonucu olacağı belirtilmekteydi. Fakat bu şekilde bir ittifak ve savaş, Osmanlı Devleti'nin maslahatına kesinlikle aykırı bir durumdu. Osmanlı Devleti'nin tek maksadının ise Anadolu hududunun tahliyesi olduğu belirtilerek bir bakıma bunu elde etmek için girilecek olan bu sürecin kendilerini büyük bir savaşın içine çekebileceği tehlikesine dikkat çekiliyordu. Bu fikirler hiç şüphesiz İhtilal ve Napolyon savaşlarının ortaya çıkardığı kaotik durum nedeni ile yaşanmışlıkların bir sonucuydu. Bu doğrultuda müttefiklerin tek amacının kendi maslahatları olduğu belirtilmekte ve hatta Avusturya ve diğer devletlerin Polonya ve Saksonya'da yapmak istediklerini elde edemedikleri ifade ediliyordu.

Bu devletlerin neredeyse en önemli meselesi olan bu konulardaki başarısızlıklarına paralel Kafkasya konusunda Bâb-ı Âli'nin taleplerini yerine getirmeleri imkânsız gibi durmaktaydı. Bu fikri savunanlar kendilerine bile faydası olmayan bu devletlerin Anadolu hududunun tahliyesini nasıl yerine getirebileceklerini sormaktaydılar. Bu doğrultuda Bâb-ı Âli'nin bu talebin yer alacağı bir mektubun murahhaslara yazılmasının bir takım sorunlara gebe olduğu ifade ediliyordu. Bununla birlikte Avusturya haricinde diğer devletlerden bu konuda bir talep olmadığı da ekleniyordu. Bu doğrultuda böyle bir talep olmamasına rağmen bir mektup yazılarak bu konuda desteklerini talep etmenin ve buna rağmen bu konuda olumsuz bir sonuç alınmasının Osmanlı Devleti'nin şanına uygun düşmeyeceği belirtiliyordu. Bu fikri savunanların bu konuda yapılması gerektiğini düşündükleri eylem ise *ihtiyâr-ı sükût eylemek*ti. Bununla birlikte Eflak voyvodasının damadının bu konuyu sorması halinde ise *bu husus düşünülecek madde olduğundan* Bâb-ı Âli'nin bu meseleyi görüşerek gereğini yapacağı yönünde bir cevap verilebileceği belirtilmeliydi. Ortaya konan bu son fikirler meclisin tümü

tarafından da uygun bulunacaktı. Bu doğrultuda meclis, Viyana Kongresi'ne katılacak murahhaslara birer mektup yazılmasına dair talep karşısında sessizliği seçiyordu.

Bu şekilde bir karar almasının arkasında hiç şüphesiz yakın dönemde yaşanmışlıklarla birlikte kongrenin bilinmezliği yer alıyordu. Viyana'daki sonuçsuz tartışmalar ve olası bir savaş durumuna dair sürekli bilgilendirilen Bâb-ı Âli'nin bu konuda Avusturya vükelasından gelen mektuplar doğrultusunda bir karar alması beklenemezdi. Bu konuya dair özellikle fikirleri en fazla merak edilen İngiliz elçiliğinin Bâb-ı Âli tarafından olumsuz olarak algılanan tavsiyeleri ve sonrasındaki sessizliğine paralel Osmanlı erkânının kafasındaki soruların henüz Metternich tarafından cevaplanmadığı düşünüldüğünde, bu şekilde bir sessizliğin tercih edilmesi çok doğal bir durumdu. Diğer yandan Osmanlı erkânı Viyana Kongresi'nden bir toprak bütünlüğünden ziyade Kafkasya'da Rusya tarafından işgal edilip Bükreş Antlaşması'na aykırı olarak tahliye edilmediği iddia edilen bölgelerin boşaltılması beklentisi içerisindeydi. Bu doğrultuda İstanbul ile Viyana arasında bir fikir ayrılığı vardı. İstanbul, söz konusu bölgelerin tahliyesini birinci öncelik olarak görürken Viyana, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün genel bir garanti altına alınmasını, kongreden Bâb-ı Âli için alınabilecek en iyi netice olarak görmekteydi. Daha önceki ifadeleri düşünüldüğünde Londra da bu şekilde bir düşünceye sahipti. Özellikle Rusya karşısında bu şekilde bir garantinin elzem olduğu düşünülmekteydi. Viyana ve Londra'nın bu önceliklerine rağmen Bâb-ı Âli, Kafkasya konusundaki ısrarına devam etmekteydi. Bu nedenle bu bölgelerin Osmanlı Devleti'ne iadesi için yazılacak mektuplara karşılık bir savaşa çekilebileceğinden endişe etmekteydi. Bu endişe ve Avrupa devletlerine karşı olan güvensizliklerine paralel bu aşamada bu mektup talebine karşı sessiz kalınmasına karar verilmişti. Bu karar II. Mahmud tarafından da onaylanacaktı. Alınan bu kararı onaylamasının yanında Sultan, Avrupa devletlerinden *hiçbir vakitte Devlet-i 'Aliyye'ye yardım olunduğu yoktur* diyerek bir bakıma Avrupa'ya karşı duyulan güvensizliği de açığa vurmuş oluyordu. Buna karşılık II. Mahmud'un önerisi, her zaman vurguladığı gibi devletin iç işlerine önem vermenin her şeyden elzem olduğuydu. Bu doğrultuda gece ve gündüz hiç durmaksızın mühimmat ve zahire maddelerine dikkat ve ihtimam gösterilmesini istiyordu. Hükümdarı olduğu devletin paylaşılacağına dair dolaşan dedikoduları duymama ihtimali olmayan II. Mahmud, olası bir tehlike ile karşılaşabileceğinin farkındaydı. Rusya ve Avusturya'nın Rumeli sınırlarına askerî yığınak yaptığına dair gelen onlarca havadis de düşünüldüğünde, devletin askerî gücünün artırılması için mesai harcanmasının her şeyden

daha önemli olduğunu vurgulaması, hiç şüphesiz verebileceği en öncelikli emirlerinin başında geliyordu.[519]

Avusturya'nın girişimleri doğrultusunda bu aşamada bir tarafsızlık ve buna paralel de sessizlik politikası izleme kararı alan Bâb-ı Âli, Viyana Kongresi'ne dair süreci şu ana kadar sadece Viyana hükûmeti ile yürütmüştü. Özellikle Metternich'in Rusya karşısındaki giderek artan endişeleri, onun kongrede Osmanlı toprakları için bir garanti arayışına girmesine neden olmuştu. Bu aşamada hem kendisi hem de elçisi Stürmer ve sekreteri F. Gentz üzerinden yürüttüğü diplomatik süreç ile bir taraftan Bâb-ı Âli'yi buna ikna etmeye çalışırken diğer taraftan da İstanbul aracılığı ile diğer devletleri buna dahil etmeye çalışmıştı. Fakat Bâb-ı Âli'nin bu konudaki tavrı bu aşamada ona istediğini vermemişti. Diğer taraftan kongreye dair tartışmalar bu aşamada sadece Viyana hükûmeti temsilcileri ile yapılmıştı. Her ne kadar R. Liston daha öncesinde kongreye bir temsilci gönderilmesi yönünde bir tavsiyede bulunmuş olsa da Bâb-ı Âli, bu düşüncelerin yer aldığı mektuba teşekkürden ileri gitmeyecek bir cevap ile karşılık vermişti. Elçi ile ticari konulara dair yapılan uzunca görüşmede de bu konu tarafların gündeminde yer edinmeyecekti. Bunun arkasında yatan en önemli sebep, Bâb-ı Âli'nin sessizlik politikasının yanında R. Liston'un bu konuda yeteri kadar talimat alamamasıydı.[520] Hükûmetinin bu konudaki sessizliği aynı zamanda elçinin olası bir girişimini de engelliyordu. 1814 yılı bir bakıma bu sessizlik ile bitecekti. Her ne kadar Tepedelenli aktif bir girişimde bulunmak istese de bu elçinin tavsiyesi ile bir mektuba dönüşecekti. Diğer taraftan Dubrovnik'in İstanbul'da bulunan temsilcileri, adanın Fransız işgali öncesindeki statüsüne geri döndürülmesi için girişimlerde bulunmaktaydı. Bu faaliyetler R. Liston tarafından yakından takip edilecekti.[521] 1814 yılının sonuna doğru gelen havadislerde ise kongredeki tartışmalara dair yaşananlar aktarılacaktı. Bu dönemde Boğdan voyvodasının kaleme aldığı ve hatta şûrâ sırasında da gündeme gelen havadisler her ne kadar

[519] Söz konusu meclisin mazbatası ve II. Mahmud'un hattı için bkz. BOA HAT. 1097/44434; bu belge F. İsmail tarafından kısmi olarak kullanılmıştır. Bu konuda bkz. F. İsmail, *a.g.t.*, s.363.

[520] Aralık ayının hemen başında gerçekleşen bu görüşmede R. Liston ilk olarak Osmanlı reayasından konsolos ve konsolos vekili atanmasına dair yaşanan sorunları ela alacaktı. Bu tartışma özellikle 1809'da imzalanan Çanakkale Antlaşması üzerinden yürütülecekti. Bu konu sonrasında elçi görüşmenin gündemine ele geçirilen gemiler konusunu getirecekti. Bu konuya dair şikayetlerde bulunacak ve bu konunun çözümünü isteyecekti. Elçinin üzerinde durduğu bir diğer konu ise Rusya'ya uygulanan ticari serbestliğin İngiliz tüccar gemilerine karşı gösterilmediğiydi. Özellikle İngiliz tüccar gemilerinin Karadeniz'e geçişine izin verilmemesinden şikâyet edecekti. Daha önceki sözleşmeler doğrultusunda bu hakkın ülkesine tanındığını belirten R. Liston, Rusya'ya verilen bu ayrıcalığın kendi tüccarlarına da sağlanmasını istiyordu. Diğer taraftan tarafların görüştüğü bir diğer konu ise İngiliz tüccarlarından alınan farklı vergilerdi. Antlaşmalara aykırı olarak fazla vergi alındığını belirten elçi Çanakkale Antlaşması'na atıfla yaşandığını iddia ettiği bu haksızlıkların giderilmesini istiyordu. Söz konusu meclis için bkz. BOA HAT. 1290/50077, KK.d 60/6 s.108-116 ve NA. FO. 78/82 s.173-180 ve Bâb-ı Âli'nin Karadeniz'in kapalılığı hakkındaki tutumu hakkında bkz. Kemal Beydilli, "Karadeniz'in Kapalılığı Karşısında Avrupa Küçük Devletleri ve "Mîrî Ticâret" Teşebbüsü", *Belleten*, cilt: LV, sayı: 214, s.687-694.

[521] Bu konuda bkz. NA. FO. 78/82 s.151-152.

tarihi süreç ile uyuşmasa da kongrede bazı kararların alındığı ve I. Aleksandr'ın ülkesine geri döneceği bilgisi paylaşılmaktaydı. Fakat bu havadislerden birkaç gün sonraya tarihlenen Eflak voyvodasının evrakları ise sürece dair tarihi bilgilerle uyuşan bilgiler aktaracaktı. Rusya'nın Polonya konusundaki ısrarına karşılık Prusya'nın her ne kadar I. Aleksandr ile bir yakınlaşma yaşasa da tarafsız kaldığı ve buna karşılık Avusturya'nın Çar'ın bu taleplerine sert muhalefet ettiği belirtiliyordu. Buna ek olarak başta Fransa olmak üzere Avrupa devletlerinin neredeyse tamamının Çar'ın bu planlarına karşı muhalefet ortaya koyduğu aktarılıyordu. Bu bilgilerin yanında Eflak voyvodası, muhalefetle birlikte kongrenin özellikle Polonya ve Saksonya konusunda nihai bir karara uzak olduğunu ifade ediyordu. 1814 biterken İstanbul'a aktarılan bu bilgiler aynı zamanda Bâb-ı Âli'ye kongrenin uzayacağı mesajını veriyordu.[522] Rus heyetinde de benzer bir düşünce hakimdi. Yapılan onca görüşmeye rağmen bir ilerlemenin kaydedilemediği belirtilmekteydi.[523]

Her ne kadar Metternich, Yanko ile yaptı görüşmelerde müzakerelerin on beş güne biteceğine dair açıklamalar yapsa da hem onun ifadelerinden hem de gelen havadislere nazaran II. Mahmud da görüşmelerin kısa sürmeyeceğini düşünüyordu.[524] Bu gelişmelerin yanında Viyana'da bulunan Sırp heyeti de Osmanlı aleyhine girişimlerde bulunmaktaydı. Bu doğrultuda büyük devletlerin temsilcilerine verdikleri mektuplar ile bir taraftan Bâb-ı Âli'nin faaliyetleri konusunda şikâyette bulunurlarken diğer taraftan da Osmanlı karşısında bir destek arayışı içine girmişlerdi.[525] Diğer taraftan bu dönemde Osmanlı Devleti'nin en fazla önem verdiği konuların başında gelen Kafkasya hududu konusunda ise yeni bir gelişme yaşanmamaktaydı. Bölgede bulunan memurlardan gelen evraklarda Rusya'nın faaliyetlerinden şikâyet edilirken aynı zamanda askerî yığınak yaptığına dair de bilgiler paylaşılmaktaydı. Bu nedenle bölgedeki yetkililer bir taraftan bu bilgileri teyit etmeye çalışırken diğer taraftan da askerî durumu güçlendirmek için çaba harcıyordu.[526] Bu doğrultuda bir sonraki bölümde Viyana Kongresi'nin nihayete erdiği yıl ele alınarak Bâb-ı Âli'nin nasıl bir politika izlediği ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

[522] Bu dönemdeki havadisler konusunda bkz. BOA HAT. 1280/49598 ve 1276/49524, 1277/49553-B, 1275/49499 ve 1273/49386

[523] Bu konuda bkz. *Bumagi Grafa S. R. Vorontsova, Pisma N. M. Longinova 1803-1823*, Moskova, cilt: XXIII, s.318.

[524] Söz konusu görüşme hakkında bkz. BOA HAT. 1275/49490.

[525] Bu konuda bkz. NA. FO. 139/26 s.29-30.

[526] Bu dönemde Kafkasya'dan gelen evraklar hakkında bkz. BOA HAT. 1105/44615-E, 1105/44615-P, 1105/44615-R, 1105/44615-M ve 1226/47907.

3.3. Kongreye Dair Tartışmalar: 1815 Yılı

... Anadolu hududunu bittamâm tahliye ve şürûtu icrâ ettiği anda hiçbir söz kalmayup tamamiyet-i milkün husulüyle Devlet-i 'Aliyye dahi zımân ve kefalete idhal olunmuş olur...[527]

1815'in hemen başında yaşanan gelişmeler kongrenin geleceği açısından büyük önem taşımaktaydı. Rusya ve onunla birlikte hareket eden Prusya'nın Polonya ve Saksonya konusundaki talepleri Avusturya, İngiltere ve Fransa'nın bu planlara karşı ortak hareket etmelerine neden olacaktı. Rusya ve Prusya'nın bu konusundaki talepleri için gerekirse savaşa başvuracaklarına kadar giden söylemleri karşısında Metternich, Castlereagh ve Talleyrand 3 Ocak'ta gizli bir antlaşmaya imza atmışlardı. Rusya ve Prusya'nın saldırgan söylemi karşısındaki bu ittifak sonrasında Polonya ve Saksonya konularında bazı olumlu değişiklikler de yaşanacaktı. Özellikle Ocak ayı içerisinde gerçekleşen müzakerelerde I. Aleksandr daha olumlu bir tutum konusunda ikna edilmişti. Her ne kadar bu görüşmelerde Polonya'nın paylaşılmasına karar verilmişse de Prusya'nın Saksonya konusundaki ısrarı bir süre daha devam edecekti. Fakat bu bölgedeki kayıplarının başka bölgelerden daha fazlası ile karşılanacağına dair verilen sözler sonrasında Berlin hükûmeti de anlaşmaya yaklaşacaktı. Bu doğrultuda Şubat ayı içerisindeki görüşmelerde bir orta yol bulunarak ve bu iki bölge hakkında nihai kararlar verilecekti. Diğer taraftan bu dönemdeki görüşmelerin birçoğunda Osmanlı Devleti'ne dair konular da gündeme gelecekti. Castlereagh'ın neredeyse arabuluculuk rolü üstlendiği bu görüşmeler aynı zamanda ona Osmanlı Devleti'ne dair projelerini de dillendirme imkânı sunacaktı. Bu doğrultuda Nesselrode ile yaptığı görüşmede, Rus temsilci öncelikli olarak Karadeniz ticareti üzerinde duracaktı. Nesselrode, Castlereagh'ı Avrupa uluslarının Karadeniz'le daha serbest bir ticari ilişki kurmasını kolaylaştırmak için Bâb-ı Âli'ye yapılacak genel bir başvuruya katılmaya davet ediyordu. Fakat buna karşılık Castlereagh yapılacak olan teklifin Karadeniz ticaretinden ziyade Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne dair olması gerektiğini düşünüyordu. Bu nedenle Nesselrode karşısında böyle bir teklifle gidilmenin Bâb-ı Âli'nin Karadeniz konusunda yapılacak tekliflere daha sıcak bakacağını tavsiye ediyordu. Bu teklifi yapacak devletlerin, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunmasıyla ilgilenmeye devam ettiklerini göstermeleri halinde, İstanbul'un da bu ticari taleplere olumlu yanıt verebileceğini öne sürüyordu. Aslında bu şekilde bir durumun oluşması, Londra hükûmeti açısından daha elverişli bir netice ortaya çıkarabilirdi. Rusya'nın Karadeniz'in daha serbest bir konuma getirilmesi teklifine karşı Osmanlı

[527] BOA HAT. 956/41003

Devleti'nin toprak bütünlüğünü gündeme getiren Castlereagh, bu iki durumun gerçekleşmesi halinde en karlı çıkacak taraflardan birisi olacaktı. Karadeniz'e serbest geçiş konusunda neredeyse yıllardır bir çaba içinde olan Londra hükûmeti ve onun İstanbul'daki temsilcileri, bu durumun olması halinde hem bu hakkı elde edebilecek hem de Rusya'ya Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü konusunu kabul ettirebilecekti. Nesselrode karşısında ortaya konan bu tutum bir bakıma Londra hükûmetinin Osmanlı konusunda istediğini tam anlamıyla alması ile neticelenebilirdi.[528]

Osmanlı toprak bütünlüğüne dair yapılmaya başlanan bu tartışma aslında kongrenin başka bir konusunun uzantısıydı. Uzun zamandır Avrupa'da farklı kişiler tarafından dillendirilen genel garanti konusu bu aşamada kongrenin gündemine yeniden gelmişti. Kongrenin temel konularda kararlarının oluşmaya başladığı bir dönemde gündeme gelen Viyana'da kurulmak istenen yeni düzenin genel bir garanti altına alınması fikri, tartışılmaya başlandığında başta Çar I. Aleksandr olmak üzere neredeyse tüm taraflar tarafından olumlu karşılanmıştı. Fakat kalıcı barışın sağlanması için ortaya atılan bu fikir yeni bir şey değildi. Aydınlanma filozofları başta olmak üzere birçok devlet adamı ve düşünür tarafından Avrupa'da genel bir barışın sağlanmasına dair farklı fikirler dile getirilmişti.[529] İhtilal Savaşlarının ortaya çıkardığı kaotik durum ise bu konuda yeni fikirlerin ortaya çıkmasına neden olmuştu. Özellikle bu konuda Rusya ve İngiltere'den farklı fikirler dillendirilmekteydi. Genel bir barışın sağlanması için istekli olanların başında I. Aleksandr gelmekteydi. Özellikle büyükannesi Çariçe II. Katherina kontrolünde aydınlanma fikirleri ve hümanizm konusunda kapsamlı bir eğitimden geçen Çar, aldığı bu eğitimin sayesinde genel bir barış fikrine olumlu bakmaktaydı. Aldığı bu eğitimin yanında özellikle bazı danışmanları da Çar'ı bu konuda yönlendirmekteydi. Bunların başında ise Czartoryski gelmekteydi. Hem sahip olduğu birikimi hem de yakınındaki kişilerin teşvikiyle bu konuda adım atan Çar, 1804'te İngiltere başbakanı Pitt'e gönderdiği barış projesinde bir bakıma bu fikirlerini anlatmaktaydı. Anayasal özgürlüğün yanında milli devletlerin de tanınması gerektiğini belirten Çar, uluslararası bir barışın sağlanması için milli sınırlar dikkate alınarak bir düzenlemenin yapılması gerektiğini savunuyordu. Aydınlanma ve Fransız İhtilali fikirlerinden etkilendiği açıkça belli olan bu projede, bu sınırlar dikkate alınarak oluşturulacak homojenik halkların bir harmoni oluşturabileceğini iddia ediliyordu. Bu ulusal denge ile asırlardan beri Avrupa'da devam eden nüfuz mücadelesi ortadan kalkacakken bu yeni düzen ile bir tür güç dengesi de

[528] Söz konusu görüşme hakkında bkz. F. İsmail, *a.g.t.,* s.365-366 ve ayrıca NA. FO. 139/9.
[529] Erken dönemde dile getirilen bu düşünceler hakkında bkz. W. A. Phillips, *a.g.e.,* 18-32.

oluşturulacaktı. Bu fikirlerin yanında Avrupa'nın haritasına dair de yeni fikirler öne süren Çar'a göre Sardinya Krallığı kendi egemenliği altında yeniden restore edilmeliydi. Daha geniş sınırlara sahip bir anayasalı İsviçre'nin kurulmasını öneren Çar, Hollanda'nın da bağımsız olması gerektiğini savunuyordu. Fransa'ya karşı verilen bu savaşın Fransızlara karşı değil Napolyon'a karşı olduğunun altının çizildiği bu projede, yeni kurulması planlanan devletler için yeni anayasalar yapılmalıydı. Diğer taraftan kurulacak olan bu düzenin temelinde insanlığın kutsal hakları yer almalıydı. Hıristiyanlığın kutsallığı ile örülmüş bu proje ancak bu şekilde kalıcı bir barışa zemin hazırlayabilirdi. Diğer taraftan Hristiyanlığın merkezinde yer aldığı ve Rusya tarafından kaleme alınan bir projede Osmanlı Devleti'ne yer verilmemesi düşünülemezdi. Özellikle İstanbul-St. Petersburg arasındaki ilişkilerin giderek bozulduğu bir dönemin ürünü olan bu projede, Osmanlı rejimi zayıflık ve anarşi kelimeleri ile tanımlanıyordu. Egemenliği altında yer alan Hristiyan hakların memnuniyetsizliklerinin giderek arttığı belirtilerek Osmanlı Devleti bir bakımda söz konusu kalıcı barışın önünde engel oluşturmaktaydı. Bununla birlikte Sultan'ın Napolyon ile birlikte hareket etmesi halinde İngiltere ve Rusya, Osmanlı topraklarının geleceğine dair şimdiden uyum içinde hareket etmeliydi. Bir bakıma Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasının önerildiği bu proje, Rusya acısından hem kalıcı barışa hem de Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasına hizmet edecekti. Bu açıdan bakıldığında bir bakıma Aydınlanma döneminde ortaya atılan Osmanlı Devleti'nin paylaşılması projelerinin bir tür devamı gibi görünürken aynı zamanda daha sonra kurulacak olan Kutsal İttifak'ın da ayak sesleriydi.

Çar Aleksandr'ın bu metnini değerlendiren İngiliz başbakanı Pitt, 19 Ocak 1805'te bir cevap kaleme alacaktı. Pitt, her şeyden önce Çar'ın İngiltere kralı ile birlikte kalıcı bir barış inşa etme fikrinden duyduğu memnuniyeti ifade ediyordu. Daha sonrasında ise Avrupa'da kalıcı bir barışın sağlanması için kendi fikirlerini açıklamaya koyuluyordu. Pitt'e göre Avrupa'da kalıcı barışın sağlanması için üç temel unsur meydana getirilmeliydi. İlk olarak devrim sonrası Fransa tarafından işgal edilen topraklar Fransız boyunduruğundan kurtulmalıydı. Daha sonrasında ise topraklar üzerinde oluşturulacak yeni düzen ile Fransa karşısında bariyerlerin oluşturulması gerektiğini düşünüyordu. Bu ülkelerin kendi iç dinamikleri ve huzuru dikkate alınarak oluşturulacak olan bu düzen ile Fransa'nın yayılmacı politikalarının önüne geçilebilirdi. Son olarak ise barış restore edilerek kurulacak olan bu düzeninin korunması için genel bir garantinin oluşturulması gerektiğini düşünüyordu. Oluşturulacak olan bu karşılıklı koruma düzeni ile Avrupa genelinde bir hukuki sistem oluşturulabilirdi. Fakat Pitt, Çar'ın aksine kurulacak olan devletlerin ulusal özelliklerinden

ziyade eski düzenin yeniden kurulması gerektiğini düşünmekteydi. Fakat genel barış için her iki metinde farklı yol izlense de söz konusu barış için Fransız yayılmacılığına karşı tampon devletlerin kurulması iki devlet adamının da ortak noktasıydı. Diğer taraftan Pitt, oluşturulacak olan barışın devamı için her devletin bunun bir parçası olması gerektiğini savunuyordu. İki devletin hem düşüncelerinde hem de çıkarlarındaki bu ortaklık tarafların 1805'te Napoleon karşısında ittifakı ile sonuçlandı. Bu ittifak metninde de kalıcı barış için garanti meselesi ve Fransa karşısında tampon bölgelerin oluşturulması kararı alınıyordu. Bu bir bakıma İngiltere ve Rusya çerçevesinde Avrupa uyumunun (Concert of Europe) bir resmîydi.[530]

İngiltere ile Rusya arasındaki bu yakınlaşma ve bunun sonucunda doğan bu fikirler uzun süre yaşamayacaktı. Tilsit ve sonrası süreçte I. Aleksandr, Avrupa'nın kurtarıcısı olma rolünü bırakarak ülkesini Finlandiya ve Osmanlı aleyhine genişletme arzusu içine girmişti. Bu süreç aynı zamanda bir süreliğine genel garanti fikirlerinin gündem dışı kalmasına da neden olacaktı. Avrupa barışının önündeki en büyük engellerin başında gelen iki devletin ittifakı bunun baş nedeniydi. Fakat Napolyon'un Moskova seferi tüm bu süreci temelden değiştirecekti. Bu sefer sırasında ortaya çıkan katastrofik durum başta I. Aleksandr olmak üzere birçok kişiyi olumsuz etkileyecekti. Napolyon karşıtı koalisyon ve sonrasında yaşanan süreç aynı zamanda genel bir barışın nasıl olması ve bu yeni düzenin nasıl korunması tartışmalarına da sahne oluyordu. Barışın bir garanti altına alınması fikri ise Chaumont Antlaşması ile müttefikler tarafından kabul edilecekti. Antlaşmanın beşinci maddesi ile taraflar, Fransa tarafından barışı bozabilecek tüm olası saldırılar karşısında ortak hareket etme kararı alıyordu. Buna göre söz konusu barış, müttefikler tarafından karşılıklı olarak korunma altına alınmaktaydı. Daha sonraki maddeler ile barışın korunması için gerektiğinde askerî müdahalenin de yapılması kabul edilirken antlaşmasın süresi yirmi yıl olarak belirleniyordu. Bu sürenin sonunda yeniden uzatılabilecek olan bu antlaşma, diğer devletlerin katılımına da açıktı. Bu aynı zamanda barışın korunması için ortak hareket edecek paydaşların sayısının da arttırılması için atılmış bir adımdı. Barışın karşılıklı olarak korunmasına dair müttefikler tarafından Chaumont Antlaşması ile atılan bu adımı I. Paris Antlaşması takip edecekti. Chaumont'un aksine Paris'te imzacı devletler iki katına çıkmakla beraber barışın Viyana'da

[530] Söz konusu dönemde genel güvenlik konusuna dair yapılan tartışmalar ve I. Aleksandr ve Pitt'in önerileri hakkında bkz. W. A. Phillips, *a.g.e.*, s.33-42.

toplanacak bir kongrede ele alınacağın kabulü, buna dair tartışmaların oraya bırakıldığının ilanıydı.[531]

Genel garanti konusunda yaşanan bu süreç özellikle Polonya ve Saksonya konularında ilerleme sağlandığında yeniden Avrupa diplomasisinin gündemine gelecekti. Tarafların neredeyse genelinin bu konudaki olumlu tavrına karşılık bu garantinin kapsamının nereye kadar uzanacağı ise tartışmanın asıl konusuydu. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin topraklarının bu garanti konusuna dahil olup olmaması kongrenin bu süreçte ele alacağı konuların başından geliyordu. Özellikle Metternich, Osmanlı topraklarının da bu genel garantiye dahil olması fikrini kongrenin toplanmasından çok önce dillendirmeye başlamış ve hatta bu konuda İstanbul ile iletişime geçmişti. Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün genel bir garanti altına alınmasını ülkesinin çıkarları ile doğrudan bağlantılı görüyordu. Fakat Metternich'in bu girişimlerine karşılık Bâb-ı Âli ise bu konuda ortaya net bir tavır koymamıştı. Buna karşılık şimdi bu fikir sadece Metternich tarafından değil onunla Rusya'ya karşı ortak hareket eden Castlereagh tarafından da dillendirilmeye başlanacaktı. Bu doğrultuda İngiliz başvekil hem Nesselrode hem de I. Aleksandr ile bu konuda görüşmeler gerçekleştirecekti. Bu görüşmelerde Castlereagh, Osmanlı Devleti için bir garanti meselesini gündeme getirecekti. Castlereagh, Çar'a karşı uluslararası siyaset düzleminde bir anlatım ortaya koyacaktı. Özellikle büyük güçlerin arasındaki ve Bâb-ı Âli ile olan ilişkileri üzerinden yaptığı bu açıklamalar tamamen I. Aleksandr'ı, Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünün korunmasına ikna etmeye yönelikti. İngiliz murahhas ortaya koyduğu bu argümanları, Karadeniz'de daha liberal bir ticaretin sağlanmasına dair beyanatları ile destekleyecekti. Osmanlı Devleti'nin korunmasına karşılık her iki devletin de ortak çıkarı olan Karadeniz ticareti, bir bakıma istenilenin kabul edilmesi için kullanılmaktaydı. Diğer taraftan Castlereagh'ın ortaya koyduğu bu durum Londra hükûmetinin Bükreş Antlaşması'na karşı politikasının da değiştiğinin bir göstergesiydi. Antlaşmanın imzalanmasından sonra özellikle Napolyon'a karşı verilen mücadelede Bâb-ı Âli'yi yanlarına çekmek bu da olmazsa tarafsızlığını sağlamak için Bükreş'te kaybedilenlerin iadesi için bir çaba harcanmıştı. Londra hükûmetinin farklı temsilcileri ve hatta başbakanı tarafından dillendirilen bu fikirlerden şimdi geri adım atılmış gibiydi. Bu, Rusya'nın Bükreş Antlaşması ile elde ettiklerinin İngiltere tarafından kabulü anlamına da geliyordu. Hatta Castlereagh 1814 Eylül'ünde Polonya üzerine yapılan tartışmalar sırasında Çar'ın bölgeye karşı olan hırslarının dizginlenmesi için Rusya'nın Osmanlı Devleti'nden son kazanımlarının kabul edildiğini belirtecekti. Tüm

[531] Bu dönemdeki tartışmalar için bkz. W. A. Phillips, *a.g.e.*, s.45-92.

Varşova Dukalığı'nın alınmasının 1813 tarihli Reichenbach Antlaşması'na aykırı olduğunu belirterek Polonya'nın eskisi gibi üç devlet arasında paylaştırılmasını önerecekti. Hatta daha sonrasında Çar'a verdiği Edward Cooke tarafından hazırlanan memorandumda Rusya'nın İskandinavya, Osmanlı Devleti ve İran'daki daha önceki kazanımlarının kabul edildiği belirtilecekti.[532] Bu, aynı zamanda Bükreş Antlaşması sonrasında İngiliz hükûmetinin uyguladığı siyasetin de değişmesi anlamına geliyordu. R. Liston'un Bâb-ı Âli'ye verdiği tavsiye niteliğindeki mektupta da belirtildiği gibi Londra hükûmeti artık Rusya'yı dizginlemek için Bükreş'te kaybedilenlerin peşine düşmediği gibi Kafkasya'da işgal altında tutulan bölgelerin bile tahliyesi konusunda kesin bir yargıda bulunmaktan kaçınıyordu.

12 Şubat'ta gerçekleşen ikili arasındaki son görüşmede ise Castlereagh'ın bu görüşleri Çar tarafından da olumlu karşılanacaktı. Fakat I. Aleksandr, her ne kadar Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne dair bir garantiyi reddetmese de bu konunun görüşülmesi için ortaya bir ön şart koşuyordu. Buna göre öncelikli olarak iki ülke arasındaki sorunların giderilmesi gerekmekteydi. I. Aleksandr'ın ortaya koyduğu bu ön şart, aynı zamanda Rusya'nın bir garanti için Bâb-ı Âli'den yeni tavizler koparmasına olanak sağlayabilirdi. Rus heyetinin bu çıkışının arkasında yatan ve bundan elde etmek istediklerinin en başında hiç şüphesiz birkaç yıldır iki ülke arasında bir türlü çözülemeyen Kafkasya hududu meselesi geliyordu. İki tarafın da bir türlü geri adım atmak istemedikleri Anadolu hududu konusundaki çözümsüzlük, I. Aleksandr'ın bu çıkışı sayesinde St. Petersburg lehine çözülebilirdi. Hiç şüphesiz böyle bir çıkışın arkasında bu beklenti yer almaktaydı. Napolyon'un Moskova seferi nedeni ile Bükreş Antlaşması'nın gizli maddeleri hariç tutularak onaylandığı düşünüldüğünde, Rus delegasyonunun ellerine gelen bu fırsatı değerlendirerek bölgede yeniden inisiyatifi ele geçirmek istemeleri beklendik bir durumdu. Buna ek olarak Çar'ın bu bölgeye verdiği önem defalarca dillendirilmişti. Bu doğrultuda savaş sürecinde Bâb-ı Âli'nin bu konudaki cevap talebini savaşın sonuna kadar erteleyen St. Petersburg hükûmetinin bu politikasının arkasında hiç şüphesiz bu sorunun savaşın sonucuna göre kendi lehlerine çözümlenebileceği beklentisi yer alıyordu. Napolyon'u yendiği gibi Avrupa'nın kurtarıcısı rolüne bürünen I. Aleksandr'ın müttefiklerden talep ettikleri Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne karşı Kafkasya'daki sorunun çözümünü istemesi, yeni güç dengesinin kurulması karşılığında küçük bir talep olabilirdi. Özellikle Polonya konusundaki taleplerinde müttefiklerinin ısrarı nedeni ile geri adım attığı düşünüldüğünde Avrupa'nın en uzak sınırında küçük bir toprak talebi, Orta

[532] Söz konusu dönemdeki müzakereler için bzk. H. Nicolson, *a.g.e.,* s.169-170; H. A. Kissenger, *a.g.e.,* s.152-167 ve M. Jarrett, *a.g.e.,* s.96-104.

Avrupa'da vazgeçtiklerine göre çok daha makul bir konumdaydı. Bu bölgede verilecek bir taviz Bâb-ı Âli'nin Avrupa toprakların olası bir Rus tehdidine karşılık genel garanti altına alınmasına olanak verebilirdi. Diğer taraftan Çar'ın içinde bulunduğu ruhani durumdan dolayı bir genel barışın sağlanmasına yönelik tutumu, Osmanlı Devleti için ortaya atılan garanti meselesini reddetmemesinin arkasında yatan bir başka neden olabilirdi. Bununla birlikte Rusya heyeti tarafından Bâb-ı Âli'nin bölgeye dair iddialarındaki ne kadar ısrarcı oldukları da bilinmekteydi. Hem savaş öncesi hem de Bükreş Antlaşması'nın müzakereleri ve onaylanması için geçen sürede başta II. Mahmud olmak üzere Bâb-ı Âli, bu bölgedeki Rus varlığına karşı sert bir muhalefet içerisine girmişti. Bu nedenle Rus makamları bu sorunun St. Petersburg lehine çözümünün İstanbul tarafından kabul edilmeyeceğine dair bir düşünceye de sahip olabilirdi. Bu durum aynı zamanda Rusya'nın ön şartının kabul edilmemesi ve dolayısı ile Osmanlı Devleti'nin olası bir genel garanti içine de dahil olmaması anlamına gelecekti. Diğer taraftan Rusya hükûmeti bu bölgelerin kendilerine verilmesi konusundaki ısrarını kongre sürecinde dillendirmekten geri durmayacaktı. Talleyrand ile yaptığı bir görüşmede I. Aleksandr, Faş Vadisi'ne dair taleplerini açıklamakta beis görmemişti. Bununla birlikte iki ülke arasındaki sorunların çözümü için diğer büyük devletlerin arabuluculuk üstlenmesi de bir bakıma bu talebin kabul edilmesine bağlanıyordu. Bununla birlikte I. Aleksandr'ın iki ülke arasındaki sorunlardan kastı sadece Kafkasya konusu değildi. İstanbul ve St. Petersburg arasında yapılan barışa rağmen uzun zamandır tam anlamı ile çözülemeyen konular vardı. Bunların başında Eflak ve Boğdan'ın hukuki yapısı ve Sırpların durumu gelmekteydi. Her ne kadar Bükreş Antlaşması ile Memleketeyn'de eski düzene yeniden dönülse de St. Petersburg hükûmeti tarafından hâlâ istenildiği gibi bir hukuki statü sağlanılamamıştı. İki ülke arasında son dönemdeki en önemli konuların bir diğeri ise Sırp meselesiydi. Bükreş'teki müzakereler ve antlaşmasının onaylanmasına dair yaşanan sorunlarda, Sırpların statüsünün nasıl şekilleneceği bir türlü çözülememişti. Her ne kadar Sırplara bazı ayrıcalıklar tanınarak bir çözüm bulunsa da bu yeni durum ne İstanbul ne St. Petersburg ne de Sırp asiler tarafından memnuniyetle karşılanmamıştı. Bâb-ı Âli'nin bu bölgede bazı küçük haklar ile eski düzeni yeniden inşa etmek istemesine karşın Rus hükûmeti ve Sırplar, yarı özerk bir konum elde etmek istemekteydi. Bu nedenle I. Aleksandr iki ülke arasındaki sorunların giderilmesini isterken bu meselelerinin de çözümünü talep etmekteydi. Diğer taraftan bu konuların açılmasına vesile olan Karadeniz'in daha liberal bir ticari statüye kavuşturulması, neredeyse görüşmenin tüm tarafları tarafından istenmekteydi. Bu doğrultuda Çar, Avusturya, İngiltere ve Fransa'nın İstanbul ve St. Petersburg arasındaki sorunların çözümü için arabulucu olmasını kabul ediyordu. Diğer taraftan Rusya'nın Osmanlı Devleti ile yaptığı barış görüşmelerini her

zaman arabulucu olmaksızın yürütmeye çalıştığı düşünüldüğünde bu, Rusya diplomasisi açısından istisnai bir durumdu.[533]

Viyana'da Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne dair bu gelişmeler yaşanırken aynı dönemde bir taraftan voyvodalardan havadisler İstanbul'a akmaya devam etmekte diğer taraftan da maslahatgüzar Yanko tarafından yaşanan bu sürece dair gelişmeler Bâb-ı Âli'ye aktarılmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin kongreye bir temsilci göndermemesine karşılık Avusturya hükûmetinin temsilcileri ve Viyana'da bulunan murahhaslar, maslahatgüzar ile sürekli temas halindeydi. Bu doğrultuda Yanko ile yapılan görüşmelerde bir taraftan yaşanan gelişmelere dair bilgiler verilirken diğer taraftan da İstanbul'a iletilmesini istedikleri beyanatlar onun üzerinden aktarılmaktaydı. Bu bağlamda Yanko, Osmanlı Devleti'nin temsilcisi olma fonksiyonunu yeterince gerçekleştirmekteydi. Daha önceki aylarda olduğu gibi özellikle Osmanlı Devleti için bir garanti konusunun gündeme gelmeye başladığı bu dönemlerde daha aktif bir rol üstlenecekti.[534]

Bu doğrultuda Ocak ayının ortasında İstanbul'a ulaşan bir evrakında Metternich ile yaptığı görüşme hakkında bilgi vermekteydi. Bu görüşmede başvekil özellikle Polonya konusunda bir ilerleme sağlandığını belirtiyordu. Rusya ve Prusya'nın iddiaları karşısında Avrupa'nın diğer devletlerinin yaptığı *ittihat ve ittifak* bir bakıma St. Petersburg hükûmetini daha makul bir politika izlemeye mecbur bırakmıştı. Bu doğrultuda Rusya'nın yeni sınırlarının Vistül Nehri'ne kadar uzanacağını ve Avusturya'nın Galiçya bölgesini kendi topraklarına katacağını belirtiyordu. Polonya'ya verilmesi planlanan bu yeni düzende özellikle Galiçya'nın önemi üzerinde durulmaktaydı. Avusturya imparatorunun başka yerlerden ziyade bu bölge üzerinde ısrarcı olduğunu belirten şansölye, bu ısrarı da Osmanlı Devleti ile ilişkilendirmekteydi. Ona göre imparatoru, bu bölgeyi alarak Rusya'yı Osmanlı sınırlarından uzaklaştırmak istemekteydi. Galiçya'nın Avusturya'nın sınırları içinde kalması aynı zamanda bu bölgedeki Rus ordusunun da Osmanlı topraklarından uzaklaşması anlamına geliyordu. Bu doğrultuda bu yeni durum, Avusturya'nın Rus ordusunun Osmanlı topraklarına olası bir taarruzun da önüne geçilmesi olarak yorumlanacaktı. Metternich'in ortaya koyduğu bu yorum, bir bakıma hükûmetinin Osmanlı Devleti'nin güvenliğine ne kadar önem

[533] Rusya'nın Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün garanti altına alınmasına olumlu bakmasının arkasında yatan nedenlere dair görüşler hakkında bkz. C. K. Webster, *The Foreign Policy*…, s.429, F. İsmail, *a.g.t.*, 366, P. W. Schroeder, *a.g.e.*, s.573-574, M. Jarrett, *a.g.e.*, s.148 ve O. Özavcı, a.g.m., s.1465-1468.

[534] Yanko'nun üstlendiği bu aktif rol, bazı tarihçilerin, onu Viyana Kongresi'nde Osmanlı Devleti'nin temsilcisi olarak tanımlamalarına neden olacaktır. Bu konuda bkz. C. K. Webster, *a.g.e.*, s.430 ve Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, "Modern Diplomasiye Açılan Yol: Viyana Kongresi'nden 1830 İhtilali Arifesine", *Modern Çağ'da Savaş ve Diplomasi,* ed. Ahmet Dönmez, Grafiker Yay., Ankara, 2021, s.17.

verdiğinin göstergesi olarak sunuluyordu. Olası bir Rus taarruzunu *mümkün mertebe men' ve def'* etmek için atılan bu adımın yanında Polonya konusunda uzlaşılması bir taraftan Prusya'nın yalnız kalmasına neden olurken diğer taraftan da nihai barışa kısa biz zamanda ulaşılacağını göstermekteydi. Bu sorunların kısa bir süre zarfında çözülmesi halinde Viyana'da bulunan hükümdarların gideceğini belirten Metternich, diğer konuların çözümü için geride kalan murahhaslar ve elçiler ile müzakerelerin devam edeceğini belirtiyordu. Kongreye dair bu yaşanmış ve yaşanmasını beklediği gelişmelere dair verdiği bilgilerin yanında şansölye, özellikle hükûmetinin Bâb-ı Âli'nin çıkarlarına verdiği önem üzerinde duruyordu. Yaşanacak bu yeni süreçte Viyana hükûmetinin her zaman Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını göz önünde bulunduracağını belirtiyordu. Daha önceki beyanatları ile uyumlu bu açıklamalarına paralel Avusturya'nın Rusya ile imzalayacağı ahitnâmede en öncelikli meselesinin Bâb-ı Âli'nin çıkarları olacağını ifade ediyordu. Avusturya imparatorunun I. Aleksandr ile yaptığı görüşmelerde de her zaman *Devlet-i 'Aliyye'nin tamamiyet-i mülkü maddesini müzakere* ettiğini belirtiyordu. Avusturya hükümdarının bu girişimleri sonucunda Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü karşısında Rusya imparatorunun *rıza-dâde olmak ve muvâfakatını va'd* etmiş olduğunu ifade ediyordu. Metternich'in bu ifadeleri Avusturya hükümdarının girişimleri doğrultusunda I. Aleksandr'ın Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü konusunda olumlu bir tavır takındığının göstergesiydi. Bu doğrultuda Metternich, her ne kadar Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı her zaman gizli emelleri olduğuna dair bir düşüncenin var olmasına rağmen bunun hakikatten uzak olduğunu belirtiyordu. Bu açıklamaları sonrasında hükümdarların bu görüşmelerinde I. Aleksandr'ın Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü *resmen taahhüt etmiş olduğunu* ifade ederek Yanko'dan bu yeni gelişmeleri Bâb-ı Âli'ye iletmesini talep ediyordu.[535]

Metternich'den kısa süre sonra Avusturya elçiliği de benzer bir girişimde bulunacaktı. Stürmer'in Testa aracılığı ile mahremane bir şekilde gönderdiği mektupta Avusturya'nın Osmanlı Devleti'nin çıkarları için gösterdiği çabadan bahsedilmekteydi. Özellikle Bükreş Antlaşması'na aykırı olarak Anadolu tarafından hâlâ Rusya'nın işgalinde bulunan kale ve arazilerin iadesi için çalışıldığı belirtilmekteydi. Bu bölgeye dair Bükreş Antlaşması'nın hükümlerini Rusya imparatoruna uygulatmak için çaba gösterildiği ifade ediliyordu. Bu doğrultuda bulunan her fırsatta bu konu için çalışılacağı vurgulanıyordu. Her ne kadar şimdilik bu konuda kesin bir şey söylenemeyeceği belirtilse de bu açıklamalar ile Avusturya hükûmetinin Bâb-ı Âli'nin bu dönemde en fazla önem verdiği meselenin çözümü için çalıştığı

[535] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1275/49503-A.

gösterilmek istenmekteydi. II. Mahmud ise bu ifadeler karşısında Avusturya'nın kendilerine ihale olmasını talep ettikleri Kafkasya meselesini gündeme getirilmeye başladıklarını göstermek istediklerini düşünüyordu. Diğer taraftan Sultan, verilen beyanatlara karşı olumlu bir havaya bürünmüştü. Daha önce bu konunun çözümü için çalışacaklarına dair taahhütlerine değinen II. Mahmud, Avusturya'nın bu girişimleri sonucunda bu konunun çözümlenebileceğini düşünmeye başlamıştı.[536]

Sultanın bu görüşlerine rağmen sadrazam farklı düşünmekteydi. Hem Metternich'in Yanko'ya ifadelerini hem de tercümanı aracılığı ile verilen Stürmer'in mektubunu değerlendirdiği telhisinde, Avrupa'daki bilinmezliğe dikkat çekecekti. Özellikle *gerek Avusturya tarafından ve gerek cenâb-ı âhardan vâki olan ihbar ve havâdisât bir kararda durmayup* birbiri ile çelişen bilgiler içerdiğinden dem durmaktaydı. Bu doğrultuda kongredeki müzakerenin bir türlü neticeye ulaşamamasına dikkat çekmekteydi. Bu nedenle sadrazam, hem gelen havadislerin birbiri ile çelişmesi hem de görüşmelerde bir türlü ortak kararların alınamamasından dolayı bir şüpheye düşmüştü.[537] Bu dönemde gelen havadislerde ise yapılan müzakerelere dair ayrıntılı bilgiler verilmekteydi. Avusturya, İngiltere ve Fransa'nın Rusya ve Prusya karşısında ittifak yaptığı ve bu doğrultuda Polonya ve Saksonya konularında bir uzlaşmanın arandığı belirtiliyordu. Ocak ayının hemen başında gelen bu havadislere paralel ay sonuna doğru gelen havadislerde de Polonya ve Saksonya'ya verilen yeni düzene dair ayrıntılı bir anlatım yapılıyordu. İngiltere ve ABD'nin de barış yaptığının[538] yer aldığı bu havadisler aynı zamanda kongredeki sorunların çözüme doğru gittiği gösteriliyordu. Diğer yandan bu havadisler Metternich ve Stürmer'in anlattıklarının da doğru olduğunu göstermekteydi. Fakat sadrazamın da belirttiği gibi gelen havadislerde birbiri ile çelişen bilgiler de bulmak mümkündü.[539] Buna ek olarak F. Gentz de 4 Ocak tarihli mektubunda bu tartışmalara dair ve olası yeni paylaşımlar hakkında kapsamlı bilgiler verecekti.[540] 14 Ocak

[536] Söz konusu mektup için bkz. BOA HAT. 1275/49503.
[537] Sadrazamın söz konusu telhisi tarihsizdir. Fakat sadrazam, bu metninde hem Yanko'nun hem de Avusturya elçiliğinin mektuplarının geniş özetlerini sunacaktı. Bu özetler söz konusu iki metin ile uyuştuğundan bu telhisin bu tarihlerde yazıldığı düşünülmektedir. Sadrazamın telhisi hakkında bkz. BOA HAT. 1272/49289.
[538] Bu haber R. Liston tarafından da Bâb-ı Âli'ye iletilmişti. İngiliz elçi, muhataplarının bu durumdan çok memnun olduğunu gözlemlemişti. Bununla birlikte bu memnuniyetin sahte bir gösterişten ziyade gerçekçi olduğunu düşünüyordu. Bu barış ile İngiltere'nin Avrupa'daki güç dengesi için elinin daha da güçleneceği bilinmekteydi. Bu durum Londra hükûmetinin daha aktif bir tutum almasına olanak sağlayabilirdi. Hatta R. Liston, Osmanlı erkânının bu gelişmenin doğrudan kendi çıkarları ile bağlantılı olduğunu düşündüklerini ifade etmektedir. Bu durum aynı zamanda Bâb-ı Âli'nin Avrupa siyasetini ne kadar yakından takip ettiğinin de bir göstergesidir. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/84 s.42-43; Londra maslahatgüzarı da her ne kadar daha geç tarihli olsa da bu konu hakkında hükûmetine bilgi verecekti. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1274/49465.
[539] Bu dönemdeki havadisler hakkında bkz. BOA HAT. 1274/49440, 1277/49536, 1277/49536-B, 1277/49536-Ç, 1278/49569-A ve 1275/49491.
[540] F. Gentz'in söz konusu mektupları hakkında bkz. F. Gentz, *a.g.e.*, s.133-141.

tarihli bir sonraki mektubunda ise Metternich ile Osmanlı Devleti'ne dair yaptığı görüşmenin ayrıntılarını ele alıyordu. Bu görüşmede başvekil, Rusya ile yapılacak nihai antlaşmada Osmanlı toprak bütünlüğünün garanti altına alınması konusunda ısrarcı olunacağını ifade etmişti. Bu dönemde Osmanlı maslahatgüzarı Yanko ile yaptığı görüşmelerdeki beyanatlarının bir benzerini ifade eden Metternich, bu ısrarın sadece en sadık müttefikleri/*plus fidèle alliée* Osmanlı Devleti'ne karşı bir görev olarak görmemekte ve aynı zamanda Viyana hükûmetinin de çıkarları için ne kadar elzem olduğunu belirtmekteydi. Bu doğrultuda söz konusu garanti maddesinde Bâb-ı Âli aleyhine yorumlanabilecek bir beyanattan kaçınılacağını ifade ederken bunun da İstanbul'a bildirilmesini istiyordu. Metternich bu dönemde girişimleri ile çeşitli kanallardan Bâb-ı Âli üzerinde bir güven oluşturmaya çalışıyordu. Hem Yanko ile yaptığı görüşmeler hem de F. Gentz ve Eflak voyvodası üzerinden gönderdiği mesajlar ile Viyana hükûmetinin Bâb-ı Âli'nin çıkarlarını korumak için mesai harcadığını gösterme çabası içine girmişti.[541]

Metternich'in bu yöndeki beyanatları elçisi Stürmer aracılığı ile de Bâb-ı Âli'ye iletilecekti.[542] Tercümanı Testa aracılığı ile verdiği 21 Şubat tarihli tezkirede elçi, hükûmetinin daha önce verdiği sözler dolayısı ile gösterdiği çabayı ele almaktaydı. Fakat bu tezkirenin asıl odak noktasında Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü için yapılan müzakereler yer alacaktı. Stürmer bir bakıma I. Aleksandr'ın toprak bütünlüğüne olumlu yaklaşmasına karşılık talep ettiği istekleri Bâb-ı Âli'ye iletecekti. Çar'ın Osmanlı Devleti için bir garantiye olumlu yaklaşması karşılığında istediği iki ülke arasındaki sorunların çözümü meselesi, elçinin asıl odak noktası olacaktı. Hükûmetinin söz verdiği gibi Bükreş Antlaşması'nın hükümlerinin yerine getirilmesi için Rusya heyeti ile müzakereler yürüttüğünü belirten Stürmer, buna karşılık Rusya'nın antlaşmaların hükümlerini yerine getirmekten ziyade İstanbul'daki elçileri İtalinski'yi, iki ülke arasındaki sorunların çözümü için memur kıldıklarını ifade ediyordu. Söz konusu sorunlar hakkında Bâb-ı Âli'ye bilgi vermek için görevlendirildiğini belirten elçi, ancak bu bilgilendirmeyi gizli bir şekilde yaptığının da altını çiziyordu. Stürmer'in ilk ele aldığı konu Kafkasya meselesiydi. Bu konunun çözümü için hükûmetinin çok çaba gösterdiğini vurgulamadan geçmeyen elçi, İtalinski'nin daha önceki

[541] Söz konusu mektuplar hakkında bkz. F. Gentz, *a.g.e.*, s.141-142.

[542] Aynı dönemde İstanbul'a ulaşan maslahatgüzar Yanko'nun bir evrakında Metternich ile yapılmak istenen görüşmelere başvekilin meşguliyetinden dolayı olumlu yanıt alınamadığı belirtiliyordu. Maslahatgüzar ise bu durumu Polonya ve Saksonya meselelerine dair görüşmelerin yoğunluğundan kaynaklı olarak görüyordu. Fakat en sonunda Yanko ile görüşen Metternich, yeni bir gelişme olmadığını bildirerek yaşananlar hakkında elçisi aracılığı ile bilgilendirme yapacağını belirtiyordu. Bunun yanında Yanko, özellikle Polona ve Saksonya meseleleri için harcanan mesaiden sonra yakın zamanda bu konularda nihai bir kararın alınacağını düşünmekteydi. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1280/49597.

beyanatlarına atıfla söz konusu kalelerin Çar tarafından iadesinin mümkün olabileceğini belirtiyordu. Fakat böyle bir durumun olması beklense bile St. Petersburg hükûmetinin bunun karşılığında bazı taleplerinin olabileceğini ifade ediyordu. *Sırp maddesine ve Eflak ve Boğdan memleketlerine ve Bahr-i Siyahda serbestiyet üzere seyr-i sefâin hususuna dair* Bükreş Antlaşması'nın tüm maddelerinin külliyen uygulanmasının isteneceğini belirtiyordu. Bunlar aynı zamanda Çar tarafından iki ülke arasındaki sorunlar olarak tanımlanan Bükreş Antlaşması'nın diğer maddeleriydi. İtalinski'ye bu maddeler için talimat geleceğini belirterek önümüzdeki süreçte Rusya elçiliğinin söz konusu maddelerin uygulanması için girişimlerde bulunacağını belirtiyordu. Kafkasya hududunun yanı sıra bu üç madde de Rusya'nın hem Bükreş görüşmelerinde hem de daha sonrasında defalarca dile getirdiği meselelerin başında geliyordu. Çar Aleksandr, özellikle Sırp maddesini şahsi bir mesele olarak görmekteydi. Diğer taraftan bu dönemde Viyana'da bulunan Sırp delegasyonu da bu konuda girişimlerde bulunmaktaydı. Büyük devletler nezdindeki bu faaliyetleri hiç şüphesiz Sırp maddesinin daha fazla konuşulmasına neden olmuştu. Sırp maddesine paralel Eflak ve Boğdan'a tanınan imtiyazların tam anlamı ile uygulanması, St. Petersburg hükûmetinin bölgedeki çıkarları için elzem bir konuydu. Bu imtiyazlar aynı zamanda bölgede daha fazla nüfuz kazanmalarına da zemin hazırlayacaktı. Karadeniz'e serbest geçiş izni ise İtalinski'nin İstanbul'a gelmesinden sonra en fazla mesai harcadığı konuların başından geliyordu. Özellikle Bâb-ı Âli'nin ihtiyaç duyduğu zahirenin Rus gemilerinden karşılanmasına yönelik kararı, antlaşma maddelerine aykırılığı iddiaları ile sorunlara neden olmuştu. Bu doğrultuda İtalinski bu durum ortadan kalktıktan sonra bile tam bir serbest geçiş izni için girişimlerde bulunmuştu. Bu yaşananların şahidi olan Stürmer, Rusya'nın özellikle almak istediği bu serbest geçiş hakkı ile gemileri üzerinde Bâb-ı Âli'nin olası bir kontrolünü ortadan kaldırmak niyetinde olduğunu belirtiyordu. Rusya'nın Osmanlı Devleti'nden olası taleplerini bu şekilde açıklayan elçi, bu beyanatları ile hükûmetinin Bâb-ı Âli'nin çıkarları korumak için harcadığı çabayı göstermek istiyordu.

Metternich ve Avusturya hükûmeti bu konuda müttefiklerine göre daha hızlı davranıyor ve gizli bir şekilde Bâb-ı Âli'yi bilgilendirmeye devam ediyordu. Bu yapılırken daha önceki süreçte olduğu gibi diğer elçiliklerden habersiz bir iletişim gerçekleştiriliyor ve bu gizlilik defalarca vurgulanıyordu. Bu şekilde bir yol izlenmesinin arkasında birkaç neden olabilirdi. Bunlardan ilki hiç şüphesiz Avusturya hükûmetinin Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını korumak için diğerlerine göre daha fazla mesai harcandığının gösterilmek istenmesiydi. Diğer taraftan bu gösterilen çaba karşısında Bâb-ı Âli'nin bu konuda Avusturya'ya güven duyması

sağlanmak isteniyordu. Bu güven meselesi bu dönemdeki görüşmelerde ve yazışmalarda Avusturya makamları tarafından sürekli vurgulanan konuların başında geliyordu. Gösterilen çabaların Osmanlı Devleti'ne verilen sözlerin bir gerekliliği olduğu üzerinde sürekli durulacaktı. Bunun yanı sıra Bâb-ı Âli'nin çıkarlarının savunulmasının sadece İstanbul'un değil Viyana'nın da menfaatleri ile doğrudan bağlantılı olduğu her fırsatta vurgulanan diğer bir meseleydi. Bu açıklamalar ile Bâb-ı Âli üzerinde olumlu bir imaj oluşturulmaya çalışılıyordu. Hiç şüphesiz bu imaj sayesinde İstanbul ve St. Petersburg arasındaki sorunların çözümü için daha aktif bir rol üstlenilmek istenecekti. İstanbul tarafından da onaylanacak ve hatta talep edilebilecek bu aktif rol, Avusturya'nın Rusya karşısında elini güçlendirebilirdi. Rusya karşısında İngiltere ve Fransa'yı yanına çeken ve hatta gizli bir ittifak da oluşturan Metternich, İstanbul'un güveni sayesinde, St. Petersburg karşısındaki safı daha da kuvvetlendirebilirdi.[543]

Rusya ile Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü için yürütülen sürece ve sonrasında yaşanılması beklenilenlere dair bu açıklamalarının yapıldığı aynı dönemde Metternich ile Yanko arasında kongredeki müzakerelere dair bir başka görüşme gerçekleştirilecekti. Bu görüşmenin içeriği Stürmer'in 21 Şubat tarihli bir başka tezkiresi ile Bâb-ı Âli'ye iletilecekti. Metternich'in bu görüşmede üzerinde durduğu asıl konu yakın zamanda bitmesi beklenilen Polonya ve Saksonya meseleleriydi. Öncelikli olarak Polonya ve Saksonya konularına dair yürütülen müzakerenin yakında neticeleneceğini ima etse de istenilen neticenin elde edilememe ihtimalini de gizlemiyordu. Bu meselenin çözümlenemeyerek bir savaş ile neticelenmesi ihtimaline karşılık maslahatgüzar ise Bâb-ı Âli'nin *dahi muavenete davet olunması muhtemeldir* diye karşılık verecekti. Yanko'nun bu ifadeleri bir bakıma Osmanlı erkânın uzun zamandır olmasını bekledikleri ve aynı zamanda da içine çekilmekten endişe duydukları durumdu. Diğer yandan bu mesele Viyana'ya bir temsilci gönderilmesine yönelik gelen davetler sonrasındaki meclislerin en önemli gündem maddelerinden birisiydi. Bu doğrultuda maslahatgüzar, bu ifadeleri ile Rusya karşısında olası bir savaş durumunda Bâb-ı Âli'den de yardım beklenip beklenilmediğini soruyordu. Bunun karşısında Metternich her ne kadar amacının Bâb-ı Âli'nin niyetini anlamak olmadığını belirtse de sonrasında olası bir savaş durumunun Osmanlı Devleti için bazı fırsatları ortaya çıkarabileceğine dikkat çekiyordu. Bu doğrultuda bir muharebenin vukua gelmesi halinde daha önce Rusya'ya verilen toprakların geri alınması için *bu misüllü fırsatı fevt etmemek* gerektiğini ve bunun da Bâb-ı Âli'nin maslahatına uygun düşeceğini belirtiyordu. Buna ek olarak başvekil, Fransa,

[543] Stürmer'in söz konusu mektubu hakkında bkz. BOA HAT. 244/13758.

Avusturya ve İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin yanında yer aldığını ve onların yardımları sayesinde olası bir işgal ve kötü sonucun önüne geçileceğini ifade ediyordu. Metternich'in bu ifadeleri karşısında Yanko ise, hiç şüphesiz bunların Bâb-ı Âli'ye ifade edileceğini belirtiyordu. Fakat bununla birlikte bu açıklamaların Osmanlı erkânında bazı mütalaalara neden olabileceğine de dikkat çekiyordu. Bu doğrultuda maslahatgüzar durumun tüm gerçekliği ile İstanbul'a açıklanması gerektiğini belirtiyordu. Çünkü ona göre bir savaş ihtimalinin ortaya çıkması durumunda İstanbul'da bulunan Rusya, Prusya ve İsveç elçilerinin yaşanan gelişmeleri kendi açılarından anlatarak İstanbul'da kendi lehlerine bir kamuoyu oluşturma çabası içine gireceklerdi. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin her zaman barıştan yana olduğunu ancak gerekli durumlarda da silaha sarılmaktan geri durmayacağının altını çizmişti. Metternich, bu görüşme ile bir bakıma kongrenin bir başka boyutuna dikkat çekiyordu. Her ne kadar son zamanlarda Polonya ve Saksonya konularının çözüleceğine dair bir izlenim oluşmuş olsa da bu beklenilen durumun gerçekleşememe ihtimali üzerinde duruluyordu. Diğer taraftan bu görüşme ile başvekil, Bâb-ı Âli üzerinde bir etki oluşturmak da istemiş olabilirdi. Özellikle Avusturya, İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı iyi niyetleri ve gerektiğinde yardıma koşacaklarının altını çizerek bir bakıma bu devletlerin Bâb-ı Âli'nin her durumda yanında yer alacağını ifade etmeye çalışıyordu. Diğer taraftan bu devletlerin yardımı, Osmanlı Devleti'nin daha kötü duruma düşmesi ve hatta olası bir işgalden de kurtulması anlamına gelecekti. Bu devletlerin Osmanlı Devleti'nin yanında yer alacağına dair bu açıklamalar yakın zamanda yapılacak arabuluculuk öncesinde olumlu bir imajın çizilmesi için de yapılmış olabilirdi. Diğer taraftan Rusya ile Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne dair yapılan görüşmelerde bu üç devletin arabuluculuk rolünün kabul edilmesinin haberi henüz İstanbul'a ulaşmamıştı. Bu nedenle bu devletlerin gerektiğinde Osmanlı Devleti'ni işgalden kurtaracağına dair açıklamalar ile yapılacak arabuluculuk teklifleri için olumlu bir hava yaratılmak isteniyor olabilirdi. Bu açıklamalar ile hiç şüphesiz Bâb-ı Âli'nin bu devletlere güvenerek arabuluculuklarını kabul edebileceği düşünülmekteydi. Bu ise Metternich'in çok önem verdiği Osmanlı toprak bütünlüğünün garanti altına alınmasının önündeki en büyük engellerin ortadan kaldırılmasına hizmet edebilirdi. Bu durum ise Rusya karşısında bir garantinin imzalanması ile neticelenebilirdi.[544]

Viyana'daki görüşmelerin iki farklı boyutuna dikkat çeken Stürmer'in bu iki mektubu üzerine Sadrazam Ahmed Hurşid Paşa, bu iki metin hakkında II. Mahmud'a bilgi veriyordu. Sadrazam bu metni ile bir taraftan iki mektubu değerlendirirken diğer taraftan da bu yeni

[544] Söz konusu bu tezkire hakkında bkz. BOA HAT. 286/17183.

durum karşısında nasıl bir politika izlenmesi gerektiğine dair fikirlerini ortaya koyacaktı. Öncelikli olarak Osmanlı Devleti'ne yapılacak bu teklifin hangi şartlar altında ortaya çıktığı meselesi üzerine eğilecekti. Gelen havadislerden hareketle Avusturya'nın Bâb-ı Âli'yi gizli olarak uyarmasının arkasında yatan asıl nedeni yakın gelecekte çıkması muhtemel olan Rusya savaşına bağlamaktaydı. Kongrede hâlâ çözülemeyen sorunlar nedeni ile Rusya ve Prusya ile bir savaş ihtimalinin olduğunu belirtiyordu. Diğer taraftan bu sorunların bir uzlaşma yolu belirlenerek çözülmesi halinde bile bu imzalanacak barışın uzun soluklu olmayacağını ve yakın gelecekte her şekilde bir savaş ihtimalinin olduğunu düşünmekteydi. Bu savaş ihtimali karşısında Viyana hükûmetinin ise öncelikli olarak Bâb-ı Âli'den emin olmak istediğini belirtiyordu. Osmanlı Devleti için gösterilen bu çabalar karşısında İstanbul'un olası bir savaş durumunda en azından tarafsız kalmasının garantiye alınmak istendiğini düşünüyordu. Bu tarafsızlığın yanında Viyana hükûmetinin Bâb-ı Âli'nin çıkarlarını korumak için verilen mücadeleyi de ön plana çıkarabileceğini ifade ediyordu. Bu doğrultuda Rusya karşısında İstanbul'un çıkarlarını korumak için gerektiğinde St. Petersburg'u tehdit etmekte tereddüt edilmediği vurgulanarak bunun karşılığında Bâb-ı Âli'den bir beklenti içine girilebileceğini düşünmekteydi. Hatta Metternich, Yanko ile görüşmesinde olası bir savaşın Bâb-ı Âli için yeni fırsatlar doğurabileceğini de belirtmekte bir sakınca görmemişti. Avusturya'nın yaşanan bu gelişmeler karşısında Bâb-ı Âli'yi kendi yanına çekmek için yaptığı bu girişimlerin St. Petersburg hükûmetini de harekete geçirdiğini düşünmekteydi. Bu nedenle Rusya'nın, Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki olası bir yakınlaşmayı engellemek ve hatta İstanbul'un Viyana'dan ziyade St. Petersburg'a meyletmesini sağlamak için bir çaba harcayabileceğini beklemekteydi. İki ülke arasındaki sorunların giderilmesi için İtalinski'ye bir memuriyet verilmesinin arkasında da yaşanan bu gelişmelerin etkisinin olduğunu düşünmekteydi. Bu doğrultuda Rusya'nın Osmanlı Devleti'nin gönlünü hoş tutmak için iki ülke arasındaki en önemli sorunlardan biri olan Kafkasya hududunun tahliyesini gündeme getirebileceğini belirtiyordu. Fakat sadrazamın hâlâ bu maddenin yerine getirileceğine dair şüpheleri vardı. Bu doğrultuda bu maddenin sadece bir vaat olarak ortaya atılacağını ve buna karşılık Stürmer'in mektubunda belirttiği gibi Bükreş Antlaşması'nın diğer maddelerinin uygulanmasının isteneceğini düşünmekteydi. Özellikle Sırp asiler için bir af talebinde bulunulabileceğini belirtiyordu. Fakat sadrazam, İtalinski'ye bu konuda bir memuriyet gönderilmesinin asıl amacının Bâb-ı Âli'yi *oyalandırmak emeline* sahip olduğunu düşünmekteydi. Bu nedenle sürecin, elçinin söz konusu maddelere dair ortaya atacağı iddialar doğrultusunda Avrupa'daki durum netleşinceye kadar uzatılacağını belirtiyordu.

Kongredeki sorunları ve olası bir savaş durumunun Osmanlı lehine kullanılmasını öneren Ahmed Hurşid Paşa'nın üzerinden durduğu bir diğer konu ise Avrupa'daki durumun belirsizliğiydi. Her geçen gün yeni bir gelişmenin yaşandığına dikkat çekerek bu bilinmezlik altında kesin bir kararın alınamadığını belirtiyordu. Sadrazamın bu şekilde düşünmesinde hiç şüphesiz Avrupa'daki durum hakkında farklı kaynaklardan gelen bilgilerin tezatlığı yer alıyordu. Eflak voyvodasından gelen havadislerde Polonya ve Saksonya konularında sona yaklaşıldığı belirtilirken[545] Boğdan voyvodasının havadislerinde durumun belirsizliğine işaret ediliyordu. Diğer taraftan Metternich ve Yanko'dan gelen daha önceki haberler Eflak voyvodasının ifadeleri ile uyuşurken Metternich ile yapılan son görüşme ise yeni bir savaş ihtimalini gündeme getiriyordu. Bu havadislerin aşağı yukarı aynı dönemlerde İstanbul'a ulaştığı düşünüldüğünde hiç şüphesiz İhtilal ve Napolyon savaşlarının yaşanmışlıkları yeniden hatırlanmaktaydı. Oluşan bu belirsizlik karşısında sadrazam, bu konuda kesin bir karar alınmadan önce ilk olarak gelecek *havadis ve ihbara* bakılmasını ve bunlar doğrultusunda hareket edilmesi gerektiğini düşünüyordu. Stürmer tarafından bir cevap talebi gelmesi halinde ise iki ülke arasındaki dostluğa ve Viyana hükûmetinin Bâb-ı Âli'ye karşı olan iyi niyetine dair açıklamalarda bulunulmalıydı. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin her zaman antlaşma hükümlerine uyduğu ve uymaya da devam edeceği yönünden açıklamaların yapılması gerektiğini düşünüyordu. Antlaşma maddelerine her zaman uyulduğuna dair açıklamalarına binaen muhataplarına da bu antlaşmalardan doğan *talep ve iddiadan bir vakitte feragat etmemek dahi usulünden* olduğu vurgulanmalıydı. Aslında bu vurgu Bükreş Antlaşması'nın hükümlerinin kendileri tarafından yerine getirildiğinin ve Rusya tarafından da yerine getirilmeyen maddelerin yürürlüğe konmasının ifadesinden başka bir şey değildi. Bu doğrultuda Bâb-ı Âli tarafından antlaşma hükümlerine uyması gerektiğinin altını çizerek hukuki temele dayanan bir savunma yapma kararı almıştı. Avusturya elçiliğine yapılacak bu yöndeki açıklamalar sonrasında öncelikli olarak İtalinski'ye geleceği söylenilen memuriyetin İstanbul'a ulaşması beklenilmeliydi. Söz konusu görevlendirmenin gelmesi durumunda ise Stürmer ile yeniden görüşüleceğine dair açıklamalar yapılmalıydı.

Ahmed Hurşid Paşa tarafından ortaya konan bu durum II. Mahmud tarafından da onaylanacaktı. Sultan, Avusturya'nın Bâb-ı Âli'yi kendi yanına çekmek için St. Petersburg üzerinde söz konusu maddeleri uygulanması için bir baskı kurduğunu düşünmekteydi. Her ne kadar Rusya, bu zorlama karşısında maddelerin uygulanması talebini reddetmemiş olsa da

[545] Eflak voyvodasından gelen haberlerin daha doğru bilgiler içermesinde hiç şüphesiz F. Gentz'in büyük bir etkisi vardı. Bizzat görüşmelerin merkezinde yer alan Gentz ile Eflak voyvodasının bu iletişimi hiç şüphesiz ona daha doğru bilgiler elde etme olanağı sağlıyordu.

ortaya koyacağı diğer antlaşma maddeleri ile vakit geçirmek niyetinde olduğu düşünmekteydi. II. Mahmud bu şüpheleri, Stürmer'in olası cevap taleplerine karşılık sadrazamın ortaya koyduğu şekilde yanıt verilmesini uygun bulmasına neden olacaktı. Aslında izlenilmesine karar verilen bu politika, bir bakıma muhataplarının yaptıklarını düşündükleri zaman kazanma hamlesinden başka bir şey değildi. Avrupa'daki belirsizliğin netleşmediği ve üstelik savaş dedikodularının en yüksek mevkilerden dillendirildiği bir zamanda kesin bir kararın alınması istenmiyordu. Bu nedenle hem olası bir müzakere sürecine karşı çıkılmamakta hem de olası bir savaş öncesi hiçbir devlet ile ilişkilerin gerilmemesi istenmekteydi. Bu doğrultuda uygulanmasına karar verilen bu politikanın, dikkat edilen hususlara en uygun olduğu düşünülüyordu.[546] Diğer taraftan bu ay içerisinde ülkenin farklı bölgelerinden olumsuz haberler gelmekteydi. Vehhabilerin Kavalalı Mehmet Ali Paşa'yı yendiğine dair havadisleri Adakale/Orşova isyan hareketine dair haberler izleyecekti. Bu olumsuzlukları Girit halkının atanan Osmanlı idarecisini istemedikleri yönündeki havadisler takip edecekti.[547]

İstanbul'a ulaşan Avrupa'daki belirsizlik karşısında bu şekilde bir politika izlenmesine karar verilmiş olsa da Viyana'da özellikle Polonya ve Saksonya konularına dair süren tartışmalar bir neticenin arifesindeydi. Özellikle Ocak ve Şubat ayı içerisinde yapılan görüşmeler bu konularda ortak bir karara varılması ile sonuçlanacaktı. Bu durum bir bakıma genel garanti meselesinin yeniden gündeme gelmesine olanak sağladı. Kurulması için uzun zamandan beri kan döktükleri ve üstüne de Viyana'da uzun süreli diplomatik bir mücadeleden sonra kurdukları bu düzenin genel bir koruma altına alınması, neredeyse herkes tarafından istenen bir şeydi. Aslında bunun ardında ihtilal sonrası yaşanan durumun yeniden ortaya çıkmasına engel olma isteği yer almaktaydı. İhtilalin ortaya çıkardığı durumun *ancien régime*in güç dengesini ortadan kaldırması, bu isteğin en önemli nedenlerindendi. Harcanan onca mesaiden sonra Viyana'da oluşturulan yeni düzen ve güç dengesinin korunması her kesimin çıkarlarına uymaktaydı. Özellikle Fransa ve Napolyon tarafından bozulan güç dengesinin yeniden kurulduktan sonra kolay bir şekilde tekrardan bozulması istenmiyordu. Bu nedenle kongrede oluşturulan dengeyi gelecekte tehdit edeceği düşünülen konulara karşı neredeyse ortak bir tutum takınılmaya çalışılmıştı. Rusya'nın Polonya üzerinde egemenliğinin tanınması ve Saksonya'nın tamamının Prusya'ya verilmesi bu güç dengesini tehdit edecek en büyük tehlikeler olarak görüldüğünden özellikle Rusya'ya karşı İngiltere, Avusturya ve

[546] Sadrazamın ve II. Mahmud'un bu konudaki görüşleri hakkında bkz. BOA HAT. 278/16391; Avusturya tercümanı ile olası bir Rusya savaşı hakkında bir görüşme de yapılmıştır. Fakat bu görüşmenin metni tarihsizdir. Bu nedenle bu görüşmenin bu yaşananlardan önce mi sonramı yapıldığı tam olarak bilinemediğinden söz konusu görüşme metin içerisinde değerlendirilmemiştir. Mezkûr görüşme hakkında bkz. BOA HAT. 1272/49274.
[547] Bu konuda bkz. NA. FO. 78/84 s.44-45.

Fransa arasında gizli bir antlaşma bile imzalanmıştı. Fakat en sonunda bu tehlikelerin karşılıklı uyum içinde çözülerek yeni bir güç dengesinin oluşturulması, aynı zamanda bu yeni düzenin bozulmasının önüne geçme isteğinin uyanmasına da neden olmuştu. Özellikle tartışmalı konuların birer birer sonuçlanmaya başlandığı tarihlerde genel garanti fikri yeniden konuşulmaya başlandı.[548] Kongrenin sekreteri Gentz tarafından 13 Şubat'ta sonuç metninin taslağı ilk defa kaleme alındığında yeni düzenin korunması fikri dile getiriliyordu. Gentz, bu metinde kurulu düzene karşı olabilecek tehlikeler karşısında büyük güçlerin bu tehlikenin ortadan kalkması için ortak hareket edeceklerine dair taahhütte bulunulması gerektiğini belirtiyordu. Gentz'in bu fikri başta Çar olmak üzere gayet olumlu karşılanmıştı. Castlereagh ise ortaya çıkan bu atmosferden dolayı kongrenin hiç olmadığı kadar genel garanti fikrine yakın olduğunu belirtecekti. Ona göre söz konusu durumun gerçekleşmesi halinde Avrupa barışını bozacak güce karşı ortak bir tavır sergilenebilir hatta askerî müdahale bile söz konusu olabilirdi. Fakat her ne kadar genel garanti fikri neredeyse her kesim tarafından olumlu karşılansa da bu sisteme dahil edilecek sınırların nereye kadar uzanacağı tartışması bu olumlu havayı değiştirecekti. Başta Castlereagh olmak üzere bu sınırların içerisine Osmanlı Devleti'nin de dahil olması gerektiğini savunan gruba karşılık Rusya, Osmanlı Devleti'nin sınırlarının genel garanti kapsamı altında alınmasına karşı bazı ön şartlar ortaya koymaktaydı.[549]

Rusya'nın Osmanlı Devleti için ortaya koyduğu bu ön şartlar diğer müttefikler tarafından bir an önce çözülmesi gereken konuların başında gelmekteydi. Özellikle Metternich ve Castlereagh'ın bu konuya verdikleri önem dikkate alındığında, bu ikili, bir taraftan Viyana'daki Maslahatgüzar Yanko ile yaptıkları görüşmeler ve diğer taraftan da İstanbul'a ulaşan beyanatları ile bu sorunun ortadan kaldırılması için bir çaba içine girmişlerdi. Özellikle I. Aleksandr'ın bu mesele için Avusturya, İngiltere ve Fransa'nın arabuluculuğunu kabulü sonrasında bunun Bâb-ı Âli tarafından da kabul edilmesine yönelik bir mesai harcanacaktı. Özellikle Castlereagh, her ne kadar Ali Paşa'nın Parga'ya yönelik taleplerine olumsuz bir yanıt verse de[550] Bâb-ı Âli'yi ikna etmek için farklı kaynaklar aracılığı

[548] C. K. Webster, *The Congress of Vienna, 1814-1815*, Londra, Oxford University Press, 1919, s.82-83.
[549] M. Jarrett, *a.g.e.*, s.147-148
[550] 19 Ocak 1815 tarihli mektubu ile Tepedelenli Ali Paşa'nın bu konudaki taleplerine bir cevap veren Castlereagh, bu konuda hükûmetinin tek başına karar alamayacağını belirtiyordu. Bu doğrultuda Parga ve Yedi Adalar'a dair kararın kongre tarafından alınacağı belirterek bir bakıma Tepedelenli'nin söz konusu talebine olumsuz bir yanıt vermekten kaçınıyordu. Bunun yanında Ali Paşa ve İngiltere arasındaki dostluğa dair açıklamalar yaparak bu yanıtın olası olumsuz etkilerini de azalmaya çalışmaktaydı. Söz konusu mektup hakkında bkz. NA. FO. 139/26 s.34-35.

ile girişimlerde bulunacaktı. Bu doğrultuda Viyana'dan ayrılmadan hemen öncesinde[551] Osmanlı maslahatgüzarı Yanko ile bir görüşme gerçekleştirilecekti. Bu, aslında Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne dair yapılan görüşmelerin Bâb-ı Âli temsilcisine ifadesi anlamına geliyordu. Şubat'ın ortasında gerçekleşen bu görüşmede Castlereagh, öncelikli olarak kongrenin bir neticeye ulaştığını ifade ediyordu. Uzun zamandır tartışmalara konu olan mevzularda bir uzlaşmaya varıldığını ve alınan kararların bir antlaşma metnine dökületeceğini belirtiyordu. Bu açıklamalarının hemen arkasında ise kongre için ülkesinden ayrılmadan önce Osmanlı Devleti'nin *maslahatı ve tamamiyet-i mülkü*nün muhafazası için çaba gösterilmesi yönünde talimat verildiğini açıklıyordu. Hükûmeti tarafından kendisine verilen bu emir doğrultusunda dost devletler ile birlikte çalışarak Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün Avrupa'da kurulacak yeni düzene dahil edilmesinin istendiğini belirtiyordu. Kendisine verilen bu memuriyetin yanında Avusturya hükûmetinin de bu konuya verdiği önemden bahsetmekteydi. Viyana'nın bu tutumuna paralel Paris hükûmetinin de bu konuyu kendi çıkarları ile doğrudan bağlantılı gördüğünü ekliyordu. Castlereagh bu açıklamaları ile bir bakıma Yanko ve onun aracılığı ile Bâb-ı Âli üzerinde bir etki oluşturmaya çalışıyordu. Bu, Avusturya, İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü konusunda ortak bir fikir birliğine vardığının ilanıydı. Bu doğrultuda söz konusu toprak bütünlüğü konusunda hem I. Aleksandr hem de Nesselrode ile yaptığı görüşmeler hakkında muhatabını bilgilendirmeye başlıyordu. Özellikle bir gün öncesinde Çar ile yaptığı ve Bâb-ı Âli hakkında gerçekleşen görüşme üzerinde duracaktı. Bu görüşmede I. Aleksandr'ın cevaplarından hareketle *Devlet-i 'Aliyye'nin muhafazasına ve tamamiyet-i mülküne düvel-i saire ile* birlikte olumlu yaklaştığını belirtiyordu.

Castlereagh, bu görüşmede özellikle halihazırda silah altından tutulan Rus ordusu hakkında ortaya çıkan söylentilere dair açıklamalarda bulunacaktı. Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasına dair dedikoduların her geçen gün arttığı bir ortamda bu ordunun Osmanlı topraklarına yönelik bir taarruzda bulunacağının konuşulduğunu belirtiyordu. Fakat bu durumun Avrupa'daki yeni düzen ve genel barışa vereceği zararlarla birlikte Çar'ın da böyle bir niyeti olmadığına dair düşüncelerini aktarmaktaydı. I. Aleksandr'ın genel barışa yönelik ruhani duygularının harekete geçirilmesine yönelik bu açıklamaları sonrasında Castlereagh, Avrupa'daki yeni düzenin tam anlamı ile neticelenmesinin Rusya hakkındaki *bu vesvesenin defiyle hasıl* olabileceğini belirtiyordu. Napolyon'u yenerek Avrupa'nın kurtarıcısı rolüne bürünen ve kendisini genel barışın mimarı olarak gören I. Aleksandr karşısındaki bu

[551] Bu konuda bkz. C. K. Webster, *a.g.e.,* s.430 ve O. Özavcı, a.g.m., 1468.

açıklamaları sonrasında Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü için atılacak adımların sadece iki ülke arasındaki ilişkiler için değil aynı zamanda Avrupa'nın asayişi için de önemli bir yeri olduğunu ifade ediyordu. Castlereagh'ın bu ifadeleri karşısında I. Aleksandr ise bu duruma karşı çıkmadığı gibi Avusturya, İngiltere ve Fransa devletlerinin bu yöndeki girişimlerini de onaylayacağını belirtiyordu. Fakat bu açıklamalarına rağmen Çar, özellikle iki ülke arasında *hududa dair* bazı sorunların olduğunu ve bu nedenle bunların çözülmesi gerektiğini belirtmekte ve söz konusu çözüm için bu üç devletin arabuluculuğunu kabul edeceğinin sözünü vermekteydi.

I. Aleksandr'ın üzerinde durduğu bir diğer konu ise Sırp maddesiydi. Bu doğrultuda Castlereagh, Yanko'ya Osmanlı *zâbitanı tarafından Sırp ahâlisi haklarında vâki olan muamele Rusya imparatorunun* gücenmesine neden olduğuna dair açıklamalarda bulunacaktı. Daha sonrasında ise Rusya'nın sahip olduğu askerî güce ve bir Osmanlı-Rusya savaşının Bâb-ı Âli açısından olası olumsuz sonuçları hakkında düşüncelerini ifade edecekti. Her ne kadar Rusya'nın *taarruzatını men' etmek İngiltere devletinin maslahatından olduğunu* beyan etse de yaptığı açıklamalar ile bir bakıma olası bir savaşın beklenilenin aksine kötü bir netice ile sonlanabileceğine dikkat çekmekteydi. Buna karşın Castlereagh, iki ülke arasındaki sorunların dostları olan üç devletin arabuluculuğu ile bir an önce çözülmesini tavsiye ediyordu. Bu durumu bir fırsat olarak değerlendirmekte ve kesinlikle bunun kaçırılmaması gerektiğini düşünmekteydi. Bunun için yapılması gereken Bâb-ı Âli'nin bu üç devletin arabuluculuğunu kabul etmesinden başka bir şey değildi. Diğer taraftan Viyana'da bu konunun önümüzdeki süreçte kendisinin yerine atanan Wellington Dükü tarafından yürüteceğini eklerken Rusya'nın bu konudaki olumlu tutumunu Metternich ve Talleyrand ile de görüştüğünü belirtiyordu. Bunlar tarafından da bu durumun memnuniyetle karşılandığını ve yapılan görüşmeler sonucunda Rusya ve Osmanlı Devleti arasındaki sorunların İstanbul'da, bu üç devletin arabuluculuğunda çözülmesinin en uygun yol olduğuna dair bir düşüncenin baskın geldiğini ifade ediyordu. Bu açıklamaları sonrasında Castlereagh, Yanko'dan bu durumun Bâb-ı Âli'ye iletilmesini talep edecekti. Hatta kendisinin de R. Liston'a bir kurye göndereceğini ve bu doğrultuda maslahatgüzarın da bu görüşmeyi onun aracılığı ile iletebileceğini belirtiyordu. İngiliz başvekilin bu çabası aslında bir bakıma sürecin olabildiği kadar hızlı başlatılması isteğinin bir göstergesiydi. Bir saat sonra Viyana'dan ayrılacak olsa da bir an önce bu teklifin Bâb-ı Âli ve İstanbul'daki elçiliklere ulaşmasını arzulamaktaydı. Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü için Avusturya, İngiltere ve Fransa'nın arabuluculuğunu önerdiği ve kendisinin de bu konuda çok çaba harcadığını ifade ettiği bu görüşmesinde, giderayak iki ülke arasındaki

ticari sorunları da gündeme getirmeden edemiyordu. Özellikle R. Liston'un uzun zamandır mesai harcadığı İngiliz tüccar gemilerinin Karadeniz'e geçişi karşısında Bâb-ı Âli'nin tavını eleştirmekteydi. İki ülke arasındaki dostluk ve antlaşmalara yaptığı atıfla Karadeniz'de savaş gemilerinin değil dost devletlerin tüccar gemilerinin seyrüseferine izin verilmesi talebini tekrar yineleyecekti.[552]

Castlereagh ile Yanko arasındaki bu görüşmeyi birkaç gün sonra Metternich ile yapılan görüşme takip edecekti. Avusturya başvekili bu görüşme ile bir taraftan kongredeki son gelişmelere dair muhatabına bilgi verirken diğer taraftan da özellikle Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne dair son zamanda yaşanan gelişmeleri aktaracaktı. Kongrenin, Saksonya meselesini çözdüğünü belirten açıklamaları ile konuşmasına başlayan Metternich, her ne kadar bazı konularda kesin bir karar sağlanamasa da bunlarda da kısa zamanda bir uzlaşmaya varılacağını beklemekteydi. Mevcut sorunların bu şekilde çözülmesi aynı zamanda Avusturya için bir fırsat oluşturabilirdi. Bu fırsattın Viyana hükûmeti tarafından Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün garanti altına alınması için kullanılacağını belirtiyordu. Hükûmetinin ortaya koyacağı bu çabanın Bâb-ı Âli'ye iletilmesini bizzat talep eden başvekil, gösterilen bu çabanın yeni bir şey olmadığını da belirtiyordu. Paris'te bulunduğu vakitten bu güne, daima I. Aleksandr'ı bu konu hakkında ikna çabası içinde olduğunu ifade ediyordu. Her ne kadar Çar, bu konuya ilk başta olumlu yaklaşmasa da Metternich, bu amaç için çalışmaktan geri durmamıştı. Castlereagh ve Talleyrand ile yapılan görüşmeler sonrasında bu konuda bir iş birliği yapılmasına karar verilmişti. Ortaya çıkan bu mukavele doğrultusunda I. Aleksandr ile Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü konusunda görüşmeler yapılması kararlaştırılmıştı. Bu doğrultuda Castlereagh'ın Viyana'dan ayrılmasının bu fırsatın boşa gitmesine neden olabileceği düşünüldüğünden onun ayrılmasından önce söz konusu mesele hakkında görüşmelere başlanmıştı. Metternich bu ifadeleri ile bir taraftan bu üç baş murahhas arasındaki iş birliğini göstermeye çalışırken diğer taraftan da Castlereagh'ın bu mesele hakkındaki önemine dikkat çekmekteydi. Bu bakımdan Castlereagh'ın bu süreçte olmaması halinde *Rusya imparatoru Devlet-i 'Aliyye hakkında dilediğini icrâya fırsatyâb* olabileceğini belirterek İngiliz temsilcinin bu konudaki öneminin altını çizmekteydi. Bu görüşmenin Osmanlı maslahatgüzarının Castlereagh ile yaptığı görüşmeden birkaç gün sonra olduğu düşünüldüğünde bu sözler daha da manidardı. Bu doğrultuda *imparatoru bu sevdadan geçirmek* için başlayan görüşmeler sonrasında bu konuda olumlu bir ilerlemenin

[552] Castlereagh ve maslahatgüzar Yanko arasındaki Şubat'ın ortasında gerçekleşen bu görüşme için bkz. BOA HAT. 961/41197-M ve NA. FO. 139/26 s.36-39.

kaydedildiğini belirtiyordu. Özellikle Castlereagh ile Çar arasında yapılan görüşmelerde İngiliz başvekilin muhatabını ikna ettiğini ifade ediyordu. Bu doğrultuda I. Aleksandr'ın *memalik-i Devlet-i 'Aliyye'nin zımâna rabtı hususuna rızâ-dâde olmuş* olduğunu fakat buna karşın iki ülke arasındaki sorunların giderilmesi için Avusturya, İngiltere ve Fransa'nın arabuluculuğunu kabul ettiğini belirtiyordu. Bu doğrultuda iki ülke arasındaki sorunların çözülerek söz konusu garantinin sağlanması gerektiğini düşünüyordu. Özellikle en önemli sorunların başından gelen Anadolu maddesinin dahi bu şekilde bir çözüme kavuşturulabileceğini belirtiyordu. Bu ifadeleri ile Metternich açık açık ifade etmese de Bâb-ı Âli'nin de bu devletlerin arabuluculuğunu kabul etmesi gerektiğini ima ederken İngiltere, Fransa ve Avusturya devletlerinin çıkarlarının birbirlerine bağlı, bunun da dostluk temelli olduğunu açıklıyordu. Üç devlet arasındaki bu iş birliği ve Castlereagh'ın önemine dair bu şekilde değerlendirmelerde bulunan Metternich'in göstermeye çalıştığı bir diğer konu ise bu süreçte Avusturya'nın gösterdiği çabaydı. Her fırsatta Osmanlı Devleti'nin dostu olduğunun vurgulanılmasının yanı sıra özellikle bu süreçte en fazla mesai harcayanın da yine kendileri olduğunu belirtmekten geri durulmayacaktı. Bu kapsamla Metternich'in bu ifadeleri hem ortaya çıkan bu iş birliğinde hem de Rusya'nın ikna edilmesi için harcanan mesaide en fazla emeği geçen ülkenin Avusturya olduğunun da imasıydı. Osmanlı menfaatlerinin korunması için her zaman özen gösterildiğine ve gösterileceğine dair uzunca bir süreden beri devam eden bu anlatı Metternich tarafından hâlâ sürdürülüyordu.

Başvekilin bu açıklamaları sonrasında Yanko, Castlereagh ile yaptığı görüşme hakkında bilgi vermeye başlayacaktı. Bu açıklamalar karşısında ise Metternich, Castlereagh'ın Osmanlı Devleti'ne karşı olan düşünceleri ile Viyana ve Paris hükûmetlerinin fikirlerinin benzerliğine dair ifadelerde bulunacaktı. Üç devletin fikir birliğine dair bu açıklamalar sonrasında Yanko, kongrenin geleceğine dair sorular yöneltecekti. Hükümdarların Viyana'dan ayrılıp ayrılmayacağı ve en önemlisi de Yedi Adalar hakkında nasıl bir kararın alınacağını sormaktaydı. Her ne kadar Yeni Adalar hakkında bir talimat almadığını vurgulayacak olsa da bu kararın Bâb-ı Âli ile yakından ilgili bir durum olduğunu da reddetmiyordu. Yanko'nun bu soruları karşısında Metternich, hükümdarların ne zaman ayrılacağının kesin olmadığını ifade ederken Yedi Adalar konusunda da kesin bir şey söylemek istememekteydi. Bâb-ı Âli'nin hem Dubrovnik hem de Yedi Adalar'a yönelik tutumunun gayet farkında olan başvekil, böyle kritik bir dönemde olumsuz algılanabilecek yanıtlardan kaçınıyordu. Buna karşılık *şimdilik size şu kadar ifade edebilirim ki Cezâyir-i Seb'a Rusya devletine verilecek değildir* diyerek Osmanlı Devleti'nin arabuluculuk için

onayının alınmaya çalışıldığı bir dönemde oluşturmak istenen imaja hizmet edilmeye çalışılıyordu.[553] Diğer taraftan bu ifade İstanbul'un korkularının giderilmesi için de kullanılmış olabilirdi. Her ne kadar bu adalar halihazırda İngiltere'nin kontrolünde olsa da Rusya'nın bölgeye dair talebi bilinmeyen bir durum değildi. Bununla birlikte bölge halkının Rusya'ya yönelik olumlu tavrı hem Bâb-ı Âli'nin hem de İstanbul'daki elçiliklerin dikkatinden kaçmamaktaydı. Özellikle son zamanda R. Liston, yerel halkın Rusya patenti arayışında olduğunu ve bunun İngiltere'nin bölge üzerinden yaptığı ticarete büyük zarar verebileceğine dair raporlar göndermekteydi. Elçi, bu raporlarında özellikle Akdeniz'de bulunan İngiliz donanmasının ihtiyaçlarının karşılanması için bölge üzerinden yapılan ticaretin ne kadar önemli olduğu üzerinde durmaktaydı.[554]

Çar Aleksandr ile Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne dair yapılan görüşmeler her iki başvekil tarafından bu şekilde Osmanlı maslahatgüzarına aktarılırken Metternich, F. Gentz üzerinden de bu sürecin İstanbul'a iletilmesini istemişti. Bu doğrultuda 24 Şubat tarihli mektubunda Gentz, Eflak voyvodasına yaşanan bu gelişmeleri aktarıyordu. Metternich'in talimatı doğrultusunda bu mektubu kaleme aldığını belirterek bir bakıma yapacağı açıklamaların hükûmetinin beyanatı olduğunu da belirtiyordu. Metternich ve Castlereagh arasındaki mutabakat sonrası İngiliz başvekilinin I. Aleksandr ile görüştüğünü ve onun da Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün genel garanti maddesine dahil edilmesine karşı çıkmayacağını belirtiğini iletiyordu. Hatta Çar, bu görüşmesinde bu durumdan iki ülke arasındaki sorunların çözümü için bir fırsat olarak yararlanmak istediğini belirtmişti. I. Aleksandr'ın bu ifadeleri, iki başvekilin ifadelerine karşılık F. Gentz tarafından farklı değerlendirilecekti. Bu doğrultuda Çar'ın bu ifadelerinin bir art niyet barındırmadığı gibi Bükreş Antlaşması'na aykırı olarak işgal ettiği bölgelerin tahliyesi için de olumlu bir tutum olarak algılamaktaydı. Her ne kadar Rusya söz konusu olduğunda emin olmanın zor olduğunu kabul eden F. Gentz, garanti konusunda özellikle başbakanına güveniyordu. Bu doğrultuda Eflak voyvodasına, başta kendi olmak üzere, dost devletlerin Bâb-ı Âli'nin çıkarlarından ödün vermeksizin sınırlarının Avrupa'nın koruması altına alacak şekilde formüle etmeye özen göstereceklerinden emin olduğunu belirtiyordu. Diğer taraftan Osmanlı Devleti için mezkûr garanti meselesin ayrı olarak değil de genel garanti maddesinin içine alınması gerektiğini düşünüyordu. Hatta bu konuda bizzat mesai harcayacağının da garantisini vermekteydi.[555]

[553] Söz konusu görüşme hakkında bkz. BOA HAT. 960/41184-U.
[554] R. Liston'un bu raporları hakkında bkz. FO. NA. 78/81 s.168-181 ve NA. 78/82 s.90-92.
[555] Söz konusu mektup hakkında bkz. F. Gentz, *a.g.e.*, s.142-144.

Viyana'daki yaşananlar Osmanlı makamlarına bu şekilde aktarılırken söz konusu belgeler Mart'ın sekizi gibi İstanbul'a ulaşacaktı.[556] Bâb-ı Âli bu gönderilerden ilk olarak Yanko'nun mektubu hakkında bilgi sahibi olacaktı. Maslahatgüzar bu mektubunda, Metternich ile yaptığı görüşme hakkında hükûmetine bilgi verecekti. Başvekilin kongrenin sonuna doğru yaklaştığına dair beyanatları ile Castlereagh'ın I. Aleksandr ile Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün garanti altına alınması için yaptığı görüşmeye dair düşüncelerini aktaracaktı. Özellikle Çar'ın bu konuya karşı çıkmadığı fakat buna karşın iki ülke arasındaki sorunların giderilmesi için üç devletin arabuluculuğunu kabul ettiği bilgileri verilecekti. Diğer taraftan mektup, aynı zamanda bu gelişmelerin İstanbul'da bulunan İngiliz elçiliğine de iletildiği bilgisini paylaşmaktaydı.[557]

Yanko'nun bu mektubu üzerine Bâb-ı Âli, yaşanan bu gelişmeleri değerlendirmek için bir *encümen-i şûrâ* toplama kararı almıştı. Söz konusu mektubun okunması ile başlayan şûrâda ilk olarak bu mektubun içeriğinin dikkate değer olduğu belirtilecekti. Fakat buna karşın şu ana kadar İngiliz elçiliğinden herhangi bir açıklamanın gelmemesi, Bâb-ı Âli'yi de bir şüpheye düşürmüştü. Bu nedenle şûrâ, Yanko'nun bu mektubuna karşılık R. Liston'un sessizliğinden dolayı İngiltere'nin niyetinin tam olarak anlaşılamadığı üzerinde durmaktaydı. Fakat şûrânın üzerinde durduğu asıl mesele Avrupa'da değişen güç dengesiydi. Viyana Kongresi'nde Rusya'nın talepkâr politikası ve bunun üzerine yaşanan çözümsüzlük, Bâb-ı Âli tarafından yakinen takip ediliyordu. *Bu doğrultuda Rusya devleti mülk ve asker cihetinden kemaliyle kuvvet peyda etmiş olduğundan bundan böyle* bir genişleme siyaseti izleyebileceği düşünülmekteydi. St. Petersburg hükûmetinin ortaya koyabileceği bu genişleme siyaseti, aynı zamanda Avrupalı devletleri de endişelendirmişti. Bu doğrultuda olası bir genişleme siyasetinin *cümleye muzır olur mülâhazasıyla Rusyalunun bundan ziyade büyümesini istemediklerinden Avusturya ve İngiltere ve Fransa devletleri birbirleriyle müttefik olmuş* oldukları havadisi üzerinde durulmaktaydı. Rusya tehlikesi karşısında oluşan bu ittifakın aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin meseleleri ile de ilgilendiği ifade ediliyordu. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı Devleti'nin maslahatıyla ilgilenmeleri ile Rusya karşısında bir ittifak oluşturmasının arkasında benzer saiklerin yer aldığı düşünülmekteydi. Bu düşünceden hareketle şûrâ, Viyana'daki yapılan görüşmeyi de bu nedenlere bağlamaktaydı. Her ne kadar Rusya'nın şu andaki genişlemesinin İngiltere'ye karşı olumsuz bir mana içermeyeceği

[556] R. Liston, Castlereagh'ın içinde Yanko ile yaptığı görüşmenin tutanağının da olduğu kuryesinin bu tarihte ulaştığını belirtmektedir. Osmanlı maslahatgüzarı ve Stürmer'in mektupları da bu tarihlerde gelmiş olması büyük ihtimaldir. Bu konuda bkz. NA. FO. 78/84 s.60 ve F. İsmail, *a.g.t.*, s.370.
[557] Maslahatgüzar Yanko'nun söz konusu mektubu hakkında bkz. BOA HAT. 1099/44493.

belirtilse de Rusya'nın içinde bulunduğu sorunları çözdükten sonra yeni genişleme hamlelerine başlayabileceği ifade ediliyordu. Bu doğrultuda St. Petersburg hükûmetinin özellikle İran'dan yeni toprak talebinde bulunabileceği düşünülmekteydi. İngiltere'nin İran ile ittifakının yanı sıra bölgedeki Rus nüfuzunun artması, İngiltere'nin Hint ticaretine olumsuz bir etki yapabileceği ifade ediliyordu. Rusya'nın Hindistan üzerinde oluşturabileceği bu tehlike ile birlikte Osmanlı topraklarına karşı da bir genişleme politikası izleme ihtimalinin Londra hükûmetinin bu konuda bir adım atmasının arkasında yatan nedenler olabileceği düşünülmekteydi. Rusya'nın Osmanlı Devleti ile bir savaşa tutuşmasının da Londra hükûmetinin menfaatlerine aykırı olduğu ifade ediliyordu. Bununla birlikte şûrâda, İngiltere'nin de bu nedenle diğer devletler ile birlikte bu konuda harekete geçtiğine dair fikirler dile getiriliyordu. Her ne kadar şu ana kadar İngiliz elçiliğinden bu konuya dair bir açıklama gelmemiş olsa da Castlereagh'ın bu girişimi bu aşamada olumlu karşılanmaktaydı. Bu doğrultuda bu meselenin R. Liston'dan bu konuda bir beyanat gelmesi halinde yeniden değerlendirilmesi düşünülse de bu aşamada Osmanlı erkânında Viyana'daki bu gelişmelerin ve İngiliz başvekilinin bu çabalarının Bâb-ı Âli'nin çıkarına olabileceğine dair bir düşünce hakimdi.

Maslahatgüzarın mektubu ile şûrâda ele alınan bu konuları değerlendiren II. Mahmud, Viyana'da yaşanan gelişmelere karşı katılımcılar kadar iyi niyetli değildi. *İngiltere başvekilinin ifâdâtından Devlet-i 'Aliyye'mize dostluğa dair bir şey anlayamadum* diyerek Castlereagh'ın I. Aleksandr ve sonrasında Yanko ile gerçekleştirdiği görüşmelerdeki beyanatlarının iki ülke arasındaki dostluğa hizmet ettiğini düşünmemekteydi. Osmanlı Devleti'nin Rusya'dan antlaşma maddeleri doğrultusunda Kafkasya'nın tahliyesinden başka bir talebinin olmadığını belirten Sultan, bir bakıma bu süreç dahilinde başka meselelerin de yeni soruna dönüşebileceğine dikkat çekiyordu. Bu doğrultuda II. Mahmud, Sırp maddesinin gündeme getirilmesini ve bununla birlikte İngiltere devletine her antlaşmada *müsaade olunur iken Karadeniz ticaretine* dair talepleri, dostluk çerçevesinde ele alınan meseleler olarak görülmemekteydi. Bu maddelerin gündeme getirilmesinin, İngiltere'nin *Rusyalunun meramını* desteklemekten başka bir manaya gelmediğini düşünmekteydi. Diğer taraftan II. Mahmud, şûrânın İngiltere'nin uzun bir *vakte muhtaç olan Hind maddesini mütalaa* ederek Osmanlı Devleti'nin maslahatını desteklediği fikrine ise karşı çıkacaktı. Bu fikrin yararsız mülahazalardan ibaret olduğunu belirtecekti. Bununla birlikte ortaya konulan arabuluculuk teklifinin her şekilde yeni sorunlar ortaya çıkabileceğini düşünmekteydi. Bu doğrultuda teklifin kabul edilmesi veya edilmemesi halinde yeni mahzurların ortaya çıkmasına kesin

gözüyle bakıyordu. Bu konunun ne kadar önemli bir mesele olduğunun gayet farkında olan II. Mahmud, yabancı devletlerden bu konuya dair gelecek beyanatlardan haberdar olmak istemekte ve hatta kendisinden izinsiz herhangi bir cevabın verilmemesini de emretmekteydi.[558]

Maslahatgüzarın bu mektubunun ulaşmasından bir gün sonra Avusturya elçiliği, Viyana'daki gelişmeler hakkında Bâb-ı Âli ile iletişime geçecekti. Stürmer, Testa aracılığı ile hükûmetinden gelen mektubu iletirken aynı zamanda tercüman ile yapılan görüşme doğrultusunda yaşanan sürece dair düşüncelerini aktaracaktı. Castlereagh'ın Çar ile yaptığı görüşme hakkında reisülküttaba mahremane bilgi vermek için geldiğini belirten Testa, bu görüşmenin içeriğinin hükûmeti tarafından da bilindiğini belirtiyordu. Bununla birlikte bu konuda Castlereagh'ın Yanko'ya bilgi verdiğini belirterek bu görüşmenin tutanağı ile birlikte R. Liston'a gönderilen talimatın İstanbul'a ulaştığını ifade ediyordu. Diğer taraftan Metternich tarafından da Stürmer'e bu konuda bir mektup gönderildiğini belirtiyordu. Viyana hükûmetin bu mektubunu bir tezkireye dönüştürerek tercümanına veren Stürmer, onun aracılığı ile mezkûr metni reis efendiye iletiyordu.[559] Bu mektupta öncelikli olarak kongredeki temel sorunların nasıl çözüldüğüne dair açıklamalarda bulunulacaktı. Her ne kadar bazı sorunlar çözülememiş olsa da kongrenin en önemli gündem maddesi olan Polonya ve Saksonya konuların çözüldüğü ve geriye kalanların da birkaç hafta içinde çözüleceği belirtiliyordu. Bu aynı zamanda kongrenin sonuna gelindiğinin de ilanıydı. Bununla birlikte Castlereagh'ın ayrılarak yerine Wellington'un geldiği bilgilerinin yanında söz konusu mektubun üzerinde durduğu asıl mesele, Viyana'da Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün garanti altına alınması için yapılan görüşmelerdi. Fakat bu metinde ortaya konacak anlatı, yaşanan sürecin tamamen Avusturya merkezli olduğuna muhatabını ikna etmek için kaleme alınmış gibi duruyordu. Bu doğrultuda mektup, Castlereagh'ın I. Aleksandr ile yaptığı görüşmeyi sunarken sürecin Avusturya ve İngiltere arasındaki muvafakat ve iş birliği sonucunda gerçekleştirildiğini belirtiyordu. Yapılan bu görüşme, Bâb-ı Âli'nin de çok iyi bildiği gibi Viyana hükûmetinin uzun zamandır üzerinde çalıştığı, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün genel garanti altına alınması fikrinin Rusya'ya beyanatından ibaretti. Bu doğrultuda Castlereagh, *zikr olunan tazmin maddesine memalik-i Devlet-i 'Aliyye'nin dahil olunmasını* ifade etmişti. İngiliz başvekilin bu ifadeleri karşısında Çar, bu teklifi reddetmediği gibi doğrudan da kabul etmemişti. Buna karşın iki ülke arasındaki bazı sorunlar olduğunu

[558] Söz konusu şûrâ ve II. Mahmud'un görüşleri hakkında bkz. BOA HAT. 956/41006 ve bu konuda ayrıca bkz. F. İsmail, *a.g.t.*, s.371 ve O. Özavcı, a.g.m, 1470-1471.
[559] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1099/44493.

belirtmekte ve bu sorunların çözümü için *Avusturya ve Fransa ve İngiltere devletlerinin tavassutunu iddia edeceğini ifade* etmekteydi. Bunun yanında yaşanan bu sürecin İngiltere elçiliğine yeni gelen kurye ile iletilmiş olmasının muhtemel olduğunu belirtmekteydi. Bu doğrultuda Stürmer, hatta bu gelişmelerin Yanko'dan gelen evraklar aracılığı ile de Bâb-ı Âli tarafından bilinmesinin çok muhtemel olduğunu ifade ediyordu. Daha sonrasında Metternich'in ifadelerine geri dönen elçi, başvekilin Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün garanti altına alınmasının ilk olarak kendileri tarafından dile getirildiğini belirtiğine işaret ediyordu. Hatta bu açıklamalarını desteklemek için bu beyanatın bizzat başvekilin kendi el yazısı ile yazdığını belirtiyordu. Bu doğrultuda *bu defa fi'le getürülmek üzere olduğu nümâyan ve bu madde içün şimdiye kadar vâki olan ve bundan sonra da her ne ki vâki olur ise mücerred Devlet-i 'Aliyye'nin maslahatına Avusturya devletinin gayreti* ile gerçekleşeceğini ifade ederek bir bakıma yaşanan tüm süreci Viyana hükûmetinin faaliyetlerine bağlamaktaydı. Bu açıklamalar diğer bir deyişle bu konudaki olumlu gelişmelerden ortaya çıkabilecek tüm payın kapılmasına yönelik beyanatlardı. Bu ifadeler hiç şüphesiz uzunca bir süredir Avusturya'nın Osmanlı Devleti'nin en kadim ve en iyi dostu olduğuna dair açıklamalar ile düşünüldüğünde, Rusya karşısında Bâb-ı Âli'nin güveninin en ufak bir tereddüt kalmaksızın sağlanmasına yönelikti. Bu doğrultuda açıklamalarına devam eden Metternich, hükûmetinin Osmanlı Devleti'nin en çok önem verdiği Kafkasya hududu konusunda Rusya'nın Bükreş Antlaşması'nın hükümlerini yerine getirmesi için elinden gelen çabayı göstereceğini belirtiyordu. Bu konuda İngiltere ve Fransa'nın yardımlarının olacağını da belirtse de Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün Avusturya'nın maslahatı ile doğrudan bağlantılı olduğu vurgulanıyordu.[560]

Stürmer'in verdiği bu mektup aracılığı ile ortaya konan bu beyanatlar, Testa ile yapılan sözlü görüşme ile bir ileri aşamaya taşınacaktı. Bu görüşme bir bakıma Viyana hükûmetinin yazılı olarak ortaya koyamadıklarının sözlü olarak ifade edilmesi anlamına geliyordu. Bu doğrultuda Testa, *bu tezkire mealinden hariç olarak Prens Metternich'in elçi beğe olan tahriratında İngiltere devletinin Rusya'ya meyl ve mümâşat-ı mahsus olduğu ve ona göre kullanılması lazım geldiğ*inin beyan edildiğini belirtiyordu. Tercüman tarafından sözlü olarak ortaya konulan bu durum, aynı zamanda arabulucu olması beklenilen devletler arsındaki farklılığı da gösteriyordu. Metternich'in bu ifadeleri, İngiltere'yi Rusya'ya yakın olmakla suçlarken bu konuda Bâb-ı Âli'yi uyarmaktaydı. Bu aynı zamanda Osmanlı Devleti'ne dair konularda Viyana hükûmetinin daha aktif bir rol üstlenmek isteğinin de

[560] Söz konusu mektup hakkında bkz. BOA HAT. 961/41196-I.

göstergesiydi. Daha önceki yazışmalar da düşünüldüğünde Avusturya her zaman bu konuda mesai harcadığını iddia ederek daha büyük bir pay alma iddiasındaydı. Bu ifadelerinden sonra Testa, *İngiltere elçisi zaîfü'l-mizaç ve celb olunan tarafa meyyâl bir adam olduğundan Rusya elçisi tarafından celb ve iğfâl olunacağı* uyarısında bulunuyordu. Müttefiki İngiliz elçisi için kullanılan bu ifadeler aynı zamanda iki elçilik arasında rekabeti de göstermekteydi. Bu ifadeler ile R. Liston bir taraftan zayıf mizaçlı olarak tanımlanırken diğer taraftan da bu mizacından dolayı İtalinski tarafından yönlendirilebileceği uyarısında bulunulmaktaydı. Daha sonrasında ise bu uyarılar doğrultusunda R. Liston'un faaliyetleri konusunda dikkatli olunması gerektiği belirtiliyordu. İngiliz elçiliği hakkındaki bu ifadeleri sonrasında Testa, bunların Stürmer tarafından gizli bir şekilde yapılması istendiğini tekrardan hatırlatmakta ve tamamen Bâb-ı Âli'ye karşı olan dostluklarının bir gereği olarak bu uyarıların yapıldığını ifade ediyordu.

Bu şifahen yapılan açıklamalar sonrasında tercüman, İngiliz elçiliği için ortaya koyduğu iddiaları desteklemek için yeni açıklamalarda bulunuyordu. Bu doğrultuda R. Liston'un Viyana'dan gelen kurye sonrasında Büyükdere'ye giderek İtalinski ile görüştüğünü belirtiyordu. Bunun üzerine Stürmer'in de R. Liston ile Viyana'dan elçilere gelen memuriyet üzerine bir görüşme gerçekleştirdiği ifade ediliyordu. Stürmer bu görüşmede İngiltere ve Rusya elçilikleri arasındaki görüşmeyi hiç bahis konusu yapmadan Castlereagh ve I. Aleksandr arasındaki görüşme üzerinde durmuştu. Daha sonrasında ise gelen memuriyetin yazılı olarak Bâb-ı Âli'ye iletileceğini beyan etmişti. Tercüman tarafından gizli bir şekilde ortaya konan bu durum üzerine reis efendi ise yapılan bu beyanatlardan ve uyarılardan memnun olunduğunu ifade ediliyordu. Bu açıklamalar ile İngiltere elçiliğinin Rusya'ya karşı olan meylini öğrendiklerini belirtikten sonra Fransız elçiliğinin tutumuna dair sorular sormaktaydı. Şu ana kadar Fransız elçiliğinden bu konuya dair herhangi bir açıklama yapılmadığından onların ne tarafa doğru bir eğilim göstereceğinin anlaşılamadığı belirtiliyordu. Bu soru karşısında tercüman kendilerinin de Fransız elçiliğinin tutumu hakkında bir malumatı olmadığını ifade etmişti. Diğer taraftan gizli bir şekilde ortaya konan bu beyanatlar karşısında Avusturya elçiliğinin de bir talebi olacaktı. Testa, bir bakıma verdiği bu bilgiler karşısında İngiltere elçiliği ile yapılacak görüşme hakkında bilgi talebinde bulunacaktı. *İngiltere elçisinin Devlet-i 'Aliyye'ye vâki olacak ifâdâtın cümlesi elçi beğe işar buyurulsun ki elçi beğ dahi ona göre lazım gelen* uyarıları yapabilsin denilmekteydi. Bu talep aynı zamanda yapılacak görüşmelerin Avusturya elçiliği tarafından öğrenilmek istendiğinin de göstergesiydi. Diğer taraftan elçilik bu sayede müzakereler hakkında daha geniş bir bilgi

sahibi olmak istemekteydi. Bu aynı zamanda Avusturya'nın görüşmeleri kendi istediği şekilde yönlendirmesine de olanak sağlayabilirdi.

Diğer taraftan Avusturya, İngiliz elçiliğinin bu arabuluculuk konusunu kendi lehlerine kullanabileceğini de düşünmekteydi. Bu doğrultuda Testa, R. Liston'un bu arabuluculuk meselesini ticari konularda bazı avantajlar elde etmek için kullanabileceği konusunda uyarılarda bulunmaktaydı. İngiliz elçiliğinin özellikle Karadeniz'de seyrüsefer için uzun zamandır mesai harcadığı düşünüldüğünde Avusturya elçiliğinin bu şekilde bir şüpheye kapılması için yeterli delil vardı. Diğer taraftan bu konunun Viyana'da Rusya makamları ile yapılan görüşmelerde de dile getirildiği bilinmeyen bir durum değildi. Bu nedenle Avusturya, bu durumu İngiltere elçiliği için Bâb-ı Âli'de oluşturulmak istenen şüphelerin desteklenmesi için kullanmaktaydı. Hem İtalinski'nin hem de R. Liston'un -bazısı ortak olan- ticari konularda uzun zamandır devam eden talepleri düşünüldüğünde Bâb-ı Âli'nin Testa'nın bu beyanatları doğrultusunda bu elçilikler hakkında bir tereddüde düşmesi pek doğaldı. Ortaya koyduğu bu iddiaları iki ülke arasındaki dostluğa dair yaptığı konuşma ile desteklemek isteyen Testa, sonrasında da iki ülkenin çıkarlarının bir olduğunu belirtiyordu. Bu ifadeler karşısında reisülküttap da benzer beyanatlarda bulunacaktı. Dostluğa dair karşılıklı yapılan bu açıklamalar sonrasında ise görüşmeye son verilecekti. Bu görüşmenin yapıldığı aynı gün R. Liston da hem Castlereagh'ın Yanko ile yaptığı görüşmenin tutanağını hem de bu konu hakkında kendi takririni Bâb-ı Âli'ye sunacaktı. Bu gelişmeler karşısında sadrazam ise özellikle Avusturya elçiliğinin bilgi talebine işaret edecekti. Bu süreci değerlendiren telhisinde, Avusturya tercümanının birkaç gün sonra gelerek bilgi talebinde bulunacağını düşünüyordu. Bu doğrultuda Avusturya elçiliğinin hem İngiltere'ye karşı olan şüpheleri hem de onlardan da bilgi alabileceği düşünüldüğünde bu konuda sessiz kalınmasının doğru bir seçenek olmayacağını ifade ediyordu. Buna karşın sadrazam, *Avusturyaluyu şüpheye düşürmemek için İngilterelünün ifâdâtını iktizâsına göre haber vermekte beis olmadığı*nı belirtiyordu. Sadrazam bu ifadeleri ile bir bakıma Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı olan dostluğuna zarar verecek olası bir hareketten kaçınılmasının gerekli olduğunu düşünmekteydi. Uzun zamandır iki ülkenin birbirine karşı olan olumlu tavrı düşünüldüğünde bu şekilde bir orta yolun bulunması en tabi seçeneklerden birisiydi.[561]

Avusturya elçiliği ile yapılan bu görüşme sonrasında İngiliz elçiliği de Viyana'dan gelen talimat doğrultusunda harekete geçecekti. Bu doğrultuda 8 Mart'ta eline ulaşan kurye

[561] Söz konusu süreci anlatan sadrazamın telhisi hakkında bkz. BOA HAT. 1099/44493.

sonrasında hiç vakit kaybetmeden Bâb-ı Âli ile iletişim kuracaktı. Castlereagh ile Yanko arasında gerçekleşen ve yukarıda ele alınan görüşmenin tutanağını reisülküttaplığa iletiyordu. Verilen bu metnin cevabını almak için sabırsızlanan R. Liston, 10 Mart sabahı Bâb-ı Âli ile temasa geçerek bir yanıt beklediğini bildiriyordu. Fakat İngiliz elçiliğinin bu sabırsızlığına karşılık Bâb-ı Âli hâlâ ihtiyatlı davranmaktaydı. Avusturya elçiliğinin R. Liston hakkında beyanatları sonrasında yapılan bu teklifin doğrudan kabul edilmesi de beklenemezdi. Bu doğrultuda reisülküttaplık, verilen mektubun hâlâ çevirisinin bitmediğini belirterek bir bakıma istenilen cevap talebini ötelemekteydi. Bununla birlikte Bâb-ı Âli, istenilen cevaba olumlu bir karşılık vermezken R. Liston'dan da bir açıklama talebinde bulunuyordu. İstenilen bu metin ile bir bakıma elçinin yaşanan gelişmelere karşı görüşü öğrenilmek istenmekteydi. Her ne kadar bu talebe karşı çıkmasa da öncelikli olarak İtalinski ile görüşme kararı almıştı. Rus elçi ile yapacağı bu görüşme sonrasında istenilen metni yazmaya karar vermişti.[562]

Bu doğrultuda R. Liston tarafından kaleme alınan takrir Mart'ın ortası gibi Bâb-ı Âli'ye verilecekti.[563] Bu aynı zamanda arabuluculuk teklifinin İngiliz elçiliği tarafından resmen ibraz edilmesi anlamına da geliyordu. R. Liston söz konusu takririne kongrenin sona yaklaştığına dair açıklamaları ile başlıyordu. Sorunlu meselelerin dostluk çerçevesinde çözüldüğünü ve umumi bir barışın yakın zamanda ortaya çıkacağını belirtiyordu. Castlereagh'tan aldığını belirttiği bilgiler doğrultusunda ortaya çıkacak yeni düzen hakkında Bâb-ı Âli'ye bilgiler vermekteydi. Özellik genel garanti meselesi hakkında açıklamalarda bulunacaktı. Alınmak istenen bu karar ile yeni kurulan düzende kara devletlerin asayişine halel getirecek devletler aleyhine ilk olarak nüfuzlarını kullanarak karşı çıkacaklarını bu da olmazsa fiilen kuvvetlerini harekete geçireceklerini belirtiyordu. Bu şekilde bir genel garanti meselesinde anlaşarak kongreye son verilmek istendiğini ifade ediyordu. Fakat *Devlet-i 'Aliyye'nin Avrupa devletlerinin biriyle zuhuru melhuz olan münâzâtı sebebiyle asayiş-i amme mücerreden karîn ve ihlâl olmak muhtemel olduğu*[564] belirtilmekteydi. Bu durum aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin veya onun topraklarının genel barış için bir tehdit oluşturabileceğinin de ilanıydı. Diğer taraftan bu durum istenilen genel garantinin de eksik ve

[562] Bu konuda bkz. FO. NA. 78/84 s.60.

[563] Söz konusu takrir 7 Rebîülâhir 1230: 19 Mart 1814 tarihlidir ancak metnin hemen başında *martın ikisi tarihiyle* verildiği belirtilmektedir. Bu Rumi takvimi Miladiye çevirdiğimizde ise 14 Mart tarihi karşımızı çıkmaktadır. Bu sürecin metnin tercümesi ile geçirildiği düşünülebilir. Söz konusu takrir için bkz. BOA HAT. 961/41197-Y; diğer taraftan R. Liston'un evrakında yer alan Fransızca nüshası ise 13 Mart tarihlidir. Bu konuda bkz. FO. NA. 78/84 s.64-65; söz konusu takririn tercüme ettirilerek padişaha sunulması konusunda bkz. BOA HAT. 956/41005.

[564] *...mais ce système d'union et de paix seroit défectueux si la tranquillité publique étoit sujette à être interrompue par les différends qui pourroient surveuir entre une Puissance Européenne quelconque et la Sublime Porte...*

tamamlanmamış olacağı anlamına geliyordu. Bu nedenle istenilen durumun oluşturulması için *memalik-i Devlet-i 'Aliyye'nin dahi tamamiyetini ihâta etmek lazım*[565] geldiği düşünülmeye başlanmıştı. R. Liston bu ana kadar yaptığı açıklamaları ile genel garanti meselesini ele almakta ve Osmanlı topraklarının da bunun kapsamına dahil edilmesi gerektiğini belirtmekteydi. Bu beyanatlar aynı zamanda Avrupa'da istenilen uzun süreli bir genel barışın sağlanması açısından Osmanlı sınırlarının korunmasının ne kadar önemli olduğunun da ilanıydı. Bu doğrultuda genel garanti maddesinin içine Osmanlı toprak bütünlüğünün de dahil edilmesine yönelik fikirlerin de gündeme geldiğini belirtiyordu. Bu fikirlere Rusya imparatoru da dahil olmak üzere önde gelenler tarafından sıcak bakıldığını ifade ediyordu. Fakat R. Liston, bunun olabilmesinin önünde bazı engellerin olduğunu belirtiyordu. Bu engel de hiç şüphesiz Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Bükreş Antlaşması'nın hükümlerinden kaynaklanan anlaşmazlıklardı. Bu doğrultuda elçi, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün genel garanti kapsamına alınması için ilk olarak bu sorunun bir an önce ortadan kaldırılması gerektiğini ifade ediyordu. Bu sorunun ortadan kaldırılması için R. Liston tarafından *bu defa Devlet-i 'Aliyye'nin dostları olan Avusturya ve Fransa ve İngiltere devletlerinin re'y ve karar-dâdesine ihâleye rıza-dâde olması teklif olunu*yordu. Bu, iki ülke arasında sorunların çözümü için üç devletin arabulucu olarak kabul edilmesi talebiydi.

Bu teklif sonrasında elçi, bu durumun Rusya imparatoru tarafından kabul edildiğini ilan ediyordu. Bu doğrultuda bu teklife Bâb-ı Âli tam manasıyla *rıza-dâde olur ise ol halde bir taraftan düvel-i müttefikaya rızasını ihbar* ve diğer taraftan *bu husus içün murahhas bir elçi nasb ve tayin* etmeliydi. R. Liston'un ortaya koyduğu bu durum aynı zamanda Bâb-ı Âli'den beklenilenlerin de ilanıydı. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün garanti altına alınması için gerekli olan ön şart bir bakıma bu üç devletin arabuluculuğunun kabulüydü. Fakat bu sadece bir arabuluculuktan ziyade onların söz konusu sorunlu maddelere karşı alacakları kararların da şimdiden kabul edilmesi gerektiğinin de imasıydı. Fakat bununla birlikte tam yetkili bir elçinin de görevlendirilmesi gerektiğini belirtiliyordu. Daha sonrasında ise bunların kabul edilmesi halinde görüşmelerin yapılması için bir vakit ve mahalin tayin edilmesi gerektiğini ifade ediyordu. Diğer taraftan R. Liston, iki ülke arasındaki sorunların çözümünün de hayli bir zaman alabileceğinin farkındaydı. Bu doğrultuda bu tartışmalar için harcanacak zaman içerisinde kongrenin de son bulabileceğini belirtiyordu. Bu ihtimal karşısında R. Liston, yeni bir öneri ile gelecekti. Bu doğrultuda Bâb-ı Âli, Rusya ile olan

[565] *…pour que le système soit complet il faudroit que la sûreté générale embrassât également l'intégrité des Etats Ottomans…*

sorunlu maddeleri *üç devletin re'y ve karar-dâdesine ihâle edeceği*ni taahhüt ederek olası bir zaman kaybının da önüne geçilebilirdi. Bu şekilde bir taahhüt sonrasında hiç zaman kaybedilmeden Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün garanti kapsamına dahil edilebileceğini belirtiyordu. Bu teklifini mezkûr üç devletin Osmanlı Devleti'ne karşı olan dostluğuna dair yaptığı açıklamalar ile desteklemekteydi. Bu açıklamaları sonrasında her ne kadar kendileri için bir madde talebinde bulunmayacaklarını belirse de bir bakıma Testa'nın mahremane belirttiği durum ortaya çıkacaktı. Bu doğrultuda R. Liston, bu arabuluculuk teklifinden ayrı olarak Bâb-ı Âli'den verilen imtiyazların da yerine getirilmesine yönelik bir talepte bulunacaktı. Elçi, bu ifadeleri ile özellikle *ticaret ve seyr-i sefâin serbestiyeti*/*liberté de navigation et de commerce* konularında verilen sözlerin tutulmasını istiyordu. R. Liston'un İstanbul'a geldiği tarihten bu güne kadar geçen sürede daima bu konular üzerine mesai harcadığı düşünüldüğünde, bu durumu bir fırsata çevirmek istemesi çok doğaldı. Özellikle Rusya'nın Avrupa'daki gelişmelere paralel yeni haklar elde ettiğine bizzat şahit olan elçi, bu ticari sorunları arabuluculuk teklifine iliştirerek biz çözüm arayışı içine girmişti. Fakat R. Liston'un bu talebi sadece İngiltere için de değildi. Elçi, bu ifadeleri ile bir bakıma Bâb-ı Âli'nin tüm ticari sözleşmelerine uyması gerektiğini ima ediyordu.[566]

İngiliz elçiliğinin verdiği bu takrir Castlereagh tarafından gelen talimatlar ile bazı farklılıklara sahipti. R. Liston özellikle Bâb-ı Âli tarafından olumsuz algılanabileceğini düşündüğü bazı maddelerin takrirde yer almaması gerektiğini düşünüyordu. Bu nedenle bu aşamada Castlereagh'ın talep ettiği maslahatgüzar Yanko'nun tam yetkili kılınması talebi ile Osmanlı coğrafyasında daha liberal bir ticaret isteği, mezkûr takrirde yer almamıştı. R. Liston bu maddelerin mektubunda yer almasının bazı önyargıları harekete geçirebileceğini düşünmekteydi. Bu nedenle Yanko'nun söz konusu maddeler için tam yetkili kılınması isteğini Bâb-ı Âli'ye iletmezken Avrupalı devletlerin Osmanlı topraklarında daha liberal bir ticaret talebini de sakıncalı bulmuştu. Bu doğrultuda elçi, genel terimler kullanmanın daha uygun olacağını düşünerek bu konulara ayrıntısı ile girmeden genel açıklamalar ile yetinmişti. Bunun arkasında yatan neden ise bir müzakere sürecini başlatmak istemesiydi. Verdiği takrir sonrasında daha kapsamlı bir görüşme talebinin olabileceğini düşündüğünden bu konuları o görüşmelerde dile getirmenin daha uygun olacağını düşünmekteydi. Süreç için bu şekilde bir plan yapsa da yapılan teklifin Bâb-ı Âli tarafından kabul edilmeyeceğine dair de bazı endişeleri vardı. Her ne kadar Kafkasya'ya dair Bükreş Antlaşması'nın hükümlerini söz konusu takririnde ele alsa da konuya dair sadece resmî bilgisi olduğundan şikâyet ediyordu.

[566] R. Liston'un söz konusu takriri hakkında bkz. BOA HAT. 961/41197-Y, FO. NA. 78/84 s.60-61 ve 64-65.

Fakat elçinin asıl üzerinde durduğu mesele son zamanlarda bölgede değişen güç dengesiydi. Bükreş Antlaşması'ndan kaynaklanan sorunlu meselenin sadece Faş Nehri üzerinden Gürcistan'a bağlanan bir hattı kapsadığını ve bunun her iki devlet açısından da çok da fazla bir öneme sahip olduğunu belirtiyordu. Fakat R. Liston'un asıl üzerinde durduğu nokta Rusya'nın son dönemde bölgedeki genişlemesiydi. St. Petersburg hükûmetinin özellikle ya fetih yolu ile ya da yerel kabileler ile yaptığı antlaşmalar sayesinde tüm dağlık bölgeleri ele geçirdiğini belirtiyordu. Bu doğrultuda şimdi sahil bölgeleri üzerinde de bir kontrol kurma çabası içine girmişti. Kurulacak olan bu kontrol ile Rusya, bir bakıma bölge üzerinde önemli bir nüfuz sağlamış olacaktı. Fakat buna karşın Osmanlı Devleti'nin de bölge üzerinde hak iddia ettiklerini ve bu iddialarının da haklı gerekçelere dayandığını belirtiyordu. Bölge üzerindeki uzun hakimiyet geçmişine paralel Bâb-ı Âli'nin haklı iddialara sahip olduğunu düşünmekteydi. Diğer taraftan bu coğrafyanın önemine dair Osmanlı toplumunda ayrı bir bilincin olduğunu da belirtiyordu. Bu bölgenin Rusya'nın kontrolüne geçmesi halinde Anadolu topraklarının ve hatta İstanbul'un kısa sürede Rus tehdidi altına gireceğine dair bir kamuoyunun varlığından bahsetmekteydi. Rusya karşısında oluşan bu endişenin dini kaygılar ile birleşmesinin Bâb-ı Âli üzerinde bir baskıya dönüştüğünü ekliyordu. Bu baskının aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin ortak bir yol bulunması için atabileceği adımlara da engel olduğunu düşünüyordu. Bu doğrultuda arabuluculuk teklifinin ilk başta olumlu karşılanmış olduğunu belirtse de bunun kabul edilmeyeceğini düşünüyordu. Özellikle II. Mahmud'un bu teklifi şartsız bir şekilde kabul etmesinin imkansızlığına dikkat çekiyordu. Her ne kadar bu konunun divan toplantılarında görüşüldüğünden emin olsa da 25 Mart tarihli raporunda henüz bir yanıtın gelmediğini belirtiyordu.[567]

Yaşanan tüm bu süreci ve gelen evrakları değerlendiren II. Mahmud, Rusya ile Osmanlı Devleti arasında sınır meselesine dair sorunların çözümü için üç devletin arabuluculuk teklifinde bulunduğunu belirtirken bu teklifin arkasında yatan bazı sakıncalı durumların olabileceğini düşünmekteydi. *İngiltere elçisinin ifâdâtına nazaran bütün bütün maslahatı kendü üzerine* almak istediklerine dikkat çekiyordu. R. Liston'un daha önceki tavsiyeleri karşısında da benzer düşüncelere sahip olan Sultan, bu teklif karşısında da aynı sakıncalı durumun ortaya çıkabileceğini düşünmekteydi. Bununla birlikte bu durumun başka sorunlara da neden olabileceğini ekliyordu. Üç devletin istediği şekilde arabuluculuk tekliflerinin kabul edilmesi halinde onların bunu fırsata çevirebileceklerini düşünüyordu. Özellikle bu sayede *kendü bazı umûrunu* çözüme kavuşturmak isteyebileceklerini

[567] Bu konuda bkz. FO. NA. 78/84 s.62-63.

belirtiyordu. Bu nedenle bu durumun aynı zamanda *Avusturyalunun mahremane ifâdâtını tasdik* ettiğini düşünmekteydi. Her ne kadar İngiltere elçiliğinden gelen teklifler karşısında uzun süredir bu şekilde bir düşünceye sahip olunsa da Testa'nın ifadeleri bu şüpheleri daha da arttırmıştı. Bu nedenle II. Mahmud bu düşüncelerini Testa'nın ifadeleri ile desteklemekteydi. Bu endişeler karşısında ise Sultan, bu meselenin *yalınız İngilterelüye ihâle* olunmaması gerektiğini düşünüyordu. Bu doğrultuda Avusturya'nın da bu sürece dahil edilmesi gerektiğini belirterek *Avusturyalu ile beraber görmek üzere ihâle olunsa olmaz mı* diye sormaktaydı. Fransa elçiliğinden şu ana kadar herhangi bir açıklamanın gelmediğini belirten II. Mahmud, daha sonrasında Stürmer'in gelişmelere dair bilgi talebini ele alıyordu. Avusturya'nın mahremane ifadelerinin İngiltere elçiliğine iletilmesinin caiz olmadığını belirtirken İngiliz elçiliğinin beyanatlarının Avusturya elçiliğine ifade edilmesi gerektiğini düşünüyordu. Sultan'ın bu şekilde düşünmesinin arkasında hiç şüphesiz Viyana hükûmetinin uzun zamandır harcadığı mesainin etkisi vardı. Başta Metternich olmak üzere Avusturya temsilcilerinin farklı kanallar üzerinden Bâb-ı Âli üzerinde bir güven oluşturma çabası etkili olmuş gibi durmaktaydı. Diğer taraftan özellikle iki ülkenin çıkarlarının ortak olduğuna dair yapılan açıklamalar ve Rusya karşısında oluşturulmak istenen ikili iş birliği, doğrudan Bâb-ı Âli'nin çıkarları ile de örtüşmekteydi. Bununla birlikte İngiliz elçiliğinin her fırsatta ticari konuları Bâb-ı Âli'nin önüne getirmesi tecrübe ile sabitti. Bu doğrultuda söz konusu arabuluculuğun istenilen şekilde onaylanması halinde Londra hükûmetinin bazı ticari talepleri olacağı da R. Liston'un mezkûr takriri ile doğrulanmıştı. Bu doğrultuda bu sürece kesinlikle Avusturya hükûmetinin dahil olması arzulanıyordu. Bununla birlikte II. Mahmud, *gayet dikkat edecek bir maddedir* diyerek bu konunun ne kadar önemli olduğunu da vurguluyordu. Bu nedenle bu konunun bir erbab-ı şûrâ toplanarak görüşülmesi gerektiğini belirtiyordu. Bununla birlikte bu konunun öneminden dolayı bu sürecin de gayet gizli tutulması gerektiği uyarısında bulunuyordu. Bununla birlikte bu konu için yaşanacak görüşme trafiğinin de bazı yanlış anlaşılmalara sebep olabileceğini düşünüyordu. Bu doğrulta *pek sık sık şûrâ olur ise sefer varmış deyü dürlü havadis çıka*bileceği uyarısında bulunuyordu. Bu nedenle toplanacak şûrâların perşembe günleri yapılmasının daha uygun olabileceğini belirtiyordu.[568]

II. Mahmud'un bu emri doğrultusunda bir perşembe günü toplanan şûrâya sadrazamın yanı sıra Hacı Halil Efendi, defterdar efendi, zahire, tophane, darphane nazırları, Halet Efendi, kethüda-yı sabık Mustafa Efendi, Hüsnü Bey, kethüda-yı çakeri ağa ve reis efendi katılmıştı. Söz konusu evrakların okunması ile başlanan görüşmede ilk olarak bu mektupların içeriği

[568] II. Mahmud'un bu görüşleri hakkında bkz. BOA HAT. 1099/44493.

üzerinde durulacaktı. İngiltere'nin bu mektup ile İstanbul ve St. Petersburg arasında arabuluculuk teklifinde bulunduğu ve buna Avusturya ve Fransa'nın da dahil olacağının belirtiği ifade ediliyordu. Fakat şûrâ, şu ana kadar Fransa'dan herhangi bir teklifin gelmediğini de ekliyordu. Buna karşın Viyana hükûmetinin, Osmanlı toprak bütünlüğü için garanti meselesini neredeyse bir seneden beri gündeme getirdiği ve Bâb-ı Âli'nin buna dahil edileceğine dair beyanatlarına dikkat çekiliyordu. Hatta Osmanlı Devleti ile Avusturya'nın maslahatının bir olduğunu ve bunu da Rusya'ya beyan ettiği ifade ediliyordu. Gelen evraklardan, Castlereagh'ın I. Aleksandr ile yaptığı görüşmede de bu konunun gündeme geldiğini ve Çar'ın da kefalet maddesine karşı çıkmadığını ancak *Anadolu hududu maddesi*nin bilinmezliğini gündeme getirdiği anlaşılmaktaydı.

Bu mesele için üç devletin arabuluculuğun kabul edilmesi ise bazı kişiler tarafından ilk başta St. Petersburg hükûmetinin zaman kazanmak için ortaya koyduğu bir politika olarak değerlendirilecekti. Bu doğrultuda Rusya'nın bu meseleyi *birkaç devletin ağzına düşürüp yaymak ve bu üç devletin lakırdısını bir yere götürme* çabası içinde olduğu beyan ediliyordu. Bu sayede sürecin uzatılarak zaman kazanılmak istendiği belirtiliyordu. Aynı dönemde kongrenin sona yaklaştığı ve hükümdarların Viyana'dan ayrılabileceğine dair havadislerin geldiği düşünüldüğünde, bazı katılımcılar bu şekilde bir fikre sahipti. Diğer taraftan Rusya, bu konuya dair uzun zamandır benzer bir politika izlemekteydi. Napolyon'a karşı verilen mücadele sonuçlanıncaya kadar Bâb-ı Âli'nin bu konudaki cevap taleplerine bile herhangi bir yanıt vermediği düşünüldüğünde kongrenin sonunun yaklaştığı bir dönemde benzer bir politika izleyebileceği düşünülmekteydi. Bu şekilde istenilen zamanın kazanılması ile bu üç devletin Rusya üzerinde kurmaya çalıştıkları baskı da ortadan kalkabilirdi.

Bu teklif için Rusya'nın bu şekilde bir beklentiye sahip olduğunu düşünen bazı katılımcılar, İngiltere'nin girişimlerinin arkasında da bazı kişisel çıkarların olabileceğini belirtiyorlardı. Onlara göre, Londra hükûmeti bu arabuluculuk ile bazı şahsi kazançlar elde etme amacı güdüyordu. Testa'nın mahremane açıklamalarını onaylayan bu beyanatlarının akabinde ise söz konusu arabuluculuğun kabul edilmemesi gerektiği belirtilmekteydi. Osmanlı Devleti'nin, belirtildiği gibi sorunlu bir meselesinin olmadığına binaen yapılması gereken Rusya'nın antlaşma şartlarını yerine getirmesiydi. Bu şekilde düşünmelerinin arkasında hiç şüphesiz arabuluculuğun ortaya çıkarabileceği yeni sorunlar yatmaktaydı. Bu doğrultuda bir arabuluculuğun kabul edilmesinin aynı zamanda Anadolu maddesinin sorunlu bir madde olarak kabul edilmesi anlamına da geleceği belirtiliyordu. Bu, meselenin Bâb-ı Âli tarafından da kabul edilmesi demekti. Bu durumun ortaya çıkması aynı zamanda söz konusu

maddenin yeniden müzakere edilmesi anlamına da gelecekti. Bu çekinceleri karşısında arabuluculuğun kabul edilmeyerek İngiltere'ye verilecek cevapta *müzakere olunacak bir şeyin olmadığını beyan* ederek antlaşma maddesinin icrası talep edilmeliydi.

Arabuluculuk teklifinin kabulünün yeni sorunlara gebe olduğuna yönelik bu düşüncelere karşılık bazıları tarafından bu teklifin de reddedilmesinin bazı sakıncaları olduğu belirtilecekti. Bu doğrultuda asıl tartışılması gereken konunun, İngiltere'nin bu teklifinin, kabul veya reddedilmesinin ne gibi etkileri olabileceğiydi. Fakat bu fikirlere hemen karşı çıkılacaktı. Öncelikli olarak bir arabuluculuğun sorunlu maddeler için olabileceği belirtilerek Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bu şekilde bir maddenin olmadığı ifade ediliyordu. Bükreş Antlaşması ile Kafkasya hududunun sefer önceki haline döndürülmesine karar verildiği ve bu nedenle de Rusya'nın bu hükmü yerine getirmesi gerektiği belirtiliyordu. Bu maddenin tamamen uygulanması halinde ortada bir sorun ve dolaysıyla da arabuluculuğu gerektirecek bir mesele kalmayacaktı. Bu doğrultuda İngiltere'ye bir cevap verilmesinin gerekli olmadığı düşünülüyordu. Bunun yerine Rusya'dan söz konusu maddeyi tamamen uygulaması istenmeliydi. Rusya'nın bu bölgeyi tamamen *tahliye eylediği gibi tamamiyet-i mülk hasıl olacağı* belirtilerek o sınırlar dahilinde bir garantinin olabileceği ifade edilmeliydi. Fakat İngiltere'nin bu teklifinin cevapsız bırakılması önerisi, hemen muhalefet ile karşılaşacaktı. Bu şekilde bir durumun elçilik tarafından yanlış anlaşılabileceği ve hatta küçümseme olarak bile kabul edilebileceği uyarısı yapılmaktaydı. Fakat buna karşın İngiltere'nin arabuluculuğunda ne gibi sorunların olduğuna dair açıklamalar yapılacaktı. Bu arabuluculuğun Osmanlı Devleti'nden ziyade Rusya'nın menfaatlerine yarayacağı düşünülmekteydi. Özellikle tartışmalı konularda St. Petersburg lehine bir tutum takınılarak neticenin şimdikinden daha da kötü olabileceğine dikkat çekiliyordu. Her ne kadar bu endişeler kabul edilse de İngiltere'nin Osmanlı aleyhine bir tavır izlemeye karar almış olması halinde buna muhalefet etmenin zorluğundan bahsedilecekti. Bu doğrultuda yapılmasını önerdikleri şey, arabuluculuk teklifinin uygun bir şekilde reddedilmesiydi. Bu sayede Londra hükûmetini gücendirecek olası bir davranıştan da kaçınılabilirdi. Hatta bu davranış, içinde bulunulan zamanın bir gerekliliği olarak anlatılıyordu. Fakat İngiltere'ye yönelik izlenilmesi tavsiye edilen bu ılımlı tavır bazıları tarafından eleştirilecekti. İngiltere'nin Rusya ile öteden beri müttefik olduğu ve hatta ikili arasındaki ittifak dolayısı ile Osmanlı Devleti'ne karşı savaş açtıkları hatırlatılacaktı. Bu doğrultuda Londra'nın St. Petersburg'a doğru meylettiği belirtilerek bunun doğruluğu için de Avusturya elçiliğinin mahremane ifadelerine atıf yapılıyordu. Bu nedenle hiçbir şekilde İngiltere'den bir dostluğun beklenilemeyeceği belirtiliyordu. Bu doğrultuda

arabuluculuk teklifinin de tamamen Rusya'nın çıkarlarının korunması için yapıldığı ve bunun da apaçık belli olduğu ifade ediliyordu. Bu açıklamalar sonrasında da teklifin kabul edilmesinin yeni sorunları beraberinde getireceğinin kesin olduğu vurgulanmaktaydı. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti ile Rusya arasında arabuluculuğu gerektirecek hiçbir meselenin olmadığı ve St. Petersburg hükûmetinin antlaşmanın şartlarını tam anlamı ile yerine getirmesi halinde iki devlet arasında konuşmaya gerek olacak herhangi bir konunun da kalmayacağı belirtilmeliydi. Bu beyanatlar iki ülke arasındaki dostluk ve yapılan bu tekliften dolayı duyulan memnuniyete dair yapılacak açıklamalar ile desteklenmeliydi. Özellikle bu açıklamalar ile Rusya'nın sorunlu maddeler tezine karşı çıkılması gerektiği planlanmaktaydı. Hatta bu durum kongreye bir temsilci gönderilmemesinin arkasında yatan neden olarak gösterilmekteydi. Benim *dahi söyleşilecek münâzaalı maddem vardır deyüp Beçe elçi gönderir idi* denilerek bahsedildiği gibi iki ülke arasında bir sorun olmadığı tek sorunun Rusya'nın antlaşma maddesini tam anlamı ile uygulamaması olduğu gösterilmek isteniyordu. Bu doğrultuda St. Petersburg hükûmetinin *Anadolu hududunu bittamâm tahliye ve şürûtu icrâ ettiği anda hiçbir söz kalmayup tamamiyet-i mûlkün husulüyle Devlet-i 'Aliyye dahi zımân ve kefalete idhal olunmuş olur deyü* belirtilmeliydi. Bu cevap ile aynı zamanda arabuluculuk teklifinin de boşa çıkacağı düşünülmekteydi. Diğer yandan bu beyanatlar aracılığı ile İngiltere'nin amacının da öğrenilebileceği düşünülmekteydi. İngiliz elçiliğinin bu açıklamalar karşısında ortaya koyacağı tutum ile aynı zamanda arabuluculuk teklifinin arkasında yatan niyetlerinin de ortaya çıkması sağlanabilirdi.

Bu beyanatlardan sonra şûrânın gündemi Rusya'nın Kafkasya'ya yönelik planlarına yönelecekti. Ortaya konulan arabuluculuk teklifinin arkasında özellikle Gürcistan'a yönelik bazı planların olduğu düşünülmekteydi. Bu doğrultuda St. Petersburg hükûmetinin sınır bölgelerindeki kaleleri tahliye ederek bunun karşılığında Gürcistan üzerinde bir hak talebinde bulunabileceği tehlikesine dikkat çekilmekteydi. Bu nedenle yapılan arabuluculuk teklifi doğrultusunda söz konusu bölgelerin tahliyesine karşılık Gürcistan'daki Rus nüfuzunun tanınmasının ve bunun da bir senet ile kabul edilmesinin istenebileceği düşünülmekteydi. Bu durum ise Gürcistan'ın toptan kaybedilmesine neden olabilirdi. Bu nedenle asıl üzerinde düşünülmesi gereken konuların başında Gürcistan meselesi olduğu belirtilmekteydi. Fakat bu fikre bazı kişiler tarafından karşı çıkılacaktı. *Anadolu hududu demekten meram yalınız Sohum ve Anakra ve Kemhal olmayup Gürcistan dahi dahildir* denilerek bu durumun Küçük Kaynarca Antlaşması'nda açık bir şekilde belirtilmiş olduğu ifade edilecekti. Bununla birlikte bu kişiler de Gürcistan'ın Osmanlı Devleti'nin bölgedeki nüfuzu için ne kadar önemli

olduğunu onaylayacaktı. Bahsedildiği gibi bir durumun ortaya çıkması halinde Rusya'nın bölgedeki gücünü daha da arttıracağı belirtilirken Gürcistan üzerinde bir Osmanlı kontrolünün sağlanamaması halinde meselenin daha da büyük bir soruna dönüşeceği ifade ediliyordu. Bu doğrultuda arabuluculuk tekliflerinin kabulü sonrasında İstanbul'daki elçilikler aracılığı ile gerçekleştirilecek görüşmelerde, bu konunun gündeme getirilebileceği belirtilmekteydi. Rusya'nın, bu görüşmelerde, Bükreş müzakerelerinde bir tanzimat talebinden vazgeçtiğini ve buna karşılık bu bölgeleri işgal ettiğine dair bir tez ortaya koyabileceği uyarısı yapılıyordu. Her ne kadar bu görüşmeler aracılığı ile sınırın birazının tahliye ettirilebileceği kabul edilse de buna karşılık görüşmelerin Rusya'nın bölgedeki nüfuzunun daha da artmasına zemin hazırlayabileceğine dair bir endişe söz konusuydu. Bu doğrultuda Gürcistan'ı alabileceği ve hatta Kemhal'e sekiz saat mesafede olan sahilde kendisine liman ve iskele tahsis ettirebileceği düşünülmekteydi. Bu endişelerin arkasında hiç şüphesiz Bükreş Antlaşması'nın onaylanmayan gizli maddeleri vardı. Olası bir müzakerede bu maddelerin yeniden gündeme geleceğinin hiç şüphesiz farkındalardı. Üç devletin arabuluculuğu ile yapılacak görüşmelerde de orta yolun bulunması amacıyla en azında bölgenin tahliye edilmesi için bu gizli maddenin kabul edilebileceği düşünülüyordu. Buna karşılık ise Rusya'nın kontrolüne geçen ve diğer gizli madde ile yıkılmasına karar verilen kalelerin yıktırılması hakkı elde edilebileceği gibi Bucak/Besarabya bölgesindeki Rus askerî gücünün zayıflaması sağlanabilirdi.

Arabuluculuk teklifinin kabulü ile müzakerelerde bazı olumlu gelişmelerin sağlanılabileceğine dair bu görüşler diğerleri tarafından hemen eleştiriye tabi tutulacaktı. *Bu hüsnüzanları hatıra bile getirmek caiz* değildir denilerek arabuluculuk teklifin kabulü veya reddi halinin her şekilde Osmanlı Devleti'nin menfaatlerine aykırı olduğu belirtilecekti. Hatta bu konunun tartışılmasının bile gerekli olmadığı ifade edilecekti. Bu doğrultuda yapılması gereken, daha önce zikredilen beyanatlar ile bu teklifin uygun bir şekilde gündem dışına itilmesiydi. Buna karşılık ise İngiltere'nin, sınırın tahliyesi konusunu Rusya'ya beyan edip sonrasında da St. Petersburg hükûmetinin bir tavassut talebinde bulunduğu cevabı gelebileceği belirtiliyor ve buna karşı nasıl bir cevabın verilmesi gerektiği soruluyordu. Bu soru karşısında ise diğerleri tarafından Bâb-ı Âli'nin bu konu hakkında şu ana kadar gerek İngiltere'ye ve gerek Fransa'ya resmî bir beyanatta bulunmadığı karşılığı verilecekti. Bu nedenle İngiltere'nin belirtildiği gibi bir cevabı veremeyeceği düşünülmekteydi. Diğer taraftan bu fikri savunanlar, daha çok Viyana hükûmetinin ortaya koyduğu beyanatlar üzerinde durmaktaydı. Bu doğrultuda Metternich'in daha önce mahremane bir şekilde Osmanlı Devleti'nin *tamamiyet-i mülkü zımân ve kefalete idhâl* olunacağını belirttiği

hatırlatılıyordu. Bununla birlikte Avusturya'dan arabuluculuk konusunda bugüne kadar resmî bir talebin de gelmediği belirtiliyordu. Hatta garanti konusunda daha önceki süreçte de Metternich'in ifadelerinin olduğuna dikkat çekilecekti. Avusturya'nın bu beyanatlarına karşılık Bâb-ı Âli'nin o zaman antlaşma şartları ile kendisine tanınan hiçbir maddeden ve dolayısı ile de Kafkasya meselesinden vazgeçmeyeceğini açık bir şekilde ifade ettiği hatırlatılıyordu. Hatta Metternich'e verilen cevapta, bu durum ile birlikte Bükreş ile Rusya'ya verilen bölgeler için bile bir talepte bulunulmuştu. Bu nedenle yaşanan bu gelişmelere rağmen İngiltere'nin bir arabuluculuk teklifinde bulunmasının anlamsızlığı üzerinde duruluyordu. Fakat bu beyanatların İngiltere'nin tavassut teklifinden vazgeçmesi için yeterli olmadığı belirtilecekti. Bu nedenle İngiltere'nin *siz hududdan vazgeçmeyeceksiniz Rusyalu da tahliye etmeyecek* karşılığını verebileceği ifade ediliyordu. Hatta elçilik tarafından bu durumun sadece iki ülke arasında bir sorun olmayacağı ve kongrede yeni kurulan güç dengesine de zarar verebileceğine dair açıklamalar yapılabilirdi. Bu nedenle İstanbul ve St. Petersburg arasındaki bu durumun devletler arasında imzalanan *muvâzene-i kâmile ve zımân ve kefalete uymayacak onun için arz-ı tavassut olunur deyü* karşılık verilebileceği belirtilerek o zaman ne gibi bir cevabın verilmesi gerektiği soruluyordu. Bu şekilde bir karşılığın gelmesi halinde antlaşma şartlarının tüm devletler tarafından makbul olup olmadığı sorulmalıydı. Makbul olmadığına dair bir itirazın gelemeyeceği düşünüldüğünden bu cevap karşısında Bâb-ı Âli'nin tek isteğinin antlaşma hükümlerinin yerine getirilmesi olduğu belirtilmeliydi. Bu doğrultuda bu maddeler için bir arabuluculuğa gerek olmadığı gibi aksine bu teklifi yapan devletlerin antlaşma hükümlerine uyması için Rusya'ya başvurmaları gerektiği ifade edilmeliydi.

Arabuluculuk teklifi karşısında nasıl bir yol izlenmesine dair gerçekleşen uzunca müzakerelerden sonra şûrâ, nihai olarak teklifin kabul edilmemesine karar vermişti. Her ne kadar bazıları tarafından tavassut ve sonrasında yapılacak müzakereler sayesinde bazı lehte kararların elde edilebileceği beyan edilmiş olsa da görüşmelere arabuluculuk teklifine karşı olanların kararı egemen olacaktı. Bu doğrultuda İngiltere elçiliğine, iki ülke arasındaki dostluk ve iyi niyete atıf yapan bir açıklama sonrasında başvekil Castlereagh'ın bu çabasından duyulan memnuniyet ifade edilmeliydi. Daha sonrasında ise Osmanlı Devleti ile Rusya arasında arabuluculuğa gerek olan bir maddenin olmadığı belirtilerek *eğer olsaydı Devlet-i 'Aliyye dahi Beçe bir elçi irsal eder idü* denilmeliydi. Tartışılması gereken bir maddenin olmadığı bu şekilde ortaya konulurken bu durum aynı zamanda Viyana Kongresi'ne katılınmamasının nedeni olarak da gösterilmekteydi. Bununla birlikte *devletler tarafından şurûtu icrâ eylemesi Rusya imparatoruna teklif olunub kabul etdirmek lazum* geldiği

belirtilerek iki ülke arasındaki sorunların çözümü için bir arabuluculuktan ziyade St. Petersburg hükûmetine başvurulması istenecekti. Buna ek olarak Rusya'nın antlaşma şartlarını tam anlamı ile uygulayarak Anadolu hududunu tamamen tahliye etmesi halinde, iki devlet arasında *hiçbir söz kalmay*acağı ifade edilmeliydi. Bu durumun yerine getirilmesi halinde ise tamamiyet-i mülkün tam anlamı ile yerine getirileceği ve dolayısıyla da Osmanlı Devleti'nin *zımân ve kefalete idhâl* olunmuş olacağı belirtilmeliydi. Bu şekilde bir cevap verilmesine karar veren şûrâ, bu yanıtların Pisani aracılığı ile R. Liston'a iletilmesinin daha uygun olduğunu düşünmekteydi.

Castlereagh tarafından yapılan ve bazı Avrupalı devlet adamları tarafından yerine göre cömert bir teklif/*generous offer*, paha biçilemez bir nimet veya paha biçilemez bir lütuf/*a priceless grace*[569] olarak tanımlanan bu girişim Bâb-ı Âli tarafından kesinlikle bu şekilde algılanmayacaktı. Her ne kadar bu konunun değerlendirilmesi için toplanan şûrâda bu teklifin kabul edilerek bu sayede başlanacak görüşmeler doğrultusunda bazı kazançların elde edilebileceğine dair sesler yükselse de nihai olarak bu tavassut teklifinin kesin bir şekilde reddedilmesine karar verilmişti. Şûrânın bu yöndeki kararı, II. Mahmud tarafından da onaylanacaktı. Bu doğrultuda mecliste karar verildiği gibi İngiltere elçiliğine Bâb-ı Âli'nin görüşlerinin kısaca anlatılması gerektiğini düşünüyordu. Verilen bu cevap ile bir bakıma Londra hükûmetinin bu teklif ile ne gibi bir amaç güttüğü de anlaşılmak isteniyordu. Bu doğrultuda II. Mahmud, verilecek bu kısa yanıta karşılık elçilikten gelecek cevap sayesinde İngiltere'nin amacının da öğrenilebileceğini düşünüyordu. Diğer taraftan Sultan, elçilik tarafından ticari konuların gündeme getirilebileceğine dair bir düşünceye de sahipti. Bu durumun ortaya çıkması halinde bu teklifin aynı zamanda antlaşmanın tam anlamı ile uygulanması anlamına geldiğini belirtiyordu. Bu nedenle İngiltere elçiliğine *ahdnâme muteber olduğu sûrette Rusyaluya dahi icrâsını teklif etmeniz lazım gelür yollu sözler* ile karşılık verilmesi gerektiğini düşünmekteydi.[570]

İstanbul'da bu gelişmeler yaşanırken Viyana'da da Castlereagh'tan görevi devralan Wellington, Osmanlı toprak bütünlüğünün genel garanti kapsamına alınması için çalışmaya devam ediyordu. Bu doğrultuda Osmanlı maslahatgüzarı ile yaptığı görüşme ile yaşanan son gelişmeleri aktaracaktı. Castlereagh ile yaptığı görüşme doğrultusunda Metternich ve Talleyrand ile görüştüğünü ve bu doğrultuda da tüm sürece dair bilgi sahibi olduğunu

[569] Bu konuda bkz. FO. NA. 78/84 s.62 ve 70, F. İsmail, *a.g.t.,* s.366 ve O. Özavcı, a.g.m., s.1452.
[570] Söz konusu şûrâ için bkz. BOA HAT. 956/41003 ve ayrıca F. İsmail, *a.g.t.,* s.372-373 ve O. Özavcı, a.g.m., s.1469-1472.

belirtiyordu. Fakat Wellington'un asıl üzerinde durduğu konu Rusya heyeti ile yaptığı görüşmede konuşulanlardı. Bu görüşmede Rus makamlarının Osmanlı Devleti'nden bazı şikayetleri dile getirdiğini belirterek özellikle Sırp meselesi üzerinde duracaktı. Bu doğrultuda Bükreş Antlaşması'nın Sırplarla ilgili maddelerinin Osmanlı Devleti tarafından uygulanmadığının dile getirildiğini belirtiyordu. Bununla birlikte Wellington, *Devlet-i 'Aliyye'nin tamamiyet-i mülk ve istiklalini* garanti kapsamına almak için iki ülke arasındaki tüm sorunların çözülmesi gerektiğini ifade ediyordu. Bu durum aynı zamanda iki ülke arasındaki sorunlara Anadolu hududu meselesinden başka bir konunun da eklenmesi anlamına gelmekteydi. Bu doğrultuda yeni baş murahhas, Yanko'ya bir taraftan Bâb-ı Âli'nin arabuluculuk teklifini kabul etmesini isterken diğer taraftan da antlaşma şartlarına uyması gerektiğini hatırlatıyordu. Buna karşılık Yanko ise antlaşma şartların yerine getirilmesi konusundaki yükümlülüğün Bâb-ı Âli'den kaynaklı bir durum olmadığına dair bir açıklama yapacak ve Wellington'un bu ifadelerini hükûmetine bildireceğini belirterek görüşmeye son verilecekti.[571]

Wellington'un bu ifadeleri aynı zamanda Viyana'da yaşanan bir başka sürecin ilanıydı. Her ne kadar Castlereagh hem Yanko ile yaptığı görüşmede hem de R. Liston'a yazdığı metinlerde Sırp meselesine dair çok fazla bir şey demese de Rusya bu konuda yeni bir girişime hazırlanıyordu. Buna karşın Avusturya elçiliği daha önce mahremane yaptığı açıklamalarda Rusya'nın bu konuda da bir talepte bulunacağına dair bilgi vermişti. Şimdi Wellington ise resmen Osmanlı maslahatgüzarına bu konuyu açıyordu. Malum olduğu üzere Sırp delegasyonu, müttefiklerin hem Paris'te hem Viyana'da bulundukları sürece bazı girişimlerde bulunmuştu. Büyük devletler nezdinde verilen dilekçeler özellikle kongrenin ilk döneminde çok ilgi görmemişti. Özellikle Castlereagh tarafından oldukça soğuk karşılanmıştı. Her ne kadar Rusya bu konu ile yakından ilgilense de kongrenin gündemindeki yoğunluk nedeni ile bu konuyu gündeme getirmeyi ertelemişti. Diğer taraftan Avusturya da Sırp delegasyonuna karşı olumlu bir tutum takınmıştı. Hemen sınırında Rusya'ya meyleden bir topluluktan ziyade kendisi ile daha yakın ilişkiler kurmalarını arzulamaktaydı. Bu doğrultuda delegasyon ile yapılan görüşmelerde ilk başta onların taleplerine karşı olumlu ifadeler ortaya konmuşsa da yeni bir isyan hareketi başladığında bu durum değişecekti. Fakat bu konu Rusya tarafından gündeme getirilmeye devam edecekti. Özellikle Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne dair tartışmaların yapıldığı bir dönemde Rus temsilciler, bu konuyu da bu sürece

[571] Söz konusu görüşme hakkında bkz. BOA HAT. 1274/49419.

dahil etmeye çalışacaktı. Fakat kongrenin, Fransa'daki gelişmeler nedeni ile akamete uğraması nedeniyle bu konu da daha sonraya ertelenecekti.[572]

Aynı dönemde Bâb-ı Âli'nin Paris'te bulunan Osmanlı maslahatgüzarına gönderdiği yeni itimatnameyi götüren kurye ile Talleyrand'a da İstanbul'daki Fransız maslahatgüzarından rapor gelmişti. Bu doğrultuda Yanko, Wellington ile yaptığı görüşmenin hemen ertesi günü Talleyrand ile görüşme gerçekleştirmişti. Her iki tarafın da birbirine karşı dostluk ve iyi niyet açıklamalarından sonra Fransız murahhas, hükûmetinin kendisine Osmanlı Devleti'nin menfaatlerini korumak için gayret göstermesi konusunda talimat verdiğine dair açıklama yapacaktı. Daha sonrasında ise I. Aleksandr ile yaptığı görüşmeye değinen Talleyrand, Çar'a *Avrupa'da musâlaha-yı amme için* Osmanlı Devleti'nin *tamamiyet-i mülkü dahi düvel-i kebire-i Avrupa bendinde müzakere ve tanzim olunmak lazım geldiğini* ifade ettiğini belirtiyordu. Her ne kadar Çar, bu konuya karşı çıkmasa da bunun olabilmesi için iki ülke arasındaki antlaşmadan doğan bazı sorunların çözülmesi gerektiği karşılığını verecekti. Bununla birlikte Anadolu canibinde takriben otuz bin ahaliden müteşekkil bir bölgenin Osmanlı Devleti tarafından kendilerine verilmesi gerektiğini belirtecekti. I. Aleksandr'ın bir bakıma Talleyrand'a ima ettiği bu durum aynı zamanda Kafkasya'dan toprak talebinin açık bir şekilde ifadesiydi. Söz konusu bölge hakkında bir bilgisi olmadığına dair bir karşılık veren Yanko, hatta bir gün kendisine harita üzerinde bu bölgenin gösterilmesini talep edecekti. Diğer taraftan I. Aleksandr'ın ima ettiği madde konusunda herhangi bir talimatı olmadığını belirterek bir bakıma bu konunun muhatabı olmadığını göstermeye çalışıyordu. Bununla birlikte maslahatgüzar, garanti meselesi konusunda bazı açıklamalar yapacaktı. Castlereagh ile yaptığı görüşmeye atıfla Rusya'nın Osmanlı topraklarına doğru bir genişleme niyeti olduğunu belirtiyordu. Fakat buna karşın Rusya'nın Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarına doğru olası bir genişleme politikasının sadece iki ülke arasında bir sorun olmayacağını aynı zamanda Viyana Kongresi'nde kararlaştırılan *asayiş ve musâlaha-yı ammeye* de aykırı olacağını ifade ediyordu. Bununla birlikte Rusya'nın Kafkasya tarafında genişlemesi de bir bu kadar tehlikeliydi. Bu bölgedeki Rus varlığı İran'daki Rus nüfuzunu arttıracağı gibi yakın gelecekte Hint ticaretini de olumsuz etkileyecekti. İngiltere'nin bu bölgeye ne kadar önem verdiğini belirterek bu genişlemenin sadece Osmanlı Devleti'nin menfaatlerine değil aynı zamanda doğrudan İngiliz çıkarlarına da aykırı olduğu vurgulanıyordu.

[572] Bu konuda bkz. F. İsmail, *a.g.t.*, s.367-370.

Rusya'nın genişleme politikası hakkındaki bu uyarıları sonrasında Yanko, Çar'ın talep ettiği otuz bin nüfuslu bölge konusuna dair bazı açıklamalar yapacaktı. Her ne kadar I. Aleksandr bu bölgenin nüfusunu otuz bin gibi küçük bir rakam olarak verse de burasının coğrafi genişlik olarak Saksonya kadar bir bölge olduğunu belirtecekti. Bu aynı zamanda Rusya'nın talep ettiği toprağın otuz binden ibaret küçük bir bölge olmadığını hem coğrafi genişlik olarak hem de stratejik konumu itibari ile çok önemli bir yer olduğunun da ilanıydı. Bu doğrultuda bu fikirlere katıldığını belirten Talleyrand, bu konunun başka bir gün daha ayrıntılı olarak görüşülmesi gerektiğini belirtiyordu. Bununla birlikte Bâb-ı Âli'nin Paris'te artık bir büyük elçi tarafından temsil edilmesi gerektiğini ifade edecekti. Temsile dair yapılan bu fikir alışverişinden sonra görüşmeye o günlük son verilerek ertesi gün yeniden bir araya gelinmişti. I. Aleksandr'ın Kafkasya'ya dair talebini ele alarak görüşmeye başlayan Talleyrand, bu konunun kendilerinden hiç biri tarafından bilinmediğini belirterek bir bakıma Yanko'nun bilgi talebini reddediyordu. Bununla birlikte Çar ile yaptığı görüşmede de bu bölgenin tam olarak neresi olduğuna dair kesin bir açıklamanın yapılmadığını belirtiyordu. Talleyrand, bu açıklamaları ile söz konusu talep konusunda bir bilgisi olmadığını göstermek isterken bir bakıma meselenin dışına çıkmaya çalışıyordu. Bununla birlikte kongrenin başta Polonya ve Saksonya sorunlarını çözdüğünü ve bu nedenle hükümdarların Viyana'dan ayrılacağını belirtiyordu. Fakat İtalya ve Almanya coğrafyalarına dair nihai kararın verilmediğini bu konulara dair kararların Osmanlı Devleti'nin garanti maddesine dair karar ile birlikte Nisan ayında sonuçlanmasının beklendiğini ifade ediyordu. Her ne kadar Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün sağlanmasının Fransa'nın talep ve muradı olduğunu belirtse de İstanbul ve St. Petersburg arasındaki sorunlara dair çok fazla malumatı olmadığını da ekliyordu. Bu ifadeler aynı zamanda İstanbul'un üzerinde durduğu Fransa'nın sessizliğinin de bozulması anlamına geliyordu.

Wellington ve Talleyrand ile yapılan bu görüşmeler sonrasında Yanko, yaşanan bu gelişmeler hakkında bilgi vermek için Metternich ile bir görüşme gerçekleştirecekti. Diğer taraftan iki ülke arasındaki dostluk ve özellikle Avusturya elçiliğinin faaliyetleri hakkında Bâb-ı Âli'nin duyduğu memnuniyet ifade edilecekti. Bu beyanatlar karşısında Metternich, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün garanti altına alınmasının her şeyden önce *Avusturya devletinin maslahatına muvafık* olduğunu vurgulayacaktı. Bununla birlikte bu durumun Castlereagh ve Talleyrand'a da ifade edildiğini belirterek onların da bunu onayladığını ifade ediyordu. Bu doğrultuda garanti meselesinin kongrede kararlaştırılması konusunda bir fikir birliğine varıldığını belirtiyordu. Önemli konuların çözülmesine rağmen

hâlâ bazı konulara nihayet verilemediğini fakat buna karşın hükümdarların yakın zamanda Viyana'dan ayrılmasının düşünüldüğünü ifade ediyordu. Kongrenin kararlarının en sonunda bir senede kâğıda dökületeceğini söylerken bu nihai metinde Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün de yer alması için iki ay kadar daha görüşmelere devam edilmesinin planlandığını belirtiyordu. Fakat Avusturya başvekili, Talleyrand'ın belirtiği Rusya'nın toprak talebine dair herhangi bir açıklamada bulunmayacaktı. Buna karşın bu görüşmede Bâb-ı Âli'nin en çok dikkatini çeken bu konuydu. Şûrâda alınan kararların İngiliz elçiliğine iletilmeden hemen öncesinde İstanbul'a ulaşan bu havadis doğrultusunda sadrazam, otuz bin nüfuslu bölgeden kastedilen yerin Gürcistan olduğunu düşünmekteydi. Fakat buna karşın bölgenin nüfusunun yaklaşık iki yüz elli bin olduğunu da belirtiyordu. II. Mahmud da sadrazam ile aynı görüşteydi. Bu doğrultuda I. Aleksandr'ın ifadelerinden maksadının Gürcistan olduğunun anlaşıldığını düşünmekteydi. Bu durum aynı zamanda şûrâda konuşulanların sadrazam ve Sultan tarafından da onaylanması anlamına geliyordu. Her ikisi de Rusya'nın asıl amacının Gürcistan üzerinde bir nüfuz kurmak olduğu üzerinde durmaktaydı. Diğer taraftan Metternich'in bu görüşmedeki ifadeleri, II. Mahmud'un Avusturya hakkında bazı şüphelere kapılmasına da neden olmuştu. Bu görüşmenin aynı zamanda Viyana hükûmetinin de Rusya lehine bir pozisyon alabileceğini gösterdiğini düşünüyordu. İngiltere'ye karşı olan şüpheye karşılık şimdi arabuluculuk teklifinin en güçlü taraflarından birisine de şüphe ile bakılmasına neden olmaktaydı. Bu durum aynı zamanda tavassut teklifine karşı oluşan olumsuz havanın daha da artması anlamına geliyordu.[573]

Viyana'da yaşanan gelişmelere dair bu havadislerin geldiği aynı tarihlerde İstanbul ayrıca Napolyon'un Elbe Adası'ndan firar ettiğini öğrenecekti. Her ne kadar 7 Mart tarihinde bu haber Metternich'e iletilmiş olsa da İstanbul'a Mart'ın yirmisi gibi ulaşacaktı. İlk gelen havadislerde Napolyon'un bin beş yüz kişi ile kaçtığı bilgisi verilirken nereye gideceğine dair net bir bilgi paylaşılamıyordu. Bununla birlikte bu haberin Viyana'da şaşkınlık yarattığı ve askerî hazırlıklara başlandığı belirtiliyordu. Özellikle Avusturya'nın yüz elli bin kişilik bir ordu hazırlığı içerisinde olduğu ifade ediliyordu. Bununla birlikte I. Aleksandr'ın da bu gaile ortadan kalkıncaya kadar Viyana'dan ayrılmak istemediği bilgisi paylaşılıyordu. Ortaya çıkan bu durum aynı zamanda hâlâ çözülemeyen meselelerin ertelenmesi anlamına geliyordu. Özellikle halihazırda Napoli'ye karşı yürütülen harekât ve İtalya sorununun nasıl çözüleceği bir bakıma Napolyon sonrası döneme bırakılmıştı. Diğer taraftan bu konuya dair ilk gelen

[573] Maslahatgüzar Yanko'nun Viyana'daki yaptığı görüşmeler ile sadrazam ve II. Mahmud'un görüşleri hakkında bkz. BOA HAT. 1274/49419 ve F. İsmail, *a.g.t.*, 373-374.

havadislerde Napolyon'un firarı sonrası olumsuz bir anlatım yapılsa da bu durum sonraki havadislerde değişecekti. Özellikle askerlerin eski imparatorlarına doğru meylettiğine dair haberler İstanbul ile paylaşılmaktaydı. Bu havadisler karşısında ise II. Mahmud, bu konunun ne kadar önemli olduğunu belirtiyordu. Özellikle Rusya'nın şikayetlerinin giderek arttığı bir dönemde bu şekilde bir gelişmenin ne kadar ehemmiyetli olduğunun farkındaydı. Hatta Rusya'nın artan şikayetlerine paralel Osmanlı topraklarına karşı bazı tecavüzlerde bulunabileceğini belirtiyordu. Bu doğrultuda Napolyon'un Fransa'nın başına geçme ihtimali Bâb-ı Âli açısından önemli bir meseleydi. Rusya karşısında yalnızlaştığını her geçen gün daha fazla hissettiği bir dönemde Avrupa'da Rusya'nın da taraf olacağı yeni bir savaş, Bâb-ı Âli'nin en fazla ihtiyacı olan zamanı kazanmasına olanak sağlayabilirdi. Bununla birlikte II. Mahmud, Napolyon'un bir takım kişiler ile iş birliği içinde olabileceğini düşünmekteydi. Bu doğrultuda *itimat eylediği bir takım taraftarı olmasa bu sûrete cesaret edemez idi* diyerek bu duruma dikkat çekiyordu. Bu duruma paralel Bâb-ı Âli bu süreci yakından takip etme çabası içine girecekti. Avrupa'da yeni savaş bulutlarının dolaşmaya başladığı düşünüldüğünde bu durumdan etkilenmemek mümkün değildi. Bir arabuluculuk teklifinin değerlendirildiği bir dönemde İstanbul'a ulaşan bu havadisler muhakkak büyük bir öneme sahipti. Yeni bir savaşın kaçınılmazlığına dair gelen bu haberler doğrultusunda II. Mahmud, *hal bakalım ne vechle netice verir* diyerek bir bakıma Avrupa'daki bu gelişmelerin sonucunun ne kadar önemli olabileceğine dikkat çekmekteydi.[574]

Napolyon'un Elbe'den firarına dair bu havadislerin geldiği günlerde Bâb-ı Âli, İngiliz elçiliğine arabuluculuk teklifine dair cevabını da iletecekti. Bu doğrultuda Mehmed Seyyidâ Efendi, R. Liston ile yaptığı görüşme aracılığı ile hükûmetinin yanıtını teklif sahibine aktaracaktı. 21 Mart tarihli bu cevap aynı zamanda arabuluculuk teklifinin reddedildiğinin muhatabına iletilmesi anlamına da geliyordu. Fakat bu reddediş veya diğer bir ifade ile arabuluculuğa gerek olacak bir konunun olmadığının ilanı, R. Liston'un da belirtiği gibi gayet medenice/*civilly* bir şekilde ortaya konulmuştu. Verilen cevapta yapılan bu tekliften ve iki ülke arasındaki dostluktan duyulan memnuniyet anlatılıyordu. Diğer taraftan arabuluculuk için söz konusu bölgelerin Bükreş Antlaşması'na aykırı olarak Rusya tarafından hâlâ işgal altında tutulduğu belirtiliyordu. Bu doğrultuda Bâb-ı Âli'nin haklarının hukuki meşruiyetine atıf yapılmakta ve Rusya'nın antlaşmaya aykırı hareket ettiği ortaya konmaya çalışılmaktaydı. Söz konusu bölgelerin antlaşmanın onaylanmasından sonra üç ay içinde tahliye edilmesi

[574] Söz konusu havadisler için bkz. BOA HAT. 1273/49393, 1273/49394, 1274/49474, 1280/49603 ve 1280/49604.

gerektiği hatırlatılarak buna karşın Sohum, Anakra ve Kemhal'in hâlâ Rus ordusu tarafından işgal altında tutulduğu ve bununla birlikte Gürcistan üzerinde bir nüfuz kurulmaya çalışıldığı belirtiliyordu. Bu doğrultuda bu sorunun çözülmesi için bir arabuluculuğa gerek olmadığı ifade ediliyordu. Buna karşın yapılması gereken şey, bir arabuluculuk teklifinden ziyade söz konusu antlaşma şartlarının uygulanması için I. Aleksandr'a başvurulması gerektiğiydi. Bu metin aynı zamanda şûrâda alınan kararların bir özeti mahiyetindeydi.[575]

Bâb-ı Âli'nin bu cevabı, İngiliz elçiliğine iletilirken aynı zamanda reisülküttap ve R. Liston arasında son gelişmelere dair bir görüşme de gerçekleştirilecekti. Mehmed Seyyidâ Efendi'nin sadrazamlık ve müftülük makamlarında yaşanan görev değişikliklerinin[576] yaşanan gecikmenin de sebebi olduğuna dair açıklamaları sonrasında R. Liston, özellikle bu görev değişikliği üzerinde duracaktı. Bu görev değişikliklerini aynı zamanda barış taraftarlarının da güç kaybetmesi olarak yorumlayacaktı. Özellikle müftülük makamını işgal eden Dürrîzâde Esseyid Abdullah Efendi'nin görevden alınması ile divan toplantılarında barış konusunu dillendirmenin daha da zor olacağını düşünüyordu. Bu doğrultuda R. Liston'un üzerinde durduğu asıl konu son zamanda giderek artan askerî hazırlıklardı. Hem kara hem de denizde yapılan hazırlıkları savaş ihtimalinin artması olarak görüyordu. Özellikle Kafkasya'da giderek artan Rus nüfuzunun sadece devlet erkânında değil tüm Müslüman reaya üzerinde bir tepkiye neden olduğunu gözlemlemekteydi. Bu nedenle söz konusu durum halk tarafından devletin bekasının da tehlikede olduğu şeklinde yorumlanmaktaydı. Bu bölgede kurulacak olan Rus egemenliği bir taraftan Anadolu'daki Osmanlı varlığını tehdit edecekken aynı zamanda da önemli bir insan kaynağından yoksun kalınması anlamına da gelecekti. Kafkasya'daki bu gelişmeler son zamanda giderek artan Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasına dair söylentiler ile birlikte değerlendirilince Osmanlı reayasının yaşananlar karşısında daha da radikalleşmesi hiç şüphesizdi. Hem devlet erkânı hem de halk arasındaki bu durum İngiliz elçinin bir Osmanlı-Rus savaşına dair şüphelerini daha da arttırmaktaydı. Avrupa yeni bir savaşa doğru giderken Osmanlı ve Rusya arasında bir savaş durumu, R. Liston'un isteyebileceği en son şeylerin başında geliyordu. Fakat elçi, Bâb-ı Âli'nin arabuluculuk teklifini reddeden cevabında Napolyon'un firarının etkisinin olmadığını düşünmekteydi. Ona göre bu karar firar haberinin

[575] Bâb-ı Âli'nin cevabı hakkında bkz. NA. FO. 78/84 s.73-74.
[576] İstanbul'daki bu nüfuz mücadelesi uzun zamandır yabancı elçiliklerin dikkatinden kaçmıyordu. Özellikle II. Mahmud'un yeniçeriler üzerinde bir kontrol sağlamak istediğini ve bunun için yaptığı faaliyetlere uzun uzun raporlarında yer veren R. Liston, aynı zamanda olası bir isyan ihtimalinden de bahsetmekteydi. Söz konusu raporlar hakkında bkz. NA. FO. 78/84: 46-55.

İstanbul'a ulaşmasından önce alınmıştı.[577] Bununla birlikte her ne kadar bu cevap firar haberinden önce veya sonra alınmış olsa da R. Liston, bu cevabın halihazırda uzun zamandır Bâb-ı Âli'nin bu konuya verdiği önemden kaynaklandığını belirtiyordu. Bâb-ı Âli'nin Kafkasya konusuna verdiği öneme paralel arabuluculuk teklifini yapan devletlere karşı yaşanmışlıklardan dolayı oluşan güvensizlik de bu şekilde bir kararın alınmasının arkasında yatan bir diğer nedendi.[578]

İngiltere tarafından yapılan bu arabuluculuk teklifini bu şekilde reddeden Bâb-ı Âli, aynı dönemde iç meseleler için de yoğun bir mesai harcamaktaydı. Askerî hazırlıklara paralel özellikle yeniçeriler üzerinde kurulmak istenen kontrol, İstanbul'da bir isyan havasının oluşmasına neden olacaktı. Yeniçeri ağasının katledilmesine kadar gidecek bu süreç sonrasında Osmanlı bürokrasisinde bazı görevden almalar ve yeni atamalar gerçekleşecekti. Bu doğrultuda Mart'ın ortalarına doğru şeyhülislam görevden alınırken ayın sonunda sadrazam Ahmed Hurşid azledilerek yerine Mehmed Emin Rauf getiriliyordu. Diğer taraftan başkentte bir isyan durumu söz konusu olduğu için bu durum hiç şüphesiz Viyana Kongresi'ne dair tekliflere karşı daha az zaman ayrılmasına da neden olacaktı. İstanbul'da bir sadrazam gidip yeni bir sadrazam atanırken ve hatta yeniçeri ağası emri altındaki askerler tarafından katledilirken birçok kişi arabuluculuk teklifinden ziyade içinde bulunulan bu isyan durumuna odaklanmıştı.[579] Diğer taraftan bu görev değişiklikleri Viyana Kongresi'ne karşı daha pasif bir politika izlenmesi taraftarı olan Halet Efendi'nin daha fazla güçlenmesine neden olacaktı. Bu durum aynı zamanda yapılan tekliflere karşı bazı kişiler tarafından dillendirilen olumlu düşüncelerin daha da sessiz bir şekilde dillendirilmesi ile neticelenecekti.[580] Yaşanan bu gelişmelere paralel Napolyon'un Elbe Adası'ndan firarı, süreci başka bir boyuta taşıyacaktı. Bu nedenle son bölümde Fransa'da yeni kurulan düzen karşısında Bâb-ı Âli'nin nasıl bir politika izlediği gösterilmeye çalışılacaktır.

---

[577] Bu konuda yapılan meclislerde de Napolyon'un firarına dair herhangi bir atıf söz konusu değildir. Fakat bu durum Bâb-ı Âli'nin cevabının iletilmesinden önce Napolyon'un firarından haberdar olmadığı anlamına gelmemektedir. Her ne kadar meclisler sırasında bu konunun bilinmemesi olasılığı yüksek olsa da cevabın iletilmesinden önce bu konuda bir bilgi sahibi olunmuş olabilir.

[578] R. Liston'un Bâb-ı Âli'nin cevabı ve yaşanan son gelişmelere dair değerlendirmeleri hakkında bkz. NA. FO. 78/84 s.66-73 ve 75-76; aynı dönemde gelen havadislerde de Viyana'da alınan kararlara dair ayrıntılı bilgiler aktarılıyordu. Söz konusu havadisler hakkında bkz. BOA HAT. 1278/49558-E, 1272/49275, 1272/49278 ve 1272/49277. Gerektiğinde ise bu havadislerin doğruluğu konusunda girişimlerde de bulunuluyordu. Eflak voyvodasının İstanbul ile iletişimini sağlayan kapı kethüdâsı ile görüşülerek bilgilerin doğruluğu sorgulanmakta veya ihtiyaç duyulan bilgilere dair sorular sorulmaktaydı. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1272/49276.

[579] Yaşanan gelişmeler ve yeni görevlendirmeler hakkında bkz. C. Düzgün, *a.g.t.,* s.170-173 ve Şani-zade Mehmet 'Ata'ullah Efendi, *a.g.e.,* s.687-688.

[580] Halet Efendi'nin sahip olduğu güç ve bu dönemde Bâb-ı Âli diplomasi üzerinde oynadığı kritik rol hakkında bkz. C. Düzgün, *a.g.t.,* s.170-173 ve O. Özavcı, a.g.m., s.1472.

3.4. Son Perde: Napolyon'un Yüz Günlük İktidarı ve Bâb-ı Âli

... düvel-i müttefikanın teklifleri kabulünde Fransalu tarafından her ne kadar mevki cihetiyle mazarrat melhûz değil ise de farz-ı me'mûl olsa bile anın mazarratı âtîde olup lâkin düvel-i müttefikanın teklifleri kabul olunmadığı halde mazarratları başucundadır...[581]

Osmanlı Devleti'nin başkenti neredeyse bir isyan durumu yaşarken bir taraftan da Avrupa diplomasisini yakından takip etmeye çalışıyordu. Her ne kadar Bâb-ı Âli'nin en önemli gündemi hiç şüphesiz İstanbul'da son yaşananlar olsa da Viyana yeni bir sürece hazırlanmaktaydı. Napolyon'un Elbe'den kaçışı sonrasında Fransa'da yeniden iktidarı ele alması, müttefikler tarafından yakından takip ediliyordu. Bir bakıma Viyana'da bir araya gelmelerinin asıl nedeni olan Bonaparte'nin yeniden hükümdarlığı, kongrenin yarıda kesilerek tekrardan askerî konuların konuşulmasına neden olacaktı. Fakat Napolyon'un dönüş tarihi müttefikler açısından hiç olmadığı kadar uygun bir zamana denk gelmişti. Daha önce savaş senaryolarının konuşulmasına rağmen Mart ayına gelindiğinde neredeyse tüm sorunlu konularda sona gelinmişti. Bu durum aynı zamanda müttefiklerin Napolyon karşısında kolay bir şekilde birlikte hareket etmesine olanak sağlayacaktı. Bu doğrultuda müttefikler, bir taraftan Napolyon'u antlaşmaları ihlal etmekle suçlayıp onu dünya barışının düşmanı ilan ederken diğer taraftan da daha önceki ittifak antlaşması yenileniyordu. Bu antlaşma doğrultusunda taraflar yüz ellişer bin asker çıkarmayı taahhüt ederken aynı zamanda bu mücadeleye Napolyon'un Fransa tahtından çekilmesine kadar devam edeceklerini kabul ediyorlardı. Buna karşın yeni hükümdar da bir taraftan Fransa'da iktidarını sağlamlaştırmaya çalışırken diğer taraftan da müttefikler arasında bir ayrışma yaratmaya çalışacaktı. Bu doğrultuda tek tek müttefik devletlere karşı hamleler yaparak düşmanlarının sayısını azaltıp dostlarının sayısını arttırmaya çalışıyordu.[582]

Avrupa'da yaşanan bu gelişmelere paralel en çok merak edilen konuların başında Bâb-ı Âli'nin nasıl bir politika izleyeceği geliyordu. Rusya ile halihazırdaki sorunlara paralel iki ülke arasındaki savaş ihtimalinin yükseldiğine dair endişeler, Napolyon ile olası bir yakınlaşmadan şüphelenilmesine neden olacaktı. Buna karşın Bâb-ı Âli, haber kaynakları aracılığı ile yaşanan gelişmeler hakkında sürekli bilgilendirilecekti. Napolyon'un kaçışı sonrasında Paris'e yolculuğuna dair ayrıntı havadis evrakları özellikle voyvodalar tarafından sürekli İstanbul'a gönderilecekti. Gelen ilk havadislerde Napolyon'un yolculuğu ve ona karşı

[581] BOA HAT. 1183/46693.
[582] Bu gelişmeler hakkında bkz. M. Jarrett, *a.g.e.*, s.158-162.

olan muhalefete dair bilgiler yer alacaktı. Diğer taraftan bu havadisler aynı zamanda yeni gelişmeler karşısında müttefiklerin nasıl bir politika izlediğine dair ayrıntılı bilgiler de aktaracaktı. I. Paris Antlaşması'nın imzacısı olan sekiz devletin yaptığı görüşmeler sonucunda Napolyon karşısında yeniden birlikte hareket etme kararını aldığı ve bu görüşmelerin içeriğine dair bilgiler aktarılmaktaydı. Bu doğrultuda bu süreç kapsamında ortaya çıkan ittifak ve beyanname gibi metinler, hiç zaman kaybedilmeden Bâb-ı Âli'ye ulaştırılacaktı. Bu haberler karşısında II. Mahmud ise bu gelişmelerin müttefikleri gayet etkilediğini belirtiyor ve yaşanacak gelişmelerin Osmanlı Devleti için hayırlı olmasını niyaz ediyordu. Diğer taraftan Sultan, bu firarın yeni gelişmelere gebe olduğunu vurgulamaktan da geri durmuyordu. Bu ifadeleri ile II. Mahmud, bir bakıma Avrupa'nın yeni bir sürece doğru gittiğini vurguluyordu. Mart'ın sonuna doğru gelen havadislerde ise Napolyon'a olan desteğin giderek arttığına dair bilgiler paylaşılmaktaydı.[583]

Nisan ayında gelmeye başlayan haberlerde ise Napolyon'un Paris'e ulaştığı ve yeniden Fransa imparatoru olduğu bilgileri paylaşılıyordu. Bununla birlikte bu havadislerde yeni bir hükûmet oluşturduğuna paralel askerî hazırlıklara başladığı bilgileri de yer almaktaydı. Fransa'daki bu durum aynı zamanda müttefiklerin de harekete geçmesine neden olmuştu. Yapılan antlaşma doğrultusunda onlar da bir askerî hazırlık içine girmişlerdi. Hem Napolyon'un Fransa'da gücü yeniden eline almak için gösterdiği çabalara hem de askerî hazırlıklara dair haberler sonrasında II. Mahmud ise Fransa'da yeniden iktidarı ele alacağını düşünmekteydi. Fakat *bu kadar devletler aleyhinde iken neticesi nasıl olur bilinmez* diyerek bir bakıma Napolyon karşısında oluşan bütünleşik cepheye dikkat çekmekteydi. Müttefiklerin birlikte hareket edeceklerine dair haberler sonrasında Sultan, yeni Napolyon iktidarının geleceğine dair şüphelere sahipti. Bunun yanında Nisan ayının ilk yarısında gelen havadislerin genelinde atılan siyasi ve askerî adımlara yer verilmekteydi. Bu doğrultuda yapılan ittifak kapsamında müttefiklerin askerî faaliyetlerine karşılık Napolyon'un giderek iktidarını daha da sağlamlaştırdığı belirtiyordu.[584] Yaşanan bu gelişmeler sonrasında Metternich ile görüşen maslahatgüzar Yanko, başvekille hem son gelişmeleri değerlendirecek hem de Osmanlı Devleti'ne karşı nasıl bir tutum takınıldığını gözlemlemeye çalışacaktı.

[583] Bu dönemde gelen havadisler hakkında bkz. BOA C..HR.. 101/5046, HAT. 1279/49575-A, 1273/49390, 1274/49431, 1274/49432, 1275/49486, 1272/49281 ve TS.MA.e 431/37.

[584] Söz konusu havadisler hakkında bkz. BOA HAT. 1273/49347-A, 1273/49348, 1273/49348-B, 1271/49248, 1272/49279, 1273/49348-C, 1271/49257, 1277/49542, 1272/49280, 1277/49542-A, 1277/49543-A ve 1277/49543-B.

Yapılan görüşmede ilk olarak Metternich muhatabını yaşanan gelişmelere dair bilgilendirecekti. Napolyon'un firar haberlerini doğrulayan şansölye, bu havadislerin Viyana'da olduğu gibi İstanbul'da da hayrete neden olacağını belirtiyordu. Bununla birlikte bazı askerî birliklerin Napolyon tarafına geçtiğini de kabul etse de Fransız milletinin kendi hükümdarının arkasında duracağını ve dolayısıyla da Napolyon'un iktidarını koruyamayacağına dair beyanatlarda bulunacaktı. Fransa halkının gösterdiği muhalefet doğrultusunda tüm Avrupa devletlerinin de Fransa kralının yanında olduğunu belirten Metternich, bu doğrultuda gerekirse savaş ile karşılık verileceğine dair açıklamalarda bulunuyordu. Avrupa'nın *Fransa kralı ve milletine muâvenet ve imdâda hâzır ve âmâde* olduğunu belirterek bu doğrultuda ilan edilen beyannameye atıf yapıyordu. Buna karşın Yanko ise nasıl bir sürecin yaşanacağına dair sorular sormaktaydı. Bu sorular karşısında Metternich ise Napolyon'un hem Fransız halkından hem de Avrupalı devletler tarafından istediği desteği göremeyeceğini ve dolayısıyla da çabasının sonuçsuz kalacağını belirtiyordu. Bu doğrultuda asayiş-i ammenin korunması için gerekli adımların atılmasından da geri durulmayacağını ve bunun da halihazırdaki beyanname ile açık bir şekilde ortaya konduğunu ifade ediyordu. Yaptığı bu açıklamalar sonrasında ise Metternich, Osmanlı Devleti'nin bu şekilde bir beyannameyi yayınlayıp yayınlamayacağına dair imalarda bulunmaktaydı. Daha sonrasında ise başvekil, Avrupa'nın Napolyon karşısında ortak bir cephe oluşturduğundan bir bakıma Bâb-ı Âli'nin buna uymasını, en azından Avrupa'yı karşısına almamasına dair göndermeler yapacaktı. Bu doğrultuda İstanbul'daki elçiliği aracılığı ile de bu konuda girişimlerde bulunulacağını belirtiyordu.

Her ne kadar Osmanlı maslahatgüzarı bu sorular karşısında sessizliğini korusa da yeni sadrazam, ne yapılmasına dair düşüncelerini Sultan'a arz edecekti. Bu görüşmeyi değerlendiren sadrazam, Metternich'in Stürmer aracılığı ile Bâb-ı Âli tarafından da Napolyon aleyhine bir beyanname yayınlanmasını talep edebileceğine dikkat çekiyordu. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti'nin Napolyon'un daha önceki Avrupa devletlerine karşı verdiği mücadelede her zaman bîtaraf kaldığına dikkat çekmekteydi. Hatta Rusya seferi sırasında yapılan girişimlere rağmen St. Petersburg hükûmetiyle barış yaptığını belirtiyordu. Bu doğrultuda sadrazam, söz konusu beyannamenin yayınlanması halinde bu durumun Osmanlı Devleti'nin uzun zamandır takip etmekte ısrar ettiği tarafsızlık politikasının zarar göreceğini düşünmekteydi. Bu nedenle Stürmer'in olası talebine olumsuz bir yanıt verilmesi gerektiğini belirtiyordu. Diğer taraftan bu konulara dair Avusturya elçilik tercümanı Testa ile yapılan görüşmeye de değinen sadrazam, onun son gelişmelere dair anlattıklarını ve özellikle de

Avrupa'nın Napolyon karşısında ortak hareket ettiği üzerinde durduğunu ifade ediyordu. Avrupa ordularının Napolyon karşısında harekete geçeceğine dair Testa'nın beyanatları sonucu ise Napolyon'un bu hareketinin müttefiklerin önceye göre daha iyi bir iş birliği içinde bulunmasına neden olduğuna dair cevaplar verilmişti. Fakat sadrazamın bu görüşmeye dair asıl üzerinde durduğu nokta, Testa'nın beyanname konusunda herhangi bir ifadesinin olmamasıydı. Testa'nın bu sessizliğini değerlendiren sadrazam, bu durumun arkasında Bâb-ı Âli'nin izlemesini bekledikleri bîtaraflık politikasının olabileceğini düşünüyordu. Özellikle Stürmer'in bu şekilde bir düşünceye sahip olabileceğinden bu beyanname konusunun bu aşamada gündeme getirilmemiş olduğunu belirtiyordu. Sadrazamın bu düşünceleri üzerine görüşlerini belirten II. Mahmud, Avusturya elçiliğinin olası bir girişimi durumunda olumsuz cevap verilmesini ve dolayısı ile de tarafsızlık politikasının korunması gerektiğini düşünüyordu. Diğer taraftan Sultan, Napolyon'un da Osmanlı Devleti'ne karşı bir meyil içine girmeyeceğini düşünmekteydi. Onun en güçlü olduğu zamanlarda bile Bâb-ı Âli'ye karşı tutunduğu tutumu hatırlatarak şimdi de benzer bir politika izleyeceğini düşünüyordu.[585]

Aynı tarihlerde Eflak voyvodasının Napolyon'un giderek daha fazla taraftar topladığı ve müttefiklerin de ittifaklarını genişlettiğine dair gelen havadis kâğıtları üzerine ise II. Mahmud, her ne kadar sürecin Osmanlı Devleti açısından olumlu bir şekilde sonuçlanmasını dilese de bunun yanında müttefiklerin Bâb-ı Âli'yi de sürece dahil etmek için çaba harcayacağına dair düşüncelerini yazıyordu. Bu havadislerde özellikle I. Paris Antlaşması'nın imzacı sekiz devletin bir ittifak antlaşmasını imzaladığı ve üstelik bu konuda Bâb-ı Âli'nin de bilgilendirilmesi için İstanbul'a bir kuryenin gönderileceği bilgileri yer alıyordu. Bu doğrultuda Sultan, müttefiklerin bazı girişimlerde bulunabileceği tehlikesine dikkat çekiyordu. Bu nedenle II. Mahmud, önerdiği bîtaraflık politikasının korunması gerektiğini düşünüyordu. Bu doğrultuda verilecek cevaplar aracılığı ile bu süreçte bu politikanın sürdürülmesi gerektiğini belirtiyordu.[586]

Napolyon'un firarı sonrasında yaşanan olayların etkisi bu şekilde kendisine İstanbul'da yer edinmeye başlamıştı. Bâb-ı Âli'nin nasıl bir tutum takınacağı bir diplomatik meseleye dönüşmeye başlarken müttefik devletlerden bu durumu daha da ileriye taşıyacak

[585] Metternich ile Yanko arasındaki görüşme ve söz konusu mütalaalar hakkında bkz. BOA HAT. 1273/49398.
[586] II. Mahmud'un burada üzerinde durduğu bir diğer konusu ise son zamandaki gelişmelere dair voyvodaların gönderdiği havadislerdi. Özellikle Napolyon'un firarından sonraki gelişmelere dair hiç olmadığı kadar fazla havadis gönderilmesinden memnun olan Sultan, bir taraftan bu memnuniyetini ifade ederken diğer taraftan da sadrazamdan voyvodalara bu faaliyetlerinden ötürü gerekli iltifatı gösteren cevapların yazılmasını istiyordu. Bununla birlikte havadis gönderilmesi konusunu dikkat edilmesini belirtiyordu. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1277/49543 ve 1277/49543-C

adımlar gelmekteydi. Viyana üzerinden gelen evraklar aracılığı ile Bâb-ı Âli'nin Fransa lehine bir tutum almasının önüne geçilmek isteniyordu. Bu doğrultuda Metternich, İstanbul'daki elçiliği ile de maslahatgüzar aracılığı ile yaptığı girişimin bir benzerini yapacaktı. Nisan'ın başında Avusturya elçiliği tarafından verilen metinde başvekil, ilk olarak Avrupa'da yaşanan son gelişmelere dair bilgiler veriyordu. Özellikle Napolyon'un firarından sonra ortaya çıkan iş birliği üzerinde duracaktı. I. Paris Antlaşması'nın imzacı devletlerinin yaşanan gelişmeler karşısında yeniden bir araya gelerek Chaumont İttifakını yenilediklerini belirtecekti. Bu adımın yeniden *Avrupa'nın serbestiyet ve muvâzenesini iâde ve ibkā* etmek için atıldığını belirten şansölyenin asıl üzerinde durduğu nokta, bu ittifakın kesinlikle Fransa karşıtı bir tutum barındırmadığıydı. Müttefiklerin verdiği mücadele ile Avrupa'nın yeniden özgür olduğu ve bir güç dengesinin kurulduğunu belirterek bir bakıma Napolyon'un yeni iktidarının bu durumu ortadan kaldırdığını ifade ediyordu. Bu doğrultuda bu ittifakın yenilenmesinin de asıl amacının Avrupa'nın serbestiyeti için bir tehlike arz eden bu yeni duruma karşı olduğunu belirtiyordu. Metternich'in bu metin aracılığı ile asıl üzerinde durmak istediği noktaların başında bu ittifakın kesinlikle Fransa karşıtı bir amaca hizmet etmek niyeti olmadığı geliyordu. Bu doğrultuda müttefik devletlerin kesinlikle Fransa'nın iş işlerine müdahale etmek niyetinde olmadığını belirtecekti. Bununla birlikte gerektiğinde Napolyon karşısında harekete geçilmekten de geri durulmayacağını eklenmekteydi. Müttefiklerin bu amaçlarına dair açıklamaları sonrasında şansölye, konuyu Osmanlı Devleti'ne getirecekti. Bu doğrultuda başvekil söz konusu ittifakın kesinlik Osmanlı aleyhine bir amaç içermediğine dair beyanatlarda bulunacaktı. Napolyon karşısında kurulan ittifakların her zaman Osmanlı aleyhine olduğuna dair söylentilerin bilincinde olan Avusturya elçiliği, son dönemde giderek artan paylaşım dedikoduları da düşünüldüğünde hiç şüphesiz bu şekilde bir açıklama yapma ihtiyacı hissetmişti. Bu açıklamalar, Avusturya'nın her zaman Osmanlı Devleti'nin menfaatlerini gözettiğine dair beyanatlar ile desteklenecekti. Daha sonrasında ise konuyu son dönemdeki gelişmelere getiren Metternich, yaptığı açıklamalar ile Bâb-ı Âli'nin de müttefikler lehine bir tutum takınmasını istiyordu. Özellikle tüm devletlerin Napolyon karşısında bir iş birliği içinde olduğunu vurgulayarak bu genel birliğe katılınması gerektiğini belirtiyordu. Bu doğrultuda başvekil, yaptığı açıklamalar ile bir bakıma ittifaka davet imasında bulunmaktaydı. Fakat buna karşın Metternich'in vurguladığı asıl nokta ise bu ortak amaca dahil olunmasa bile bunun aleyhinde olabilecek bir hareketten de kaçınılmasıydı. Bu kapsamda başvekil, gerçek anlamda Bâb-ı Âli'yi Napolyon ile iş birliği yapmaması

konusunda uyarmaktaydı. Bu doğrultuda yapılan açıklamalar aracılığı ile olası bir muhalefetin önüne geçilmek isteniyordu.[587]

Avusturya, bu şekilde Bâb-ı Âli nezdinde müttefikler lehine olumlu bir imaj oluşturmaya çalışmakta ve hatta kendi yanlarına çekmek için beyanatlarda bulunmaktaydı. Bu iki seçeneğin de olmaması halinde en azından Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalmasını arzulamaktaydı. Her ne kadar Bâb-ı Âli de bu yönde bir fikre sahip olsa da Fransa'daki yeni durumun kabul edilip edilmemesi yeni bir diplomatik soruna dönüşecekti. Napolyon'un yeniden imparator olması sonrasında devrimin simgesi olan üç renkli bayrağın yeniden göndere çekilmesi, aynı zamanda Fransa'nın resmî simgesinin de bu bayrak olması anlamına geliyordu. Diğer taraftan yeni iktidar sadece dahiliyede yeni bir kadrolaşmaya gitmemekte aynı zamanda yabancı ülkelerdeki temsilciliklere de yeni atamalar yapılmaktaydı. Bu nedenle üç renkli bayrak ve yeni temsilcilerin kabulü aynı zamanda Fransa'da kurulan ikinci Napolyon rejiminin de kabulü anlamına gelmekteydi. Diğer taraftan dünyanın farklı coğrafyalarında bulunan devrim ve Napolyon taraftarları, özellikle üç renkli bayrak asarak veya kokartlar takarak yeni rejime karşı olan sempatilerini göstermekteydi. Bu doğrultuda başta İstanbul olmak üzere birçok Osmanlı kentinde de benzer bir durum yaşanmaktaydı. İhtilalin başlaması sonrasında benzer olayların yaşandığı düşünüldüğünde müttefikler tarafından yapılan ilk işlerin başında bu yeni renkler ve temsilcilerin kabul edilmemesi ve hatta yasaklanması geliyordu. Bu doğrultuda müttefikler bunlara kendi topraklarında müsaade vermediği gibi tarafsız konumda olan ülkelerin de bunlara karşı çıkması için bir faaliyet içine gireceklerdi. Bu kapsamda Napolyon tarafından atanan Amédée Jaubert'in kabul edilmemesi ve Fransız taraftarı olan kişiler ve gemiler tarafından üç renkli bayrak ve kokartların taşınmasının engellenmesi için Bâb-ı Âli üzerinde bir baskı kurma çabası içine gireceklerdi.

Metternich tarafından kaleme alınan metin de Nisan'ın ikinci yarısında İstanbul'a ulaşacaktı. Stürmer tarafından diğer müttefik elçilikleri ile de paylaşılan bu metin sonrasında bu konuda ortak hareket edilmesi konusunda bir karar alınmıştı. Elçilerin yaptığı görüşmeler sonrasında Bâb-ı Âli nezdinde ayrı ayrı girişimlerde bulunulmasının daha uygun olacağına karar verilmişti. Bu doğrultuda her müttefik elçilik kendi metinlerini oluşturarak Bâb-ı Âli'ye iletecekti ve bu sayede ortak bir baskının kurulabileceği düşünülmekteydi. Bu metinler aracılığı ile yapılmak istenen şey ne Jaubert'e ne de Osmanlı toprakları ve sularında üç renkli

[587] Söz konusu metin *martın yigirmi üçü tarihiyle* verilmiş olduğundan bu Rumi takvim Miladi 4 Nisan 1815 tarihine denk gelmektedir. Fakat bu belge 19 Cemazeyilevvel 1230/29 Nisan 1815 tarihlidir. Bu konuda bkz. BOA HAT. 958/41114.

bayrak ve kokart taşıyan kişi veya gemilere müsaade edilmemesiydi. Bu doğrultuda Metternich'in verdiği metinde daha önce vurgulandığı gibi müttefikler arasındaki iş birliğine dair açıklamalar yer almaktaydı. Paris Antlaşması'nın imzacı devletlerinin yeni duruma karşı ittifaklarını yenilemesinin kesinlikle Fransa karşı olmadığı vurgulanıyordu. Avrupa'nın bağımsızlığı için atılan bu adımın tamamen Napolyon'a karşı bir hamle olduğunun altı çizilerek onunla bir muhabere ve müzakere sürecinin kesinlikle yapılmayacağı üzerinde duruluyordu. Bu açıklamalar sonrasında Metternich, Bâb-ı Âli'den Napolyon'un temsilcisinin kabul edilmemesini ve bayrağının da herhangi bir Osmanlı limanı ve suyunda dalgalandırılmaması yönünde bir talepte bulunmaktaydı. R. Liston tarafından Mayıs ayında verilen metinde de bu konular üzerinde durulacaktı. Metternich gibi Liston da Napolyon ile bir müzakere sürecinin yaşanmayacağını belirtirken söz konusu temsilci ve bayrağın kesinlikle kabul edilip dalgalandırılmaması konusunda uyarılarda bulunacaktı. Buna paralel olarak bu açıklamaların benzerleri Prusya ve Rusya elçilikleri tarafından da yapılacaktı. Buna karşın müttefiklerin diğer bir üyesi olan İspanya elçiliğine şu ana kadar Viyana'dan bir talimat ulaşmamıştı. İsveç elçiliği de şu ana kadar herhangi bir talimat almamış olsa da sözlü olarak bu konuda girişimlerde bulunmayı planlamaktaydı. Müttefikler tarafında bu şekilde bir süreç yaşanırken Fransız elçiliğinde de farklı bir süreç yaşanmaktaydı. Her ne kadar Talleyrand'tan Ruffin'e Bourbon hanedanına bağlı kalınması yönünde bir talimat gelse de R. Liston, bunun sağlanıp sağlanamayacağı konusunda bazı endişelere sahipti. Bu endişelerinin en önemli kaynaklarından birisi elçilik tercümanı Franchini'nin devrime karşı olan bağlılığıydı. Bu doğrultuda girişimlerini hızlandıran tercüman, bir taraftan yeni durum hakkında havadisler aktarırken diğer taraftan da özellikle Polonya ve Saksonya konularında müttefiklerin yaşamış oldukları sorunlara dair anlatıları aktarmaktaydı. Bu faaliyetleri ile hem Napolyon lehine bir kamuoyu oluşturmaya çalışırken hem de müttefikler arasında anlatılanın aksine hâlâ sorunların olduğu imajını yaratmayı planlamaktaydı.[588]

Fransa'daki yeni durumun bir diplomatik soruna dönüşmeye başladığı bu günlerde Avrupa'dan bilgiler gelmeye devam ediyordu. Voyvodalar ve Yanko aracılığı ile gelen bu haberlerde tarafların attığı diplomatik ve askerî adımlara yer veriliyordu. Yapılan askerî hazırlıklara paralel imzalanan beyannameler İstanbul ile paylaşılmaktaydı. Napolyon'un her geçen gün daha da taraftar topladığı haberlerinin yanında ona karşı olan muhalefet de kendisine yer buluyordu. Fakat bu dönemde gelen havadislerde aynı zamanda Rusya'nın Prut boyuna asker kaydırdığı haberleri de kendisine yer bulacaktı. Bu nedenle II. Mahmud'un

[588] Yaşanan bu gelişmeler hakkında bkz. NA. FO. 78/84, s.85-92.

üzerinde durduğu asıl konu Rusya'nın bu askerî manevrasıydı. Napolyon'un geleceğinin nasıl şekilleneceğinin henüz belli olmadığından hareketle özellikle bu konuya dikkat edilmesi gerektiğini belirtiyordu. Yapılan bu askerî hareket sonrasında St. Petersburg hükûmetinin bazı taleplerle gelebileceğini düşünmekteydi. Bu nedenle bölgede yaşananlara dair daha dikkatli olunmasını ve bu doğrultuda gelişmelere dair havadislerin gönderilmesine özen gösterilmesini istiyordu.[589]

Diğer taraftan bu dönemde Paris'te bulunan Osmanlı maslahatgüzarının geleceği de başka bir tartışma konusu olmuştu. Napolyon'un Paris'e ilerlemesi sonrasında müttefik devletler temsilcilerinin bir bir Fransa'yı terk etmesi, Osmanlı vekilinin nasıl bir konum takınacağını gündeme getirmişti.[590] Bu doğrultuda müttefikler Osmanlı maslahatgüzarının da Paris'i terk etmesini istemekteydi. Bâb-ı Âli'nin bu yönde bir adım atması aynı zamanda müttefikler lehine algılanabilecek bir durum ortaya çıkarabilirdi. Diğer taraftan Panayotaki'nin Paris'ten ayrılması, aynı zamanda Napolyon aleyhtarı bir durum anlamına da gelebilirdi. Bu doğrultuda Metternich, Yanko ile yaptığı görüşme aracılığı ile bu konudaki taleplerini iletiyordu. Osmanlı maslahatgüzarının Fransa kralı nezdinde memur olduğundan, bir bakıma bu görevinin geçersiz durumu düştüğünü ve dolayısıyla da Paris'ten ayrılması gerektiğini belirtiyordu. Metternich'in Osmanlı maslahatgüzarı konusundaki endişeleri sadece onun Fransa'da ikamet etmesi ile sınırlı değildi. Başvekil aynı zamanda Napolyon'un maslahatgüzar aracılığıyla da Bâb-ı Âli ile iletişime geçebileceği endişesi yaşamaktaydı. Bu doğrultuda Metternich, Osmanlı Devleti'nin *cebbar* Napolyon ile iletişim kurmaması gerektiğine dair beyanatlarda bulunuyordu. Fransa'daki yeni durumun bir kısım asker zümresi tarafından kabul edildiğini fakat Fransız halkının hâlâ Napolyon'u tam olarak benimsemediğini dile getiriyordu. Bu doğrultuda müttefiklerin Napolyon'a karşı gerektiğinde harekete geçmekten çekinmeyeceğini belirtirken Bâb-ı Âli'nin de yeni yönetime karşı olumlu bir tavır takınılmaması gerektiğine dair açıklamalarda bulunuyordu. Bu kapsamda elçiliği tarafından yapılan beyanatları yenileyerek Napolyon'un temsilcisinin ve üç renkli bayrağının Bâb-ı Âli tarafından kabul edilmemesi gerektiğini ifade ediyordu.[591]

İstanbul ise bu konuda kesin bir adım atma taraftarı değildi. Bu konuyu görüşmek için yapılan şurada öncelikli olarak bu konuda elçilikler tarafından resmî girişimlerde bulunulmasının beklenmesine karar verilmişti. II. Mahmud ise hâlâ Avrupa devletlerine bir

[589] Nisan ayında gelen havadislere dair bkz. BOA HAT. 1274/49473, 1277/49552-A, 1277/49538, 1275/49511, 1275/49511-A, 1275/49511-B, 1278/49569, 1272/49335 ve 1277/49538-A.
[590] Müttefik devletler temsilcilerinin ayrılacağı konusunda bkz. BOA HAT. 1273/49347.
[591] Söz konusu görüşme için bkz. BOA HAT. 1194/46920.

güven duyulamayacağını belirtiyordu. Sultanın bu şekilde düşünmesinin arkasında yatan en önemli sebep Kafkasya sınırının bir türlü tahliye ettirilememesiydi. Bunun yanında sultan bu şekilde bir cevabın doğru olmayacağının da gayet farkındaydı. Diğer taraftan Napolyon ile de olası bir iletişimin doğru bir adım olmayacağının bilincindeydi. Bu aşamada Bâb-ı Âli, bu konuda bir sessizlik kararı almış olsa da Avusturya elçiliğinin yeni girişimleri bu konunun ele alınmasını mecburi kılacaktı. Testa aracılığı ile iletilen yeni gönderide Avusturya elçiliği Bâb-ı Âli'den açık bir şekilde Napolyon karşıtı bir tavır almasını isteyecekti. Bu konuda reisülküttap ile yapılan görüşmede bu teklife karşı çıkılacaktı. Viyana Kongresi'nde büyük devletlerin kendi sorunlarını çözmesine rağmen Osmanlı Devleti'nin maslahatı için adım atılmadığından dem vuracaktı. Kongreden istediğini elde edemeyen Osmanlı makamları, hiç şüphesiz şimdi Napolyon'un yeni iktidarını bir koz olarak kullanmak istiyordu. Viyana'nın Osmanlı Devleti'nin taleplerine yönelik başarısızlığı doğrultusunda reis efendi, Napolyon aleyhine hareket edilmesi talebinin ne hakla istendiğini soracaktı. İki ülke arasında dostluğa atıf yaparak bu soruya yanıt veren Testa, daha sonrasında Osmanlı Devleti'nin diğer devletler gibi *hânedân-ı kadim* olduğunu belirterek Napolyon'un hukuksuzluğuna dair açıklamalarda bulunacaktı. Söz konusu davetin bu meşru nedenlerle yapıldığını belirten tercüman, sonrasında da Napolyon'un Bâb-ı Âli'yi Rusya aleyhine teşviklerine dair argümanlar ortaya koyacaktı. Fakat reisülküttap ise hükûmetinin özellikle Moskova Seferi sırasında barış taraftarı bir politika izlediğini ve bunun da Rusya lehine bir netice ortaya çıkardığına dair beyanatlarda bulunacaktı. Buna karşın Viyana'da müttefik devletler kendi maslahatlarını bitirmelerine rağmen Bükreş Antlaşması ile kesinleşen Anadolu hududunun tahliyesini gerçekleştirememişlerdi. Bu doğrultuda görüşme, yaşanan sürecin bir muhakemesi şeklinde devam edecekti. Reisülküttap başta Kafkasya hududu ve Cezâyir-i Seb'a olmak üzere Bâb-ı Âli'nin kongreden karşılanmayan beklentilerini masaya getirirken Testa ise bunlara hükûmetinin başta Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün genel garanti altına alınması için gösterdiği çaba olmak üzere İstanbul lehine attığı adımlar ile karşılık verecekti. Sonrasında ise bu konuda İstanbul'daki diğer elçilikler tarafından ayrı ayrı başvuruda bulunacağını belirtiyordu. Her ne kadar Testa, Bâb-ı Âli'nin Napolyon'un yeni iktidarını kabul etmemesinin kendi çıkarına olacağını belirtse de bu konuda ortaya yeni bir fikir ortaya atacaktı. Ona göre Bâb-ı Âli, bu konuda Kafkasya hududunun tahliyesini ön şart olarak öne sürebilirdi. Bu şekilde hem tahliye gerçekleşebilir hem de Napolyon lehine bir tutum takınılmamış olabilirdi. Fakat Testa bu görüşmenin tamamen gizli tutulmasını isteyecekti. Hatta elçiliklerin yapacağı talepler sonrasındaki verilecek cevaplarda Avusturya için kaleme alınacak resmî beyanatlarda bu konunun kesinlikle yer almamasının ve Stürmer ile diğer

elçilere verilecek cevapların aynı olması gerektiğini belirtiyordu.[592] Bu gelişmelere paralel Panayotaki de nasıl bir tutum takınması konusunda hükûmetine yazmaktaydı. Hem Paris'te bulunan müttefik elçileri hem de XVIII. Louis'in hariciye bakanlığı tarafından bu konuda uyarılan Osmanlı maslahatgüzarı, nasıl bir adım atması gerektiği konusunda bir fikre sahip değildi. Bu nedenle Bâb-ı Âli'ye yazan Panayotaki, İstanbul'dan bir an önce nasıl bir yol izlemesi gerektiğine dair talimat beklemekteydi.[593]

Yaşanan bu gelişmeler sonrasında Avusturya elçiliği yeni bir girişimde bulunacaktı. Napolyon aleyhine kaleme alınan beyanname nüshasına ek olarak Stürmer'in gelişmelere dair cevabı iletilecekti. Elçinin hem bu cevabında hem de bu cevabı getiren Testa ile yapılan görüşmede Avusturya temsilcileri Bâb-ı Âli'nin Napolyon meselesini Kafkasya hududu için bir fırsata çevirebileceğini düşünmekteydi. Her ne kadar İstanbul'un daha önce olduğu gibi tarafsız kalması tavsiye edilse de bunun olabilmesi için Anadolu hududu meselesinin *nazikane* gündeme getirilmesi gerektiği belirtiliyordu. Hatta bu konunun Avusturya haricinde İngiltere tarafından bile desteklenebileceği düşünülmekteydi. Avusturya elçiliğinin bu tutumuna karşılık reisülküttap ise meseleyi yine Viyana Kongresi'ne getirerek müttefiklerin buradan istediklerini almasına rağmen Osmanlı Devleti'nin taleplerinin karşılıksız bırakıldığına dair eleştirilerde bulunacaktı. Bu doğrultuda özellikle Kafkasya hududu meselesi gündeme getiriliyordu. Yapılan bu eleştiriler Testa tarafından kabul edilse de buna karşılık Avrupa'nın Napolyon karşısında tek vücut olduğu bir durumda Bâb-ı Âli'nin bunun karşısında durmamasını talep edecekti. Bu doğrultuda Testa, reis efendinin eleştirilerine Avrupa'nın bu bütünleşik yapısı ile karşı duracaktı.[594]

Osmanlı maslahatgüzarının geleceğine dair bu şekilde bir tartışma yürütülürken aynı zamanda İzmir'den gelen haberler, İstanbul'daki diplomatik mahfillerin hareketli bir süreç yaşamasına neden olacaktı. 9 Mayıs'ta İngiliz elçiliğine ulaşan bu haberlerde İzmir'e gelen Fransız gemilerine dair bilgiler yer almaktaydı. Savaş gemisinin de bulunduğu bu gemiler güvertesinde Napolyon tarafından atanan yeni temsilciyi taşırken aynı zamanda üç renkli bayrağı dalgalandırıyorlardı. Daha sonrasında ise Fransız İzmir konsolosluğu da benzer bir girişimde bulunarak kapısına üç renkli bayrağı asmıştı. Bu haberler sonrasında harekete geçen

[592] Söz konusu görüşme için bkz. BOA HAT. 1102/44565.
[593] Bu konuda bkz. BOA HAT. 833/37577-A.
[594] Sadrazam yaşanan gelişmeleri ele aldığı bu telhisinde şu ana kadar Avusturya, Rusya, İngiltere, İspanya elçileri ve Prusya maslahatgüzarın resmî girişimlerde bulunulduğunu belirtiyordu. Bununla birlikte sabık Sicilyateyn elçisi olan kişi tarafından da gayriresmî bir girişimde bulunulmuştu. Her ne kadar Fransa, Felemenk ve İsveç elçiliklerinden şu ana kadar resmî bir girişimde bulunulmamışsa da bu konuda bir girişim olabileceği düşünülmekteydi. Söz konusu telhis için bkz. BOA HAT. 1102/44565.

R. Liston, yaşanan bu gelişmelere dair diplomatik adımlar atmaya çalışıyordu. Bu doğrultuda bir taraftan bu yeni temsilcinin kabul edilmemesi için çaba harcarken diğer taraftan da üç renkli bayrağın indirilmesi talebinde bulunuyordu. Fakat R. Liston tarafından ilk başta atılan bu adımlar, Bâb-ı Âli tarafından sükûnetle karşılanacaktı. Bu doğrultuda İngiliz elçiliği istediği yanıtları alamayacaktı. Bununla birlikte Bâb-ı Âli bu konunun yaşanacağının uzunca bir zamandır farkındaydı. Daha önce müttefik devletlerin farklı temsilcileri tarafından dile getirilen bu taleplere karşılık hem sadrazam hem de Sultan tarafından bir tarafsızlık politikasının dillendirilmesi yönünde fikirler beyan edilmişti. Fakat her ne kadar bîtaraflık konusunda bu şekilde bir fikir dile getirilse de bu kararın Bâb-ı Âli'nin resmî bir kararı olduğuna dair bir beyanattan kaçınılmıştı.[595]

İzmir'den gelen haberler doğrultusunda Pisani aracılığıyla Bâb-ı Âli ile iletişime geçen R. Liston, tercümanı vasıtasıyla bu talebi iletecekti. Pisani bu görüşmesinde, İzmir'deki Fransa konsolosluğunun hanesine ve orada bulunan Fransa beylik gemilerine üç renkli bayrağın çekildiğini belirterek bunlara mâni olunmasını talep edecekti. İngiliz elçiliğinin bu talebine karşılık Osmanlı tarafının bu görüşmedeki asıl üzerinde durmak istediği şey Kafkasya'nın tahliyesi meselesiydi. Pisani ile yaptığı bu görüşmede reisülküttap, yaşanan son gelişmeler üzerinden muhatabının tahliye meselesine nasıl baktığını öğrenmek istiyordu. Diğer taraftan Bâb-ı Âli'nin asıl yapmak istediği şey müttefiklerin Napolyon karşısında talep ettiklerine karşılık Kafkasya'nın tahliyesi konusunda bazı kazanımlar elde etmekti. Bu doğrultuda reis efendi, Pisani'ye bu mesele aracılığı ile bu konunun gündeme getirilip getirilmemesi konusunda sorular soracaktı. Muhatabının bu tutumu karşısında ise Pisani, müttefiklerin talep ettiklerinin yerine getirmesi durumunda Bâb-ı Âli'nin bu konuyu dile getirmesinde bir beis olmadığını belirtecekti. Fakat bu ifadeleri ile tercüman öncelikli olarak müttefiklerin taleplerinin yerine getirilmesi gerektiğini ima ediyordu. Bu görüşmeyi ve yaşanan son gelişmeleri değerlendiren II. Mahmud, öncelikli olarak müttefikler tarafından ortaya konan maddelerin Bâb-ı Âli'ye teklif edilmesine kesinlikle hakları olmadığını belirtecekti. Diğer taraftan bu maddelerin kabulüne karşılık Rusya üzerinde tahliye konusunda bir baskının yapılıp yapılmayacağının da şüphe götürür bir durum olduğunu ifade ediyordu. Her ne kadar bu maddelerin kabulü sonrasında bir kazanç elde edilmesi ihtimalinin az olduğuna dikkat çeken II. Mahmud, aynı zamanda bunun reddedilmesinin de zorluğuna parmak basıyordu. Diğer taraftan Sultan'ın üzerinde durduğu bir diğer mesele ise Fransa aleyhine bir hareketin içine girilmesinin de zarardan başka bir şey getirmeyeceğiydi. Bununla

[595] NA. FO. 78/84, s.95-96.

birlikte müttefiklerin bir ittifak için ortaya koydukları bu tekliflere de açık bir şekilde ret cevabının verilmemesi gerektiğine dair bir fikre sahipti. Bu nedenlerden ötürü izlenebilecek seçeneklerden birisi, gelişmelerin sonucunu görmek için zaman kazanmaya yönelik bir politikanın izlenebileceğiydi. Fakat II. Mahmud bunun da sakıncaları olduğunun gayet farkındaydı. Zaman kazanılmaya yönelik bu şekilde ortaya konabilecek bir politikanın müttefiklerin toptan bir düşmanlık beslemesine neden olabileceğini belirtiyordu. Bu durumda da tüm müttefik devletler ile tek tek mücadele etmenin imkansızlığına dikkat çekiyordu. Bu düşüncelerine paralel Sultan, müttefiklere verilecek cevapların kararlaştırılması için bir meclisin toplanmasını istemekte ancak bu konunun ne kadar önemli olduğunu belirterek bu toplantıya sadece iktiza edenlerin davet edilmesini emretmekteydi.[596]

Bu doğrultuda toplanan *encümen-i meşverete* müttefiklerin ayrı ayrı verdiği takrirlerin yanında Viyana'dan gelen metinler ve tercümanlar ile yapılan görüşmelerin tutanakları okunarak başlanmıştı. Görüşmede ilk olarak *ne veçhile cevap vermek ve ne sûretle usul tutup* hangi yolun izlenmesi gerektiği soruluyordu. Bu sorular karşısında ilk başta bazı katılımcılar tarafından Fransa'daki yeni rejimin kabul olunmaması halinde herhangi bir faydanın ortaya çıkmayacağı belirtilecekti. Bununla birlikte müttefik tekliflerinin kabul edilmesinin Rusya'nın bazı vesveseye düşmesine neden olabileceği fikri ortaya atılacaktı. Bu doğrultuda Sırplı veya başka bir reaya üzerinden bir gaile çıkarmak için harekete geçebileceğine dikkat çekiliyordu. Hatta bu kişiler tarafından Rusya'nın diğer müttefik devletler ile olan yakın iş birliğine atıf yapılarak bunlar tarafından Osmanlı aleyhine ortak bir askerî harekât gerçekleştirilebileceği belirtiliyordu. Rusya'nın yapacağı harekâta İngiltere'nin de donanma ile destek vereceğini ve bu doğrultuda Çanakkale Boğazı'nın ablukaya alınabileceği belirtilirken bir bakıma III. Selim döneminde yaşananlara atıf yapılıyordu. Müttefikleri bu şekilde olası bir operasyonu ise Bâb-ı Âli'nin müttefiklerin tüm isteklerini kabul etmesi ile neticelenebilirdi. Bu şekilde bir durumun ortaya çıkması halinde ise Napolyon'un geleceğinin belirsizliğine atıfla Fransa'dan herhangi bir yardımın gelemeyeceği belirtiliyordu. Bu doğrultuda *düvel-i müttefikanın teklifleri kabulünde Fransalu tarafından her ne kadar mevki cihetiyle mazarrat melhûz değil ise de farz-ı me'mûl olsa bile anın mazarratı âtîde olup lâkin düvel-i müttefikanın teklifleri kabul olunmadığı halde mazarratları başucundadır* denilerek müttefiklerin tekliflerinin reddedilmesi halinde karşılaşılabilecek tehlikeye dikkat çekiliyordu. Bu kapsamda bu fikre sahip olanlar müttefikler lehine bir tutum takınılmasının, içinde bulunulan zamana göre daha doğru olacağını beyan ediyorlardı.

[596] Söz konusu görüşme ve II. Mahmud'un görüşleri hakkında bkz. BOA HAT. 1183/46693.

Ortaya konan bu beyanatlar diğer katılımcılar tarafından da kabul edilecekti. Napolyon'un kuvvet toplamasının zorluğuna dikkat çekilerek bu fikrin desteklenmesi için de gelen havadislere atıf yapılıyordu. Bu kapsamda Napolyon'a karşı olan muhalefete dair havadisler meclisin gündemine getiriliyordu. Bu havadisler doğrultusunda Napolyon'un başarıya ulaşmasının zorluğu üzerinde durulurken müttefikler ile iyi geçinilmesi gerektiğine dair açıklamalarda bulunulacaktı. Fakat bunların asıl üzerinde durduğu nokta, bu şekilde bir politika izlenmesi halinde ne gibi menfaatlerin elde edilebileceğiydi. Bu doğrultuda ilk olarak Kafkasya sınırının tahliyesine yönelik bir çaba içine girilmesi gerektiği belirtiliyordu. Bu kapsamda Avusturya'nın güçsüz olduğu ve dolayısıyla da her zaman Rusya ile bir uyum içinde olma gayreti güttüğüne dair açıklamalarda bulunularak özellikle İngiltere'ye yönelik bir adım atılması gerektiği ifade ediliyordu. Bu doğrultuda İngiltere'nin Fransa aleyhine ortaya koyduğu tekliflerin kabul edilmesini ancak buna karşılık, tahliye maddesinin yerine getirilmesi konusunun da şart koşulması gerektiği belirtiliyordu. Bu fikir karşısında bazı katılımcılar ise tahliye maddesinin şart koşulmasının uygun olmayacağını düşünüyordu. Onlara göre yapılması gereken şey müttefiklerin taleplerinin kabul edilmesi ile ortaya çıkacak olumlu havanın kullanılmasıydı. Bu olumlu hava sonrasında Rusya'nın antlaşma maddelerini hâlâ yerine getirmediği belirtilerek bunun icrası talep edilmeliydi.

Müttefikler lehine ortaya konan bu fikirler karşısında ise bazıları olası bir Napolyon tehlikesine dikkat çekecekti. Napolyon'un yeniden güç kazanması sonrasında Bâb-ı Âli'nin bu politikası nedeni ile Osmanlı aleyhine bir tutum takınabileceği belirtilmekteydi. Bu nedenle yapılması gereken şey olası bir Napolyon tehdidi karşısında şimdiden müttefiklerin yardım edeceğine dair bir şartın gerekli olduğuydu. Bu doğrultuda müttefik tekliflerinin kabul edilmesi karşılığında bu şekilde bir destek şartının gerekli olup olmadığı sorulmaktaydı. Buna karşın ise olası bir Napolyon tehlikesi karşısında müttefiklerden Osmanlı Devleti'ne karşı herhangi bir yardımının olmayacağı belirtiliyordu. Bu doğrultuda bu tekliflerin kabulünün sadece müttefikler ile bir sorun yaşanmaması için olduğu ifade edilerek bu tercihin mecburi bir seçenek olduğu üzerinde duruluyordu. Bu kapsamda bu fikri ortaya atanlar müttefiklerin teklifinin kabulünün hangi yolla yapılması gerektiği sorusunu meclisin gündemine getirecekti. Bu sual sonrasında meclis verilecek olan cevabın yazı ile mi yoksa sözlü olarak mı verilmesi gerektiği üzerinden bir tartışma yürütecekti. Özellikle yazı ile verilmesi durumunda bunun resmî bir senet olarak kabul edilebileceği ve ileride bazı sorunlara neden olabileceği belirtilecekti. Buna karşın sözlü olarak verilmesi halinde ise Bâb-ı Âli'nin bu beyanatlarının Avrupa gazetelerinde müttefikler eliyle yayınlanacağına dikkat çekiliyordu. Bu durum ise

Osmanlı Devleti'nin Napolyon aleyhine bir tutum takındığının dünya kamuoyuna ilanı anlamına gelecekti. Bu nedenle bu kararın ise Napolyon'un yeniden güç kazanması halinde Bâb-ı Âli aleyhine kullanılabileceği uyarısında bulunuluyordu. Bu doğrultuda sözlü olarak yapılmasını önerdikleri beyanatların da tercümanlar tarafından kayıt altına alınabileceği ve bunun da önüne geçilmesi gerektiği belirtiliyordu. Ortaya konan bu beyanatlar aynı zamanda bazı Osmanlı devlet adamların Napolyon karşısında resmî bir tutum takınılmasının ortaya çıkarabileceği tehlikelerden endişe ettiklerinin de göstergesiydi. Bu doğrultuda bazı katılımcılar tarafından resmî bir evrakın verilmemesine yönelik adımlar atılması gerektiği ortaya konacaktı. Diğer taraftan müttefiklerin taleplerinin de reddedilemeyeceği, neredeyse tüm meclis tarafından kabul edilen bir durumdu. Bu doğrultuda talepler ve tahliye konusunda ayrı ayrı girişimlerde bulunulabilirdi. Hatta bu kararların şifahen bile ifade edilebileceği belirtiliyordu. Fakat yapılacak olan görüşmelerin tercümanlar tarafından kesinlikle kayıt altına alınmamasına dikkat edilmeliydi. Bununla birlikte İzmir konusunda da bölgedeki yetkililere tembihnameler gönderilerek müttefiklerin şikayetleri ortadan kaldırılabilirdi.

Ortaya konan bu fikirler bazı katılımcılar tarafından eleştirilecekti. Özellikle müttefiklerin talepleri ve tahliye maddesine dair ayrı ayrı hareket edilmesinin doğru olmadığı düşünülüyordu. Müttefiklerin taleplerinin kabul edilmesi sonrasında *Frenklerin mizaçları* gereği ar ve namusları olmadığından hareketle Bâb-ı Âli'nin talepleri konusunda istenildiği gibi davranılmayacağı belirtiliyordu. Bu doğrultuda bu konunun hükûmetlerine veya Rusya'ya yazıldığına dair beyanatlar ile Osmanlı Devleti'nin oyalandırılmak isteneceği düşünülmekteydi. Diğer taraftan bunların üzerinde durduğu bir diğer mesele ise yapılacak beyanatların sözlü olmasıydı. Tercümanlar aracılığı ile yapılması tavsiye edilen bu seçeneğin uygulanması sırasında bazı sorunlar ile karşılaşılabileceği belirtiliyordu. Bâb-ı Âli'nin beyanatlarının tercümanlar tarafından elçiliklerine tam anlamı ile aktarılamayacağı gibi her tercümanın farklı ve hatta yanlış aktarabileceği üzerinde durulmaktaydı. Bu ise Bâb-ı Âli'nin cevaplarının hükûmetlerine farklı bir şekilde aktarılması ile neticelenebilirdi. Bu doğrultuda yapılması gereken, iki konunun da resmî bir şekilde yazılı olarak beyan edilmesi gerektiğiydi. Bu yapılırken Napolyon karşısında alınan tavrın müttefiklerin hatırına kabul edildiğinin altı çizilmeliydi. Buna karşın Rusya'nın tahliye maddesini yerine getirmediği ve bu nedenle ona karşı olan güvensizlik vurgulanmalıydı. Ortaya konan bu beyanatlar doğrultusunda diğer müttefik elçiliklerden Rusya'nın bu maddeyi yerine getirmesi istenmeliydi. Diğer taraftan verilecek cevapta üzerinde durulması gerektiğini düşündükleri asıl maddelerden birisi ise alınan tavrın Fransa'dan ziyade tamamen Napolyon'un şahsına olduğuydu. Bu doğrultuda

dost olan devletlerin Napolyon'u kabul etmediği vurgulanarak Bâb-ı Âli'nin de bu şekilde bir karar almasının arkasında bu dost devletlere karşı olan samimiyetin yer aldığı vurgulanmalıydı.

Müttefiklerin talepleri ve tahliye konusunda bu şekilde bir karar alınırken meclisin gündemine alınan bu kararlar karşısında Fransız makamlarının nasıl bir tavır takınacağı geliyordu. Jaubert'in kabul edilmediği gibi İzmir'de asılan üç renkli bayrakların indirilmesi talebinin kabul edilmemesi halinde zorla mı indirileceği suali akıllara gelmekteydi. Bu doğrultuda İzmir konsolosunun ve gemi kaptanlarının bu karara karşı çıkması halinde asker mi sevk edileceği yoksa top atışı mı yapılacağı sorulmaktaydı. Bu soru karşısında bazı katılımcılar öncelikli olarak müttefik tekliflerinin kabul edilmemesinin caiz olmadığını belirterek tahliye maddesinin de bu talepler ile birlikte sunulması gerektiğini ve bu şekilde Bâb-ı Âli açısında bazı kazançların elde edilebileceğini ifade ediyordu. Daha sonrasında ise İzmir'deki üç renkli bayrak meselesi ele alınacaktı. Bunlara göre yerel yöneticilere yazılacak gizli talimatlar ile bu konu halledilebilirdi. Yerel yöneticilerin İzmir'deki Fransız makamları ile iletişime geçerek yapılan soruşturma sonrasında Napolyon'un ve onun üç renkli bayrağının devletler tarafından kabul edilmediği gibi İstanbul'dan elde edilen bilgiler doğrultusunda Fransız elçiliğinin de bu üç renkli bayrağı kabul etmediği yönünde açıklamalarda bulunabilirdi. Yapılacak olan bu açıklamalar sonrasında bu bayrakların indirilerek eski bayrağın göndere çekilmesi talep edilmeliydi. Fakat bu fikre bazı katılımcılar tarafından karşı çıkılacaktı. Onlara göre halihazırda müttefik devletlere verilecek cevaplar ile Napolyon aleyhinde bir tavır alındığının Bâb-ı Âli tarafından resmen kabulü anlamına geleceğinden gizli bir şekilde İzmir'deki yerel yöneticilere yazılmasına gerek yoktu. Bu doğrultuda sadece İzmir'e değil Mısır, Girit, Kıbrıs, Anadolu ve Rumeli sahilleri gibi gerekli yerlere ve bizzat kaptanıderyaya açık bir şekilde yazılması gerektiği belirtiliyordu. Yazılacak olan bu mektuplar ile Napolyon'un temsilcisinin kabul edilmediği gibi Osmanlı limanları ve sularında üç renkli bayrağın açılmasına müsaade edilmemeliydi. Fakat bu fikri savunanların üzerinde durduğu en önemli konu bunlar yapılırken kesinlikle Bâb-ı Âli'nin bîtaraflık politikasına zarar verilmemesi gerektiğiydi. Bu doğrultuda içinde bulunacak eylemler dolayısıyla tarafsızlık politikasının zarar görmemesi gerektiği düşünülüyordu. Bu aynı zamanda olası bir Napolyon düşmanlığında arkasına sığınılabilecek bir enstrüman olarak da kullanılabilirdi.

Müttefik tekliflerinin kabul edilmesinin içinde bulunulan vaktin bir gerekliliği olarak neredeyse tüm katılımcılar tarafından onaylanmasından sonra meclis, bu cevabın hazırlanmasında nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini tartışacaktı. Bazıları tarafından verilecek

olan cevabın hazırlanması için ayrı bir meclis toplanması fikri ortaya atılacaksa da bu teklife karşı çıkılacaktı. Yeni bir meclisin toplanmasına karar verilmesinin aynı zamanda bir zaman kaybı olduğu da belirtilerek geçecek olan bu süreden müttefiklerin soruları ile karşılaşılabilirdi. Hatta Osmanlı Devleti'nin bu maddelere bir cevap veremediğine dair bir söylentinin ortaya çıkabileceği ve bunun da devletin şanına aykırı olacağı belirtiliyordu. Bu doğrultuda nasıl bir cevap verileceğine bu mecliste karar verilmesi gerekliliğine dair ortaya konan bu beyanatlardan sonra söz konusu kararın hazırlanmasına geçiliyordu. Avusturya, İngiltere, Rusya, Prusya ve İspanya elçi ve maslahatgüzarlarına ayrı ayrı verilmesi gerektiği belirtilen bu cevapta, Osmanlı Devleti'nin Fransa hâkimi olarak Bourbon hanedanını kabul ettiği ve bu doğrultuda XVIII. Louis'in Fransa kralı olarak tanındığı belirtilmeliydi. Bu doğrultuda Bourbon hanedanlığının bayrağı dışında herhangi bir bayrağın kabul edilmediği ve dolayısıyla da üç renkli bayrak ve kokartların tanınmayacağına karar veriliyordu. Bu bayrakla gelen herhangi bir Fransız tüccar ve gemisi kabul edilmeyecekti. Bu konuda yapılacak uyarıların dikkate alınmaması halinde cebren indirilmesi gerektiği de alınan karar kapsamındaydı. Bu alınan karar elçiliklere iletilecekken aynı zamanda gerekli Osmanlı makamlarına da iletilmeliydi.

Müttefiklerin talepleri konusunda bu şekilde bir karar alınırken Panayotaki'nin geleceğine bu aşamada karar verilmemesi gerektiği düşünülüyordu. Osmanlı maslahatgüzarının durumunun müttefikler tarafından diğer maddeler gibi tekrar edilmediği belirtilerek bu konuda müttefiklerin atacağı adımlara göre karar verilmesinin daha uygun olacağı ifade ediliyordu. Bu aşamada Paris'teki Osmanlı maslahatgüzarı konusunda bir sessizliğe bürünme kararı alınırken aynı zamanda bunun ortaya çıkarabileceği olumsuz anlamlardan da kaçınılması planlanıyordu. Her ne kadar bu konuda bu aşamada böyle bir karar alınmış olsa da gelebilecek eleştiriler de düşünülmekteydi. Bu doğrultuda müttefiklerin bu konudaki taleplerinde ısrar etmesi halinde Panayotaki'nin de Paris'ten ayrılmasının daha uygun olacağına karar veriliyordu. Bu kararla birlikte meclis, müttefiklerin tüm taleplerini kabul ederken açık bir şekilde Napolyon karşısında bir tutum takınılıyordu. Fakat bu yapılırken de bir taraftan Kafkasya'nın tahliyesi konusunda bir kazanç elde edilmeye çalışılmakta diğer taraftan da tarafsızlık politikasına zarar verilmemesi gerektiği düşünülmekteydi. Daha sonrasında encümen-i meşveretin bu kararları II. Mahmud'un onayına sunulacaktı. Bu maddelerin tüm seçenekler dikkate alınarak değerlendirildiğini belirten Sultan, alınan kararlar ile müttefikler lehine bir tutum takınıldığını belirtiyordu. Her ne kadar bu politikanın gelecekte bazı sorunlara neden olabileceğini düşünse de Rusya, İngiltere ve

Avusturya devletleri karşısında durulmasının da zorluğuna dikkat çekiyordu. Bu doğrultuda bu güçlü devletler karşısında bir tutum alınmasının aynı zamanda Osmanlı topraklarına saldırı ihtimalini de yükselteceğinin farkındaydı. Bu nedenle bu devletler karşısında taleplerinin kabul edilmesinin *vakte ve hale göre münasip görün*düğünü hatta bir zaruret olduğunu belirtecekti. Bu doğrultuda bu zaruretin tüm meclis üyeleri tarafından kabul edilip onaylanmış olması da içinde bulunulan zamanın doğru bir şekilde kavrandığının da göstergesiydi.[597]

Bâb-ı Âli, müttefiklerin taleplerine karşılık nasıl bir politika izlenmesi gerektiğine dair bu şekilde bir mesai harcarken elçilikler de bu süreci yakından takip etmeye çalışıyordu. Özellikle Osmanlı makamları ile yapılan görüşmeler doğrultusunda onların kendi lehlerine bir karar alması için mesai harcanmaktaydı. Bu doğrultuda İngiliz elçiliği çeşitli girişimlerde bulunacaktı. Özellikle reis efendi ile yapılan görüşmelerde muhatabın bu konuda ikna edilmesine çalışılacaktı. Fakat R. Liston'un da gözlemleyeceği gibi reisülküttap, bu konuda Bâb-ı Âli'nin kesin kararı verilinceye kadar herhangi bir beyanattan kaçınmaya çalışacaktı. Diğer taraftan İngiliz elçiliğine Bâb-ı Âli'nin bu konuda yaptığı toplantılara dair çeşitli bilgiler ulaşmaktaydı. Bu nedenle R. Liston, özellikle bazı devlet adamlarının Osmanlı Devleti'nin Avrupa sisteminin bir parçası olmadığının müttefiklere hissettirilmesi gerektiğine dair fikirler dile getirdiğini belirtiyordu. Bu duyumlar bir bakıma gerçeklik payına da sahipti. Bu doğrultuda Bâb-ı Âli'nin Avrupa'daki kamu hukukunun/*Publick Law* tanınmamasına yönelik bir tavrı olduğunu belirtiyordu. Bu aynı zamanda yeni kurulan düzene de mesafeli olunduğunun İngiliz elçiliği tarafından gözlenmesiydi. Bu durum ayrıca Bâb-ı Âli'nin şu ana kadar uyguladığı tarafsızlık politikasını devam ettirmek istemesinin de bir göstergesiydi. Diğer taraftan bu dönemde İngiliz elçiliği ile gizli bir iletişim de kurulmuştu. Yönetimde olduğunu belirttiği gizli bir şahsiyet/*a principal personage in the administration* R. Liston ile gizli bir şekilde iletişime geçerek ona müttefik güçlerle dostane yazışmaları sürdürmenin mi yoksa Rusya'ya karşı savaş ilan edip Bonaparte'a bağlanmanın mı Bâb-ı Âli'nin çıkarına olacağını sormaktaydı.[598] Bu soru aynı zamanda yaşanan gelişmeler karışından Bâb-ı Âli'nin nasıl bir politika izlemesi gerektiğine dair R. Liston'un görüşlerinin de öğrenilmek istenmesinin göstergesiydi. Diğer taraftan bu girişim R. Liston tarafından bu kişinin aynı zamanda meclislerde müttefikler aleyhine olan durumun değiştirilmesi ve bireysel rakiplerine karşı atılmış bir adım olarak yorumlanacaktı. R. Liston'un Napolyon aleyhine ortaya koyacağı

[597] Söz konusu meclis ve alınan kararlar hakkında bkz. BOA HAT. 1183/46693.

[598] *Whether it was for the interest of the Sublime Porte to preserve her friendly correspondence with the allied powers or to declare war against Russia and connect herself with Bonaparte*. R. Liston bu soruya karşı yazdığı metinde soruyu şu şekilde belirtmektedir *Would it be for the interest of Turkey at the present moment to declare war against Russia and to connect herself with Bonaparte?*

fikirler ile Bâb-ı Âli'de müttefik tekliflerinin kabulüne yönelik bir durumun ortaya çıkarılması da planlanmış olabilirdi. Bu soru her ne amaçla sorumuş olursa olsun bu durum R. Liston için de yeni bir fırsattı. 13 Mayıs'ta kaleme aldığı metinde hem içinde bulunulan zaman hem de Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki ilişkilere dair görüşlerini ortaya koyacaktı.

İlk olarak, II. Mahmud başta olmak üzere Osmanlıların Rusya karşısında duyduğu düşmanlığı ele alan elçi, bu konuda muhataplarının haklı olduğuna dair beyanatlarda bulunacaktı. Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı olan planlarına atıfla St. Petersburg hükûmetinin Bükreş Antlaşması'na aykırı olarak işgal ettiği Osmanlı topraklarının olduğunu kabul edecekti. Bu konuda yaptığı açıklamalar ile bir taraftan Bâb-ı Âli'nin bu konudaki haklılığını ortaya koyarken diğer taraftan da Rusya'nın Karadeniz ile Hazar arasındaki bölgede giderek daha fazla nüfuz kazanmasının Anadolu tarafındaki Osmanlı toprakları için daha fazla tehlike de oluşturacağını belirtiyordu. Bu beyanatlar aynı zamanda İngiliz elçiliğinin bu güne kadar tahliye maddesine dair yaptığı en net açıklamalardı. Bu net açıklamalarına paralel R. Liston, Rusya karşısında bir savaşın haklılığına değinse de Osmanlı Devleti'nin bu konuda yeteri kadar güçlü olmadığına dair beyanatlarda bulunacaktı. Son zamanda yapılmaya çalışılan askerî hazırlıklara rağmen Rusya'nın özellikle son dönemlerde savaşlarda daima Osmanlı aleyhine genişlediği üzerinde durulacaktı. Rusya'nın güçlülüğü ve Osmanlı ordusunun zayıflığına dair yapılan uzunca beyanatlardan sonra iki ülke arasındaki olası bir savaşın Bâb-ı Âli'nin beklentileri açısından olumsuz bir şekilde sonuçlanabileceği belirtiliyordu. Bu açıklamaları ile hem uzun zamandır endişe ettiği olası bir Osmanlı-Rus savaşını engellemek isterken hem de bu savaşın Osmanlı Devleti açısından felaketle de sonuçlanabileceğini ima ediyordu. Bu doğrultuda Napolyon'a güvenerek açılacak bir savaş, Osmanlı Devleti'nin beklediği fırsatı vermeyebilirdi. Bu şartlar altında bir taraftan tüm bu seçeneklerin dikkatli bir şekilde ele alınması gerektiğini belirtirken diğer taraftan da Bâb-ı Âli'nin Napolyon'a güvenerek açacağı savaşta intikamını alıp alamayacağını sormaktaydı. Aynı zamanda sorduğu bu sorunun cevabını da veren R. Liston, Napolyon'a güvenerek açılacak bir savaşın Osmanlıların doğal düşmanını yenmesi için beklediği fırsatı vermeyeceğini belirtecekti. Bu doğrultuda yapılması gereken şey Osmanlı Devleti'nin eski gücüne kavuşması için gerekli olan adımların atılmasıydı. Bu doğrultuda R. Liston, bu açıklamaları ile bir bakıma Bâb-ı Âli'ye yeni bir reform süreci önerirken diğer taraftan da Rusya'nın müttefikler ile olan yakın ilişkisine değiniyordu. Bu kapsamda Rusya'ya yapılacak bir saldırının aynı zamanda tüm müttefikler tarafından karşı bir saldırı anlamına gelebileceği tehlikesine de dikkat çekiyordu. Bu doğrultuda elçi, bir bakıma içinde bulunulan zamanın

konjonktürel açıdan Rusya karşısında bir savaşa girilmesi için uygun olmadığını belirtiyordu. Bu zamanın uygunsuzluğunun yanında bu şekilde bir adımın aynı zamanda Avrupa devletlerinin dostluğunun da kaybedilmesi anlamına geleceği belirtilirken İngiltere'nin de bu savaşa karşı olduğu ifade edilmekteydi. Yapılan bu açıklamalar sonrasında ise R. Liston, Napolyon'un desteklenmesine yönelik alınacak bir kararı da protesto edeceğini belirterek mektubuna son noktayı koyuyordu. Bu, aslında yapılan bunca beyanattan şu aşamada elde edilmek istenilen neticenin de özetiydi.[599]

R. Liston ortaya koyduğu bu beyanatların neticesini bir bakıma bir hafta sonra alacaktı. Bu doğrultuda Mayıs'ın yirmisinde müttefiklerin tekliflerine karşı Bâb-ı Âli'nin cevapları İngiliz elçiliğine iletilecekti. Reisülküttap tarafından verilen bu cevapta ilk olarak Napolyon Bonaparte ile herhangi bir iletişime girilmeyeceği belirtilmekteydi. Buna ek olarak onun tarafından gönderilecek herhangi bir temsilci ve üç renkli bayrağın da kabul edilmeyeceği ilan ediliyordu. Müttefiklerin taleplerinin kabul edildiğine dair verilen bu cevap sonrasında reis efendi, tüm devletler tarafından kabul edilen bu maddelerin Bâb-ı Âli tarafından dostlarının güvenliği için kabul edildiği belirtilirken diğer açılardan tarafsızlık politikasına devam edileceğini ifade edecekti. Bu, aynı zamanda Osmanlı erkânının neden bu şekilde bir karar aldığının da beyanatıydı. Diğer taraftan reisülküttabın burada vurgulamak istediği asıl konu dostluktu. Bu doğrultuda herkesin bildiği gibi samimi dostluğun temellerinde imzalanan antlaşma hükümlerinin tam olarak yerine getirilmesi gerektiği belirtilecekti. Karşılıklı dostluğa dair bu açıklamalar sonrasında konuyu Bükreş Antlaşması'na getiren reisülküttap, Rusya'nın bu antlaşmaya rağmen Kafkasya sınırını hâlâ tahliye etmediği üzerinde duracaktı. Bu durumun iki ülke arasındaki barışa ve dostluğa zarar verdiği vurgulanacaktı. Bu doğrultuda Bâb-ı Âli'nin, bu konunun çözümü için dost devletler tarafından atılacak her adıma karşı açık olduğu belirtilirken bir bakıma İngiltere'den bu konuda bir adım atmasının beklendiği ve bunun da dostluğun gerekliliği olduğu ima edilecekti.[600] Diğer taraftan R. Liston, verilen bu cevabın zamanlaması üzerinde duracaktı. İtalya'daki Avusturya ordusunun elde ettiği başarıların İstanbul'a ulaşmasından sonra verildiğini belirten elçi, aynı zamanda kullanılan dilin de gayet yumuşak bir tonda olduğunu düşünmekteydi. Bu aynı zamanda Bâb-ı Âli'nin kararlarının arkasında Avrupa'daki askerî

[599] R. Liston Türkçe olarak verdiğini belirttiği bu metnin divan toplantısında okunduğunu ve daha sonra tekrardan kendisine geri iletildiğini belirtmektedir. Fakat şu ana kadar Osmanlı arşivinde yaptığımız araştırmalarda elçinin bu ifadelerini teyit edecek bir belge ile karşılaşmadık. Ancak bu, söz konusu metnin yapılan meclislerde okunmadığı anlamına gelmemektedir. Diğer taraftan elçinin verdiği bu bilgiler en azından tartışmalar sırasında İngiliz elçiliğinin görüşlerine yeniden başvurulmak istendiğinin de kanıtı olabilir. Bu gizli iletişim ve R. Liston'un söz konusu metni hakkında bkz. NA. FO. 78/84, s.97-103.

[600] Bâb-ı Âli'nin cevabı hakkında bkz. NA. FO. 78/84, s.105 ve BOA HAT. 951/40838-D.

gelişmeler olduğunun da göstergesiydi. Her ne kadar mecliste bu konu gündeme gelmese de Napolyon'un müttefikler karşısında kazanmasının zorluğu defalarca vurgulanmıştı.[601]

Bâb-ı Âli'nin Napolyon'un yeni temsilcisi ve bayrağının tanınmamasına yönelik verdiği bu karar İstanbul'da bu şekilde müttefik elçiliklerine bildirilirken İzmir başta olmak üzere Mısır, Suriye, bazı adalar ve kaptan paşa gibi gerekli yerlere de iletilecekti.[602] Bâb-ı Âli bu şekilde açıktan ve resmî bir şekilde Napolyon'un yeni iktidarına karşı bir konum almışken Fransız elçilik tercümanı Franchini/Frankini ise bu durumun değiştirilmesine yönelik faaliyetlerde bulunacaktı. Bu doğrultuda reisülküttap ile yaptığı görüşme ile bir taraftan Paris'teki Osmanlı maslahatgüzarından mektup getirdiğini belirtirken[603] diğer taraftan da Napolyon tarafından Osmanlı makamlarına yazıldığını iddia ettiği mektuplar sunmaktaydı. Bununla beraber Jaubert'in maslahatgüzar olarak atandığını belirterek buna dair evrakları iletecekti. Bu doğrultuda Jaubert'in İstanbul'a gelerek bir an önce göreve başlaması talep ediliyordu. Fakat Seyyidâ Efendi bu taleplere karşı çıkacaktı. Osmanlı Devleti'nin bu konuda aldığı kararları tekrarlayan reisülküttap gerek Jaubert olsun gerek de başka memurlar olsun Napolyon tarafından atanan herhangi bir memurun Bâb-ı Âli tarafından kabul edilmeyeceğini ve de üç renkli bayrağın kullanılmasına müsaade edilmeyeceğini belirtiyordu. Bununla birlikte Napolyon'un daha önce imparatorluktan feragat ettiği ve Bourbon hanedanının hem Fransa halkı hem de diğer devletler tarafından kabul edildiğine dair açıklamalar yapıyordu. Bu doğrultuda Napolyon'un şu andaki durumunun hem halk hem de diğer devletler tarafından tanınmadığından Osmanlı Devleti tarafından da tanınmayacağı belirtiliyordu. Napolyon'un daha önceki imparatorluğunun da diğer devletlerin tanıması sonrasında Bâb-ı Âli tarafından tanındığı hatırlatılarak bu aşamada Napolyon'un ne namesinin ne mebusunun kabul edileceği ne de bayrağının göndere çekilmesine müsaade edileceği ifade ediliyordu. Bu açıklamaları sonrasında Seyyidâ Efendi, Bâb-ı Âli'nin tarafsızlığı korumak için bu konudaki kararlılığına dair açıklamalarda bulunacaktı. Bu doğrultuda alınan bu kararın bîtaraflık politikasının devamına hizmet etmek için alındığını belirtecekti. Bununla birlikte üç renkli kokart takanların çıkarması için Fransız maslahatgüzarlığına birkaç defa uyarıda bulunulmuş olduğunu ve maslahatgüzarlığın buna mâni olmaması halinde Bâb-ı Âli'nin kendi memurları ile bu sorunu ortadan kaldıracağı uyarısı yapılıyordu. Bu durum aynı zamanda alınan kararın uygulanması konusunda ne kadar kararlı olunduğunun da göstergesiydi. Bu durum karşısında

[601] Bu konuda bkz. NA. FO. 78/84, s.99.
[602] Bu kararın iletilmesi konusunda bkz. NA. FO. 78/84, s.107, 109-111 ve BOA HAT. 1188/46781 ve 1098/44478.
[603] Osmanlı maslahatgüzarının Jaubert'in yeni temsilci olarak atanması hakkındaki mektubu için bkz. BOA HAT. 833/37577.

Napolyon'un kabul edilmesi meselesini yeniden gündeme getiren tercüman, diğer devletlerin kabulünden sonra Osmanlı Devleti'nin Napolyon'un iktidarını tanımasının bir anlamı olmayacağını belirtilecekti. Buna karşın Bâb-ı Âli'nin ne Napolyon'un şahsiyetine ne de Fransız halkına karşı bir husumeti olmadığı da vurgulanacaktı. Bu doğrultuda onun tanınmasının diğer devletlerden sonra olacağı belirtilirken yeniden tarafsızlık politikası vurgulanacak ve alınan kararlar tekrarlanacaktı. Buna karşın Franchini, yeni temsilcinin geldiğinden hareketle en azında gizli olarak bir görüşmenin yapılması için nefes harcayacaktı. Fakat Seyyidâ Efendi, Bâb-ı Âli'nin bu konudaki kararlılığını vurgulayacaktı. Osmanlı Devleti'nin yirmi beş yıldan beri Fransa'nın Avrupa devletleri ile yaptığı mücadeleden fazlası ile zarar gördüğünü belirterek bu gaileden usandığı vurgulanacaktı. Bu nedenle olası zararlardan korunmak için bu üç maddenin kabul edilerek tarafsızlık politikasının izlenmesine karar verildiği belirtilecekti.[604]

Franchini ile yapılan bu görüşme doğrultusunda hem Bâb-ı Âli'nin aldığı kararlar hem de tarafsızlık politikasındaki kararlılık vurgulansa da özellikle alınan kararların uygulanmasında bazı sorunlar yaşanacaktı. Özellikle üç renkli kokartların takılması konusunda bir türlü istenilen elde edilememekteydi. Bu nedenle bu durumun ortadan kaldırılması için Fransız elçiliği ile defalarca iletişime geçilse de istenilen sonuç tam anlamı ile alınamayacaktı. Bu doğrultuda hem İzmir'deki konsolosluğa hem de Ruffin'e bu sorunların giderilmesi için gerekli adımların atılması için baskı yapılmaya çalışılacaktı. Gerektiğinde Osmanlı memurlarının kullanılarak cebren indirileceğine dair beyanatlar ile, bu konuda bir ilerleme sağlanmaya çalışılıyordu. Fakat özellikle Ruffin'in kararsız tavrı bu konuda istenilenin elde edilememesinin arkasında yatan en önemli nedenlerden birisiydi. Diğer taraftan üç renkli bayrak ve kokartların taşınmasına devam edilmesi müttefikler tarafından da şikâyet edilmeye devam edecekti. Bununla birlikte R. Liston da Fransız elçiliği ile kurduğu iletişim doğrultusunda Ruffin'i daha kesin bir tavır takınması için ikna etmeye çalışacaktı.[605] İstanbul'da bu gelişmeler yaşanırken Avrupa'daki gelişmelere dair voyvodalar ve maslahatgüzarlar tarafından bilgiler akmaya devam ediyordu. Bu doğrultuda Mayıs ayında gelen havadislerde tarafların yaptığı hazırlıklara dair bilgiler aktarıyordu. Napolyon'un iktidarı yeniden sağlamak için attığı adımların yanında yaptığı askerî hazırlıklara dair bilgiler paylaşılıyordu. Diğer taraftan bu havadis kağıtlarında Napolyon'un faaliyetlerine karşılık

[604] Söz konusu görüşme için bkz. BOA HAT. 1183/46698.
[605] Yaşanan bu süreç ve bu konuda Fransız elçiliği ile yapılan görüşmeler hakkında bkz. BOA HAT. 1183/46699, 1183/46697 ve 1183/46695; Rusya elçiliğinin şikâyeti hakkında bkz. BOA HAT. 1182/46684; R. Liston ve Ruffin arasındaki görüşmeler hakkında bkz. NA. FO. 78/84, s.109-111.

müttefiklerin de yaptığı karşı hamleler aktarılıyordu. Bu haberler karşısında ise II. Mahmud sürecin nasıl sonuçlanacağına dair hâlâ bir bilinmezliğin olduğuna dikkat çekiyordu. Bu doğrultuda sonucun Osmanlı Devleti açısından hayırla neticelenmesi için tanrıya dua ederken aynı zamanda iç işlerine de gereken önemin verilmesi gerektiğini belirtiyordu. *Bize lazım olan elden geldiği mertebe umur-ı dahiliyemize nizam* vermek olduğunu belirten Sultan, bu durumun bu şekilde aynı zamanda fırsata çevrilmesi gerektiğini düşünüyordu.[606]

Mayıs ayında gelen bu havadislerin benzerleri Haziran ayının ilk yarısında da gelmeye devam edecekti. Fakat bu ayın ikinci yarısında gelen havadisler bir sıcak çatışmanın başlayacağının habercisiydi. Bir taraftan Viyana'da bulunan müttefik devletler ricali ordu karargahına doğru harekete çekerken diğer taraftan da orduları Fransa sınırına doğru ilerlemekteydi. Bu yolculuğu öncesi Metternich, Yanko ile yaptığı görüşmede onu da kendileri ile birlikte ordu karargahına davet etmiş olsa da bu durum II. Mahmud tarafından bîtaraflığa aykırı olduğu gerekçesi ile kabul edilmeyecekti. Diğer taraftan aynı dönemde Osmanlı Devleti'nin arabuluculuk teklifini kabul etmediği haberleri de Viyana'ya ulaşacaktı. Bu haberler aynı zamanda yeni bir Sırp isyanı ve ona karşı yapılan muamelenin diplomatik mahfillerde konuşulmaya başlandığı bir zamanda gelecekti.[607] Gentz tarafından iletilen bu haberde Bâb-ı Âli'nin Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki sorunların çözümü için İngiltere'nin arabuluculuğunun kabul edilmediği bilgileri yer alacaktı. İstanbul'un bu tutumu başta Castlereagh olmak üzere bazı devlet adamları tarafından memnuniyetsizlikle karşılanacaktı. Bununla birlikte Avrupa'da bir genel garanti için girişimler devam etse de bu konuda Napolyon'un firarı öncesinde bir mutabakat sağlanamayacaktı. Napolyon'a karşı ittifakın yenilenmesine yönelik çalışmaların yapıldığı dönemde Osmanlı Devleti'nin de içine dahil olacağı bir genel garanti meselesi, F. Gentz tarafından tekrardan gündeme getirilse de hem yaşanan son gelişmelerin ortaya çıkardığı durum hem de Bâb-ı Âli'nin bu konudaki olumsuz cevabı Castlereagh'ın bu konuda yeni bir girişime olumsuz bakması ile neticelenecekti. Dolayısıyla Waterloo savaşının hemen öncesinde F. Gentz tarafından ortaya konan nihai metinde de söz konusu garanti meselesi kendisine yer edinemeyecekti.[608] Diğer taraftan aynı dönemde Avusturya ordusunun İtalya'daki galibiyet haberleri İstanbul'a ulaşacaktı. Ayın sonu itibari ile gelen havadislerde ise müttefik kuvvetleri ile Napolyon arasında bir savaşın gerçekleştiği haberleri aktarılacaktı. Temmuz ayının başında gelmeye

[606] Söz konusu havadisler hakkında bkz. BOA HAT. 1162/45974-A, 1276/49535, 1276/49535-B, 1276/49535-C, 1276/49535-D, 1272/49271, 1278/49557 ve 1278/49557-A.
[607] Viyana hükûmetinin Osmanlı Devleti'nin Sırplara karşı olan muamelelerine dair eleştirileri hakkında bkz. BOA HAT. 1196/46967.
[608] Bu konuda bkz. W. A. Phillips, *a.g.e*., s.119-120, M. Jarrett, *a.g.e*., s.148-149 ve F. İsmail, *a.g.t*, s.376.

başlayan havadis kağıtları ise Waterloo Muharebesinin sonucunu İstanbul'a aktarıyordu. Napolyon'un tamamen yenildiği haberlerinin yanında tahttan feragat ettiği bilgileri paylaşılacaktı. Eflak voyvodasının tabiriyle *külliyen bozulmuş ve asâkirinden neferât külliye helâk ve telef olmuş* olan Napolyon için siyasi ve askerî kariyeri son bulurken Fransa ve Avrupa'da Viyana düzeni bazı değişiklikler ile yeniden kurulacaktı.[609]

[609] Söz konusu havadisler hakkında bkz. BOA HAT. 1195/46930, 1148/45598, 958/41105, 1148/45595, 1272 /49283, 1148/45594, 1153/45735 ve 1272/49324.

Sonuç

Napolyon'un Waterloo'da yenilip Bourbon rejiminin yeniden Fransa'da kurulması, Avrupa'da 1789 Fransız İhtilali ile başlayan devrin sonuydu. Bu dönemdeki savaşların kimi zaman isteyerek ve kimi zaman da istemeyerek bir parçası olan Bâb-ı Âli, zor ve sancılı bir süreç geçirmişti. İhtilal ve Napolyon savaşlarının ortaya çıkardığı kaotik diplomatik süreçlere içeride Nizam-ı Cedid reformları, isyanlar, taht değişiklikleri ve savaşlar eşlik etmişti. Yaşanan bu gelişmeler doğrultusunda ise 1806'da başlayan Rusya savaşı 1812'ye kadar devam edecekti. Osmanlılar açısından savaşın ortaya çıkardığı olumsuzluklara paralel Napolyon'un Moskova seferi her iki tarafı da barışa yaklaştırmıştı. Buna karşın bu gelişmeler sonrasında ortaya çıkan Bükreş Antlaşması, her iki taraf açısından da memnuniyetle karşılanmazken yeni sorunları da beraberinde getirmişti. Diğer taraftan İstanbul ile St. Petersburg arasında bir barışın imzalanmasını en çok isteyen ve en çok çaba harcayan ülkelerin başında İngiltere geliyordu. Barış görüşmeleri sırasında İstanbul'da bulunan Stratford Canning, bu süreçte aktif bir rol üstlenirken halefi olacak olan Robert Liston ise bizzat bu konuda Castlereagh'tan talimat alarak İstanbul'a gönderilecekti. Her ne kadar R. Liston görev yerine ulaştığında Bükreş Antlaşması imzalanmış olsa da özellikle Napolyon'un Moskova seferi ve sonrasında yoğun bir mesai harcayacaktı. Bu dönemde İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne karşı politikası ve dolayısıyla da R. Liston'un görevi, Bâb-ı Âli'nin tarafsız kalmasının sağlanmasıydı. Bu dönemdeki savaşın her iki tarafının da İstanbul ile ittifak arayışlarına karşılık Londra hükûmeti, Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığı için mücadele edecekti. Buna paralel Rusya ile yeni bir savaştan çıkan Bâb-ı Âli de bîtaraflık politikasının sürdürülmesi konusunda kararlıydı.

Osmanlı Devleti'nin tarafsızlık politikasındaki bu kararlılığına karşılık bu siyasetten de bazı beklentileri vardı. Özellikle savaşta alınan mağlubiyetler nedeni ile Kutuzov'un dayatmaları karşısında çaresiz kalan Bâb-ı Âli, ortaya çıkan yeni durumdan faydalanarak Bükreş Antlaşması'nın olumsuz maddelerinin kendi lehine düzeltilmesine yönelik bir çaba içine girmişti. Osmanlı erkânının bu dönemdeki en büyük amacı, antlaşma ile Rusya'ya verilen Bucak/Besarabya'nın geri alınması ve Kafkasya'da Rus işgali altında bulunan bölgelerin tahliye edilmesiydi. Bu konudaki en büyük destekçisi ise hiç şüphesiz Londra hükûmeti olacaktı. Fakat Napolyon'un Moskova seferinin başarısızlığa uğraması ve sonrasında oluşturulan Altıncı Koalisyon, İngiltere'nin bu tutumunda bir değişikliğe neden olacaktı. Bu doğrultuda başta İngiltere olmak üzere müttefiklerin Rusya lehine olabilecek söz ve eylemleri, Bâb-ı Âli açısından istenilenlerin elde edilememesine neden olduğu gibi onlara

karşı da bir güvensizlik ortaya çıkaracaktı. Bu güvensizlik kendisini hiç şüphesiz Viyana Kongresi sürecinde ortaya konan siyasette de gösterecekti. Her ne kadar Bâb-ı Âli, Prag şehrinde toplanılması düşünülen kongreye katılınması yönünde olumlu bir fikre sahip olsa da daha sonrasında Viyana'da düzenlenecek olan kongreye katılım sağlamayacaktı.

Osmanlı Devleti'nin Viyana Kongresi'ne karşı bu şekilde bir politika ortaya koymasının arkasında hiç şüphesiz bazı gerekçeleri vardı. Bunların başında kongreye katılım için yapılan davetlerin Bâb-ı Âli'nin beklentilerini karşılamaması geliyordu. Hem İngiltere hem de Avusturya tarafından yapılan bu tekliflerde büyük devletler gibi kongrenin üyesi olacak tam yetkili bir murahhas talebinde bulunulmazken İstanbul'un elçilik sıfatı ile temsil edilmesi istenecekti. Sadece Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren konularda görüşlerine başvurulabileceği belirtilen bu temsilcinin kongrede alınacak kararları onaylaması gerektiğine dair bir talep ortaya konuyordu. Bunun yanında hem Avusturya hem de İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin Besarabya'ya yönelik talebinin vaktin uygunsuzluğu bahane gösterilerek gündem dışı tutulması gerektiğine yönelik beyanatlarda bulunmaktaydı. Buna paralel Bâb-ı Âli'nin bu dönemde en fazla önem verdiği Kafkasya hududunun tahliyesi konusunda da beklenildiği gibi olumlu yanıtlar alınamamaktaydı. Her iki hükûmet de bu konunun kongreye ve kendilerine havale edilmesini isterken İstanbul'un istediği gibi çözümlenmeyeceğine dair imalarda da bulunulmaktaydı. Bunun yanında Avusturya elçiliğinin gizli yollarla müttefiklerine karşı yaptığı açıklamalar ise Bâb-ı Âli'nin kongreye karşı olan güvensizliğine güvensizlik katıyordu. Bu doğrultuda Osmanlı erkânı ise müttefiklerin Osmanlı Devleti'ni Rusya karşısında ortaya sürülecek bir kart olarak gördüklerine dair bir düşünceye sahip olacaktı. Diğer taraftan Bâb-ı Âli'nin Avusturya ve İngiltere elçiliklerinden Kafkasya konusunda istediği garantilerin verilememesi ise diğer bir olumsuz durumdu. Bunun yanında yapılan davet tekliflerinde de İstanbul'un büyük devlet statüsünde kabul edilmeyeceğinin ilanı, Osmanlı Devleti'nin kongreye karşı olumsuz düşüncelerini destekler nitelikteydi. Bu şekilde bir katılımın Osmanlı Devleti'nin uzun zamandır dikkat ettiği mütekabiliyet ilkesine aykırı olacağı düşünülecekti.

Ortaya çıkan bu ve benzeri olumsuzluklar nedeni ile kongreye katılmayan Bâb-ı Âli, daha sonrasında ortaya konacak genel garanti konusunda da bu tutumunu sürdürecekti. Osmanlı topraklarının kongrede oluşturulması planlanan genel garanti kapsamına alınması yönündeki Metternich ve Castlereagh'ın girişimleri Rusya tarafından reddedilmeyecekti. Fakat bu durumun olması için iki ülke arasındaki sorunların çözülmesinin şart koşulması ve bu doğrultuda Avusturya, İngiltere ve Fransa'nın arabuluculuk teklifi ise İstanbul'un onayını

alamayacaktı. Kongre öncesi ve süresince ortaya çıkan olumsuzluklara paralel bu arabuluculuğun Rusya lehine atılmış bir adım olarak değerlendirilmesi, Bâb-ı Âli'nin bu teklife ret yanıtını vermesinin arkasında yatan en önemli sebeplerin başında geliyordu. Diğer taraftan bu teklif görüşülürken Napolyon'un da Elbe'den kaçışı yeni bir savaş durumunu ortaya çıkaracaktı. Bu ise arabuluculuk teklifinin uzun süre tartışılmasına engel olacaktı. Buna karşın bu dönemde tarafların bakış açılarında da farklılık vardı. Müttefikler açısından Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün genel garanti kapsamına alınması bu süreçten elde edilebilecek en önemli kazanç olarak görülmekteydi. Böyle bir durumun ortaya çıkmasının Rusya'nın Osmanlı topraklarına karşı olabilecek genişleme siyasetinin önüne geçebileceği düşünülüyordu. Buna karşılık bu dönemde Bâb-ı Âli'nin en büyük meselesi ise hiç şüphesiz Kafkasya hududuydu. Rusya'nın Bükreş Antlaşması'na aykırı olarak işgal ettiği iddia edilen yerleri tahliye etmesine yönelik gösterilen tüm çabalar olumlu bir netice vermemişti. Buna karşın İngiltere ve Avusturya elçiliklerinden istenilen bu konudaki yardım taleplerine karşılık da bir türlü beklenilen elde edilememişti. Bu durumun ortaya çıkardığı güvensizlik kongre sürecinde kendisini oldukça fazla gösterecekti. Buna paralel bu dönemde Avrupa diplomasisi ile daha yakından ilişki kurulmasını savunan Mehmed Said Galip Efendi'nin uzaklaştırtılarak Halet Efendi'nin giderek artan etkisi, Avrupa devletlerine karşı olan güvensizliği artıran bir durum ortaya çıkaracaktı.

Yaşanan bu süreçler karşısında Osmanlı diplomasisi de önemli bir sınav verecekti. Ordusunun yeterince güçlü olmaması ve bu durumun yabancı devletler tarafından gayet iyi bilindiği düşünüldüğünde bu süreç Bâb-ı Âli'nin aleyhine de sonuçlar doğurabilirdi. Fakat içinde bulunulan vaktin fırsatları, Osmanlı diplomasisi tarafından olabildiğince yerinde kullanılmaya çalışılmıştı. Özellikle Napolyon'un Rusya seferinden istifade edilerek yapılan muharebelerde çok bir başarı gösterememiş olmasına rağmen Bükreş'te askeri durumun aksine az kayıpla neticelenen bir antlaşmaya imza atılmıştı. Diğer taraftan Fransa karşısında verilen savaştan da olabildiği kadar faydalanılmak için çaba gösterilmişti. Avrupa'daki gelişmeleri olabildiği kadar yakından takip etme çabası içine giren Osmanlı diplomasisi, atacağı adımlarda bu gelişmeleri dikkate alacaktı. Kendi sınırlarının bütünlüğünün zamanında düşmanca saldırıları olmuş devletlerin insafına bırakılamayacağı bir ortamda, diplomasi en kullanışlı enstrümanlardan birsine dönüşmüştü. Özellikle Rusya ile Avrupa güçlerinin ittifak kurması ya da yakın işbirliğine gitmesi sonucunda Avrupa'da güç dengesinin kaybolması, her durumda Osmanlı Devleti'nin aleyhine bir durum olarak algılanıyordu. Fakat diplomasi koridorlarının yoğunluğu ve konuların ayrıntıları göz önünde bulundurulduğunda Osmanlı

Devleti'nin diplomatik müzakere konusunda başarılı diplomatlar yetiştirdiği de bir gerçektir. Fakat Bâb-ı Âli'nin askeri ve iktisadi bakımından güçsüzlüğü, aynı zamanda masadan isteklerini alamaması ile neticelenecekti. Diğer taraftan bu güçsüzlüğe paralel istenilen neticelerin elde edilememesi, II. Mahmud döneminde diplomatik mevzular gibi devlet meselelerinin meşveret meclislerinde ehil devlet adamlarınca gündemli olarak bir araya gelinip tartışılarak olgunlaştırılmasının geleneksel bir hal almasına neden olacaktı. Karşılaşılan hem iç hem de dış sorunlar bu meselelere aşina kişilerin toplandığı meclislerde tüm yönleri ile tartışılarak ortak kararlar alınması için çaba gösteriliyordu.

Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasına dair dedikoduların giderek daha fazla konuşulmaya başlandığı ve Rusya'nın her geçen gün daha da güçlendiği bu kritik dönemde en yakın ilişki içerisinde olan devletlerin başında İngiltere geliyordu. Hemen her konuda fikir alışverişinde bulunulan R. Liston ve İngiltere elçiliği, bu dönemde Bâb-ı Âli'nin izlediği politikayı etkilemeye çalışıyordu. Altıncı Koalisyon döneminde Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığı sağlanmışsa da Viyana Kongresi'nden istenilen netice elde edilememişti. Buna karşılık kongre sonrasında Osmanlı Devleti'nin de hukuki hak talebinde bulunduğu Cezâyir-i Seb'a/Yedi Adalar olarak bilinen bölgenin İngiltere himayesine verilmesi ise iki ülke arasında yeni bir süreci ortaya çıkaracaktı. Buna karşılık R. Liston, 1815 yılı biterken ailevi sebepler dolayısı ile bir süreliğine ülkesine dönmek zorunda kalacaktı. Diğer taraftan Yedi Adalar'ın Bâb-ı Âli tarafından Londra'nın himayesinde olduğunun kabulü için başlatılan diplomatik süreç ise kısa bir zamanda çözülemeyecekti. Taraflar arasındaki görüşmeler sonucunda 1819'da nihayete erecek bu süreç ise başka bir çalışmanın konusu olacaktır.

KAYNAKÇA

Yayınlanmamış Kaynaklar

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Ali Emiri (AE.) Mahmud II. (SMHD.II.)

118/9928.

Cevdet, Askeriye (C..AS..)

929/40210, 392/16196, 427/17755, 392/16196,

Cevdet, Eyalet-i Mümtaze (C..MTZ.)

5/236

Cevdet, Dahiliye (C..DH..)

69/3431, 180/8979, 2/85,

Cevdet, Maliye (C..ML..)

337/13849, 411/16819,

Cevdet, Hariciye (C..HR..)

70/3492, 145/7218, 97/4842, 44/2168, 98/4870, 9/446, 84/4174, 98/4878, 112/5580, 101/5046,

Kamil Kepeci (KK) Defterler (d)

60/6

Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi (HAT)

1107/44640-A, 1107/44640-B, 966/41286, 966/41286-A, 1093/44367, 1006/42233, 956/41015, 956/41012, 956/40987, 956/41009, 956/41016, 956/41019, 956/40978, 243/13689, 966/41293, 1096/44407, 1096/44411, 1096/44412, 965/41280, 965/41273, 478/23386, 1097/44422, 1007/42273, 1007/42302, 1006/42227, 1295/50329, 988/41818, 984/41689, 987/ 41816 ve 987/ 41816, 251/14246, 1007/42278, 1097/44419, 1097/44419, 1097/44419, 167/7015, 1093/44373, 967/41336, 967/41336-A, 1002/42071, 967/41318, 295/17557, 1169/46235, 250/14180, 250/14178, 1004/42118-L, 1004/42118-K, 1002/42073,

985/41712, 1093/44370, 990/41831-V, 1093/44354, 1093/44358-D, 987/41816-A, 1004/42118-O, 1092/44335, 990/41831-M, 979/41587, 989/41822-N ve 1003/42096, 1004/42118-M, 497/24384, 1280/49635, 1004/42115-B, 987/41816, 519/25351, 596/29249, 834/37660, 957/ 41056, 1002/42064, 833/37605, 1093/44364-A, 282/16835, 957/41057, 952/40922 952/40915, 1135/45220, 961/41197-F, 975/41459, 963/41236, 287/17254, 952/40875, 956/40996, 963/41235, 1109/44678, 999/41932, 1114/44783, 1114/44794-A, 948/40773, 952/40924, 957/41050, 1153/45744, 952/40921, 1110/44699, 1140/45379, 1165/46102-A, 1165/46102-B, 1165/46102-C, 1521/38, 1170/46267, 1007/42319, 962/41215, 961/41192, 961/41192-A, 961/41192-B, 961/41192-C, 959/41183-Y, 953/40938-I, 952/40869, 1282/49718, 956/40992, 958/41107, 1283/49756, 1206/47282-B, 1206/47282, 1206/47282-A, 1206/47282-C, 1206/47282-E, 959/41183-F, 1283/49756-A, 956/40988, 958/41138, 1201/47149, 958/41129, 956/4098, 957/41098, 958/41124, 1152/45719, 1152/45719-A, 956/41017, 956/41018, 957/41066, 955/40961, 955/40961-A, 955/40961-B, 955/40961-C, 955/40961-D, 955/40961-E, 955/40961-H, 952/40905, 951/40857, 1100/44518, 1100/44518-B, 1100/44518-D, 1100/44518-F, 1100/44518-G, 1100/44518-H, 1102/44558-A, 1102/44558-B, 1102/44558-C, 1105/44615-D, 1002/42056, 1105/44607, 1098/44476, 1102/44558, 956/41001, 952/40920, 952/40895, 952/40897, 952/40898, 952/40899, 952/40902, 957/41090, 1147/45571, 1147/45573, 1147/45577, 959/41182-C, 958/41110, 1147/45574, 957/41089, 952/40878, 956/40997, 957/41036, 957/41046, 957/41053, 957/41083, 958/41101, 958/41113-A, 958/41113-B, 958/41113-C, 960/41186, 960/41186-A, 1147/45566, 1281/49676-A, 1281/49676-B, 1314/51229, 954/40958, 954/40958-A, 952/40910, 1200/47125, 1205/47279-B, 1205/47279-V, 1205/47279-Ü, 1131/45060, 729/34665, 1105/44615, 1105/44615-C, 1105/44615-Ç, 1105/44615-F, 1105/44615-H, 1105/44615-U, 1105/44615-T, 1105/44615-X, 1105/44615-Y, 1105/44615-Z, 1265/48978, 1164/46085, 1163/46039, 1182/46677, 1196/46968, 1196/46998, 1265/48966, 287/17254, 834/37620, 1215/47605, 1093/44343, 1213/47515, 1313/51114, 956/41004, 1196/46964, 1290/50080, 1290/50088, 1290/50090, 962/41199, 957/41033, 962/41199-A ve 958/41113, 1281/49676, 957/41094, 957/41035, 1283/49758-A, 1283/49758-B, 1283/49758-C, 1283/49758-Ç, 1282/49707, 1283/49772, 1284/49793, 1282/49733, 1105/44615-A, 1105/44615-B, 1105/44615-I, 1105/44615-L, 1281/49664, 1281/49667, 1283/49773, 1283/49774, 1281/49660, 1073/43921-A, 1005/42173, 1286/49852-C, 1281/49638, 1281/49638-A, 1281/49638-B, 1281/49638-C, 1285/49825, 1281/49648, 1285/49823, 1285/49829-A, 1285/49829-C, 1281/49637, 1285/49821, 1285/49821-A, 1285/49822, 1285/49827-B, 1285/49828, 1281/49655, 1281/49655-A, 1298/50446, 1298/50447,

1285/49829, 1281/49645, 1281/49652, 1285/49826, 1285/49827, 1285/49827-A, 957/41087, 1346/52633, 1283/49779, 1285/49846-I, 1285/49846-J, 295/17569, 1285/49832, 1285/49836, 1281/49671, 1286/49852-A, 1286/49852-B, 1286/49852, 1283/49755-A, 1201/47147, 1314/51234, 1284/49816-A, 1280/49619, 307/18130, 1285/49833-A, 1281/49665, 1085/44163, 1085/44163-A, 1085/44163-B, 1085/44163-C, 1208/47369, 1208/47369-A 1281/49673, 1314/51232, 1314/51230, 1314/51231, 1141/45397, 1141/45397-A, 1141/45397-B, 1141/45397-C, 1141/45397-G, 1141/45397-E, 1182/46677-D, 834/37624, 1298/50449-A, 1298/50449-B, 1283/49752, 1152/45720, 1152/45720-A, 1152/45720-B, 951/40864, 1151/45703, 1151/45710, 1151/45711, 1151/45704, 955/40960, 955/40960-A, 955/40960-B, 955/40960-C, 955/40960-D, 951/40861, 1099/44491, 1165/46092, 1165/46092-A, 1291/50153-Ç, 1165/46092-C, 1165/46092-D, 1165/46092-E, 1165/46092-F, 1165/46092-G, 1165/46092-H, 1165/46092-J, 1165/46092-K, 1165/46092-L, 1165/46092-N, 1165/46092-R, 1165/46092-S, 1165/46092-Ü, 1165/46092-Z, 819/37334, 1098/44460, 1152/45721, 1152/45721-A, 1150/45671, 1150/45671-A, 1150/45671-B, 956/41024, 956/41026, 956/41030, 957/41031, 956/41029, 1188/46818, 956/41023, 1151/45698, 1151/45698-A, 1151/45698-B, 951/40846, 1148/45600, 1148/45596, 1149/45606, 1200/47097, 1200/47098, 1101/44541, 1101/44541-A 1101/44541-B, 1101/44541-C, 1101/44541-Ç, 961/41197-K, 961/41197-L, 1212/47466 1212/47466-A, 1211/47464, 956/41028, 962/41205-A, 958/41103, 1262/48882, 956/41027, 1153/45765-A, 1153/45768, 1153/45771-A, 1148/45604, 1153/45769, 956/41025, 654/31989, 1149/45647, 1150/45687, 1192/46902-A, 1192/46902-B, 1192/46902-D, 1192/46902-E, 1275/49506-A, 960/41184-L, 1215/47585-B, 1215/47585-C, 170/7270, 725/34534, 956/41000, 958/41104, 959/41183-K, 1149/45657, 1149/45658, 1151/45702-B, 1097/44431, 1150/45686, 1271/49245, 1272/49320, 1279/49589-A, 1279/49589, 1279/49589-Ç, 1101/44532-K, 1280/49606, 1280/49598-B, 1280/49591, 1280/49598-A, 1127/45029, 1127/45029-A, 1127/45029-B, 1127/45029-C, 1127/45029-D, 1127/45029-F, 1127/45029-G, 1127/45029-H, 1127/45029-I, 1127/45029-J, 1127/45029-K, 1127/45029-L, 1127/45029-M, 1151/45700, 1148/45601, 1097/44434, 1280/49598, 1276/49524, 287/17260, 1151/45699, 1105/44615-E, 1105/44615-P, 1105/44615-R, 1105/44615-M, 1226/47907, 1150/45661, 1277/49553-B, 1275/49499, 1273/49386, 1275/49490, 1275/49503, 1275/49503-A, 1274/49440, 1277/49536, 1277/49536-B, 1277/49536-Ç, 1278/49569-A, 1275/49491, 1280/49597, 244/13758, 278/16391, 1098/44453, 961/41197-M, 1273/49391, 1099/44493, 1272/49274, 1272/49289, 1274/49465, 956/41005, 956/41006, 960/41184-U, 961/41196-I, 961/41197-Y, 956/41003, 1274/49419, 1273/49393, 1273/49394, 1280/49603, 1280/49604, 1274/49474, 1278/49558-E,

1272/49275, 1272/49276, 1272/49278, 1272/49277, 1279/49575-A, 1273/49390, 1274/49431, 1274/49432, 1275/49486, 1272/49281, 1273/49347-A, 1273/49348, 1273/49348-B, 1271/49248, 1272/49279, 1273/49348-C, 1271/49257, 1277/49542, 1272/49280, 1277/49542-A, 1277/49543-A, 1277/49543-B, 1273/49398, 1277/49543, 1277/49543-C, 958/41114, 1274/49473, 1277/49552-A, 1277/49538, 1275/49511, 1275/49511-A, 1275/49511-B, 1278/49569, 1272/49335, 1277/49538-A, 1273/49347, 1194/46920, 1102/44565, 833/37577-A, 1183/46693, 951/40838-D, 1188/46781, 1098/44478, 1183/46698, 833/37577, 1183/46699, 1183/46697, 1183/46695, 1182/46684, 1162/45974-A, 1276/49535, 1276/49535-B, 1276/49535-C, 1276/49535-D, 1272/49271, 1278/49557, 1278/49557-A, 1195/46930, 1196/46967, 1148/45598, 958/41105, 1148/45595, 1272 /49283, 1148/45594, 1153/45735, 1272/49324.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e)

440/40, 440/5, 447/14, 447/13, 440/22, 440/23, 751/17, 475/13, 867/6, 710/86, 711/6, 711/10, 555/10, 243/16, 431/37,

National Archive, Londra (NA)

Foreign Office Papers (FO)

78/77, 78/79, 78/81, 78/82, 78/84

65/122

95/23

139/9, 139/26

TTK Kütüphanesi

Ahmed Resmî, *Halîfetü'r-rüesâ*, Takvîmhâne-i Âmire, İstanbul, 1269, (TTK Kütüphanesi, Yer Numarası, A.I/2538)

Yayınlanmış Kaynaklar

Adair, Robert, *The Negotiations for the Peace of the Dardanelles in 1808-9: with Dispatches and Offical Documents*, Londra, 1845, cilt: I.

Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Matbaa-yı Osmaniye, Dersaadet, 1309, cilt: X ve XII.

Bumagi Grafa S. R. Vorontsova, Pisma N. M. Longinova 1803-1823, Moskova, cilt: XXIII.

Cabi Ömer Efendi, *Cabi Tarihi*, ed. Mehmet Ali Beyhan, TTK, Ankara, 2003.

Erim, Nihat, *Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları)*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1953, cilt: I.

Erkutun, M. İlkin, *Mevridü'l-Uhûd, 1812 Bükreş Andlaşması ile İlgili Galib Paşa Evrakı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1997.

Gentz, Friedrich von, *Dépêches Inédites Du Chevalier De Gentz Aux Hospodars De Valachie,* yay. haz. Prokesch-Osten, Paris, 1876, cilt: I.

Hurewitz, J. C. *Diplomacy in the Near and Middle East, A Documentary Record: 1535-1914*, D. Van Nostrand Com., New York, 1956.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, yay. haz. Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman, cilt: I, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1996.

Mikhailovsky-Danilevsky, Alexander, *Russo-Türkish War of 1806-1812*, ed. ve çev. Alexander Mikaberidze, The Nafziger Collection, Westchester, 2002, cilt: II.

Raczynski, Edward, *1814'de Dersaadete ve Çanakkaleye Seyahat*, çev. Kemal Turan, Köprü Kitap, İstanbul, 2019.

Randolph, Herbert, *Life of General Sir Robert Wilson, From Autobiographical Memoirs, Journals, Narratives, Correspondence*, Lohn Murray, Londra, 1862, cilt: I-II.

Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, haz. Mehmet İpşirli, TTK, Ankara, 1999, cilt: I.

Şani-zade Mehmet 'Ata'ullah Efendi, *Şani-zade Tarihi*, haz. Ziya Yılmazer, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2008, cilt: I.

Wilson, Robert, *General Sir Robert Wilson's Russian Journal, Narrative of Events During the Invasion of Russia by Napoleon Bonaparte and the Retreat of the French Army 1812*, rev. Herbert Randolph, John Murray, Londra, 1860.

Araştırma Eserleri

Aaslestad, Katherine B., "Revisiting Napoleon's Continental System: Consequences of Economic Warfare", *Revisiting Napoleon's Continental System, Local, Regional and European Experiences*, ed. Katherine B. Aaslestad ve Johan Joor, Palgrave Macmillan, New York, 2015, s.1-14.

Achorn, Erik, "Bernadotte or Bonaparte?", *The Journal of Modern History*, cilt: I, sayı: 3, 1929, s.378-399.

Akyıldız, Ali, "İnsanı Yazmak: 19. Yüzyıl Osmanlı Biyografi Yazıcılığı ve Problemleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Osmanlı Araştırmaları*, sayı: 50, 2017, s.219-241.

Akyıldız, Ali, "Osmanlı'da İdarî Sorumluluğun Paylaşımı ve Meşruiyet Zemini Olarak Meclis-i Meşveret", *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s.31-44.

Altunsu, Abdülkadir, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1972.

Anderson, Matthew Smith, *Doğu Sorunu, 1774-1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir Deneme*, çev. İdil Eser, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2010.

Ardeleanu, Constantin, "Friedrich von Gentz and His Wallachian Correspondents: Security Concerns in a Southeastern European Borderland (1812–28)", *Securing Europe after Napoleon 1815 and the New European Security Culture*, ed. Beatrice de Graaf-Ido de Haan-Brian Vick, Cambridge University Press, 2019, Cambridge, s.251-270.

Artz, Frederick B., *France under the Bourbon Restoration*, Russell&Russell, New York, 1963.

Aslantaş, Selim, "Sırp İsyanının Uluslararası Boyutu, 1804-1813, *Uluslararası İlişkiler*, cilt: VI, sayı: 21, Bahar 2009, s.109-136.

Aslantaş, Selim, *19. Yüzyılın Şafağında Balkanlar, Osmanlıda Sırp İsyanları*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2007.

Atkin, Muriel, *Russia and Iran, 1780-1828*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1980.

Aydın, Mahir, "Faş Kalesi", *Osmanlı Araştırmaları*, cilt: VI, sayı: 6, 1986, s.67-138.

Aydın, Mustafa, "Faş", *TDVİA*, cilt: ek-I, s.443-445.

Aydın, Mustafa, *XIX. Yüzyılda Kafkaslar'da Nüfuz Mücadeleleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2001.

Bacqué-Jean-Louis vd., *Représentans Permanents de la France en Turquie (1536-1991) et de la Turquie en France (1797-1991)*, İsis Yayımcılık, İstanbul, 1991.

Bağış, Ali İhsan, *Britain and the Struggle for the Integrity of the Ottoman Empire: Sir Robert Ainslie's Embassy to Istanbul 1776-1794*, The Isis Press, İstanbul, 1984.

Bartlett, C. J., *Castlereagh*, Palgrave Macmillan, Londra, 1966.

Barton, H. Arnold, *Scandinavia in the Revolutionary Era, 1760-1815*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1986.

Berridge, G.R., *British Diplomacy in Turkey, 1583 to the present, A Study in the Evolution of the Resident Embassy*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden-Boston, 2009.

Bew, John, "The Challenges of Peace: The High Politics of Postwar Reconstruction in Britain, 1815–1830", *War, Demobilization and Memory, The Legacy of War in the Era of Atlantic Revolutions*, ed. Alan Forrest-Karen Hagemann-Michael Rowe, Palgrave Macmillan, Londra, 2016, s.166-180.

Beydilli, Kemal, "Karadeniz'in Kapalılığı Karşısında Avrupa Küçük Devletleri ve "Mîrî Ticâret" Teşebbüsü", *Belleten*, cilt: LV, sayı: 214, s.687-694.

Beydilli, Kemal, "Küçük Kaynarca Antlaşması", *TDVİA*, cilt: XXVI, s.524-527.

Beydilli, Kemal, "Osmanlı ve Avrupa Devletleri Arasında İttifâklar ve Siyâsî Ahlâk, 1790-1856", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, yay. haz. İsmail Soysal, TTK, Ankara, 1999, s.35-43.

Beydilli, Kemal, "Prut Antlaşması", *TDVİA*, cilt: XXXIV, s.359-362.

Beydilli, Kemal, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı (Meydana Gelişi-Tahlili-Tatbiki)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay. İstanbul, 1981.

Beydilli, Kemal, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar, XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münasebetleri,* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1985.

Bilge, Mustafa L., "Fas, Osmanlı-Fas Münasebetleri", *TDVİA*, cilt: XII, s.190-192.

Bilge, Sadık Müfit, *Osmanlı Çağı'nda Kafkasya 1454-1829 (Tarih-Toplum-Ekonomi),* Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2015.

Bilgin, Mehmet, "19.yy İlk Çeyreğinde Büyük Güçler ve Güney Kafkasya", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, cilt: VII, sayı: 13, s.287-301.

Bitis, Alexander, *Russia and the Eastern Question: Army, Government and Society, 1815-1833*, British Academy, Londra, 2006.

Black, Jeremy, "Sutton, Sir Robert, (1671/2-1746), *ODNB*, ed. H. C. G. Matthew-Brian Harrison, Oxford University Press, Oxford, cilt: LIII, 2004, s.404-406.

Brenner, Robert, *Merchants and Revolution, Commercial Change, Political Conflict, and London's Overseas Traders, 1550-1653*, Verso, Londra, 2003.

Bridge, F.R.-Bullen, Roger, *The Great Powers and the European States System 1814–1914*, Pearson Education Limited, Harlow, 2005.

Bruce, Dilks T., "The Treaty of Ghent", *History*, cilt: III, sayı: 3, 1914, s.115-128.

Burian, Orhan, "Türk-İngiliz Münasebetinin İlk Yılları", *DTCFD*, cilt: IX, sayı: 1-2, 1951, s.1-17.

Burian, Orhan, "Kıralîçe Elizabeth'den Üçüncü Sultan Murat'a Gelen Hediyenin Hikâyesi", *DTCFD*, cilt: IX, sayı: 1-2, s.19-41.

Büyükaksoy, Ahmet, *James Porter'ın İstanbul Büyükelçiliği (1747-1762)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2016.

Büyükkara, Mehmet Ali, "Vehhabilik", *TDVİA*, cilt: XLII, s.611-615.

Carter, Philip, "Hay, George, eighth Earl of Kinnoull (1689-1758), *ODNB*, ed. H. C. G. Matthew-Brian Harrison, Oxford University Press, Oxford, cilt: XXV, 2004, s.997.

Chandler, David G., *The Campaigns of Napoleon*, Scribner, New York, 1966.

Chapman, Tim, *The Congress Of Vienna, Origins, Processes and Results*, Routledge, Londra, 1998.

Clair, William St, "Bruce, Thomas, seventh earl of Elgin and eleventh earl of Kincardine (1766-1841), *ODNB*, ed. H. C. G. Matthew-Brian Harrison, Oxford University Press, Oxford, cilt: VIII, 2004, s.329-331.

Clair, William St., *Lord Elgin and the Marbles, The Controversial History of the Parthenon Sculptures*, Oxford University Press, Oxford, 1998.

Coquelle, Voir P., “Latour-Maubourg, Chargé d’affaires a Constantinople, 1809-1812”, *Revue d'histoire Diplomatique*, XIX, 1905, s.572-605.

Cunningham, Allan, “Robert Adair and the Treaty of the Dardanelles”, *Anglo-Ottoman Encounters in Age of Revolution Collected Essays*, Ed. Edward Ingram, Frank Cass, Londra, 1993, s.103-143.

Cunningham, Allan, “Robert Liston at Constantinople”, *Anglo-Ottoman Encounters in Age of Revolution Collected Essays,* ed. Edward Ingram, Frank Cass, Londra, 1993, s.51-102.

Cunningham, Allan, “The Ochakov Debate”, *Anglo-Ottoman Encounters in Age of Revolution Collected Essays,* ed. Edward Ingram, Frank Cass, Londra, 1993, s.1-31.

Çakır, Tuğrul, “Uti Possidetis (Mevcut Sınırların Korunması) İlkesi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt: XII, sayı: 2, 2022, s.595-623.

Çatalkılıç, Didem, *Kafkasya'da Rus Yayılmacılığı, Mozdok Hattı (1735-1832),* Koyu Siyah Kitap, Ankara, 2021.

Çaycıoğlu, Serdar Oğuzhan, *Rusya’nın Kafkasya Siyaseti, General Paskeviç’in Başkomutanlığı Dönemi (1827-1831),* TTK, Anakara, 2021.

Çelik, Yüksel, “III. Selim Devrinde Mısır’da Osmanlı-İngiliz Rekabeti, 1798-1807*”, Nizam-ı Kadim’den Nizam-ı Cedid’e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İSAM, İstanbul, 2010, s.351-366.

Çetin, Engin, “1812-1814 Veba Salgınının Üsküdar’a Tesirleri”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu X,* ed. Coşkun Yılmaz, Üsküdar Belediyesi, 2019, cilt: I, s.191-215.

Danişmend, İsmail Hakkı, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, cilt: V, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1972.

Davis, David Brion, *The Problem of Slavery in the Age of Revolution 1770-1823*, Oxford University Press, New York, 1999.

Davis, John A. “The Costs of War: The Impact of the Revolutionary and Napoleonic Wars in Italian Postwar Politics”, *War, Demobilization and Memory, The Legacy of War in the Era of Atlantic Revolutions,* ed. Alan Forrest-Karen Hagemann-Michael Rowe, Palgrave Macmillan, 2016, Londra, 2016, s.150-165.

Davis, John A., *Naples and Napoleon, Southern Italy and the European Revolutions (1780–1860)*, Oxford University Press, Oxford, 2006.

Demir, Uğur, *1768-1774 Savaşı Öncesi Osmanlı Diplomasisi*, TTK, Ankara, 2023.

Dereci, Şeyma, *Stratford Canning'in İstanbul Elçiliği (1824-1832),* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne, 2011.

Downer, Martyn, *Sultan'ın Kayıp Mücevheri, Avrupa'da Ottomania Rüzgarının Olağanüstü Hikayesi*, çev. İbrahim Kapaklıkaya, Ketebe Yayınevi, İstanbul, 2020.

Driault, Edouard, *Napoleon'un Şark Siyaseti, Selim-i Salis, Napoleon, Sebastiani ve Gardane*, çev. Mehmed Fuad Köprülüzade, TTK, Ankara, 2013.

Duffy, Christopher, *Borodino and the War of 1812,* Cassell Military Paperbacks, Londra, 1999.

Düzcü, Levent, "Tuna Sınırını Yeni Baştan Düzenlemek/Tahdîd-İ Hudûd: Osmanlı'nın Rusya ile İmtihanı (1812-1818)", *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt: XVI, sayı: 3, 2016, s.181-210.

Düzen, Cem, *Hurşid Ahmed Paşa (1762? - 1822)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne, 2022.

Eakin, Travis, *Between The Old And The New: Friedrich Gentz, 1764-1832*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Missouri-Columbia Üniversitesi, 2019.

Ellis, Geoffrey, *The Napoleonic Empire,* Palgrave Macmillan, New York, 2003.

Epstein, Mortimer, *The Early History of the Levant Company*, Routledge, Londra, 2015.

Errero, Guguelmo, *The Reconstruction Of Europe, Talleyrand and the Congress of Vienna 1814-1815*, çev. Theodore R. Jaeckel, G. P. Putnam's Sons, New York, 1941.

Esdaile, Charles J., *The Wars of Napoleon,* Routledge, New York, 2019.

G. F. R. Barker, "Porter, Sir James (1710-1776)", rev. R. D. E. Eagles, *ODNB,* ed. H. C. G. Matthew-Brian Harrison, Oxford University Press, Oxford, cilt: XLIV, 2004, s.196-197.

Gates, David, *The Spanish Ulcer: A History of the Penisular War,* Pimlico, Londra, 2002.

Gauci, Perry, "Hussey, Sir William, (1640-1691)", *ODNB*, ed. H. C. G. Matthew-Brian Harrison, Oxford University Press, Oxford, cilt: XXVIII, 2004, s.993-994.

Glover, Michae, *A very Slippery Fellow, The Life of Sir Robert Wilson, 1777-1849*, Oxford University Press, Oxford, 1978.

Goryanof, Sergey, *Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi*, çev. Macar İskender-Ali Reşad, haz. Ali Ahmetbeyoğlu-İshak Keskin, Ötüken Yay., İstanbul, 2006.

Graaf, Beatrice de, "The Allied Machine, The Conference of Ministers in Paris and the Management of Security, 1815–18", *Securing Europe after Napoleon 1815 and the New European Security Culture*, ed. Beatrice de Graaf- Ido de Haan- Brian Vick, Cambridge University Press, Cambridge, 2019, s.130-149.

Greenbaum, Louis S., "Talleyrand and Vergennes: The Debut of a Diplomat", *The Catholic Historical Review*, cilt: LVI, sayı: 3, 1970, s.543-550.

Groot, Alexander H. De, "Dragomans' Careers: The Change of Status in Some Families Connected With The British and Dutch Embassies at İstanbul, 1785-1829", *Friends and Rivals in The East: Studies in Anglo-Dutch Reletions in The Levant From The Seventeenth to The Early Nineteenth Century*, ed. Alastair Hamilton, Alexander H. De Groot ve Maurits H. van den Boogert, Brill, Leiden-Boston-Köln, 2000, s.223-246.

Güler, Mustafa, *Cezzar Ahmed Paşa ve Akkâ Savunması*, Çamlıca Yay., İstanbul, 2013.

Güner, Selda, *Osmanlı Arabistan'ında Kıyam ve Tenkil, Vehhabi-Suudiler (1744-1819)*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2013.

Gürcan, Fatih, *John Murray'ın İstanbul Büyükelçiliği (1765-1775)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2014.

Handley, Stuart, "Harbord, William, (1635-1692)", *ODNB*, ed. H. C. G. Matthew-Brian Harrison, Oxford University Press, Oxford, cilt: XXV, 2004, s.108-110.

Hanham, A. A., "Trumbull, Sir William, (1639-1716)", *ODNB*, ed. H. C. G. Matthew-Brian Harrison, Oxford University Press, Oxford, cilt: XXV, 2004, s.464-468.

Hartley, Janet M., "It is the Festival of the Crown and Sceptres': The Diplomatic, Commercial and Domestic Significance of the Visit of Alexander I to England in 1814", *The Slavonic and East European Review*, cilt: LXXIII, sayı: 2, 1995, s.246-268.

Hartley, Janet M., *Alexander I*, Longman, New York, 1994.

Hatton, Ragnhild, "Charles XII And The Great Northern War", *The New Cambridge Modern History*, ed. J.S. Bromley, Cambridge University Press, Londra, 1970, cilt: VI, s.648-680.

Hay, William Anthony, *The Whig Revival, 1808–1830*, Palgrave Macmill, New York, 2005.

Hayes, Carlton J. H., *A Political and Social History of Modern Europe*, The Macmillan, New York, 1916, cilt: I.

Heywood, Colin Joseph, *English Diplomacy between Austria and the Ottoman Empire in the War of the Sacra Liga, 1684-1699, with Special Reference to the Period 1688-1699,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, SOAS, University of London, Londra, 1970.

Heywood, Colin, "Paget, Willim, sixty Baron Paget, (1637-1713)", *ODNB*, ed. H. C. G. Matthew-Brian Harrison, Oxford University Press, Oxford, cilt: XLII, 2004, s.382-384.

Hibbert, Christopher, *George IV*, Penguin Books, Middlesex, 1976.

Holmes, Zoe, "Murray, John, (1714-1775)", *ODNB*, ed. H. C. G. Matthew-Brian Harrison, Oxford University Press, Oxford, cilt XXXIX 2004, s.953-954.

Horn, D. B., *British Diplomatic Representatives 1789-1789*, The Royal Histirical Society, Londra, 1932.

Ingram, Edward, "The Geopolitics of the first British expedition to Egypt – I: the cabinet crisis of September 1800", *Middle Eastern Studies*, cilt: XXX, sayı: 3, 1994, s.435-460.

Ingram, Edward, "The Geopolitics of the first British expedition to Egypt – II: The Mediterranean Campaign, 1800-1", *Middle Eastern Studies*, cilt: XXX, sayı: 4, 1994, s.699-723.

Ingram, Edward, "The Geopolitics of the First British Expedition to Egypt – III: The Red Sea Campaign, 1800-1", *Middles Eastern Studies*, cilt: XXXI, sayı: 1, 1995, s.146-169.

Ingram, Edward, "The Geopolitics of the First British Expedition to Egypt – IV: Occupation and Withdrawal, 1801-3", *Middle Eastern Studies*, cilt: XXXI, sayı: 2, 1995, s.317-346.

Ingram, Edward, *Britain's Persian Connection, 1798-1828: Prelude to the Great Game in Asia,* Clarendon Press, Oxford, 1992.

İnalcık, Halil, "Türk Diplomasi Tarihinin Sorunları", *Doğu-Batı, Makaleler*, cilt: II, Ankara, 2016, s.198-201.

İpşirli, Mehmet, "Halil Efendi, Çerkez", *TDVİA*, cilt: XV, s.312.

İsmail, Fehmi, "Bükreş Andlaşmasının Müzakeresi 1811-1812", *Belleten*, cilt: XLVI, sayı: 181, 1982, s.73-120.

İsmail, Fehmi, *The Diplomatic Relations of the Ottoman Empire and the Great European Powers From 1806 to 1821*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Londra Üniversitesi, Londra, 1975.

Jarrett, Mark, *The Congress Of Vıenna and Its Legacy, War and Great Power Diplomacy after Napoleon,* I. B. Tauris, Londra-New York, 2013.

Jonathon, Riley, *1813: Empire at bay: the Sixth Coalition and the downfall of Napoleon,* Barnsley, South Yorkshire, Praetorian Press, 2013.

Kant, Immanuel, *Edebi Barış Üzerine Felsefi Bir Tasarı*, çev. Celal Yeşilçayır, Fol Kitap, Ankara, 2022.

Karagöz, Rıza, *Karadeniz'de Bir Hanedan Kurucusu, Haznedarzade Süleyman Paşa*, Etüt Yayınları, Samsun, 2009.

Keçeci, Serkan, *The Grand Strategy of the Russian Empire in the Caucasus against Its Southern Rivals (1821-1833),* Yayınlanmamış Doktora Tezi, The London School of Economics and Political Science, Londra, 2016.

Kerautret, Michel, "Quelques Réflexions Sur L'historiographie Française Du Congrès De Vienne", *La Fondation Napoléon*, yıl: 2015, cilt: XXII, s.87-103.

Kilic, Musa, "İlk İkamet Elçilerinin Halefleri Rum Maslahatgüzarlar (1800-1821)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt: XXXVIII, sayı: 65, s.251-278.

Kirby, David, *The Baltic World, 1772-1993, Europe's Northern Periphery in an Age of Change*, Longman, New York, 1995.

Kissenger, Henry A., *A World Restored; Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace, 1812-22*, Houghton Mifflin Company, Boston, 1957.

Kissenger, Henry, *Diplomasi*, çev. İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

Kodaman, Bayram-İpek, Nedim, "Çürüksu Kazası", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* cilt: VII, sayı: 1, s.103-124.

Köse, Osman, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması (Oluşumu-Tahlili-Tatbiki),* TTK, Ankara, 2006.

Kraehe, Enno E., *Metternich's German Policy, The Congress of Vienna, 1814-1815*, Princeton University Press, Princeton, 1983, cilt: II.

Kuran, Ercüment, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793-1821*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1988.

Kurat, Akdes Nimet, *Prut Seferi ve Barışı: 1123 (1711),* TTK, Ankara 1951-1953, cilt: I-II.

Kurat, Akdes Nimet, *Türk İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi, (1553-1610),* TTK, Ankara 1953.

Kurtaran, Uğur, "Sultan Birinci Mahmud Dönemi Osmanlı-Rus Siyasi İlişkileri", *Belleten*, 2015, cilt: LXXIX, sayı: 285, 2015, s.589-610.

Kurtuluş, Rıza, "Ouseley, Sir William", *TDVİA*, cilt: XXXIV, s.12-13.

Küçük, Cevdet "Hurşid Ahmed Paşa", *TDVİA*, cilt: XVIII, s.395-396.

Laidlaw, Christine, *The British in the Levant, Trade and Perceptions of the Ottoman Empire in the Eighteenth Century*, Tauris Acedemic Studies, Londra-New York, 2010.

Lane-Poole, Stanley, *The Life of the Right Honurable Stratford Canning*, Longmans, Londra, 1888, cilt: I-II.

Leggiere, Michael V., "From Berlin to Leipzig: Napoleon's Gamble in North Germany, 1813", *The Journal of Military History*, cilt: LXVII, sayı: 1, 2003, s.39-84.

Leggiere, Michael V., *The Fall of Napoleon, The Allied Invasion of France, 1813–1814*, Cambridge University Press, New York, 2007, cilt: I.

Lehovich, Dimitry V., "The Testament of Peter the Great", *The American Slavic and East European Review*, cilt: VII, sayı: 2, 1948, s.111-124.

Lieven, Dominic, *Russia Against Napoleon, The True Story of the Campaigns of War and Peace,* Viking, New York, 2009.

Madariaga, Isabel De, *Britain, Russia, and the Armed Neutrality of 1780, Sir James Harris's Mission to St. Petersburg During the American Revolution*, Yale University Press, New Haven, 1962.

Marriott, J. A. R., *The Eastern Question, An Historical Study in European Diplomacy*, The Clarendon Press, Oxford, 1940.

McKay, Derek, "The Struggle for Control of George I's Northern Policy, 1718-19", *The Journal of Modern History*, cilt: XLV, sayı: 3, 1973, s.367-386.

Meriage, Paul Lawrence, *Russia and First Serbian Revolution*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Indiana University, Indiana, 1995.

Merrill, Louis Taylor, "The English Campaign for Abolition of the Slave Trade", *The Journal of Negro History*, cilt: XXX, sayı: 4, 1945, s.382-399.

Montefiore, Simon Sebag, *Romanovlar, 1613-1918,* çev. Nurettin Elhüseyni, Yakı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019.

Muir, Rory, *Wellington, Waterloo and the Fortunes of Peace, 1814-1852*, Yale University Press, New Haven-Londra, 2015.

Nicolson, Harold, *Diplomasi*, çev. Mete Ergin, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1970.

Nicolson, Harold, *The Congress of Vienna, A study in Allied Unity: 1812-1822*, The Viking Press, New York, 1964.

Örenç, Ali Fuat, "Yedi Ada Cumhuriyeti", *TDVİA*, cilt: XLIII, s.384-387.

Özavcı, Ozan, "A Priceless Grace? The Congress of Vienna of 1815, the Ottoman Empire and Historicising the Eastern Question", *English Historical Review*, cilt: CXXXVI, sayı: 583, s.1450-1476.

Özcan, Abdülkadir, "Pasarofça Antlaşması", *TDVİA*, cilt: XLIV, s.177-181.

Özcan, Azmi, "İngiltere: IV. Osmanlı-İngiltere Münasebetleri", *TDVİA*, cilt: XXII, s.302-307.

Özger, Yunus, "Trabzon Valisi Hazinedârzâade Süleyman Paşa'nın Muhallefâtı", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, cilt: I, sayı: 2, 2007, s.93-122.

Palmer, Alan, *Alexander I, Tsar o f War and Peace*, Harper&Row Puplishers New York, 1974.

Philliou, Christine M., *Bir İmparatorluk Biyografisi, İhtilaller Çağında Osmanlı Yönetimi ve Fenerliler*, çev. Renan Akman, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2021.

Pratt, Michael, *Britain's Greek Empire, Reflections on the History of the Ionian Islands from the fall of Byzantium*, Rex Collings, Londra, 1978.

Puryear, Vernon J., *Napoleon and the Dardanelles*, University of California Press, Berkeley-Los Angeles, 1951.

Rawlinson, H. G. "The Embassy of William Harborne to Constantinople 1583 to 1588", *The Royal Historical Society*, cilt: V, 1921, s.1-27.

Riley, J. P., *Napoleon and the World War of 1813: Lessons in Coalition Warfighting*, Routledge, Londra-New York, 2000.

Roberts, Andrew, *Napoléon, Hayatı*, çev. Barbaros Uzunköprü, Kronik Kitap, İstanbul, 2023.

Rose, J. H., *The Revolutionary and Napoleonic Era, 1789-1815*, Cambridge University Press, Londra, 1895.

Samuel, Ian, *An Astonishing Fellow, The Life of General Sir Robert Wilson*, The Kensal Press, Berkshire, 1985.

Sarıalioğlu, İrşat, *Stratford Canning'in İstanbul Büyükelçiliği (1841-1847)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2018.

Sauvigny, Guillaume de Bertier de, *The Bourbon Restoration*, çev. Lynn M. Case, The University of Pennsylvania Press, Pennsylvania, 1966.

Schroeder, Paul W., *The Transformation of European Politics, 1763-1848*, Clarendon Press, Oxford, 1996.

Scott, Franklin D., "Bernadotte and the Throne of France, 1814", *The Journal of Modern History*, cilt: V, sayı: 4, 1933, s.465-478.

Scott, Franklin D., *Bernadotte and the Fall of Napoleon*, Harvard University Press, Cambridge, 1935.

Šedivý, Miroslav, *Metternich, the Great Powers and the Eastern Question*, the University of West Bohemia Press, Pilsen, 2013.

Selvi, Burak, *XVIII. Yüzyılın Başlarında Sohum Kalesinin İnşa Süreci*, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2019.

Shaw, Stanford J., *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu (1789-1807)*, çev. Hür Güldü, Kapı Yay., İstanbul, 2008.

Shupp, Paul F. *The European Powers and the Near Eastern Question, 1806-1807*, AMS Press, New York, 1966.

Siemann, Wolfram, *Metternich, Strategist and Visionary*, Almancadan çev. Daniel Steuer, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, 2019.

Skilliter, S. A., *William Harborne and the Trade with Turkey 1578-1582*, The British Academy, Londra, 1977.

Sloane, William M., "The Continental System of Napoleon", *Political Science Quarterly*, cilt: XIII, sayı: 2, Temmuz 1898, s.213-231.

Soofizadeh, Abdolvahid, *Kacar Döneminde İran-Osmanlı Siyasi İlişkileri 1795-1925*, TTK, Ankara, 2020.

Stevens, Carol B., "Great Northern War (1699-1721*), The Encyclopedia of War*, Wiley-Blackwell Press, New Jersey, 2012, cilt: II.

Talbot, Michael, *British-Ottoman Relations, 1661–1807, Commerce and Diplomatic Practice in Eighteenth-Century Istanbul*, The Boydell Press, Woodbridge, 2017.

Tekindağ, M. C. Şehabeddin "Yeni Kaynaklar ve Vesikalar Işığı Altında Bonaparte'in Akka Muhâsarası", *Tarih Dergisi*, sayı: 20, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1965, s.1-20.

Temizkan, Abdullah, *Araftaki Kafkasya, Dünya Tarihinin En Uzun Süren Direnişi*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2018.

Tızlak, Fahrettin, "Tekelioğlu İsyanı", *XIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara 4-6Ekim 1999*, TTK, Ankara, s.237-254.

Tukin, Cemal, "Girit", *TDVİA*, cilt: XIV, s.85-93.

Tukin, Cemal, *Boğazlar Meselesi*, yay. haz., Bülent Aksoy, Pan, 1999.

Turan, Şerafettin "Dubrovnik", *TDVİA*, cilt: IX, s.542-544.

Uyanık, Feyzullah, *Tuna'nın Kuzeyine Yönelik Osmanlı Siyaseti ve Eflak-Boğdan Özerkliğinin Restorasyonu (1774-1834)*, TTK, Ankara, 2020.

V. L. Menage, “The English Capitulations of 1580: A Review Article”, *International Journal of Middle East Studies*, cilt: XII, sayı: 3, 1980, s.373-383.

Verhaaren, Christine Isom, *Kafirle İttifak, 16. Yüzyılda Osmanlı-Fransız Anlaşması*, çev. Ayla Ortaç, Kitap Yayınevi, 2015.

Vernadsky, George, *Rusya Tarihi*, çev. Doğukan Mızrak-Egemen Ç. Mızrak, Selenge Yay., İstanbul, 2015.

Webster, C. K., *The Congress of Vienna, 1814-1815*, Londra, Oxford University Press, 1919.

Webster, C. K., *The Foreign Policy of Castlereagh: 1812-1815, Britain and the reconstruction of Europe*, G. Bell and Sons, Londra, 1931, cilt: I.

Weller, Jac, *Wellington at Waterloo*, Greenhill Books, Londra, 1998.

Willan, T.S. “Some Aspects of English Trade with the Levant in the Sixteenth Century”, *The English Historical Review*, cilt: LXX, sayı: 276, 1955, s.399-410.

Wood, A. C., “The English Embassy at Constantinople, 1660-1762”, *The English Historical Review*, cilt: XL, sayı: 160, s.533-561.

Wood, Alfred C., *Levant Kumpanyası Tarihi*, çev. Çiğdem Erkla İpek, Doğubatı, Ankara, 2013.

Woodfine, Philip-Gapper, Claire, “Stanyan, Abraham (1669-1732)”, *ODNB*, ed. H. C. G. Matthew-Brian Harrison, Oxford University Press, Oxford, cilt: LII, 2004, s.270-272.

Woolf, Stuart, *Napoleon’s Integration of Europe*, Routledge, New York, 2003.

Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, “İsmail Ferruh Efendi’nin Londra Elçiliği ve Siyasi Faaliyetleri (1797-1800)”, *Pax Otomana Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, Ed. Kemal Çiçek, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2001, s.381-407.

Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, “Modern Diplomasiye Açılan Yol: Viyana Kongresi’nden 1830 İhtilali Arifesine”, *Modern Çağ’da Savaş ve Diplomasi*, ed. Ahmet Dönmez, Grafiker Yay., Ankara, 2021, s.13-53.

Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, “Sir Robert Liston'un İstanbul Büyükelçiliği (1794-1795) ve Osmanlı Devleti Hakkındaki Görüşleri” *Osmanlı Araştırmaları*, cilt: XVIII, sayı: 18, 1998, s.187-216.

Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, *The first permanent Ottoman Embassy in Europe: the embassy of Yusuf Agah Efendi to London (1793-1797),* The Isis Press, İstanbul, 2010.

Yanıkoğlu, Kübra, *Lord Stratford Canning Döneminde Osmanlı Devleti ve İngiltere Arasındaki İlişkiler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2011.

Yeşil, Fatih, "Diplomatik Merkez Olarak İstanbul", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, Siyaset ve Yönetim-I,* İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul, 2015, cilt: II, s.400-428.

Yeşil, Fatih, "İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu: Uluslararası Bir Krizin Siyasi ve Askerî Anatomisi", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi,* ed. Seyfi Kenan, İSAM, İstanbul, 2010, s.396-399.

Yeşil, Fatih, "Osmanlı-Rus Harplerini (1710-1829) Etkileyen Faktörler Üzerine", *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, cilt: II, sayı: 2, 2021, s.99-116.

Yeşil, Fatih, *Trajik Zafer, Büyük Güçlerin Doğu Akdeniz'deki Siyasi ve Askerî Mücadelesi (1806-1807),* Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2017.

Yılmaz, Hüseyin*, İhtilal Diplomasisi ve Osmanlılar, 1809 Çanakkale Antlaşması*, Kitapevi Yay., İstanbul, 2021.

Yılmaz, Özgür-Saraç, Furkan, "İmereti Kralı II. Solomon'un Bağımsızlık Mücadelesi ve Osmanlı Sürgününe Dair Bazı Yeni Bilgi ve Belgeler", *Mavi Atlas*, cilt: IX, sayı: 2, 2021 s.108-132.

Yüksel, Ahmet, *II. Mahmud Devrinde Osmanlı İstihbaratı*, Kitap Yay., İstanbul, 2017.

Zacek, Judith Cohen, "The Russian Bible Society and the Russian Orthodox Church", *Church History*, cilt: XXXV, sayı: 4, 1966, s.411-437.

Zinkeisen, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011, cilt: V-VI.

Haritalar Listesi

1- Karadeniz'in Kafkasya Sahillerindeki Başlıca Yerleşimler[610]

2- 1800'lerde Kafkasya[611]

3- 1829 Edirne Antlaşması Sonrasında Kafkasya[612]

[610] Mustafa Aydın, "Faş", *TDVİA*, cilt: ek-I, s.444.
[611] S. Keçeci, *a.g.t.*, s.319.
[612] S. Keçeci, *a.g.t.*, s.318.

Anapa
Soğucak
ÇERKEZİSTAN
KABARTAY
ÇEÇENLER
Soçi
ABHAZYA
Sohum
KARADENİZ
Katayis
Anakara
MİGREL
Riyon nehri
Faş
GÜRİL
GÜRCİSTAN
Gori
Batum
ACARA
Tiflis
Hopa
Ünye
Giresun
Trabzon
Rize
Kars
Gümüşhane
Erzurum

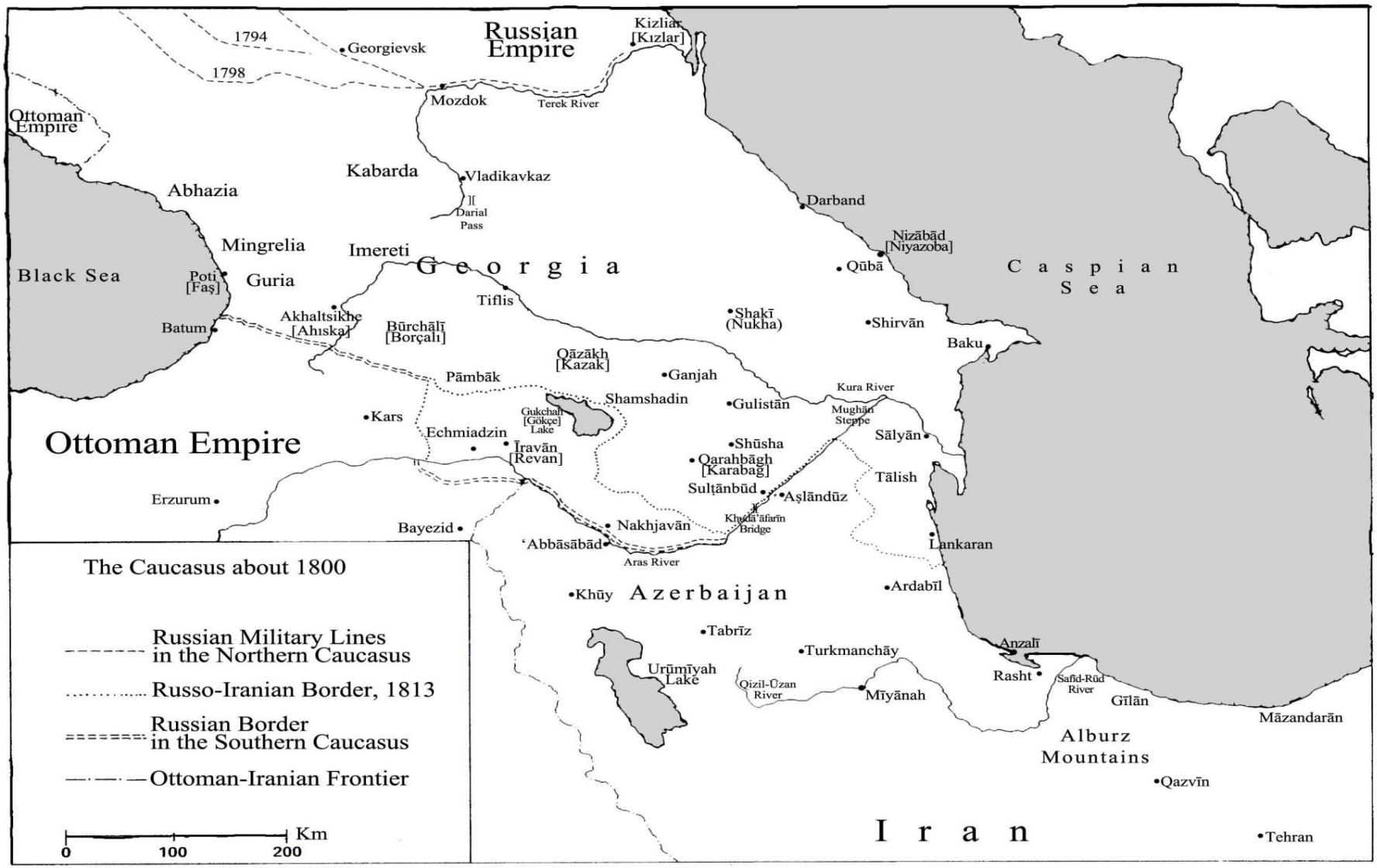
1794
1798
Georgievsk
Russian Empire
Kizliar [Kızlar]
Mozdok
Terek River
Ottoman Empire
Kabarda
Vladikavkaz
Darial Pass
Abhazia
Darband
Mingrelia
Imereti
Georgia
Nizābād [Niyazoba]
Black Sea
Poti [Faş]
Guria
Qūbā
Caspian Sea
Tiflis
Akhaltsikhe [Ahıska]
Shakī (Nukha)
Batum
Būrchālī [Borçalı]
Shirvān
Baku
Qāzākh [Kazak]
Pāmbāk
Ganjah
Kura River
Shamshadin
Gulistān
Mughān Steppe
Kars
Gukchah [Gökçe] Lake
Sālyān
Ottoman Empire
Echmiadzin
Īravān [Revan]
Shūsha
Qarahbāgh [Karabağ]
Tālish
Erzurum
Sulṭānbūd
Aşlāndūz
Khudā Āfarīn Bridge
Bayezid
Nakhjavān
Lankaran
'Abbāsābād
Aras River
Khūy
Azerbaijan
Ardabīl
Tabrīz
Anzalī
Turkmanchāy
Urūmīyah Lake
Rasht
Safīd-Rūd River
Qizil-Ūzan River
Mīyānah
Gīlān
Māzandarān
Alburz Mountains
Qazvīn
Iran
Tehran
The Caucasus about 1800
Russian Military Lines in the Northern Caucasus
Russo-Iranian Border, 1813
Russian Border in the Southern Caucasus
Ottoman-Iranian Frontier
Km
0
100
200

Black Sea Cossacks
Yekaterinodar
Kuban River
Anapa
Soğucak [Sudjukkale]
Gelincik
Belaia River
Laba River
Urup River
Stavropol
Kuma River
Terek Cossacks
Georgievsk
Piatigorsk
Mozdok
Kizliar
Caspian Sea
Terek River
Karachai
Kabarda
Sunja River
Groznaia
Vnezapnaia
Abkhazia
Svaneti
Vladikavkaz
Chechnia
Suhumkale
Black Sea
Phasis River
Mingrelia
Anaklia [Anakra]
Redutkale [Kemhal]
Poti [Faş]
Imereti
Guria
Ilisu Sultanate
Akusha
Khanate of Darband
Darband
Daghestan
Borjom
Batum
Akhaltsikhe [Ahıska]
Akhalkalaki [Ahılkelek]
Tiflis
Kartli-Kakheti
Nizābād [Niyazoba]
Khanate of Qūbā
Shakī (Nukha)
Puladhane
Trabzon
Rize
Ardahan
Shamkīr
Ganjah
Khanate of Shakī
Khanate of Shirvān
Gumri [Gümrü]
Kars
Shuragel
Khanate of Īravān
Khanate of Ganjah
Gulistān
Khanate of Baku
Baku
Lake Gukchah [Gökçe]
Erzurum
Echmiadzin
Īravān [Revan]
Khanate of Qarahbāgh [Karabağ]
Aras River
Bayezid
Khanate of Nakhjavān
Sālyān
Nakhjavān
Ottoman Empire
Iran
Lankaran
The Caucasus Line
Georgian Military Highway
0
200 km
N